YHTEISÖJEN ENSIMMÄISEN OIKEUSASTEEN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (kolmas jaosto)

30 päivänä syyskuuta 2003 *

Yhdistetyissä asioissa T-191/98 ja T-212/98—T-214/98,

Atlantic Container Line AB, kotipaikka Göteborg (Ruotsi),

Cho Yang Shipping Co. Ltd, kotipaikka Soul (Etelä-Korea),

DSR-Senator Lines GmbH, kotipaikka Bremen (Saksa),

Hanjin Shipping Co. Ltd, kotipaikka Soul (Etelä-Korea),

Hapag Lloyd AG, kotipaikka Hampuri (Saksa),

Hyundai Merchant Marine Co. Ltd, kotipaikka Soul (Etelä-Korea),

A. P. Møller-Mærsk Line, kotipaikka Kööpenhamina (Tanska),

Mediterranean Shipping SA, kotipaikka Geneve (Sveitsi),

Orient Overseas Container Line (UK) Ltd, kotipaikka Lontoo (Yhdistynyt kuningaskunta),

Polish Ocean Lines (POL), kotipaikka Gdynia (Puola),

P & O Nedlloyd Ltd, kotipaikka Lontoo (Yhdistynyt kuningaskunta),

* Oikeudenkäyntikieli: englanti.

Sea-Land Service Inc., kotipaikka Jersey City, New Jersey (Yhdysvallat),

Neptune Orient Lines Ltd, kotipaikka Singapore (Singapore),

Nippon Yusen Kaisha, kotipaikka Tokio (Japani),

Transportacíon Marítima Mexicana SA de CV, kotipaikka México (Meksiko), ja

Tecomar SA de CV, kotipaikka México (Meksiko),

edustajinaan asianajajat J. Pheasant, N. Bromfield, M. Levitt, D. Waelbroeck, U. Zinsmeister, A. Bentley, C. Thomas, A. Nourry, M. Van Kerckhove, P. Ruttley ja A. Merckx, prosessiosoite Luxemburgissa,

kantajina,

vastaan

Euroopan yhteisöjen komissio, asiamiehenään R. Lyal, avustajanaan barrister J. Flynn, prosessiosoite Luxemburgissa,

vastaajana,

jota tukee

European Council of Transport Users ASBL, edustajanaan asianajaja M. Clough, QC, prosessiosoite Luxemburgissa,

väliintulijana,

joissa kantajat vaativat ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta kumoamaan EY:n perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan mukaisesta menettelystä 16 päivänä syyskuuta 1998 tehdyn komission päätöksen 1999/243/EY (IV/35.134 — Trans-Atlantic Conference -sopimus) (EYVL 1999, L 95, s. 1),

EUROOPAN YHTEISÖJEN ENSIMMÄISEN OIKEUSASTEEN TUOMIOISTUIN (kolmas jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja K. Lenaerts sekä tuomarit J. Azizi ja M. Jaeger,

kirjaaja: hallintovirkamies J. Plingers,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä ja 26. ja 27.3.2003 pidetyssä suullisessa käsittelyssä esitetyn,

on antanut seuraavan

tuomion

Asiaa koskevat oikeussäännöt

1 Helmikuun 6 päivänä 1962 annettua neuvoston asetusta N:o 17 (perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan ensimmäinen täytäntöönpanoasetus) (EYVL 1962, 13, s. 204) sovellettiin alun perin kaikkeen ETY:n perustamissopimuksen soveltamisalaan kuuluvaan toimintaan. Koska neuvosto kuitenkin katsoi, että yhteisen liikennepolitiikan osalta oli tähän alaan liittyvät erityiset näkökohdat huomioon ottaen tarpeen antaa sellaiset kilpailua koskevat säännökset, jotka eroaisivat muilla talouden aloilla annetuista säännöksistä, se antoi 26.11.1962 asetuksen N:o 141 liikenteen jättämisestä neuvoston asetuksen N:o 17 soveltamisalan ulkopuolelle (EYVL 1962, 124, s. 2751).

2 Neuvosto antoi 19 päivänä heinäkuuta 1968 asetuksen (ETY) N:o 1017/68 kilpailusääntöjen soveltamisesta rautatie-, maantie- ja sisävesiliikenteeseen (EYVL L 175, s. 1).

3 Asetuksen N:o 1017/68 2 artiklan mukaan sellaiset yritysten väliset sopimukset, yritysten yhteenliittymien väliset päätökset sekä yhdenmukaistetut menettelytavat, jotka voivat vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan ja joiden tar-

koituksena on estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua yhteismarkkinoilla tai joista seuraa, että kilpailu yhteismarkkinoilla estyy, rajoittuu tai vääristyy, ovat kiellettyjä. Tämän säännöksen mukaan kiellettyjä ovat erityisesti sellaiset sopimukset, päätökset ja menettelytavat,

a) joilla suoraan tai välillisesti vahvistetaan kuljetusmaksuja ja -ehtoja tai muita kauppaehtoja

b) joilla rajoitetaan tai valvotaan kuljetusten tarjontaa, markkinoita, teknistä kehitystä tai investointeja

c) joilla jaetaan kuljetusmarkkinoita

d) joiden mukaan eri kauppakumppaneiden samankaltaisiin suorituksiin sovelletaan erilaisia ehtoja kauppakumppaneita epäedulliseen kilpailuasemaan asettavalla tavalla

e) joiden mukaan sopimuksen tekemisen edellytykseksi asetetaan se, että sopimuspuoli hyväksyy lisävelvoitteet, joilla niiden luonteen vuoksi tai kauppatavan mukaan ei ole yhteyttä kuljetuspalvelujen tarjoamiseen.

4 Asetuksen N:o 1017/68 5 artiklassa säädetään poikkeuksesta, joka koskee sopimuksia, päätöksiä ja menettelytapoja, jotka osaltaan parantavat kuljetuspalvelujen laatua tai edistävät kuljetustarpeiden tyydyttämistä jatkuvasti ja pysyvästi markkinoilla, joilla tarjonta ja kysyntä vaihtelevat ajoittain huomat-

tavasti tai lisäävät yritysten tuottavuutta, taikka edistävät teknistä tai taloudellista kehitystä ja samalla ottavat kohtuullisesti huomioon kuljetuspalvelujen käyttäjien tarpeet asettamatta asianomaisille kuljetusyrityksille rajoituksia, jotka eivät ole välttämättömiä mainittujen tavoitteiden toteuttamiseksi, ja antamatta näille yrityksille mahdollisuutta poistaa kilpailua kyseisten kuljetusmarkkinoiden merkittävältä osalta.

5 Neuvosto antoi 22.12.1986 asetuksen N:o 4056/86 perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan yksityiskohtaisesta soveltamisesta meriliikenteeseen (EYVL L 378, s. 4).

6 Asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa säädetään seuraavaa:

"Perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa säädetty kielto ei koske tämän asetuksen 4 artiklassa säädetyin edellytyksin yhden tai useamman linjakonferenssin jäsenen tai joidenkin jäsenten sellaisia sopimuksia, päätöksiä tai yhdenmukaistettuja menettelytapoja, joiden tarkoituksena on kuljetusmaksujen ja -ehtojen vahvistaminen ja mahdollisesti yksi tai useampi seuraavista:

a) kuljetusaikataulujen, lähtöjen tai satamassa käyntien yhteensovittaminen

b) lähtö- tai satamassakäyntikerroista päättäminen

c) lähtöjen tai satamassakäyntien yhteensovittaminen tai jakaminen konferenssin jäsenten kesken

d) kunkin jäsenen tarjoaman kuljetuskaluston määrittely

e) lastin tai tulojen jakaminen jäsenten kesken."

7 Asetuksen N:o 4056/86 1 artiklan 3 kohdan b alakohdan mukaan linjakonferenssilla tarkoitetaan "kahden tai useamman aluksia käyttävän ja määritellyllä maantieteellisellä alueella tietyllä reitillä tai tietyillä reiteillä kansainvälisiä linjaliikennepalveluja tarjoavien varustamojen ryhmää, jolla on jonkinlainen sopimus tai järjestely siitä, että varustamot toimivat yhdenmukaisin tai yhteisin kuljetusmaksuin ja noudattavat muita varustamopalvelujen tarjoamisesta sovittuja ehtoja".

8 Asetuksen N:o 4056/86 kahdeksannessa perustelukappaleessa todetaan seuraavaa:

"Olisi säädettävä linjakonferensseja koskevasta ryhmäpoikkeuksesta; linjakonferensseilla on vakauttava vaikutus, koska ne takaavat rahdinantajille luotettavia palveluja; yleensä niillä osaltaan edistetään riittävien, tehokkaiden, aikatauluun perustuvien merikuljetusten tarjoamista, ja niissä otetaan oikeudenmukaisesti huomioon käyttäjien edut; tällaisia tuloksia ei voida saavuttaa ilman kuljetusmaksuja sekä tarvittaessa kuljetuskaluston saatavuutta, lastin ja tulojen jakamista koskevaa varustamoiden yhteistyötä konferensseissa; useimmissa tapauksissa konferenssin ulkopuolella olevat aikatauluun perustuvat palvelut sekä tietyissä tapauksissa hakurahtiliikenne ja muut kuljetustavat kilpailevat edelleen tehokkaasti konferenssien kanssa; merenkulkualan rakenteelle ominaisen aluskannan liikkuvuuden vuoksi konferenssit ovat jatkuvasti kilpailun kohteena, ja niillä ei yleensä voida poistaa tätä kilpailua merkittävältä osalta kyseisiä meriliikennepalveluja."

9 Jotta linjakonferenssit eivät harjoittaisi EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan (josta on tullut EY 81 artiklan 3 kohta) määräysten vastaista toimintaa ja jotta ne eivät ottaisi käyttöön sellaisia kilpailunrajoituksia, jotka eivät ole välttämättömiä poikkeusluvan perusteena olevien tavoitteiden saavuttamiseksi, asetuksessa N:o 4056/86 on säädetty tiettyjä ehtoja ja maksuja koskevasta ryhmäpoikkeuksesta. Kyseisen asetuksen 4 artiklassa säädetään, että sopimuksen tai sopimuksen asianomaisen osan mitättömyyden uhalla poikkeusluvan myöntäminen edellyttää ehdottomasti sitä, että kyseinen sopimus ei aiheuta haittaa tietyille satamille, kuljetusten käyttäjille tai varustamoille erilaisia ehtoja asettamalla. Asetuksen N:o 4056/86 5 artiklassa säädetään puolestaan poikkeuksesta, joka koskee lojaliteettijärjestelyihin, kuljetusmaksuihin sisältymättömiin palveluihin ja tariffien julkaisemiseen liittyviä tiettyjä velvoitteita.

10 Lisäksi asetuksen 13. perustelukappaleessa muistutetaan, että "jos [perustamissopimuksen] 85 artiklan 3 kohdassa määrätyt edellytykset eivät täyty, kiellosta ei voida poiketa; komissiolla on sen vuoksi oltava toimivalta ryhtyä tarvittaviin toimenpiteisiin, jos sopimuksen tai yhdenmukaistetun menettelytavan vaikutukset jossakin erityisessä tapauksessa ovat soveltumattomia" kyseiseen artiklaan nähden.

11 Tässä tarkoituksessa asetuksen N:o 4056/86 7 artiklassa säädetään poikkeusluvan saaneita yhteistoimintajärjestelyjä koskevasta valvontamekanismista. Tämä säännös kuuluu seuraavasti:

"1. Velvoitteen laiminlyönti

Kun asianomaiset laiminlyövät velvoitteen, joka liittyy 5 artiklan mukaisesti 3 artiklassa tarkoitettuun poikkeuslupaan, komissio lopettaa nämä rikkomukset ja voi tässä tarkoituksessa II osastossa säädetyin edellytyksin

— antaa asianomaisille suosituksia

— mikäli asianomaiset eivät noudata näitä suosituksia, tehdä kyseisen rikkomuksen vakavuuden mukaan päätöksen, jolla joko kielletään tietyt toimet tai velvoitetaan tiettyjen toimien toteuttamiseen taikka myönnetään 11 artiklan 4 kohdan mukaisesti yksittäispoikkeus siten, että ryhmäpoikkeusta ei sovelleta, tai sitten peruutetaan ryhmäpoikkeus.

2. 85 artiklan 3 kohdan kanssa yhteensopimattomat vaikutukset

a) Kun edellä kuvattujen erityisten olosuhteiden vuoksi sopimuksilla, päätöksillä ja yhdenmukaistetuilla menettelytavoilla, joille on myönnetty 3 ja 6 artiklassa tarkoitettu poikkeuslupa, on kuitenkin perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdassa säädettyjen edellytysten kanssa yhteensopimattomia vaikutuksia, komissio voi kantelun perusteella tai omasta aloitteestaan toteuttaa II osastossa säädetyin edellytyksin c alakohdassa luetellut toimenpiteet. Näiden toimenpiteiden on oltava oikeassa suhteessa tilanteen vakavuuteen.

b) Erityisiä olosuhteita voivat olla erityisesti

i) kaikki sellaiset konferenssin toimet tai sellaiset markkinaolosuhteiden muutokset jollakin liikenteen alalla, jotka johtavat siihen, että toimivaa tai mahdollista kilpailua ei ole tai että se lakkaa, kuten liikenteen kilpailulta sulkevat rajoittavat menettelytavat

tai

ii) kaikki sellaiset konferenssin toimet, jotka estävät teknistä tai taloudellista kehitystä tai käyttäjien mahdollisuutta saada osuus siitä seuraavasta tuotosta

iii) kaikki kolmannen maan toimet, jotka

— estävät konferenssin ulkopuolisten varustamojen (outsiders) toimintaa jollakin liikenteen alalla

— asettavat konferenssin jäsenille kohtuuttomia tariffeja

tai

— vahvistavat muita yksityiskohtaisia sääntöjä, jotka estävät teknistä tai taloudellista kehitystä (kuljetetun lastin jako, alustyyppien mukaiset rajoitukset).

c) i) Jos toimivaa tai mahdollista kilpailua ei ole tai jos tällainen kilpailu on vaarassa lakata kolmannen maan toimenpiteen seurauksena, komissio kuulee tilanteen korjaamiseksi kyseisen kolmannen maan toimivaltaisia viranomaisia ja käy tämän jälkeen mahdollisesti neuvotteluja neuvoston antamien ohjeiden mukaisesti.

Jos erityiset olosuhteet johtavat toimivan tai mahdollisen kilpailun lakkaamiseen perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan b alakohdan vastaisesti, komissio peruuttaa ryhmäpoikkeuksen. Samaan aikaan se voi päättää lisäedellytyksistä ja velvoitteista, joiden täyttyessä kyseiselle yhteistoimintajärjestelylle voitaisiin myöntää yksittäispoikkeus, jotta muun muassa konferenssin ulkopuoliset jäsenet voisivat päästä markkinoille.

ii) Jos edellä b alakohdassa luetelluilla erityisillä olosuhteilla on muita kuin tämän kohdan i alakohdassa tarkoitettuja vaikutuksia, komissio toteuttaa yhden tai useamman 1 kohdassa kuvatuista toimenpiteistä."

12 Asetuksen N:o 4056/86 8 artiklan 1 kohdassa säädetään seuraavaa:

"1. Perustamissopimuksen 86 artiklassa [josta on tullut EY 82 artikla] tarkoitettu määräävän aseman väärinkäyttö on kiellettyä ilman, että siitä täytyy etukäteen tehdä päätöstä.

2. Jos komissio toteaa joko omasta aloitteestaan tai jäsenvaltion tai perusteltuun intressiin vetoavan luonnollisen henkilön tai oikeushenkilön pyynnöstä, että jossakin erityisessä tapauksessa linjakonferensseilla, joille on myönnetty mainitun asetuksen 3 artiklassa tarkoitettu poikkeus, kuitenkin on perustamissopimuksen 86 artiklan kannalta soveltumattomia vaikutuksia, se voi peruuttaa ryhmäpoikkeuksen ja toteuttaa 10 artiklan nojalla kaikki tarvittavat toimenpiteet perustamissopimuksen 86 artiklan rikkomisen lopettamiseksi.

3. Ennen kuin komissio tekee 2 artiklan mukaisen päätöksen, se voi antaa kyseiselle linjakonferenssille suosituksia rikkomisen lopettamiseksi."

13 Asetuksen N:o 4056/86 9 artiklan 1 kohdan mukaan tilanteessa, jossa kyseisen asetuksen soveltaminen voi johtaa ristiriitaan tiettyjen kolmansien maiden oikeuden kanssa, jolloin yhteisön merkittävät kaupalliset ja merenkulkua koskevat edut voivat vaarantua, komissio käy heti tilaisuuden tullen keskusteluja kolmansien maiden toimivaltaisten viranomaisten kanssa sovittaakseen mahdollisuuksien mukaan yhteen edellä mainitut edut ja yhteisön oikeuden noudattamisen. Asetuksen 9 artiklan 2 kohdan mukaan silloin, jos kolmansien maiden kanssa on neuvoteltava sopimuksista, komissio esittää neuvostolle suosituksia, ja neuvosto antaa komissiolle luvan aloittaa tarvittavat neuvottelut. Komissio johtaa näitä neuvotteluja ja kuulee meriliikenteen alan kilpailunrajoituksia ja määräävää markkina-asemaa käsittelevää neuvoa-antavaa komiteaa noudattaen niitä ohjeita, joita neuvosto voi sille antaa.

14 Asetuksen N:o 4056/86 10 artiklan ensimmäisessä kohdassa säädetään seuraavaa:

"Komissio aloittaa menettelyt perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan tai 86 artiklan rikkomisen lopettamiseksi sekä menettelyn tämän asetuksen 7 artiklan soveltamiseksi kantelun perusteella tai omasta aloitteestaan."

15 Saman asetuksen 15 artiklan 3 kohdan mukaan meriliikenteen alan kilpailunrajoituksia ja määräävää markkina-asemaa käsittelevää neuvoa-antavaa komiteaa kuullaan ennen 10 artiklassa tarkoitetun menettelyn perusteella tehtävää päätöstä.

16 Perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan soveltamisesta yksittäistapauksiin asetuksen N:o 4056/86 18. perustelukappaleessa todetaan, että "merikuljetusten erityispiirteiden vuoksi on ensisijassa yritysten tehtävä varmistaa, että niiden tekemät sopimukset, päätökset tai yhdenmukaistetut menettelytavat ovat kilpailusääntöjen mukaiset, eikä siis ole tarpeen velvoittaa niitä ilmoittamaan niistä komissiolle."

17 Asetuksen N:o 4056/86 11 artiklan 4 kohdassa säädetään seuraavaa:

"Jos komissio katsoo kantelun perusteella aloitetun tai omasta aloitteestaan aloittamansa menettelyn päätteeksi, että sopimus, päätös tai yhdenmukaistettu menettelytapa täyttää 85 artiklan 1 ja 3 kohdassa asetetut edellytykset, se tekee 85 artiklan 3 kohdan soveltamista koskevan päätöksen. Päätöksessä todetaan, mistä päivästä lukien se tulee voimaan. Tämä päivämäärä voi olla päätöksen päivämäärää aikaisempi."

18 Kuitenkin asetuksen N:o 4056/86 12 artiklan 1 kohdan nojalla yritykset, jotka haluavat vedota perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan määräyksiin niiden perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitettujen sopimusten, päätösten ja yhdenmukaistettujen menettelytapojen hyväksi, joihin ne osallistuvat, voivat osoittaa komissiolle hakemuksen. Tätä hakemusta käsitellään kyseisessä säännöksessä tarkoitetussa vastustamismenettelyssä.

19 Asetuksen N:o 4056/86 19 artiklassa säädetään seuraavaa:

"2. Komissio voi päätöksellään määrätä yrityksille ja yritysten yhteenliittymille sakon, jonka suuruus on vähintään tuhat ecua ja korkeintaan miljoona ecua, ja

viimeksi mainittu summa voi olla 10 prosenttia kunkin rikkomiseen osallistuneen yrityksen edellisen tilikauden toteutuneesta liikevaihdosta, jos ne tahallaan tai tuottamuksesta

a) rikkovat perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa tai 86 artiklaa tai eivät noudata tämän asetuksen 7 artiklan nojalla asetettua velvoitetta

b) laiminlyövät 5 artiklan tai 13 artiklan 1 kohdan nojalla asetettua velvoitetta.

Sakon suuruuden määrittämiseksi on otettava huomioon paitsi rikkomisen vakavuus, myös sen kesto.

— —

4. Edellä 1 ja 2 kohdan nojalla tehtävät päätökset eivät ole rikosoikeudellisia.

Edellä 2 kohdan a alakohdassa säädettyjä sakkoja ei voida määrätä toimenpiteistä, jotka on toteutettu komissiolle tehdyn ilmoituksen jälkeen ja ennen päätöstä, jolla se on suostunut soveltamaan tai kieltäytynyt soveltamasta perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohtaa, edellyttäen, että toimenpiteet eivät ylitä ilmoituksessa kuvattua toimintaa.

Tätä säännöstä ei kuitenkaan sovelleta, jos komissio on ilmoittanut asianomaisille yrityksille katsovansa alustavan tutkimuksen perusteella, että perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan soveltamisedellytykset täyttyvät ja että 85 artiklan 3 kohdan soveltaminen ei ole perusteltua."

20 Asetuksen N:o 4056/86 23 artiklan 1 kohdan mukaan ennen päätöksen tekemistä komission on varattava yrityksille tai yritysten yhteenliittymille, joita asia koskee, tilaisuus esittää huomautuksensa niitä vastaan esitetyistä väitteistä. Asetuksessa N:o 4056/86 säädetyistä tiedonannoista, valituksista, hakemuksista ja kuulemisista 16 päivänä joulukuuta 1988 annetussa komission asetuksessa (ETY) N:o 4260/88 (EYVL L 376, s. 1), joka oli voimassa tosiseikkojen tapahtuma-aikaan, tarkennetaan kuulemisessa noudatettavat menettelymääräykset.

Asian perustana olevat tosiseikat

I *Trans-Atlantic Agreement (TAA)*

21 Kantajat ovat yhtä lukuun ottamatta varustamoja, jotka ovat osallistuneet TAA-sopimuksen tekemiseen.

22 TAA-sopimus oli linjaliikenteestä Atlantilla Pohjois-Euroopan valtioiden ja Yhdysvaltojen välillä tehty sopimus, joka ilmoitettiin komissiolle 28.8.1992 ja joka tuli voimaan 31.8.1992.

23 TAA-sopimuksessa vahvistettiin muun muassa merikuljetuksen ja multimodaalikuljetuksen hinnat. Merikuljetuksen hinnoissa oli vähintään kahdensuuruisia hintoja. Multimodaalikuljetuksissa ne sisälsivät paitsi merikuljetuksen, myös tavaroiden maakuljetuksen sisämaassa sijaitsevista kohteista lähteviin kuljetuksiin ja näihin sisämaan kohteisiin suuntautuviin kuljetuksiin. Multimodaalikuljetuksen osalta noudatettaviin hintoihin sisältyy näin ollen merikuljetus- ja maakuljetusosuus. TAA-sopimus sisälsi myös määräyksiä muista konttien linjaliikennettä koskevista seikoista, erityisesti varastojen tai muiden tilojen vuokrauksesta ja kaluston vaihdosta, satamatoimintojen maksujen vahvistamisesta sekä merikuljetuskapasiteetin yhteisestä hallinnoinnista.

24 Komissio teki 19.10.1994 päätöksen 94/980/EY perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamisesta (IV/34.446 — Trans-Atlantic Agreement) (EYVL L 376, s. 1).

25 Päätöksessä 94/980/EY (jäljempänä TAA-päätös) todetaan, että sopimukset hinnoista ja merikuljetuskapasiteetin käyttämättä jättämisestä ja sopimukset yhteisössä tai yhteisön kautta osana multimodaalikuljetusta suoritettavien konttien maakuljetusten hinnoista ovat perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan vastaisia (TAA-päätöksen 1 artikla).

26 TAA-päätöksessä katsotaan perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan soveltamisesta, että asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa tietyille linjakonferenssia koskeville sopimuksille myönnettyä ryhmäpoikkeusta ei sovelleta näihin TAA-sopimuksen määräyksiin sillä perusteella, että TAA-sopimus ei ole linjakonferenssi, joka soveltaisi asetuksen N:o 4056/86 1 artiklan 3 kohdan b alakohdassa tarkoitettuja "yhdenmukaisia tai yhteisiä kuljetusmaksuja", koska siinä vahvistetaan vähintään kahdensuuruisia merikuljetustariffeja. Vaikka TAA olisi linjakonferenssi, komissio katsoo, että TAA:n määräyksiin kapasiteetin käyttämättä jättämisestä ja multimodaalikuljetuksen yhteydessä tarjottujen maakuljetuspalvelujen hintojen vahvistamisesta ei voitaisi soveltaa ryhmäpoikkeusta,

koska kapasiteetin jäädyttämistä ei voi pitää asetuksen N:o 4056/86 3 artiklan d alakohdassa tarkoitettuna "kunkin jäsenen tarjoaman kuljetuskaluston määrittelyä" koskevana sopimuksena ja koska maakuljetuspalvelujen hintojen vahvistaminen, vaikka kuinka multimodaalikuljetuksen yhteydessä, ei kuulu asetuksen N:o 4056/86 soveltamisalaan, sillä tätä asetusta sovelletaan vain satamasta satamaan tapahtuviin merikuljetuksiin. Komissio kieltäytyy myöntämästä näille määräyksille poikkeuslupaa perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan ja asetuksen N:o 1017/68 5 artiklan perusteella.

27 TAA-päätöksen 4 artiklassa velvoitetaan ne, joille päätös on osoitettu, pidättäytymään vastaisuudessa kaikista hintojen vahvistamista koskevista menettelytavoista, joilla voi olla sama tai samanlainen tarkoitus tai vaikutus kuin TAA-sopimuksen määräyksillä.

28 TAA-päätöksen 5 artiklassa velvoitetaan ne, joille päätös on osoitettu, ilmoittamaan asiakkaille, joiden kanssa ne ovat tehneet palvelusopimuksia tai muita sopimuksia TAA-sopimuksen yhteydessä, että ne voivat halutessaan neuvotella uudelleen näiden sopimusten ehdot tai purkaa sopimukset välittömästi.

29 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen presidentti lykkäsi 10.3.1995 antamallaan määräyksellä päätöksen 1, 2, 3 ja 4 artiklan täytäntöönpanoa siihen saakka, kunnes ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin antaisi tuomion pääasiassa, ja siltä osin kuin näissä artikloissa TAA-sopimuksen osapuolia kiellettiin päättämästä yhteisesti multimodaalikuljetuspalveluiden yhteisön alueella tapahtuvien maakuljetusosuuksien hintoja (asia T-395/94 R, Atlantic Container ym. v. komissio, määräys 10.3.1995, Kok. 1995, s. II-595). Komissio valitti tästä määräyksestä, mutta sen valitus hylättiin yhteisöjen tuomioistuimen presidentin 19.7.1995 asiassa C-149/95 P(R), komissio vastaan Atlantic Container Line ym., antamalla määräyksellä (Kok. 1995, s. I-2165).

30 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hylkäsi 28.2.2002 antamallaan tuomiolla TAA-päätöksestä nostetun kumoamiskanteen muilta kuin sen 5 artiklaa koskevilta osin (asia T-395/94, Atlantic Container Line ym. v. komissio, tuomio 28.2.2002, Kok. 2002, s. II-875) (jäljempänä TAA-tapauksessa annettu tuomio). Kyseisestä tuomiosta ei ole valitettu.

II *Trans-Atlantic Conference Agreement (TACA)*

31 TAA-sopimuksen osapuolten ja komission välisten keskustelujen seurauksena muutettiin TAA-sopimusta ja korvattiin se TACA-sopimuksella.

32 TAA-sopimuksen tavoin TACA-sopimus kattaa itään suuntautuvan liikenteen (Eastbound) ja länteen suuntautuvan liikenteen (Westbound) toisaalta Pohjois-Euroopan satamien sekä näiden satamien kautta liikennöityjen paikkojen ja toisaalta Amerikan Yhdysvaltojen satamien sekä näiden satamien kautta liikennöityjen paikkojen välillä.

33 On selvää, että TACA-sopimus sisältää samat määräykset kuin TAA-sopimus yhteisön alueella tarjottujen maakuljetuspalvelujen hintojen vahvistamisesta. TACA-sopimus sisältää myös sääntöjä kuljetuksia koskevista muista seikoista, erityisesti palvelusopimusten tekemisestä ja huolintapalkkioista.

TACA-sopimusta koskevat ilmoitukset

34 TACA-sopimus ilmoitettiin 5.7.1994 komissiolle asetuksen N:o 4056/86 12 artiklan 1 kohdan nojalla poikkeuksen saamiseksi perustamissopimuksen

85 artiklan 3 kohdan ja Euroopan talousalueesta (ETA) tehdyn sopimuksen 53 artiklan 3 kohdan nojalla.

35 TACA-sopimuksen alkuperäisinä osapuolina oli seuraavat 15 varustamoa: A. P. Møller-Mærsk Line (jäljempänä Maersk), Atlantic Container Line AB (jäljempänä ACL), Hapag Lloyd AG (jäljempänä Hapag Lloyd), Nedlloyd Lijnen BV (jäljempänä Nedlloyd), P & O Containers Ltd (jäljempänä P & O), Sea-Land Service, Inc. (jäljempänä Sea-Land), Mediterranean Shipping Co. SA (jäljempänä MSC), Orient Overseas Container Line (UK) Ltd (jäljempänä OOCL), Polish Ocean Lines (POL), DSR-Senator Lines GmbH (jäljempänä DSR-Senator), Cho Yang Shipping Co. Ltd (jäljempänä Cho Yang), Neptune Orient Lines Ltd (jäljempänä NOL), Nippon Ysen Kaisha (jäljempänä NYK), Transportación Marítima Mexicana SA de CV (jäljempänä TMM) ja Tecomar SA de CV (jäljempänä Tecomar). Myöhemmin Hanjin Shipping Co. Ltd:stä (jäljempänä Hanjin) tuli 31.8.1994 TACA-sopimuksen osapuoli. Hyundai Merchant Marine Co. Ltd (jäljempänä Hyundai) liittyi TACA-sopimukseen 11.9.1995. Hyundai on edellä mainituista varustamoista ainoa, joka ei ole koskaan kuulunut TAA-sopimukseen.

36 Komissio ilmoitti asetuksen N:o 4260/88 4 artiklan 8 kohdan mukaisesti 15.7.1994 päivätyllä kirjeellä TACA-sopimuksen osapuolille, että se aikoi tutkia niiden yksittäispoikkeusta koskevan hakemuksen myös asetuksen N:o 1017/68 nojalla, koska tietyt ilmoitetut toiminnot eivät kuuluneet asetuksen N:o 4056/86 soveltamisalaan.

37 TACA-sopimus tuli voimaan 24.10.1994. Koska sitä on muutettu useaan eri kertaan, komissiolle on 5.7.1994 jälkeen ilmoitettu tästä sopimuksesta useampia eri versioita.

38 TACA-sopimuksen osapuolet ilmoittivat komission kanssa käytyjen eri keskustelujen ja neuvottelujen jälkeen 29.11.1995 European Inland Equipment Interchange Agreement -nimisen yhteistyösopimuksen (jäljempänä EIEIA-sopimus), joka koski multimodaalikuljetukseen liittyvää maaosuutta.

39 TACA-sopimuksen osapuolet ilmoittivat 10.1.1997 komissiolle maakuljetusten yhteistyötä koskevasta säteittäisestä kuljetusverkostosta (ns. hub and spoke -järjestelmä), jonka tarkoituksena oli saada poikkeuslupa kaikkia maakuljetuspalveluja koskevien hintojen yhteistä vahvistamista varten.

40 TACA-sopimus johti kahteen erilliseen menettelyyn: toinen koski sakkoimmuniteetin poistamista ja toinen perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan mukaista kilpailusääntöjen rikkomista koskevaa menettelyä. Nyt esillä olevat kanteet liittyvät tähän jälkimmäiseen menettelyyn.

Sakkoimmuniteetin poistamista koskeva hallinnollinen menettely

41 Komissio osoitti 21.6.1995 TACA-sopimuksen osapuolille (lukuun ottamatta Hyundaita, joka ei ollut tuolloin TACA-sopimuksen osapuoli) väitetiedoksiannon, jonka mukaan komissio aikoi tehdä päätöksen sakkoimmuniteetin poistamisesta niiden sakkojen osalta, joita voitaisiin määrätä sen seurauksena, että TACA-sopimuksen osapuolet olivat ilmoittaneet yhteisön alueella suoritettavien maakuljetusten hintojen vahvistamista koskevasta sopimuksesta.

42 Komissio osoitti 1.3.1996 TACA-sopimuksen osapuolille täydentävän väitetiedoksiannon, jossa se totesi, että EIEIA-sopimus ei muuttanut millään tavalla sitä, miten se oli arvioinut asiaa 21.6.1995 annetussa väitetiedoksiannossa.

43 Komissio teki 26.11.1996 päätöksen K(96) 3414 lopullinen EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamisesta (IV/35.134 — Trans-Atlantic Conference Agreement; ei julkaistu; jäljempänä sakkoimmuniteetin poistamista koskeva

päätös), jolla se poisti TACA-sopimuksen osapuolten sakkoimmuniteetin niiden TACA-sopimuksen määräysten osalta, jotka koskevat maakuljetusten hintojen vahvistamista, sillä komission alustavan kannan mukaan nämä määräykset eivät täyttäneet perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan, asetuksen N:o 1017/68 5 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan 3 kohdan edellytyksiä.

44 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin jätti TACA-sopimuksen osapuolten tästä päätöksestä nostaman kanteen tutkimatta 28.2.2002 antamallaan tuomiolla (asia T-18/97, Atlantic Container Line ym. v. komissio, tuomio 28.2.2002, Kok. 2002, s. II-1125). Tästä tuomiosta ei ole valitettu.

Perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan mukainen kilpailusääntöjen rikkomista koskeva hallinnollinen menettely

45 Komissio osoitti 24.5.1996 TACA-sopimuksen osapuolille asetusten N:o 17, N:o 1017/68 ja N:o 4056/86 perusteella annetun, aineellisia kysymyksiä koskevan väitetiedoksiannon. Väitetiedoksiantonsa lopuksi komissio totesi katsovansa, että TACA-sopimus kuului perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa asetetun kiellon piiriin ja että tietyt tähän sopimukseen sisältyvät seikat eivät kuuluneet perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan soveltamisalaan. Komissio täsmensi, että se aikoi tehdä päätöksen, jossa TACA-sopimuksen osapuolten todetaan rikkovan 85 artiklan 1 kohtaa ja jossa ne velvoitetaan lopettamaan menettelytavat, jotka eivät kuulu 85 artiklan 3 kohdan soveltamisalaan. Väitetiedoksiannossa todettiin niin ikään, että TACA-sopimuksen osapuolet olivat käyttäneet väärin määräävää markkina-asemaansa vastoin perustamissopimuksen 86 artiklaa ja että komissio aikoi määrätä niille tästä syystä sakkoja. Väitetiedoksiannossa todettiin vielä, että komission aikomuksena oli peruuttaa asetuksessa N:o 4056/86 säädetty sakkoimmuniteetti kyseisen asetuksen 7 ja/tai 8 artiklan mukaisesti.

46 Kantajat vastasivat 6.9.1996 komission 24.5.1996 antamaan väitetiedoksiantoon. TACA-sopimuksen osapuolet esittivät suullisesti näkemyksensä 25.10.1996 pidetyssä kuulemistilaisuudessa.

47 Komissio antoi 11.4.1997 täydentävän väitetiedoksiannon, jossa se ilmoitti aikovansa säteittäistä kuljetusverkostoa koskevasta ilmoituksesta huolimatta tehdä edelleen kieltopäätöksen, joka koskisi myös käytäntöä, jonka mukaan merikuljetuksen suorittajan yhteisön alueella tarjoamien kuljetuspalvelujen hinnat vahvistetaan silloin, kun nämä palvelut eivät kuulu TACA-sopimuksen säteittäiseen kuljetusverkostoon.

48 Komissio teki 16.9.1998 päätöksen 1999/243/EY perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan mukaisesta menettelystä (IV/35.134 — Trans-Atlantic Conference -sopimus) (EYVL 1999, L 95, s. 1; jäljempänä päätös tai riidanalainen päätös). Komissio noudatti tätä päätöksentekoa varten asetuksissa N:o 17, N:o 1017/68 ja N:o 4056/86 säädettyjä menettelyjä.

49 Komissio katsoo riidanalainen päätöksen lopussa, että tietyt TACA-sopimuksen määräykset ovat perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan, ETA-sopimuksen 53 artiklan 1 kohdan ja asetuksen N:o 1017/68 2 artiklan vastaisia ja että perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdassa, ETA-sopimuksen 53 artiklan 3 kohdassa ja asetuksen N:o 1017/68 5 artiklassa tarkoitetut yksittäispoikkeuksen myöntämisedellytykset eivät täyty. Komissio katsoo myös, että kantajat ovat rikkoneet perustamissopimuksen 86 artiklan ja ETA-sopimuksen 54 artiklan määräyksiä, ja määrää kaikille kantajille tämän perusteella sakkoja.

Riidanalainen päätös

I *Asian kannalta merkitykselliset TACA-sopimuksen määräykset*

50 TACA-sopimuksen määräykset, jotka ovat riidanalaisen päätöksen kohteena, koskevat kuljetusmaksujen vahvistamista, palvelusopimusten tekemistä ja huolintapalkkioita.

Kuljetusmaksujen vahvistaminen yhdessä

51 Riidanalaisessa päätöksessä todetaan, että TACA-sopimuksen osapuolet vahvistavat yhdessä viisiosaisen tariffin, ja jokaiselle seuraavista palveluista on määrätty eri maksu: maakuljetus satamaan, lastin käsittely satamassa (siirto maakuljetusvälineestä alukseen), merikuljetus (merikuljetus satamasta toiseen), lastin käsittely määräsatamassa (siirto aluksesta maakuljetusvälineeseen) ja maakuljetus määräsatamasta lopulliseen määränpäähän (96 perustelukappale)

52 Riidanalaisessa päätöksessä täsmennetään lisäksi seuraavaa:

— yleistariffi sisältää tiettyjen määräpaikkojen välillä kuljetettavan lastin hintataulukon: taulukossa on määritelty 26 rahtiluokkaa ja jokaisen luokan hinnat on eritelty (13 perustelukappale)

— TACA julkaisee tariffit, ja ne ovat kaikkien rahdinantajien saatavilla (13 perustelukappale)

— konferenssin tariffissa määrätään lukuisista erilaisista maksuista: perusmaksuista, aikaan ja määrään perustuvista maksuista (Time/Volume Rates; jäljempänä TVR-maksut) sekä lojaliteettisopimuksien maksuista (103 perustelukappale)

— Yhdysvaltojen lain mukaan jokaisella konferenssin jäsenellä on oikeus luopua jonkin tietyn tuoteryhmän osalta konferenssin tariffista ja harjoittaa itsenäistä toimintaa edellyttäen, että siitä ilmoitetaan muille konferenssin jäsenille (104 perustelukappale).

Palvelusopimukset

53 Palvelusopimukset ovat sopimuksia, joissa rahdinantaja sitoutuu toimittamaan konferenssin välityksellä (konferenssin palvelusopimukset) tai yksittäisen kuljetusliikkeen välityksellä (erilliset palvelusopimukset) tietyn määrän lastia määrätyn ajan kuluessa ja jossa merikuljetusta harjoittava yleinen kuljetusliike tai konferenssi sitoutuu tiettyihin maksuihin ja aikatauluihin sekä määriteltyyn palvelutasoon (110 perustelukappale).

54 Erillisiä palvelusopimuksia kutsutaan yhteisiksi palvelusopimuksiksi, kun ne ovat usean erillisen kuljetusliikkeen tekemiä. On selvää, että "yhteisten palvelusopimusten" käsitteellä tarkoitetaan riidanalaisessa päätöksessä sekä konferenssin palvelusopimuksia että yhteisiä erillisiä palvelusopimuksia.

55 Atlantin ylittävässä liikenteessä noin 50—60 prosenttia lastista kuljetetaan palvelusopimusten mukaisesti (122 perustelukappale).

56 Komissio toteaa riidanalaisessa päätöksessä, että TACA-sopimuksen tarkoituksena oli säännellä sekä konferenssien että erillisten palvelusopimusten neuvottelemista ja tekemistä.

57 Konferenssin palvelusopimuksista (tai TACA:n palvelusopimuksista) TACA-sopimuksen 14 artiklan 3 kohdassa määrätään, että TACA:n sihteeristön on neuvoteltava ne TACA:n jäsenten puolesta. Tämän jälkeen TACA:n osapuolet äänestävät TACA:n sihteeristön neuvottelemista palvelusopimuksista. TACA:n osapuoli, joka ei halua osallistua kyseessä olevaan palvelusopimukseen, voi toteuttaa yksipuolista toimintaa tämän palvelusopimuksen osalta. Yksipuolisen toiminnan laajuus on rajoitettu TACA-sopimuksen 14 artiklan 2 kohdan j alakohdassa (132—148 perustelukappale).

58 Riidanalaisessa päätöksessä todetaan, että TACA on 14 artiklan 2 kohdan mukaisesti määrännyt säännöt palvelusopimuksia koskeville neuvotteluille, minkä lisäksi se on päättänyt myös monista sitovista suuntaviivoista, jotka koskevat palvelusopimusten sisältöä sekä tilanteita, joissa niitä voidaan tehdä (149 perustelukappale). Asian kannalta merkitykselliset rajoitukset koskevat seuraavia seikkoja:

— kesto: TACA-sopimuksen 14 artiklan 2 kohdan a alakohdan nojalla palvelusopimukset oli tehtävä korkeintaan kalenterivuodeksi; aikarajaa on sittemmin pidennetty kahteen ja sen jälkeen kolmeen vuoteen (17 perustelukappaleen f kohta ja 491 perustelukappale)

— suojalausekkeet: TACA-sopimuksen 14 artiklan 2 kohdan c alakohdassa kielletään sisällyttämästä palvelusopimuksiin lauseketta, jossa määrätään kyseiseen palvelusopimukseen liittyvien maksujen pienentämisestä suhteessa muiden rahdinantajien muiden sopimusten yhteydessä sopimiin ehtoihin (17 perustelukappaleen g kohta ja 489 perustelukappale)

— kerrallaan tehdyt useat eri sopimukset: TACA-sopimuksen 14 artiklan 2 kohdan c alakohdan nojalla yksikään TACA:n osapuolista ei voi tehdä, itsenäisesti tai yhdessä toisen osapuolen kanssa, saman rahdinantajan kanssa konferenssiliikenteen alueella enempää kuin yhden sopimuksen kerrallaan (17 perustelukappaleen f kohta ja 493 perustelukappale)

— sopimussakkojen määrä, jos sopimusta ei noudateta: TACA-sopimuksen 14 artiklan 2 kohdan d alakohdan nojalla TACA:n osapuolet sopivat palvelusopimuksissa määrättyjen sopimussakkojen suuruudesta (495 perustelukappale); riidanalaisen päätöksen mukaan TACA:n osapuolet ovat vahvistaneet sopimussakkojen määräksi 250 Yhdysvaltain dollaria (USD) 20:tä jalkaa kohti (Twenty Foot Equivalent Units; jäljempänä TEU) (226 perustelukappale)

— luottamuksellisuus: riidanalaisen päätöksen mukaan TACA:n osapuolet edellyttävät, että osapuolten on paljastettava toisilleen kaikkien niiden palvelusopimusten ehdot, joissa ne ovat osapuolina, ja asetettava nämä tiedot kaikkien niiden varustamojen saataville, joista tulee TACA:n osapuolia (496 perustelukappale).

59 Vuosina 1994 ja 1995 TACA-sopimuksessa kiellettiin erilliset palvelusopimukset. Vuodesta 1996 TACA hyväksyi erilliset palvelusopimukset. Tältä osin riidanalaisessa päätöksessä selostetaan seuraavaa:

"32) TACA:n osapuolet ilmoittivat komissiolle 9 päivänä maaliskuuta 1995, että Yhdysvaltain liittovaltion meriliikennekomissio oli asettanut TACA:n osapuolille uuden edellytyksen. Tässä edellytyksessä vaadittiin TACA:n osapuolia muuttamaan TACA:ta siten, että yksittäiset TACA:n osapuolet voisivat tehdä vuotta 1996 koskevia palvelusopimuksia ilman muiden TACA:n osapuolten hyväksyntää edellyttäen, että kyseiset sopimukset ovat TACA:n 14.2 artiklan määräysten mukaisia."

Huolintapalkkiot

60 TACA-sopimuksen 5 artiklan 1 kohdan c alakohdan mukaan TACA:n osapuolet sopivat välitystoimen määristä, tasoista ja maksuista sekä huolintapalkkioista mukaan lukien määrien maksuajat ja -ehdot sekä sellaisten henkilöiden nimeäminen, jotka voivat toimia välittäjinä (164 perustelukappale).

II *Relevanttien markkinoiden määrittely*

61 Riidanalaisessa päätöksessä todetaan 60—84 perustelukappaleessa esitetyn analyysin päätteeksi, että TACA:n kannalta merkitykselliset merikuljetuspalvelujen markkinat koskevat Pohjois-Euroopan ja Yhdysvaltojen välistä konttien linjakuljetusta, jota harjoitetaan Pohjois-Euroopan satamien sekä Yhdysvaltojen ja Kanadan satamien välisillä merireiteillä.

62 Komissio selostaa 519 perustelukappaleessa perustamissopimuksen 86 artiklan soveltamisen yhteydessä seuraavaa:

"519 Asian kannalta merkityksellisiä merikuljetuspalvelujen markkinoita kuvataan johdanto-osan 60—75 kappaleessa. Maantieteelliset markkinat muodostuvat alueesta, joilla merikuljetuspalveluita markkinoidaan, eli tässä tapauksessa Pohjois-Euroopan satamien vaikutusalueista. Nämä maantieteelliset markkinat vastaavat TACA:n maakuljetusten tariffin soveltamisalaa ja muodostavat huomattavan osan yhteismarkkinoista."

III *Oikeudellinen arviointi*

63 Riidanalaisessa päätöksessä todetaan, että kyseessä olevat TACA:n säännöt ja menettelytavat kuuluvat perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan soveltamisalaan.

Perustamissopimuksen 85 artiklan soveltaminen

64 Komissio toteaa perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamisesta, että TACA:han sisältyy seuraavia tekijöitä, joiden tarkoituksena on estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua tai joista seuraa, että kilpailu estyy, rajoittuu tai vääristyy tämän määräyksen 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla:

— TACA:n osapuolten välinen merikuljetuksia koskeva hintasopimus (379 ja 380 perustelukappale)

— TACA:n osapuolten välinen hintasopimus, joka koskee muihin palveluihin yhdistettyjen maakuljetuspalvelujen tarjoamista rahdinantajille yhteisön alueella osana konttilastin multimodaalikuljetusta (varustamon tarjoamat maakuljetuspalvelut eli "carrier haulage") Pohjois-Euroopan ja Yhdysvaltojen välillä (379 ja 380 perustelukappale)

— TACA:n osapuolten välinen sopimus niistä ehdoista ja edellytyksistä, joilla nämä voivat tehdä palvelusopimuksia rahdinantajien kanssa (379, 380 ja 442—448 perustelukappale) ja

— TACA:n osapuolten välinen sopimus huolintapalkkion enimmäismäärien vahvistamisesta (379, 380 ja 505—508 perustelukappale).

65 Komissio katsoo sen sijaan, että tässä vaiheessa ei vielä ole selvää, vaikuttaako EIEIA-sopimuksen mukainen sopimus maakuljetuskaluston yhteiskäytöstä tuntuvasti kilpailuun. Sen vuoksi riidanalaisessa päätöksessä ei käsitellä sitä, olisiko perustamissopimuksen 85 artiklaa sovellettava tähän sopimukseen (384, 399 ja 426 perustelukappale).

66 Poikkeusluvan myöntämisestä komissio katsoo, että merikuljetuksen hintoja koskevaa sopimusta lukuun ottamatta muut kilpailua rajoittavat sopimukset eivät kuulu asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa säädetyn ryhmäpoikkeuksen piiriin (397—399 perustelukappale). Mahdollisuudesta myöntää yksittäispoikkeus komissio arvioi, että yksikään kyseessä olevista sopimuksista ei täytä perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdassa ja asetuksen N:o 1017/68 5 artiklassa asetettuja edellytyksiä (409—441 perustelukappale).

Perustamissopimuksen 86 artiklan soveltaminen

67 Perustamissopimuksen 86 artiklan soveltamisesta riidanalaisessa päätöksessä todetaan, että TACA:n osapuolilla on yhteinen määräävä asema relevanteilla markkinoilla (*519—576* perustelukappale) ja että ne ovat käyttäneet väärin tätä yhteistä määräävää markkina-asemaa vuosina *1994—1996* ensinnäkin tekemällä sopimuksen, jossa asetetaan rajoituksia palvelusopimusten tekemiselle ja niiden sisällölle (jäljempänä myös ensimmäinen väärinkäyttö), ja toiseksi muuttamalla markkinoiden kilpailurakennetta vahvistaakseen TACA:n määräävää asemaa (jäljempänä myös toinen väärinkäyttö) (*550—576* perustelukappale).

68 Ensimmäistä väärinkäyttöä tarkastellessaan (*551—558* perustelukappale) komissio katsoo, että tämä väärinkäyttö ilmeni "erityisesti ehdoissa — —, joita TACA:n osapuolet asettivat vastuulausekkeille, palvelusopimusten pituudelle, useiden samanaikaisten sopimusten tekemiselle ja sopimussakoille" sekä "erillisten palvelusopimusten kieltämisessä vuonna *1995*" (*556* ja *557* perustelukappale).

69 Toisesta väärinkäytöstä (*559—567* perustelukappale) komissio selostaa, että "TACA:n osapuolten tarkoitus oli — — varmistaa, että jos mahdollinen kilpailija halusi tulla markkinoille, se tulisi niille vasta liityttyään TACA:n jäseneksi" (*562* perustelukappale). TACA:n osapuolten toimiin mahdollisten kilpailijoiden houkuttelemiseksi aloittamaan toimintansa TACA:n osapuolina kuuluvat riidanalaisen päätöksen mukaan erityiset toimenpiteet Hanjinin (luottamuksellisten tietojen paljastaminen ja markkinaosuuden antaminen) ja Hyundain hyväksi (mahdollisuus tehdä heti palvelusopimuksia), useiden kaksoishinnoitteluun perustuvien palvelusopimusten tekeminen ja se, että järjestäytyneet TAA:n jäsenet eivät kilpailleet tietyistä palvelusopimuksista yleisten kuljetusliikkeiden, joilla ei ole aluksia (Non Vessel Operating Common Carriers; jäljempänä NVOCC-yritykset), kanssa.

Sakot

70 Riidanalaisessa päätöksessä määrätään kullekin TACA:n osapuolelle sakkoja perustamissopimuksen 86 artiklan rikkomisen vuoksi. Yhtään sakkoa ei ole määrätty perustamissopimuksen 85 artiklan rikkomisesta.

71 Riidanalaisen päätöksen mukaan tämä rikkominen kesti osan vuotta 1994 ja koko vuoden 1995 ja 1996 (592 ja 594 perustelukappale).

Päätösosa

72 Riidanalaisen päätöksen päätösosa kuuluu seuraavasti:

"1 artikla

Liitteessä I luetellut yritykset ovat rikkoneet EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan 1 kohdan määräyksiä sekä asetuksen (ETY) N:o 1017/68 2 artiklan säännöksiä tekemällä hintasopimuksen, joka koskee muihin palveluihin yhdistettyjen sisämaakuljetuspalvelujen tarjoamista rahdinantajille yhteisön alueella osana konttilastin multimodaalikuljetusta Pohjois-Euroopan ja Amerikan yhdysvaltojen välillä. EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan, ETA-sopimuksen 53 artiklan 3 kohdan ja asetuksen (ETY) N:o 1017/68 5 artiklan edellytykset eivät täyty.

2 artikla

Liitteessä I luetellut yritykset ovat rikkoneet EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan 1 kohdan määräyksiä vahvistamalla meklareiden ja huolitsijoiden palkkioiden määrät, tasot tai maksut, sekä näiden määrien maksuehdot ja sellaisten henkilöiden nimeämisen, jotka voivat toimia meklareina. EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan 3 kohdan edellytykset eivät täyty.

3 artikla

Liitteessä I luetellut yritykset ovat rikkoneet EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan 1 kohdan määräyksiä sopimalla ehdoista ja edellytyksistä, joilla ne voivat tehdä palvelusopimuksia rahdinantajien kanssa. EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan 3 kohdan edellytykset eivät täyty.

4 artikla

Liitteessä I lueteltujen yritysten on lopetettava 1, 2 ja 3 artiklassa tarkoitettu rikkominen sekä pidättäydyttävä vastaisuudessa kaikista sopimuksista tai yhdenmukaistetuista menettelytavoista, joilla on sama tai samanlainen tarkoitus tai vaikutus kuin 1, 2 ja 3 artiklassa tarkoitetuilla sopimuksilla.

5 artikla

Liitteessä I luetellut yritykset ovat rikkoneet EY:n perustamissopimuksen 86 artiklaa ja ETA-sopimuksen 54 artiklaa muuttamalla markkinoiden kilpailurakennetta Trans Atlantic -sopimuksen määräävän aseman lujittamiseksi.

6 artikla

Liitteessä I luetellut yritykset ovat rikkoneet EY:n perustamissopimuksen 86 artiklaa ja ETA-sopimuksen 54 artiklaa rajoittamalla palvelusopimusten tekemistä ja sopimusten sisältöä.

7 artikla

Liitteessä I lueteltuja yrityksiä vaaditaan lopettamaan välittömästi 5 ja 6 artiklassa tarkoitettu rikkominen ja vastaisuudessa pidättäytymään kaikesta toiminnasta, jolla on sama tai samanlainen tarkoitus tai vaikutus kuin 5 ja 6 artiklassa tarkoitetulla rikkomisella.

8 artikla

Edellä 5 ja 6 artiklassa tarkoitettujen EY:n perustamissopimuksen 86 artiklan ja ETA-sopimuksen 54 artiklan määräysten rikkomisesta määrätään sakot seuraaville yrityksille:

A. P. Møller-Maersk Line	27 500 000 ecua
Atlantic Container Line AB	6 880 000 ecua
Hapag Lloyd Container Line GmbH	20 630 000 ecua
P & O Nedlloyd Container Line Limited	41 260 000 ecua
Sea-Land Service, Inc.	27 500 000 ecua
Mediterranean Shipping Co.	13 750 000 ecua
Orient Overseas Container Line (UK) Ltd	20 630 000 ecua
Polish Ocean Lines	6 880 000 ecua
DSR-Senator Lines	13 750 000 ecua
Cho Yang Shipping Co., Ltd	13 750 000 ecua
Neptune Orient Lines Ltd	13 750 000 ecua
Nippon Yusen Kaisha	20 630 000 ecua
Transportación Marítima Mexicana SA de CV/Tecomar SA de CV	6 880 000 ecua
Hanjin Shipping Co., Ltd	20 630 000 ecua
Hyundai Merchant Marine Co., Ltd	18 560 000 ecua

9 artikla

Liitteessä I lueteltujen yritysten on kahden kuukauden kuluessa tämän päätöksen tiedoksi antamisesta ilmoitettava asiakkailleen, joiden kanssa ne ovat tehneet palvelusopimuksia, että näillä on oikeus neuvotella uudelleen sopimusehdoista tai irtisanoa sopimukset.

10 artikla

Edellä 8 artiklassa määrätyt sakot on maksettava ecuina kolmen kuukauden kuluessa tämän päätöksen tiedoksi antamisesta Euroopan komission pankkitilille n:o 310-0933000-43, Banque Bruxelles Lambert, Agence Européenne, Rond-Point Schuman 5, B-1040 Bruxelles.

Mainitun ajan jälkeen sakosta peritään ilman eri toimenpidettä Euroopan keskuspankin ecumääräisistä liiketapahtumista tämän päätöksen tekokuukauden ensimmäisenä arkipäivänä veloittaman koron suuruista korkoa lisättynä 3,5 prosenttiyksiköllä eli 7,5 prosenttia.

11 artikla

Tämä päätös on osoitettu liitteessä I luetelluille yrityksille.

Tämä päätös on täytäntöönpanokelpoinen EY:n perustamissopimuksen 192 artiklan nojalla."

Oikeudenkäyntimenettely

73 Kaksitoista niistä seitsemästätoista laivanvarustamosta, joille riidanalainen päätös on osoitettu, eli ACL, Cho Yang, DSR-Senator, Hanjin, Hapag Lloyd,

Hyundai, Maersk, MSC, OOCL, POL, P & O Nedlloyd (P & O Nedlloyd perustettiin tammikuussa 1997, kun Nedlloyd ja P & O, jotka olivat molemmat olleet riidanalaisen päätöksen adressaatteja sen tekoajankohtana, sulautuivat) ja Sea-Land nostivat 7.12.1998 EY:n perustamissopimuksen 173 artiklan (josta on muutettuna tullut EY 230 artikla) nojalla ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa kanteen, jossa vaadittiin kyseisen päätöksen kumoamista. Kanne rekisteröitiin kirjaamossa numerolla T-191/98 (Atlantic Container Line ym. v. komissio).

74 NOL nosti 29.12.1998 erillisellä kannekirjelmällä kanteen riidanalaisesta päätöksestä. Tämä kanne rekisteröitiin kirjaamossa numerolla T-212/98 (Neptune Orient Lines v. komissio). Samana päivänä myös NYK nosti kumoamiskanteen riidanalaisesta päätöksestä. Se rekisteröitiin numerolla T-213/98 (Nippon Yusen Kaisha v. komissio). TMM ja Tecomar jättivät vielä 30.12.1998 kanteen riidanalaisen päätöksen kumoamiseksi. Tämä kanne rekisteröitiin kirjaamossa numerolla T-214/98 (Transportación Marítima Mexicana ja Tecomar v. komissio).

75 Asian esittelevä tuomari Jaeger piti 18.1.1999 kirjaajan aloitteesta epävirallisen kokouksen kantajien kanssa, ja siinä kantajia kehotettiin rajoittamaan yhteensä noin 2 000 sivun (ilman liitteitä) pituisia kannekirjelmiään, harkitsemaan, voisiko olla tarkoituksenmukaista laatia niistä tiivistelmä, lajittelemaan asian kannalta merkitykselliset asiakirjat, jotka sisältyvät liitteet muodostaviin noin sataan kansioon, ja ratkaisemaan tiettyihin asiakirjoihin liittyvät luottamuksellisuusongelmat. Vain osa näistä luottamuksellisuuskysymyksistä saatiin ratkaistua tässä kokouksessa.

76 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kolmannen jaoston puheenjohtaja yhdisti 22.2.1999 antamallaan määräyksellä asiat T-191/98, T-212/98, T-213/98 ja T-214/98 kirjallista ja suullista käsittelyä ja tuomion antamista varten.

77 European Council of Transport Users ASBL (jäljempänä ECTU, johon kuuluu European Shippers Council; jäljempänä ESC) pyysi 21.6.1999 saada osallistua oikeudenkäyntiin väliintulijana tukeakseen komission vaatimuksia asioissa T-191/98, T-212/98, T-213/98 ja T-214/98.

78 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen presidentti hylkäsi DSR-Senator Linesin riidanalaisen päätöksen täytäntöönpanon lykkäämisestä tekemän hakemuksen (asia T-191/98 R, DSR-Senator Lines v. komissio, määräys 21.7.1999, Kok. 1999, s. II-2531). Yhteisöjen tuomioistuimen presidentti hylkäsi kyseisestä määräyksestä tehdyn valituksen (asia C-364/99 P (R), DSR-Senator Lines v. komissio, määräys 14.12.1999, Kok. 1999, s. I-8733).

79 Kantajat pyysivät 17.8.1999 tiettyjen asiakirjojen luottamuksellista käsittelyä väliintulijan suhteen. Ne täsmensivät tätä hakemusta 23.8.1999 päivätyllä faksilla. Komissio vastusti eri perustein tätä hakemusta 10.9. ja 8.10.1999 päivätyissä kirjeissään.

80 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kolmannen jaoston puheenjohtaja hyväksyi 15.11.1999 antamallaan määräyksellä ECTU:n väliintulohakemuksen ja hyväksyi osittain vaatimuksen luottamuksellisesta käsittelystä. Lisäksi tiettyjen asian T-191/98 kannekirjelmän liitteiden luottamuksellinen käsittely hyväksyttiin väliaikaisesti.

81 Kantajat ilmoittivat 8.12.1999 päivätyllä kirjeellään kirjaajalle, että ne aikoivat poistaa asiakirjavihosta kaikki 15.11.1999 annetussa määräyksessä tarkoitetut liitteet, yhtä lukuun ottamatta. Kantajat pyysivät vielä 10.12.1999 päivätyllä kirjeellään tiettyjen vastauskirjelmään sisältyvien tietojen luottamuksellista käsittelyä. Komissio vastusti pyyntöä 17.1.2000 päivätyllä kirjeellään.

82 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kolmannen jaoston puheenjohtaja hyväksyi 14.3.2000 antamallaan määräyksellä osittain kantajien vaatimuksen siitä, että tietyt kannekirjelmään ja vastauskirjelmään sisältyvät tiedot on pidettävä salassa.

83 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen presidentti hylkäsi Cho Yangin riidanalaisen päätöksen täytäntöönpanon lykkäämisestä tekemän hakemuksen (asia T-191/98 R II, Cho Yang Shipping v. komissio, määräys 28.6.1999, Kok. 1999, s. II-2551). Yhteisöjen tuomioistuimen presidentti hylkäsi kyseisestä määräyksestä tehdyn valituksen (asia C-361/99 P (R), Cho Yang Shipping v. komissio, määräys 15.12.2000 (Kok. 2000, s. I-11657).

84 Kantaja asiassa T-213/98 pyysi 27.9.2000 päivätyssä, ECTU:n väliintulokirjelmästä esittämiensä huomautusten saatekirjelmässä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin käsittelisi tiettyjä sen huomautuksiin sisältyviä lukuja luottamuksellisina. Pyyntö toistettiin 20.10.2000 päivätyssä kirjeessä. Komissio vastusti pyyntöä 17.11.2000 päivätyllä kirjeellään. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kolmannen jaoston puheenjohtaja suostui 20.6.2002 päivätyllä määräyksellään kantajan pyyntöön.

85 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin (kolmas jaosto) päätti esittelevän tuomarin kertomuksen perusteella aloittaa suullisen käsittelyn ja pyysi prosessinjohtotoimena asianosaisia esittämään tiettyjä asiakirjoja ja vastaamaan kirjallisiin kysymyksiin. Asianosaiset vastasivat näihin pyyntöihin niille asetetuissa määräajoissa.

86 Asianosaisten lausumat ja vastaukset suullisiin kysymyksiin kuultiin 26. ja 27.3.2003 pidetyssä istunnossa.

Asianosaisten vaatimukset

87 Kantajat vaativat, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin

— kumoaa riidanalaisen päätöksen

— toissijaisesti kumoaa riidanalaisen päätöksen 8 artiklassa määrätyt sakot tai alentaa niiden määrää

— velvoittaa komission korvaamaan oikeudenkäyntikulut

— velvoittaa komission korvaamaan kantajille ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tuomiota odotettaessa sakkojen maksamisen sijaan annettuun pankkitakaukseen liittyvät kulut.

88 Komissio vaatii väliintulijan ECTU:n tukemana, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin

— hylkää kanteen

— velvoittaa kantajat korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

Oikeudellinen arviointi

89 Kantajat vetoavat kumoamiskanteensa tueksi seitsemään kanneperusteiden ryhmään. Ensimmäinen koskee puolustautumisoikeuksien loukkaamista koskevia kanneperusteita. Toinen liittyy perusteisiin, joiden mukaan perustamissopimuksen 85 artiklaa ei ole rikottu. Kolmas koskee kanneperusteita, joiden mukaan perustamissopimuksen 86 artiklaa ei ole rikottu. Neljännessä ryhmässä vedotaan asetuksessa N:o 4056/86 säädetyn menettelyn noudattamatta jättämiseen. Viides koskee perusteluvelvollisuuden laiminlyönnistä esitettyjä kanneperusteita. Kuudes liittyy sakkoja koskeviin kanneperusteisiin. Seitsemäs koskee kanneperustetta, jonka mukaan EY:n perustamissopimuksen 215 artiklan toista kohtaa (josta on tullut 288 artiklan toinen kohta) on rikottu.

90 Aluksi on huomattava, että kantajien toimittamat kannekirjelmät samoin kuin niiden liitteet ovat epätavanomaisen laajoja, sillä kukin kannekirjelmä on lähes 500 sivua pitkä, kun taas liitteitä on satakunta kansiota, minkä lisäksi niissä vedotaan lähes sataan eri kanneperusteeseen. Yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen velvollisuuden perustella päätöksensä ei voida katsoa edellyttävän, että sen olisi vastattava yksityiskohtaisesti kaikkiin asianosaisen esittämiin väitteisiin varsinkaan silloin, kun nämä väitteet eivät ole riittävän selviä ja täsmällisiä ja kun ne eivät perustu yksityiskohtaiseen näyttöön (asia C-274/99 P, Connolly v. komissio, tuomio 6.3.2001, Kok. 2001, s. I-1611, 212 kohta ja asia C-197/99 P, Belgia v. komissio, tuomio 11.9.2003, Kok. 2003, s. I-8461, 81 kohta).

I *Puolustautumisoikeuksien loukkaamista koskevat kanneperusteet*

91 Kantajat jakavat puolustautumisoikeuksien loukkaamista koskevat kanneperusteensa kolmeen eri osaan. Ensimmäisen mukaan oikeutta tulla kuulluksi on

loukattu. Toinen koskee sitä, että oikeutta tutustua asiakirjoihin on loukattu. Kolmas osa liittyy hyvän hallinnon, objektiivisuuden ja puolueettomuuden periaatteiden loukkaamiseen.

Ensimmäinen osa, jonka mukaan oikeutta tulla kuulluksi on loukattu

92 Kantajat ovat kannekirjelmässään jakaneet ensimmäisen osan kolmeen eri jaksoon. Ensimmäisessä jaksossa kantajat väittävät, että väitetiedoksianto ei ole pätevä, koska sitä ei ole annettu komission suorittaman tutkimuksen päätteeksi, ja että se on näin ollen ennenaikainen. Toisessa jaksossa ne vetoavat siihen, että väite markkinoiden kilpailurakenteen sääntöjenvastaisesta muuttamisesta on uusi peruste, joka sitä paitsi perustuu uusiin todisteisiin. Kolmannessa jaksossa kantajat väittävät, että riidanalainen päätös sisältää väitetiedoksiantoon nähden uusia tosiseikkoja ja oikeudellisia seikkoja koskevia väitteitä.

93 Kanteen tutkinta kuitenkin osoittaa, että esillä oleva osa sisältää todellisuudessa kahdenlaisia kanneperusteita, jotka poikkeavat komission hallinnollisessa menettelyssä esitetyistä perusteista. Ensinnäkin kantajat kiistävät lausumiensa ensimmäiseen jaksoon sisältyvällä kanneperusteella väitetiedoksiannon laillisuuden sinänsä sen ennenaikaisuuden vuoksi. Toiseksi ne väittävät lausumiensa kaikissa kolmessa jaksossa esiintyvissä kanneperusteissa, että riidanalaisessa päätöksessä on uusia tosiseikkoja tai oikeudellisia seikkoja koskevia väitteitä.

A Ennenaikaisena annetun väitetiedoksiannon lainvastaisuutta koskeva kanneperuste

1. Asianosaisten lausumat

94 Kantajat väittävät, että komission 24.5.1996 lähettämä väitetiedoksianto ei ole pätevä, koska sitä ei ole annettu komission suorittaman tutkimuksen päätteeksi.

95 Kantajat huomauttavat, että oikeuskäytännön mukaan väitetiedoksiannossa on esitettävä selvästi tosiseikat, joihin komissio nojautuu, sekä tosiseikkojen oikeudellinen luonnehdinta (asia C-62/86, AKZO v. komissio, tuomio 3.7.1991, Kok. 1991, s. I-3359, Kok. Ep. XI, s. I-261, 29 kohta; yhdistetyt asiat C-89/85, C-104/85, C-114/85, C-116/85, C-117/85 ja C-125/85—C-129/85, Ahlström ym. v. komissio, tuomio 31.3.1993, Kok. 1993, s. I-1307, Kok. Ep. XIV, s. I-123, 40—54 ja 152—154 kohta, ns. sellu II -tapaus ja yhdistetyt asiat T-10/92—T-12/92 ja T—15/92, Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomio 18.12.1992, Kok. 1992, s. II-2667, Kok. Ep. XIII, s. II-99, 33 kohta). Kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoi asiassa T-7/89, Hercules Chemicals vastaan komissio, 17.12.1991 antamassaan tuomiossa (Kok. 1991, s. II-1711, 51 kohta), "puolustautumisoikeuksien kunnioittaminen edellyttää, että kantajalla on oltava tosiasiassa mahdollisuus esittää kantansa kaikista niistä väitteistä, jotka sitä vastaan on esitetty sille osoitetuissa väitetiedoksiannoissa, sekä todisteista, joilla pyritään tukemaan näitä väitteitä ja jotka komissio on maininnut väitetiedoksiannoissaan tai niiden liitteissä" (ks. myös asia T-334/94, Sarrió v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok. 1998, s. II-1439, 39 kohta).

96 Kantajat päättelevät tästä, että komissio ei voi päätöksessään tukeutua todisteisiin, jotka on hankittu väitetiedoksiannon antamisen jälkeen ja joista kyseisellä yrityksellä ei ole ollut tilaisuutta esittää huomautuksia. Ne vetoavat siihen, että

asiassa 60/81, IBM v. komissio, 11.11.1981 annetussa tuomiossa (Kok. 1981, s. 2639, Kok. Ep. VI, s. 231, 15 kohta) yhteisöjen tuomioistuin katsoi, että "asetuksen N:o 17 19 artiklan 1 kohdan mukaisesti — — puolustautumisoikeuksien noudattamisen takaamiseksi on varmistettava, että yrityksellä, jota asia koskee, on tutkimuksen päätteeksi oikeus esittää huomautuksia niistä seikoista, joita komissio aikoo käyttää sitä vastaan päätöksessään — — ".

97 Nyt esillä olevassa asiassa kantajat huomauttava, että komissio on lähettänyt niille tietojensaantipyynnön kaksi päivää ennen väitetiedoksiannon lähettämistä ja kolmisenkymmentä lisätietojensaantipyyntöä väitetiedoksiannon lähettämisen jälkeen sekä väitetiedoksiantoon annettavalle vastaukselle varattuna ajanjaksona että väitetiedoksiantoon annetun vastauksen jälkeen. Kantajien mukaan tästä seuraa, että väitetiedoksianto on hyvän hallinnon periaatteen ja edellä mainitun oikeuskäytännön vastaisesti lähetetty adressaateilleen ennenaikaisesti.

98 Kantajien mukaan väitetiedoksiannon ennenaikaisuus merkitsee esillä olevassa asiassa seuraavaa:

— väitetiedoksiannossa ei esitetä kaikkia komission TACA:n ilmoituksen tutkimisen kannalta merkityksellisinä pitämiä tosiseikkoja

— väitetiedoksiantoon sisältyvä oikeudellinen tarkastelu ei perustu kaikkiin niihin tosiseikkoihin, joita komissio on pitänyt merkityksellisinä ilmoituksen arvioinnissa

— väitetiedoksiannon ei voida katsoa heijastavan komission näkemystä ilmoituksesta ja sen yhteensopivuudesta yhteisön oikeuden kanssa

— kantajat eivät ole voineet tehokkaasti harjoittaa puolustautumisoikeuksiaan väitetiedoksiantoon vastatessaan.

99 Tästä seuraa kantajien mukaan, että 24.5.1996 päivätty väitetiedoksianto ei täytä tälle asiakirjalle kuuluvaa tehtävää antaa tutkimuksen kohteena olevalle yritykselle tilaisuus esittää puolustautumisoikeuksien mukaisesti näkemyksensä komission väitteistä ennen lopullisen päätöksen tekemistä.

100 Kantajat huomauttavat, että vaikka tietyt lisätietojensaantipyynnöt liittyvät väitetiedoksiannon kohteena oleviin kysymyksiin, toiset tietojensaantipyynnöt koskevat täysin uusia kysymyksiä.

101 Esillä olevassa asiassa on näin ollen kantajien mukaan komission väitetiedoksiannossa omaksuman kannan ja väitetiedoksiannon jälkeen jatkaman tutkimuksen välinen oikeudellinen ja menettelyllinen ristiriita. Kun komissio perustelee 11.7.1996 päivättyä tietojensaantipyyntöään tarpeella arvioida osapuolten yksittäispoikkeusta koskevaa hakemusta taloudellisessa ja oikeudellisessa asiayhteydessä kokonaisuudessaan, 24.5.1996 päivätyssä väitetiedoksiannossa todetaan, että TACA ei voinut saada poikkeuslupaa (väitetiedoksiannon 249 kohta).

102 Vastauksena komission esittämiin perusteluihin, joissa vedotaan TACA:n menettelytapojen jatkuvaan kehittymiseen ja kantajien jarrutusmenettelyyn, kantajat huomauttavat, että komissio ei ilmoita niitä TACA:n osapuolten menettelytapoja, joiden jatkuva kehittyminen olisi perusteluna lisätietojensaantipyynnöille, ja kiistävät missään vaiheessa estäneensä asian tutkintaa.

103 Koska väitetiedoksianto ei näin ollen ole kantajien mielestä pätevä, komissio ei ole niiden mukaan pätevästi aloittanut menettelyä kantajia vastaan, minkä vuoksi on katsottava, että riidanalaisessa päätöksessä ei käsitellä yhtään väitettä, josta kantajilla olisi ollut tilaisuus esittää kantansa. Riidanalainen päätös olisi näin ollen kumottava puolustautumisoikeuksien loukkaamisen vuoksi.

104 Komissio väittää, että sillä on täysi oikeus suorittaa tutkimus väitetiedoksiannon lähettämisen jälkeen. Se vaatii näin ollen tämän kantajien kanneperusteen hylkäämistä.

2. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

105 On selvää, että komissio on esillä olevassa asiassa lähettänyt TACA:n osapuolille tietojensaantipyynnön kaksi päivää ennen väitetiedoksiannon lähettämistä sekä kolmisenkymmentä lisätietojensaantipyyntöä sen lähettämisen jälkeen ja myös kantajien väitetiedoksiantoon antaman vastauksen jälkeen ja komissiossa pidetyn kuulemistilaisuuden jälkeen aina maaliskuuhun 1998 saakka.

106 Kantajien mukaan nämä seikat osoittavat, että väitetiedoksianto ei ennenaikaisuutensa vuoksi täytä tälle asiakirjalle tavanomaisesti kuuluvaa tehtävää antaa tutkimuksen kohteena olevalle yritykselle tilaisuus esittää asianmukaisesti näkemyksensä kaikista komission sitä vastaan esittämistä tosiseikkoja ja oikeudellisia seikkoja koskevista väitteistä.

107 Kuten edellä 93 kohdassa on todettu, sikäli kuin kantajat arvostelevat esillä olevassa kanneperusteessa komissiota siitä, että se on käyttänyt vastauksia lisätietojensaantipyyntöihin esittääkseen riidanalaisessa päätöksessä uusia tosiseikkoja tai oikeudellisia seikkoja koskevia väitteitä antamatta kantajille tilaisuutta esittää tältä osin huomautuksiaan, esillä oleva kanneperuste on päällekkäinen niiden kanneperusteiden kanssa, joiden mukaan riidanalaisessa päätöksessä on esitetty uusia tosiseikkoja tai oikeudellisia seikkoja koskevia väitteitä, ja se käsitellään tästä syystä näiden kanneperusteiden yhteydessä.

108 Tässä vaiheessa on näin ollen tutkittava esillä olevaa kanneperustetta yksinomaan siltä osin kuin sen mukaan väitetiedoksianto on lainvastainen jo pelkästään sen ennenaikaisuuden vuoksi.

109 Kantajien väitteen on todettava perustuvan olettamukseen, jonka mukaan komission on ennen väitetiedoksiannon lähettämistä päätettävä alustava tutkimuksensa. Jotta voitaisiin arvioida tämän kantajien esittämän kanneperusteen paikkansapitävyyttä, on siis tutkittava, onko komissiolla tällainen velvollisuus.

110 Oikeuskäytännön mukaan perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan soveltamista koskeva lainsäädäntö, jonka neuvosto on vahvistanut asetuksissa N:o 17, N:o 1017/68 ja N:o 4056/86, joiden perusteella riidanalainen päätös on tehty, sisältää kaksi peräkkäistä mutta selvästi erillistä menettelyä, eli ensimmäisen,

alustavaa tutkimusta koskevan menettelyn ja toisen, kontradiktorisen menettelyn, joka alkaa väitetiedoksiannolla (asia 374/87, Orkem v. komissio, tuomio 18.12.1989, Kok. 1989, s. 3283, Kok. Ep. X, s. 231, 20 kohta ja edellä 95 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomion 45 kohta).

111 Tästä seuraa, että lähtökohtaisesti väitetiedoksiannon lähettäminen seuraa alustavaa tutkimusta, jonka komissio suorittaa tapauksen mukaan kantelun vuoksi tai omasta aloitteestaan ratkaistakseen, ovatko kyseessä olevat menettelytavat perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan mukaisia. Komissio voi vasta tällaisen tutkimuksen jälkeen katsoa olevansa riittävästi perillä sekä tosiseikkojen osalta että oikeudelliselta kannalta kyseisten menettelytapojen lainmukaisuudesta ja voi vasta silloin päättää aloittaa kilpailusääntöjen rikkomista koskevan menettelyn väitetiedoksiannon lähettämisellä tai olla aloittamatta tällaista menettelyä.

112 Toisin kuin kantajat väittävät, tästä ei kuitenkaan seuraa, että komissio ei saisi väitetiedoksiannon lähettämisen jälkeen jatkaa tutkimustaan esimerkiksi lähettämällä lisätietojensaantipyyntöjä.

113 Huomattakoon, että asetuksen N:o 17 19 artiklan 1 kohdan, asetuksen N:o 1017/68 26 artiklan 1 kohdan ja asetuksen N:o 4056/86 23 artiklan 1 kohdan mukaan väitetiedoksiannon tarkoituksena on se, että yritykset, joita asia koskee, voisivat esittää huomautuksensa niitä vastaan esitetyistä väitteistä ennen kuin komissio tekee päätöksen perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan rikkomisesta. Asetuksen N:o 17 19 artiklan 1 ja 2 kohdassa säädetyistä kuulemisista 25 päivänä heinäkuuta 1963 annetun komission asetuksen N:o 99/63/ETY (EYVL 1963, 127, s. 2268) 4 artiklan, asetuksen (ETY) N:o 1017/68 26 artiklan 1 ja 2 kohdassa tarkoitetuista kuulemisista 8 päivänä elokuuta 1969 annetun komission asetuksen (ETY) N:o 1630/69 (EYVL L 209, s. 11) 4 artiklan ja asetuksen N:o 4260/88 4 artiklan mukaan komissio saa

päätöksessään ottaa huomioon ainoastaan sellaiset väitteet, joiden osalta päätöksen kohteena oleville yrityksille on varattu tilaisuus esittää huomautuksensa. Oikeuskäytännön mukaan kyseistä vaatimusta noudatetaan, jos päätöksessä ei aseteta asianomaisten henkilöiden vastuulle väitetiedoksiannossa tarkoitetuista rikkomisista poikkeavia rikkomisia ja jos siinä esitetään ainoastaan ne tosiseikat, joista asianomaisilla henkilöillä on ollut mahdollisuus antaa selvitys (asia 41/69, ACF Chemiefarma v. komissio, tuomio 15.7.1970, Kok. 1970, s. 661, Kok. Ep. I, s. 455, 94 kohta).

114 Väitetiedoksianto on näin ollen alustavaan menettelyyn kuuluva toimi suhteessa hallinnollisen menettelyn päättävään lopulliseen päätökseen (edellä 96 kohdassa mainittu asia IBM v. komissio, tuomion 21 kohta).

115 Näin ollen komissio voi lopullisen päätöksen tekemiseen asti joko hylätä erityisesti asianosaisten kirjallisten tai suullisten huomautusten perusteella tietyt tai jopa kaikki niitä vastaan aluksi esittämänsä väitteet ja muuttaa siten kantaansa niiden eduksi (edellä 96 kohdassa mainittu asia IBM v. komissio, tuomion 18 kohta ja edellä 95 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Cimenteries CBR v. komissio, tuomion 47 kohta) tai päinvastoin päättää lisätä uusia väitteitä, kunhan se varaa kyseisille yrityksille tilaisuuden esittää niiltä osin huomautuksensa (asia 107/82, AEG v. komissio, tuomio 25.10.1983, Kok. 1983, s. 3151, Kok. Ep. VII, s. 281, 29 kohta; asia C-217/00 P, Buzzi Unicem v. komissio, määräys 5.6.2002, 65 kohta, ei julkaistu oikeustapauskokoelmassa ja asia T-16/99, Lögstör Rör v. komissio, tuomio 20.3.2002, Kok. 2002, s. I-1633, 168 kohta).

116 Koska väitetiedoksiannossa ei mitenkään vahvisteta lopullisesti komission arviointia kyseessä olevien menettelytapojen lainmukaisuudesta, vaan se on päinvastoin puhtaasti valmisteleva toimi, joka sisältää komission väliaikaiset väitteet, joihin se voi palata lopullisessa päätöksessä, komissiolla on täysi oikeus jatkaa tosiseikkoja koskevaa tutkimustaan väitetiedoksiannon antamisen jälkeen ottaakseen erityisesti huomioon kyseessä olevien yritysten väitteet tai mitkä tahansa muut niiden esittämät seikat, ja se voi tarvittaessa peruuttaa tietyt väitteet tai lisätä uusia. Näin on etenkin siinä tapauksessa, kun komission on tarkistettava, kuten esillä olevassa asiassa, oikeuttavatko väitetiedoksiannon

saaneiden yritysten esittämät väitteet ja todisteet sen, että kyseisen väitetiedoksiannon kohteena oleville menettelytavoille myönnetään perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan mukainen yksittäispoikkeus.

117 On todettava, että asetuksen N:o 17 11 artiklassa, asetuksen N:o 1017/68 19 artiklassa ja asetuksen N:o 4056/86 16 artiklassa säädetyt tietojensaantipyynnöt ovat tältä osin soveltuvia tutkimuskeinoja. Kyseisten säännösten ensimmäisen kohdan mukaan komissio voi näiden pyyntöjen avulla hankkia kaikki tarvittavat tiedot yrityksiltä ja yritysten yhteenliittymiltä, edellyttäen, että se samojen säännösten 3 kohdan mukaisesti mainitsee pyynnön oikeudelliset perusteet ja tarkoituksen sekä seuraamukset virheellisten tietojen antamisesta. Komissio voi siis tietojensaantipyyntöjen lähettämisellä saada kaiken tarvittavan selvityksen niistä väitteistä ja todisteista, joita kyseessä olevat yritykset ovat esittäneet väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa.

118 On kuitenkin todettava, että vanhentumista koskevia säännöksiä lukuun ottamatta edellä mainituissa sovellettavien asetusten säännöksissä ei aseteta komissiolle mitään velvoitteita sen osalta, milloin se voi lähettää tietojensaantipyyntöjä. On etenkin huomattava, että mikäli pyydetyt tiedot ovat tarpeellisia, näissä säännöksissä ei millään tavoin rajoiteta komission oikeutta lähettää tietojensaantipyyntöjä väitetiedoksiannon lähettämisen jälkeen.

119 Vaikka komissiolla on jo viitteitä tai jopa näyttöä kilpailusääntöjen rikkomisesta, se voi perustellusti pitää tarpeellisena lisätietojen pyytämistä voidakseen paremmin määrittää kilpailusääntöjen rikkomisen laajuuden, sen keston tai rikkomiseen osallistuneiden yritysten piirin (edellä 110 kohdassa mainittu asia Orkem v. komissio, tuomion 15 kohta). Oikeuskäytännön mukaan tietojensaantipyyntöjen avulla komissio voi näet samalla sekä paljastaa kilpailusääntöjen rikkomisia (em. asia Orkem v. komissio, tuomion 15 kohta) että tarkistaa olettamukset kilpailusääntöjen rikkomisesta (asia T-39/90, SEP v. komissio, tuomio 12.12.1991, Kok. 1991, s. II-1497, 25 kohta).

120 Näin ollen pelkästään se, että komissio jatkaa tutkimustaan väitetiedoksiannon lähetettyään lähettämällä lisätietojensaantipyyntöjä, ei sinänsä vaikuta väitetiedoksiannon pätevyyteen.

121 Päinvastoin, kun otetaan huomioon, että väitetiedoksianto on valmisteleva toimi, joka heijastaa perustamissopimuksen kilpailusääntöjen soveltamista koskevan hallinnollisen menettelyn kontradiktorisuutta, kyseiselle menettelylle on ominaista, että komissio voi lähettää lisätietojensaantipyyntöjä väitetiedoksiannon lähettämisen jälkeen voidakseen tarvittaessa peruuttaa tiettyjä väitteitä tai lisätä uusia.

122 Koska väitetiedoksianto on valmisteleva toimi, jota komissio voi muuttaa ottaakseen muun muassa väitetiedoksiantoon annetun vastauksen huomioon, ei voida mitenkään edellyttää, että komissio olisi lopullisesti päättänyt hallinnollisen tutkimuksensa väitetiedoksiannon antamisajankohtana. Tämän vuoksi komissiota ei voida rajoittaa niiden kysymysten osalta, joita se aikoo ottaa esille väitetiedoksiannon jälkeen lähettämissään tietojensaantipyynnöissä, edellyttäen, että näiden kysymysten tarkoituksena on sovellettavien asetusten säännösten mukaisesti saada tutkimuksessa tarvittavia tietoja ja että komissio antaa kyseessä oleville yrityksille tilaisuuden tulla kuulluiksi uusista tosiseikkoja tai oikeudellisia seikkoja koskevista väitteistä, joita se aikoo esittää yritysten näihin kysymyksiin antamien vastausten perusteella. Nämä kaksi viimeksi mainittua kysymystä kuuluvat kuitenkin eri kanneperusteisiin, joita tutkitaan kantajien esittämien niiden kanneperusteiden yhteydessä, jotka koskevat hyvän hallinnon, objektiivisuuden ja puolueettomuuden periaatteiden loukkaamista sekä uusien tosiseikkoja tai oikeudellisia seikkoja koskevien väitteiden esittämistä riidanalaisessa päätöksessä.

123 Kanneperuste, jonka mukaan väitetiedoksianto on ennenaikaisuutensa vuoksi lainvastainen, on näin ollen hylättävä.

B Kanneperusteet, jotka koskevat uusien tosiseikkoja tai oikeudellisia seikkoja koskevien väitteiden esittämistä riidanalaisessa päätöksessä

124 Esillä olevilla kanneperusteillaan kantajat väittävät, että niillä ei ole ollut tilaisuutta esittää huomautuksiaan ensinnäkään väitteestä, joka koskee markkinoiden kilpailurakenteen muuttamiseen liittyvää toista väärinkäyttöä, ja toiseksi tietyistä tosiseikoista ja oikeudellisista seikoista, jotka perustuvat muihin riidanalaisessa päätöksessä toistettuihin väitteisiin.

1. Toiseen väärinkäyttöön liittyvät, uudet tosiseikkoja tai oikeudellisia seikkoja koskevat väitteet

a) Asianosaisten lausumat

125 Kantajat väittävät ensinnäkin, että komissio on riidanalaisen päätöksen 559—567 perustelukappaleessa todetun toisen väärinkäytön osalta muuttanut alun perin väitetiedoksiannossa esitetyn väitteen luonnetta.

126 Kantajat väittävät tältä osin, että niillä ei ole ollut tilaisuutta esittää huomautuksiaan ensinnäkään väitteestä, jonka mukaan ne olisivat kannustaneet Hanjinia

ja Hyundaita liittymään konferenssiin (563—566 perustelukappale), ja toiseksi toimista, joita niiden väitetään tässä tarkoituksessa toteuttaneen (561 ja 563—565 perustelukappale). Mikään näistä seikoista ei ilmene väitetiedoksiannosta, ei varsinkaan markkinoiden rakenteen sääntöjenvastaista muuttamista koskevista 107—115 kohdasta. Väitetiedoksiannossa ei arvostella TACA:n osapuolia siitä, että ne olisivat toteuttaneet "toimenpiteitä, joilla autettiin näitä mahdollisia kilpailijoita pääsemään markkinoille TACA:n osapuolina", kuten riidanalaisen päätöksen 563 perustelukappaleessa tuodaan esille.

127 Kantajat toteavat, että väitetiedoksiannon 112 kohdassa viitataan ennen kaikkea rakenteelliseen väärinkäyttöön, jonka taustalla oli neljä TACA-sopimuksesta riippumatonta varustamoa, jotka eivät toimineet Atlantin ylittävällä reitillä mutta olivat kytköksissä TACA:han muussa liikenteessä, että eri sopimuksissa oli annettu NYK:lle, NOL:lle, Hanjinille ja Hyundaille "lupa" tulla markkinoille ja että TACA:n kyky poistaa mahdollinen kilpailu ilmeni kaksoishinnoitteluun perustuvista palvelusopimuksista ja siitä, että suurin osa TACA:n osapuolista ei osallistunut palvelusopimuksiin NVOCC-yritysten kanssa. Sitä vastoin, kun riidanalaisessa päätöksessä viitataan kantajien toteuttamiin toimenpiteisiin Hyundain ja Hanjinin "kannustamiseksi" uudelleen TACA:n jäseniksi, siinä väitetään kantajien syyllistyneen menettelytapaa koskevaan väärinkäyttöön.

128 Kantajat väittävät vielä, että komissio on vastineessaan omaksunut toisenlaisen kannan kuin väitetiedoksiannossa ja riidanalaisessa päätöksessä. Kantajien mukaan komissio väittää nyt vastineessaan, ettei väärinkäyttö muodostuisi siitä, että Hanjinia ja Hyundaita on kannustettu liittymään konferenssiin, vaan ennakoivan politiikan vahvistamisesta mahdollisen kilpailun poistamiseksi ja todellisen kilpailun ilmenemisen estämiseksi. Tämä väite ei sisälly väitetiedoksiantoon. Sama koskee kantajien mukaan myös vastineen 557 kohdassa esitettyä väitettä, jonka mukaan NVOCC-yritysten kanssa tehtyihin palvelusopimuksiin liittyvän toiminnan varaaminen itsenäisille varustamoille olisi kannustanut näitä varustamoja jäämään liikenteeseen TACA:n jäseninä eikä itsenäisinä kilpailijoina.

129 Toiseksi kantajat vetoavat siihen, että riidanalaisessa päätöksessä mainittu toinen väärinkäyttöväite perustuu seuraaviin todisteisiin, joita niillä ei ole ollut tilaisuus kommentoida:

— Hanjinin 19.8.1994 päivätty kirje TACA:lle, joka koskee tälle varustamolle tehtyä ilmoitusta konferenssin kannalta merkityksellisistä asiakirjoista ja tilastoista (229 ja 563 perustelukappale)

— TACA:n johtajien kokouksen pöytäkirja (TACA:n PWSC-kokous 95/8), jonka perusteella komissio väittää kantajien antaneen Hyundaille välittömästi oikeuden liittyä konferenssin palvelusopimuksiin (230 ja 564 perustelukappale)

— TACA:n hallituksen puheenjohtajan 30.1.1996 päivätty kirje Hanjinille (292 ja 561 perustelukappale)

— 15.2.1996 päivätty tilanneselvitys, jossa konferenssin sihteeristö suosittelee puheenjohtajalle "kaikkien varustamojen rohkaisemista ja taivuttelua löytämään yhdessä keino, jolla Hanjin voi saavuttaa liikenteessä tarjoamansa tilan kanssa johdonmukaisen markkinaosuuden" (239 ja 564 perustelukappale).

130 Kantajat väittävät, että yhtäkään näistä asiakirjoista ei mainita väitetiedoksiannossa tai sen liitteissä. Komissio ei liioin ole antanut kantajille pienintäkään viitettä siitä, että se aikoisi käyttää näitä asiakirjoja. Toisin kuin komissio väittää, kantajien mukaan on jokseenkin merkityksetöntä, että kyseiset

asiakirjat ovat peräisin kantajilta. Sikäli kuin näitä asiakirjoja on käytetty kantajia vastaan, olisi ollut komission asiana ilmoittaa, minkä merkityksen se aikoi niille antaa. Koska kantajat eivät tienneet, miten komissio aikoi näitä asiakirjoja käyttää, ne eivät ole voineet esittää tehokkaasti kantaansa niiden merkityksestä puolustautumisoikeuksiaan harjoittaessaan.

131 Komissio väittää ensinnäkin, että riidanalaisessa päätöksessä ei ole muutettu väitetiedoksiannossa esitettyjä väitteitä. Se korostaa, että väitetiedoksiannon mukaan kantajat ovat toteuttaneet toimenpiteitä mahdollisen kilpailun poistamiseksi (107—115 ja 345—346 kohta), etenkin Hanjinin ja Hyundain kanssa tehdyillä sopimuksilla tilojen vuokrauksesta (110 kohta) ja palvelusopimuksilla (112 kohta).

132 Komission mukaan käsitteen "kannustin" käyttäminen riidanalaisessa päätöksessä ei mitenkään vaikuta siihen, että TACA:n osapuolten tiedetään helpottaneen Hanjinin ja Hyundain liikennöinnin aloittamista TACA:n osapuolina, mitä juuri arvostellaan väitetiedoksiannossa. Riidanalaisessa päätöksessä lisätään väitetiedoksiantoon nähden vain yksityiskohtia, eli se, että kantajat ovat toimittaneet Hanjinille arkaluonteisia tietoja ja antaneet Hyundain osallistua välittömästi palvelusopimuksiin. Muut toista väärinkäyttöä koskevat seikat, eli kaksoishinnoitteluun perustuvat palvelusopimukset ja sopimukset NVOCC-yritysten kanssa, kuvataan väitetiedoksiannossa.

133 Komissio pitää näin ollen virheellisenä kantajien väitettä, jonka mukaan riidanalaisessa päätöksessä kyseessä oleva väärinkäyttö koskisi menettelytapaa, kun taas väitetiedoksiannossa se on rakenteellista. Komission mukaan rakenteellista väärinkäyttöä on vaikea käsittää. Esillä olevassa asiassa väärinkäyttö muodostuu kilpailun poistamiseen tähtäävän politiikan omaksumisesta osittain tarjoamalla kannustimia, joilla helpotetaan liikennöinnin aloittamista konferenssin jäsenenä.

134 Komissio kiistää kehittäneensä vastineessaan uuden väitteen väitetiedoksiantoon ja riidanalaiseen päätökseen nähden. Se korostaa, että väitetiedoksiannossa mainitut toimenpiteet, joilla Hyundaita ja Hanjinia kannustettiin liittymään TACA-sopimukseen, olivat vain esimerkkejä kantajien toiminnasta kilpailun poistamiseksi. Väite, jonka mukaan NVOCC-yritysten kanssa tehdyt sopimukset oli varattu muille kuin konferenssin alkuperäisille jäsenille, ei ole uusi. Sitä paitsi ei voida loogisesti tehdä eroa sen välillä, kannustetaanko konferenssiin liittymään vai jäämään.

135 Toiseksi komissio huomauttaa neljästä riidanalaisessa päätöksessä käytetystä uudesta asiakirjasta, että ne ovat kantajien toimittamia. Väite, jonka mukaan ne eivät olisi voineet kommentoida niitä, on näin ollen perusteeton.

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

136 Riidanalaisessa päätöksessä todettua toista väärinkäyttöä koskevissa kanneperusteissaan kantajat arvostelevat komissiota lähinnä siitä, että se on ensinnäkin muuttanut väärinkäytön luonnetta väitetiedoksiannossa todettuun nähden, ja toiseksi siitä, että se on perustanut toteamuksensa asiakirjanäyttöön, josta kantajilla ei ole ollut tilaisuutta esittää huomautuksiaan.

i) Toisen väärinkäytön luonteen muuttaminen riidanalaisessa päätöksessä

137 Kantajat väittävät, että riidanalaisessa päätöksessä komissio on muuttanut toisesta väärinkäytöstä väitetiedoksiannossa esitetyn väitteen luonnetta, sillä rii-

danalaisessa päätöksessä kantajia arvostellaan "menettelytapaa" koskevasta väärinkäytöstä, jossa ne ovat toteuttaneet tiettyjä toimia kannustaakseen mahdollisia kilpailijoita liittymään TACA-sopimukseen, kun taas väitetiedoksiannossa niiden väitettiin syyllistyneen ainoastaan "rakenteelliseen" väärinkäyttöön mahdollisten kilpailijoiden ja TACA:n osapuolten välisten tiettyjen rakenteellisten yhteyksien vuoksi.

138 Oikeuskäytännön mukaan väitetiedoksiannossa on oltava väitteistä riittävän selvästi muotoiltu — vaikka vain tiivistelmän muodossa esitetty — selvitys, jotta ne, joita asia koskee, voisivat tosiasiallisesti saada tiedon, mihin toimintaan komissio väittää niiden syyllistyneen (asia T-352/94, Mo och Domsjo v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok. 1998, s. II-1989, 63 kohta). Puolustautumisoikeuksien kunnioittaminen kaikissa menettelyissä, jotka voivat johtaa nyt kyseessä olevan kaltaisiin seuraamuksiin, edellyttää sitä, että asianomaisille yrityksille ja yritysten yhteenliittymille varataan jo hallinnollisen menettelyn aikana tilaisuus tehokkaasti esittää huomautuksensa komission esittämien tosiseikkojen, väitteiden ja olosuhteiden todenmukaisuudesta ja merkityksellisyydestä (edellä 95 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomion 39 kohta). Tätä vaatimusta noudatetaan, jos päätöksessä ei aseteta asianomaisten henkilöiden vastuulle väitetiedoksiannossa tarkoitetuista rikkomisista poikkeavia rikkomisia ja jos siinä esitetään ainoastaan sellaisia tosiseikkoja, joista asianomaiset henkilöt ovat voineet antaa selvityksen (edellä 113 kohdassa mainittu asia ACF Chemiefarma v. komissio). Tästä seuraa, että komissio voi päätöksissään ottaa huomioon ainoastaan ne väitteet, joiden osalta näille on varattu tilaisuus esittää huomautuksensa (yhdistetyt asiat T-39/92 ja T-40/92, CB ja Europay v. komissio, tuomio 23.2.1994, Kok. 1994, s. II-49, 47 kohta).

139 Tutkittaessa esillä olevan kanneperusteen perusteltavuutta on näin ollen tutkittava, esitetäänkö väitetiedoksiannossa riittävän selvästi ja täsmällisesti riidanalaisessa päätöksessä todettua toista väärinkäyttöä koskevat väitteet. Tässä tarkoituksessa on ensin palautettava mieleen kyseisessä päätöksessä todettujen väitteiden luonne ja tämän jälkeen tutkittava, miltä osin nämä väitteet ilmenevät jo väitetiedoksiannosta.

140 Riidanalaisessa päätöksessä todetun toisen väärinkäytön osalta on huomattava, että asianosaiset ovat kiistäneet sen perustamissopimuksen 86 artiklan soveltamista koskevien kanneperusteiden yhteydessä. Jäljempänä 1255—1257 ja 1261—1265 kohdassa esitettävillä perusteilla on kuitenkin katsottava, että riidanalaisen päätöksen päätösosan 5 artiklasta ja 559—567 perustelukappaleessa esitetyistä tämän artiklan perusteluista ilmenee, että toisella väärinkäytöllä komissio väittää kantajien muuttaneen markkinoiden kilpailurakennetta TACA:n määräävän aseman lujittamiseksi toteuttaessaan tiettyjä kannustintoimia mahdollisten kilpailijoiden houkuttelemiseksi aloittamaan Atlantin ylittävä liikenne, ei itsenäisinä varustamoina vaan TACA:n osapuolina.

141 Riidanalaisessa päätöksessä näytetään tehtävän ero Hanjinin ja Hyundain houkuttelemiseksi tarkoitettujen erityisten kannustimien ja kaikille mahdollisille kilpailijoille tarkoitettujen yleisten kannustimien välillä. Erityisistä kannustimista riidanalaisen päätöksen 563 ja 564 perustelukappaleessa todetaan, että Hanjinin osalta niitä ovat olleet TACA:ta koskevien luottamuksellisten tietojen toimittaminen ja yhteinen pyrkimys siihen, että tämä varustamo voi saavuttaa liikenteessä tarjoamansa tilan kanssa johdonmukaisen markkinaosuuden, ja Hyundain osalta tämän osallistuminen välittömästi TACA:n palvelusopimuksiin. Yleisinä kannustimina ovat riidanalaisen päätöksen 565 perustelukappaleen mukaan olleet useiden kaksoishinnoitteluun perustuvien sopimusten tekeminen ja se, että TAA:n alkuperäiset järjestäytyneet jäsenet ovat pidättäytyneet kilpailemasta tietyistä palvelusopimuksista NVOCC-yritysten kanssa.

142 Väitetiedoksiantoon sisältyvien väitteiden luonnetta tarkasteltaessa on todettava, että sen 340 kohdassa komissio arvostelee TACA:n osapuolia siitä, että ne ovat käyttäneet väärin määräävää asemaansa "muuttamalla markkinoiden kilpailu-

rakennetta TACA:n määräävän aseman lujittamiseksi". Tältä osin komissio toteaa väitetiedoksiannon 346 kohdassa seuraavaa:

"Edellä 107—115 kohdassa selostetaan keinot, joilla TACA on toteuttanut toimia mahdollisen kilpailun poistamiseksi. Näitä toimia ovat uusien jäsenten liittyminen, TACA:n osapuolten yhteisymmärrys kaksoishinnoittelun sallimiseksi palvelusopimuksissa ja se, että TAA:n alkuperäiset järjestäytyneet jäsenet pidättäytyvät kilpailemasta tietyistä palvelusopimuksista NVOCC-yritysten kanssa. Komissio katsoo, että tällainen menettely, jota ei ole tuotu esille yksittäispoikkeusta koskevassa hakemuksessa, on vaikuttanut markkinoiden kilpailurakenteeseen ja merkitsee määräävän aseman väärinkäyttöä. Komissio katsoo, että TACA:n jäsenten tarkoituksena on ollut poistaa hintakilpailu muuttamalla markkinoiden rakennetta ja rajoittamalla kuljetusten tarjoamista. Tässä yhteydessä on huomattava, että määräävässä asemassa olevalla yrityksellä on 'erityinen vastuu olla käyttäytymisellään rajoittamatta todellista kilpailua'."

143 On myös huomattava, että väitetiedoksiannon 107—115 kohdassa, joihin 346 kohdassa viitataan, komissio toteaa muun muassa seuraavaa:

"108 Komission yleiset huomiot aluskannan liikkuvuudesta ja linjaliikennettä koskevien markkinoiden kilpailullisuudesta esitetään jäljempänä 126—168 kohdassa. On kuitenkin mahdollista osoittaa, että TACA:n tapauksessa mahdollinen kilpailu aluskannan liikkuvuuden muodossa ei voi olla toimivaa. TACA:n uusien jäsenten hankkimisen aikajärjestys osoittaa, että jokainen mahdollinen kilpailija, joka on aloittanut Atlantin ylittävän liikenteen TAA:n perustamisen jälkeen, on tehnyt sen tulemalla TAA:n/TACA:n jäseneksi.

Versio I (28/8/92) — 11 varustamoa	*Versio II (12/3/93) — 12 varustamoa*
ACL	NYK
Hapag Lloyd	
P & O	*Versio III (31/3/93) — 13 varustamoa*
Nedlloyd	NOL
Sealand	
Maersk	*Versio IV (7/4/93) — 15 varustamoa*
MSC	TMM
OOCL	Tecomar
POL	
DSR-Senator	*Versio V (26/8/94) — 16 varustamoa*
Cho Yang	Hanjin
	Versio VI (31/8/95) — 17 varustamoa
	Hyundai

109 On pantava erityisesti merkille, että yksikään vuodesta 1992 markkinoilla toimineesta neljästä aasialaisesta varustamosta (NYK, NOL, Hanjin ja Hyundai) ei ole toiminut itsenäisenä varustamona TACA:n osapuolten kanssa kilpaillen. Lisäksi eri sopimukset TACA:n osapuolten kanssa ovat mahdollistaneet sen, että nämä varustamot ovat voineet päästä markkinoille ja toimia niillä tarvitsematta kohdata kilpailua, jota tavanomaisesti olisi odotettavissa tällaisissa olosuhteissa.

110 Etenkin Hanjin ja Hyundai ovat voineet päästä markkinoille tilan vuokrausta koskevien sopimusten perusteella ilman, että niiden olisi täytynyt investoida liikenteessä oleviin aluksiin. TAA/TACA on väittänyt, että nämä varustamot olivat mahdollisia merkittäviä kilpailijoita TAA:lle/TACA:lle: itse asiassa TAA on voinut varmistaa, että ne eivät tule Atlantin ylittävään liikenteeseen itsenäisinä varustamoina vaan TACA:n osapuoli-

na. Lloyd'sin 11.9.1995 päivätty luettelo viittaa siihen, että Hyundai on liikenteeseen päästäkseen sopinut tilojen vuokrauksesta tekemiensä sopimusten yhteydessä, ettei se ota omaa aluskantaansa liikenteeseen kolmen vuoden aikana.

111 Tämän tarkoituksena ei ole väittää, että pääsy tietyille markkinoille tilojen vuokrausta koskevan sopimuksen perusteella todellista aluskantaa käyttämättä olisi välttämättä kilpailua rajoittavaa. On selvitettävä, onko tällaisen yhteistyön lisäksi muutettu markkinoiden rakennetta esimerkiksi poistamalla mahdollinen kilpailu.

112 Tämä kyky poistaa mahdollinen kilpailu perustuu osittain TACA:n menettelytapaan, jossa se tarjoaa rahdinantajille kaksoishinnoitteluun perustuvia palvelusopimuksia, ja siihen, että suurin osa TACA:n osapuolista pidättäytyy kilpailemasta palvelusopimuksista NVOCC-yritysten kanssa (ks. edellä 88—93 kohta). Kaksoishinnoittelulla ja kilpailun poistamisella on olennaisesti samat vaikutukset kuin TAA-päätöksen 341—343 kohdassa on kuvattu."

144 On myös huomattava, että väitetiedoksiannon 113—115 kohdassa mainitaan vielä, että neljä mahdollista kilpailijaa (APL, Mitsui, Yangming ja K Line) ovat kytköksissä TACA:han muilla reiteillä ja että Kanadan satamien kautta harjoitettua mahdollista kilpailua on rajoitettu.

145 Edellä mainittujen väitetiedoksiannon kohtien valossa on huomattava, että riidanalaisen päätöksen päätösosan 5 artiklan tavoin väitetiedoksiannon 340 kohdassa katsotaan, että TACA:n osapuolet ovat käyttäneet väärin asemaansa muuttamalla markkinoiden kilpailurakennetta lujittaakseen TACA:n määräävää asemaa.

146 Tämän jälkeen on todettava, että kuten riidanalaisessa päätöksessä, myös väitetiedoksiannossa väitetään TACA:n osapuolten muuttaneen markkinoiden kilpailurakennetta toteuttaessaan tiettyjä toimia mahdollisten kilpailijoiden houkuttelemiseksi aloittamaan Atlantin ylittävä liikenne, ei itsenäisinä varustamoina vaan TACA:n osapuolina. Väitetiedoksiannon 346 kohdassa todetaan sen 107—115 kohtaan viitaten, että TACA on mahdollisen kilpailun poistaakseen toteuttanut tiettyjä toimia, kuten hankkinut uusia jäseniä, tehnyt kaksoishinnoitteluun perustuvia palvelusopimuksia ja pidättäytynyt kilpailemasta tietyistä palvelusopimuksista NVOCC-yritysten kanssa. Uusien jäsenten liittymisen osalta väitetiedoksiannon 109 ja 110 kohdasta ilmenee, että komissio arvostelee TACA:n osapuolia nimenomaisesti sopimusten tekemisestä mahdollisten kilpailijoiden kanssa, jolloin ne ovat voineet varmistua siitä, että nämä kilpailijat "eivät tule Atlantin ylittävään liikenteeseen itsenäisinä varustamoina vaan TACA:n osapuolina". Kahden muun kyseessä olevan menettelytavan osalta väitetiedoksiannon 112 kohdassa korostetaan, että TACA on niiden avulla voinut poistaa mahdollisen kilpailun, ja viitataan TAA-päätöksen 341 perustelukappaleeseen, jossa komissio toteaa, että "erillisten hintojen todellinen tarkoitus [tariffissa] on esimerkiksi TAA:n yhteydessä sisällyttää itsenäiset yhtiöt sopimukseen; jos itsenäisten yhtiöiden ei annettaisi hinnoitella palveluja konferenssin jäseniä alhaisemmiksi, ne toimisivat edelleen konferenssin ulkopuolella ja kilpailisivat sen jäsenten kanssa erityisesti palvelujen hinnoittelussa".

147 On vielä huomattava, että riidanalaisen päätöksen 563—565 perustelukappaleen tavoin väitetiedoksiannossa tehdään ero, kuten edellä olevasta ilmenee, Hanjinille ja Hyundaille suunnattujen erityisten kannustimien ja kaikille mahdollisille kilpailijoille tarkoitettujen yleisten kannustimien välillä. Väitetiedoksiannon 109, 110 ja 346 kohdasta yhdessä luettuina ilmenee komission toteavan, aivan kuten riidanalaisen päätöksen 563 ja 564 perustelukappaleessa, Hanjinia ja Hyundaita kohtaan toteutetut erityiset toimet, jotta ne pääsisivät kyseessä oleville markkinoille. Väitetiedoksiannon 112 ja 346 kohdasta ilmenee komission toteavan, aivan kuten riidanalaisen päätöksen 565 perustelukappaleessa, TACA:n toteuttamat toimet kaikkien mahdollisten kilpailijoiden osalta mahdollisen kilpailun

poistamiseksi ensinnäkin tekemällä kaksoishinnoitteluun perustuvia sopimuksia ja toiseksi sillä, että suurin osa TAA:n alkuperäisistä järjestäytyneistä jäsenistä on pidättäytynyt kilpailemasta tietyistä palvelusopimuksista NVOCC-yritysten kanssa.

148 Näissä olosuhteissa on todettava, että kantajat ovat voineet väitetiedoksiannon lukiessaan ymmärtää, että komissio väitti niiden muuttaneen markkinoiden kilpailurakennetta toteuttamalla toimenpiteitä, jotta mahdolliset kilpailijat saataisiin liittymään TACA-sopimukseen.

149 Yksikään kantajien esittämistä väitteistä ei saata tätä johtopäätöstä kyseenalaiseksi.

150 Tarkasteltaessa ensinnäkin väitetiedoksiannossa rakenteelliseksi todettua väärinkäyttöä on huomattava, että kantajat eivät voi edellä mainittujen väitetiedoksiannon kohtien valossa vakavasti väittää, että niitä arvosteltaisiin väitetiedoksiannossa ainoastaan siitä "objektiivisesta tosiseikasta", jota ne ovat pitkällisesti korostaneet istunnossa, että ne ovat rakenteellisessa yhteydessä mahdollisiin kilpailijoihin, eikä tietyn menettelytavan omaksumisesta näitä kilpailijoita kohtaan. Sikäli kuin väitetiedoksiannon mukaan mahdolliset kilpailijat on saatu liittymään TACA:han tiettyjen sopimusten tekemisellä TACA:n osapuolten kanssa, TACA:n tarjoamilla kaksoishinnoitteluun perustuvilla palvelusopimuksilla ja sillä, että suurin osa TACA:n osapuolista pidättäytyi kilpailemasta tietyistä palvelusopimuksista NVOCC-yritysten kanssa, siinä selvästikin arvostellaan kantajia tietystä menettelytavasta, koska kaikki riidanalaiset toimenpiteet koskevat TACA:n osapuolia.

151 On todettava, että väärinkäytön menettelytapaa koskeva luonne seuraa nimenomaan edellä mainittujen väitetiedoksiannon kohtien sanamuodosta. Väitetiedoksiannon 346 kohdassa viitataan nimenomaisesti TACA:n toteuttamiin eri toimiin ("steps"). Väitetiedoksiannon samassa 346 kohdassa korostetaan lisäksi, että nämä toimet ilmentävät käyttäytymistä ("behaviour"), joka merkitsee määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä. Väitetiedoksiannon 109 kohdassa viitataan TACA:n uusien jäsenten liittymisen osalta "TACA:n kanssa" tehtyihin sopimuksiin, joiden avulla uudet jäsenet ovat voineet aloittaa liikennöinnin tarvitsematta kohdata kilpailua, jota pitäisi olla odotettavissa tällaisissa olosuhteissa. Väitetiedoksiannon 112 kohdassa todetaan nimenomaisesti kaksoishinnoitteluun perustuvien palvelusopimusten osalta ja sen osalta, että suurin osa TAA:n entisistä järjestäytyneistä jäsenistä pidättäytyi kilpailemasta tietyistä palvelusopimuksista NVOCC-yritysten kanssa, että kyse on "TACA:n menettelytavoista", jotka ilmentävät sen kykyä poistaa mahdollinen kilpailu.

152 Huomattakoon vielä, että asian kannalta on merkityksetöntä, että riidanalaisessa päätöksessä ei enää todeta tiettyjä rakenteellisia yhteyksiä TACA:n osapuolten ja väitetiedoksiannossa yksilöityjen mahdollisten kilpailijoiden välillä toisen väärinkäytön osoittamiseksi. Oikeuskäytännön mukaan päätöksen ei tarvitse välttämättä vastata täsmällisesti väitetiedoksiantoa (yhdistetyt asiat 209/78—215/78 ja 218/78, van Landewyck ym. v. komissio, tuomio 29.10.1980, Kok. 1980, s. 3125, Kok. Ep. V, s. 355, 68 kohta). Kunhan komissio ei muuta väitteiden luonnetta, se voi muuttaa arviointiaan ja mahdollisesti poistaa joitakin väitteitä muun muassa väitetiedoksiantoon annettujen vastausten perusteella (ks. vastaavasti asia T-228/97, Irish Sugar v. komissio, tuomio 7.10.1999, Kok. 1999, s. II-2969, 34 ja 36 kohta ja edellä 138 kohdassa mainittu asia CB ja Europay v. komissio, tuomion 49—52 kohta). Komissiolla oli näin ollen esillä olevassa asiassa täysi oikeus peruuttaa väitteensä TACA:n osapuolten ja mahdollisten kilpailijoiden välisistä rakenteellisista yhteyksistä, koska tämä peruuttaminen ei aiheuttanut minkäänlaista muutosta väitteiden luonteeseen, sillä väärinkäytön menettelytapaa koskeva luonne perustuu muihin väitetiedoksiannosta selvästi ja täsmällisesti ilmeneviin seikkoihin.

153 Tarkasteltaessa toiseksi väitettä, jonka mukaan toimenpiteet ovat toimineet kannustimina, pitää paikkansa, kuten kantajat huomauttavat kirjelmissään, että

komissio ei nimenomaisesti totea edellä mainituissa väitetiedoksiannon kohdissa, että TACA:n osapuolet ovat riidanalaisen päätöksen sanamuotoa käyttäen toteuttaneet "kannustimia" mahdollisten kilpailijoiden osalta. Väitetiedoksiannosta kuitenkin ilmenee komission arvostelevan kantajia siitä, että ne ovat toteuttaneet toimenpiteitä saadakseen mahdolliset kilpailijat, kuten Hanjinin ja Hyundain, liittymään konferenssiin sen sijaan, että ne aloittaisivat Atlantin ylittävän liikenteen itsenäisinä kilpailijoina, minkä vuoksi siinä on katsottava todettavan implisiittisesti mutta välttämättä, että TACA:n osapuolet ovat kannustaneet kyseisiä mahdollisia kilpailijoita toimimaan tällä tavoin.

154 Tämä toteamus ilmenee myös väitetiedoksiannon sanamuodosta itsestään. Väitetiedoksiannon 109 kohdassa viitataan TACA:n kanssa tehtyihin sopimuksiin, jotka ovat mahdollistaneet ("have allowed") uusien jäsenten aloittamisen Atlantin ylittävässä liikenteessä. Etenkin väitetiedoksiannon 110 kohdassa selitetään, että tilojen vuokrausta koskevien sopimusten vuoksi TAA/TACA "on voinut" ("has been able") varmistua siitä, että Hyundai ja Hanjin eivät pääse markkinoille itsenäisinä varustamoina. Palvelusopimusten kaksoishinnoitteluista ja siitä, että suurin osa TAA:n entisistä järjestäytyneistä jäsenistä pidättäytyi kilpailemasta tietyistä palvelusopimuksista NVOCC-yritysten kanssa, väitetiedoksiannon 112 kohdassa täsmennetään, että nämä menettelytavat ovat ilmentäneet TACA:n "kykyä" ("ability") poistaa mahdollinen kilpailu. On todettava, että näillä sanoilla väitetiedoksiannossa ei muuta kuin arvostella TACA:n osapuolia riidanalaisen päätöksen tavoin siitä, että ne ovat toteuttaneet toimenpiteitä mahdollisten kilpailijoiden kannustamiseksi liittymään TACA:han sen sijaan, että ne aloittaisivat kyseessä olevassa liikenteessä itsenäisinä kilpailijoina.

155 Kolmanneksi, kantajien toimintaan kohdistuvien väitteiden luonnetta ei myöskään muuta mitenkään se, että riidanalaisessa päätöksessä Hanjinin ja Hyundain osalta toteutettujen erityisten toimien ei katsota muodostuneen tiettyjen sopimusten tekemisestä vaan TACA:ta koskevien luottamuksellisten tietojen toimittamisesta Hanjinille, TACA:n yhteisestä pyrkimyksestä siihen, että Hanjin saavuttaisi liikenteessä tarjoamansa tilan kanssa johdonmukaisen markkinaosuuden, ja siitä, että Hyundai on voinut tehdä välittömästi palvelusopimuksia, sillä komissio arvostelee TACA:n osapuolia edelleen mahdollisten kilpailijoiden,

kuten Hanjinin ja Hyundain, kannustamisesta toimimaan kyseisillä markkinoilla liittymällä TACA:han itsenäisinä kilpailijoina toimimisen sijaan. Tämä liittyy erilliseen kysymykseen siitä, olisiko kantajia pitänyt kuulla näistä uusista todisteista, joilla pyritään tukemaan väitetiedoksiannosta ilmenevää väitettä, mistä esitettyä erillistä kanneperustetta tarkastellaan jäljempänä 159—188 kohdassa.

156 Kaiken edellä esitetyn perusteella on näin ollen katsottava, että riidanalaisessa päätöksessä todettua toista väärinkäyttöä koskevat väitteet ilmenivät jo selvästi ja täsmällisesti väitetiedoksiannosta, minkä vuoksi kantajat ovat voineet jo väitetiedoksiannon vaiheessa saada tietoonsa kyseessä olevien väitteiden sisällön. Puolustautumisoikeuksia ei siten voida tältä osin katsoa loukatun.

157 Tarkasteltaessa väitettä, jonka mukaan komissio on vastineessaan omaksunut toisen väärinkäytön luonteesta toisenlaisen kannan kuin riidanalaisessa päätöksessä ja väitetiedoksiannossa, riittää kun todetaan, että vaikka tämä pitäisi paikkansa, sillä ei ole merkitystä arvioitaessa riidanalaisen päätöksen lainmukaisuutta. Vaikka komissio aikoisi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle toimittamissaan kirjelmissä muuttaa riidanalaisessa päätöksessä toteamansa väärinkäytön luonnetta, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen laillisuusvalvonta esillä olevan, perustamissopimuksen 173 artiklan nojalla nostetun kumoamiskanteen yhteydessä koskee ainoastaan riidanalaisessa päätöksessä ilmaistua väärinkäyttöväitettä eikä komission toimittamaan vastineeseen sisältyvää väitettä. Näin ollen kantajien tältä osin esittämät perustelut on hylättävä tarvitsematta lausua siitä, onko komissio tosiasiassa vastineessaan muuttanut kantaansa päätökseensä nähden.

158 Näillä perusteilla on hylättävä kantajien kanneperuste, jonka mukaan puolustautumisoikeuksia on loukattu riidanalaisessa päätöksessä todettua toista väärinkäyttöä koskevien väitteiden luonteen osalta.

ii) Riidanalaisessa päätöksessä todetun toisen väärinkäytön tueksi hyväksytty asiakirjanäyttö

159 Tutkittaessa kantajien kanneperustetta, jonka mukaan toisen väärinkäytön tueksi hyväksytyn asiakirjanäytön osalta on loukattu puolustautumisoikeuksia, on heti alkuun todettava, että asiakirjat, joiden osalta kantajat väittävät, ettei niillä ole ollut tilaisuutta tulla kuulluiksi, eli TACA:n johtajien 5.10.1995 pitämän kokouksen pöytäkirja (PWSC 95/8; jäljempänä pöytäkirja PWSC 95/8), Hanjinin 19.8.1994 päivätty kirje TACA:lle (jäljempänä 19.8.1994 päivätty Hanjinin kirje), TACA:n ja ACL:n hallituksen puheenjohtajan Rakkenesin 30.1.1996 päivätty kirje Hanjinille (jäljempänä 30.1.1996 päivätty TACA:n kirje) ja 15.2.1996 päivätty TACA:n tilanneselvitys (jäljempänä 15.2.1996 päivätty TACA:n selvitys), on toistettu ainakin osittain riidanalaisen päätöksen tosiseikkoja koskevassa osassa sen 229, 230, 239 ja 292 perustelukappaleessa ja tämän jälkeen perustamissopimuksen 86 artiklaa koskevan oikeudellisen arvioinnin yhteydessä 561, 563 ja 564 perustelukappaleessa.

160 Viimeksi mainituista perustelukappaleista ilmenee, että komissio on käyttänyt näitä asiakirjoja toista väärinkäyttöä koskevassa toteamuksessaan tukeakseen väitettään, jonka mukaan 562 perustelukappaleen sanamuodon mukaisesti "TACA:n osapuolten tarkoitus oli — — varmistaa, että jos mahdollinen kilpailija halusi tulla markkinoille, se tulisi niille vasta liityttyään TACA:n jäseneksi".

161 On näin ollen syytä todeta seuraavaa:

— Pöytäkirja PWSC 95/8 mainitaan sen osoittamiseksi, että mahdollisuus tehdä heti palvelusopimuksia kannusti Hyundaita voimakkaasti aloittamaan Atlantin ylittävä liikenne TACA:n osapuolena (riidanalaisen päätöksen 230 ja 564 perustelukappale)

— 19.8.1994 päivätty Hanjinin kirje mainitaan sen osoittamiseksi, että luottamuksellisten tietojen toimittaminen kannusti Hanjinia voimakkaasti aloittamaan Atlantin ylittävä liikenne TACA:n osapuolena eikä itsenäisenä varustamona (riidanalaisen päätöksen 229 ja 563 perustelukappale)

— 30.1.1996 päivätty TACA:n kirje mainitaan sen osoittamiseksi, että TACA:lla oli aikomus auttaa mahdollisia kilpailijoita pääsemään markkinoille TACA:n jäseninä (292, 561 ja 562 perustelukappale) ja

— 15.2.1996 päivätty TACA:n selvitys mainitaan sen osoittamiseksi, että TACA:n pyrkimys auttaa Hanjinia saavuttamaan liikenteessä tarjoamansa tilan kanssa johdonmukainen markkinaosuus on vähentänyt uusilla markkinoilla aloittamiseen liittyviä kaupallisia riskejä ja ollut näin ollen kannustin, jonka avulla Hanjin on aloittanut Atlantin ylittävän liikenteen TACA:n osapuolena (riidanalaisen päätöksen 239 ja 564 perustelukappale).

162 Oikeuskäytännön mukaan puolustautumisoikeuksien kunnioittaminen edellyttää, että asianomainen yritys on saanut tilaisuuden esittää asianmukaisesti näkemyksensä asiakirjoista, joihin komissio on tukeutunut päätöksensä perustana olevissa toteamuksissaan (yhdistetyt asiat 43/82 ja 63/82, VBVB ja VBBB v. komissio, tuomio 17.1.1984, Kok. 1984, s. 19, Kok. Ep. VII, s. 421, 25 kohta). Näin ollen ainoastaan asiakirjoja, joita on siteerattu tai jotka on mainittu väitetiedoksiannossa, voidaan käyttää todisteina sitä vastaan, jolle väitetiedoksianto on osoitettu (edellä 95 kohdassa mainittu asia AKZO v. komissio, tuomion 21 kohta; asia T-11/89, Shell v. komissio, tuomio 10.3.1992, Kok. 1992, s. II-757, Kok. Ep. XII, s. II-49, 55 kohta ja asia T-13/89, ICI v. komissio, tuomio 10.3.1992, Kok. 1992, s. II-1021, Kok. Ep. XII, s. II-175, 34 kohta). Asiakirjoja, jotka ovat väitetiedoksiannon liitteinä, mutta joita ei erikseen siinä mainita, ei

voida oikeuskäytännön mukaan käyttää väitetiedoksiannon kohteena olevan yrityksen vastaisessa päätöksessä, ellei tämä ole kohtuullisesti voinut päätellä väitetiedoksiannosta johtopäätökset, jotka komissio aikoi niistä tehdä (em. asia Shell v. komissio, tuomion 56 kohta ja em. asia ICI, tuomion 35 kohta).

163 Esillä olevassa asiassa on todettava, että yhtäkään kyseessä olevaa asiakirjaa ei ole siteerattu tai mainittu 24.5.1996 päivätyssä väitetiedoksiannossa ja että näitä asiakirjoja ei myöskään ole liitetty siihen. Komissio on myös nimenomaisesti vahvistanut tämän istunnossa vastauksessaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kysymykseen.

164 Kantajat ovat toimittaneet kolme kyseessä olevista asiakirjoista vastauksena komission tietojensaantipyyntöihin, jotka se on lähettänyt 25.10.1996 pidetyn kuulemistilaisuuden ja siis väitetiedoksiannon jälkeen. Siten 19.8.1994 päivätty Hanjinin kirje, 30.1.1996 päivätty TACA:n kirje ja 15.2.1996 päivätty TACA:n selvitys on lähetetty 24.12.1996 päivätyllä kirjeellä vastauksena 15.11.1996 päivättyyn tietojensaantipyyntöön. Myös 30.1.1996 päivätty TACA:n kirje on lähetetty 7.2.1996 päivätyn kirjeen jälkeen vastauksena 24.1.1997 päivättyyn tietojensaantipyyntöön. Vaikka kantajat ovatkin 9.5.1996 päivätyllä kirjeellä lähettäneet otteen pöytäkirjasta PWSC 95/8 vastauksena 8.3.1996 päivättyyn tietojensaantipyyntöön, minkä vuoksi komissiolla oli tämä ote käytettävissään ennen väitetiedoksiannon lähettämistä, on selvää, että kantajat ovat toimittaneet tämän pöytäkirjan koko jäljennöksen väitetiedoksiannon lähettämisen jälkeen 4.6.1996 päivätyllä kirjeellä vastauksena 22.5.1996 päivättyyn tietojensaantipyyntöön.

165 Yhdessäkään säännöksessä ei kielletä komissiota käyttämästä väitteidensä tueksi uusia asiakirjoja, jotka se on saanut väitetiedoksiannon lähettämisen jälkeen ja joiden se arvioi tukevan väitettään. Tässä tapauksessa komission on kuitenkin annettava yrityksille, joita asia koskee, tilaisuus esittää tältä osin huomautuksensa (edellä 115 kohdassa mainittu asia AEG v. komissio, tuomion 29 kohta;

edellä 115 kohdassa mainittu asia Buzzi Unicem v. komissio, määräyksen 65 kohta ja edellä 115 kohdassa mainittu asia Lögstör Rör v. komissio, tuomion 168 kohta).

166 Esillä olevassa asiassa ei ole kiistetty, että komissio ei ole nimenomaisesti antanut kantajille tilaisuutta esittää huomautuksiaan kyseessä olevista neljästä asiakirjasta ennen kuin se on käyttänyt niitä väitteidensä tueksi riidanalaisessa päätöksessä. Erityisesti on selvää, että komissio ei ole ilmoittanut kantajille aikomuksestaan käyttää kyseisiä asiakirjoja väitteidensä tueksi ja ettei se siten ole ilmoittanut kantajille, millä tavoin se aikoi näitä asiakirjoja käyttää, tai pyytänyt niitä toimittamaan selvitystä niiden todistusarvosta.

167 Kuten edellä 156 kohdassa on todettu, pitää paikkansa, että jo väitetiedoksiannossa esitettiin väite, jonka mukaan kantajat olivat kannustaneet Hanjinia ja Hyundaita aloittamaan Atlantin ylittävä liikenne TACA:n osapuolina eikä itsenäisinä yrityksinä. Väitetiedoksiannon 109 ja 110 kohta perustuivat tältä osin näiden kahden varustamon TACA:n osapuolten kanssa tekemiin tilojen vuokrausta koskeviin sopimuksiin. Komission mukaan Hanjin ja Hyundai saattoivat näiden sopimusten perusteella päästä markkinoille tarvitsematta kohdata kilpailua, jota ne tavanomaisesti olisivat kohdanneet. Kantajat ovat näin ollen voineet vastauksessaan väitetiedoksiantoon vastata komission väitteeseen tältä osin.

168 Siltä osin kuin komissio on kantajien antamien selitysten jälkeen erityisesti väitetiedoksiannon 192—206 kohdassa päättänyt olla enää perustamatta tätä väitettä tilojen vuokrausta koskevien sopimusten olemassaoloon vaan kolmeen neljästä kyseessä olevasta asiakirjasta, eli pöytäkirjaan PWSC 95/8, 19.8.1994 päivättyyn Hanjinin kirjeeseen ja 15.2.1996 päivättyyn TACA:n selvitykseen, sen täytyi lähtökohtaisesti antaa kantajien kommentoida niiden merkitystä ja todistusarvoa kyseisen väitteen kannalta. Vaikka komissiolla on täysi oikeus muuttaa ja täydentää, sekä tosiasiallisesti että oikeudellisesti, väitteidensä tueksi esittä-

miään perusteluja (edellä 152 kohdassa mainittu asia Irish Sugar, tuomion 34 kohta), se ei voi korvata kolmella todisteella peruuttamaansa todistetta antamatta kyseessä oleville yrityksille tilaisuutta tulla kuulluiksi, kun ilman näitä uusia todisteita väite ei olisi enää toteennäytetty.

169 Sama pätee väitteeseen, jonka mukaan TACA on kannustanut mahdollisia kilpailijoita liittymään TACA:han. Tämä väite tosin sisältyy väitetiedoksiantoon, joten kantajilla on ollut tilaisuus esittää siitä huomautuksensa. Komissio on kuitenkin luopunut tiettyjen väitetiedoksiannossa mainittujen todisteiden käyttämisestä ja korvannut ne yhdellä kyseessä olevista neljästä asiakirjasta eli 30.1.1996 päivätyllä TACA:n kirjeellä, minkä vuoksi halutessaan vedota tähän todisteeseen väitteensä tueksi sen on täytynyt antaa kantajille mahdollisuus kommentoida sen todistusarvoa kyseisen väitteen kannalta.

170 On kuitenkin huomattava, että kantajat ovat itse toimittaneet kaikki kyseessä olevat asiakirjat ja että ne ovat kaikki joko TACA:n itsensä tai sen osapuolten laatimia kirjoituksia, minkä vuoksi kyseisten asiakirjojen sisällön on katsottava olleen kantajien tiedossa.

171 Oikeuskäytännön mukaan kyseisiä asiakirjoja on näissä olosuhteissa pidettävä todisteina, joihin ei voida vedota kantajia vastaan, jollei näytetä, että kantajien on täytynyt olla tietoisia siitä, että komissio voi käyttää näitä asiakirjoja todisteina niitä vastaan (edellä 162 kohdassa mainittu asia Shell v. komissio, tuomion 59 kohta). Tältä osin on tutkittava, ovatko kantajat voineet kohtuullisesti päätellä johtopäätökset, jotka komissio aikoi niistä tehdä (ks. vastaavasti em. asia Shell v. komissio, tuomion 56 kohta ja edellä 162 kohdassa mainittu asia ICI v. komissio, tuomion 35 kohta). Oikeuskäytännön mukaan asiakirjat sinänsä eivät ole merkityksellisiä, vaan komission niistä tekemät johtopäätökset. Jos asiakirjoja ei ole mainittu väitetiedoksiannossa, kyseessä oleva yritys on perustellusti

voinut arvioida niiden olevan merkityksettömiä asian käsittelyssä. Jos komissio ei ole ilmoittanut yritykselle tiettyjen asiakirjojen käyttämisestä päätöksessä, se on estänyt tätä esittämästä ajallaan huomautuksiaan asiakirjojen todistusarvosta (ks. vastaavasti edellä 115 kohdassa mainittu asia AEG v. komissio, tuomion 27 kohta ja edellä 95 kohdassa mainittu asia AKZO v. komissio, tuomion 21 kohta).

172 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on jo katsonut, että puolustautumisoikeuksia ei ole loukattu sen vuoksi, että komissio ei ole toimittanut kantajalle asiakirjaa, johon saattaa sisältyä kantajan puolesta puhuvaa näyttöä, jos tämä asiakirja on peräisin tältä kantajalta tai jos se oli selvästi tämän kantajan hallussa hallinnollisen menettelyn aikana (yhdistetyt asiat T-25/95, T-26/95, T-30/95—T-32/95, T-34/95—T-39/95, T-42/95—T-46/95, T-48/95, T-50/95—T-65/95, T-68/95—T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 ja T-104/95, Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomio 15.3.2000, Kok. 2000, s. II-491, 248 kohta). Tätä oikeuskäytäntöä ei kuitenkaan voida mitenkään soveltaa kantajia vastaan puhuviin asiakirjoihin. Vaikka kantajien on omasta aloitteestaan vedottava kaikkiin sellaisiin asiakirjoihin, joihin saattaa sisältyä niiden puolesta puhuvaa näyttöä, komission asiana on sitä vastoin näyttää kilpailusääntöjen rikkominen toteen ja esittää tässä tarkoituksessa kaikki kantajia vastaan puhuvat todisteet, joilla voidaan osoittaa kilpailusääntöjä rikotun (asia T-43/92, Dunlop Slazenger v. komissio, tuomio 7.7.1994, Kok. 1994, s. II-441, 79 kohta).

173 Tutkittaessa, ovatko kantajat voineet kohtuudella päätellä ne johtopäätökset, jotka komissio on riidanalaisessa päätöksessä tehnyt kyseessä olevista neljästä asiakirjasta, on otettava huomioon paitsi väitetiedoksiannon sisältö, myös sitä myöhemmät olosuhteet, joiden perusteella tällaisia johtopäätöksiä oli mahdollista tehdä, eli esillä olevassa asiassa kyseessä olevien asiakirjojen toimittamiseen johtaneiden tietojensaantipyyntöjen sanamuoto ja näiden samojen asiakirjojen sisältö.

174 Väitetiedoksiannon sisältöä tarkasteltaessa on huomattava, että vaikka sen 109 kohdassa arvostellaan TACA:ta tiettyjen sopimusten käyttöönotosta etenkin

sen mahdollistamiseksi, että Hyundai ja Hanjin pääsisivät markkinoille kohtaamatta kilpailua, jota näiden varustamojen olisi tavanomaisesti täytynyt kohdata, väitetiedoksiannon 110 kohdassa todetaan ainoastaan, että Hanjin ja Hyundai saattoivat päästä markkinoille tilojen vuokrausta koskevan sopimuksen perusteella. Sen sijaan väitetiedoksiannossa ei tuoda lainkaan esille sitä, että TACA antoi Hyundain tehdä heti palvelusopimuksia tai että TACA toimitti Hanjinille luottamuksellisia tietoja, tai sen pyrkimystä siihen, että Hanjin saavuttaisi liikenteessä tarjoamansa tilan kanssa johdonmukaisen markkinaosuuden.

175 Tässä yhteydessä on siis todettava, että väitetiedoksiannossa ei ollut minkäänlaista viitettä siitä, että mahdollisuus tehdä heti palvelusopimuksia, luottamuksellisten tietojen toimittaminen ja pyrkimys liikenteessä tarjotun tilan kanssa johdonmukaisen markkinaosuuden saavuttamiseen saattoivat olla toimenpiteitä, jotka kannustivat Hanjinia ja Hyundaita liittymään TACA:han.

176 Tarkasteltaessa toiseksi kyseisten asiakirjojen toimittamiseen johtaneiden tietojensaantipyyntöjen sanamuotoa on huomattava, että riidanalaisen päätöksen 230 ja 564 perustelukappaleessa mainittu pöytäkirjan PWSC 95/8 ote on toimitettu vastauksena 8.3.1996 päivättyyn tietojensaantipyyntöön, jolla komissio pyysi erityisesti toimittamaan kaikki TACA:n tai jonkin sen osapuolen ilmoitukset, jotka koskevat "a) tilojen vuokrausta Atlantin ylittävässä liikenteessä TACA:n osapuolten ja konferenssin ulkopuolisten, itsenäisten varustamojen välillä, b) Hyundain päätöstä liittyä TACA:han — — komission auttamiseksi sen tutkiessa TACA:n — — yksittäispoikkeusta koskevaa hakemusta taloudellisessa ja oikeudellisessa yhteydessään".

177 Kyseessä olevan tietojensaantipyynnön sanamuodosta jo sinänsä on näin ollen katsottava ilmenevän, että sen tarkoituksena ei ollut se, että komissio voisi todeta perustamissopimuksen 86 artiklaa mahdollisesti rikotun, vaan aikomus myöntää

yksittäispoikkeus perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan nojalla. Kyseisen pyynnön sanamuodosta ilmenee, että komissio on tuonut esille kysymyksen Hyundain liittymisestä TACA:han tutkiessaan TACA:n osapuolten ja itsenäisten varustamojen välisiin tilojen vuokrausta koskeviin sopimuksiin liittyvää problematiikkaa. On selvää, että Hyundai liittyi TACA:han vuonna 1995 tällaisen sopimuksen perusteella. Tässä yhteydessä näyttää siltä, että komission piti TACA:n Hyundain liittymisestä toimittamien tietojen perusteella voida arvioida TACA:n sisäistä kilpailua tutkiakseen, täyttyikö perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdassa yksittäispoikkeuksen myöntämiselle asetettu edellytys, jonka mukaan kyseessä oleva sopimus ei saa antaa mahdollisuutta kilpailun poistamiseen.

178 On selvää, että TACA:n lähetettyä 9.5.1996 vastauksensa kyseiseen tietojensaantipyyntöön komissio on 22.5.1996 päivätyllä tietojensaantipyynnöllä pyytänyt TACA:ta toimittamaan "tämän vastauksen valossa" sille "täydelliset jäljennökset 31.8.1995 ja 5.10.1995 pidettyjen TACA:n johtajien kokousten pöytäkirjoista". Kun otetaan huomioon nimenomainen viittaus TACA:n edelliseen tietojensaantipyyntöön antamaan vastaukseen ja se, ettei 22.5.1996 päivätyssä tietojensaantipyynnössä ole muuta todettu, viimeksi mainitulla tietojensaantipyynnöllä on katsottava olleen sama tarkoitus kuin ensimmäisellä, eli se, että komissio voisi arvioida TACA:n sisäistä kilpailua perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdassa yksittäispoikkeuksen myöntämiselle asetettujen edellytysten kannalta.

179 Näissä olosuhteissa on näin ollen todettava, että pöytäkirjan PWSC 95/8 toimittamiseen johtaneiden tietojensaantipyyntöjen sanamuodosta ei ilmene, että komissio olisi aikonut käyttää tätä asiakirjaa tukeakseen väitettään, jonka mukaan TACA:n osapuolet ovat rikkoneet perustamissopimuksen 86 artiklaa erityisesti kannustamalla Hyundaita liittymään TACA:han. Kyseisten tietojensaantipyyntöjen sanamuodosta ei myöskään voida katsoa ilmenevän, että komissio aikoi käyttää kyseistä asiakirjaa todetakseen, että TACA:n Hyundaille antama mahdollisuus tehdä heti palvelusopimuksia on ollut toimenpide, jolla tätä varustamoa on kannustettu liittymään TACA:han.

180 Tarkasteltaessa tämän jälkeen 19.8.1994 päivättyä Hanjinin kirjettä, 30.1.1996 päivättyä TACA:n kirjettä ja 15.2.1996 päivättyä TACA:n selvitystä on huomattava, että nämä asiakirjat on toimitettu komissiolle vastauksena 15.11.1996 päivättyyn tietojensaantipyyntöön, jolla komissio pyysi ilmoittamaan kaikki TACA:n osapuolten väliset sopimukset Hanjinin liittymisestä TACA:han sekä kaikki itsenäistä toimintaa, TVR-maksuja, erillisiä palvelusopimuksia ja muita Hanjinin tekemiä palvelusopimuksia koskevat asiakirjat "komission auttamiseksi sen tutkiessa TACA:n — — yksittäispoikkeusta koskevaa hakemusta taloudellisessa ja oikeudellisessa yhteydessään ja erityisesti sen auttamiseksi tutkimaan TACA:n vastausta väitetiedoksiantoon (erityisesti kohtia 195—200 ja 216—217)".

181 Kyseisen tietojensaantipyynnön sanamuodosta on siis jälleen todettava ilmenevän, ettei sen tarkoituksena ollut se, että komissio voisi todeta perustamissopimuksen 86 artiklaa mahdollisesti rikotun, vaan aikomus myöntää yksittäispoikkeus perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan nojalla. Väitetiedoksiantoon antamansa vastauksen 195—200 ja 216—217 kohdassa, joihin kyseisessä tietojensaantipyynnössä viitataan sen tarkoituksen täsmentämiseksi, TACA:n osapuolet ovat esittäneet komissiolle useita eri todisteita, joilla ne pyrkivät osoittamaan, että Hanjinin aloittaminen Atlantin ylittävässä liikenteessä on ollut omiaan lisäämään TACA:n sisäistä hintakilpailua, kun otetaan huomioon Hanjinin itsenäistä toimintaa, TVR-maksuja ja erillisiä palvelusopimuksia koskevat aloitteet. Väitetiedoksiantoon annetun vastauksen 192—194 kohdasta sekä kyseisen vastauksen tämän jakson otsikosta "Hintakilpailu alusten jakoa koskevien sopimusten osapuolten välillä" ilmenee, että näillä seikoilla TACA:n osapuolet pyrkivät kiistämään, etenkin Hanjinin asemaan kyseisessä liikenteessä vedoten, komission väitetiedoksiannon 106, 235 ja 238 kohdassa esittämän väitteen, jonka mukaan TACA:n osapuolten ja itsenäisten varustamojen väliset sopimukset tilojen vuokrauksesta ja erityisesti sopimus, jossa Hanjin on ollut mukana, ovat johtaneet hintakilpailun rajoittumiseen tällaisten sopimusten osapuolten välillä ja siten konferenssin jäsenten välillä. Komissio tutkii väitetiedoksiannon 235—238 kohdassa, täyttyvätkö esillä olevassa asiassa asetuksen N:o 4056/86 7 artiklassa säädetyt edellytykset ryhmäpoikkeuksen peruuttamiselle, kun poikkeuksen saaneella konferenssilla on perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan kanssa yhteensopimattomia vaikutuksia, kuten erityisesti mahdollisen ulkoisen kilpailun puuttuminen. Tässä yhteydessä näyttää siltä, että pyytäessään TACA:n osapuolia ilmoittamaan sille kaikki niiden väliset sopimukset Hanjinin liittymisestä sekä kaikki asiakirjat Hanjinin toteuttamista hintoja koskevista toimista komissio pyrki kyseisellä tietojensaantipyynnöllä

tarkistamaan, voitiinko TACA:han edelleen soveltaa asetuksessa N:o 4056/86 säädettyä ryhmäpoikkeusta ja/tai voitiinko sille myöntää yksittäispoikkeus, kun otetaan erityisesti huomioon perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdassa tarkoitettu edellytys siitä, ettei kilpailua ole poistettu.

182 On selvää, että myös 30.1.1996 päivätty TACA:n kirje on toimitettu vastauksena 24.1.1997 päivättyyn tietojensaantipyyntöön. Tämän pyynnön mukaan komissio halusi saada aikaisemmin toimitettu 30.1.1996 päivätty TACA:n kirje huomioon ottaen jäljennökset Rheen ja Rakkenesin välisestä kirjeenvaihdosta, joka koski TACA:n hintakäytäntöjä, sekä Rakkenesin ja TACA:n tai sen jäsenten välisestä kirjeenvaihdosta tai kaikki muut sellaiset asiakirjat, jotka koskevat kyseisen kirjeen kohteena olevia "kyseenalaisia hintakäytäntöjä" ("pricing malpractices"), jotta komissio voisi tutkia TACA:n vastauksen väitetiedoksiantoon "ja erityisesti sen kommentit TACA:n sisäisen kilpailun voimakkuudesta". Kyseisen pyynnön sanamuodosta ilmenee näin ollen nimenomaisesti, että sen tarkoituksena oli 15.11.1996 päivätyn pyynnön tavoin ainoastaan se, että komissio voisi tutkia, saattoiko TACA saada perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan nojalla yksittäispoikkeuksen ja erityisesti, täyttyikö tässä määräyksessä tarkoitettu edellytys siitä, ettei kilpailua ole poistettu.

183 Näissä olosuhteissa on todettava, ettei 19.8.1994 päivätyn Hanjinin kirjeen, 30.1.1996 päivätyn TACA:n kirjeen ja 15.2.1996 päivätyn TACA:n selvityksen toimittamiseen johtaneiden tietojensaantipyyntöjen sanamuodosta ilmene, että komissio olisi aikonut käyttää näitä asiakirjoja tukeakseen väitettään, jonka mukaan TACA:n osapuolet ovat rikkoneet perustamissopimuksen 86 artiklaa, ensimmäisen ja kolmannen asiakirjan osalta kannustamalla Hanjinia liittymään TACA:han ja toisen asiakirjan osalta kannustamalla mahdollisia kilpailijoita liittymään TACA:han. Kyseisten tietojensaantipyyntöjen sanamuodosta ei myöskään voida katsoa ilmenevän, että komissio aikoi käyttää kyseisiä asiakirjoja todetakseen ensinnäkin, että luottamuksellisten tietojen toimittaminen ja pyrkimys siihen, että Hanjin saavuttaisi liikenteessä tarjoamansa tilan kanssa

johdonmukaisen markkinaosuuden, ovat kannustaneet Hanjinia liittymään TACA:han, ja toiseksi, että TACA:lla oli aina ollut aikomus auttaa mahdollisia kilpailijoita pääsemään markkinoille TACA:n osapuolina.

184 Tarkasteltaessa kolmanneksi kyseisten asiakirjojen sisältöä on todettava, että jäljempänä 1279—1304 ja 1311—1326 kohdassa esitettävillä perusteilla komission riidanalaisessa päätöksessä kyseisistä asiakirjoista tekemiä johtopäätöksiä, jotka se on tehnyt määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä koskevien perusteiden tutkinnan yhteydessä, ei ole näytetty näiden asiakirjojen sisällön perusteella oikeudellisesti riittävällä tavalla toteen.

185 On selvää, ettei kantajia voida arvostella siitä, että ne eivät ole kyenneet tekemään komissiolle toimittamiensa asiakirjojen sisällöstä johtopäätöksiä, jotka osoittautuvat virheellisiksi.

186 Kaiken edellä todetun perusteella kantajat eivät ole voineet kohtuudella päätellä väitetiedoksiannon sisällöstä, kyseessä olevien asiakirjojen toimittamiseen johtaneiden tietojensaantipyyntöjen sanamuodosta tai näiden asiakirjojen sisällöstä niitä johtopäätöksiä, jotka komissio on tehnyt riidanalaisessa päätöksessä niitä vastaan.

187 Näissä olosuhteissa on katsottava, että komissio on loukannut puolustautumisoikeuksia käyttäessään kyseisiä neljää asiakirjaa kantajia vastaan riidanalaisessa päätöksessä todetun toisen väärinkäytön tueksi. Kyseiset asiakirjat on tämän vuoksi hylättävä kantajia vastaan puhuvina todisteina.

188 Oikeuskäytännöstä kuitenkin seuraa, että tällä hylkäämisellä, jonka seurauksena ei voi olla koko päätöksen kumoaminen, on merkitystä vain siltä osin kuin komission niihin liittyvää väitettä ei voitaisi todistaa oikeaksi muutoin kuin

viittaamalla näihin asiakirjoihin (asia T-37/91, ICI v. komissio, tuomio 29.6.1995, Kok. 1995, s. II-1901, 71 kohta ja edellä 172 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomion 364 kohta). Tämä kysymys liittyy niiden kanneperusteiden tutkintaan, jotka koskevat komission arviointia markkinoiden rakenteen muuttamisesta seuraavaa määräävää asemaa koskevan väitteensä tueksi, ja sitä tarkastellaan perustamissopimuksen 86 artiklan rikkomista koskevan kolmannen kanneperusteiden ryhmän yhteydessä.

2. Uudet tosiseikkoja tai oikeudellisia seikkoja koskevat väitteet, jotka eivät liity toiseen väärinkäyttöön

189 Kantajat arvostelevat komissiota myös siitä, että se on perustanut muitakin kuin toiseen väärinkäyttöön liittyviä väitteitä tosiseikkoihin tai oikeudellisiin seikkoihin, joiden osalta niillä ei ole ollut tilaisuutta tulla kuulluiksi.

190 Ne väittävät ensinnäkin, että riidanalainen päätös sisältää uusia väitteitä, jotka koskevat yhteisten palvelusopimusten lainmukaisuutta, TACA:n osapuolten yhteistä asemaa ja sitä, onko tämä asema määräävä. Istunnossa kantajat ovat väittäneet vastauksessaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tältä osin esittämään kysymykseen, että riidanalainen päätös sisältää uusia väitteitä, jotka ovat seurausta niiden tiettyihin väitetiedoksiannon jälkeen lähetettyihin tietojensaantipyyntöihin antamissa vastauksissa esittämiin seikkoihin.

a) Alustavat toteamukset

191 Oikeuskäytännön mukaan päätöksen ei tarvitse välttämättä vastata täsmällisesti väitetiedoksiantoa (edellä 152 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat van Landewyck

ym. v. komissio, tuomion 68 kohta). Komission on näet voitava ottaa päätöksessään huomioon yritysten väitetiedoksiantoon antamat vastaukset. Sen on voitava paitsi hyväksyä tai hylätä kyseisten yritysten perustelut, myös itse arvioitava niiden esittämiä seikkoja joko hylätäkseen huonosti perustellut väitteet tai muuttaakseen ja täydentääkseen, sekä tosiseikkojen osalta että oikeudellisesti, hyväksymiensä väitteiden tukena olevaa argumentaatiota (edellä 113 kohdassa mainittu asia ACF Chemiefarma v. komissio, tuomion 92 kohta; yhdistetyt asiat 40/73—48/73, 50/73, 54/73—56/73, 111/73, 113/73 ja 114/73, Suiker Unie ym. v. komissio, tuomio 16.12.1975, Kok. 1975, s. 1663, 437 ja 438 kohta ja edellä 152 kohdassa mainittu asia Irish Sugar v. komissio, tuomion 34 ja 36 kohta). Puolustautumisoikeuksia on todettava loukatun vain, jos lopullisessa päätöksessä asetetaan asianomaisten yritysten vastuulle väitetiedoksiannossa tarkoitetuista rikkomisista poikkeavia rikkomisia tai jos siinä esitetään väitetiedoksiannosta poikkeavia tosiseikkoja (edellä 113 kohdassa mainittu asia ACF Chemiefarma v. komissio, tuomion 26 ja 94 kohta ja edellä 138 kohdassa mainittu asia CB ja Europay v. komissio, tuomion 49—52 kohta). Tästä ei ole kyse siinä tapauksessa, että väitetiedoksiannon ja lopullisen päätöksen väliset erot eivät koske muita menettelytapoja kuin sellaisia, joista yritykset jo olivat esittäneet huomautuksensa, eivätkä siten liity mihinkään uuteen väitteeseen (yhdistetyt asiat T-305/94—T-307/94, T-313/94—T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-329/94 ja T-335/94, Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomio 20.4.1999, Kok. 1999, s. II-931, 103 kohta, ns. PVC II -tapaus).

192 On syytä korostaa, että voidakseen vedota puolustautumisoikeuksien loukkaamiseen riidanalaisessa päätöksessä esitettyjen väitteiden osalta ei riitä, että asianomaiset yritykset viittaavat vain väitetiedoksiannon ja riidanalaisen päätöksen välisiin eroihin selittämättä täsmällisesti ja konkreettisesti, miten kukin näistä eroista muodostaa esillä olevassa yksittäistapauksessa uuden väitteen, jonka osalta niillä ei ole ollut tilaisuutta tulla kuulluiksi (ks. vastaavasti edellä 152 kohdassa mainittu asia Irish Sugar, tuomion 33 kohta). Oikeuskäytännön mukaan puolustautumisoikeuksien loukkaamista on tutkittava kulloinkin esillä olevaan asiaan liittyvien erityisten olosuhteiden perusteella, sillä siihen vaikuttavat olennaisesti komission esittämät väitteet, joilla kyseisten yritysten syyllisyys pyritään todistamaan (asia T-36/91, ICI v. komissio, tuomio 29.6.1995, Kok. 1995, s. II-1847, 70 kohta).

193 Ratkaistaessa, ovatko esitetyt erot uusia väitteitä, joiden osalta kyseisiä yrityksiä olisi pitänyt kuulla, on tehtävä ero sen mukaan, koskevatko nämä erot suoraan riidanalaiseen päätökseen sisältyviä oikeudellisia arviointeja vai tosiseikkojen esittämistä.

194 Ensimmäisessä tapauksessa puolustautumisoikeuksia voidaan todeta loukatun edellä mainitun oikeuskäytännön mukaan ainoastaan siinä tapauksessa, että väitetiedoksiannon ja riidanalaisen päätöksen väliset erot osoittavat, että riidanalainen päätös sisältää tosiseikkoja tai oikeudellisia seikkoja koskevia väitteitä, jotka eivät ole sisältyneet jo väitetiedoksiantoon. Sitä vastoin, jos väitetiedoksiantoa tutkittaessa ilmenee, että uusiksi väitetyt tosiseikkoja tai oikeudellisia seikkoja koskevat väitteet ovat todellisuudessa vain jo väitetiedoksiannossa esitetyn seikan uudelleenmuotoilua, muuttamista tai kehittämistä, mahdollisesti kyseisten yritysten väitetiedoksiantoon antamassa vastauksessa esittämiin huomautuksiin vastaamiseksi, tästä seuraa, ettei oikeutta tulla kuulluksi ole millään tavoin loukattu (edellä 113 kohdassa mainittu asia ACF Chemiefarma v. komissio, tuomion 92 kohta; edellä 191 kohdassa mainittu asia Suiker Unie ym. v. komissio, tuomion 437 ja 438 kohta ja edellä 152 kohdassa mainittu asia Irish Sugar v. komissio, tuomion 34 ja 36 kohta).

195 Jälkimmäisessä tapauksessa pelkät erot tosiseikkojen esittämisessä väitetiedoksiannon ja riidanalaisen päätöksen välillä eivät lähtökohtaisesti osoita, että kyseessä olevilla yrityksillä ei olisi ollut tilaisuutta esittää huomautuksiaan kaikista niitä vastaan esitetyistä väitteistä, ellei komissio oikeudellisen arviointinsa vaiheessa viittaa niihin nimenomaisesti tai jopa implisiittisesti mutta varmasti, siten että kyseisten tosiseikkojen voidaan katsoa olevan tarpeellinen tuki oikeudelliselle arvioinnille. Seikkoja, jotka on mainittu riidanalaisessa päätöksessä kuvailtaessa jotakin tosiseikkaa tai menettelyä mutta joita ei ole tämän jälkeen käytetty kilpailusääntöjen rikkomisen toteamiseen, ei voida pitää kyseisiä yrityksiä vastaan puhuvana näyttönä (edellä 172 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomion 387 kohta).

196 Joka tapauksessa on syytä korostaa, että vaikka päätös sisältää uusia tosiseikkoja tai oikeudellisia seikkoja koskevia väitteitä, joista asianomaisia yrityksiä ei ole kuultu, todettu virhe johtaa päätöksen kumoamiseen tältä osin ainoastaan, jos kyseisiä väitteitä ei voida näyttää oikeudellisesti riittävällä tavalla toteen sellaisten päätöksessä esitettyjen muiden seikkojen perusteella, joiden osalta kyseisillä yrityksillä on ollut tilaisuus esittää huomautuksensa (asia T-86/95, Compagnie générale maritime ym. v. komissio, tuomio 28.2.2002, Kok. 2002, s. II-1011, 447 kohta, ns. FEFC-tapaus).

197 Kantajien väitteitä on tutkittava näiden periaatteiden valossa.

b) Uudet tosiseikkoja tai oikeudellisia seikkoja koskevat väitteet, jotka koskevat yhteisten palvelusopimusten lainmukaisuutta, TACA:n osapuolten yhteistä asemaa ja sitä, onko tämä asema määräävä

i) Asianosaisten lausumat

198 Kantajat arvostelevat komissiota siitä, että se on perustanut tietyt riidanalaiseen päätökseen sisältyvät väitteet sellaisiin tosiseikkoihin tai oikeudellisiin seikkoihin, joista niillä ei ole ollut tilaisuutta esittää huomautuksiaan. Nämä väitteet liittyvät konferenssin palvelusopimusten yhteensopivuuteen asetuksen N:o 4056/86 ja perustamissopimuksen 85 artiklan 1 ja 3 kohdan kanssa, mahdollisuuteen arvioida kantajien asemaa yhteisesti ja siihen, onko kantajilla tosiasiassa yhteinen määräävä markkina-asema.

199 Kantajien mukaan riidanalainen päätös sisältää näiden väitteiden vuoksi uusia tosiseikkoja koskevia toteamuksia, mukaan luettuna uusia tosiseikkoja koskevia luonnehdintoja ja uusia päätelmiä, ja uusia oikeudellisia johtopäätöksiä, jotka eivät sisältyneet väitetiedoksiantoon.

200 Komissio muistuttaa, että oikeuskäytännön mukaan lopullisen päätöksen ei tarvitse vastata väitetiedoksiantoa (edellä 152 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat van Landewyck ym. v. komissio, tuomion 68 kohta). Tämän vuoksi se vaatii kantajien tältä osin esittämien väitteiden hylkäämistä.

ii) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

201 Heti alkuun on todettava, että kantajat ovat riidanalaisen päätöksen kyseessä olevilta osin vain luetelleet kannekirjelmissään ne riidanalaisen päätöksen perustelukappaleet, jotka eivät niiden mukaan sisältyneet jo väitetiedoksiantoon, ja väittäneet sitten, ettei niillä ole ollut tilaisuutta esittää huomautuksiaan kyseisissä perustelukappaleissa olevista arvioinneista tai toteamuksista.

202 Näin toimiessaan kantajat eivät ole todenneet, millä tavoin riidanalaisen päätöksen ja väitetiedoksiannon väliset erot merkitsevät esillä olevan asian erityisissä olosuhteissa uusia väitteitä, jotka loukkaisivat puolustautumisoikeuksia. Kannekirjelmässä suoritetusta luetteloinnista seuraa korkeintaan, että riidanalainen päätös ei vastaa kyseisiltä osin täsmällisesti väitetiedoksiantoa. Oikeuskäytännön mukaan riidanalaisen päätöksen ei kuitenkaan tarvitse välttämättä vastata väitetiedoksiantoa, sillä komissio voi muuttaa väitteiden tueksi esittämiään perusteluja. Osoittaakseen puolustautumisoikeuksia loukatun kantajien pitäisi, kuten

edellä 192 kohdassa on todettu, selittää konkreettisesti, millä tavoin riidanalaisessa päätöksessä olevat uudet arvioinnit ja toteamukset ovat esillä olevassa asiassa niille vastaisia. Ilman tällaisia selityksiä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei voi todeta, että puolustautumisoikeuksia olisi loukattu.

203 Vaikka jo tämä peruste yksinään riittää kantajien väitteiden hylkäämiseen sikäli kuin niissä arvostellaan komissiota uusien arviointien tai toteamusten tekemisestä riidanalaisessa päätöksessä, on lisäksi joka tapauksessa todettava, että kantajien esille tuomien erojen tarkastelusta ei ilmene, että puolustautumisoikeuksia olisi loukattu.

— Yhteisten palvelusopimusten lainmukaisuutta koskevat väitteet

204 Kantajat väittävät, että useat riidanalaisen päätöksen toteamukset yhteisistä palvelusopimuksista perustuvat tosiseikkoihin, joita ei ole esitetty väitetiedoksiannossa.

205 Asetuksen N:o 4056/86 soveltamisesta yhteisiin palvelusopimuksiin kantajat väittävät ensinnäkin, että tariffin ja neuvoteltujen hintojen väliset erot, joihin riidanalaisen päätöksen 104—108 perustelukappaleessa viitataan, eivät ilmene väitetiedoksiannosta.

206 On todettava, että toisin kuin kantajat väittävät, kaksi väitetyistä eroista, eli konferenssin jäsenten oikeus Yhdysvaltojen lain mukaan harjoittaa itsenäistä toimintaa tariffimaksujen osalta (riidanalaisen päätöksen 104 perustelukappale) ja se, että neuvotellut hinnat eivät tariffijärjestelyjen hinnoista poiketen perustu

tariffiin (108 perustelukappale), ilmenivät jo väitetiedoksiannosta, sen 12 kohdan alla olevasta alaviitteestä 3 sekä 64 ja 58 kohdasta. Kantajien väitteet eivät siis näiltä osin perustu tosiseikkoihin.

207 Tästä seuraa, että ainoa riidanalaisessa päätöksessä oleva uusi seikka, josta kantajia ei ole kuultu, on 106 kohdassa oleva toteamus, jonka mukaan "tariffijärjestelyiden mukaisesti toimivien varustamoiden odotetaan toimivan kuten yleiset kuljetusliikkeet (common carrier)".

208 Tältä osin on huomattava, että 106 perustelukappale, aivan kuten muutkin kyseessä olevat perustelukappaleet, esiintyy yksinomaan riidanalaisen päätöksen tosiseikkoja koskevassa osassa ja on puhtaasti kuvaileva. Tämä perustelukappale, kuten myöskään muut kyseessä olevat perustelukappaleet, ei ole tarpeellinen tuki riidanalaisen päätöksen 454—462 perustelukappaleessa tehdylle toteamukselle, jonka mukaan yhteiset palvelusopimukset eivät tariffista poiketen merkitse yhdenmukaisia tai yhteisiä kuljetusmaksuja asetuksen N:o 4056/86 1 artiklan 3 kohdan b alakohdassa tarkoitetulla tavalla eivätkä siten kuulu tämän asetuksen 3 artiklassa tarkoitetun ryhmäpoikkeuksen soveltamisalaan. Viimeksi mainittu toteamus ei nimittäin perustu tariffin ja neuvoteltujen hintojen välisiin eroihin, joihin riidanalaisen päätöksen 104—108 perustelukappaleessa viitataan, vaan muihin seikkoihin, jotka esitettiin jo väitetiedoksiannon 206—208 kohdassa.

209 Kantajat väittävät tämän jälkeen, että riidanalaisen päätöksen 113—119 perustelukappaleessa oleva analyysi lojaliteettijärjestelyistä on useilta osin uusi väitetiedoksiannossa esitettyyn nähden.

210 Toisin kuin kantajat väittävät, kaksi neljästä riidanalaisen päätöksen 113—119 perustelukappaleessa esitetystä seikasta, eli se, että Yhdysvaltojen merilaissa (US Shipping Act) käytetty palvelusopimusten määritelmä ei ulotu

sopimuksiin, jotka koskevat prosenttiosuutta tai osaa rahdinantajan lastista (113 perustelukappale), ja se, että lojaliteettijärjestelyt mainitaan nimenomaisesti asetuksen N:o 4056/86 5 artiklan 2 kohdassa (riidanalaisen päätöksen 114 perustelukappale), ilmenivät jo väitetiedoksiannosta, sen 60 kohdan alla olevasta alaviitteestä 15 ja 211 kohdasta. Kantajien väitteet eivät siis näiltä osin perustu tosiseikkoihin.

211 Kolmas seikka, joka on esitetty tässä osassa riidanalaista päätöstä, eli se, että Yhdistyneiden kansakuntien kauppa- ja kehityskonferenssin (Unctad) käytännesäännöissä ei tunneta rahdinantajien ja konferenssien välillä muita sopimuksia kuin lojaliteettisopimukset (riidanalaisen päätöksen 115 perustelukappale), on esitetty kantajien väitetiedoksiantoon antaman vastauksen 281—283 kohdassa esittämien perustelujen huomioon ottamiseksi.

212 Tästä seuraa, että ainoa riidanalaisessa päätöksessä oleva uusi seikka, josta kantajia ei ole kuultu, on riidanalaisen päätöksen 116 perustelukappaleessa oleva toteamus, jonka mukaan on olemassa kolmenlaisia lojaliteettijärjestelyjä, ja kunkin niistä kuvaus 117—119 perustelukappaleessa.

213 Huomattakoon kuitenkin, että nämä perustelukappaleet, kuten myös muut kyseessä olevat perustelukappaleet, sisältyvät riidanalaisen päätöksen tosiseikkoja koskevaan osaan ja ovat puhtaasti kuvailevia. Nämä perustelukappaleet eivät ole tarpeellinen tuki riidanalaisen päätöksen 463 perustelukappaleessa tehdylle toteamukselle, jonka mukaan palvelusopimukset eivät lojaliteettijärjestelyistä poiketen kuulu asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa tarkoitetun ryhmäpoikkeuksen soveltamisalaan. Tämä toteamus ei nimittäin perustu 116—119 perustelukappaleessa mainittuihin seikkoihin, vaan muihin seikkoihin, jotka esitettiin jo väitetiedoksiannon 222 kohdassa, joka on olennaisilta osin toistettu riidanalaisen päätöksen 463 perustelukappaleessa.

214 Tarkastellessaan toiseksi perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamista yhteisiin palvelusopimuksiin kantajat katsovat, että riidanalaisen päätöksen 443 perustelukappaleessa oleva toteamus, jonka mukaan yhteiset palvelusopimukset voivat rajoittaa kilpailua, jos on olemassa nimenomainen tai konkludenttinen sopimus olla tekemättä erillisiä palvelusopimuksia, merkitsee uutta väitettä.

215 On kuitenkin todettava, että väitetiedoksiannon 202 kohdassa mainitaan, että TACA:n kielto tehdä erillisiä palvelusopimuksia on vastoin perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa. Väitetiedoksiannon 200 ja 201 kohdassa selostetaan, että myös "TACA:n osapuolten tekemien kaltaiset" yhteiset palvelusopimukset kuuluvat tämän määräyksen soveltamisalaan. Väitetiedoksiannon 82 kohdassa tuodaan kuitenkin esille, että TACA on kieltänyt erilliset palvelusopimukset vuosina 1994 ja 1995. Näiden väitetiedoksiantoon sisältyvien seikkojen vuoksi on katsottava, että kantajat saattoivat täysin ymmärtää niitä vastaan tältä osin esitetyn väitteen.

216 Sikäli kuin kantajat väittävät komission perustaneen arviointinsa riidanalaisessa päätöksessä väitetiedoksiantoon sisältymättömiin perusteluihin, voidaan vain todeta, että tällaiset perustelut eivät liity mihinkään uuteen väitteeseen, sillä ne eivät koske muita kuin sellaisia menettelyjä, joista kantajat olivat jo antaneet selityksen.

217 Tämän jälkeen kantajat vetoavat siihen, että perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan soveltaminen niiden tekemien sopimusten kaltaisiin yhteisiin palvelusopimuksiin perustuu kahteen tosiseikkoja koskevaan väitteeseen, jotka on esitetty ensimmäisen kerran riidanalaisen päätöksen 444 perustelukappaleessa ja jotka koskevat TAA:n sopimuskomitean entisten jäsenten tekemien erillisten palvelusopimusten suhteellista osuutta sekä tilojen vuokrausta koskevien sopimusten suurta lukumäärää.

218 On kuitenkin todettava, että näiden tosiseikkoja koskevien väitteiden ainoana tarkoituksena on tukea 443 perustelukappaleessa tehtyä johtopäätöstä, jonka mukaan yhteiset palvelusopimukset voivat rajoittaa kilpailua, jos on olemassa nimenomainen tai konkludenttinen sopimus olla tekemättä erillisiä palvelusopimuksia. Edellä 215 kohdassa on kuitenkin todettu, että väitetiedoksiannon 200—202 kohtaan sisältyvien seikkojen vuoksi kantajat saattoivat täysin ymmärtää niitä vastaan tältä osin esitetyn väitteen. Tämän vuoksi se, että kantajilla ei ole ollut tilaisuutta esittää kantaansa 444 perustelukappaleeseen sisältyvistä tosiseikkoja koskevista väitteistä, ei tee virheelliseksi 443 perustelukappaleessa olevaa johtopäätöstä, jota näillä väitteillä oli tarkoitus tukea.

219 Kantajat väittävät vielä, että riidanalaisen päätöksen 500 ja 501 perustelukappaleessa oleva toteamus, jonka mukaan palvelusopimuksia koskevan itsenäisen toiminnan kielto ei täytä perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdassa asetettuja edellytyksiä, on uusi.

220 Väitetiedoksiannon 203 kohdassa kuitenkin todetaan nimenomaisesti, että asetuksessa N:o 4056/86 ei sallita kyseistä kieltoa, minkä vuoksi se on kielletty perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan nojalla, jollei yksittäispoikkeusta myönnetä. Tämä väitetiedoksiannon kohta vastaa täsmälleen riidanalaisen päätöksen 449 perustelukappaletta. Pitää tosin paikkansa, että väitetiedoksiannossa ei käsitellä yksittäispoikkeuksen myöntämistä kyseisestä kiellosta. Korostettakoon kuitenkin, että on kantajien asiana esittää komissiolle seikat, jotka oikeuttavat yksittäispoikkeuksen myöntämisen perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan nojalla (ks. mm. edellä 162 kohdassa mainittu asia VBVB ja VBBB v. komissio, tuomion 52 kohta).

221 Koska väitetiedoksiannossa mainitaan nimenomaan, että itsenäisen toiminnan kielto rajoittaa kilpailua EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla, kantajat ovat näin ollen tienneet, mihin komissio katsoo niiden syyllistyneen, minkä vuoksi kantajien on täytynyt väitetiedoksiantoon

antamassaan vastauksessa esittää seikat, jotka osoittavat, että kyseiselle kiellolle voitaisiin myöntää EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdassa tarkoitettu yksittäispoikkeus.

222 Edellä esitetystä seuraa, että kantajien väitteet, joiden mukaan puolustautumisoikeuksia on loukattu yhteisten palvelusopimusten lainmukaisuutta koskevien väitteiden osalta, on hylättävä kokonaisuudessaan.

— TACA:n osapuolten yhteistä asemaa koskevat väitteet

223 Kantajat väittävät, että komissio perustaa kantansa yhteisen määräävän markkina-aseman olemassaolosta useisiin eri seikkoihin, jotka osoittavat, ettei sisäistä kilpailua ole ollut, ja joita ei ole mainittu väitetiedoksiannossa.

224 Kantajien mukaan riidanalainen päätös sisältää väitetiedoksiantoon nähden uusia väitteitä siltä osin kuin siinä kuvataan NVOCC-yrityksiä (158—161 perustelukappale) ja todetaan, että Yhdysvaltojen merilaissa asetetaan TACA:n osapuolille velvollisuus julkaista tariffinsa (174—176 perustelukappale), että TVR-maksut ovat alennuksia tariffista (120 perustelukappale) ja että palvelusopimusten osalta puuttui itsenäinen toiminta (131 perustelukappale).

225 Nämä riidanalaisen päätöksen perustelukappaleet sisältyvät sen tosiseikkoja koskevaan osaan ja ovat puhtaasti kuvailevia.

226 Arvioitaessa, ovatko nämä perustelukappaleet TACA:n osapuolten yhteistä määräävää markkina-asemaa koskevien oikeudellisten arviointien tarpeellinen tuki, on huomattava, että kuten jäljempänä perustamissopimuksen 86 artiklan soveltamista riidanalaisen päätöksen 521—531 perustelukappaleessa koskevien kanneperusteiden tutkinnan yhteydessä selostetaan tarkemmin, komissio on katsonut, että TACA:n osapuolten asemaa on tarkasteltava yhdessä viiden seikan perusteella; näitä seikkoja ovat TACA:n tariffi (526 perustelukappale), TACA:n toteuttamat täytäntöönpanotoimet (527 perustelukappale), TACA:n julkaisema vuotuinen liiketoimintasuunnitelma (528 ja 530 perustelukappale), TACA:n sihteeristö (528 ja 529 perustelukappale) ja tiettyjä TACA:n osapuolia sitovat konsortiosopimukset (531 perustelukappale).

227 Tästä seuraa, että kantajien väittämistä seikoista ainoastaan se, että Yhdysvaltojen lainsäädännössä velvoitetaan julkaisemaan tariffi, on tarpeellinen tuki oikeudelliselle arvioinnille, sillä sen mukaan komissio pitää tariffia TACA:n osapuolia sitovana taloudellisena yhteytenä. Sen sijaan on selvää, että muut kantajien esille tuomat seikat ovat edelleen puhtaasti kuvailevia eivätkä liity riidanalaisen päätöksen 521—531 perustelukappaleessa mainittuihin taloudellisiin yhteyksiin.

228 Komissio on kuitenkin jo väitetiedoksiannossa todennut tariffin osalta, että TACA:n toteuttamien täytäntöönpanotoimien tarkoituksena oli poistaa hintakilpailu konferenssin jäsenten välillä, viittaamalla tältä osin kyseisen väitetiedoksiannon 16 ja 17 kohtaan, joissa se korosti, että TACA saattoi täytäntöönpanotoimiensa avulla määrätä jäsenilleen huomattavia sakkoja yhteisten hintasopimusten rikkomisesta. Näissä olosuhteissa on katsottava, että kantajat saattoivat täysin ymmärtää niitä vastaan tältä osin esitetyn väitteen sisällön.

229 Esillä oleva väite on näin ollen hylättävä.

230 Toiseksi kantajat väittävät, että riidanalaisen päätöksen 177—178 perustelukappale sisältävät uusia väitteitä TACA:n toteuttamien täytäntöönpanotoimien osalta.

231 On katsottava, että täytäntöönpanotoimet on mainittu riidanalaisen päätöksen 527 perustelukappaleessa yhteisen määräävän markkina-aseman toteamista varten. On kuitenkin todettava, että kuten edellä on tuotu esille, tämä seikka mainitaan väitetiedoksiannon 318 kohdassa nimenomaisesti TACA:n osapuolten välisenä taloudellisena yhteytenä, ja sitä on kuvattu yksityiskohtaisesti väitetiedoksiannon 16 ja 17 kohdassa.

232 Kantajien väitteet on näin ollen tältä osin hylättävä.

233 Kolmanneksi kantajat väittävät, että riidanalainen päätös sisältää 181—198 perustelukappaleessa uusia väitteitä Atlantin ylittävään liikenteeseen vaikuttavista rajoittavista sopimuksista eli konsortiosopimuksista.

234 Pitää paikkansa, että konsortiosopimukset on mainittu riidanalaisen päätöksen 531 perustelukappaleessa yhteisen määräävän markkina-aseman toteamista varten. On kuitenkin huomattava, että kyseiset sopimukset mainitaan väitetiedoksiannon 322 kohdassa nimenomaisesti TACA:n osapuolten välisinä taloudellisina yhteyksinä ja että niitä on kuvattu yksityiskohtaisesti väitetiedoksiannon 94—106 kohdassa.

235 Siltä osin kuin kantajat arvostelevat komissiota siitä, että se on maininnut riidanalaisen päätöksen 182, 188 (taulukko 4), 190 ja 191 perustelukappaleessa suuremman määrän tämänkaltaisia sopimuksia kuin väitetiedoksiannossa tai yksilöinyt 181, 192, 194, 220 (taulukko 5) ja 221 perustelukappaleessa lisävai-

kutuksia sisäiseen kilpailuun väitetiedoksiantoon verrattuna, kantajien arvostelulla ei ole merkitystä. Koska väitetiedoksiannossa todetaan nimenomaisesti konsortiosopimusten lujittavan TACA:n osapuolten taloudellisia yhteyksiä, kantajat saattoivat täysin ymmärtää niitä vastaan esitetyn väitteen sisällön. Väitetiedoksiantoon antamansa vastauksen 192—196 kohdassa TACA:n osapuolet ovat esittäneet useita eri väitteitä osoittaakseen, että konsortiosopimukset eivät rajoittaneet sisäistä kilpailua. Näissä olosuhteissa kantajat eivät voi väittää, että väitetiedoksianto ei olisi tässä suhteessa riittävän selvä.

236 Ei myöskään pidä paikkaansa, että komissio yksilöisi riidanalaisessa päätöksessä TACA:n osapuolten välisten konsortiosopimusten aiheuttamia kilpailua rajoittavia lisävaikutuksia.

237 Ensinnäkin riidanalaisen päätöksen 181 perustelukappaleen sanamuodon mukaan komissio toteaa yleisesti, että konsortiosopimukset saattavat vähentää kilpailupaineita TACA:n piirissä, minkä osalta on todettava, että sama ajatus ilmaistaan paitsi väitetiedoksiannon asiaa koskevan luvun otsikossa ("VII Muut Atlantin ylittävään liikenteeseen vaikuttavat rajoittavat sopimukset') myös sen 101 kohdassa, jossa selostetaan, että kyseiset sopimukset edesauttavat sopimusten osapuolten koordinoinnissa ja valvonnassa. Sama toteamus sisältyy myös väitetiedoksiannon 226 kohtaan.

238 Komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 193 perustelukappaleessa, että "näin ollen kyseiset sopimukset ovat rajoittaneet TACA:n sisäistä kilpailua erityisesti johtamalla itsenäisten toimien supistamiseen", ja sama johtopäätös sisältyy väitetiedoksiannon 101 kohtaan.

239 Riidanalaisen päätöksen 220 ja 221 perustelukappaleessa komissio vertailee Atlantin ylittävää liikennettä ja muuta liikennettä osoittaakseen, että ensin mainitussa liikenteessä on lukumääräisesti vähän itsenäistä toimintaa, mistä on todettava, että väitetiedoksiannon 101 kohdassa ja 224 kohdan alla olevassa alaviitteessä 69 on jo tehty tällainen vertailu ja että väitetiedoksiannossa mainittuja esimerkkejä on kehitelty riidanalaisessa päätöksessä vastauksena kantajien väitteisiin, jotka ne ovat esittäneet väitetiedoksiantoon antamansa vastauksen 168—191 kohdassa.

240 Tarkasteltaessa vielä riidanalaisen päätöksen 193 ja 194 perustelukappaletta, joissa komissio toteaa konsortiosopimusten rajoittaneen muuta kuin hintoja koskevaa kilpailua TACA:n osapuolten välillä muiden TACA:n osapuolten alusten tilan runsaan käytön vuoksi, on huomattava, että sama ajatus on ilmaistu väitetiedoksiannon 102 ja 103 kohdassa.

241 On joka tapauksessa korostettava, että 526—530 perustelukappaleessa mainitaan TACA:n osapuolten välisiä muita yhteyksiä, joista näitä on kuultu ja jotka jo sinänsä osoittavat oikeudellisesti riittävällä tavalla jäljempänä perustamissopimuksen 86 artiklan soveltamista koskevien kanneperusteiden ensimmäisen osan tutkimisen yhteydessä esitettävillä perusteilla, että TACA:n osapuolia on arvioitava yhdessä perustamissopimuksen 86 artiklaa sovellettaessa.

242 Näissä olosuhteissa kantajien väitteet, jotka koskevat puolustautumisoikeuksien loukkaamista, on hylättävä.

243 Neljänneksi kantajat väittävät, että riidanalaisessa päätöksessä todetaan ensimmäistä kertaa 214—219 perustelukappaleessa, että itsenäinen toiminta ei ole todiste sisäisestä kilpailusta.

244 On kuitenkin todettava, että väitetiedoksiannon 223 kohdassa tuodaan nimenomaisesti esille, että ennen itsenäisen toiminnan toteuttamista annettavan ennakkoilmoituksen keston lyhentäminen ei voi vaikuttaa merkittävästi kilpailuun. Väitetiedoksiannon 224 kohdassa korostetaan, ettei kyseisessä liikenteessä ole ollut vuosina 1994 ja 1995 merkittävää itsenäistä toimintaa. Vaikka komissio on vielä kehittänyt tätä seikkaa riidanalaisessa päätöksessä, se on tehnyt niin vastatakseen TACA:n osapuolten väitetiedoksiantoon antaman vastauksen 168—191 kohdassa esittämiin tietoihin, joilla ne ovat pyrkineet näyttämään toteen, että itsenäinen toiminta on osoitus voimakkaasta sisäisestä kilpailusta.

245 Kantajien tältä osin esittämät väitteet on näin ollen hylättävä.

246 Viidenneksi kantajat väittävät, että komissio perustaa kantansa kahteen todisteeseen, eli POL:n Hanjinille 28.12.1995 lähettämään kirjeeseen ja 15.2.1996 päivättyyn TACA:n selvitykseen, joita ei ole mainittu väitetiedoksiannossa.

247 POL:n Hanjinille lähettämän kirjeen sisältö on toistettu osittain riidanalaisen päätöksen tosiseikkoja koskevassa osassa sen 180 perustelukappaleessa, jossa kuvataan "TACA:n halukkuutta sisäiseen yhteistyöhön'. Siltä osin kuin kyse on 15.2.1996 päivätystä TACA:n selvityksestä kantajat arvostelevat esillä olevissa kanneperusteissa komissiota siitä, että se ei ole antanut niille tilaisuutta tulla kuulluiksi riidanalaisen päätöksen 129 perustelukappaleessa mainitusta tämän selvityksen osasta, jonka mukaan itsenäistä toimintaa pidetään "viimeisenä keinona".

248 On katsottava, että vaikka komissio ei ole nimenomaisesti maininnut näitä asiakirjoja riidanalaisen päätöksen 521—531 perustelukappaleessa tekemänsä oikeudellisen arvioinnin tueksi päätellessään, että kyse oli yhteisestä määräävästä markkina-asemasta, nämä asiakirjat voivat kuitenkin tukea 528 perus-

telukappaleessa olevaa toteamusta, jonka mukaan tariffin ja TACA:n täytäntöönpanotoimien tarkoituksena on ollut poistaa TACA:n osapuolten välinen hintakilpailu merkittävässä määrin.

249 Riidanalaisesta päätöksestä kuitenkin ilmenee, että tämä toteamus perustuu myös useisiin muihin, erityisesti 199—222 perustelukappaleessa esitettyihin seikkoihin, joista kantajia on kuultu. Jäljempänä 697—712 kohdassa esitettävistä syistä nämä seikat riittävät sen osoittamiseksi, että tariffin ja TACA:n täytäntöönpanotoimien tarkoituksena on ollut poistaa TACA:n osapuolten välinen hintakilpailu merkittävässä määrin.

250 Kantajien tältä osin esittämät väitteet on näin ollen hylättävä.

— TACA:n osapuolten määräävää markkina-asemaa koskevat väitteet

251 Kantajat väittävät ensinnäkin, että riidanalaisen päätöksen 271 perustelukappaleessa mainittuja kirjeitä ja 271 ja 273 perustelukappaleessa niistä tehtyjä johtopäätöksiä ei ollut mainittu väitetiedoksiannossa.

252 Huomattakoon, että riidanalaisen päätöksen 265—273 perustelukappaleessa komissio tutkii konttilastin linjaliikennepalveluja Pohjois-Euroopan ja Yhdysvaltojen keskilännen välillä Kanadan satamien kautta (Canadian Gateway; jäljempänä Kanadan kauttakulkusatamat) tarjoavien yritysten todellista ulkoista kilpailua. Riidanalaisen päätöksen 271 perustelukappaleessa komissio siteeraa otteita kirjeistä, joita Kanadan konferenssien sihteeristö on lähettänyt näiden

konferenssien yhteisen maakuljetuskomitean (Joint Inland Committee) jäsenille ja jotka osoittavat komission mukaan, että Kanadan konferenssien jäsenillä oli tietoa TACA:n osapuolten hintakäytännöistä. Komissio päättelee riidanalaisen päätöksen 273 perustelukappaleessa, että edellisissä perustelukappaleissa mainituista syistä TACA:n osapuolten markkinaosuus Kanadan kauttakulkusatamien kautta tapahtuvasta liikenteestä olisi sisällytettävä TACA:n osapuolten markkinaosuuksiin suorassa liikenteessä eikä sitä olisi pidettävä erillisenä kilpailevana palveluna.

253 Pitää paikkansa, että kuten kantajat väittävät, väitetiedoksiannossa ei viitata riidanalaisen päätöksen 271 perustelukappaleessa mainittuihin kirjeiden otteisiin.

254 Siltä osin kuin TACA:n osapuolten markkinaosuus Kanadan kauttakulkusatamien kautta kulkevasta lastista on otettu huomioon määritettäessä kantajien markkinaosuus kyseisillä markkinoilla, on katsottava, että riidanalaisen päätöksen 271—273 perustelukappale ovat tarpeellinen tuki oikeudelliselle arvioinnille, jonka mukaan, 533 perustelukappaleen sanamuotoa käyttäen, TACA:n osapuolten markkinaosuus kyseessä olevana ajankohtana herättää vahvoja epäilyjä määräävästä asemasta.

255 On kuitenkin todettava, että komissio totesi jo väitetiedoksiannon 50 kohdassa selvästi seuraavaa:

"TAA-päätöksessä komissio on katsonut, että Amerikan Yhdysvaltojen ja Pohjois-Euroopan välillä Kanadan satamien kautta (Canadian Gateway) kulkeva konttilasti oli osa samoja markkinoita kuin suora liikenne. Komissio on edelleen tällä kannalla."

256 Väitetiedoksiannon 51—55 kohdassa komissio selosti syyt tälle kannalleen.

257 Tämän jälkeen on todettava, että vastauksena väitetiedoksiannossa esitettyihin väitteisiin kantajat vetoavat väitetiedoksiantoon antamansa vastauksen 15—17 kohdassa siihen, että TACA:n osapuolten Kanadan kauttakulkusatamien kautta tarjoamien kuljetuspalvelujen kilpailu suoran liikenteen kanssa oli näytetty toteen kahden kuljetustyypin hintatiedoilla ja rahdinantajan tarjouskilpailulla.

258 Näissä olosuhteissa on todettava, että kantajat ovat voineet jo väitetiedoksiannon vaiheessa ymmärtää komission väitteen, joka koskee todellista ulkoista kilpailua Kanadan kauttakulkusatamien kautta kuljetettavalla lastilla, sillä riidanalaisen päätöksen 271 perustelukappaleessa siteerattujen kirjeiden otteiden tarkoituksena oli yksinomaan tukea komission kantaa kantajien väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa esittämien arvostelujen seurauksena.

259 Kantajien tältä osin esittämät väitteet on näin ollen hylättävä.

260 Kantajat väittävät toiseksi, että riidanalaisen päätöksen 207—213 perustelukappale sisältävät uusia väitteitä TACA:n syrjivistä hintakäytännöistä.

261 On katsottava, että riidanalaisen päätöksen 207—213 perustelukappaleessa esitetyt arvioinnit ovat tarpeellinen tuki TACA:n osapuolten määräävää markkina-asemaa koskevalle oikeudelliselle arvioinnille. Komissio katsoo riidanalaisen päätöksen 534 perustelukappaleessa, että TACA:n osapuolten markkinaosuu-

desta seurannutta määräävää markkina-asemaa koskevat epäilyt vahvisti se, että nämä olivat onnistuneet säilyttämään syrjivän hintarakenteen.

262 On kuitenkin todettava, että tämä arviointi ilmenee kokonaisuudessaan väitetiedoksiannon 326 kohdasta.

263 Riidanalaisen päätöksen 207—213 perustelukappale eivät sisällä suinkaan uusia väitteitä, vaan niissä ainoastaan selitetään, missä määrin kantajat saattavat harjoittaa hintasyrjintää, kun otetaan erityisesti huomioon kantajien esittämät huomautukset komissiossa pidetyssä kuulemistilaisuudessa. Tämä pätee riidanalaisen päätöksen 209 ja 210 perustelukappaleeseen, joiden taustalla ovat TACA:n General Manager Jeffriesin kommentit vastauksena komission kuulemistilaisuudessa esittämään kysymykseen.

264 Näissä olosuhteissa on katsottava, että kantajat eivät voi väittää komission loukanneen puolustautumisoikeuksia tältä osin.

265 Kolmanneksi kantajat arvostelevat komissiota siitä, että se on riidanalaisen päätöksen 324—328 perustelukappaleessa tukeutunut uuteen analyysiin TACA:n hinnoista päätelläkseen perustamissopimuksen 86 artiklan soveltamisen vaiheessa, että TACA saattoi säännönmukaisesti nostaa hintoja vuosina 1994—1996.

266 On katsottava, että riidanalaisen päätöksen 224—328 perustelukappaleessa esitetyt arvioinnit ovat tarpeellinen tuki TACA:n osapuolten määräävää markkina-asemaa koskevalle oikeudelliselle arvioinnille. Riidanalaisen päätöksen

543 perustelukappaleessa komissio näet katsoo, että se, että TACA:n osapuolet ovat voineet nostaa hintoja, on yksi määräävän aseman osoittaneista seikoista.

267 Väitetiedoksiannon 118 ja 119 kohdassa todettiin jo kuitenkin ESC:n toimittamien tietojen perusteella, että TACA oli nostanut hintoja huomattavasti vuosina 1993—1995. Tätä seikkaa ei tosin ole esitetty väitetiedoksiannossa sellaisenaan osoituksena määräävästä markkina-asemasta, vaan se on esitetty kyseisen tiedoksiannon tosiseikkoja koskevassa osassa kuvaamassa TACA:n vaikutuksia. On kuitenkin huomattava, että väitetiedoksiannon 243 kohdassa mainitaan nimenomaisesti asetuksen N:o 4056/86 7 artiklan mukaisen ryhmäpoikkeuksen mahdollista peruuttamista koskevan tarkastelun yhteydessä, että se, että TACA on voinut säilyttää markkinaosuutensa vuosina 1994—1996 huomattavista hinnankorotuksista huolimatta, viittaa todellisen ulkoisen kilpailun rajoittumiseen. Lisäksi väitetiedoksiantoon antamansa vastauksen 224—245 kohdassa TACA:n osapuolet ovat esittäneet yksityiskohtaiset tiedot TACA:n hinnoista vuosina 1994—1996.

268 Näissä olosuhteissa on todettava, että kantajat ovat voineet täysin ymmärtää komission tältä osin esittämien väitteiden sisällön, sillä päätöksessä oleva hinta-analyysi on suora vastaus niiden hallinnollisen menettelyn aikana esittämiin väitteisiin.

269 Näin ollen on katsottava, ettei komissio ole millään tavoin loukannut puolustautumisoikeuksia tältä osin.

270 Edellä esitetystä seuraa, että riidanalaisen päätöksen ja väitetiedoksiannon välillä väitettyjen erojen tutkinta ei osoita, että riidanalainen päätös sisältäisi uusia väitteitä tai perustuisi uusiin seikkoihin, joista kantajilla ei olisi ollut tilaisuutta

esittää huomautuksiaan väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa. Näin ollen kaikki kantajien tältä osin esittämät väitteet on hylättävä.

c) Uudet tosiseikkoja ja oikeudellisia seikkoja koskevat väitteet väitetiedoksiannon jälkeen esitettyihin tietojensaantipyyntöihin annettujen kantajien vastausten seurauksena

i) Asianosaisten lausumat

271 Kantajat väittävät, että vaikka tietyt väitetiedoksiannon jälkeen lähetetyt tietojensaantipyynnöt liittyivät väitetiedoksiannon kohteena oleviin kysymyksiin, toiset tietojensaantipyynnöt koskivat täysin uusia kysymyksiä. Tällaisia ovat sekä väitetiedoksiantoon annettavalle vastaukselle varatun määräajan kuluessa lähetetyt tietojensaantipyynnöt että väitetiedoksiantoon annetun vastauksen jälkeen lähetetyt tietojensaantipyynnöt.

272 Kantajat huomauttavat, että 11.4.1997 päivättyä, säteittäistä kuljetusverkostoa koskenutta väitetiedoksiantoa lukuun ottamatta komissio ei ole antanut täydentävää väitetiedoksiantoa näistä uusista kysymyksistä eikä antanut niille mahdollisuutta lausua toimitettujen tietojen todistusarvosta tai komission tekemistä johtopäätöksistä (edellä 95 kohdassa mainittu asia Sarrió v. komissio, tuomion 36—41 kohta). Kantajien mukaan tietojensaantipyynnöt eivät voi missään tapauksessa säännönmukaisesti korvata väitetiedoksiannon antamista.

273 Kantajat väittävät näin ollen, että niiden puolustautumisoikeuksia on tältä osin loukattu.

274 Komissio väittää, että riidanalainen päätös ei perustu yhteenkään tietoon tai asiakirjaan, joka olisi toimitettu vastauksena kiistanalaisiin tietojensaantipyyntöihin. Tästä syystä komissio vaatii kantajien väitteen hylkäämistä.

ii) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

275 Näillä väitteillään kantajat arvostelevat komissiota siitä, että se on lähettänyt niille väitetiedoksiannon jälkeen tietojensaantipyyntöjä, joissa tuodaan esille väitetiedoksiantoon verrattuna uusia kysymyksiä, ja että se on käyttänyt vastauksena näihin pyyntöihin toimitettuja tietoja esittääkseen riidanalaisessa päätöksessä uusia asiakirjoja tai väitteitä kantajia vastaan.

— Kanneperusteen tutkittavaksi ottaminen

276 On syytä huomata, että esillä olevat perustelut sisältyvät kannekirjelmän osaan, jossa kantajat väittävät komission lähettäneen niille ennenaikaisen väitetiedoksiannon. Edellä 122 kohdassa on jo todettu, että toisin kuin kantajat väittävät, uusien kysymysten esille tuominen tietyissä tietojensaantipyynnöissä ja niihin vastauksena toimitettujen tietojen käyttäminen riidanalaisessa päätöksessä, oletettaessa, että ne pitävät paikkansa, ei mitenkään osoita väitetiedoksiantoa lainvastaiseksi.

277 Kannekirjelmän sanamuodosta kuitenkin ilmenee, että kantajat väittävät komission lisäksi loukanneen puolustautumisoikeuksia käyttäessään riidanalaisessa päätöksessä asiakirjoja ja tietoja, jotka on toimitettu vastauksena väi-

tetiedoksiannon jälkeen lähetettyihin tietojensaantipyyntöihin, joissa tuodaan esille uusia kysymyksiä, antamatta niille tilaisuutta tulla kuulluiksi näihin asiakirjojen ja tietojen todistusarvosta. Lueteltuaan nämä väitetiedoksiannon jälkeen lähetetyt tietojensaantipyynnöt ja kuvailtuaan niiden sisältöä ja verrattuaan sitä tiettyihin riidanalaisen päätöksen kohtiin kantajat korostavat paitsi sitä, että tietyissä niiden luettelemissa tietojensaantipyynnöissä tuodaan esille väitetiedoksiantoon nähden uusia kysymyksiä, myös sitä, että "11.4.1997 päivättyä, yksinomaan säteittäistä kuljetusverkostoa koskenutta väitetiedoksiantoa lukuun ottamatta komissio ei ole antanut täydentävää tai tarkistettua väitetiedoksiantoa eikä antanut kantajille mahdollisuutta lausua toimitettujen tietojen todistusarvosta tai komission niistä tekemistä johtopäätöksistä".

278 Sikäli kuin tämä kanneperuste liittyy ainakin osittain tietojensaantipyyntöihin, joiden vuoksi kantajat ovat lähettäneet edellä 159 kohdassa tarkoitetut neljä asiakirjaa, se on päällekkäinen niiden kanneperusteiden kanssa, joiden mukaan puolustautumisoikeuksia on loukattu toiseen väärinkäyttöön liittyvien uusia tosiseikkoja tai oikeudellisia seikkoja koskevien väitteiden osalta ja jotka on hyväksyttävä edellä 163—187 kohdassa esitetyillä perusteilla.

279 Tässä vaiheessa on näin ollen tutkittava kyseinen kanneperuste yksinomaan siltä osin kuin siinä vaaditaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta toteamaan, että puolustautumisoikeuksia on loukattu kyseisiin tietojensaantipyyntöihin annetuissa vastauksissa toimitettujen, muiden tietojen kuin näiden neljän asiakirjan osalta.

280 Vastatessaan istunnossa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kysymykseen, jossa pyydettiin täsmentämään kannekirjelmää tältä osin, kantajat ovat todenneet, että esillä olevien väitteiden tarkoituksena oli paitsi tukea väitetiedoksiannon ennenaikaisuudesta esitettyä kanneperustetta, myös esittää erillinen kanneperuste, jonka mukaan oikeutta tulla kuulluksi oli loukattu tiettyjen vastauksena tietojensaantipyyntöön toimitettujen ja komission riidanalaisessa päätöksessä käyttämien seikkojen osalta.

281 Yhteisöjen tuomioistuimen perussäännön 21 artiklan ensimmäisen kohdan, jota sovelletaan asian käsittelyyn ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa perussäännön 53 artiklan ensimmäisen kohdan mukaisesti, ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 44 artiklan 1 kohdan c ja d alakohdan nojalla kanteessa on mainittava muun muassa riidan kohde, vaatimukset sekä yhteenveto seikoista, joihin kanne perustuu. Tämän maininnan on oltava niin selvä ja täsmällinen, että vastaaja voi valmistella puolustuksensa ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ratkaista asian tarpeen vaatiessa ilman muita tietoja. Jotta kanne voitaisiin ottaa tutkittavaksi, on kontradiktorisen periaatteen noudattamisen, oikeusvarmuuden ja hyvän oikeudenkäytön takaamiseksi tarpeen, että kanteen perustana olevat olennaiset tosiseikat ja oikeudelliset seikat käyvät ilmi ainakin pääpiirteittäin itse kannekirjelmästä, kunhan ne on esitetty johdonmukaisesti ja ymmärrettävästi (asia T-85/92, de Hoe v. komissio, määräys 28.4.1993, Kok. 1993, s. II-523, 20 kohta; asia T-277/97, Ismeri Europa v. tilintarkastustuomioistuin, tuomio 15.6.1999, Kok. 1999, s. II-1825, 29 kohta ja asia T-382/02, Partido Latinoamericano v. neuvosto, määräys 12.3.2003, 6 kohta, ei julkaistu oikeustapauskokoelmassa).

282 Esillä olevassa asiassa on heti alkuun korostettava, että kantajien toimittamat neljä kannekirjelmää sekä niiden liitteet ovat poikkeuksellisen laajoja. Vaikka tällä hetkellä ei ole olemassa mitään säännöstä, jolla rajoitettaisiin kantajien perustamissopimuksen 173 artiklan nojalla nostaman kumoamiskanteen tueksi toimittamien kirjelmien ja asiakirjojen laajuutta, kantajien on kuitenkin edellä mainitut muotovaatimukset huomioon ottaen pidettävä kannekirjelmänsä kohtuullisissa rajoissa ja joka tapauksessa pidettävä kumoamisvaatimuksensa tueksi esittämänsä oikeudelliset perusteet erillään niistä tosiseikoista ja oikeudellisista seikoista, jotka esitetään näiden perusteiden tueksi ja jotka eivät itsessään ole oikeudellisia perusteita.

283 Huomattakoon ensinnäkin, että esillä oleva kanneperuste ilmenee ainoastaan yhdestä kohdasta, joka sisältyy kannekirjelmän tosiseikkoja koskevaan osaan ("Factual backround") väitetiedoksiannon ennenaikaisuutta koskevassa jaksossa. Yhtään vastaavaa kohtaa ei sitä vastoin ole kannekirjelmän tämän jakson osassa "oikeudelliset perusteet" ("submissions of law"). On todettava, että väitetiedoksiannon ennenaikaisuutta koskevan kannekirjelmän jakson päättävässä

kohdassa kantajat itse tiivistävät tämän kannekirjelmänsä osan toteamalla, että ne väittävät komission "rikkoneen [riidanalaisen päätöksen] tekemiseen johtaneen hallinnollisen menettelyn olennaisia menettelymääräyksiä, koska se ei ole lähettänyt [niille] pätevää väitetiedoksiantoa", ja viittaavat siten väitetiedoksiannon ennenaikaisuuteen. Ne eivät sitä vastoin vetoa tässä mitenkään siihen, että niiden oikeutta tulla kuulluiksi vastauksena tietojensaantipyyntöihin toimitetuista seikoista olisi loukattu.

284 Tämän jälkeen on todettava, että yksikään toinen kannekirjelmän osa ei sisällä kyseistä kanneperustetta. Tämä kanneperuste ei myöskään ilmene oikeudellisten perusteiden ("submissions") luettelosta, jonka kantajat ovat itse laatineet kannekirjelmän kunkin osan alkuun tiivistääkseen siinä esitetyt oikeudelliset argumentit. On erityisesti korostettava, että se ei sisälly oikeuden tulla kuulluksi loukkaamista koskevan kannekirjelmän osan johdannossa tiivistettynä esitettyjen kanneperusteiden luetteloon.

285 Näissä olosuhteissa on todettava, että kanneperustetta ei ole esitetty yhteisöjen tuomioistuimen perussäännön 21 artiklan ensimmäisen kohdan ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 44 artiklan 1 kohdan c alakohdan mukaisesti, sellaisina kuin niitä on tulkittu oikeuskäytännössä, ja että se on näin ollen jätettävä tutkimatta.

— Kanneperusteen perusteltavuus

286 Lisäksi voidaan vielä todeta, että kyseinen kanneperuste on perusteeton.

287 Oikeuskäytännössä on katsottu, että vaikka komissiolla on oikeus esittää väitetiedoksiannon lähettämisen jälkeen uusia perusteluja väitteidensä tueksi, sen on annettava yrityksille, joita asia koskee, tilaisuus esittää tältä osin huomautuksensa (edellä 115 kohdassa mainittu asia AEG v. komissio, tuomion 29 kohta). Kuten edellä on jo todettu, näin on myös silloin, jos kyseiset uudet perustelut perustuvat kyseisten yritysten vastauksena komission niille lähettämiin tietojensaantipyyntöihin toimittamiin seikkoihin, paitsi jos kyseiset yritykset eivät voi kohtuudella päätellä johtopäätöksiä, jotka komissio aikoi niistä tehdä (edellä 162 kohdassa mainittu asia Shell v. komissio, tuomion 56 kohta).

288 Siltä osin kuin esillä oleva kanneperuste voidaan päätellä kannekirjelmästä, siinä ainoastaan verrataan väitetiedoksiannon jälkeen lähetetyn kunkin tietojensaantipyynnön kohdetta tätä kohdetta koskeviin riidanalaisen päätöksen kohtiin, ja väitetään, että vastauksena tiettyihin tietojensaantipyyntöihin eli niihin, joissa tuodaan esille väitetiedoksiantoon nähden uusia kysymyksiä, toimitettuja seikkoja on käytetty riidanalaisessa päätöksessä ilman, että kantajat olisivat voineet esittää tältä osin huomautuksiaan. Näin toimiessaan kantajat vain vetoavat yleisesti ja epätäsmällisesti mahdollisuuteen, että tietyt kyseisiin tietojensaantipyyntöihin vastauksena toimitetut seikat ovat johtaneet uusiin väitteisiin riidanalaisessa päätöksessä, selvittämättä missään vaiheessa konkreettisesti, miten nämä seikat ovat olleet niille vastaisia.

289 Vaikka jo tämä peruste yksinään riittää esillä olevan kanneperusteen hylkäämiseen, on vielä todettava, että yksikään kantajien esittämistä väitteistä ei osoita, että vastauksena kyseisiin tietojensaantipyyntöihin toimitettuja seikkoja olisi käytetty riidanalaisessa päätöksessä puolustautumisoikeuksien vastaisesti. Komissio ei nimittäin ole käyttänyt riidanalaisessa päätöksessä asiakirjoja tai tietoja, jotka on toimitettu vastauksena väitetiedoksiannon jälkeen lähetettyihin

tietojensaantipyyntöihin, eli 22.5.1996, 11.7.1996, 17.7.1996, 8.8.1996, 12.9.1996, 8.11.1996, 12.2.1997, 13.2.1997, 15.5.1997, 19.6.1997 ja 2.10.1997 päivättyihin tietojensaantipyyntöihin, joissa tuodaan kantajien mukaan esille uusia kysymyksiä.

22.5.1996 päivätty tietojensaantipyyntö

290 Kuten kantajat perustellusti huomauttavat, 22.5.1996 päivätyn tietojensaantipyynnön sanamuodosta ilmenee, että sen tarkoituksena oli saada tietoja TACA:n johtajien kokouksista, TACA:n käytännesäännöistä, "Transatlantic Associated Freight Conferences" —konferensseista ja MSC:n ja Hyundain välisestä kirjeenvaihdosta.

291 Lukuun ottamatta pöytäkirjaa PWSC 95/8, josta oli kyse edellä tutkittaessa toista väärinkäyttöä koskevia erityisiä kanneperusteita, näyttää siltä, että komissio ei ole käyttänyt riidanalaisessa päätöksessä väitteidensä tueksi muita vastauksena 22.5.1996 päivättyyn tietojensaantipyyntöön toimitettuja seikkoja puolustautumisoikeuksia loukaten.

292 Kantajien tältä osin esittämät väitteet on näin ollen hylättävä.

11.7.1996 päivätty tietojensaantipyyntö

293 Tietojensaantipyynnöstä, joka on päivätty 11.7.1996, ilmenee, että sen tarkoituksena on ollut saada tietoja palvelusopimuksista, markkinaolosuhteista, EIEIA-sopimuksesta ja markkinoille tuodusta uudesta kapasiteetista.

294 Palvelusopimusten osalta on ensinnäkin todettava, että komissio on kantajien kyseiseen pyyntöön antamien vastausten perusteella saanut yksityiskohtaisia tietoja vuotta 1996 koskevista TACA:n palvelusopimuksista ja erillisistä palvelusopimuksista, jotka koskevat etenkin hintoja, yksipuolisia toimia, vähimmäismääriä koskevia velvoitteita ja palvelusopimusten osapuolina olevien rahdinantajien suorittamia rahdin siirtoja TVR-maksuihin.

295 Kantajat väittävät ensinnäkin, että komissio on käyttänyt joitakin näistä seikoista riidanalaisen päätöksen 127—155 perustelukappaleessa.

296 Kyseisissä perustelukappaleissa, jotka sisältyvät riidanalaisen päätöksen tosiseikkoja koskevaan osaan, kuitenkin vain kuvataan palvelusopimusten mekanismia. Koska tämä kuvaus ei ole missään tapauksessa tarpeellinen tuki riidanalaiseen päätökseen otetuille väitteille, se ei voi sellaisenaan olla kantajille vastainen.

297 Tämän jälkeen kantajat huomauttavat, että riidanalaisen päätöksen 551—558 perustelukappaleessa niiden väitetään ensimmäisen väärinkäytön yhteydessä käyttäneen väärin määräävää asemaansa rajoittamalla mahdollisuutta tehdä palvelusopimuksia ja niiden sisältöä. Ne vetoavat myös riidanalaisen päätöksen 540 perustelukappaleeseen, jossa katsotaan, että palvelusopimukset muodostavat markkinoillepääsyn esteen, ja päätellään TACA:n olevan määräävässä markkina-asemassa, ja 564 perustelukappaleeseen, jonka mukaan TACA on käyttänyt väärin määräävää asemaansa toisen väärinkäytön yhteydessä, kun se on antanut Hyundain tehdä heti palvelusopimuksia.

298 Tarkasteltaessa ensin ensimmäistä väärinkäyttöä riidanalaisen päätöksen 551—558 perustelukappaleesta, jotka sisältävät komission oikeudellisen arvion tästä kysymyksestä, ei ilmene, että vastauksena 11.7.1996 päivättyyn tietojensaantipyyntöön toimitettuja seikkoja olisi käytetty tämän väitteen tukena.

Komission analyysi perustuu ennen kaikkea palvelusopimuksia koskeviin TACA-sopimuksen määräyksiin, jotka on ilmoitettu komissiolle perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitettuina mahdollisina kilpailunrajoituksina ja joiden sisältöä on täsmennetty vastauksena eri tietojensaantipyyntöihin, joita kantajat eivät ole riitauttaneet tämän väitteen yhteydessä. Huomattakoon vielä, että väitetiedoksiannon 73—87, 341 ja 342 kohdassa selostettiin jo selvästi palvelusopimusten osalta väitetty väärinkäyttö, minkä vuoksi kantajat ovat voineet esittää huomautuksensa tältä osin.

299 Tarkasteltaessa seuraavaksi palvelusopimusten muodostamia markkinoillepääsyn esteitä voidaan vain todeta, että väitetiedoksiannon 331 kohdassa mainitaan nimenomaisesti tämä seikka yhtenä TACA:n määräävän markkina-aseman perustana olevana seikkana. Kantajat eivät näin ollen voi vedota puolustautumisoikeuksien loukkaamiseen tältä osin.

300 Riidanalaisen päätöksen 564 perustelukappaleesta ilmenee puolestaan, kuten edellä on jo todettu, ettei komissio ole käyttänyt muita seikkoja kuin pöytäkirjaa PWSC 95/8 tukeakseen väitettään Hyundain mahdollisuudesta tehdä heti palvelusopimuksia. On selvää, että kantajat eivät ole toimittaneet tätä asiakirjaa vastauksena 11.7.1996 päivättyyn tietojensaantipyyntöön, vaan 9. ja 22.5.1996 päivättyihin tietojensaantipyyntöihin, joista oli kyse edellä tutkittaessa toista väärinkäyttöä koskevia erityisiä kanneperusteita.

301 Toiseksi kantajat väittävät markkinaolosuhteiden osalta, että niiden vastauksia 11.7.1996 päivättyyn tietojensaantipyyntöön on käytetty riidanalaisen päätöksen 85—88 perustelukappaleessa, jotka koskevat kyseisten merikuljetusten markkinaosuuksia, 533 perustelukappaleessa, joka koskee TACA:n määräävää asemaa, ja 217—221 perustelukappaleessa, jotka koskevat TACA:n sisäistä hintakilpailua.

302 On katsottava, että komissio on riidanalaisen päätöksen tosiseikkoja koskevan osan 85—88 perustelukappaleessa mainittujen markkinaosuuksia koskevien tietojen perusteella todennut 533 perustelukappaleessa, että TACA:n markkinaosuudet kyseisestä liikenteestä vuosina 1994, 1995 ja 1996 herättävät vahvoja epäilyjä määräävästä asemasta. On kuitenkin huomattava, että jo väitetiedoksiannon 325 kohdan mukaan TACA on määräävässä asemassa, kun otetaan huomioon sen markkinaosuus Atlantin ylittävästä liikenteestä. On myös korostettava, että vastauksena 11.7.1996 päivättyyn tietojensaantipyyntöön toimitetuilla tiedoilla markkinaosuuksista vain päivitetään aikaisemmin toimitettuja tietoja, jotka on annettu vastauksena tietojensaantipyyntöihin, joita ei ole riitautettu.

303 Tarkasteltaessa 217—222 perustelukappaleessa sisäisestä kilpailusta tehtyä analyysia, jossa komissio painottaa itsenäisen toiminnan vähäisyyttä kyseisessä liikenteessä, edellä 244 kohdassa on jo todettu, että jo väitetiedoksiannon 223 ja 224 kohdassa todettiin, että itsenäinen toiminta ei ollut todiste sisäisestä kilpailusta, ja että riidanalaisessa päätöksessä ei loukata puolustautumisoikeuksia tältä osin.

304 Kolmanneksi kantajat toteavat, että komissio kuvailee EIEIA-sopimusta riidanalaisen päätöksen 35—46 perustelukappaleessa ja päättelee 425—436 perustelukappaleessa, ettei sen perusteella voida myöntää poikkeusta maakuljetusten hintojen yhteistä vahvistamista varten.

305 Todettakoon tältä osin, että riidanalaisen päätöksen 425—436 perustelukappale vastaavat täysin väitetiedoksiannon 269—277 kohtaa. Ainoat asiakirjat, jotka mainitaan riidanalaisessa päätöksessä EIEIA-sopimusta koskevien toteamusten tueksi sen 430 perustelukappaleen alla olevassa alaviitteessä 124 ja 434 ja 435 perustelukappaleessa, eli multimodaalityöryhmän välikertomus ja TACA:n

hallituksen puheenjohtajan ja Hapag Lloydin hallituksen jäsenen huomautukset, mainitaan väitetiedoksiannon 271 kohdan alla olevassa alaviitteessä 70 sekä 275 ja 276 kohdassa.

306 Lisäksi riidanalaisen päätöksen 426 perustelukappaleesta ilmenee, ettei riidanalaisessa päätöksessä oteta kantaa siihen, rajoittaako EIEIA-sopimus kilpailua, minkä vuoksi kantajien vastauksia kyseiseen tietojensaantipyyntöön ei olisi voitu tässä suhteessa käyttää niitä vastaan. Riidanalaisessa päätöksessä tosin katsotaan, ettei EIEIA-sopimuksen perusteella voida myöntää poikkeusta osana multimodaalikuljetusta tarjottavien maakuljetuspalvelujen hintojen yhteiselle vahvistamiselle. Oikeuskäytännön mukaan on kuitenkin kantajien asiana näyttää, että sopimus täyttää perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdassa asetetut edellytykset (edellä 162 kohdassa mainittu asia VBVB ja VBBB v. komissio, tuomion 52 kohta), ja esittää kaikki tarvittava näyttö hakemuksensa tueksi. Vaikka komissio olisi käyttänyt tietojensaantipyyntöön annetussa vastauksessa toimitettua asiakirjaa hylätäkseen kantajien yksittäispoikkeusta koskevan hakemuksen, kantajat eivät voisi vedota puolustautumisoikeuksien loukkaamiseen. On joka tapauksessa selvää, ettei riidanalaisen päätöksen 425—436 perustelukappaleessa käytetä mitään kantajien vastauksena kyseiseen tietojensaantipyyntöön toimittamaa seikkaa.

307 Tutkittaessa neljänneksi markkinoille tuotua uutta kapasiteettia riittää, kun todetaan, että kantajat itse myöntävät, ettei riidanalaisessa päätöksessä viitata nimenomaisesti niiden toimittamiin vastauksiin. Kantajat tyytyvät viittaamaan 364 ja 367 perustelukappaleeseen, jotka sisältävät niiden mielestä vain yleisen toteamuksen siitä, että asetuksella N:o 4056/86 ei ole tarkoitettu hoidettavan ongelmia, joita linjaliikenteen harjoittajat aiheuttavat tehdessään taloudellisesti kannattamattomia investointipäätöksiä.

308 Näillä perusteilla on hylättävä kaikki kantajien väitteet, jotka koskevat 11.7.1996 päivättyä tietojensaantipyyntöä.

17.7.1996 ja 8.8.1996 päivätyt tietojensaantipyynnöt

309 Huomattakoon, että 17.7.1996 ja 8.8.1996 päivätyt tietojensaantipyynnöt koskivat toisaalta TACA:n ja toisaalta UASC- ja APL-nimisten varustamojen välisiä mahdollisia yhteyksiä niiden liittymiseksi TACA-sopimukseen.

310 Komissio ei kuitenkaan ole käyttänyt riidanalaisessa päätöksessä kantajien vastauksia näihin tietojensaantipyyntöihin. Kantajat myöntävät sen itsekin väittäessään nimenomaan perustamissopimuksen 86 artiklan soveltamista koskevien kanneperusteiden yhteydessä, ettei komissio ole ottanut huomioon niiden tältä osin antamia vastauksia, kun taas nämä vastaukset ovat niiden mielestä ristiriidassa komission väitteen kanssa, jonka mukaan TACA olisi kannustanut mahdollisia kilpailijoita liittymään TACA-sopimukseen. On kuitenkin selvää, että jos komissio päättää olla ottamatta kantajien vastauksia huomioon riidanalaisessa päätöksessä, kyse ei voi olla puolustautumisoikeuksien loukkaamisesta, vaan ainoastaan mahdollisesti riittämättömästä näytöstä väitteelle kilpailusääntöjen rikkomisesta, mikä liittyy riidanalaisen päätöksen perusteltavuuteen.

311 Kantajien tältä osin esittämät väitteet on näin ollen hylättävä.

12.9.1996 päivätty tietojensaantipyyntö

312 Huomattakoon, että 12.9.1996 päivättyä tietojensaantipyyntöä ei ole lähetetty TACA:lle vaan Kanadan konferenssien jäsenille tietojen saamiseksi kyseisten konferenssien toiminnasta. Kantajat väittävät, että vastauksena tähän tietojensaantipyyntöön toimitettuja seikkoja on käytetty riidanalaisen päätöksen 265—273 perustelukappaleessa, joissa komissio katsoo, että TACA:n osapuolten

markkinaosuus Kanadan kauttakulkusatamien kautta tapahtuvasta liikenteestä olisi sisällytettävä TACA:n osapuolten markkinaosuuksiin suorassa liikenteessä eikä sitä olisi pidettävä erillisenä kilpailevana palveluna.

313 Mikäli nämä seikat olisi otettu huomioon määritettäessä TACA:n markkinaosuutta ja olisivat siten kantajille vastaisia niiden määräävää markkina-asemaa arvioitaessa — mitä kantajat eivät väitä — olisi riittävää todeta, että väitetiedoksiannon 324—338 kohdassa selostetaan laajasti syyt, joiden vuoksi TACA on määräävässä asemassa. Väitetiedoksiannon 325 kohdassa korostetaan heti alkuun TACA:n markkinaosuutta kyseisestä liikenteestä. Väitetiedoksiannon 51—53 kohdassa todetaan nimenomaisesti, että TACA:n markkinaosuus Kanadan satamien kautta on otettava huomioon määritettäessä TACA:n markkinaosuutta Atlantin ylittävästä liikenteestä.

314 On myös todettava, että komissio on lähettänyt tämän tietojensaantipyynnön ja esittänyt tältä osin perustelunsa riidanalaisen päätöksen 265—273 perustelukappaleessa vastauksena väitetiedoksiantoon annetun vastauksen 9—26 kohdassa esitettyihin väitteisiin, joiden mukaan TACA:n osapuolet, jotka ovat jäseniä Kanadan konferensseissa, kilpailevat TACA:n kanssa. Oikeuskäytännön mukaan se, että yrityksen hallinnollisen menettelyn aikana esittämä väite otetaan huomioon, vaikkei yritykselle ole varattu tilaisuutta tulla kuulluksi tältä osin ennen lopullisen päätöksen tekemistä, ei voi sellaisenaan merkitä puolustautumisoikeuksien loukkaamista, varsinkaan kun tämän väitteen huomioon ottaminen ei muuta sitä vastaan osoitettujen väitteiden luonnetta (edellä 152 kohdassa mainittu asia Irish Sugar v. komissio, tuomion 34 kohta).

315 Kaikilla näillä perusteilla kantajien väitteet, jotka koskevat 12.9.1996 päivättyä tietojensaantipyyntöä, on hylättävä.

8.11.1996 päivätty tietojensaantipyyntö

316 Komissio pyrki 8.11.1996 päivätyllä tietojensaantipyynnöllä saamaan jäljennöksen Atlantin ylittävää liikennettä koskevista palvelusopimuksista vuosilta 1992, 1993, 1996 ja 1997.

317 Todettakoon tältä osin vain, että kantajat tyytyvät kannekirjelmässään vain toteamaan tämän pyynnön kohteen yhdistämättä sitä edes riidanalaisen päätöksen asianomaisiin kohtiin tai lausumatta muuta esittämistään väitteistä.

318 Näissä olosuhteissa puolustautumisoikeuksia ei voida todeta tältä osin loukatun.

12.2.1997 päivätty tietojensaantipyyntö

319 Komissio pyrki 12.2.1997 päivätyllä tietojensaantipyynnöllä saamaan tietoja kustannuksista, joita kantajille on aiheutunut satamasta satamaan suoritetuista merikuljetuksista.

320 Tältä osin voidaan vain todeta, että kuten edellisen, 8.11.1996 päivätyn tietojensaantipyynnön osalta, kantajat tyytyvät kannekirjelmässään vain toteamaan tämän pyynnön kohteen yhdistämättä sitä edes riidanalaisen päätöksen asianomaisiin kohtiin tai lausumatta muuta tältä osin esittämistään väitteistä. Riidanalaisen päätöksen tutkinnasta ei ilmene, että siinä olisi käytetty tähän pyyntöön annetussa vastauksessa toimitettuja tietoja.

321 Näissä olosuhteissa puolustautumisoikeuksia ei voida todeta tältä osin loukatun.

13.2.1997 päivätty tietojensaantipyyntö

322 Huomattakoon, että komissio pyrki 13.2.1997 päivätyllä tietojensaantipyynnöllä saamaan vuosilta 1992—1996 kantajien keskimääräisen tuoton TEU:ta kohti. Kantajat väittävät, että näitä tietoja on käytetty riidanalaisen päätöksen 316—319 perustelukappaleessa, joissa komissio toteaa, että useat TACA:n osapuolet ovat onnistuneet kasvattamaan keskimääräisiä tuottojaan TEU:ta kohden ilman, että niiden markkinaosuus olisi pienentynyt.

323 Vastauksena kyseiseen tietojensaantipyyntöön toimitettuja tietoja on varmasti käytetty riidanalaisen päätöksen tosiseikkoja koskevan osan 316—319 perustelukappaleessa, kuten kantajat väittävät. Vaikka kuitenkin näytettäisiin — mitä kantajat eivät väitä — että huomautukset kantajien keskimääräisestä tuotosta TEU:ta kohti tukevat 543 perustelukappaleen väitettä, jonka mukaan TACA:n osapuolet ovat "voineet tehdä säännöllisiä, vaikkakin pieniä, hinnankorotuksia", mikä osoittaa komission mukaan niiden määräävän aseman relevanteilla markkinoilla, 307 ja 308 perustelukappaleesta ilmenee näiden huomautusten tarkoituksena olevan vastata TACA:n osapuolten väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa esittämään väitteeseen siitä, että vuoden 1996 palvelusopimusten hinnat ovat alhaisemmat kuin vuoden 1994 hinnat ja että tariffimaksuja on alennettu vuoden 1996 elokuussa.

324 Näissä olosuhteissa kantajat eivät voi vedota puolustautumisoikeuksien loukkaamiseen tältä osin.

15.5.1997 päivätty tietojensaantipyyntö

325 Huomattakoon, että 15.5.1997 päivätyllä tietojensaantipyynnöllä pyrittiin saamaan tietoja TACA:n osapuolten välisistä voimassa olevista sopimuksista ja etenkin konsortiosopimuksista. Kantajat toteavat, että näitä sopimuksia käsitellään riidanalaisen päätöksen 181—198 perustelukappaleessa, joissa viitataan riidanalaisen päätöksen liitteeseen IV, jossa luetellaan kaikki voimassa olevat sopimukset. Ne vetoavat siihen, että riidanalaisen päätöksen 531 perustelukappaleessa tukeudutaan näihin sopimuksiin, kun siinä todetaan TACA:n osapuolten välisten muiden taloudellisten yhteyksien oikeuttavan sen, että niiden asemaa markkinoilla arvioidaan perustamissopimuksen 86 artiklan kannalta yhdessä.

326 On kuitenkin todettava, että väitetiedoksiannon 322 kohdassa todettiin jo nimenomaisesti TACA:n yhteistä määräävää asemaa tutkittaessa, että TACA:n osapuolten välisiä taloudellisia yhteyksiä lujittavat konsortiosopimukset, ja viitattiin tältä osin 94—106 kohdassa esitettyyn kuvaukseen näistä sopimuksista. Nämä väitetiedoksiannon kohdat sekä liite 2, johon niissä viitataan, vastaavat olennaisesti riidanalaisen päätöksen 181—198 perustelukappaletta ja liitettä IV.

327 Näissä olosuhteissa kantajat eivät voi väittää, ettei niillä olisi ollut tilaisuutta tulla kuulluiksi niitä vastaan puhuvasta, riidanalaisessa päätöksessä hyväksytystä väitteestä.

19.6.1997 päivätty tietojensaantipyyntö

328 Koska 19.6.1997 päivätyllä tietojensaantipyynnöllä on sama kohde kuin 13.2.1997 päivätyllä tietojensaantipyynnöllä, on todettava edellä

322—324 kohdassa esitetyillä perusteilla, että kantajat eivät voi vedota puolustautumisoikeuksien loukkaamiseen tältä osin.

2.10.1997 päivätty tietojensaantipyyntö

329 Todettakoon, että 2.10.1997 päivätyllä tietojensaantipyynnöllä komissio pyrki saamaan jäljennöksen TACA:n tariffista.

330 Tältä osin riittää, kun todetaan, että kantajat tyytyvät kannekirjelmässään vain toteamaan tämän pyynnön kohteen yhdistämättä sitä edes riidanalaisen päätöksen asianomaisiin kohtiin tai lausumatta muuta esittämistään väitteistä. Koska tariffi on keskeinen osa kantajien perustamaa konferenssijärjestelmää, jolle ne ovat saaneet asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa tarkoitetun ryhmäpoikkeuksen, se ei voi sellaisenaan olla kantajille vastainen.

331 Näin ollen kantajat eivät voi vedota puolustautumisoikeuksien loukkaamiseen tältä osin.

d) Johtopäätös

332 Edellä esitetyn perusteella kantajien kanneperusteet, joilla ne pyrkivät osoittamaan, että riidanalaiseen päätökseen sisältyisi uusia väitteitä, voidaan hyväksyä vain siltä osin kuin ne väittävät komission perustaneen toisen väärinkäytön

asiakirjoihin, joiden osalta kantajilla ei ole ollut tilaisuutta esittää huomautuksiaan. Muilta osin kantajien kanneperusteet on hylättävä.

Toinen osa, jonka mukaan oikeutta tutustua asiakirjoihin on loukattu

333 Puolustautumisoikeuksien loukkaamista koskevien kanneperusteidensa toisessa osassa kantajat tuovat esille kolme kanneperustetta, joiden mukaan komissio on loukannut niiden oikeutta tutustua asiakirjoihin. Ensimmäisen kanneperusteen mukaan komissio ei ole antanut tiedoksi komission ja kantelijoiden välisistä keskusteluista laadittuja pöytäkirjoja. Toinen kanneperuste liittyy siihen, että komission kilpailuasioista vastaavan jäsenen ja ESC:n välisen kokouksen pöytäkirjaa tai siitä laadittua muistiota ei ole annettu tiedoksi. Kolmas kanneperuste koskee asiakirjavihon puutteellisuutta.

A Alustavat toteamukset

334 Oikeuskäytännön mukaan kilpailuasioissa oikeudella tutustua asiakirjoihin on tarkoitus mahdollistaa se, että väitetiedoksiannon saaneet oikeussubjektit saavat tietoonsa komission asiakirjavihkoon sisältyvän selvitysaineiston, jotta ne voisivat asianmukaisella tavalla ilmaista tämän selvityksen perusteella näkemyksensä päätelmistä, jotka komissio on tehnyt väitetiedoksiannossaan (ks. mm. asia C-185/95 P, Baustahlgewebe v. komissio, tuomio 17.12.1998, Kok. 1998, s. I-8417, 89 kohta; asia C-51/92 P, Hercules Chemicals v. komissio, tuomio 8.7.1999, Kok. 1999, s. I-4235, 75 kohta; edellä 95 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomio 18.12.1992, 38 kohta; asia T-30/91, Solvay v. komissio, tuomio 29.6.1995, Kok. 1995, s. II-1775, 59 kohta; asia T-221/95, Endemol v. komissio, tuomio 28.4.1999, Kok. 1999, s. II-1299, 65 kohta; edellä 172 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomion 142 kohta ja asia T-23/99, LR AF 1998 v. komissio, Kok. s. II-1705, 169 kohta). Oikeus tutustua asiakirjoihin kuuluu näin ollen

menettelyllisiin takeisiin, joiden tarkoituksena on puolustautumisoikeuksien suojeleminen ja erityisesti sen varmistaminen, että oikeutta tulla kuulluksi voidaan tosiasiallisesti käyttää (asia T-65/89, BPB Industries ja British Gypsum v. komissio, tuomio 1.4.1993, Kok. 1993, s. II-389, Kok. Ep. XIV, s. II-1, 30 kohta ja em. asia LR AF 1998 v. komissio, tuomion 169 kohta).

335 Komissiolla on velvollisuus antaa perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan tai 86 artiklan soveltamista koskevassa menettelyssä mukana oleville yrityksille kaikki tutkimuksen aikana kokoamansa, asianosaista vastaan tai asianosaisen puolesta puhuvat asiakirjat muiden yritysten liikesalaisuuksia sisältäviä, komission sisäisiä ja muita luottamuksellisia tietoja sisältäviä asiakirjoja lukuun ottamatta (asia T-175/95, BASF v. komissio, tuomio 19.5.1999, Kok. 1999, s. II-1581, 45 kohta).

336 Yhteisöjen tuomioistuimen ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen oikeuskäytännöstä kuitenkin ilmenee, että määritettäessä komission velvoitteen täsmällinen sisältö ja tämän velvoitteen laiminlyönnin oikeudelliset seuraukset on tehtävä ero asianosaisia vastaan ja niiden puolesta puhuvien todisteiden välillä.

337 Puolustautumisoikeuden kunnioittaminen edellyttää asianosaisia vastaan puhuvien todisteiden osalta oikeuskäytännön mukaan sitä, että kyseessä olevalla yrityksellä on ollut tilaisuus esittää asianmukaisesti näkemyksensä niistä todisteista, joilla komissio perustelee väitettään kilpailusääntöjen rikkomisesta (asia 322/81, Michelin v. komissio, tuomio 9.11.1983, Kok. 1983, s. 3461, Kok. Ep. VII, s. 339, 7 kohta; edellä 162 kohdassa mainittu asia VBVB ja VBBB v. komissio, tuomion 25 kohta ja edellä 95 kohdassa mainittu asia AKZO v. komissio, tuomion 21 ja 24 kohta). Tältä osin velvollisuus antaa tilaisuus tutustua asiakirjoihin koskee vain päätöksessä lopulta huomioon otettuja seikkoja eikä kaikkia väitteitä, jotka komissio on mahdollisesti voinut esittää hallinnollisen menettelyn jossain vaiheessa.

338 Oikeuskäytännön mukaan silloin, jos käy ilmi, että komissio on riidanalaisessa päätöksessä perustanut kantansa asiakirjoihin, jotka eivät sisälly tutkinta-aineistoon ja joita ei ole annettu tiedoksi kantajille, kyseiset asiakirjat on hylättävä todisteina (edellä 172 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomio 15.3.2000, 382 kohta). Siinä tapauksessa on tutkittava, onko lopullisessa päätöksessä huomioon otettu väite näytetty riittävällä tavalla toteen muilla kantajia vastaan puhuvilla todisteilla, joihin niillä on ollut tilaisuus tutustua.

339 Kantajien puolesta puhuvien todisteiden osalta oikeuskäytännöstä ilmenee, että perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan soveltamisasetusten ja erityisesti asetusten N:o 17, N:o 1017/68 ja N:o 4056/86 mukaisessa kontradiktorisessa menettelyssä ei ole yksinomaan komission asiana päättää, mitkä asiakirjat ovat hyödyllisiä kilpailusääntöjen rikkomista koskevan menettelyn asianosaisten puolustuksen kannalta (edellä 334 kohdassa mainittu asia Solvay v. komissio, tuomion 81 kohta). Kun otetaan huomioon asianosaisten prosessuaalisen yhdenvertaisuuden ("equality of arms") yleinen periaate, ei voida hyväksyä sitä, että komissio voi yksin päättää, käyttääkö se asiakirjoja kantajia vastaan, kun taas kantajilla ei ole ollut tilaisuutta tutustua niihin, eivätkä ne näin ollen ole voineet vastaavasti päättää, käyttävätkö ne niitä puolustuksessaan (edellä 334 kohdassa mainittu asia Solvay v. komissio, tuomion 83 kohta ja edellä 192 kohdassa mainittu asia T-36/91, ICI v. komissio, tuomio 29.6.1995, 111 kohta).

340 Oikeuskäytännön mukaan silloin, kun ilmenee, että komissio ei ole hallinnollisen menettelyn aikana toimittanut kantajille asiakirjoja, joihin olisi voinut sisältyä niiden puolesta puhuvaa näyttöä, puolustautumisoikeuksia voidaan todeta loukatun ainoastaan, jos on näytetty toteen, että hallinnollisessa menettelyssä olisi voitu päätyä eri lopputulokseen, jos kantajalla olisi ollut mahdollisuus tutustua kyseisiin asiakirjoihin tämän menettelyn aikana (ks. mm. edellä 95 kohdassa mainittu asia Hercules v. komissio, tuomio 17.12.1991, 56 kohta ja edellä 334 kohdassa mainittu asia Solvay v. komissio, tuomion 98 kohta). Kun kyseiset asiakirjat sisältyvät komission tutkinta-aineistoon, puolustautumisoikeuksien loukkaaminen ei riipu tavasta, jolla asianomainen yritys on toiminut hallinnollisen menettelyn aikana (em. asia Solvay v. komissio, tuomion 96 kohta). Sen sijaan silloin, kun kyseiset puolesta puhuvat asiakirjat eivät sisälly komission tutkinta-aineistoon, puolustautumisoikeuksia voidaan todeta loukatun ainoas-

taan, jos kantaja on esittänyt komissiolle nimenomaisen pyynnön saada tutustua näihin asiakirjoihin, uhalla, että kantaja menettää tältä osin oikeutensa lopullisesta päätöksestä nostettavan kumoamiskanteen yhteydessä (edellä 172 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomio 15.3.2000, 383 kohta).

341 Kantajien esillä olevan osan yhteydessä esittämiä kanneperusteita on tutkittava näiden periaatteiden valossa.

B Kanneperuste, jonka mukaan komission ja kantelijoiden välisistä keskusteluista laadittuja pöytäkirjoja ei ole annettu tiedoksi

1. Asianosaisten lausumat

342 Kantajat väittävät, että komissio on loukannut puolustautumisoikeuksia kieltäytymällä antamasta kaikkea tietoa komission yksiköiden ja kantelun tehneiden yritysten välisten keskustelujen kulusta ja tarkoituksesta.

343 Kantajat toteavat, että niiden pyydettyä liittämään asiakirjavihkoon muistion komission yksiköiden ja kantelijoiden asiamiesten välisestä puhelinkeskustelusta, joka koski tiettyjen väitetiedoksiantoon sisältyneiden tietojen luottamuksellisuutta, sekä kaikki muut muistiot kantelijoiden kanssa käydyistä puhelinkeskusteluista komissio on 7.8.1996 päivätyllä kirjeellä ilmoittanut niille, ettei kyseisestä puhelinkeskustelusta ole laadittu yhtään muistiota ja ettei sillä mitenkään ollut velvollisuutta oikeuskäytännön nojalla antaa tilaisuutta tutustua tämänkaltaisiin muistioihin, jotka ovat puhtaasti toimielimen sisäisiä asiakirjoja.

344 Kantajat väittävät, että komission pitäisi antaa niiden tutustua kaikkiin asiakirjoihin, jotka koskevat komission ja kantelijoiden välisiä keskusteluja aineellisista tai menettelyllisistä seikoista. Ne katsovat tältä osin, että komission käyttämä keino tietojen tai perustelujen hankkimiseksi kantelijoilta ei voi mitenkään rajoittaa kantajien oikeutta saada niistä tietoa. Jos nämä tiedot ja asiakirjat olisi hankittu kirjallisesti, kantelijoiden kanssa käyty kirjeenvaihto olisi sisältynyt komission asiakirjavihkoon ja kantajat olisivat voineet tutustua siihen. On nimittäin todennäköistä, että tämä kirjeenvaihto sisältää kantajien puolesta puhuvia tai ainakin niiden puolustuksen kannalta merkityksellisiä todisteita. Komission kuulemismenettelyistä vastaava neuvonantaja on 21.10.1996 päivätyssä kirjeessään itsekin myöntänyt, että kantajilla olisi oikeus esittää nimenomaisesti kantansa, "mikäli asian käsittelyyn osallistuva esittää uusia todisteita tai uusia tosiseikkoja, joiden osalta vastapuolilla ei ole ollut tilaisuutta aiemmin esittää huomautuksiaan".

345 Kantajat katsovat, ettei komission ja kantelijoiden välistä keskustelua selostavan muistion voida väittää olevan sisäinen asiakirja, johon ei ole oikeutta tutustua. Sikäli kuin tällainen muistio osoittaa keskustelun käymisen, kantelijoiden huomautusten sisällön ja komission yksiköiden lausumien sisällön ja niiden päätelmät näistä keskusteluista, vain viimeksi mainittu seikka voidaan luokitella luottamuksellisiin sisäisiin asiakirjoihin. Muilta osin muistio sisältää kantajien mukaan vain kantelijoiden tiedossa olevia tosiseikkoja, jotka pitäisi näin ollen paljastaa kantajille.

346 Kantajien mukaan komission 7.8.1996 päivätyssä kirjeessä mainitsemat yhteisöjen tuomioistuimen asiassa C-310/93 P, BPB Industries ja British Gypsum vastaan komissio, 6.4.1995 antama tuomio (Kok. 1995, s. I-865) ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen asiassa BPB Industries ja British Gypsum vastaan komissio 1.4.1993 antama tuomio (mainittu edellä 334 kohdassa) eivät ole asian kannalta merkityksellisiä, sillä niissä ei käsitellä kysymystä siitä, onko komissiolla velvollisuus sisällyttää asiakirjavihkoon muistiot sen yksiköiden ja kantelijoiden välisistä keskusteluista.

347 Näin ollen kantajat katsovat, että niiden puolustautumisoikeuksia on loukattu, koska asiakirjavihko, johon ne ovat saaneet tutustua, oli puutteellinen.

348 Komissio katsoo, ettei se ole loukannut kantajien oikeutta tutustua asiakirjoihin, ja vaatii näin ollen esillä olevan väitteen hylkäämistä.

2. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

349 Huomattakoon, että TACA:n edustajan 1.8.1996 päivättyyn kirjeeseen annettuna vastauksena toimitetun, 7.8.1996 päivätyn kirjeen mukaan komissio on ilmoittanut TACA:n edustajalle — eivätkä kantajat ole kiistäneet tätä — ettei se ollut laatinut pöytäkirjoja keskusteluistaan kantelijoiden kanssa hallinnollisen menettelyn aikana.

350 Esillä olevalla kanneperusteella pyritään väittämään, että komissiolla olisi velvollisuus laatia kilpailuasioissa tällaisia pöytäkirjoja kunnioittaakseen kyseisten yritysten oikeutta tutustua asiakirjoihin.

351 Edellä 334 kohdassa mainitun oikeuskäytännön mukaan kilpailuasioissa oikeudella tutustua asiakirjoihin on tarkoitus mahdollistaa se, että väitetiedoksiannon saaneet oikeussubjektit saavat tietoonsa komission asiakirjavihkoon sisältyvän selvitysaineiston. Sitä vastoin komissiolla ei ole mitään yleistä velvoitetta laatia pöytäkirjoja perustamissopimuksen kilpailusääntöjen soveltamisen yhteydessä käymistään keskusteluista kantelijoiden kanssa niiden kanssa pitämissään kokouksissa tai puhelinkeskusteluissa.

352 Jos komissio aikoo päätöksessään käyttää kantelijan sille suullisesti esittämää, väitetiedoksiannon kohteena olevia yrityksiä vastaan puhuvaa todistetta, sen on toki annettava näille yrityksille tilaisuus tutustua siihen ja tarvittaessa laadittava

tässä tarkoituksessa kirjallinen asiakirja, joka sisällytetään asiakirjavihkoon (ks. vastaavasti edellä 334 kohdassa mainittu asia Endemol v. komissio, tuomion 83—91 kohta). Ei näet voida hyväksyä, että puolustautumisoikeuksia loukattaisiin turvautumalla käytäntöön, jonka mukaan kolmansiin pidetään suullisesti yhteyttä.

353 Esillä olevassa asiassa on kuitenkin todettava, että kantajat vaativat vain yleisesti ja abstraktisti oikeutta saada tutustua komission ja kolmansien välisistä keskusteluista laadittuihin pöytäkirjoihin täsmentämättä, millä tavoin nämä keskustelut olisivat määrittäneet komission riidanalaisessa päätöksessä huomioon ottamat kantajia vastaan puhuvat seikat.

354 On kuitenkin korostettava, että oikeuskäytännön mukaan yleisluonteisilla perusteluilla ei voida näyttää puolustautumisoikeuksien loukkaamista toteen, vaan sitä on tutkittava kuhunkin yksittäistapaukseen liittyvien erityisten olosuhteiden perusteella (edellä 334 kohdassa mainittu asia Solvay v. komissio, tuomion 60 kohta). Kuten edellä 334 kohdassa on jo todettu, kilpailuasioissa oikeus tutustua asiakirjoihin myönnetään ainoastaan sen vuoksi, että kyseessä olevat yritykset voisivat asianmukaisella tavalla ilmaista näkemyksensä päätelmistä, jotka komissio on tehnyt väitetiedoksiannossaan. Koska kantajat eivät ole maininneet jäljempänä tutkittavaa erityistä kanneperustetta lukuun ottamatta yhtäkään väitettä, joka olisi esitetty väitetiedoksiannossa ja sittemmin riidanalaisessa päätöksessä ja joka perustuisi kantelijoiden suullisesti esittämiin seikkoihin, joihin niillä ei olisi ollut tilaisuutta tutustua, ne eivät voi väittää komission loukanneen puolustautumisoikeuksia tältä osin.

355 Huomattakoon, että ainoa kantajien esillä olevan väitteensä tueksi mainitsema keskustelu, joka on käyty hallinnollisen menettelyn kuluessa 1.8.1996 päivätyssä kirjeessä esitetyn pyynnön saada tutustua asiakirjoihin seurauksena, koskee komission yksiköiden ja ESC:n edustajan välistä puhelinkeskustelua, joka on selvästi käyty kantajien pyynnöstä, jotta komissio tarkistaisi kantelijan kanssa tietyn väitetiedoksiantoon sisältyvän tiedon luottamuksellisuuden. Tällainen

puhelinkeskustelu ei voi tarkoituksensa vuoksi loukata puolustautumisoikeuksia, varsinkaan sen vuoksi, että kantajat ovat itse tätä keskustelua pyytäneet.

356 Näissä olosuhteissa on todettava, että kantajat eivät ole esittäneet mitään näyttöä osoittaakseen, että komissio olisi riidanalaisessa päätöksessä voinut perustaa tietyt kantajia vastaan puhuvat väitteet kantelijoiden kanssa käytyihin keskusteluihin. Se, ettei näistä keskusteluista ole minkäänlaista pöytäkirjaa asiakirjavihossa, johon kantajat ovat saaneet tutustua hallinnollisen menettelyn aikana, ei merkitse puolustautumisoikeuksien loukkaamista.

357 Toisin kuin kantajat väittävät, ei pidä paikkaansa, että jos komissio olisi ollut yksinomaan kirjallisesti yhteydessä kantelijoihin, kyseinen kirjeenvaihto olisi välttämättä ollut osa asiakirjavihkoa, johon ne ovat saaneet tutustua. Kun komissio päättää kantelun perusteella aloittaa kilpailusääntöjen rikkomista koskevan menettelyn, kyseessä olevien yritysten ei pidä vastata kanteluun vaan väitetiedoksiantoon. Edellä 337 kohdassa mainitun oikeuskäytännön mukaan kantelijoiden esittämät seikat, joita ei ole otettu väitetiedoksiantoon, eivät ole väitteitä, joihin kantajien on vastattava. Puolustautumisoikeuksia ei näin ollen voida loukata, jos kantajilla ei ole tilaisuutta vastata niihin.

358 Kantajien väitteestä, jonka mukaan niille ei ole annettu tiedoksi tiettyjä niiden puolesta puhuvia todisteita, on todettava, että vaikka kantajat vetoavat yleisesti siihen mahdollisuuteen, että kolmannet ovat toimittaneet tällaisia kantajien puolesta puhuvia todisteita komissiolle, ne eivät ole missään vaiheessa, eivät hallinnollisen menettelyn kuluessa tai tämän oikeudenkäynnin yhteydessä, täsmentäneet näitä puolesta puhuvia todisteita tai esittäneet vähäisintäkään näyttöä niiden olemassaolosta ja siten niiden hyödyllisyydestä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen ratkaisun kannalta. Koska oikeuskäytännön mukaan puolustautumisoikeuksien loukkaamista on tutkittava kulloinkin esillä olevaan asiaan liittyvien erityisten olosuhteiden perusteella (edellä 192 kohdassa mainittu asia ICI v. komissio, tuomio 29.6.1995, 70 kohta), oikeutta tutustua asiakirjoihin ei voida todeta millään tavoin loukatun tältä osin (ks. vastaavasti edellä 334 kohdassa mainittu asia Baustahlgewebe v. komissio, tuomion 93 kohta).

359 Edellä esitetystä seuraa, että väite, jonka mukaan komission ja kantelijoiden välisistä keskusteluista laadittuja pöytäkirjoja ei ole annettu tiedoksi, on hylättävä.

C Kanneperuste, jonka mukaan komission kilpailuasioista vastaavan jäsenen ja ESC:n välisestä kokouksesta laadittua pöytäkirjaa tai muistiota ei ole annettu tiedoksi

1. Asianosaisten lausumat

360 Kantajat väittävät, että komissio on loukannut puolustautumisoikeuksia menettelyn aikana, kun se on kieltäytynyt paljastamasta niille itsensä ja kantelijoiden välisten yhteyksien olemassaoloa tai sisältöä ja varsinkin kieltäytynyt vahvistamasta tai kumoamasta lehdistön julkaiseman pöytäkirjan sisältöä kantelijoiden ja komission kilpailuasioista vastaavan jäsenen välisestä kokouksesta, joka olisi pidetty joulukuussa 1995 ja jossa väitetään keskustellun TACA:n mahdollisuudesta saada poikkeuslupa maakuljetusten hintojen vahvistamiselle. Kantajien mielestä tämä kokous on voinut vaikuttaa olennaisesti komission kantaan ja erityisesti sen päätökseen antaa täydentävä väitetiedoksianto sakkoimmuniteetin poistamisesta. Olisi siis ollut ehdottoman tärkeää niiden puolustuksen kannalta tietää, mitä nämä yhteydenotot olivat pitäneet sisällään.

361 Kantajat väittävät, että siihen asti, kun tämä kokous pidettiin joulukuussa 1995, komissio oli myöntänyt, että lähtökohtaisesti se voisi antaa poikkeusluvan maakuljetusten hintojen vahvistamiselle TACA:n yhteydessä kaluston vaihtoa koskevan sopimuksen perusteella. Ne huomauttavat, että neuvostolle 8.6.1994 antamassaan merikuljetuksia koskevassa kertomuksessa komissio on katsonut, että laivanvarustajien välisestä konttien vaihtoa koskevasta joustavasta yhteistyösopimuksesta olisi etua rahdinantajille ja että multimodaalikuljetuksen hin-

tojen vahvistamiselle voitaisiin myöntää yksittäispoikkeus. Komissio on itse kehottanut linjakonferensseja ilmoittamaan sille tällaisista sopimuksista. Kantajat ovat siten laatineet sopimuksen kaluston vaihdosta, EIEIA-sopimuksen, nimenomaisena tarkoituksenaan edistää ja helpottaa välillään tyhjien konttien vaihtoa. EIEIA-sopimus on kantajien mukaan tällainen kertomuksessa kuvattu sopimus, ja komissio on useissa eri kokouksissa omaksunut kannan, jonka mukaan EIEIA-sopimus voisi periaatteessa, edellyttäen että se täyttää perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdassa asetetut poikkeusluvan edellytykset, riittää perusteeksi sille, että multimodaalikuljetusten hintojen vahvistamiselle myönnetään yksittäispoikkeus. Välitoimimenettelyssä, joka johti ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen presidentin 22.11.1995 antamaan määräykseen asiassa T-395/94 R II, Atlantic Container Line ym. vastaan komissio (Kok. 1995, s. II-2893), komissio on EIEIA-sopimukseen viitaten todennut, että perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan ja kesäkuussa 1994 annetun kertomuksen kanssa yhteensopivien sopimusten ilmoittamisen ja soveltamisen seurauksena menettelyllä ei ollut enää selvästikään kohdetta, eikä komissio näin ollen ollut toteuttanut minkäänlaista toimenpidettä valmistellakseen päätöstä sakkoimmuniteetin poistamiseksi.

362 Sitä vastoin 1.3.1996 päivätyssä täydentävässä väitetiedoksiannossaan, joka koski sakkoimmuniteetin poistamista, ilman että siihen asti omaksutun kannan muuttaminen ilmenisi kyseisestä tiedoksiannosta tai asiakirjavihosta, komissio selosti, että EIEIA-sopimus ei voisi koskaan, riippumatta tosiasiallisesti saatavista eduista, johtaa siihen, että multimodaalikuljetusten hintojen vahvistamiselle myönnettäisiin poikkeuslupa. Kantajat toteavat, että täsmällisiin kysymyksiin, joilla ne pyrkivät selvittämään, olivatko komission yksiköt ja/tai jäsenet pitäneet kokouksia rahdinantajien järjestöjen tai niiden edustajien kanssa EIEIA-sopimuksen ilmoittamisesta tai politiikan muuttamiseen liittyvistä kysymyksistä, komissio on tyytynyt vastaamaan 21.3. ja 10.4.1996 päivätyissä kirjeissään, että "kilpailuasiain pääosaston virkamiesten ja yksittäisten rahdinantajien, rahdinantajien järjestöjen tai niiden edustajien tai edes kolmansien osapuolten välillä ei ole pidetty kokouksia eikä käyty virallisia neuvotteluja EIEIA-sopimuksen ilmoittamisesta". Kantajat tuovat kuitenkin esille, että kesäkuussa 1996 ilmestyneessä lehtiartikkelissa esitettiin pöytäkirja joulukuussa 1995, EIEIA-sopimuksen ilmoittamisen jälkeen mutta ennen täydentävää väitetiedoksiantoa, pidetystä kokouksesta komission kilpailuasioista vastaavan jäsenen ja yhden kantelijan eli ESC:n välillä. Keskustelut olivat koskeneet ESC:n asiakirjaa "Liner Shipping — Time for Change", jossa viitattiin TAA:han ja TACA:han ja vaadittiin linjakonferensseille myönnetyn poikkeusluvan peruuttamista. Asiakirja-

vihossa ei ole kyseistä ESC:n asiakirjaa eikä siinä viitata kokoukseen, minkä vuoksi kantajat ilmoittavat esittäneensä komissiolle useita täsmällisiä kysymyksiä. Ne korostavat, että komissio ei ole vastannut niihin, ei vahvistanut eikä kumonnut kokouksen pitämistä, ja tyytynyt toteamaan, että ESC:n asiakirjaa ei ollut otettu asiakirjavihkoon sen vuoksi, että kyseessä oli lobbaukseen liittyvä, yleisön saatavilla oleva asiakirja.

363 Kantajat muistuttavat, että komissiolla on velvollisuus antaa kyseessä olevan yrityksen käytettäväksi jäljennökset kaikista asiakirjoista, joista on tai voi olla hyötyä sen puolustuksessa, riippumatta siitä, perustaako komissio kantansa niihin asianosaista vastaan puhuvina todisteina tai ovatko ne selvästi todisteita, jotka puhuvat asianosaisen puolesta (edellä 334 kohdassa mainittu asia Solvay v. komissio; edellä 192 kohdassa mainittu asia T-36/91, ICI v. komissio, tuomio 29.6.1995 ja edellä 188 kohdassa mainittu asia T-37/91, ICI v. komissio). Yleinen periaate, joka velvoittaa ilmoittamaan puolustukselle kolmansilta saadut asiakirjat (edellä 346 kohdassa mainittu asia BPB Industries ja British Gypsum v. komissio, tuomio 6.4.1995), merkitsee kantajien mukaan sitä, että komissio on velvollinen ilmoittamaan kyseessä olevalle yritykselle kaikki kantelijoilta saadut tiedot riippumatta siitä, perustaako komissio kantansa näihin tietoihin vai ei. Myös toisen osapuolen kuulemista ja asianosaisten prosessuaalista yhdenvertaisuutta ("equality of arms") koskevien periaatteiden noudattaminen edellyttää, että yritys voi esittää puolustuksensa kaikista komission väitteistä ja voi tutustua samoihin tietoihin. Komission päätöksentekomenettely huomioon ottaen ei voida väittää, että kantelijoiden ja komission kilpailuasioista vastaavan jäsenen, jolla on ratkaiseva asema kilpailupolitiikan määrittämisessä ja joka on osallistunut aktiivisesti esillä olevan asian käsittelyyn, välisillä keskusteluilla ei olisi puolustuksen kannalta merkitystä.

364 Kantajat väittävät, että jos jostakin esillä olevan asian riidanalaisesta kysymyksestä on keskusteltu komission kilpailuasioista vastaavan jäsenen ja jonkun kantelijoista välillä, tätä keskustelua koskevat tiedot voisivat olla hyödyllisiä niiden puolustuksen kannalta. Pöytäkirjan mukaan tällainen keskustelu on käyty

hallinnollisen menettelyn kuluessa, ja ESC:n kannan mukaan poikkeuslupaa ei pitäisi missään oloissa myöntää multimodaalikuljetusten hintojen vahvistamista koskevalle sopimukselle. Tämä kokous on myös ainoa seikka, joka on voinut selittää komission noudattaman politiikan muuttumisen. Komissio on näin ollen puolustautumisoikeuksia loukaten kieltäytynyt antamasta kantajille kaikkia asiaa koskevia tietoja. Yleisemmin kantajat katsovat, ettei voida hyväksyä, että komissio, mukaan luettuna komission kilpailuasioista vastaava jäsen, ei olisi velvollinen ilmoittamaan kyseessä oleville yrityksille kantelijoiden kanssa pidetystä kokouksesta ja sen tarkoituksesta ja toimittamaan niille kaikkia kantelijoiden antamia asiakirjoja tai muita tietoja.

365 Kantajat korostavat, että komission tunnustuksista, jotka se on esittänyt vastineessaan asiassa T-18/97 ja jotka koskevat komission kilpailuasioista vastaavan jäsenen ja ESC:n välistä kokousta ja sen tarkoitusta, seuraa, että oikeudellisesti puolustautumisoikeuksia on selvästi loukattu.

366 Kantajat muistuttavat, että oikeuskäytännön mukaan (edellä 334 kohdassa mainittu asia Solvay v. komissio ja edellä 192 kohdassa mainittu asia T-36/91, ICI v. komissio, tuomio 29.6.1995) vastaajina olevilla yrityksillä on oikeus tutustua kaikkiin komission hallussa oleviin asian kannalta merkityksellisiin asiakirjoihin perustellusti luottamuksellisten tietojen suojelua koskevalla ainoalla varauksella, ja on yritysten eikä komission asiana määrittää asiakirjojen merkityksellisyys. Asianosaisia vastaan tai niiden puolesta puhuvien asiakirjojen käsitettä voitaisiin käyttää määritettäessä, missä laajuudessa vastaajalla on oikeus tutustua asiakirjavihkoon.

367 Kantajien mukaan niillä on näin ollen oikeus, toisin kuin komissio väittää, tutustua kolmansilta saatuihin tietoihin, jotka ovat saaneet komission omaksumaan niiden vastaisen kannan, vaikka komission väitteet eivät nimenomaisesti perustuisikaan näihin tietoihin.

368 Tältä kannalta katsottuna kokousta koskevilla tiedoilla on kantajien mukaan ilmeistä merkitystä niiden puolustuksen kannalta. Ensinnäkin on selvää, että ESC on pyrkinyt vakuuttamaan komission lopettamaan maakuljetusten hintojen vahvistamisen. Toiseksi, komission kilpailuasioista vastaavan jäsenen ilmoituksista on voitu päätellä, että hän suhtautui myönteisesti tällaisiin toimenpiteisiin. Kolmanneksi, täydentävän väitetiedoksiannon antaminen tämän kokouksen jälkeen on merkinnyt muutosta komission siihenastiseen politiikkaan. Neljänneksi, täydentävässä väitetiedoksiannossa on vähätelty komission kanssa tehtyä sopimusta EIEIA-sopimuksen ilmoitustavasta sekä komission kannustusta EIEIA-sopimuksen käyttöönotolle ja kehittämiselle. Implisiittinen viite siitä, että ESC on "kannustanut" komissiota (vastine asiassa T-18/97, 57 kohta) kyseisessä kokouksessa antamaan täydentävän väitetiedoksiannon, vahvistaa näiden kysymysten merkityksen puolustautumisoikeuksien kannalta.

369 Kantajat huomauttavat, että ne olisivat voineet saada tietoonsa ESC:n toimenpiteet, jos ne olisi tavanomaisen käytännön mukaisesti tehty kirjallisesti, ja katsovat, ettei niiden toteuttamisen suullisesti pitäisi estää niiden puolustautumista. Ei myöskään voida pitää uskottavana, että komissiolla ei olisi kokouksesta laadittua muistiota tai pöytäkirjaa hallussaan.

370 Kantajat väittävät, että koska komission pitäisi antaa käyttöön kaikki muistiot ja pöytäkirjat, jotka on laadittu komission ja ESC:n välisestä kokouksesta, sekä kaikki muistiot ja pöytäkirjat, jotka on laadittu mistä tahansa muusta kokouksesta tai muista yhteydenotoista toisaalta komission yksiköiden, komission kilpailuasioista vastaavan jäsenen, hänen kabinettinsa jäsenten, jonkin toisen jäsenen tai toisen kabinetin ja toisaalta minkä tahansa kolmannen osapuolen välillä esillä olevassa asiassa kyseessä olevista kysymyksistä.

371 Komissio katsoo, ettei se ole loukannut kantajien oikeutta saada tutustua asiakirjoihin, ja vaatii siten esillä olevan väitteen hylkäämistä.

2. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

372 Siltä osin kuin kantajat väittävät esillä olevalla kanneperusteella yleisesti, ettei komissio ole antanut niille tiedoksi komission ja kolmansien välisistä keskusteluista laadittuja pöytäkirjoja, kanneperuste on hylättävä edellä 349—359 kohdassa esitetyillä perusteilla.

373 Tässä vaiheessa on siis tutkittava esillä olevaa kanneperustetta yksinomaan siltä osin kuin siinä väitetään, että komissio ei ole antanut kantajille kaikkia tietoja Van Miertin, joka oli tosiseikkojen tapahtuma-aikaan komission kilpailuasioista vastaava jäsen, ja esillä olevassa asiassa väliintulijana olevan rahdinantajien yhdistyksen ESC:n välisestä kokouksesta, jossa ESC on esittänyt komissiolle asiakirjan "Liner Shipping — Time for Change" (jäljempänä riidanalainen kokous).

374 Kantajien mukaan riidanalaista kokousta koskevilla tiedoilla, erityisesti tiedoilla tämän kokouksen pitämisestä sinänsä, sen tarkoituksesta, tässä yhteydessä laaditusta pöytäkirjasta ja sitä koskevista muistioista, vaikka ne eivät olisi nimenomaisesti komission väitteiden perustana, on merkitystä niiden puolustuksen kannalta, sillä tämä kokous on vaikuttanut kantajien edun vastaisesti komission päätökseen olla myöntämättä niille yksittäispoikkeusta multimodaalikuljetusten yhteydessä tarjottujen maakuljetuspalvelujen hintojen yhteistä vahvistamista koskevalle sopimukselle. Kantajat huomauttavat, että komissio on pian tämän kokouksen jälkeen antanut 1.3.1996 täydentävän väitetiedoksiannon, jolla tätä sopimusta koskeva sakkoimmuniteetti on poistettu, kun taas ennen tätä kokousta komissio oli taipuvainen omaksumaan myönteisen kannan EIEIA-sopimusta koskevan ilmoituksen osalta.

375 Esillä olevalla kanneperusteellaan kantajat väittävät siis lähinnä, että komission olisi pitänyt antaa niille oikeus tutustua seikkoihin, jotka siitä huolimatta, että ne

eivät ole nimenomaisesti multimodaalikuljetusten yhteydessä tarjottujen maakuljetuspalvelujen hintojen yhteistä vahvistamista koskevasta sopimuksesta esitettyjen väitteiden perustana, ovat saaneet komission esittämään kyseiset väitteet kantajia vastaan, sillä ne ovat merkityksellisiä kantajien puolustuksen kannalta saattaessaan paljastaa komission syyt näiden väitteiden esittämiselle.

376 Aluksi on huomattava, että oikeus tutustua asiakirjoihin ei ole päämäärä sinänsä, vaan sillä pyritään puolustautumisoikeuksien suojaamiseen (edellä 172 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomio 15.3.2000, 156 kohta). Siltä osin kuin kyse on asianosaisten oikeudesta tutustua niitä vastaan puhuviin todisteisiin, edellä 337 kohdassa mainitusta oikeuskäytännöstä seuraa, että puolustautumisoikeuksien kunnioittaminen edellyttää ainoastaan sitä, että kyseessä olevalla yrityksellä on ollut tilaisuus esittää asianmukaisesti näkemyksensä niistä todisteista, joilla komissio perustelee väitettään kilpailusääntöjen rikkomisesta. Oikeutta tutustua asiakirjoihin on näin ollen kunnioitettu, jos kyseessä olevaa yritystä on kuultu sitä vastaan esitetyistä väitteistä sen jälkeen, kun yritys on saanut tietää komission väitteidensä tueksi käyttämistä sitä vastaan puhuvista todisteista, ja näiden todisteiden on sisällyttävä komission tutkinta-aineistoon.

377 Tästä seuraa, että määritettäessä, onko oikeutta tutustua asianosaisille vastaisiin asiakirjavihon todisteisiin kunnioitettu, olennaista ei ole selvittää, mistä syistä komissio on esittänyt väitteen, tai mikä on tämän väitteen alkuperä, vaan ainoastaan, perustuuko lopullisessa päätöksessä huomioon otettu väite kantajia vastaan puhuviin todisteisiin, jotka on ilmoitettu kilpailusääntöjen rikkomista koskevan menettelyn kohteena oleville yrityksille. Oikeutta tutustua asiakirjoihin ei näin ollen pidä ymmärtää siten, että sen tarkoituksena olisi antaa kyseisille yrityksille mahdollisuus tutkia, millaisessa prosessissa komissio on päätynyt johtopäätöksiinsä (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat 142/84 ja 156/84, BAT ja Reynolds v. komissio, tuomio 18.6.1986, Kok. 1986, s. 1899, Kok. Ep. IX, s. 249, 16 kohta). Koska oikeus tutustua asiakirjoihin ei ole päämäärä sinänsä, vaan sillä pyritään puolustautumisoikeuksien suojaamiseen, komissiolla ei ole velvollisuutta antaa kyseessä oleville yrityksille tiedoksi niitä vastaan puhuvia todisteita, joilla se ei perustele päätöksessään esittämiään väitteitä.

378 Kantajien tämän kanneperusteen yhteydessä esittämiä väitteitä on tutkittava näiden periaatteiden valossa.

379 Tarkasteltaessa ensinnäkin kantajien väitettä, jonka mukaan komissio ei ole ilmoittanut niille riidanalaisen kokouksen pitämisestä eikä myöskään sen tarkoituksesta, komission on todettava hallinnollisen menettelyn kuluessa kantajien toistuvista pyynnöistä huolimatta järjestelmällisesti kieltäytyneen vahvistamasta tai kumoamasta riidanalaisen kokouksen pitämistä, kuten sen 15.3., 21.3., 10.4. ja 26.4.1996 TACA:n edustajille osoittamista kirjeistä ilmenee, kun taas esillä olevassa oikeudenkäynnissä se on vastineessaan todennut, että kyseisen kokouksen pitäminen "ei ole kenellekään salaisuus", joten asianosaisten kesken on nyt selvää, että kyseinen kokous pidettiin 4.12.1995.

380 Huomattakoon vielä, että vastauksena kantajien tältä osin esittämiin pyyntöihin komissio on lähettänyt 16. ja 24.7.1996 TACA:lle kaksi tietojensaantipyyntöä, joissa se on vaatinut sitä toimittamaan asiakirjan "Liner Shipping — Time for Change", jonka kantajat mainitsevat asiakirjoihin tutustumista koskevassa pyynnössään, vaikka on selvää, että ESC on toimittanut kyseisen asiakirjan Van Miertille riidanalaisen kokouksen kuluessa, joten komissiolla oli tämä asiakirja hallussaan edellä mainitut kaksi tietojensaantipyyntöä lähettäessään.

381 Tarkasteltaessa esillä olevaa kanneperustetta, jonka mukaan oikeutta tutustua asiakirjoihin on loukattu, on kuitenkin tutkittava ainoastaan, onko kantajilla ollut tilaisuus esittää asianmukaisesti näkemyksensä niistä todisteista, joilla komissio perustelee väitteitään, tässä tapauksessa niistä, joiden perusteella komissio on kieltäytynyt myöntämästä yksittäispoikkeusta multimodaalikuljetusten yhteydessä tarjottujen maakuljetuspalvelujen hintojen yhteistä vahvistamista koskevalle sopimukselle.

382 Riidanalaisen kokouksen pitäminen sinänsä tai sen tarkoitus eivät kuitenkaan sellaisinaan ole seikkoja, jotka voisivat olla riidanalaisessa päätöksessä esitettyjen väitteiden perusteina. Se, että tieto tällaisen kokouksen pitämisestä ja sen tarkoituksesta olisi saattanut olla hyödyksi kantajien puolustuksessa hallinnollisen menettelyn aikana, on edellä esitetyistä syistä merkityksetöntä arvioitaessa

oikeutta tutustua komission asiakirjavihkoon sisältyviin kantajia vastaan puhuviin todisteisiin. Huomattakoon vielä, että kantajat eivät väitä, että riidanalaisen kokouksen pitämistä tai sen tarkoitusta olisi voitu käyttää niiden puolesta puhuvina todisteina.

383 Näin ollen komissio ei ollut velvollinen ilmoittamaan kantajille riidanalaisen kokouksen pitämisestä ja sen tarkoituksesta kunnioittaakseen TACA:n osapuolten oikeutta saada tutustua asiakirjoihin.

384 Kantajat väittävät toiseksi, että komissio ei ole antanut niille tiedoksi riidanalaisen kokouksen pöytäkirjaa tai muuta sitä koskevaa muistiota. On heti alkuun huomattava, että vastauksena ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tältä osin esittämään kirjalliseen kysymykseen komissio on istunnossa todennut, eivätkä kantajat ole sitä kiistäneet, etteivät sen yksiköt olleet laatineet mitään pöytäkirjaa tai muistiota riidanalaisesta kokouksesta.

385 Kuten edellä 351 kohdassa on todettu, kilpailuasioissa oikeudella tutustua asiakirjoihin on pelkästään tarkoitus mahdollistaa se, että väitetiedoksiannon saaneet oikeussubjektit saavat tietoonsa komission asiakirjavihkoon sisältyvän selvitysaineiston. Sitä vastoin komissiolla ei ole mitään yleistä velvoitetta laatia pöytäkirjoja perustamissopimuksen kilpailusääntöjen soveltamisen yhteydessä pitämistään kokouksista kantelijoiden kanssa.

386 Kuten edellä 352 kohdassa on todettu, jos komissio aikoo päätöksessään käyttää kantelijan vaikka vain suullisesti esittämää, väitetiedoksiannon kohteena olevia yrityksiä vastaan puhuvaa todistetta, sen on toki annettava näille yrityksille tilaisuus tutustua siihen ja tarvittaessa laadittava tässä tarkoituksessa kirjallinen asiakirja, joka sisällytetään asiakirjavihkoon (ks. vastaavasti edellä 334 kohdassa

mainittu asia Endemol v. komissio, tuomion 83—91 kohta). Esillä olevassa asiassa kantajat eivät kuitenkaan väitä, että komissio ei olisi antanut niille tiedoksi väitteiden perustana olevia todisteita, vaan ainoastaan, ettei komissio ole antanut niille tiedoksi todisteita, jotka ovat saattaneet saada sen esittämään tiettyjä väitteitä kantajia vastaan.

387 Tältä osin voidaan vain todeta, että oikeudella tutustua asiakirjoihin on yksinomaan tarkoitus antaa kyseessä oleville yrityksille tilaisuus esittää asianmukaisesti näkemyksensä niistä todisteista, joilla komissio perustelee väitteitään riidanalaisessa päätöksessä, tässä tapauksessa niistä, joiden perusteella komissio on kieltäytynyt myöntämästä yksittäispoikkeusta multimodaalikuljetusten yhteydessä tarjottujen maakuljetuspalvelujen hintojen yhteistä vahvistamista koskevalle sopimukselle. Tämän vuoksi ESC:n toimittamat näitä yrityksiä vastaan puhuvat todisteet, joiden perusteella komissio on saattanut kieltäytyä myöntämästä tällaista poikkeuslupaa, olisi pitänyt ilmoittaa TACA:n osapuolille niiden käyttäessä oikeuttaan tutustua asiakirjoihin ainoastaan, jos komissio olisi todellisuudessa perustellut niillä tältä osin esittämiään väitteitä riidanalaisessa päätöksessä.

388 Tästä ei kuitenkaan ole kysymys.

389 Huomattakoon ensinnäkin, että ainoa asiakirja, joka on näytetty toimitetun riidanalaisen kokouksen aikana, on asiakirja "Liner Shipping — Time for Change". Asianosaisten kesken on kuitenkin selvää, että kantajilla on ollut tilaisuus tutustua tähän asiakirjaan käyttäessään oikeuttaan tutustua asiakirjoihin. Riidanalaisen päätöksen 425—436 perustelukappaleesta, joissa komissio kieltäytyy myöntämästä yksittäispoikkeusta multimodaalikuljetusten yhteydessä tarjottujen maakuljetuspalvelujen hintojen yhteistä vahvistamista koskevalle sopimukselle, ei myöskään ilmene, että tätä asiakirjaa olisi käytetty komission väitteiden tukena. Korostettakoon vielä, että kyseinen asiakirja on luonteeltaan lobbausasiakirja, jonka mukaan kantelija vaatii ennen kaikkea asetuksessa N:o 4056/86 linjakonferenssien hyväksi säädetyn ryhmäpoikkeuksen kumoamista. On myönnettävä, eikä tätä ole sitä paitsi kiistettykään, että tällainen asiakirja ei sellaisenaan

sisällä yhtään kantajia vastaan puhuvaa todistetta, jota komissio olisi voinut käyttää kieltäytyessään myöntämästä yksittäispoikkeusta multimodaalikuljetusten yhteydessä tarjottujen maakuljetuspalvelujen hintojen vahvistamista koskevalle sopimukselle.

390 Tämän jälkeen on todettava, että riidanalaisen päätöksen 425—436 perustelukappaleesta ei ilmene, että kieltäytyminen myöntämästä yksittäispoikkeusta kyseiselle sopimukselle perustuisi edes osittain ESC:n riidanalaisen kokouksen kuluessa, mahdollisesti suullisesti, komissiolle ilmoittamiin kantajia vastaan puhuviin todisteisiin, joihin kantajilla ei olisi ollut tilaisuutta tutustua. Riidanalaisen päätöksen 433 perustelukappaleessa näet todetaan, että kantajat eivät ole pyrkineet osoittamaan, että hintojen yhteinen vahvistaminen olisi välttämätöntä EIEIA-sopimuksen tai minkään sellaisen edun kannalta, jota kyseisestä sopimuksesta saattaa koitua. Riidanalaisesta päätöksestä ilmenee, että komissio perustaa tämän toteamuksen 6.2.1996 Van Miertille esiteltyyn multimodaalityöryhmän välikertomukseen (430 perustelukappaleen alla oleva alaviite 124), TACA:n ja ACL:n hallituksen puheenjohtajan Rakkenesin huomautukseen American Shipper -julkaisun lokakuun 1995 numerossa (434 perustelukappale) ja Hapag Lloydin hallituksen jäsenen Casjensin huomautukseen, joka ilmestyi Journal of Commerce -julkaisussa 6.12.1995 (435 perustelukappale). Kantajat eivät väitä, että ESC olisi antanut nämä kantajia vastaan puhuvat todisteet komissiolle tiedoksi riidanalaisen kokouksen aikana, eivätkä myöskään, että niillä ei olisi ollut tilaisuutta tutustua näihin todisteisiin käyttäessään oikeuttaan tutustua asiakirjoihin, joten vaikka komissio olisi perustellut kyseisiä väitteitä ESC:n riidanalaisessa kokouksessa toimittamilla kantajia vastaan puhuvilla todisteilla, nämä väitteet perustuisivat edelleen sellaisiin muihin todisteisiin, joihin kantajat eivät kiistä saaneensa tutustua ja joiden paikkansapitävyyttä ne eivät kiistä.

391 Siltä osin kuin kantajat väittävät ESC:n riidanalaisessa kokouksessa esittämien kantajia vastaan puhuvien todisteiden vaikuttaneen komissioon ilman, että se olisi kuitenkaan maininnut niitä nimenomaisesti väitetiedoksiannossa ja sen jälkeen riidanalaisessa päätöksessä, kantajat eivät ole esittäneet mitään konkreettista näyttöä, joka osoittaisi, että tällaisia todisteita on esitetty. On myös korostettava, että puolustautumisoikeudet on turvattu riittävällä tavalla, kun kantajilla on ollut tilaisuus esittää huomautuksensa väitetiedoksiannossa maini-

tuista, niitä vastaan puhuvista todisteista. Kantelijan ennen väitetiedoksiannon antamista esittämät, kyseessä olevia yrityksiä vastaan puhuvat seikat, joita ei ole otettu väitetiedoksiantoon, olivatpa ne pelkkiä lausumia tai asiakirjanäyttöä, eivät ole väitteitä, joihin kyseisten yritysten on vastattava, joten näitä seikkoja ei täydy antaa niille tiedoksi niiden käyttäessä oikeutta tutustua asiakirjoihin.

392 Toisin kuin kantajat väittävät, ei pidä paikkaansa, että jos ESC:n lausumat seikat olisi esitetty kirjallisesti eikä suullisesti kokouksen aikana, ne olisivat välttämättä olleet osa asiakirjavihkoa, johon kantajat ovat saaneet tutustua. Kuten edellä 357 kohdassa on todettu, kun komissio päättää kantelun perusteella aloittaa kilpailusääntöjen rikkomista koskevan menettelyn, kyseessä olevien yritysten ei pidä vastata kanteluun vaan väitetiedoksiantoon. Kantelussa esitetyt seikat, joita ei ole otettu väitetiedoksiantoon, eivät ole väitteitä, joihin kantajien on vastattava. Puolustautumisoikeuksia ei näin ollen voida loukata, jos kantajilla ei ole tilaisuutta vastata niihin.

393 Oikeuskäytännön mukaan komissio voi perustamissopimuksen 86 artiklan soveltamista koskevassa menettelyssä joka tapauksessa evätä tutustumisoikeuden kolmansina osapuolina olevien yritysten kanssa käytyyn kirjeenvaihtoon kyseisten asiakirjojen luottamuksellisuuden vuoksi, jos määräävässä markkina-asemassa olevan yrityksen, jolle väitetiedoksianto on osoitettu, on mahdollista ryhtyä kostotoimiin sellaista kilpailevaa yritystä, tavarantoimittajaa tai asiakasta vastaan, joka on osaltaan edistänyt komission tutkimuksia (edellä 334 kohdassa mainittu asia BPB Industries ja British Gypsum v. komissio, tuomio 1.4.1993, 33 kohta, joka on pysytetty edellä 346 kohdassa mainitussa asiassa BPB Industries ja British Gypsum v. komissio, 6.4.1995 annetulla tuomiolla, 26 kohta).

394 On joka tapauksessa syytä todeta, että pöytäkirja tai muistiot, jotka komissio olisi laatinut kantelijan kanssa pitämästään kokouksesta — mitä se ei ole tehnyt — olisivat sisäisiä asiakirjoja, joita ei oikeuskäytännön mukaan pidä lähtö-

kohtaisesti antaa kolmansille niiden käyttäessä oikeuttaan tutustua asiakirjoihin (edellä 334 kohdassa mainittu asia BPB Industries ja British Gypsum v. komissio, tuomio 1.4.1993, 33 kohta; edellä 335 kohdassa mainittu asia BASF v. komissio, tuomion 45 kohta; yhdistetyt asiat T-45/98 ja T-47/98, Krupp Thyssen Stainless ja Acciai speciali Terni v. komissio, tuomio 13.12.2001, Kok. 2001, s. II-3757, 46 ja 47 kohta; edellä 172 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomio 15.3.2000, 196 ja 420 kohta ja edellä 334 kohdassa mainittu asia LR AF 1998 v. komissio, tuomion 170 kohta). Tämä rajoitus, joka koskee oikeutta tutustua sisäisiin asiakirjoihin, on perusteltu kyseisen toimielimen asianmukaisen toiminnan varmistamiseksi perustamissopimuksen kilpailusääntöjen rikkomisen estämisessä.

395 Edellä esitetyn perusteella se, että komissio ei ole laatinut pöytäkirjaa riidanalaisesta kokouksesta, ei näin ollen ole estänyt kantajia saamasta tietoonsa, kun ne ovat käyttäneet oikeuttaan tutustua asiakirjoihin, niitä vastaan puhuvia todisteita, joilla komissio on perustellut riidanalaisessa päätöksessä esitettyjä väitteitä.

396 On myös huomattava, että kantajat eivät väitä, että joitakin riidanalaista kokousta koskevia seikkoja olisi voitu käyttää niiden puolesta puhuvina todisteina. Vaikka kanneperuste ymmärrettäisiin tällä tavoin, on joka tapauksessa todettava, että kantajat eivät ole maininneet kyseessä olevia, niiden puolesta puhuvia todisteita eivätkä esittäneet mitään näyttöä niiden olemassaolosta ja siten niiden hyödyllisyydestä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen ratkaisun kannalta. Koska oikeuskäytännön mukaan puolustautumisoikeuksien loukkaamista on tutkittava kulloinkin esillä olevaan asiaan liittyvien erityisten olosuhteiden perusteella (edellä 192 kohdassa mainittu asia ICI v. komissio, tuomio 29.6.1995, 70 kohta), oikeutta tutustua asiakirjoihin ei voida todeta millään tavoin loukatun tältä osin (ks. vastaavasti edellä 334 kohdassa mainittu asia Baustahlgewebe v. komissio, tuomion 93 kohta).

397 Näissä olosuhteissa esillä oleva kanneperuste, jonka mukaan oikeutta tutustua asiakirjoihin on loukattu, on hylättävä.

D Asiakirjavihon puutteellisuutta koskeva kanneperuste

1. Asianosaisten lausumat

398 Kantajat väittävät vielä, että riidanalainen päätös on kumottava pelkästään sillä perusteella, että ne ovat esittäneet vakavia epäilyjä asiakirjavihon täydellisyydestä, sillä siitä puuttuvat todisteet voivat selittää komission lähestymistavan riidanalaisessa päätöksessä.

399 Komissio katsoo, että esillä oleva kanneperuste on yleisluonteinen, ja vaatii sen hylkäämistä samoilla perusteilla kuin edellisten kanneperusteiden hylkäämistä.

2. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

400 Kuten edellä esitettyjen kanneperusteiden tutkinnasta ilmenee, kantajat väittävät perusteettomasti, että komissio ei olisi antanut niille tiedoksi tiettyjä riidanalaisessa päätöksessä mainittujen väitteiden perusteluina esitettyjä niitä vastaan puhuvia todisteita, jotka kolmannet osapuolet olisivat toimittaneet komissiolle suullisesti keskustelujen kuluessa. Näin ollen on todettava, että kantajat eivät ole mitenkään näyttäneet toteen vakavia epäilyjä komission asiakirjavihon täydellisyydestä.

401 Joka tapauksessa on korostettava, että toisin kuin kantajat väittävät, se, että komissio olisi riidanalaisessa päätöksessä perustanut kantansa kantajia vastaan puhuviin asiakirjoihin, jotka eivät sisälly tutkinta-aineistoon ja joita ei ole

annettu tiedoksi kantajille, ei sellaisenaan johda kyseisen päätöksen kumoamiseen kokonaisuudessaan. Edellä 338 kohdassa mainitun oikeuskäytännön mukaan tällaisessa tapauksessa on vielä tutkittava, onko lopullisessa päätöksessä huomioon otetut väitteet näytetty riittävällä tavalla toteen muilla kantajia vastaan puhuvilla todisteilla, joihin niillä on ollut tilaisuus tutustua.

402 Esillä oleva kanneperuste on näin ollen hylättävä.

Kolmas osa, jonka mukaan hyvän hallinnon, objektiivisuuden ja puolueettomuuden periaatteita on loukattu

403 Esillä olevien, puolustautumisoikeuksien loukkaamista koskevien kanneperusteiden kolmannessa osassa kantajat väittävät, että komissio on loukannut hyvän hallinnon, objektiivisuuden ja puolueettomuuden periaatteita ensinnäkin hallinnollisen menettelyn kuluessa, toiseksi tosiseikkojen, todisteiden ja asian kannalta merkityksellisten kysymysten arvioinnissa ja kolmanneksi sakkojen arvioinnissa. Tästä seuraa kantajien mukaan, että riidanalainen päätös on näillä perusteilla kumottava.

404 Aluksi on huomattava, että yhteisön oikeusjärjestyksessä annettuihin takeisiin hallinnollisissa menettelyissä kuuluu erityisesti hyvän hallinnon periaate, johon liittyy toimivaltaisen toimielimen velvoite tutkia huolellisesti ja puolueettomasti kaikki sen käsiteltävänä olevan tapauksen kannalta merkitykselliset seikat (asia T-44/90, La Cinq v. komissio, tuomio 24.1.1992, Kok. 1992, s. II-1, 86 kohta; asia T-7/92, Asia Motor France ym. v. komissio, tuomio 26.6.1993, Kok. 1993, s. II-669, Kok. Ep. XIV, s. II-85, 34 kohta; yhdistetyt asiat T-528/93, T-542/93, T-543/93 ja T-546/93, Métropole télévision ym. v. komissio, tuomio 11.7.1996, Kok. 1996, s. II-649, 93 kohta ja asia T-31/99, ABB Asea Brown Boveri v. komissio, tuomio 20.3.2002, Kok. 2002, s. II-1881, 99 kohta).

405 Esillä olevassa asiassa on näin ollen tutkittava, ovatko kantajien esittämät väitteet omiaan osoittamaan, että komissio on loukannut tätä periaatetta.

A Hallinnollisen menettelyn kulku

1. Asianosaisten lausumat

406 Kantajat katsovat, että tutkimusmenettelyn kulku osoittaa komission muodostaneen ennakolta käsityksen hallinnollisen tutkimuksensa lopputuloksesta. Väitteensä tueksi ne vetoavat ensinnäkin siihen, että komissio on lähettänyt ennenaikaisen väitetiedoksiannon ja toiseksi, että komissio on aloittanut riidanalaisen päätöksen laatimisen ennen tutkimusmenettelyn päättymistä. Kantajat perustavat kantansa kirjeeseen, jonka komission kuulemismenettelyistä vastaava neuvonantaja on osoittanut niille 12.11.1996 eli kaksi vuotta ennen riidanalaisen päätöksen tekemistä ja jossa tämä on ilmoittanut niille, että komission yksiköt valmistelivat päätösluonnoksen laatimista.

407 Kantajat väittävät, että tämä ennakkokäsitys tutkimuksen lopputuloksesta ilmenee sakkoja koskevista uhkauksista, joita komissio on esittänyt koko hallinnollisen menettelyn ajan. Väitteensä tueksi kantajat tuovat esille lehdistössä toistetut komission ilmoitukset, jotka ovat seuranneet multimodaalikuljetusten yhteydessä tarjottujen maakuljetuspalvelujen hintojen yhteistä vahvistamista koskevan sakkoimmuniteetin poistamista koskevaa menettelyä. Näistä ilmoituksista käy kantajien mukaan ilmi, että komissio oli jo tuossa vaiheessa ilmaissut aikomuksensa määrätä kantajille sakkoja TACA-sopimusta koskevassa asiassa huolimatta 10.3.1995 asiassa T-395/94 R annetusta täytäntöönpanon lykkäämistä koskevasta määräyksestä. Komissio on lehdistötiedotteessaan, joka on julkaistu sakkoimmuniteetin poistamista koskevan väitetiedoksiannon antamisajankohtana, todennut, että "TACA:n osapuolet ovat päättäneet ilmoittaa sopimuksen, jonka ne hyvin tietävät lainvastaiseksi komission tekemien päätösten

seurauksena". Määräävää markkina-asemaa koskevien väitteiden osalta kantajat vetoavat eri artikkeleihin ja lehdistötiedotteisiin, jotka osoittavat komission pitäneen sakkojen määräämistä perustamissopimuksen 86 artiklan nojalla keinona kiertää perustamissopimuksen 85 artiklan mukaista sakkoimmuniteettia, joka niillä oli TACA-sopimuksen ilmoittamisen vuoksi.

408 Komissio vaatii kantajien tältä osin esittämien väitteiden hylkäämistä.

2. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

409 Kantajat katsovat, että hallinnollisen menettelyn kulku osoittaa komission muodostaneen ennakolta käsityksen tutkimuksensa lopputuloksesta. Kantajat vetoavat tältä osin väitetiedoksiannon ennenaikaisuuteen, siihen, että riidanalaisen päätöksen laatiminen oli alkanut ennen komission pitämää kuulemistilaisuutta, ja komission hallinnollisen menettelyn kuluessa esittämiin sakkoja koskeviin uhkauksiin.

a) Väitetiedoksiannon ennenaikaisuus

410 Kantajien mukaan lisätietojensaantipyyntöjen lähettäminen vähän ennen väitetiedoksiannon antamista ja sen jälkeen (jäljempänä riidanalaiset tietojensaantipyynnöt) osoittaa, että komissio on väitetiedoksiannossa muodostanut ennakolta käsityksensä tutkimuksen lopputuloksesta. Ne korostavat tässä yhteydessä lisäksi näiden tietojensaantipyyntöjen ja niiden sisältämien kysymysten suurta lukumäärää.

411 Tarkasteltaessa ensinnäkin kantajien väitettä, jonka mukaan jo riidanalaisten tietojensaantipyyntöjen lähettäminen sinänsä osoittaa komission muodostaneen väitetiedoksiannossa ennakolta käsityksensä tutkimuksen lopputuloksesta, edellä 116 kohdassa on huomattava jo todetun puolustautumisoikeuksien loukkaamista koskevien kanneperusteiden ensimmäistä osaa tutkittaessa, että koska väitetiedoksiannossa ei vahvisteta lopullisesti komission arviointia kyseessä olevien menettelytapojen lainmukaisuudesta, vaan se on puhtaasti valmisteleva toimi, joka sisältää komission väliaikaiset väitteet, joihin se voi palata lopullisessa päätöksessään, komissiolla on täysi oikeus jatkaa tosiseikkoja koskevaa tutkimustaan väitetiedoksiannon antamisen jälkeen lähettämällä lisätietojensaantipyyntöjä ottaakseen huomioon kyseessä olevien yritysten väitteet tai mitkä tahansa muut niiden esittämät seikat, ja se voi tarvittaessa peruuttaa tietyt väitteet tai lisätä uusia.

412 Näin ollen se, että komissio on lähettänyt riidanalaiset tietojensaantipyynnöt, ei mitenkään osoita sen muodostaneen tiettyä ennakkokäsitystä kantajiin nähden, vaan niiden lähettäminen on erottamaton osa perustamissopimuksen kilpailusääntöjen soveltamista koskevan hallinnollisen menettelyn kontradiktorisuutta ja päinvastoin osoitus komission pyrkimyksestä tutkia huolellisesti ja puolueettomasti kaikki käsiteltävänä olevan tapauksen kannalta merkitykselliset seikat voidakseen ratkaista kantajien esittämän poikkeuslupahakemuksen asian kaikki olosuhteet tuntien.

413 Näin ollen pelkästään se, että komissio on esillä olevassa asiassa osoittanut TACA:n osapuolille useita lisätietojensaantipyyntöjä vähän ennen väitetiedoksiannon antamista ja sen jälkeen, ei osoita, että komissio olisi loukannut hyvän hallinnon, objektiivisuuden ja puolueettomuuden periaatteita.

414 Korostettakoon vielä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen suorittama laillisuusvalvonta perustamissopimuksen 173 artiklan nojalla nostetun kumoamiskanteen yhteydessä ei koske väitetiedoksiantoa vaan sen jälkeen tehtyä

lopullista päätöstä. Oikeuskäytännön mukaan väitetiedoksianto ei sitä paitsi ole toimi, josta voitaisiin nostaa kumoamiskanne (edellä 96 kohdassa mainittu asia IBM v. komissio, tuomion 21 kohta). Vaikka komissio olisi väitetiedoksiannossa tuonut julki ennakkokäsityksensä kantajien suhteen, tällainen ennakkokäsitys merkitsisi riidanalaisen päätöksen virheellisyyttä ainoastaan, jos se olisi ilmaistu tässä päätöksessä. Kantajat eivät kuitenkaan ole näyttäneet, että näin olisi esillä olevassa asiassa (ks. vastaavasti edellä 404 kohdassa mainittu asia ABB Asea Brown Boveri v. komissio, tuomion 105 kohta).

415 Joka tapauksessa on todettava, että vaikka kantajien esille tuoma ennakkokäsitys olisi ilmaistu riidanalaisessa päätöksessä, tällainen ennakkokäsitys ei merkitsisi puolustautumisoikeuksien loukkaamista, joka voisi aiheuttaa riidanalaisen päätöksen kumoamisen, vaan sitä olisi tutkittava todistusharkinnan tai päätöksen perustelujen valvonnan kannalta (ks. vastaavasti edellä 188 kohdassa mainittu asia ICI v. komissio, tuomio 29.6.1995, 72 kohta).

416 Näistä syistä kantajien väitteet on hylättävä siltä osin kuin niiden mukaan komissio on muodostanut väitetiedoksiannossa ennakolta käsityksensä tutkimuksen lopputuloksesta.

417 Tarkasteltaessa toiseksi tietojensaantipyyntöjen suurta lukumäärää on huomattava asianosaisten olevan yhtä mieltä siitä, että ajanjaksona 22.5.1996 eli kaksi päivää ennen väitetiedoksiannon antamista ja riidanalaisen päätöksen tekopäivän 16.9.1998 välillä komissio on lähettänyt 32 tietojensaantipyyntöä, jotka ovat sisältäneet yli sata kysymystä TACA:n osapuolille. On niin ikään selvää, että useat näistä tietojensaantipyynnöistä on lähetetty TACA:n osapuolille väitetiedoksiantoon vastaamiselle varatun määräajan kuluessa eli 24.5.1996, jolloin väitetiedoksianto annettiin, ja 6.9.1996, jolloin TACA:n osapuolet lähettivät vastauksensa väitetiedoksiantoon, välillä.

418 On katsottava, että tietojensaantipyyntöjen suuren määrän lähettäminen väitetiedoksiannon antamisen jälkeen voi vaikuttaa kyseisten yritysten mahdollisuuteen käyttää asianmukaisesti oikeuttaan tulla kuulluiksi niitä vastaan esitetyistä väitteistä. Edellä 404 kohdassa mainitun oikeuskäytännön mukaan on komission asiana huolehtia siitä, että hallinnollinen menettely järjestetään huolellisesti. Oikeuskäytännön mukaan komission tietojensaantipyyntöjen on noudatettava suhteellisuusperiaatetta, eikä yritykselle asetettu velvoite toimittaa tietoja saa merkitä tälle yritykselle tutkinnan tarpeiden kannalta suhteetonta rasitetta (edellä 119 kohdassa mainittu asia SEP v. komissio, tuomion 51 kohta).

419 Esillä olevassa asiassa on näin ollen tutkittava, onko riidanalaisten tietojensaantipyyntöjen lähettäminen merkinnyt kantajille suhteetonta rasitetta, joka voi loukata niiden puolustautumisoikeuksia. Tältä osin on otettava huomioon kyseisten tietojensaantipyyntöjen sisältö, asiayhteys, jossa ne on lähetetty, ja niiden tarkoitus.

420 Riidanalaisten tietojensaantipyyntöjen tutkimuksesta ilmenee, että ne voidaan asiasisältönsä puolesta jakaa kahdeksaan eri ryhmään.

421 Ensinnäkin 22.5.1996 päivätty tietojensaantipyyntö on lähetetty kaksi päivää ennen väitetiedoksiantoa. Tällä pyynnöllä on kuitenkin ollut tarkoitus saada vain täsmennyksiä ja lisätietoja kantajien 9.5.1996 vastauksena 8.3.1996 päivättyyn tietojensaantipyyntöön toimittamiin tietoihin, joten ei voida kohtuudella katsoa, että se olisi merkinnyt kantajille suhteetonta rasitetta. Lisäksi se, että riidanalainen pyyntö on lähetty kaksi päivää ennen väitetiedoksiannon antamista, johtuu kantajien omasta menettelystä. Riidanalaisessa pyynnössä esitettyjen kysymysten kohteena olevat tiedot olisi pitänyt 8.3.1996 päivätyn tietojensaan-

tipyynnön mukaan toimittaa viimeistään 25.3.1996, mutta kantajien pyytämien useiden lykkäysten vuoksi ne on lopulta toimitettu 9.5.1995 eli kaksi kuukautta komission alkuperäisen pyynnön jälkeen.

422 Toiseksi, neljällä tietojensaantipyynnöllä eli 16.10.1996, 12.2., 2.6. ja 19.7.1997 päivätyillä tietojensaantipyynnöillä pyrittiin saamaan aikaisemmissa pyynnöissä kysyttyjä tietoja, joita ei ollut toimitettu, tai täsmennyksiä aikaisemmin toimitettuihin tietoihin, kun taas neljällä muulla tietojensaantipyynnöllä, eli 27.1., 13.2., 15.5. ja 2.10.1997 päivätyillä tietojensaantipyynnöillä oli tarkoitus saattaa ajan tasalle aikaisemmin, ennen väitetiedoksiannon lähettämistä toimitettuja tietoja. Sikäli kuin näillä tietojensaantipyynnöillä haluttiin saada aikaisemmin pyydettyjä tietoja, joita ei ollut toimitettu, on muistettava, että asetuksen N:o 4056/87 16 artiklan 5 kohdan ja asetusten N:o 17 ja N:o 1017/68 vastaavien säännösten mukaan kyseessä olevilla yrityksillä on velvollisuus antaa vaaditut tiedot komission asettamassa määräajassa täydellisinä. Siltä osin kuin nämä tietojensaantipyynnöt johtuvat siitä, että kantajat eivät itse ole täyttäneet tätä velvoitettaan, niiden lähettämisestä ei voida arvostella komissiota. Mikäli niissä pyydetään ainoastaan täsmentämään aiemmin annettuja tietoja, tällaisten tietojensaantipyyntöjen on katsottava olevan perusteltuja tutkinnan tarpeiden vuoksi, eivätkä ne merkitse suhteetonta rasitetta kantajille.

423 Kolmanneksi, yhdeksällä tietojensaantipyynnöllä, jotka on päivätty 12., 16. ja 18.9.1996, 9.10.1996, 8. ja 15.11.1996, 22.4.1997, 26.5.1997 ja 30.9.1997, oli tarkoitus mahdollistaa se, että komissio voisi tutkia kantajien väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa esittämien väitteiden paikkansapitävyyden. On selvää, että tällaiset tietojensaantipyynnöt ovat olleet perusteltuja tutkinnan tarpeiden vuoksi, sillä komissio on niiden avulla voinut ottaa huomioon kantajien vastauksena väitetiedoksiantoon esittämät väitteet ja todisteet voidakseen tarvittaessa muuttaa kantajia vastaan esitettyjä väitteitä.

424 Neljänneksi, viidellä tietojensaantipyynnöllä, eli 11.7.1996, 17.7.1996, 8.8.1996, 24.1.1997 ja 19.6.1997 päivätyillä pyynnöillä oli tarkoitus saada ainakin osittain tietoja, joita ei ollut pyydetty ennen väitetiedoksiannon antamista lähetetyissä tietojensaantipyynnöissä. Nämä tietojensaantipyynnöt koskivat muun muassa tiettyjä seikkoja, jotka liittyivät palvelusopimuksiin, yhteyksiin toisaalta TACA:n ja toisaalta UASC:n ja APL:n välillä niiden mahdollista liittymistä TACA:han silmälläpitäen, Hanjinin hintakäytäntöjä ja tiettyjen rahdinantajien kanteluja Irlannissa. On kuitenkin todettava, eivätkä kantajat ole sitä kiistäneet, että näissä tietojensaantipyynnöissä pyydetyt tiedot olivat merkityksellisiä kyseisten TACA:n menettelytapojen tutkimisen kannalta, erityisesti tutkittaessa väitetiedoksiantoon sisältyvän määräävää markkina-asemaa koskevan väitteen paikkansapitävyyttä. Näiden tietojensaantipyyntöjen lähettäminen oli näin ollen perusteltua tutkinnan tarpeiden vuoksi.

425 Viidenneksi, 16. ja 24.7.1996 päivätyillä kahdella tietojensaantipyynnöllä, jotka oli lähetetty vastauksena väitteisiin, joiden mukaan oikeutta tutustua asiakirjoihin oli loukattu, pyrittiin saamaan tietoja asiakirjasta "Liner Shipping — Time for Change". Kuten edellä 380 kohdassa on jo todettu, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen käsiteltävänä olevasta asiasta ilmenee, että komissiolla oli kyseinen asiakirja sen lähettäessä kyseessä olevat kaksi tietojensaantipyyntöä. Näissä olosuhteissa on katsottava, että nämä tietojensaantipyynnöt eivät olleet perusteltuja tutkinnan tarpeiden vuoksi.

426 Kuudenneksi, 5.12.1996 päivätyllä tietojensaantipyynnöllä pyrittiin saamaan vastaukset 25.10.1996 pidetyssä kuulemistilaisuudessa esitettyihin kysymyksiin. Ei voida kiistää, että tällainen pyyntö, jolla oli tarkoitus antaa kantajille tilaisuus kirjallisesti jatkaa kuulemistilaisuudessa aloitettua keskustelua, oli perusteltu tutkinnan tarpeiden vuoksi.

427 Seitsemänneksi, kolmella tietojensaantipyynnöllä, jotka oli päivätty 21.10.1997, 24.11.1997 ja 18.3.1998, haluttiin saada tietoja TACA:n osapuolten liikevaihdoista. Koska näiden tietojensaantipyyntöjen tarkoituksena oli tarkistaa,

että asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa, asetuksen N:o 1017/68 22 artiklan 2 kohdassa ja asetuksen N:o 4056/86 19 artiklan 2 kohdassa säädettyä sakkojen enimmäismäärää ei ylitetä, tällaisten pyyntöjen on lähtökohtaisesti katsottava olevan perusteltuja tutkinnan tarpeiden vuoksi (asia T-213/00, CMA CGM ym. v. komissio, tuomio 19.3.2003, Kok. 2003, s. II-913, 490 kohta). Esillä olevassa asiassa kantajat eivät myöskään kiistä sitä, että komissio on käyttänyt vastauksena annettuja tietoja varmistaakseen, että riidanalaisessa päätöksessä määrätyt sakot eivät ylittäneet sallittua enimmäismäärää.

428 Kahdeksanneksi, kolme tietojensaantipyyntöä, jotka oli päivätty 17.1.1997, 17.2.1997 ja 11.3.1997, koskivat väitetiedoksiannon lähettämisen jälkeen, 10.1.1997 ilmoitettua säteittäistä kuljetusverkostoa koskevaa järjestelmää. Ei voida kiistää, että tällaiset tietojensaantipyynnöt, joilla haluttiin saada täsmennyksiä kantajien perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan mukaisen yksittäispoikkeuksen saamiseksi ilmoittamiin sopimuksiin, olivat perusteltuja tutkinnan tarpeiden vuoksi, sillä niiden avulla komissio saattoi tarkistaa, täyttyivätkö kyseisessä määräyksessä asetetut edellytykset.

429 Edellä esitetystä seuraa, että vain kaksi riidanalaisista tietojensaantipyynnöistä eli 16. ja 24.7.1996 päivätyt tietojensaantipyynnöt eivät näytä perustelluilta tutkinnan tarpeiden vuoksi. On kuitenkin katsottava, että kahden perusteettoman tietojensaantipyynnön lähettäminen yhteensä 32 tietojensaantipyynnöstä 22 kuukauden aikana ei voi merkitä kantajille suhteetonta rasitetta, joka vaikuttaisi niiden mahdollisuuteen käyttää asianmukaisesti oikeuttaan tulla kuulluksi.

430 Vaikka komissio olisi loukannut puolustautumisoikeuksia, tämä loukkaaminen voisi kuitenkin johtaa riidanalaisen päätöksen kumoamiseen ainoastaan, jos ilman riidanalaisten tietojensaantipyyntöjen lähettämistä olisi vähäinenkin mahdollisuus, että kantajat olisivat voineet saada hallinnollisen menettelyn lop-

putuloksen toisenlaiseksi (ks. vastaavasti edellä 95 kohdassa mainittu asia Hercules Chemicals v. komissio, tuomio 17.12.1991, 56 kohta ja edellä 172 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomio 15.3.2000, 383 kohta). Kantajat eivät kuitenkaan millään tavoin väitä, että näin olisi voinut olla esillä olevassa asiassa, eivätkä ne esitä tästä mitään näyttöä.

431 Näistä syistä on syytä hylätä kantajien väitteet, joissa arvostellaan komissiota siitä, että se on lähettänyt kantajille suuren määrän tietojensaantipyyntöjä väitetiedoksiannon antamisen jälkeen.

432 Kaiken edellä esitetyn perusteella kantajien kanneperuste, joka koskee hyvän hallinnon periaatteen loukkaamista tältä osin, ei ole perusteltu.

b) Riidanalaisen päätöksen laatiminen

433 Kantajat arvostelevat komissiota siitä, että se on aloittanut riidanalaisen päätöksen laatimisen ennen hallinnollisen tutkimusmenettelyn päättymistä.

434 Asianosaisten kesken on selvää, että komissio on aloittanut riidanalaisen päätöksen laatimisen vähän sen jälkeen, kun se oli kuullut TACA:n osapuolia 25.10.1996. Komission kuulemistilaisuuksista vastaava neuvonantaja toteaa 12.11.1996 päivätyssä kirjeessään TACA:n osapuolille seuraavaa:

"Käsitykseni mukaan toimivaltainen pääosasto valmistelee tällä hetkellä päätösluonnosta TACA-sopimusta koskevassa asiassa, ja siihen sovelletaan tavanomaista menettelyä."

435 Pitää myös paikkansa, että kuten kantajat huomauttavat, komissio on jatkanut hallinnollista tutkimusmenettelyä TACA:n osapuolten kuulemisen jälkeen lähettämällä lisätietojensaantipyyntöjä maaliskuuhun 1998 saakka. Koska riidanalainen päätös on tehty 16.9.1998, komission on katsottava aloittaneen riidanalaisen päätöksen laatimisen ennen hallinnollisen tutkimusmenettelyn päättymistä.

436 Toisin kuin kantajat väittävät, tällainen menettely ei kuitenkaan ole hyvän hallinnon periaatteen vastainen. Päinvastoin on katsottava, että tämän periaatteen noudattaminen, joka edellyttää komission käsittelevän huolellisesti sen vastuulla olevia asioita, voi velvoittaa sen aloittamaan lopullisen päätöksen laatimisen ennen hallinnollisen tutkimusmenettelyn päättymistä sen varmistamiseksi, että päätös tehdään kohtuullisessa ajassa ottaen huomioon asian erityiset olosuhteet ja etenkin asiayhteys, asianosaisten toiminta menettelyn aikana, asian merkitys asianomaisille eri yrityksille sekä asian vaikeusaste (edellä 191 kohdassa mainittu PVC II -tapaus, tuomion 187 ja 188 kohta; yhdistetyt asiat T-213/95 ja T-18/96, SCK ja FNK v. komissio, tuomio 22.10.1997, Kok. 1997, s. II-1739, 56 kohta ja asia T-127/98, UPS Europe v. komissio, tuomio 9.9.1999, Kok. 1999, s. II-2633, 38 kohta).

437 Esillä olevassa asiassa ei kuitenkaan ole kiistetty sitä, että TACA-sopimuksen erityispiirteisiin, jotka ovat olleet hallinnollisen menettelyn kohteena komissiossa, liittyy monitahoisia tosiseikkoja ja oikeudellisia seikkoja koskevia kysymyksiä, joiden vuoksi komission on täytynyt tutkia huomattava määrä TACA:n osapuolten eri ilmoituksissaan sekä vastauksissaan väitetiedoksiantoon ja vastauksissaan tietojensaantipyyntöihin toimittamia tietoja.

438 Näissä olosuhteissa, koska 26 tutkimuskuukauden kuluttua TACA-sopimuksen ilmoittamisesta 5.7.1994 komissio sai 6.9.1996 TACA:n osapuolten vastauksen väitetiedoksiantoon ja koska se oli 25.10.1996 kuullut näitä samoja osapuolia kuulemistilaisuudessa, komissiolla on katsottava olleen tuona ajankohtana riittävästi tietoa aloittaakseen riidanalaisen päätöksen laatimisen. Näin on sitäkin suuremmalla syyllä, kun kuulemistilaisuuden jälkeen lähetetyistä tietojensaantipyynnöistä ainoastaan 24.1.1997, 15.5.1997 ja 19.6.1997 päivätyissä pyynnöissä, jotka koskivat tiettyjä Hanjinin hintakäytäntöjä, TACA:n osapuolten välisiä konsortiosopimuksia ja tiettyjen Irlannin rahdinantajien kanteluja, haluttiin tietoja, joita ei ollut pyydetty aikaisemmissa tietojensaantipyynnöissä.

439 Joka tapauksessa on todettava, että kantajat eivät ole ilmoittaneet, miten kuulemistilaisuuden jälkeen lähetetyt tietojensaantipyynnöt osoittaisivat, että komissio ei voinut aloittaa lopullisen päätöksensä laatimista kuulemistilaisuuden jälkeen.

440 Näin ollen kantajien tältä osin esittämät väitteet on hylättävä.

c) Sakkoja koskevat uhkaukset

441 Kantajat väittävät ensinnäkin, että tietyt ilmoitukset sen menettelyn kuluessa, jossa tehtiin 26.11.1996 päätös, jolla peruutettiin TACA:n osapuolten sakkoimmuniteetti multimodaalikuljetusten yhteydessä tarjottujen maakuljetuspalvelujen hintojen yhteisen vahvistamisen osalta, osoittavat komission aikoneen jo tuolloin määrätä niille sakkoja ja mahdollisesti suuria summia.

442 Kantajat huomauttavat, että ajankohtana, jona ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen presidentti antoi määräyksen TAA-päätöksen täytäntöönpanon lykkäämisestä siltä osin kuin siinä kielletään kyseisten hintojen yhteinen vahvistaminen (edellä 29 kohdassa mainittu asia Atlantic Container ym. v. komissio, määräys 10.3.1995, pysytetty edellä 29 kohdassa mainitulla 19.7.1995 annetulla määräyksellä asiassa komissio v. Atlantic Container Line ym.), komissio on 14.3.1995 päivätyssä lehdistötiedotteessa ilmoittanut, että "jos TACA:n jäsenet häviävät asian, niille saatetaan määrätä huomattavia sakkoja tämän menettelytavan jatkamisesta".

443 Huomattakoon kuitenkin, että tällä ilmoituksellaan komissio ei suinkaan ole ottanut ennakolta kantaa lopulliseen päätökseensä sakkojen määräämisestä TACA:n osapuolille, vaan se on ainoastaan perustellusti korostanut niitä oikeusvaikutuksia, jotka on annettava EY:n perustamissopimuksen 185 ja 186 artiklan (joista on tullut EY 242 ja EY 243 artikla) soveltamisen perusteella annetulle ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen presidentin määräykselle komission päätöksen täytäntöönpanon lykkäämistä koskevassa asiassa.

444 TAA-tapauksessa (edellä 29 kohdassa mainitussa asiassa Atlantic Container ym. v. komissio annettu määräys) 10.3.1995 annetun ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen määräyksen tarkoituksena ei ollut lausua multimodaalikuljetusten yhteydessä tarjottujen maakuljetuspalvelujen hintojen yhteistä vahvistamista koskevassa TAA-päätöksessä asetetun kiellon lainmukaisuudesta, sillä tämä arviointi kuuluu yksinomaan aineellisen ratkaisun tekevän tuomioistuimen toimivaltaan, vaan lykätä tämän kiellon täytäntöönpanoa. Niin kauan kuin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ollut antanut TAA-tapauksessa aineellista ratkaisua — joka annettiin 28.2.2002 — TAA-päätöksessä asetettu kyseistä sopimusta koskeva kielto oli pätevä ja vain tämän kiellon täytäntöönpanoa oli lykätty.

445 Koska on selvää, että TACA:n osapuolten välinen sopimus on olennaiselta sisällöltään samanlainen kuin edellä 29 kohdassa mainitussa asiassa Atlantic Container ym. vastaan komissio 10.3.1995 annetun määräyksen kohteena ollut sopimus ja että se on ainakin alun perin tehty samojen osapuolten välillä,

komissio on perustellusti korostanut riidanalaisessa ilmoituksessa TACA:n osapuolten ottavan riskin sakkojen määräämisestä kyseisen sopimuksen tekemisen vuoksi. Tarkasteltaessa kyseisessä ilmoituksessa olevaa viittausta sakkojen korkeaan määrään voidaan vain todeta, että komissio on tyytynyt korostamaan pelkän riskin eikä lopullisen päätöksen olemassaoloa. Sikäli kuin kyseisessä ilmoituksessa esitetyn sakkoja koskevan uhkauksen väitetään ilmenevän riidanalaisesta päätöksestä siten, että siinä on määrätty kohtuuttomia sakkoja, kantajien väitettä on arvioitava aineellisesti siinä yhteydessä, kun ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin arvioi sakkojen määrää täyttä harkintavaltaansa käyttäen.

446 Tämän jälkeen kantajat vetoavat väitetiedoksiannon lähettämisen aikaan 21.6.1995 kilpailuasioista vastanneen komission jäsenen Van Miertin ilmoituksiin, joissa TACA:n osapuolille kerrottiin komission aikomuksesta poistaa sakkoimmuniteetti niiden sakkojen osalta, joita voitaisiin määrätä TACA-sopimuksen osapuolten multimodaalikuljetusten yhteydessä tarjottujen maakuljetuspalvelujen hintojen yhteistä vahvistamista koskevasta sopimuksesta.

447 Näiden ilmoitusten mukaan Van Miert oli tosin todennut, että suunnitellun päätöksen pitäisi olla "selkeä ja yksiselitteinen viesti siitä, ettei komissio hyväksy TACA-sopimusta", ja että mitä pidempään kantajat viivyttelevät komission esille tuomien ongelmien ratkaisemisessa, "sitä suurempia sakkoja tullaan määräämään".

448 Van Miert ei kuitenkaan ole näillä ilmoituksillaan ottanut ennakolta kantaa komission lopulliseen päätökseen sakkojen määräämisestä TACA:n osapuolille, vaan hän on ainoastaan perustellusti korostanut sakkoimmuniteetin poistamista koskevalle päätökselle annettavia oikeusvaikutuksia.

449 Komission esillä olevassa asiassa tekemän sakkoimmuniteetin poistamista koskevan päätöksen tarkoituksena ei ole ollut määrätä sakkoja TACA:n osapuolille tai velvoittaa komissio tekemään tällainen päätös, vaan ainoastaan tämän mahdollisuuden säilyttäminen varotoimenpiteenä TACA:n osapuolten ilmoituksesta huolimatta siltä varalta, että kantajat saisivat sakkoimmuniteetin asetuksen N:o 1017/68 soveltamisalaan kuuluvien sopimusten osalta. Komission päätöksen perusteena oli siis olennaisilta osin se, että kantajien peräkkäiset ilmoitukset eivät saa estää komissiota määräämästä sakkoja aikaisemmalta ajalta, mikäli se katsoo voivansa antaa poikkeusluvan jollekin TACA-sopimuksen muutetuista versioista.

450 Koska asetuksen N:o 1017/68 22 artiklan 2 kohdan mukaan sakkojen määrä riippuu muun muassa kilpailusääntöjen rikkomisen kestosta, komissio on perustellusti ilmoittanut TACA:n osapuolille, että viivyttely sen esille tuomien ongelmien ratkaisemisessa johtaisi sakkojen määrän korottamiseen.

451 Koska asetuksessa N:o 1017/68 ei säädetä sakkoimmuniteetista sen soveltamisalaan kuuluville sopimuksille ja koska yhteisön oikeudessa ei ole yleistä periaatetta, jonka mukaan ilmoituksen tehnyt yritys voi saada sakkoimmuniteetin myös siinä tapauksessa, ettei sellaista säännöstä, jossa kyseisestä immuniteetista nimenomaisesti säädettäisiin, ole annettu (edellä 44 kohdassa mainittu asia Atlantic Container Line ym. v. komissio, tuomion 48 ja 53 kohta), esillä olevassa asiassa sakkoimmuniteetin poistamisesta tehty päätös ei mitenkään vaikuttanut TACA:n osapuolten oikeusasemaan, sillä komissiolla on joka tapauksessa, tekipä se päätöksen sakkoimmuniteetin poistamisesta tai ei, mahdollisuus määrätä sakkoja riippumatta TACA:n osapuolten ilmoituksesta, joka koski sopimusta multimodaalikuljetusten yhteydessä tarjottujen maakuljetuspalvelujen hintojen yhteisestä vahvistamisesta.

452 Näillä perusteilla kantajien tältä osin esittämät väitteet on hylättävä.

453 Toiseksi kantajat vetoavat siihen, että eri artikkeleista ja lehdistötiedotteista ilmenee, että komissio piti perustamissopimuksen 86 artiklan soveltamista tiettyihin TACA:n menettelytapoihin keinona kiertää sakkoimmuniteettia, joka kantajilla oli perustamissopimuksen 85 artiklan nojalla.

454 Todettakoon kuitenkin, että vaikka kantajien mainitsemissa eri artikkeleissa ja lehdistötiedotteissa viitataankin komission mahdolliseen aikomukseen määrätä sakkoja TACA:n osapuolille perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan mukaisen yksittäispoikkeuksen myöntämiseksi ilmoitettujen sopimusten osalta, tästä ei voida päätellä, että komissio on soveltanut perustamissopimuksen 86 artiklaa tiettyihin TACA:n menettelytapoihin ainoana tarkoituksenaan kiertää sakkoimmuniteettia, joka sen joillakin jäsenillä oli perustamissopimuksen 85 artiklan nojalla. Kantajat eivät ole esittäneet mitään konkreettista näyttöä väitteensä tueksi, minkä vuoksi on todettava, että ne eivät ole osoittaneet väitteensä perustana olevien seikkojen pitävän paikkansa.

455 Vaikka oletettaisiinkin, että väitetyn kiertämisen tavoite voitaisiin päätellä kantajien esille tuomista eri artikkeleista ja lehdistötiedotteista, kysymys siitä, oliko komissiolla oikeus määrätä sakkoja perustamissopimuksen 86 artiklan rikkomisesta yrityksille, jotka olivat tehneet ilmoituksen yksittäispoikkeuksen saamiseksi perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan nojalla, koskee kuitenkin riidanalaisen päätöksen perusteltavuutta perustamissopimuksen 86 artiklan soveltamisen ja sen nojalla määrättyjen sakkojen osalta. Kantajien väite perustuu olettamukseen, jonka mukaan perustamissopimuksen 86 artiklaa rikkonut yritys ei saa sakkoimmuniteettia. Jos tämä olettamus, jonka kantajat ovat sitä paitsi kiistäneet sakkoja koskevien kanneperusteidensa yhteydessä, ei pidä paikkaansa, kysymys sakkoimmuniteetin kiertämisestä ei tule esille, sillä perustamissopimuksen 86 artiklan mukainen immuniteetti estäisi silloin sakkojen määräämisen tämän määräyksen rikkomisesta. Jos kyseinen olettamus on sen sijaan perusteltu, kysymys siitä, oliko komissiolla oikeus määrätä sakkoja, riippuu yksinomaan siitä, onko perustamissopimuksen 86 artiklaa rikottu, minkä kantajat ovat kiistäneet tämän määräyksen soveltamista koskevissa kanneperusteissaan. Joko perustamissopimuksen 86 artiklan rikkominen on näytetty oikeudellisesti riittävällä tavalla toteen, jolloin komissiolla oli oikeus määrätä sakkoja, tai perusta-

missopimuksen 86 artiklan rikkomista ei ole näytetty oikeudellisesti riittävällä tavalla toteen, jolloin perustamissopimuksen 86 artiklan nojalla määrätyt sakot on pelkästään tällä perusteella kumottava. Väitteellä sakkoimmuniteetin kiertämisestä perustamissopimuksen 85 artiklan nojalla ei näin ollen ole lainkaan sisältöä.

456 Kantajien tältä osin esittämät väitteet on näin ollen hylättävä.

B Tosiseikkojen, todisteiden ja asian kannalta merkityksellisten kysymysten arviointi

1. Asianosaisten lausumat

457 Kantajat väittävät ensinnäkin, että komissio on perustanut riidanalaisessa päätöksessä useat tosiseikkoja ja oikeudellisia seikkoja koskevat toteamuksensa spekulaatioihin, arveluihin ja olettamuksiin eikä todisteisiin tai analyyseihin. Ne tuovat tältä osin esille, että riidanalaisessa päätöksessä on käytetty 47 yhteydessä käsitteitä "todennäköinen" ja "epätodennäköinen" tutkittaessa relevantteja markkinoita (66 ja 67 perustelukappale), sisäistä kilpailua (193 perustelukappale), ulkoista kilpailua (249, 252 ja 258 perustelukappale), mahdollista kilpailua (290 perustelukappale), palvelusopimusten sisältöä (490 ja 494 perustelukappale), huolintapalkkioita (510 perustelukappale) ja määräävää markkina-asemaa (540 ja 541 perustelukappale). Kantajat väittävät, että nämä eri kohdat riidanalaisessa päätöksessä eivät perustu mihinkään näyttöön. Ne katsovat, että vaikka komissiolla voi joissakin olosuhteissa olla oikeus punnita asian kannalta merkityksellisiä seikkoja ja ratkaista asia sen mukaisesti, kannekirjelmässä mainitut esimerkit eivät osoita tällaista punnintaa tapahtuneen.

458 Toiseksi kantajien mukaan se, että komissio on hylännyt kantajien esittämiä todisteita ja väitteitä, osoittaa, ettei komissio ole käsitellyt esillä olevaa asiaa "avoimena kaikelle esitettävälle näytölle" (asia 86/82, Hasselblad v. komissio, tuomio 21.2.1984, Kok. 1984, s. 883, julkisasiamies Sir Gordon Slynnin ratkaisuehdotuksen s. 913).

459 Kantajat mainitsevat väitteensä tueksi useita riidanalaiseen päätökseen sisältyviä esimerkkejä. Ensinnäkin sisäisen kilpailun tutkinnan osalta (201 ja 202 perustelukappale) kantajat katsovat, että toteamus, jonka mukaan "muiden kuin tariffissa määrättyjen hintojen olemassaolo ei todista kilpailun olemassaolosta sen enempää kuin sen puuttumisestakaan", osoittaa, että komissio ei ollut valmis hyväksymään todisteita hintakilpailusta. Toiseksi kantajat väittävät, että komissio ei ole selittänyt niitä syitä, joiden vuoksi se on hylännyt niiden esittämät todisteet kilpailusta muilla seikoilla kuin hinnoilla (242 ja 522 perustelukappale). Kolmanneksi, tarkastellessaan tarjonnan korvaavuutta (280—282 perustelukappale) kantajat väittävät komission hyväksyneen olettaman, jonka mukaan niiden toimittamat todisteet ovat pätemättömiä sillä perusteella, että "asiantuntijalle annetut ohjeet ovat vaikuttaneet" Dynamarin raportin päätelmiin. Kantajat huomauttavat, että komissio ei ole vastineessaan pyrkinyt selittämään syitä Dynamarin raporttia kohtaan esittämälleen epäluulolle käyttämällä tämän raportin valmistelusta kantajien ja Dynamarin välillä käytyä kirjeenvaihtoa, vaikka se on liitetty kannekirjelmään. Neljänneksi kantajat arvostelevat hintoja koskevien väitteiden osalta (308, 325, 543 ja 589 perustelukappale) komissiota siitä, että se on tehnyt riidanalaisessa päätöksessä uuden analyysin palvelusopimusten hinnoista viittaamatta väitetiedoksiannossa esitettyihin väitteisiin ja hylkäämättä kantajien väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa esittämiä väitteitä. Riidanalaisessa päätöksessä ei käsitellä kysymystä siitä, olivatko komission omat toteamukset (eli se, että ajanjaksona 1993—1997 merikuljetusten hinnat nousivat 8 prosenttia ja että yhteisön maakuljetusten hinnat laskivat 4 prosenttia ottamatta huomioon inflaatiota) yhteensopivia määräävää markkina-asemaa koskevan toteamuksen kanssa. Kantajat huomauttavat, että komission epävarmuus sen omassa analyysissä ilmenee sen riidanalaista päätöstä koskevasta kuvauksesta vuoden 1998 kilpailupolitiikkaa koskevassa kertomuksessa (XXVIII kilpailupolitiikkaa koskeva kertomus — 1998, 107 kohta), jossa komissio viittaa pikemminkin kantelijoiden esittämiin väitteisiin kuin omaan hinta-analyysiinsä. Viidenneksi, tarkastellessaan kaksoishinnoitteluun perustuvia palvelusopimuksia (154 perustelukappale) kantajat arvostelevat komissiota siitä, ettei se ole pyytänyt niiltä tietoja väitteestä, jonka mukaan tämänkaltaisissa

sopimuksissa aloitteentekijänä oli sopimusten rahdinantajaosapuoli. Koska kyseessä on väärinkäyttöä koskevan väitteen kannalta keskeinen kysymys, komissio ei voi kantajien mielestä yrittää vyöryttää todistustaakkaa kantajille. Kuudenneksi, linjakonferenssisopimusten taustan osalta (469—471 perustelukappale) kantajat huomauttavat, että komissio on hyväksynyt vain yhden niiden esittämistä todisteista käsittelemättä lainkaan muita todisteita. Ne lisäävät, että komissio on vasta vastineessaan, eikä riidanalaisessa päätöksessä, yrittänyt selittää kaikkien näiden todisteiden hylkäämistä.

460 Kolmanneksi kantajat väittävät, että komissio ei ole ottanut riidanalaisessa päätöksessä huomioon tiettyjä väitetiedoksiannon antamisen jälkeen tapahtuneita tosiseikkoja, vaikka ne osoittavat virheellisiksi väitteet, jotka olivat väitetiedoksiannon antamisajankohtana olennaisia komission päättelyn kannalta. Kantajat vetoavat erityisesti siihen, että komissio on riidanalaisessa päätöksessä (296, 562, 566 ja 567 perustelukappale) pysynyt väitetiedoksiantoon (108, 113, 229 ja 236 kohta) sisältyneessä kannassaan, jonka mukaan kantajat eivät osallistu mahdollisesti merkittävään kilpailuun, vaikka hallinnollisen menettelyn kuluessa Chine Ocean Shipping Co. (jäljempänä Cosco), Yangming, K Line (helmikuussa 1997) ja Norasia Line (kesäkuussa 1998) ovat aloittaneet Atlantin ylittävän liikenteen itsenäisinä varustamoina, kun taas NOL (toukokuussa 1998) on vetäytynyt TACA-sopimuksesta aloittaakseen uuden toiminnan nimellä APL. Komissio perustaa kantajien mukaan päätelmänsä markkinarakenteen kilpailusääntöjen vastaisesta muuttamisesta väitteeseen siitä, että mahdollisia kilpailijoita on kannustettu liittymään TACA:n jäseniksi.

461 Komissio vaatii kantajien väitteiden hylkäämistä tältä osin.

2. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

462 Esillä olevilla kanneperusteillaan kantajat väittävät ensinnäkin, että komissio on perustanut riidanalaisessa päätöksessä useat tosiseikkoja ja oikeudellisia seikkoja

koskevat toteamuksensa spekulaatioihin, arveluihin ja olettamuksiin eikä todisteisiin tai analyyseihin. Tämän jälkeen ne väittävät komission hylänneen niiden todisteet ja väitteet, jolloin se ei ole ollut avoin kaikelle esitettävälle näytölle. Lisäksi ne väittävät, että komissio ei ole ottanut riidanalaisessa päätöksessä huomioon tiettyjä väitetiedoksiannon antamisen jälkeen tapahtuneita tosiseikkoja, vaikka ne osoittavat virheellisiksi väitteet, jotka olivat väitetiedoksiannon antamisajankohtana olennaisia komission päättelyn kannalta.

463 Tästä seuraa, että kantajat arvostelevat komissiota ennen kaikkea objektiivisuuden puuttumisesta tosiseikkojen, todisteiden ja asian kannalta merkityksellisten seikkojen tutkinnassa.

464 Korostettakoon, että vaikka väitteen komission objektiivisuuden puutteesta näissä eri asioissa oletettaisiin pitävän paikkansa, se ei merkitse puolustautumisoikeuksien loukkaamista, joka voisi aiheuttaa riidanalaisen päätöksen kumoamisen, vaan sitä olisi tutkittava todistusharkinnan tai päätöksen perustelujen valvonnan kannalta (ks. vastaavasti edellä 188 kohdassa mainittu asia T-37/91, ICI v. komissio, tuomio 29.6.1995, 72 kohta).

465 Korostettakoon, että useimmat kantajien väitteet liittyvät siihen, että komission väitteitä ei ole tuettu riittävin todistein. Näitä ovat väitteet siitä, että käsitteitä "todennäköinen" ("likely") ja "epätodennäköinen" ("unlikely") on käytetty riidanalaisessa päätöksessä 47 eri otteeseen, että komissio ei ollut valmis hyväksymään todisteita hintakilpailusta TACA:n osapuolten välillä, että Dynamarin raportin päätelmiä ei ollut otettu huomioon, että komissio oli tehnyt riidanalaisessa päätöksessä uuden analyysin palvelusopimuksista viittaamatta enää väitetiedoksiannossa esitettyihin väitteisiin, että kantajia ei ollut kuultu siitä, olivatko rahdinantajat pyytäneet kaksoishinnoitteluun perustuvia palvelusopimuksia, ja että komissio oli hyväksynyt linjakonferenssisopimusten taustasta vain yhden kantajien esittämistä todisteista palvelusopimuksia koskevan lainsäätäjän

tarkoituksen osoittamiseksi ja sen osoittamiseksi, että tiettyjen yritysten aloittaminen hiljattain Atlantin ylittävässä liikenteessä oli ristiriidassa mahdollisen kilpailun puuttumisesta esitettyjen komission väitteiden kanssa.

466 Väitteillä, joiden mukaan komissio ei ole selittänyt syitä, joiden vuoksi se on hylännyt TACA:n osapuolten esittämät todisteet hintakilpailusta sekä TACA:n osapuolten esittämän näytön linjakonferenssien taustasta, vain kiistetään riidanalaisen päätöksen perustelut tältä osin.

467 Näistä syistä on katsottava, että kantajien väitteillä ei ole merkitystä tutkittaessa esillä olevia, puolustautumisoikeuksien loukkaamista koskevia kanneperusteita, ja ne on tästä syystä hylättävä.

C Sakkoja koskeva arviointi

1. Asianosaisten lausumat

468 Kantajat väittävät, että sakkojen määräämiseen liittyneet tapahtumat osoittavat komissiolta puuttuneen objektiivisuutta. Kantajat vetoavat tältä osin lehtiartikkeleihin, joissa viitataan komission sisällä ja tietyissä jäsenvaltioissa esitettyyn vastustukseen kilpailuasiain pääosaston ehdottamien sakkojen määrää kohtaan. Kantajat vetoavat myös rahdinantajan ilmoitukseen, jonka mukaan sakkojen määrä on kohtuuton. Kantajat toteavat, etteivät ne tiedä, onko komissio ottanut näitä seikkoja huomioon — ja mikäli on, missä määrin — ennen riidanalaisen päätöksen tekemistä.

469 Komissio vaatii kantajien tältä osin esittämien väitteiden hylkäämistä.

2. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

470 Kantajat vetoavat tällä väitteellään ennen kaikkea siihen, että sakkojen määräämiseen TACA:n osapuolille liittyneet tapahtumat osoittavat komission kilpailuasiain pääosastolta puuttuneen objektiivisuutta.

471 Tarkasteltaessa ensinnäkin väitettä, jonka mukaan komissio on vastustanut kilpailuasiain pääosaston ehdotusta sakkojen määräämisestä, on huomattava, että vaikka kilpailuasiain pääosasto olisi loukannut hyvän hallinnon, objektiivisuuden ja puolueettomuuden periaatteita, riidanalaista päätöstä ei ole tehnyt kyseinen pääosasto vaan komission jäsenten kollegio (ks. vastaavasti edellä 404 kohdassa mainittu asia ABB Asea Brown Boveri v. komissio, tuomion 104 kohta).

472 Tarkasteltaessa tämän jälkeen tiettyjen jäsenvaltioiden esittämää vastustusta kilpailuasiain pääosaston ehdottamaa sakkojen määrää kohtaan on muistettava, että perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan soveltamisasetusten yhteyksiä jäsenvaltioiden viranomaisiin koskevien säännösten mukaan kyseisten jäsenvaltioiden edustajia on kuultava ennen kilpailusääntöjen rikkomisesta määrättäviä sakkoja koskevan päätöksen tekemistä näillä asetuksilla perustetuissa kilpailunrajoituksia ja määräävää markkina-asemaa käsittelevissä neuvoa-antavissa komiteoissa. Koska esillä olevassa asiassa komissio on tehnyt päätöksensä asetusten N:o 17, N:o 1017/68 ja N:o 4056/86 perusteella, kullakin näistä asetuksista perustettua neuvoa-antavaa komiteaa on kuultu. On todettava, että tälle päätöksentekomenettelylle on ominaista, että jäsenvaltiot esittävät mahdollisesti varauksia tai vastustuksia komission päätösten osalta. Koska kyseiset neuvoa-antavat komiteat antavat vain lausuntoja, komissio ei voi loukata hyvän hallinnon periaatetta vain poikkeamalla niiden lausunnoista.

473 Se, että eräs rahdinantaja on ilmaissut kantansa, on sellaisenaan merkityksetöntä arvioitaessa, onko komissiolta puuttunut objektiivisuutta. Kolmannen osapuolen ilmaiseman kannan perusteella ei voida päätellä, että komissiolla olisi ennakkokäsitys kantajien osalta. On myös todettava, että kantajien mainitsemassa lehtiartikkelissa kerrotaan, että toisen rahdinantajan mukaan TACA:n osapuolet kykenevät täysin maksamaan niille määrätyn sakon, kun otetaan huomioon niiden voitot viiden viimeisen vuoden aikana.

474 Joka tapauksessa on korostettava, että vaikka väitteen komission tai kilpailuasiain pääosaston objektiivisuuden puutteesta sakkojen määrän arvioinnissa oletettaisiin pitävän paikkansa, se ei merkitse puolustautumisoikeuksien loukkaamista, joka voisi aiheuttaa riidanalaisen päätöksen kumoamisen, vaan sitä on tutkittava sakkojen määrän arviointia koskevan valvonnan kannalta ja tästä kysymyksestä esitettyjen kanneperusteiden yhteydessä (ks. vastaavasti edellä 188 kohdassa mainittu asia T-37/91, ICI v. komissio, tuomio 29.6.1995, 72 kohta).

475 Näin ollen sakkojen arviointia koskeva kolmas väite on kokonaisuudessaan hylättävä.

D Johtopäätös kolmannesta osasta

476 Edellä esitetystä seuraa, että esillä olevan kanneperusteiden ryhmän kolmas osa on kokonaisuudessaan hylättävä.

Johtopäätös puolustautumisoikeuksien loukkaamista koskevista kanneperusteista

477 Kaiken edellä esitetyn perusteella käsiteltävänä olevien, puolustautumisoikeuksien loukkaamista koskevien kanneperusteiden ensimmäinen osa, jonka mukaan oikeutta tulla kuulluksi on loukattu, on hyväksyttävä siltä osin kuin kantajat väittävät komission perustaneen riidanalaisessa päätöksessä todetun toisen väärinkäytön neljään asiakirjaan, joiden osalta kantajilla ei ole ollut tilaisuutta esittää huomautuksiaan. Tästä loukkaamisesta aiheutuvat vaikutukset riidanalaisen päätöksen lainmukaisuuteen riippuvat kuitenkin aineellisesta tutkinnasta, joka on suoritettava toista väärinkäyttöä koskevista komission arvioinneista, jotka ovat perustamissopimuksen 86 artiklan rikkomisesta esitettyjen kantajien kanneperusteiden kohteena.

478 Tämän kanneperusteiden ryhmän ensimmäinen osa on muilta osin hylättävä. Esillä olevan, puolustautumisoikeuksien loukkaamista koskevan kanneperusteiden ryhmän toinen osa, jonka mukaan oikeutta tutustua asiakirjoihin on loukattu, ja kolmas osa, jonka mukaan hyvän hallinnon, objektiivisuuden ja puolueettomuuden periaatteita on loukattu, on hylättävä kokonaisuudessaan.

II *Kanneperusteet, joiden mukaan perustamissopimuksen 85 artiklaa ja asetuksen N:o 1017/68 2 artiklaa ei ole rikottu ja perustelut ovat tältä osin eri tavoin puutteellisia*

479 Kantajien tässä yhteydessä esittämät kanneperusteet voidaan jakaa kolmeen erilliseen osaan. Ensimmäinen osa koskee riidanalaiseen päätökseen sisältyviä arviointeja maakuljetuspalvelujen hintojen vahvistamista koskevasta sopimuksesta. Toinen osa liittyy riidanalaisessa päätöksessä oleviin arviointeihin palvelusopimuksia koskevista säännöistä. Kolmas osa koskee riidanalaisen päätöksen arviointeja huolintapalkkioita koskevista säännöistä.

Ensimmäinen osa, joka koskee riidanalaisen päätöksen arviointeja maakuljetuspalvelujen hintojen vahvistamista koskevasta sopimuksesta

480 Esillä olevan osan yhteydessä esitetyissä kanneperusteissaan kantajat väittävät ensinnäkin, että riidanalaisen päätöksen 1 artiklan mukainen kielto TACA:n osapuolten väliselle hintasopimukselle, joka koskee muihin palveluihin yhdistettyjen sisämaakuljetuspalvelujen tarjoamista rahdinantajille yhteisön alueella osana konttilastin multimodaalikuljetusta Pohjois-Euroopan ja Yhdysvaltojen välillä, on yhteensopimaton edellä 29 kohdassa mainitussa asiassa Atlantic Container ym. vastaan komissio 10.3.1995 annetun määräyksen kanssa. Toiseksi kantajat väittävät, että kun otetaan huomioon erityisesti niiden tekemät yhteistyösopimukset, joilla on pyritty parantamaan rahdinantajille tarjottavia maakuljetuspalveluja, eli EIEIA-sopimus ja säteittäistä kuljetusverkostoa koskeva järjestelmä, kyseinen sopimus täyttää perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdassa yksittäispoikkeuksen myöntämiselle asetetut edellytykset.

481 Vastauksena ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen esittämään kysymykseen kantajat ovat kuitenkin istunnossa todenneet, että ottaen huomioon ns. FEFC-tapauksessa annettu tuomio (mainittu edellä 196 kohdassa) ja EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan soveltamisesta 14 päivänä marraskuuta 2002 tehty komission päätös 2003/68/EY (Asia COMP/37.396/D2 — Tarkistettu TACA) (EYVL 2003, L 26, s. 53) ne eivät pysy tämän osan yhteydessä esittämissään kanneperusteissa.

482 Näin ollen lausunnon antaminen esillä olevien kanneperusteiden, joiden mukaan perustamissopimuksen 85 artiklaa ja asetuksen N:o 1017/68 2 artiklaa ei ole rikottu ja perustelut ovat tältä osin eri tavoin puutteellisia, ensimmäisestä osasta raukeaa.

Toinen osa, joka koskee riidanalaisen päätöksen arviointeja palvelusopimuksia koskevista säännöistä

483 Kantajat ovat toisen osan yhteydessä esittäneet kahdenlaisia kanneperusteita. Ensimmäisillä kanneperusteillaan kantajat arvostelevat komissiota siitä, että se on riidanalaisen päätöksen 3 artiklassa kieltänyt niitä tekemästä yhdessä linjakonferenssin puitteissa konferenssin palvelusopimuksia rahdinantajien kanssa TACA-sopimuksessa määrättyjen äänestysmenettelyjen mukaisesti, mitä ne kutsuvat kannekirjelmän mukaan "oikeudeksi tehdä konferenssin palvelusopimuksia" ("Conference service contract authority"). Jälkimmäisillä kanneperusteillaan kantajat arvostelevat komissiota siitä, että se on riidanalaisen päätöksen 3 artiklan mukaisesti kieltänyt tietyt TACA-sopimuksen säännöt palvelusopimuksista.

A TACA:n osapuolten oikeus tehdä konferenssin palvelusopimuksia

484 Kantajat esittävät kaksi kanneperustetta, jotka koskevat oikeutta tehdä konferenssin palvelusopimuksia. Ensimmäisellä kanneperusteellaan ne väittävät, että komissio on katsonut virheellisesti riidanalaisessa päätöksessä, että tähän oikeuteen ei voitaisi soveltaa asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa säädettyä ryhmäpoikkeusta, vaikka tämä oikeus kuuluu linjakonferenssien perinteiseen toimintaan ja on yhteensopiva asetuksen N:o 4056/86 1 artiklan 3 kohdan b alakohdassa tarkoitetun yhdenmukaisia tai yhteisiä kuljetusmaksuja koskevan käsitteen kanssa. Toisella kanneperusteellaan kantajat arvostelevat komissiota siitä, että se ei ole ratkaissut perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan mukaisesti niiden hakemusta yksittäispoikkeuksen saamiseksi oikeudelle tehdä konferenssin palvelusopimuksia.

1. Asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa säädetyn ryhmäpoikkeuksen soveltaminen

a) Asianosaisten lausumat

485 Kantajat väittävät ensinnäkin, että toisin kuin komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 464 perustelukappaleessa, oikeus tehdä konferenssin palvelusopimuksia kuuluu linjakonferenssien perinteiseen toimintaan ja on yhteensopiva yhdenmukaisia tai yhteisiä kuljetusmaksuja koskevan käsitteen kanssa, joten siihen on sovellettava asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa säädettyä ryhmäpoikkeusta. Koska kantajien mukaan oikeus tehdä konferenssin palvelusopimuksia on ryhmäpoikkeuksen soveltamisalaan kuuluvaa toimintaa, myös sopimukseen niistä edellytyksistä, joilla konferenssin jäsenet käyttävät tätä oikeutta, pitäisi soveltaa asetuksessa N:o 4056/86 säädettyä ryhmäpoikkeusta. Kantajat täsmentävät vielä, että TAA-päätöksessä komissio ei ole kyseenalaistanut ryhmäpoikkeuksen soveltamista yhteisiin palvelusopimuksiin.

486 Kantajat huomauttavat, että rahdinantajien ja konferenssien väliset sopimukset tavaroiden kuljettamisesta tiettyjä ajanjaksona konferenssin tariffista poikkeavalla tariffilla kuuluvat perinteisiin konferenssikäytäntöihin ja että käsitettä "palvelusopimukset" käytti jo US Federal Maritime Board vuonna 1961.

487 Kantajat väittävät myös esittäneensä näiden konferenssisopimusten yksityiskohdat vastauksessaan väitetiedoksiantoon (2. osa, s. 164—181), ja kuvailevat kannekirjelmässään perinteisiä konferenssikäytäntöjä. Kantajat katsovat, että nämä seikat osoittavat perusteettomaksi komission väitteen, jonka mukaan palvelusopimukset otettiin käyttöön vasta US Shipping Actin tultua voimaan eivätkä ne kuulu perinteisiin konferenssikäytäntöihin.

488 Toiseksi kantajat väittävät, että oikeus tehdä konferenssin palvelusopimuksia on vastoin riidanalaisen päätöksen 462 perustelukappaleessa esitettyä päätelmää yhteensopiva asetuksessa N:o 4056/86 tarkoitettujen yhdenmukaisten tai yhteisten kuljetusmaksujen kanssa.

489 Kantajien mukaan asetuksesta N:o 4056/86 seuraa joko se, että yhdenmukaisten tai yhteisten kuljetusmaksujen käsite on riittävän laaja sisältääkseen lojaliteettisopimukset, TVR-maksut ja itsenäisen toiminnan, tai se, että kyseisessä asetuksessa annetaan konferenssin jäsenille oikeus tehdä rahdinantajien kanssa hintoja koskevia useita lisäsopimuksia, kuten lojaliteettisopimuksia ja sopimuksia TVR-maksuista ja itsenäisestä toiminnasta.

490 Kantajat väittävät, että komissio ei tulkitse yhdenmukaisten tai yhteisten kuljetusmaksujen käsitettä johdonmukaisesti. Kantajien mukaan komissio on omaksunut suppean määritelmän ilmaisusta "yhdenmukaiset tai yhteiset" jättääkseen sen ulkopuolelle oikeuden tehdä konferenssin palvelusopimuksia, ja se esittää keinotekoisia perusteluja erottaakseen palvelusopimukset lojaliteettisopimuksista, aikaan ja määrään perustuvista maksuista ja itsenäisestä toiminnasta.

491 Kantajat väittävät vielä, että riidanalaisessa päätöksessä ei selitetä, ovatko lojaliteettisopimusten, TVR-maksujen, itsenäisen toiminnan ja erillisten palvelusopimusten yhteydessä tarjotut palvelut "palveluja, jotka poikkeavat olennaisesti konferenssitariffin mukaisia maksuja maksaville rahdinantajille tavallisesti tarjottavista palveluista" riidanalaisen päätöksen 450 perustelukappaleessa tarkoitetulla tavalla.

492 Kantajat vetoavat ensinnäkin siihen, että komissio hyväksyy sen, että konferenssin jäsenet poikkeavat konferenssin hinnoista tietyissä olosuhteissa, mutta ei sovita tätä kantaansa yhteen yhdenmukaisten tai yhteisten kuljetusmaksujen käsitettä koskevan määritelmänsä kanssa. Komissio ei ole selittänyt, poikkea-

vatko lojaliteettisopimusten, TVR-maksujen ja itsenäisen toiminnan yhteydessä tarjotut palvelut "olennaisesti konferenssitariffin mukaisia maksuja maksaville rahdinantajille tavallisesti tarjottavista palveluista".

493 Kantajat väittävät tämän jälkeen, että riidanalaisesta päätöksestä ei ilmene selvästi, ovatko erillisten palvelusopimusten yhteydessä tarjotut palvelut — jotka komission mukaan konferenssin pitäisi hyväksyä — (tai pitäisikö niiden olla) "palveluja, jotka poikkeavat olennaisesti konferenssitariffin mukaisia maksuja maksaville rahdinantajille tavallisesti tarjottavista palveluista". Jos ne ovat tällaisia palveluja, riidanalaisessa päätöksessä ei selitetä, miksi konferenssin palvelusopimusten yhteydessä tarjotut palvelut eivät ole sellaisia. Jos sitä vastoin erillisten palvelusopimusten yhteydessä tarjotut palvelut eivät ole riidanalaisen päätöksen 450 perustelukappaleessa tarkoitetun kaltaisia palveluja, kyseisessä päätöksessä ei selitetä, millä tavoin erilliset palvelusopimukset olisivat yhteensopivia yhdenmukaisten tai yhteisten kuljetusmaksujen käsitteen kanssa, sellaisena kuin komissio on tätä käsitettä tulkinnut.

494 Komissio toteaa ECTU:n tukemana, ettei se pysty täysin ymmärtämään, mitä kantajat tarkoittavat ilmaisulla "Conference service contract authority". Komission mukaan on korostettava, että jos kantajat tarkoittavat tällä käsitteellä sitä, että konferenssin jäsenet voivat yhdessä tehdä palvelusopimuksia rahdinantajien kanssa, riidanalaisessa päätöksessä ei pidetä tätä mahdollisuutta sinänsä kilpailunrajoituksena. Tämän vuoksi kantajien mainitsema ongelma ei tule esille.

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

495 Kantajat väittävät, että riidanalaisessa päätöksessä todetaan virheellisesti, että TACA:n osapuolten oikeuteen tehdä yhdessä konferenssin puitteissa konferenssin

palvelusopimuksia TACA-sopimuksessa määrättyjen äänestysmenettelyjen mukaisesti ei sovelleta asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa säädettyä ryhmäpoikkeusta.

496 Ennen tämän kysymyksen tutkimista on kuitenkin tarkistettava, onko riidanalaisessa päätöksessä todettu, että kyseinen oikeus merkitsee sellaisenaan perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitettua kilpailunrajoitusta.

497 Todettakoon, että riidanalaisen päätöksen 449 perustelukappaleessa komissio katsoo, että asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa säädetty ryhmäpoikkeus "ei salli — — yhteisiä palvelusopimuksia". Komissio on kuitenkin vastineessaan myöntänyt, että riidanalaisessa päätöksessä käytetty ilmaisu "yhteiset palvelusopimukset" kattoi samalla sekä konferenssin palvelusopimukset että useiden kuljetusyritysten yhdessä tekemät erilliset palvelusopimukset.

498 On katsottava kantajien tavoin, että tästä riidanalaisen päätöksen perustelukappaleesta voitaisiin päätellä komission katsovan, että pelkästään se, että linjakonferenssi tekee palvelusopimuksia, merkitsee sellaisenaan perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitettua kilpailunrajoitusta, johon ei sovelleta asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa säädettyä ryhmäpoikkeusta ja joka on näin ollen ilman perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan mukaisesti myönnettyä yksittäispoikkeusta kielletty tämän määräyksen ensimmäisen kohdan nojalla. Näin on sitäkin suuremmalla syyllä, kun konferenssin palvelusopimusten tekeminen merkitsee jo käsitteellisesti hintojen vahvistamista koskevan horisontaalisen sopimuksen tekemistä. Tällaiset sopimukset on paitsi nimenomaan kielletty perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan a alakohdassa, ne merkitsevät myös yhteisön kilpailuoikeuden ilmeistä rikkomista (asia T-14/89, Montedipe v. komissio, tuomio 10.3.1992, Kok. 1992, s. II-1155, 265 kohta ja asia T-148/89, Tréfilunion v. komissio, tuomio 6.4.1995, Kok. 1995, s. II-1063, 109 kohta), myös asetuksen N:o 4056/86 soveltamisalaan kuuluvien merikuljetusten alalla (edellä 427 kohdassa mainittu asia CMA CGM ym. v. komissio, tuomion 100 ja 210 kohta).

499 Riidanalaisen päätöksen täsmällinen sisältö on kuitenkin johdettava sen päätösosasta sekä tämän välttämättömänä tukena olevista perusteluista (asia T-138/89, NBV ja NVB v. komissio, tuomio 17.9.1992, Kok. 1992, s. II-2181, 31 kohta).

500 Riidanalaisen päätöksen päätösosan 3 artiklassa komissio toteaa, että TACA:n osapuolet ovat rikkoneet perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa "sopimalla ehdoista ja edellytyksistä, joilla ne voivat tehdä palvelusopimuksia rahdinantajien kanssa". Samoin riidanalaisen päätöksen perusteluissa komissio toteaa vastaavin sanoin 379 perustelukappaleen c kohdassa ja 607 perustelukappaleen b kohdassa, että "niistä ehdoista ja edellytyksistä, joilla nämä voivat tehdä palvelusopimuksia rahdinantajien kanssa", tehdyn sopimuksen tarkoituksena on estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua tai siitä seuraa, että kilpailu estyy, rajoittuu tai vääristyy perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla.

501 Riidanalaisen päätöksen 477—510 perustelukappaleesta, jotka koskevat perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan soveltamista TACA:n palvelusopimuksia koskeviin määräyksiin, ilmenee komission tutkimien "ehtojen ja edellytysten" sisältävän ensinnäkin vuosina 1994 ja 1995 asetetun kiellon tehdä erillisiä palvelusopimuksia ja toiseksi palvelusopimusten sisältöön ja tekemiseen kohdistuvat rajoitukset, joita ovat riidanalaisen päätöksen 489—501 perustelukappaleen mukaisesti suojalausekkeiden kielto, yli vuoden pituisten sopimusten kielto (jota on sittemmin jatkettu ensin kahteen ja sitten kolmeen vuoteen), kielto tehdä useita sopimuksia kerrallaan, sopimussakot, palvelusopimusten luottamuksellisuus ja itsenäisen toiminnan kieltäminen palvelusopimusten yhteydessä. Analyysinsa päätteeksi komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 502 perustelukappaleessa, että nämä ehdot ja edellytykset eivät täytä perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdassa asetettuja edellytyksiä yksittäispoikkeuksen myöntämiselle. Samoin on huomattava, että riidanalaisen päätöksen 149 perustelukappaleessa komissio luettelee palvelusopimusten sisältöä ja tilanteita, joissa niitä voidaan tehdä, koskevia TACA:n osapuolten rajoituksia, jotka sisältävät "kestoa koskevia rajoituksia, kiellon laatia suojalausekkeita ja useita

samanaikaisia sopimuksia, luottamuksellisuuden rikkomista koskevia velvoitteita sekä palvelusopimuksen laiminlyönnistä seuraavan sopimussakon määrästä sopimisen".

502 Sitä vastoin on todettava, että se, että konferenssin palvelusopimukset on tehty yhdessä konferenssin puitteissa siinä määritettyjä äänestysmenettelyjä noudattaen, ei kuulu riidanalaisen päätöksen 477—501 perustelukappaleessa mainittuihin ehtoihin ja edellytyksiin, vaikka TACA-sopimuksen määräykset kyseisistä menettelyistä konferenssin palvelusopimusten tekemiseksi on ilmoitettu yksittäispoikkeuksen saamiseksi perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan nojalla samalla tavoin kuin useimmat riidanalaisen päätöksen 477—501 perustelukappaleessa mainitut ehdot ja edellytykset.

503 Toiseksi on huomattava, että riidanalaisen päätöksen 445 perustelukappaleessa komissio täsmentää nimenomaisesti tutkiessaan perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan soveltamista palvelusopimuksiin, että tämän määräyksen soveltamisalaan kuuluvat "yhteiset palvelusopimukset" ovat sellaisia palvelusopimuksia, "joita TACA:n osapuolet ovat tehneet". Muistutettuaan sitä ennen 442 perustelukappaleessa, että vuosina 1994 ja 1995 TACA:n osapuolet olivat kieltäneet erillisten palvelusopimusten tekemisen, komissio toteaa 443 perustelukappaleessa, että "yhteiset palvelusopimukset, joissa on mukana kaksi tai useampia varustamoja, voivat rajoittaa kilpailua muun muassa silloin, jos kyseiset varustamot ovat sopineet nimenomaisesti tai hiljaisesti, että kumpikaan ei tee rahdinantajan kanssa kahdenvälistä sopimusta".

504 Tällaisessa tapauksessa komissio katsoo, kuten se toteaa 445 perustelukappaleessa, että "yhteisten palvelusopimusten — — tarkoitus tai seuraus on rajoittaa samaa palvelua tarjoavien kilpailijoiden taholta tulevaa hinta- tai muita ehtoja koskevaa kilpailua eikä niinkään tarjota rahdinantajille uutta palvelua". Se tuo erityisesti 446 perustelukappaleessa esille, että jos jokin linjavarustamo pystyisi tarjoamaan tiettyä palvelua yksinään, ilman yhteistä palvelusopimusta, varustamot voisivat tarjota lisäpalveluja, kuten pidempää maksutonta lastausaikaa, luottojen pidennyksiä ja ilmaista asiakirjojen käsittelyä tai alennuksia

muun liikenteen yhteydessä tarjotuista palveluista. Komissio toteaa kuitenkin 445 perustelukappaleessa, että "TACA:n osapuolet eivät ole toimittaneet todisteita siitä, että yhteiset palvelusopimukset olisivat rahdinantajan kannalta hyödyllisempiä kuin yksittäisten varustamojen tarjoamat palvelut". Päinvastoin, riidanalaisen päätöksen TACA:n osapuolten tekemiä konferenssin palvelusopimuksia kuvailevassa tosiseikkoja koskevassa osassa, 127 ja 128 perustelukappaleessa sekä 145—148 perustelukappaleessa, komissio korostaa pitkään niitä vaikutuksia, joita on TACA:n vuosina 1994 ja 1995 asettamalla kiellolla tehdä erillisiä palvelusopimuksia ja erityisesti sillä, että TACA:n tekemissä konferenssin palvelusopimuksissa tarjottiin vähän yksilöllistä palvelua, toisin kuin ennen TAA/TACA:n voimaantuloa, jolloin erillisten palvelusopimusten tekeminen oli mahdollista.

505 Riidanalaisen päätöksen 442—446 perustelukappaleesta niitä yhdessä luettaessa seuraa näin ollen, että komissio on katsonut sinänsä sen, että TACA:n osapuolet ovat tehneet yhdessä konferenssin puitteissa konferenssin palvelusopimuksia TACA:n määrittämien äänestysmenettelyjen mukaisesti, rajoittaneen kilpailua perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla ainoastaan siltä osin kuin samoja TACA:n osapuolia oli kielletty tekemästä erillisiä palvelusopimuksia, minkä seurauksena viimeksi mainitut saattoivat tehdä yksinomaan konferenssin palvelusopimuksia eivätkä lainkaan erillisiä palvelusopimuksia.

506 Kun otetaan huomioon riidanalaisen päätöksen päätösosan 3 artiklan sanamuoto, sellaisena kuin sitä on tulkittu 442—502 perustelukappaleessa esitettyjen perustelujen valossa, on huomattava, että kun riidanalaisen päätöksen 449 perustelukappaleen mukaan "yhteiset palvelusopimukset" eivät kuulu asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa säädetyn ryhmäpoikkeuksen soveltamisalaan ja ovat siten ilman perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan mukaisesti myönnettyä yksittäispoikkeusta kiellettyjä tämän määräyksen ensimmäisen kohdan nojalla, siinä tarkoitetaan ainoastaan TACA:n osapuolille asetettua kieltoa tehdä erillisiä palvelusopimuksia.

507 Edellä esitetyn perusteella komissio ei katso riidanalaisessa päätöksessä, että TACA:n osapuolten oikeus tehdä yhdessä konferenssin puitteissa konferenssin palvelusopimuksia TACA-sopimuksessa määrättyjen äänestysmenettelyjen mukaisesti olisi sellaisenaan perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu kilpailunrajoitus, eikä se näin ollen kiellä kyseistä oikeutta. Todettakoon kuitenkin, että komissio on nimenomaisesti vahvistanut sekä vastineessaan että vastauksissaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjallisiin kysymyksiin ja istunnossa, että riidanalaisessa päätöksessä ei kielletä TACA:n osapuolia tekemästä tällaisia konferenssin palvelusopimuksia. On myös huomattava, että tarkistettua TACA:ta koskevasta päätöksestä 2003/68/EY ja etenkin sen 66 perustelukappaleesta ilmenee TACA:n osapuolten jatkaneen konferenssin palvelusopimusten tarjoamista riidanalaisen päätöksen tekemisen jälkeen.

508 Näin ollen on todettava, että esillä olevalla kanneperusteella ei ole kohdetta.

2. Yksittäispoikkeuksen myöntäminen perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan nojalla

a) Asianosaisten lausumat

509 Kantajat väittävät, että 5.7.1994 päivätyssä poikkeushakemuksessaan ne ovat pyytäneet yksittäispoikkeusta oikeudelle tehdä konferenssin palvelusopimuksia (Conference service contract authority). Ne lisäävät, että vaikka oikeus tehdä konferenssin palvelusopimuksia katsottaisiin perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan vastaiseksi ja vaikka se ei kuuluisi asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa tarkoitetun ryhmäpoikkeuksen soveltamisalaan, komissio ei ole suunnitellut myöntävänsä mahdollista yksittäispoikkeusta eikä riidanalaisen päätöksen 3 artiklassa viitata niiden poikkeushakemukseen.

510 Komissio toistaa ECTU:n tukemana, ettei se ymmärrä kantajien käyttämää käsitettä "Conference contract service authority", ja pitää kanneperustetta joka tapauksessa perusteettomana.

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

511 Vastauksena ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjalliseen kysymykseen kantajat ovat todenneet, että muun muassa päätöksen 2003/68/EY vuoksi ne eivät pysy esillä olevassa kanneperusteessaan. Näin ollen lausunnon antaminen siitä raukeaa.

B TACA-sopimuksen säännöt palvelusopimuksista

512 Esillä olevilla kanneperusteillaan kantajat kiistävät komission riidanalaisessa päätöksessä esittämät arvioinnit, jotka koskevat ensinnäkin sääntöjä konferenssin palvelusopimusten sisällöstä, toiseksi sääntöjä erillisten palvelusopimusten tekemisestä ja sisällöstä ja kolmanneksi itsenäisen toiminnan kieltämistä palvelusopimusten osalta.

1. Säännöt konferenssin palvelusopimusten sisällöstä

a) Asianosaisten lausumat

513 Kantajat väittävät ensinnäkin, että koska oikeus tehdä konferenssin palvelusopimuksia kuuluu asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa säädetyn ryhmäpoikkeuk-

sen soveltamisalaan, TACA:n osapuolilla on väistämättä oikeus vahvistaa sääntöjä siitä, millä edellytyksillä ne voivat konferenssina tehdä konferenssin palvelusopimuksia. Ryhmäpoikkeus koskee näin ollen myös TACA:n vahvistamia edellytyksiä.

514 Kantajien mukaan komissio ei ole käsitellyt tätä kysymystä riidanalaisessa päätöksessä. Tämän vuoksi ne vaativat riidanalaisen päätöksen kumoamista siltä osin kuin toteamus, jonka mukaan ryhmäpoikkeusta ei sovelleta konferenssin palvelusopimuksiin, perustuu virheelliseen päätelmään siitä, että ryhmäpoikkeusta ei sovelleta oikeuteen tehdä konferenssin palvelusopimuksia.

515 Tämän jälkeen kantajat huomauttavat, että komissio ei ole tutkinut, täyttääkö oikeus tehdä konferenssin palvelusopimuksia yksittäispoikkeuksen myöntämiselle asetetut edellytykset. Niiden mukaan komissio ei voi kieltäytyä myöntämästä yksittäispoikkeusta TACA:n säännöille konferenssien palvelusopimusten sisällöstä suorittamatta ensin tätä tutkimusta.

516 Näin ollen kantajat vaativat riidanalaisen päätöksen kumoamista perustelujen puutteellisuuden vuoksi siltä osin kuin siinä kieltäydytään myöntämästä yksittäispoikkeusta TACA:n säännöille palvelusopimuksista.

517 Tarkastellessaan ECTU:n toteamusta, jonka mukaan "on joka tapauksessa vaikeaa käsittää, missä olosuhteissa yksittäispoikkeus voitaisiin myöntää yhteisille palvelusopimuksille", kantajat katsovat, ettei tämä toteamus heijasta komission vastineessaan esittämää kantaa, jonka mukaan se on valmis antamaan linjakonferenssien jäsenille oikeuden yhteisten palvelusopimusten tekemiseen.

518 Komissio väittää ECTU:n tukemana, ettei se ymmärrä, mitä kantajat tarkoittavat käsitteellä "Conference service contract authority" ja "säännöillä konferenssin palvelusopimuksista". Se vaatii esillä olevan kanneperusteen kumoamista.

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

519 Kantajat väittävät esillä olevissa kanneperusteissaan, kuten ne ovat todenneet vastauksessaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjalliseen kysymykseen perustamissopimuksen 85 artiklan rikkomista koskevien kanneperusteiden sisällöstä, että TACA:n osapuolten oikeus tehdä yhdessä konferenssin puitteissa konferenssin palvelusopimuksia TACA-sopimuksessa määrättyjen äänestysmenettelyjen mukaisesti antaa niille välttämättä oikeuden määrätä kyseisten sopimusten sisällöstä. Kantajat katsovat, että riidanalaisessa päätöksessä ei anneta niille tätä viimeksi mainittua oikeutta.

520 Kuten edellä on jo todettu, toisin kuin kantajat väittävät, riidanalaisessa päätöksessä ei kielletä perustamissopimuksen 85 artiklan nojalla TACA:n osapuolia tekemästä konferenssin palvelusopimuksia. On kuitenkin vielä tutkittava, kielletäänkö riidanalaisessa päätöksessä, kuten kantajat väittävät, saman määräyksen nojalla niitä vapaasti määrittämästä konferenssin puitteissa näiden sopimusten sisältöä.

521 On syytä muistaa, että komissio toteaa riidanalaisen päätöksen päätösosan 3 artiklassa, että TACA:n osapuolet ovat rikkoneet perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa "sopimalla ehdoista ja edellytyksistä, joilla ne voivat tehdä palvelusopimuksia rahdinantajien kanssa". Kuten edellä on todettu, riidanalaisen päätöksen 477—510 perustelukappaleesta, jotka koskevat perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan soveltamista TACA:n palvelusopimuksia koskeviin määräyksiin, ilmenee kyseisten "ehtojen ja edellytysten" tarkoittavan paitsi vuosina 1994 ja 1995 asetettua kieltoa tehdä erillisiä palvelusopimuksia, myös

palvelusopimusten sisältöön ja tekemiseen kohdistuvia tiettyjä rajoituksia, eli riidanalaisen päätöksen 489—501 perustelukappaleen mukaisesti suojalausekkeiden kieltoa, yli vuoden pituisten sopimusten kieltoa (jota on jatkettu ensin kahteen ja sitten kolmeen vuoteen), kieltoa tehdä useita sopimuksia kerrallaan, sopimussakkoja, palvelusopimusten luottamuksellisuutta ja itsenäisen toiminnan kieltämistä palvelusopimusten yhteydessä.

522 Viimeksi mainittuja rajoituksia tarkasteltaessa on todettava, että riidanalaisen päätöksen 472—502 perustelukappaleessa ei tehdä eroa sen perusteella, koskevatko nämä rajoitukset erillisiä palvelusopimuksia vai konferenssin palvelusopimuksia. Päinvastoin, komissio korostaa nimenomaisesti riidanalaisen päätöksen 442 perustelukappaleessa perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan soveltamisen vaiheessa, että TACA:n osapuolten sopimia sääntöjä on sovellettu edelleen kyseisiin sääntöihin tehdyistä muutoksista huolimatta "kaikkiin TACA:n osapuolten tekemiin palvelusopimuksiin (sekä yhteisiin että erillisiin)". On myös huomattava, että yksi 487—501 perustelukappaleessa mainituista rajoituksista eli itsenäisen toiminnan kieltäminen voi tarkoittaa yksinomaan, kuten 131—139 ja 449 perustelukappaleesta ilmenee, konferenssin palvelusopimuksia eikä erillisiä palvelusopimuksia. Kun komissio toteaa 493 perustelukappaleessa, että kielto tehdä useita sopimuksia kerrallaan merkitsee sitä, että yhteisen palvelusopimuksen osapuoli ei voi tehdä erillisiä palvelusopimuksia, se tarkoittaa nimenomaisesti konferenssin palvelusopimuksiin kohdistuvaa rajoitusta. Huomattakoon vielä, että 472—502 perustelukappale kuuluvat riidanalaisen päätöksen osaan, joka koskee perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan soveltamista "yhteisiin" palvelusopimuksiin ("XX Yhteiset palvelusopimukset — 85 artiklan 3 kohdan soveltaminen").

523 Kun otetaan huomioon nämä perustelukappaleet ja se, että riidanalaisessa päätöksessä käytetyllä ilmaisulla "yhteiset palvelusopimukset" voidaan tarkoittaa konferenssin palvelusopimuksia, kuten komissio on vastineessaan todennut, on katsottava kantajien tavoin, että riidanalaisesta päätöksestä voitaisiin päätellä, että siinä kielletään TACA:ta määrittämästä vapaasti konferenssin palvelusopimusten sisältöä.

524 Riidanalaista päätöstä on kuitenkin luettava kokonaisuutena. Arvioidessaan perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan soveltamista palvelusopimuksiin — selostettuaan ensin 445 perustelukappaleessa, että tätä määräystä sovelletaan "sellaisiin yhteisiin palvelusopimuksiin, joita TACA:n osapuolet ovat tehneet", millä tarkoitetaan edellä 506 kohdassa selostetulla tavalla erillisten palvelusopimusten kieltoa — komissio toteaa 447 perustelukappaleessa, että perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa sovelletaan lisäksi "TACA:n osapuolten väliseen sopimukseen, jossa asetetaan rajoituksia erillisten palvelusopimusten tekoedellytyksille". Vastaavasti perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan soveltamisen osalta — todettuaan ensin, että asetuksessa N:o 4056/86 säädettyä ryhmäpoikkeusta ei sovelleta "sellaisiin yhteisiin palvelusopimuksiin, joita TACA:n osapuolet ovat tehneet" — komissio täsmentää riidanalaisen päätöksen 464 perustelukappaleessa tästä seuraavan, että kyseistä ryhmäpoikkeusta ei sovelleta "erillisten palvelusopimusten tekoa tai niiden sisältöä koskeviin rajoituksiin".

525 Tästä seuraa, että riidanalaisen päätöksen mukaan 487—501 perustelukappaleessa mainitut, palvelusopimusten sisältöön kohdistuvat rajoitukset kuuluvat perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan soveltamisalaan — ja ilman asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa säädetyn ryhmäpoikkeuksen soveltamista edellyttävät yksittäispoikkeuksen myöntämistä perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan nojalla — ainoastaan, jos ne vaikuttavat edellytyksiin, joilla erillisiä palvelusopimuksia voidaan tehdä, joko määrittämällä kyseisten sopimusten sisällön tai määrittämällä niiden olemassaolon edellytykset.

526 Erillisten palvelusopimusten sisältöä tarkasteltaessa 487—501 perustelukappaleesta ilmenee, että riidanalaisessa päätöksessä kielletään TACA:n osapuolia sisällyttämästä näihin sopimuksiin suojalausekkeiden kieltoa, yli vuoden pituisten sopimusten kieltoa (jota on sittemmin jatkettu ensin kahteen ja sitten kolmeen vuoteen) ja sopimussakkojen määrää. Vastaavasti erillisten palvelusopimusten tekemisen edellytysten osalta samoista perustelukappaleista ilmenee, että riidanalaisessa päätöksessä kielletään TACA:n osapuolia vaatimasta

TACA-sopimuksen palvelusopimuksia koskevien määräysten mukaisesti erillisten palvelusopimusten ehtojen paljastamista ja — sikäli kuin kyse on kiellosta tehdä useita sopimuksia kerrallaan ja itsenäisen toiminnan kieltämisestä — estämästä konferenssin palvelusopimuksen osapuolia tekemästä erillisiä palvelusopimuksia ja harjoittamasta itsenäistä toimintaa konferenssin palvelusopimusten osalta.

527 Sen sijaan, sikäli kuin TACA:n osapuolten tekemien konferenssin palvelusopimusten ehdot eivät vaikuta erillisten palvelusopimusten sisältöön tai tekemiseen, riidanalaisessa päätöksessä ei kielletä kyseisiä osapuolia, jollei perustamissopimuksen 86 artiklan soveltamisesta muuta johdu, määräämästä vapaasti konferenssin puitteissa niiden sisältöä ja muun muassa niiden kestoa tai sopimussakkojen määrää. Tältä osin pitää tosin paikkansa, että riidanalaisen päätöksen 487—501 perustelukappaleessa mainitut tietyt rajoitukset koskevat TACA:n osapuolia, jotka ovat tehneet konferenssin palvelusopimuksia. Kuten edellä on todettu, nämä rajoitukset eivät kuitenkaan määritä tällaisten sopimusten sisältöä vaan korkeintaan määrittävät välillisesti erillisten palvelusopimusten tai itsenäisen toiminnan edellytykset.

528 Kuten komissio on todennut sekä kirjelmissään että vastauksessaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjallisiin kysymyksiin ja istunnossa vastauksena tältä osin esitettyihin täsmällisiin kysymyksiin, yhtä vähän kuin riidanalaisessa päätöksessä kielletään perustamissopimuksen 85 artiklan nojalla TACA:n osapuolia tekemästä konferenssin palvelusopimuksia, yhtä vähän siinä kielletään niitä tämän saman määräyksen nojalla määrittämästä vapaasti kyseisten sopimusten sisältöä, sillä komissio katsoo riidanalaisessa päätöksessä oikeuden tehdä konferenssin palvelusopimuksia merkitsevän välttämättä oikeutta määrätä vapaasti niiden sisällöstä, jollei perustamissopimuksen 86 artiklan soveltamisesta muuta johdu.

529 Näin ollen on todettava, että esillä olevilla kanneperusteilla ei ole kohdetta.

2. Säännöt erillisten palvelusopimusten tekemisestä ja sisällöstä

a) Asianosaisten lausumat

530 Kantajien mukaan komission riidanalaisen päätöksen 464 perustelukappaleessa ilmaisema kanta, jonka mukaan "sellaisille yhteisille palvelusopimuksille, joita TACA:n osapuolet ovat tehneet", ei myönnetä ryhmäpoikkeusta, minkä vuoksi myöskään erillisiä palvelusopimuksia rajoittavalle sopimukselle ei voida myöntää ryhmäpoikkeusta, ei ole perusteltu ja on epälooginen. Komissio ei ole selittänyt syitä, joiden vuoksi asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa säädettyä poikkeusta ei sovelleta rajoituksiin, jotka koskevat erillisten palvelusopimusten tekemistä ja niiden sisältöä.

531 Kantajat huomauttavat, että ainoa näennäinen perustelu komission johtopäätökselle on se, että koska asetuksen N:o 4056/86 3 artiklaa ei sovelleta oikeuteen tehdä konferenssin palvelusopimuksia, sitä ei voida soveltaa myöskään sopimukseen, jolla asetetaan rajoituksia erillisten palvelusopimusten sisällölle. Kantajat katsovat kuitenkin, että vaikka ryhmäpoikkeusta ei sovelleta oikeuteen tehdä konferenssin palvelusopimuksia, konferenssin jäsenillä on oikeus sopia siitä, etteivät ne tee erillisiä sopimuksia, ja oikeus sopia näiden sopimusten sisältöä koskevista rajoituksista.

532 Kantajat katsovat myös, että koska konferenssin jäsenillä on oikeus kieltää erilliset palvelusopimukset, tästä seuraa, että mikään tämän kiellon lievennys ei merkitse kilpailunrajoitusta, jota ei voitaisi hyväksyä. Tämän vuoksi ne katsovat, että toteamus, jonka mukaan ryhmäpoikkeusta ei sovelleta erillisten palvelusopimusten tekemistä ja sisältöä koskeviin sääntöihin, perustuu virheelliseen toteamukseen, jonka mukaan tällaisten sopimusten kielto ei kuulu ryhmäpoikkeuksen piiriin.

533 Komissio katsoo ECTU:n tukemana, että nämä kanneperusteet ovat perusteettomia.

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

534 Esillä olevilla kanneperusteillaan kantajat kiistävät komission arvioinnit asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa säädetyn ryhmäpoikkeuksen soveltamisesta TACA:n sääntöihin, jotka koskevat erillisten palvelusopimusten tekemistä ja sisältöä.

535 Kantajat vetoavat ensinnäkin siihen, että riidanalaisen päätöksen 464 perustelukappaleessa on epäjohdonmukainen perustelu sille, että ryhmäpoikkeusta ei sovelleta erillisten palvelusopimusten kieltoon ja tällaisten sopimusten tekemistä ja sisältöä koskeviin rajoituksiin.

536 Huomattakoon, että komissio on riidanalaisen päätöksen 464 perustelukappaleessa katsonut seuraavaa: "Sellaiset yhteiset palvelusopimukset, joita TACA:n osapuolet ovat tehneet, eivät kuulu ryhmäpoikkeukseen oikeutettuun perinteiseen konferenssitoimintaan, koska ne otettiin käyttöön vasta Yhdysvaltain — — merilain (US Shipping Act) tullessa voimaan. Tästä seuraa myös, että erillisten palvelusopimusten tekoa tai niiden sisältöä koskeville rajoituksille ei myönnetä ryhmäpoikkeusta, ja jotta niille voitaisiin myöntää yksittäispoikkeus, on voitava osoittaa niiden täyttävän EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan — — edellytykset."

537 On myönnettävä, että kuten kantajat väittävät, komission päättely ei tältä osin ole lainkaan johdonmukaista. Sillä, että TACA:n tekemät yhteiset palvelusopimukset eivät kuulu TACA:n perinteisiin käytäntöihin, ei voida loogisesti perus-

tella sitä, että rajoitukset erillisten sopimusten tekemiselle, mukaan luettuna niiden kieltäminen täysin vuosina 1994 ja 1995, sekä niiden sisältöä koskevat rajoitukset eivät kuulu ryhmäpoikkeuksen piiriin.

538 Vaikka riidanalaisen päätöksen perustelut ovatkin tältä osin virheelliset, on kuitenkin todettava 1381—1385 kohdassa esitettävillä perusteilla, jotka liittyvät asetuksessa N:o 4056/86 säädetyn menettelyn noudattamatta jättämistä koskevien kanneperusteiden tutkintaan, että komissio on perustellusti katsonut riidanalaisen päätöksen 464 perustelukappaleessa, että erillisten palvelusopimusten kielto vuosina 1994 ja 1995 ja rajoitukset erillisten palvelusopimusten tekemiselle ja sisällölle vuodesta 1996 eivät kuulu ryhmäpoikkeuksen soveltamisalaan.

539 Esillä oleva kanneperuste on näin ollen hylättävä.

540 Toiseksi kantajat väittävät, että koska erillisten palvelusopimusten kieltoon sovelletaan ryhmäpoikkeusta, tästä seuraa, että myös kaikkiin tämän kiellon lievennyksiin on sovellettava kyseistä poikkeusta.

541 Tältä osin riittää, kun todetaan, että jäljempänä 1381—1385 kohdassa esitettävillä perusteilla, jotka liittyvät asetuksessa N:o 4056/86 säädetyn menettelyn noudattamatta jättämistä koskevien kanneperusteiden tutkintaan, erillisten palvelusopimusten kieltoon ei sovelleta ryhmäpoikkeusta.

542 Koska esillä olevan kanneperusteen taustalla oleva olettamus on näin ollen virheellinen, se on hylättävä pelkästään tällä perusteella.

3. Itsenäisen toiminnan kieltäminen palvelusopimusten osalta

a) Asianosaisten lausumat

543 Kantajat väittävät, että riidanalainen päätös ei sisällä yhtään perustelua komission väitteelle, jonka mukaan itsenäisen toiminnan kieltoon konferenssin palvelusopimusten osalta ei voida soveltaa asetuksessa N:o 4056/86 säädettyä ryhmäpoikkeusta tai myöntää sille yksittäispoikkeusta.

544 Komissio väittää ECTU:n tukemana, että tämä kanneperuste on perusteeton.

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

545 Kuten kantajat huomauttavat, riidanalaisen päätöksen 449 perustelukappaleessa ainoastaan todetaan, että itsenäisen toiminnan kieltoon konferenssin palvelusopimusten osalta ei sovelleta asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa säädettyä ryhmäpoikkeusta, esittämättä tältä osin mitään täsmentävää selitystä.

546 On kuitenkin muistettava, että komissio on riidanalaisen päätöksen 451—471 perustelukappaleessa selittänyt yksityiskohtaisesti syyt, joiden vuoksi konferenssin palvelusopimukset eivät kuulu kyseisen poikkeuksen piiriin. Koska komissio on todennut, että konferenssin palvelusopimuksiin ei sovelleta asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa säädettyä ryhmäpoikkeusta sillä perusteella, että

näissä sopimuksissa määrätyt hinnat vaihtelevat rahdinantajan mukaan eivätkä siten muodosta yhdenmukaisia tai yhteisiä kuljetusmaksuja, tästä seuraa, että lisärajoitukseen, jolla on tarkoitus varmistaa konferenssin palvelusopimuksissa määrättyjen hintojen soveltaminen kieltämällä itsenäinen toiminta niiden osalta, ei samasta syystä voida soveltaa tätä ryhmäpoikkeusta.

547 Tarkasteltaessa yksittäispoikkeuksen myöntämistä perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan nojalla voidaan vain todeta, että riidanalaisen päätöksen 500 perustelukappaleessa todetaan, että kantajat eivät ole osoittaneet, millä perusteella kyseinen kielto täyttää edellytykset yksittäispoikkeuksen myöntämiselle, ja että itsenäisen toiminnan harjoittaminen oli aikaisemmin sallittua. Riidanalaisen päätöksen 501 perustelukappaleessa todetaan, että itsenäisen toiminnan kieltäminen palvelusopimusten yhteydessä ei vaikuta välttämättömältä, varsinkin kun otetaan huomioon itsenäinen toiminta tariffihinnoissa itsessään ja se, ettei tästä kiellosta ole mitään hyötyä kuluttajille.

548 Tästä seuraa, että kantajat saavat riidanalaisen päätöksen perusteella riittävät tiedot arvioidakseen, onko riidanalaisessa päätöksessä sovellettu asianmukaisesti asetusta N:o 4056/86 ja perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohtaa itsenäisen toiminnan kieltämiseen palvelusopimusten osalta, tai onko siinä sitä vastoin mahdollisesti virhe, joka oikeuttaa sen pätevyyden riitauttamisen (asia T-49/95, Van Megen Sports v. komissio, tuomio 11.12.1996, Kok. 1996, s. II-1799, 51 kohta).

549 Näin ollen riidanalainen päätös on näiltä osin oikeudellisesti riittävällä tavalla perusteltu ja esillä oleva perustelujen puutteellisuutta koskeva kanneperuste on tämän vuoksi hylättävä.

Kolmas osa, joka koskee riidanalaisen päätöksen arviointeja huolintapalkkioita koskevista säännöistä

A Asianosaisten lausumat

550 Ensinnäkin kantajat väittävät, että riidanalaisessa päätöksessä ei oteta huomioon konferenssin jäsenten huolintapalkkioiden enimmäismäärästä tekemien sopimusten syntyhistorian oikeudellista merkitystä ja tapaa, jolla Yhdysvaltojen oikeudessa käsitellään näitä sopimuksia, ja että tästä syystä sekä perustelujen puuttumisen vuoksi riidanalaisen päätöksen 2 ja 4 artikla pitäisi kumota.

551 Kantajat väittävät, että komissio on tulkinnut suppeasti asetuksen N:o 4056/86 3 artiklaan sisältyvää ilmaisua "kuljetusmaksujen ja -ehtojen vahvistaminen" ja että sen lähestymistapa poikkeaa tältä osin sen muualla, muun muassa palvelusopimusten osalta omaksumasta lähestymistavasta. Sopimukset huolintapalkkioiden enimmäismäärän vahvistamisesta ovat olleet käytäntönä 1900-luvun alusta paitsi Yhdysvalloissa myös muissa maissa. Kantajat väittävät, että Yhdysvalloissa konferenssien osapuolet voivat sopia huolintapalkkioiden määristä, tasoista tai ehdoista.

552 Toiseksi kantajat vetoavat siihen, että kuljetusmaksujen ja huolitsijoille maksettujen summien välillä on "suora ja välttämätön yhteys", minkä vuoksi huolintapalkkioiden enimmäismääriä koskevaa sopimusta on pidettävä välttämättömänä ja liitännäisenä seurauksena kuljetusmaksuja koskevasta sopimuksesta, johon sovelletaan asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa säädettyä ryhmäpoikkeusta.

553 Kolmanneksi kantaja asiassa T-213/98 väittää, että komissio ei ole ymmärtänyt huolitsijan asemaa ja tämän sopimussuhdetta linjavarustamoon ja sen asiakkaaseen (rahdinantajaan). Huolitsija ei tavallisesti tarjoa mitään palvelua varustamolle; huolitsijan ja varustamon välillä ei ole sopimusta tällaisten palvelujen tarjoamisesta eikä huolintapalkkio ole korvaus tällaisista palveluista. Tämän vuoksi komissio on arvioinut kyseistä sopimusta virheellisesti perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan ja 85 artiklan 3 kohdan kannalta.

554 Kantaja katsoo, että riidanalaiseen päätökseen sisältyvä kuvaus tavasta, jolla huolitsijat toimijat markkinoilla, on tietyssä kohdassa epätäsmällinen. Manner-Euroopassa pääsääntönä on nimittäin, että vaikka huolitsija toimii asiakkaaseen (rahdinantajaan) nähden asiamiehenä, hän toimii linjavarustamoon nähden toimeksiantajana. Huolitsijan palkkio on tällöin todellisuudessa alennus kuljetusmaksusta ja vähennetään hinnasta, jonka huolitsija maksaa varustamolle kuljetussopimuksen perusteella. TACA-sopimus, jossa vahvistetaan huolintapalkkioiden enimmäismäärät Manner-Euroopassa, on siten sopimus, jonka tarkoituksena on kuljetusmaksujen ja -ehtojen vahvistaminen asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa tarkoitetulla tavalla.

555 Kantaja huomauttaa, että komission arviointi puolestaan perustuu käsitykseen, jonka mukaan TACA:n jäsenet maksavat huolintapalkkiot maksuina huolitsijoiden tarjoamista tietyistä palveluista linjavarustamoille. Tämä käsitys on virheellinen.

556 Yhdistyneessä kuningaskunnassa ja Irlannissa huolitsijan täsmällinen asema vaihtelee tapauskohtaisesti. Tämä voi toimia asiamiehenä, jolloin kuljetussopimus tehdään linjavarustamon ja rahdinantajan välillä. Tietyissä tapauksissa huolitsija voi tehdä sopimuksen linjavarustamon kanssa.

557 Kantaja katsoo, että samat analyysin virheet koskevat soveltuvin osin komission arviointia Yhdistyneen kuningaskunnan ja Irlannin tilanteesta. Se, että näissä maissa huolitsijoille ei makseta mitään summaa, vahvistaa, että viimeksi mainitut eivät tarjoa mitään erillistä palvelua linjavarustamoille ja että ainoat palvelut, joita he suorittavat, tarjotaan heidän asiakkailleen (rahdinantajille), jotka ainoina maksavat heille palkkion. Tästä seuraa kantajan mukaan, että Yhdistyneessä kuningaskunnassa ja Irlannissa kielto maksaa huolitsijoille välityspalkkiota merkitsee pelkästään kieltoa myöntää alennuksia kuljetusmaksuista.

558 Neljänneksi kantaja asiassa T-213/98 lisää, että riidanalainen päätös on perusteltu puutteellisesti seuraavilta osin:

— ainoat huolitsijoiden tarjoamat välityspalvelut kyseessä olevassa tilanteessa ovat heidän tarjoamansa palvelut asiakkailleen (rahdinantajille), joiden asiamiehiä he ovat

— riidanalaisessa päätöksessä ei ole mitään kuvasta palveluista, joita huolitsijoiden oletetaan tarjoavan linjavarustamoille, eikä siinä selitetä, miten nämä palvelut eroavat rahdinantajille tarjotuista palveluista

— riidanalaisessa päätöksessä ei yksilöidä linjavarustamoiden ja huolitsijoiden välisiä sopimussuhteita tai muita suhteita, joiden nojalla tällaisia palveluja oletetaan tarjottavan linjavarustamoille, kun taas todellisuudessa ei ole olemassa erillistä sopimusta tällaisista palveluista ja ainoa sopimussuhde rahdinantajan ja varustamon välillä on se, jonka nojalla rahdinantaja toimii Manner-Euroopassa toimeksiantajana kyseisen varustamon kanssa tehdyn kuljetussopimuksen osalta.

559 Komissio katsoo ECTU:n tukemana, että yksikään näistä kanneperusteista ei ole perusteltu.

B Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

560 Esillä olevilla kanneperusteillaan kantajat, jotka eivät kiistä sitä, että kyseinen sopimus rajoittaa kilpailua perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla, väittävät, että riidanalainen päätös on useilta osin virheellinen, kun sen 509—511 perustelukappaleessa todetaan, ettei kyseiseen sopimukseen voida soveltaa asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa säädettyä ryhmäpoikkeusta.

561 Asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa säädetty ryhmäpoikkeus koskee sopimuksia kuljetusmaksujen ja -ehtojen vahvistamisesta linjakonferensseissa, joiden on kyseisen asetuksen 1 artiklan 3 kohdan b alakohdan mukaisesti sovellettava "yhdenmukaisia tai yhteisiä kuljetusmaksuja — — varustamopalvelujen tarjoamisesta".

562 Tästä seuraa, että jotta linjakonferenssin jäsenten tekemiin sopimuksiin hintojen vahvistamisesta voitaisiin soveltaa asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa säädettyä ryhmäpoikkeusta, sopimuksilla on vahvistettava yhdenmukaiset tai yhteiset kuljetusmaksut (TAA-tapauksessa annetun tuomion 138—143 kohta).

563 Kuten riidanalaisen päätöksen 164 perustelukappaleesta ilmenee, kyseinen sopimus koskee TACA-sopimuksen 5 artiklan 1 kohdan c alakohdan mukaisesti sitä, että TACA-sopimuksen osapuolet sopivat välitystoimen määristä, tasoista ja

maksuista sekä huolintapalkkioista mukaan lukien määrien maksuajat ja -ehdot sekä sellaisten henkilöiden nimeäminen, jotka voivat toimia välittäjinä.

564 Tällaisella sopimuksella ei vahvisteta asetuksen N:o 4056/86 1 artiklan 3 kohdan b alakohdassa tarkoitettuja kuljetusmaksuja, vaan sillä vahvistetaan ainoastaan linjakonferenssin jäsenten huolitsijoille maksamat välityspalkkiot korvauksena näiden tarjoamista kuljetusten välityspalveluista rahdinantajien asiamiehinä. Tällaisia palveluja, jotka muodostuvat riidanalaisen päätöksen 163 kohdasta ilmenevällä tavalla varustamon suorittaman kuljetuksen järjestämisestä ja niiden ehtojen ja edellytysten neuvottelemisesta, joiden perusteella kuljetus toteutetaan, sekä hallinnollisten muodollisuuksien täyttämisestä, kuten asiakirjojen laatimisesta ja tulliselvitysten hoitamisesta, ei voida rinnastaa varsinaisiin merikuljetuspalveluihin, jotka ovat ryhmäpoikkeuksen soveltamisalaan kuuluvien kuljetusmaksujen kohteena. Näin ollen on huomattava, että toisin kuin kuljetusmaksut, jotka rahdinantajat maksavat varustamoille, kyseisen sopimuksen kohteena olevat välityspalkkiot maksavat varustamot rahdinantajien asiamiehille.

565 Näissä olosuhteissa komissio on perustellusti jättänyt soveltamatta asetuksen N:o 4056/86 3 artiklaa kyseiseen sopimukseen.

566 Yksikään kantajien esittämistä kanneperusteista ei saata tätä johtopäätöstä kyseenalaiseksi.

567 Tarkasteltaessa ensinnäkin kanneperustetta, jonka mukaan kuljetusmaksujen ja huolitsijoille maksettujen summien välillä on suora ja välttämätön yhteys, voidaan vain todeta, että vaikka kantajat vetoavat tällaiseen yhteyteen, ne eivät selitä, mistä se muodostuu. Huomattakoon myös, että kuten komissio perustellusti toteaa riidanalaisen päätöksen 517 perustelukappaleessa, asian T-213/98

kantajan korostama seikka, jonka mukaan Yhdistyneessä kuningaskunnassa ja Irlannissa varustamot eivät maksa huolitsijoille mitään välityspalkkiota, viittaa päinvastoin siihen, ettei kyseinen sopimus ole mitenkään välttämätön kuljetusmaksujen vahvistamiselle.

568 Vaikka tällainen suora ja välttämätön yhteys näytettäisiin toteen, kyseiseen asetukseen ei kuitenkaan voitaisi soveltaa asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa säädettyä ryhmäpoikkeusta. Oikeuskäytännössä on vakiintuneesti katsottu, että kun otetaan huomioon perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa määrätty yleinen kielto toteuttaa kilpailua rajoittavia yritysten välisiä järjestelyjä, ryhmäpoikkeusasetuksessa säädettyjä poikkeussäännöksiä on luonnostaan tulkittava suppeasti (asia T-9/92, Peugeot v. komissio, tuomio 22.4.1993, Kok. 1993, s. II-493, Kok. Ep. XIV, s. II-57, 37 kohta ja yhdistetyt asiat T-24/93—T-26/93 ja T-28/93, Compagnie maritime belge transports ym. v. komissio, tuomio 8.10.1996, Kok. 1996, s. II-1201, 48 kohta, ns. CEWAL-tapaus). On kuitenkin muistettava, että asetuksen N:o 4056/86 soveltamisala on saman asetuksen 1 artiklan 2 kohdan mukaan rajoitettu ainoastaan satamasta satamaan suoritettaviin merikuljetuksiin. Näin ollen kyseisen asetuksen 3 artiklassa säädettyä ryhmäpoikkeusta ei voida ulottaa palveluihin, jotka eivät sellaisinaan ole asetuksen N:o 4056/86 soveltamisalaan kuuluvia merikuljetuspalveluja, vaikka niitä oletettaisiinkin voitavan pitää liitännäisinä tai välttämättöminä palveluina satamasta satamaan suoritettavalle merikuljetukselle. Tämä pätee sitäkin suuremmalla syyllä esillä olevassa asiassa, jossa nämä palvelut kuuluvat erillisille markkinoille, joilla huolitsijat kilpailevat muiden taloudellisten toimijoiden, muun muassa NVOCC-yritysten kanssa, kuten riidanalaisen päätöksen 156 perustelukappaleesta ilmenee (ks. vastaavasti edellä 196 kohdassa mainittu ns. FEFC-tapaus, tuomion 261 kohta).

569 Tutkittaessa tämän jälkeen kanneperustetta, jonka mukaan kyseinen sopimus heijastaa linjakonferenssien käytäntöä sekä Yhdysvalloissa että muissa maissa, on korostettava, että asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa säädetyn ryhmäpoikkeuksen soveltamista tiettyyn sopimukseen ei voida arvioida pelkästään sillä perusteella, että sopimus on osa käytäntöä, vaan se riippuu ennen kaikkea siitä, kuuluuko tämä sopimus kyseisen ryhmäpoikkeuksen soveltamisalaan. Oikeuskäytännön mukaan kansalliset käytännöt, vaikka ne olisivatkin yhteiset kaikille jäsenvaltioille, eivät voi saada etusijaa perustamissopimuksen kilpailusääntöjen

soveltamiseen nähden (edellä 162 kohdassa mainittu asia VBVB ja VBBB v. komissio, tuomion 40 kohta). Sitä suuremmalla syyllä tiettyjen kolmansien maiden käytännöt eivät voi määrätä sitä, miten yhteisön oikeutta sovelletaan (edellä 196 kohdassa mainittu ns. FEFC-tapaus, tuomion 341 kohta).

570 Tästä seuraa, että kantajien esille tuoma seikka, jonka mukaan kyseinen sopimus heijastaa linjakonferenssien käytäntöä sekä Yhdysvalloissa että muissa maissa, ei sellaisenaan voi tosiasiallisesti osoittaa, että komissio olisi virheellisesti jättänyt soveltamatta asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa säädettyä ryhmäpoikkeusta kyseiseen sopimukseen.

571 Sikäli kuin kantajat vetoavat vielä perustelujen puutteellisuuteen tältä osin, esillä oleva kanneperuste on päällekkäinen sen erityisen kanneperusteen kanssa, jonka mukaan Yhdysvaltojen oikeuden huomiotta jättäminen on perusteltu puutteellisesti ja jota tutkitaan jäljempänä erikseen 1396—1411 kohdassa.

572 Asian T-213/98 kantajan esittämästä kanneperusteesta, jonka mukaan linjavarustamojen maksamat huolintapalkkiot eivät muodostu tarjottujen palvelujen hinnasta vaan vähennetään kuljetusmaksusta, voidaan vain todeta, että tämä kanneperuste perustuu virheelliseen olettamukseen, jonka mukaan huolitsijat eivät tarjoaisi lainkaan palveluja linjavarustamoille. Komissio on riidanalaisen päätöksen 163 perustelukappaleessa todennut, eikä kantaja ole sitä kiistänyt, että kun huolitsijat toimivat rahdinantajien asiamiehinä, heidän tehtävänään on järjestää varustamon suorittama kuljetus ja neuvotella ehdot ja edellytykset, joiden perusteella kuljetus toteutetaan, sekä hoitaa hallinnolliset muodollisuudet. Tällaisten palvelujen on katsottava hyödyttävän paitsi rahdinantajia, myös linjavarustamoja, sillä niiden tarkoituksena on helpottaa merikuljetussopimuksen tekemistä ja täytäntöönpanoa.

573 Se, että Yhdistyneessä kuningaskunnassa ja Irlannissa linjavarustamot eivät maksa lainkaan välityspalkkiota huolitsijoille, ei myöskään millään tavoin osoita, että huolitsijat eivät tarjoaisi näille varustamoille mitään palveluja, vaan se viittaa pikemminkin, kuten kantaja itsekin näyttää myöntävän, näissä jäsenvaltioissa tehtyyn välityspalkkioiden maksamisen kieltävään sopimukseen, joka rajoittaisi perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan kannalta kilpailua enemmän kuin kyseessä oleva sopimus.

574 Tämän saman kantajan esittämän, perustelujen puutteellisuutta koskevan kanneperusteen osalta on huomattava, että tämän kantajan esittämällä kritiikillä pyritään todellisuudessa kiistämään komission riidanalaisessa päätöksessä esittämät arvioinnit huolitsijoiden tarjoamista palveluista ja heidän oikeudellisesta asemastaan suhteessa linjavarustamoihin ja rahdinantajiin. Tällaiset väitteet, jotka on edellä esitetyillä perusteilla hylättävä, ovat kuitenkin merkityksettömiä perusteluvelvollisuuden noudattamista tutkittaessa (edellä 191 kohdassa mainittu PVC II -tapaus, tuomio 20.4.1999, 389 kohta).

575 Vaikka kantajien esillä olevan kanneperusteen yhteydessä esittämillä väitteillä katsottaisiinkin pyrittävän riidanalaisen päätöksen perustelujen kiistämiseen, on muistettava, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan komission on EY:n perustamissopimuksen 190 artiklan (josta on tullut EY 253 artikla) perusteella mainittava ne tosiseikat tai oikeudelliset seikat, jotka ovat merkityksellisiä päätöksen perustelemiseksi oikeudellisesti, sekä päätöksen tekemiseen johtaneet näkökohdat, mutta tässä määräyksessä ei aseteta komissiolle velvollisuutta käsitellä päätöksessään kaikkia niitä tosiseikkoja ja oikeudellisia seikkoja, joita on käsitelty hallinnollisessa menettelyssä (ks. mm. asia 42/84, Remia ym. v. komissio, tuomio 11.7.1985, Kok. 1985, s. 2545, Kok. Ep. VIII, s. 287, 26 ja 44 kohta). Komissiolla on perustamissopimuksen 190 artiklan nojalla enintään velvollisuus vastata yksityiskohtaisesti kantajien hallinnollisessa menettelyssä esittämiin olennaisiin väitteisiin (edellä 196 kohdassa mainittu ns. FEFC-tapaus, tuomion 426 kohta).

576 Esillä olevassa asiassa on kuitenkin todettava, että kantaja ei ole hallinnollisen menettelyn kuluessa eikä varsinkaan vastauksessaan väitetiedoksiantoon esittänyt mitään näyttöä kiistääkseen komission väitetiedoksiannossa esittämät arvioinnit huolitsijoiden tarjoamista palveluista ja heidän oikeudellisesta asemastaan suhteessa linjavarustamoihin ja rahdinantajiin. On selvää, ettei komissiota voida arvostella perusteluvelvollisuuden noudattamisen kannalta siitä, ettei se ole ottanut riidanalaisessa päätöksessä kantaa seikkoihin, joita ei ole esitetty sille ennen kyseisen päätöksen tekemistä.

577 Kaikista näistä syistä on syytä hylätä kokonaisuudessaan kantajien esittämä kanneperuste, joka koskee komission arviointia huolintapalkkioita koskevasta sopimuksesta.

Johtopäätös kanneperusteista, joiden mukaan perustamissopimuksen 85 artiklaa ja asetuksen N:o 1017/68 2 artiklaa ei ole rikottu ja perustelut ovat tältä osin eri tavoin puutteellisia

578 Kaiken edellä esitetyn perusteella esillä olevat kanneperusteet on kokonaisuudessaan hylättävä.

III *Kanneperusteet, joiden mukaan perustamissopimuksen 86 artiklaa ei ole rikottu ja perustelut ovat tältä osin eri tavoin puutteellisia*

579 Esillä olevat kanneperusteet on esitetty kolmessa eri osassa. Ensimmäisessä osassa kantajat kiistävät sen, että niiden asemaa voitaisiin arvioida yhdessä. Toisessa osassa ne väittävät, että TACA:n jäsenillä ei ole yhteistä määräävää

markkina-asemaa. Kolmannen kanneperusteen yhteydessä ne kiistävät molemmat määräävän markkina-aseman väärinkäytöt, joihin komissio katsoo riidanalaisessa päätöksessä niiden syyllistyneen.

Alustava toteamus esillä olevien kanneperusteiden tutkittavaksi ottamisesta

580 Komissio väittää aluksi, että perustamissopimuksen 86 artiklaa koskeva kannekirjelmien osa on jätettävä tutkimatta siltä osin kuin siinä vaaditaan riidanalaisen päätöksen perusteluissa esitettyjen tosiseikkoja koskevien arviointien kumoamista (edellä 499 kohdassa mainittu asia NBV ja NVB v. komissio).

581 On kuitenkin todettava, että esillä olevilla kanneperusteillaan kantajat eivät vaadi riidanalaisen päätöksen perusteluissa esitettyjen tosiseikkoja koskevien arviointien kumoamista vaan kyseisten arviointien kyseenalaistamista sikäli kuin ne ovat tarpeellinen tuki riidanalaisen päätöksen päätösosan 5—7 artiklalle, joiden kumoamista kantajat vaativat ja joiden mukaan komissio on ensinnäkin todennut TACA:n osapuolten käyttäneen väärin määräävää asemaansa muuttamalla markkinoiden kilpailurakennetta vahvistaakseen TACA:n määräävää asemaa ja asettamalla rajoituksia palvelusopimusten tekemiselle ja niiden sisällölle ja toiseksi määrännyt näitä osapuolia lopettamaan nämä väärinkäytöt.

582 Tämän vuoksi komission esittämä oikeudenkäyntiväite, jonka mukaan kanne olisi tältä osin jätettävä tutkimatta, on hylättävä perusteettomana.

Ensimmäinen osa, jonka mukaan TACA:n osapuolilla ei ole ollut yhteistä määräävää asemaa

583 Kantajat kiistävät, että TACA:n jäsenten asemaa voitaisiin arvioida yhdessä. Tämän kanneperusteiden osan tueksi ne väittävät komission tehneen arviointivirheitä ensinnäkin TACA:n osapuolten taloudellisia yhteyksiä ja toiseksi näiden samojen osapuolten keskinäistä kilpailua arvioidessaan.

A Kanneperusteet, joiden mukaan TACA:n osapuolten taloudellisia yhteyksiä on arvioitu virheellisesti

1. Asianosaisten lausumat

584 Kantajat huomauttavat, että riidanalaisen päätöksen 526—531 kohdassa mainitaan viisi yhteyttä, joita ovat tariffi, TACA-sopimuksen täytäntöönpanotoimet, TACA:n sihteeristö, liiketoimintasuunnitelman julkaiseminen ja konsortiosopimukset. Kantajat katsovat, että arvioitiinpa näitä seikkoja sitten erikseen tai yhdessä, ne ovat riittämättömiä perusteluja sille, että niiden asemaa relevanteilla markkinoilla voitaisiin arvioida yhdessä.

585 Ensinnäkin tariffin osalta kantajat väittävät, että Yhdysvaltojen oikeudessa (US Shipping Actin mukaan) velvollisuus noudattaa tariffia ei muodosta taloudellista yhteyttä, joka on omiaan johtamaan samanlaiseen markkinakäyttäytymiseen, sillä Yhdysvaltojen oikeudessa linjakonferenssin jäsenillä on oikeus poiketa tariffista itsenäisen toiminnan yhteydessä. Kantajat täsmentävät, että tariffi sisältää sekä "tavanomaisia maksuja" että erilaisia poikkeuksia näistä maksuista. Nämä poikkeusmekanismit ovat yhtä laillisia kuin itse maksut. Kantajien

mukaan komission väite merkitsisi sitä, että kaikkien linjakonferenssien ja hintakartellien osapuolia on arvioitava yhdessä perustamissopimuksen 86 artiklan kannalta, mikä johtaisi siihen, että perustamissopimuksen 85 artiklan kannalta merkityksellisiä todisteita käytettäisiin uudelleen tehtäessä johtopäätöksiä perustamissopimuksen 86 artiklan soveltamisen osalta.

586 Toiseksi kantajat väittävät, että täytäntöönpanotoimet ovat tavanomaisia linjakonferensseissa ja että US Federal Maritime Commission (jäljempänä FMC) suhtautuu niihin myönteisesti kilpailua suojaavina keinoina, kun niillä pyritään estämään konferenssien jäsenten rahdinantajiin nähden syrjiviä käytäntöjä. Koska näillä toimenpiteillä vain turvataan TACA-sopimuksessa määrättyjen velvoitteiden noudattaminen, niitä ei voida loogisesti pitää yhteytenä sinänsä. Tämänkaltaiset toimenpiteet eivät kantajien mukaan rajoita TACA:n jäsenten välistä kilpailua.

587 Kolmanneksi kantajat korostavat TACA:n sihteeristön asemaa tarkastellessaan, että palvelusopimuksia neuvoteltaessa sihteeristö noudattaa konferenssin jäsenten antamia ohjeita. Ne täsmentävät, ettei voida väittää, kuten komissio tekee, että sihteeristö osallistuisi erillisten palvelusopimusten neuvottelemiseen rahdinantajan tahdon vastaisesti. Silloinkin, jos rahdinantaja päättää ottaa sihteeristön mukaan erillisten palvelusopimusten neuvotteluihin, sihteeristö osallistuu erittäin harvoin kaupallisten sopimusehtojen neuvottelemiseen. Tämän jälkeen ne toteavat, että palvelusopimusten täytäntöönpanossa sihteeristöllä on puhtaasti hallinnollinen asema, jolla ei ole merkitystä jäsenten kilpailuaseman kannalta. Myös lehdistötiedotteiden julkaisemisen osalta kantajat katsovat, että kyse on tavanomaisista hallinnollisista tehtävistä, joilla pyritään varmistamaan tiedonkulku rahdinantajien kanssa.

588 Neljänneksi kantajat huomauttavat, että liiketoimintasuunnitelman julkaisemisella on tarkoitus ilmoittaa tariffiin ja konferenssin palvelusopimuksiin tehdyt

muutokset. Koska konferenssin jäsenten on sovittava tariffista, kantajat katsovat, että tämä säännönmukainen ilmoitus ei voi sellaisenaan merkitä yhteyttä ja sitä, että konferenssi noudattaisi "yhteistä kaupallista strategiaa" (riidanalaisen päätöksen 530 perustelukappale). Kantajat toteavat vielä, että liiketoimintasuunnitelmalla on tarkoitus edistää rahdinantajien kuulemista asetuksen N:o 4056/86 5 artiklan 1 kohdassa edellytetyllä tavalla.

589 Viidenneksi kantajat huomauttavat, että ne kuuluvat samaan konsortioon. Lisäksi ne korostavat, että konsortiosopimusten avulla voidaan lisätä teknistä ja operationaalista tehokkuutta, jolla myötävaikutetaan linjakonferenssien kilpailukykyyn, kuten perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan soveltamisesta linjaliikennettä harjoittavien varustamoiden sopimuksiin, päätöksiin ja yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin (konsortiot) 25 päivänä helmikuuta 1992 annetun neuvoston asetuksen (ETY) N:o 479/92 (EYVL L 55, s. 3) neljännessä ja kuudennessa perustelukappaleessa katsotaan. Komissio on todennut P & O:n ja Nedlloydin välistä yhteenliittymää koskevassa päätöksessään (19.12.1996 tehty neuvoston asetukseen (ETY) N:o 4064/89 perustuva komission päätös keskittymän (Asia N:o IV/M.831 — P & O/ROYAL NEDLLOYD) julistamisesta yhteismarkkinoille soveltuvaksi (EYVL 1997, C 110, s. 7)), että "kilpailua on konsortion sisällä ensinnäkin sen vuoksi, että varustamot markkinoivat palvelujaan erikseen, ja toiseksi niiden palvelujen laadun vuoksi, esimerkiksi erikoiskaluston käyttöön antamisen, logististen (esimerkiksi kontteihin laittaminen) ja intermodaalisten palvelujen tarjoamisen sekä dokumentoinnin, tietojenkäsittely mukaan lukien, nopeuden ja laadun vuoksi" (65 kohta). Kantajien mukaan osallistumisella konsortiosopimuksiin on merkitystä taloudellisena yhteytenä ainoastaan, jos kyseisten sopimusten osapuolet omaksuvat samanlaisen markkinakäyttäytymisen. Näin ei kuitenkaan ole esillä olevassa asiassa. Päinvastoin, TACA:n jäsenten osallistuminen eri konsortioihin pikemminkin lisää kantajien mielestä niiden keskinäistä kilpailua.

590 Kantaja asiassa T-212/98 väittää vielä, että komission toteamus, jonka mukaan yhteydet kantajan itsensä ja muiden TACA:n jäsenten välillä ovat riittävän

vahvat yhteisen määräävän markkina-aseman perustelemiseksi, perustuu virheelliseen arviointiin niiden välisistä taloudellisista yhteyksistä. Kantaja toteaa, että sen markkinaosuus kyseessä olevasta liikenteestä (alle 0,1 prosenttia) ja liikevaihto tässä liikenteessä vuonna 1996 verrattuna muiden TACA:n jäsenten liikevaihtoon (vain 1,2 prosenttia sen liikevaihdosta on toteutunut tässä liikenteessä) osoittavat, ettei se voi toimia relevanteilla markkinoilla yhtenä taloudellisena yksikkönä muiden kantajien kanssa.

591 Komissio katsoo ECTU:n tukemana, että riidanalaisessa päätöksessä mainitut taloudelliset yhteydet osoittavat oikeudellisesti riittävällä tavalla, että TACA:n osapuolilla on yhteinen markkina-asema.

2. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

592 Kantajat väittävät esillä olevissa kanneperusteissaan, että riidanalaisessa päätöksessä todetut, TACA:n osapuolten väliset taloudelliset yhteydet, arvioitiinpa niitä sitten erikseen tai yhdessä, eivät riitä perusteluiksi sille, että niiden asemaa relevanteilla markkinoilla arvioidaan yhdessä.

593 Seuraavilla kanneperusteillaan, joiden mukaan sisäistä kilpailua on arvioitu virheellisesti ja joita tutkitaan jäljempänä, kantajat arvostelevat komissiota siitä, ettei se ole ottanut huomioon TACA:n osapuolten välillä konferenssin yhteydessä harjoitettua merkittävää kilpailua etenkään hintojen osalta. Näissä olosuhteissa esillä olevilla kanneperusteilla on katsottava vain arvosteltavan komissiota siitä, että se on katsonut konferenssista seuranneiden yhteyksien voivan sellaisinaan oikeuttaa TACA:n osapuolten markkina-aseman arvioinnin yhdessä.

594 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan perustamissopimuksen 86 artiklaa voidaan soveltaa tapauksiin, joissa useilla yrityksillä on yhdessä määräävä asema relevanteilla markkinoilla (asia C-393/92, Almelo ym., tuomio 27.4.1994, Kok. 1994, s. I-1477, Kok. Ep. XV, s. I-121, 43 kohta; asia C-96/94, Centro Servizi Spediporto, tuomio 5.10.1995, Kok. 1995, s. I-2883, 32 ja 33 kohta; yhdistetyt asiat C-140/94, C-141/94 ja C-142/94, DIP ym., tuomio 17.10.1995, Kok. 1995, s. I-3257, 25 ja 26 kohta; yhdistetyt asiat T-68/89, T-77/89 ja T-78/89, SIV ym. v. komissio, tuomio 10.3.1992, Kok. 1992, s. II-1403, Kok. Ep. XII, s. II-287, 358 kohta, ns. tasolasitapaus ja edellä 568 kohdassa mainittu ns. CEWAL-tapaus, tuomio 8.10.1996, 60 kohta).

595 Johtopäätöksen tekeminen yhteisen määräävän markkina-aseman olemassaolosta edellyttää kuitenkin oikeuskäytännön mukaan, että kyseiset yritykset ovat riittävässä määrin sidoksissa toisiinsa noudattaakseen samanlaista toimintatapaa markkinoilla (edellä 594 kohdassa mainittu asia Centro Servizi Spediporto, tuomion 33 kohta; edellä 594 kohdassa mainittu asia DIP ym., tuomion 26 kohta; yhdistetyt asiat C-68/94 ja C-30/95, Ranska ym. v. komissio, tuomio 31.3.1998, Kok.1998, s. I-1375, 221 kohta, ns. Kali und Salz -tapaus; asia C-309/99, Wouters ym. tuomio 19.2.2002, Kok. 2002, s. I-1577, 113 kohta ja edellä 568 kohdassa mainittu ns. CEWAL-tapaus, tuomio 8.10.1996, 62 kohta). Tältä osin on tarpeen tutkia kyseisten yritysten välisiä taloudellisia yhteyksiä tai vuorovaikutussuhteita ja tarkistettava, voivatko kyseiset yritykset näiden taloudellisten yhteyksien tai vuorovaikutussuhteiden avulla toimia yhdessä niiden kilpailijoista, asiakkaista ja kuluttajista riippumatta (edellä 594 kohdassa mainittu asia Almelo ym., tuomion 43 kohta; edellä 595 kohdassa mainittu ns. Kali und Salz -tapaus, tuomion 221 kohta; yhdistetyt asiat C-395/96 P ja C-396/96 P, Compagnie maritime belge transports ym., tuomio 16.3.2000, Kok. 2000, s. I-1365, 41 ja 42 kohta, ns. CEWAL-tapaus ja edellä 595 kohdassa mainittu asia Wouters ym., tuomion 114 kohta).

596 Komission katsoo riidanalaisen päätöksen 525 perustelukappaleessa, että "TACA:n jäsenillä on yhteinen määräävä asema sen vuoksi, että ne ovat sidoksissa toisiinsa lukuisin taloudellisin yhteyksin, mikä on vähentänyt merkittävästi niiden mahdollisuuksia toimia toisistaan riippumatta". Asianosaisten kesken on selvää, että komissio on riidanalaisen päätöksen 526—531 perustelukappaleessa tarkoittanut seuraavia viittä taloudellista yhteyttä: tariffia (526 perustelukappale), täytäntöönpanotoimia ja seuraamuksia (527 perustelukappale), sihteeristöä

(528 ja 529 perustelukappale), vuotuisia liiketoimintasuunnitelmia (528 ja 530 perustelukappale) ja konsortiosopimuksia (531 perustelukappale). Riidanalaisen päätöksen 528 perustelukappaleesta ilmenee, että komission mukaan tariffi sekä täytäntöönpanotoimet ja seuraamukset ovat "rajoituksia, jotka koskevat TACA:n osapuolten mahdollisuutta toimia toisistaan riippumatta [ja joilla] on tarkoitus poistaa niiden välinen hintakilpailu merkittävässä määrin". Riidanalaisen päätöksen samassa perustelukappaleessa komissio toteaa, että TACA:n sihteeristö ja vuotuiset liiketoimintasuunnitelmat ovat toimenpiteitä, joilla on mahdollistettu TACA:n osapuolten "esiintyminen yhtenä yhtenäisenä toimijana ja siten asiakkailta tulevien hinnanalentamispaineiden vähentäminen".

597 Konsortiosopimuksia lukuun ottamatta komission mainitsemat yhteydet eli tariffi, täytäntöönpanotoimet ja seuraamukset, sihteeristö ja vuotuiset liiketoimintasuunnitelmat ovat välittömiä seurauksia kantajien harjoittamasta toiminnasta TACA:n yhteydessä ja siten niiden liittymisestä siihen.

598 On selvää, että TACA on asetuksen N:o 4056/86 1 artiklan 3 kohdan b alakohdassa tarkoitettu linjakonferenssi. Huomattakoon kuitenkin, että jotta kyseiset yritykset muodostaisivat tässä asetuksen N:o 4056/86 säännöksessä tarkoitetun linjakonferenssin, niiden on välttämättä luotava välilleen tietty määrä yhteyksiä.

599 Asetuksen N:o 4056/86 1 artiklan 3 kohdan b alakohdan mukaan linjakonferenssilla tarkoitetaan "kahden tai useamman aluksia käyttävän ja määritellyllä maantieteellisellä alueella tietyllä reitillä tai tietyillä reiteillä kansainvälisiä linjaliikennepalveluja tarjoavien varustamojen ryhmää, jolla on jonkinlainen sopimus tai järjestely siitä, että varustamot toimivat yhdenmukaisin tai yhteisin kuljetusmaksuin ja noudattavat muita varustamopalvelujen tarjoamisesta sovittuja ehtoja".

600 Tämän asetuksen kahdeksannesta perustelukappaleesta ilmenee, että tällaisilla konferensseilla "on vakauttava vaikutus, koska ne takaavat rahdinantajille luotettavia palveluja; yleensä niillä osaltaan edistetään riittävien, tehokkaiden, aikatauluun perustuvien merikuljetusten tarjoamista, ja niissä otetaan oikeudenmukaisesti huomioon käyttäjien edut; tällaisia tuloksia ei voida saavuttaa ilman kuljetusmaksuja sekä tarvittaessa kuljetuskaluston saatavuutta, lastin ja tulojen jakamista koskevaa varustamoiden yhteistyötä konferensseissa; useimmissa tapauksissa konferenssin ulkopuolella olevat aikatauluun perustuvat palvelut sekä tietyissä tapauksissa hakurahtiliikenne ja muut kuljetustavat kilpailevat edelleen tehokkaasti konferenssien kanssa; merenkulkualan rakenteelle ominaisen aluskannan liikkuvuuden vuoksi konferenssit ovat jatkuvasti kilpailun kohteena, ja niillä ei yleensä voida poistaa tätä kilpailua merkittävältä osalta kyseisiä meriliikennepalveluja."

601 Kuten yhteisöjen tuomioistuin ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ovat jo todenneet (edellä 595 kohdassa mainittu ns. CEWAL-tapaus, tuomio 16.3.2000, 48 ja 49 kohta; edellä 594 kohdassa mainittu ns. tasolasitapaus, tuomion 359 kohta ja edellä 568 kohdassa mainittu ns. CEWAL-tapaus, tuomio 8.10.1996, 63—66 kohta), näistä säännöksistä seuraa, että linjakonferenssi, jolle neuvoston määritelmän mukaan voidaan myöntää asetuksessa N:o 4056/86 säädetty ryhmäpoikkeus, voidaan sen laatu ja tavoitteet huomioon ottaen määrittää markkinoilla niin käyttäjiin kuin kilpailijoihinkin nähden esiintyväksi yhdeksi yksiköksi. Neuvosto antaa asetuksella N:o 4056/86 tarvittavia säännöksiä estääkseen linjakonferenssista aiheutuvat perustamissopimuksen 86 artiklan kannalta soveltumattomat vaikutukset. Tämä ei millään tavoin vaikuta siihen, onko linjakonferenssilla tietyssä tilanteessa määräävä asema tietyillä markkinoilla, eikä varsinkaan siihen, onko se käyttänyt tätä asemaa kilpailusääntöjen vastaisesti. Kuten asetuksen N:o 4056/86 8 artiklan 2 kohdasta ilmenee, määräävässä asemassa oleva linjakonferenssi voi käyttäytymisellään aiheuttaa perustamissopimuksen 86 artiklan kannalta soveltumattomia vaikutuksia.

602 Edellä esitetyn perusteella on näin ollen katsottava, että asetuksen N:o 4056/86 1 artiklan 3 kohdan b alakohdassa tarkoitetusta linjakonferenssista seuraavat yhteydet voivat lähtökohtaisesti oikeuttaa sen, että kyseisen konferenssin jäsenten

asemaa tietyillä markkinoilla arvioidaan perustamissopimuksen 86 artiklan soveltamisen kannalta yhdessä, jos nämä yhteydet mahdollistavat sen, että ne voivat yhdessä noudattaa näillä markkinoilla samanlaista toimintatapaa käyttäjiin ja kilpailijoihin nähden esiintyvänä yhtenä yksikkönä.

603 Yksikään kantajien esillä olevien kanneperusteiden yhteydessä esittämä väite ei saata tätä johtopäätöstä kyseenalaiseksi.

604 Ensinnäkin TACA:n tariffin osalta kantajat väittävät, että Yhdysvaltojen oikeudessa velvollisuus noudattaa tariffia ei muodosta taloudellista yhteyttä, joka on omiaan johtamaan samanlaiseen markkinakäyttäytymiseen, sillä Yhdysvaltojen oikeudessa linjakonferenssin jäsenillä on oikeus poiketa tariffista itsenäisen toiminnan yhteydessä. Kantajat täsmentävät vielä, että tariffi sisältää sekä tavanomaisia maksuja että erilaisia poikkeuksia näistä maksuista.

605 Tämän kanneperusteen hyväksyttävyyttä tutkittaessa on muistettava, että komissio on riidanalaisen päätöksen 526 perustelukappaleessa katsonut, että TACA:n osapuolten taloudellisista yhteyksistä ensimmäinen oli tariffi. Tältä osin se on huomauttanut, että TACA:n osapuolet paitsi sopivat tariffin noudattamisesta, ne myös olivat siihen velvollisia Yhdysvaltojen lainsäädännön nojalla; kutakin noudattamatta jättämistä kohden voitiin määrätä 25 000 USD:n suuruinen sakko. Komissio katsoo riidanalaisen päätöksen 528 perustelukappaleessa, että tariffi rajoittaa TACA:n osapuolten mahdollisuutta toimia toisistaan riippumatta ja poistaa niiden välistä hintakilpailua merkittävässä määrin.

606 Asetuksen N:o 4056/86 1 artiklan 3 kohdan b alakohdassa tarkoitetun linjakonferenssin, kuten TACA:n, jo pelkkä olemassaolo sinänsä edellyttää yhdenmukaisia tai yhteisiä kuljetusmaksuja sisältävän tariffin soveltamista.

607 Lähtökohtaisesti tällainen linjakonferenssi esiintyy markkinoilla yhtenä yksikkönä siltä osin kuin se vahvistaa yhdenmukaiset tai yhteiset kuljetusmaksut kaikille jäsenilleen siten, että samaa maksua sovelletaan saman tavaran kuljettamisesta paikasta A paikkaan B riippumatta siitä, kuka konferenssin laivanvarustajajäsen ottaa huolehtiakseen kuljetuksesta (TAA-tapauksessa annetun tuomion 157 kohta).

608 Se, että kyseiseen tariffiin sisältyy tavanomaisten kuljetusmaksujen lisäksi joitakin poikkeuksellisia maksuja, kuten esimerkiksi TVR-maksut, on merkityksetöntä, sillä kuten komissio on todennut viimeksi mainittujen maksujen osalta riidanalaisen päätöksen 120 perustelukappaleessa ja kuten kantajat sitä paitsi itsekin myöntävät, myös nämä poikkeukselliset maksut ovat yhdenmukaisia tai yhteisiä kuljetusmaksuja, jotka muodostavat erottamattoman osan tariffista.

609 Tarkasteltaessa sitä kantajien esille tuomaa seikkaa, jonka mukaan Yhdysvaltojen lainsäädännössä annetaan linjakonferenssin jäsenille oikeus toteuttaa itsenäistä toimintaa, on korostettava, että tämä itsenäinen toiminta muodostaa poikkeuksen hintojen yhteistä vahvistamista koskevasta periaatteesta (TAA-tapauksessa annetun tuomion 307 kohta), minkä vuoksi se ei voi lähtökohtaisesti vaikuttaa tariffin kuljetusmaksujen yhdenmukaisuuteen eikä näin ollen kyseenalaistaa konferenssin arviointia yhtenä kokonaisuutena, sellaisena kuin se on tariffin seurauksena yhdessä muiden tekijöiden ohella. Kysymys siitä, voivatko TACA:n osapuolten itsenäinen toiminta ja muut konkreettiset hintoja koskevat menettelytavat kyseenalaistaa tällaisen arvioinnin esillä olevassa asiassa, kuuluu jäljempänä tutkittavien erillisten kanneperusteiden yhteyteen, kuten edellä on todettu.

610 Toisin kuin kantajat väittävät, se, että tietty sopimus on kielletty perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan nojalla, ei estä komissiota ottamasta huomioon tällaista sopimusta päätellessään perustamissopimuksen 86 artiklan soveltamisen yhteydessä, että kyseisillä yrityksillä on yhteinen asema relevanteilla markkinoilla. Kuten yhteisöjen tuomioistuin on jo katsonut, sopimuksen, yritysten yhteenliittymän päätöksen tai yhdenmukaistetun menettelytavan (joille perusta-

missopimuksen 85 artiklan 3 kohdan nojalla joko on tai ei ole myönnetty poikkeusta) täytäntöönpano voi aiheuttaa sen, että kyseiset yritykset sitoutuvat toimimaan tietyillä markkinoilla siten, että ne esiintyvät näillä markkinoilla yhtenä yksikkönä niiden kilpailijoihin, kauppakumppaneihin ja kuluttajiin nähden. Yhteisen määräävän aseman olemassaolo voi siis perustua sopimuksen luonteeseen, sanamuotoon, sen täytäntöönpanotapaan ja siitä aiheutuviin yritysten välisiin yhteyksiin tai vuorovaikutussuhteisiin (edellä 595 kohdassa mainittu ns. CEWAL-tapaus, tuomio 16.3.2000, 44 ja 45 kohta). Kuten edellä 601 kohdassa on todettu, oikeuskäytännön mukaan tästä on kysymys asetuksen N:o 4056/86 1 artiklan 3 kohdan b alakohdassa tarkoitetun linjakonferenssin tapauksessa. Esillä olevassa asiassa on selvää, että TACA on tällainen linjakonferenssi. Komissiolla oli näin ollen oikeus tukeutua tähän sopimukseen katsoessaan, että TACA:n osapuolilla on yhteinen asema relevanteilla markkinoilla.

611 Tämän vuoksi komissio on perustellusti tukeutunut muun muassa TACA:n tariffiin arvioidessaan, että TACA:n osapuolilla on yhteinen asema relevanteilla markkinoilla. Näin ollen kantajien tältä osin esittämät väitteet on hylättävä.

612 Toiseksi kantajat toteavat, että TACA:n täytäntöönpanotoimet ja seuraamukset ovat tavanomaisia linjakonferensseissa ja että FMC suhtautuu niihin myönteisesti kilpailua suojaavina keinoina, kun niillä pyritään estämään konferenssien jäsenten rahdinantajiin nähden syrjiviä käytäntöjä. Koska näillä toimenpiteillä vain turvataan TACA-sopimuksessa määrättyjen velvoitteiden noudattaminen, kantajien mukaan niitä ei voida loogisesti pitää yhteytenä sinänsä.

613 Komissio on riidanalaisen päätöksen 527 perustelukappaleessa todennut, että TACA:han liittyminen on varmistettu useilla täytäntöönpanotoimilla. Riidanalaisen päätöksen 21 perustelukappaleesta ilmenee, että TACA-sopimuksen 10 artiklassa määrätään täytäntöönpanoa valvovan viranomaisen asettamisesta

ja että tämä voi tutkia joko omasta aloitteestaan tai kantelun perusteella mitä tahansa väitettyä sopimuksen sääntöjen rikkomista. Komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 22 perustelukappaleessa, että kyseisellä valvontaviranomaisella on täysin esteetön oikeus tutustua kaikkiin asiakirjoihin, jotka voivat liittyä varustamon toimintaan konferenssiliikenteen alueella, ja että sillä on oikeus määrätä huomattavia sakkoja kaikista sopimuksen rikkomisista ja erityisesti eri hintojen vahvistamisjärjestelyjen rikkomisesta sekä tietojen saannin estämisestä tutkimuksen aikana. Komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 527 perustelukappaleessa, että "määräykset ovat laajimmat valvontajärjestelyt, joita komissio on koskaan saanut tietoonsa linjaliikennealalla".

614 Tällaiset täytäntöönpanotoimet ja seuraamukset, joilla pyritään lähinnä varmistamaan linjakonferenssin vahvistaman tariffin noudattaminen, lujittavat kyseisellä tariffilla luotua yhteyttä. Tämä pitää paikkansa etenkin siitä syystä, että kuten edellä 599 kohdassa on todettu, asetuksen N:o 4056/86 1 artiklan 3 kohdan b alakohdassa tarkoitetun linjakonferenssin jo pelkkä olemassaolo sinänsä edellyttää yhdenmukaisia tai yhteisiä kuljetusmaksuja sisältävän tariffin soveltamista, minkä vuoksi täytäntöönpanotoimet ja seuraamukset, joilla pyritään varmistamaan, että linjakonferenssin jäsenet noudattavat tariffia, ovat tarpeellisia toimenpiteitä ja siten liitännäisiä kaikille edellä mainitussa säännöksessä tarkoitetuille linjakonferensseille.

615 Toisin kuin kantajat väittävät, tältä osin on merkityksetöntä, että FMC suhtautuu myönteisesti linjakonferenssien täytäntöönpanotoimiin. Riidanalaisessa päätöksessä kyseisten toimien ei ole katsottu merkitsevän perustamissopimuksen kilpailusääntöjen rikkomista vaan niiden on katsottu lujittavan TACA:n tariffin vahvistamiseen perustuvaa TACA:n osapuolten yhteyttä. Tällainen yhteys, jonka vuoksi komissio saattaa arvioida TACA:n osapuolten asemaa yhdessä, ei sellaisenaan merkitse perustamissopimuksen kilpailusääntöjen rikkomista. Vain tämän aseman väärinkäyttö voi merkitä tällaista rikkomista, ainakin jos yhteinen asema on määräävä relevanteilla markkinoilla (edellä 595 kohdassa mainittu ns. CEWAL-tapaus, tuomio 16.3.2000, 37—39 kohta).

616 Kantajien esille tuoma seikka, jonka mukaan täytäntöönpanotoimet ja seuraamukset eivät merkitse yhteyttä sinänsä, on merkityksetön, sillä edellä on todettu näiden toimien lujittavan tariffilla luotua yhteyttä.

617 Näin ollen komissio on perustellusti tukeutunut muun muassa täytäntöönpanotoimiin ja seuraamuksiin arvioidessaan, että TACA:n osapuolilla on yhteinen asema relevanteilla markkinoilla.

618 Kolmanneksi TACA:n sihteeristön osalta kantajat korostavat, että palvelusopimuksia neuvoteltaessa sihteeristö noudattaa konferenssin jäsenten ohjeita ja että silloinkin, jos rahdinantaja päättää ottaa sihteeristön mukaan erillisten palvelusopimusten neuvotteluihin, sihteeristö osallistuu erittäin harvoin kaupallisten sopimusehtojen neuvottelemiseen. Tämän jälkeen ne toteavat, että palvelusopimusten täytäntöönpanossa sihteeristöllä on puhtaasti hallinnollinen asema, jolla ei ole merkitystä jäsenten kilpailuaseman kannalta.

619 Komissio toteaa 528 perustelukappaleessa, että TACA:n sihteeristön vuoksi linjakonferenssi saattoi esiintyä markkinoilla yhtenä yhtenäisenä yksikkönä. Päätöksen 529 perustelukappaleessa se huomauttaa, että TACA:n sihteeristöllä on laaja hallinnollinen ja rahoituksellinen tehtävä, valtuudet toimia TACA:n osapuolten asiamiehenä ja tehdä palvelusopimuksia niiden puolesta, oikeus osallistua rahdinantajien ja yksittäisten TACA:n osapuolten välisiin palvelusopimusneuvotteluihin ja oikeus antaa lehdistötiedotteita osapuolten puolesta.

620 Tarvitsematta pohtia TACA:n sihteeristön täsmällistä asemaa palvelusopimusten neuvotteluissa ja täytäntöönpanossa on katsottava, että pelkästään se, että TACA:lla on yhteinen hallintoelin, joka voi edustaa TACA:n osapuolia erityisesti

rahdinantajiin nähden ja jonka olemassaoloa ei ole kiistetty, osoittaa, että TACA voi esiintyä yhtenä yhtenäisenä yksikkönä markkinoilla, ja kuvastaa siten TACA:n osapuolten välisiä yhteyksiä niiden toimiessa asetuksen N:o 4056/86 1 artiklan 3 kohdan b alakohdassa tarkoitetun linjakonferenssin jäseninä. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen käsiteltävänä olevan asiakirja-aineiston mukaan rahdinantajien kirjeet konferenssin palvelusopimusten tekemisestä on myös osoitettu TACA:n sihteeristölle.

621 Näin ollen komissio on perustellusti tukeutunut TACA:n sihteeristön olemassaoloon arvioidessaan, että TACA:n osapuolilla on yhteinen asema relevanteilla markkinoilla. Kantajien tältä osin esittämät väitteet on siten hylättävä.

622 Neljänneksi kantajat katsovat, että koska TACA:n vuotuisilla liiketoimintasuunnitelmilla on tarkoitus ilmoittaa tariffiin tehdyt muutokset, ne eivät voi sellaisenaan merkitä yhteyttä ja sitä, että konferenssi noudattaisi yhteistä kaupallista strategiaa. Kantajat toteavat vielä, että vuotuisella liiketoimintasuunnitelmalla on tarkoitus edistää rahdinantajien kuulemista asetuksen N:o 4056/86 5 artiklan 1 kohdassa edellytetyllä tavalla.

623 Komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 528 ja 530 perustelukappaleessa, että TACA:n julkaisemat vuotuiset liiketoimintasuunnitelmat osoittavat TACA:n osapuolten antaneen rahdinantajille sellaisen vaikutelman, että ne noudattivat markkinoilla yhteistä kaupallista strategiaa, ja mahdollistivat siten TACA:n esiintymisen markkinoille yhtenä yhtenäisenä yksikkönä.

624 Se, että TACA julkaisee vuotuisia liiketoimintasuunnitelmia, jotka sen jäsenet yhdessä laativat asetuksen N:o 4056/86 1 artiklan 3 kohdan b alakohdassa tar-

koitetun linjakonferenssin toiminnan yhteydessä, antaa ulkopuolisille selvästi sellaisen vaikutelman, että TACA on yksi yksikkö, ja heijastaa kyseisessä asetuksessa tarkoitetun linjakonferenssin jäsenten välisiä suhteita. Toisin kuin kantajat väittävät, vuotuiset liiketoimintasuunnitelmat merkitsevät näin ollen sellaisenaan yhteyttä, joka saa TACA:n juuri niiden julkaisemisen vuoksi näyttämään kilpailijoihin ja rahdinantajiin nähden yhdeltä yksiköltä relevanteilla markkinoilla.

625 Näin on erityisesti myös sen vuoksi, että vuotuisella liiketoimintasuunnitelmalla on tarkoitus edistää rahdinantajien kuulemista asetuksen N:o 4056/86 5 artiklan 1 kohdassa säädetyllä tavalla, kuten kantajat itsekin korostavat. Tämän säännöksen mukaan rahdinantajia kuullaan säännönmukaisten merikuljetusten hintoja, ehtoja ja laatua koskevien yleisten periaatekysymysten ratkaisemiseksi käyttäjien ja koko linjakonferenssin välillä. Se, että vuotuisten liiketoimintasuunnitelmien julkaiseminen on seurausta asetuksella N:o 4056/86 linjakonferensseille asetetusta velvoitteesta, ei ole mitenkään ristiriidassa sen komission toteamuksen kanssa, jonka mukaan niiden julkaisemisen vuoksi TACA voi esiintyä yhtenä yksikkönä relevanteilla markkinoilla, vaan se pikemminkin vahvistaa tätä toteamusta.

626 Huomattakoon vielä, että kyseistä julkaisemista ei ole pidetty riidanalaisessa päätöksessä perustamissopimuksen kilpailusääntöjen rikkomisena vaan seikkana, joka saa TACA:n näyttämään yhdeltä yksiköltä relevanteilla markkinoilla. Tällaisen yhden yhtenäisen yksikön olemassaolo ei kuitenkaan sellaisenaan merkitse perustamissopimuksen kilpailusääntöjen rikkomista. Vain se, että tämä yhtenäinen yksikkö käyttää väärin asemaansa relevanteilla markkinoilla, voi merkitä tällaista rikkomista, ainakin jos tämä asema on määräävä relevanteilla markkinoilla (edellä 595 kohdassa mainittu ns. CEWAL-tapaus, tuomio 16.3.2000, 37—39 kohta).

627 Näin ollen komissio on perustellusti tukeutunut muun muassa TACA:n vuotuisten liiketoimintasuunnitelmien julkaisemiseen arvioidessaan, että TACA:n osapuolilla on yhteinen asema relevanteilla markkinoilla. Tämän vuoksi kantajien väitteet on tältä osin hylättävä.

628 Kaiken edellä esitetyn perusteella on todettava, että edellä 601 kohdassa mainitun oikeuskäytännön mukaan TACA:n tariffi, täytäntöönpanotoimet ja seuraamukset, sihteeristö ja vuotuiset liiketoimintasuunnitelmat osoittavat oikeudellisesti riittävällä tavalla TACA:n osapuolten väliset merkittävät yhteydet, jotka oikeuttavan sen, että niiden asemaa relevanteilla markkinoilla arvioidaan yhdessä.

629 Tarvitsematta lausua kantajien tekemistä muista sopimuksista, kuten konsortiosopimuksista, seuranneiden muiden yhteyksien merkityksestä on katsottava, että komissio on perustellusti tukeutunut näihin seikkoihin, jotka perustuvat kantajien toimintaan TACA:n osapuolina ja siten niiden liittymiseen asetuksen N:o 4056/86 1 artiklan 3 kohdan b alakohdassa tarkoitettuun linjakonferenssiin, arvioidessaan TACA:n osapuolilla olevan yhteinen asema relevanteilla markkinoilla.

630 Tätä johtopäätöstä ei kyseenalaista asian T-212/98 kantajan vähäinen markkinaosuus tai liikevaihto kyseessä olevassa liikenteessä. Koska nämä TACA:n osapuolten aseman yhteisen arvioinnin oikeuttavat yhteydet ovat seurausta niiden liittymisestä TACA:han, kunkin TACA:n osapuolen asemaa on jo pelkästään tämän liittymisen perusteella arvioitava yhdessä TACA:n muiden osapuolten kanssa, sillä kantaja on tällä liittymisellään antanut muille TACA:han liittyneille osapuolille sitoumuksen toimia tietyillä markkinoilla siten, että ne esiintyvät näillä markkinoilla yhtenä yksikkönä kilpailijoihinsa, kauppakumppaneihinsa ja kuluttajiin nähden (edellä 595 kohdassa mainittu ns. CEWAL-tapaus, tuomio 16.3.2000, 44 kohta). Kantaja ei kuitenkaan esillä olevassa asiassa kiistä olleensa TACA:n osapuoli kyseessä olevana ajanjaksona.

631 Oikeuskäytännössä on katsottu, että jotta usean yrityksen asemaa relevanteilla markkinoilla voitaisiin arvioida yhdessä, riittää, että niillä on mahdollisuus omaksua sama toimintatapa näillä markkinoilla. Sitä vastoin ei ole tarpeen näyttää, että nämä kaikki yritykset olisivat todellisuudessa omaksuneet saman toimintatavan kaikissa olosuhteissa (ks. vastaavasti edellä 595 kohdassa mainittu ns. Kali und Salz -tapaus, tuomion 221 kohta).

632 Näissä olosuhteissa sillä, että kantaja ei ole vähäisen markkina-asemansa vuoksi voinut osallistua kaikkiin TACA:n toteuttamiin toimiin, ei ole merkitystä tutkittaessa esillä olevia kanneperusteita TACA:n osapuolten yhteisestä asemasta.

633 Se, että yksi TACA:n osapuoli ei ole noudattanut muiden TACA:n osapuolten omaksumaa menettelytapaa, osoittaa korkeintaan sen, ettei tämä TACA:n osapuoli ole osallistunut perustamissopimuksen 86 artiklan rikkomiseen, jos TACA:n muiden osapuolten omaksuma menettelytapa osoittautuu tässä määräyksessä tarkoitetuksi väärinkäytöksi. Vaikka yhteisen määräävän markkina-aseman olemassaolo seuraa asemasta, joka kyseisillä taloudellisilla yksiköillä yhteisesti on relevanteilla markkinoilla, kaikkien kysymyksessä olevien yritysten ei välttämättä tarvitse olla mukana tietyssä väärinkäyttötapauksessa. Riittää, että se voidaan tunnistaa tällaisen yhteisen määräävän markkina-aseman olemassaolon erääksi ilmentymäksi (edellä 152 kohdassa mainittu asia Irish Sugar v. komissio, tuomion 66 kohta).

634 Vaikka kantajan markkinaosuus tai liikevaihto kyseisessä liikenteessä oli vähäistä tuona samana ajanjaksona, on katsottava, että TACA:n tariffin, täytäntöönpanotoimien ja seuraamusten, sihteeristön ja vuotuisten liiketoimintasuunnitelmien vuoksi tämä kantaja saattoi muodostaa muiden TACA:n osapuolten kanssa yhden yksikön relevanteilla markkinoilla.

635 Kaikesta edellä esitetystä seuraa, että TACA:n osapuolten taloudellisten yhteyksien virheellistä arviointia koskevat kanneperusteet, väitteet ja perustelut on kokonaisuudessaan hylättävä.

636 On kuitenkin vielä tarkistettava, voidaanko kantajien sisäisestä kilpailusta esittämällä näytöllä osoittaa, kuten kantajat väittävät seuraavissa kanneperusteissaan, että riidanalaisessa päätöksessä todetut yhteydet eivät riitä perusteluiksi sille, että TACA:n osapuolten asemaa relevanteilla markkinoilla arvioidaan yhdessä.

B Kanneperusteet, joiden mukaan TACA:n osapuolten sisäistä kilpailua on arvioitu virheellisesti

637 TACA:n osapuolten sisäistä kilpailua tarkastellessaan kantajat väittävät ensinnäkin, että komissio on käyttänyt riidanalaisessa päätöksessä virheellistä oikeudellista kriteeriä. Tämän jälkeen ne väittävät komission arvioineen virheellisesti sisäistä hintakilpailua ja muuta kuin hintoja koskevaa kilpailua TACA:n osapuolten välillä. Lopuksi kantajat vetoavat perusteluja koskeviin eri puutteellisuuksiin riidanalaisessa päätöksessä.

1. Riidanalaisessa päätöksessä käytetty virheellinen oikeudellinen kriteeri

a) Asianosaisten lausumat

638 Kantajat arvostelevat komissiota ensinnäkin siitä, ettei se ole tutkinut, ovatko TACA:n osapuolten väliset yhteydet johtaneet yhden markkinoilla toimivan

yksikön olemassaoloon. Ne katsovat, että komissio ei ole määritellyt "näitä yhteyksiä — — niiden tuloksen perusteella eli sen perusteella, että syntyy tilanne, jossa ryhmä toisistaan riippumattomia yrityksiä toimii markkinoilla yhtenä yksikkönä" (julkisasiamies Fennellyn ratkaisuehdotus ns. CEWAL-tapauksessa, tuomio 16.3.2000, Kok. 2000, I-1371, 28 kohta).

639 Kantajat vetoavat tämän väitteensä tueksi siihen, että komissio viittaa riidanalaisen päätöksen 528 ja 530 perustelukappaleessa niiden aikomuksiin ja siihen, miltä niiden toiminta näyttää, todistamatta kuitenkaan näiden yhteyksien vaikutusta niiden markkinakäyttäytymiseen.

640 Toiseksi kantajat kiistävät komission riidanalaisen päätöksen 522 perustelukappaleessa tekemän toteamuksen, jonka mukaan edellä 594 kohdassa mainitussa ns. tasolasitapauksessa annetusta tuomiosta seuraa, että "jonkinasteisen kilpailun säilyminen osapuolten välillä ei sulje pois yhteisen määräävän aseman mahdollisuutta".

641 Kantajien mielestä edellä mainitussa ns. tasolasitapauksessa annetussa tuomiossa ei hyväksytä tätä väitettä. Ne muistuttavat ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen katsoneen kyseisessä tuomiossa ainoastaan, että "periaatteessa ei voida sulkea pois sitä, että kahdella tai useammalla riippumattomalla taloudellisella yksiköllä olisi joillakin tietyillä erityismarkkinoilla sellaisia taloudellisia yhteyksiä, että niillä olisi näiden yhteyksien vuoksi yhteinen määräävä asema suhteessa muihin toimijoihin kyseisillä markkinoilla" (tuomion 358 kohta). Kantajien mukaan tästä kohdasta ei voida mitenkään päätellä, minkä tasoinen kilpailu olisi yhteensopiva yhteistä määräävää asemaa koskevan toteamuksen kanssa.

642 Kantajien mukaan komissio pyrkii tällä väitteellään kehittelemään uuden kriteerin, joka tekisi yhteisestä tariffista perustelun yhteisen määräävän aseman toteamiselle, jolloin siinä tapauksessa, että kyseiset yritykset omaksuvat saman yleisen lähestymistavan, näyttö riippumattomasta markkinakäyttäytymisestä ja

erityisesti itsenäisestä hintojen vahvistamisesta ei estäisi toteamasta yhteistä määräävää markkina-asemaa. Koska kaikki linjakonferenssit perustuvat asetuksen N:o 4056/86 3 artiklan nojalla yhdenmukaiseen tai yhteiseen tariffiin, komissio tukeutuu olettamukseen, jota ei käytännössä katsoen voida kumota ja jonka mukaan kaikkien linjakonferenssien ja myös TACA:n jäsenillä voi olla yhteinen määräävä markkina-asema. Kantajat katsovat tämän väitteen selittävän myös sen, miksi komissio on ollut vastahakoinen tutkimaan toimivasta kilpailusta esitettyjä todisteita.

643 Kantajien mukaan yhteisön oikeuskäytännöstä seuraa päinvastoin, että yhteinen määräävä markkina-asema edellyttää, ettei kyseessä olevien yritysten välillä ole kilpailua. Ne huomauttavat yhteisöjen tuomioistuimen katsoneen edellä 594 kohdassa mainitussa asiassa Centro Servizi Spediporto annetun tuomion 34 kohdassa, että "ei voida katsoa, että kansalliset säännökset, joilla säädetään tavaroiden maantiekuljetustariffien vahvistaminen julkisen vallan tehtäväksi, johtaisi siihen, että taloudelliset toimijat asetetaan yhteiseen määräävään markkina-asemaan, jolle on ominaista keskinäisen kilpailun puuttuminen" (ks. myös edellä 594 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat DIP ym., tuomion 27 kohta ja komission käytännön osalta tiedonanto kilpailusääntöjen soveltamisesta telealan liittymäsopimuksiin — Puitteet, asian kannalta merkitykselliset markkinat ja periaatteet, EYVL C 265, s. 2, 78 ja 79 kohta). Julkisasiamies Fennelly on katsonut edellä 638 kohdassa mainitussa ratkaisuehdotuksessaan ns. CEWAL-tapauksessa, jossa annettiin tuomio 16.3.2000, että "edellä tarkastellusta oikeuskäytännöstä ja erityisesti asiassa Centro Servizi Spediporto ja yhdistetyissä asioissa DIP ym. sekä [asiassa Kali und Salz] annetuista tuomioista ilmenee selvästi, että määräävälle asemalle on ominaista, että yritykset, joilla oletetaan olevan yhteinen määräävä asema, eivät kilpaile keskenään" (34 kohta). Tämä oikeuskäytäntö on myös yhteensopiva yhteistä määräävää asemaa koskevien yleisesti hyväksyttyjen talousteorioiden kanssa.

644 Kantajien mukaan yhteisen määräävän aseman toteamiseksi on näin ollen tutkittava ensinnäkin, ovatko kyseessä olevat yritykset omaksuneet yhteisen hinnoittelustrategian, ja myöntävässä tapauksessa toiseksi, ovatko muut kilpailun muodot niin laajoja ja voimakkaita, että yhteisen hinnoittelustrategian perus-

teella ei voida päätellä yritysten yhteistä määräävää asemaa (edellä 638 kohdassa mainittu julkisasiamies Fennellyn ratkaisuehdotus ns. CEWAL-tapauksessa, tuomio 16.3.2000, 34 kohta). Esillä olevassa asiassa riidanalaisessa päätöksessä ei ole suoritettu tätä kaksiportaista tutkimusta.

645 Kolmanneksi kantajat väittävät, että komissio ei ole tutkinut olennaista kysymystä siitä, noudattavatko kantajat "samaa toimintatapaa markkinoilla" (edellä 594 kohdassa mainittu asia Almelo ym., tuomion 42 kohta) ja muodostavatko ne "yhden markkinoilla toimivan yksikön" (edellä 638 kohdassa mainittu julkisasiamies Fennellyn ratkaisuehdotus ns. CEWAL-tapauksessa, tuomio 16.3.2000, 28 kohta). Ne huomauttavat, että riidanalaisen päätöksen 525 perustelukappaleessa todetaan vain, että TACA:n jäsenten taloudelliset yhteydet ovat "vähentäneet merkittävästi niiden mahdollisuuksia toimia toisistaan riippumatta". Kantajien mukaan tämä seikka ei oikeuta johtopäätöstä, jonka mukaan kantajilla voi olla yhteinen määräävä asema. Oikeuskäytännön ja alaa koskevien talousteorioiden vastaisesti komissio ei pyri näyttämään, että näiden yhteyksien seurauksena on kilpailun kaikilta olennaisilta osin samanlainen markkinakäyttäytyminen. Vastineeseen sisältynyttä väitettä, jonka mukaan riittää, että TACA:n jäsenet ovat omaksuneet "hyvin samankaltaisen suhtautumistavan", ei näin ollen pitäisi hyväksyä.

646 Vaatimuksensa tueksi kantajat huomauttavat vielä, että komission lähestymistapa, jossa heikennetään "saman käyttäytymisen" kriteeriä, hämärtää perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan välisen erottelun ja antaa komissiolle harkintavaltaa määrittää, missä olosuhteissa perustamissopimuksen 86 artiklaa sovelletaan kahden tai useamman yrityksen käyttäytymiseen. Kantajien mukaan näyttää siltä, että kieltäytyessään määrittämästä tämän harkintavallan sisältöä komissio katsoo, että horisontaalinen yhteisymmärrys voi olla "pahempi" kuin yhden ainoan yrityksen määräävä markkina-asema ja että siihen on tästä syystä sovellettava perustamissopimuksen 86 artiklaa.

647 Kantaja asiassa T-212/98 väittää, että vaikka sillä voitaisiin katsoa olevan TACA:n muiden jäsenten kanssa yhteinen määräävä asema pelkästään sen

TACA:han liittymisen perusteella, tästä ei voi seurata, että kaikkien TACA:n osapuolten on kaikkina aikoina välttämättä vastattava kaikista kahden tai useamman TACA:n osapuolen toteuttamista Atlantin ylittävää liikennettä koskevista toimista. Huolimatta siitä, että väärinkäytöt, joihin kantajien väitetään syyllistyneen, jäävät kokonaan tai osittain TACA-sopimuksen soveltamisalan ulkopuolelle, komissio ei ole osoittanut, että kaikki TACA:n osapuolet olisivat omaksuneet samanlaisen markkinakäyttäytymisen riidanalaisen päätöksen kohteena olevista kysymyksistä. Kantajan mukaan sen heikko markkina-asema tosiseikkojen tapahtuma-aikaan tekee yhden yhtenäisen käyttäytymisen epätodennäköiseksi, sillä se olisi saanut siitä vain vähän etua. Kantaja korostaa vielä, että uutena TACA:n jäsenenä se on hyväksynyt konferenssisopimuksen ehdot sellaisinaan liittymisajankohtanaan.

648 Komissio vaatii ECTU:n tukemana tämän kanneperusteen hylkäämistä.

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

649 Kantajat arvostelevat esillä olevan kanneperusteen yhteydessä esittämillään väitteillä komissiota siitä, ettei se ole todennut oikeudellisesti riittävällä tavalla TACA:n jäsenten muodostaneen yhden yksikön, joka oli omaksunut samanlaisen markkinakäyttäytymisen, jonka vuoksi niiden väliltä lakkasi kaikki kilpailu.

650 Kuten kantajat perustellusti huomauttavat, komissio ei ole riidanalaisessa päätöksessä todennut TACA:n osapuolten omaksuneen samanlaista markkinakäyttäytymistä, vaan se on ainoastaan todennut 525 perustelukappaleessa, että niiden mahdollisuuksia toimia toisistaan riippumatta vähensivät "merkittävästi" niiden lukuisat taloudelliset yhteydet, jotka on mainittu riidanalaisen päätöksen 526—531 perustelukappaleessa ja jotka perustuvat toisaalta TACA:n tariffiin, täytäntöönpanotoimiin ja seuraamuksiin, sihteeristöön ja vuotuisiin liiketoimintasuunnitelmiin ja toisaalta konsortiosopimuksiin. Komissio on myös nimenomaisesti korostanut riidanalaisen päätöksen 528 perustelukappaleessa,

että rajoituksilla, jotka koskevat TACA:n osapuolten mahdollisuutta toimia toisistaan riippumatta ja jotka koskevat TACA:n tariffia, täytäntöönpanotoimia ja seuraamuksia, oli tarkoitus poistaa niiden välinen hintakilpailu "merkittävässä määrin". Komissio katsoo näin ollen, kuten riidanalaisen päätöksen 522 perustelukappaleesta käy ilmi, että "jonkinasteisen kilpailun säilyminen osapuolten välillä ei sulje pois yhteisen määräävän aseman mahdollisuutta".

651 Näin ollen on tutkittava, onko komission välttämättä todettava kyseisten yritysten omaksuneen samanlaisen markkinakäyttäytymisen, joka johtaa kaiken niiden välisen kilpailun lakkaamiseen, voidakseen arvioida yhdessä usean yrityksen asemaa perustamissopimuksen 86 artiklan kannalta, kuten kantajat väittävät.

652 Oikeuskäytännössä on katsottu, että jotta usean yrityksen asemaa tietyillä markkinoilla voitaisiin arvioida yhdessä, on näytettävä, että näillä yrityksillä on yhdessä juuri keskinäisten siteidensä vuoksi mahdollisuus omaksua sama toimintatapa markkinoilla (edellä 595 kohdassa mainittu ns. Kali und Salz -tapaus, tuomion 221 kohta). Näin on siinä tapauksessa, että nämä yritykset voivat ennustaa toistensa käyttäytymisen ja niillä on tämän vuoksi vahva houkutus yhdenmukaistaa käyttäytymisensä markkinoilla niin, että ne voivat maksimoida voittonsa rajoittamalla tuotantoa hintojen nostamiseksi (asia T-102/96, Gencor v. komissio, tuomio 25.3.1999, Kok. 1999, s. II-753, 276 kohta ja asia T-342/99, Airtours v. komissio, tuomio 6.6.2002, Kok. 2002, s. II-2595, 60 kohta).

653 Vaikka yrityksen mahdollisuus yhdenmukaistaa käyttäytymisensä yhden tai usean kilpailijan kanssa merkitsee väistämättä niiden välisen kilpailun tuntuvaa rajoittumista, tällainen mahdollisuus yhdenmukaistaa kilpailukäyttäytymistä ei sitä vastoin merkitse kyseisten yritysten välisen kilpailun lakkaamista kokonaan. On myös huomattava, että perustamissopimuksen 86 artiklassa tarkoitettu

yhteinen määräävä asema edellyttää taloudellisia yhteyksiä kahden tai useamman sellaisen taloudellisen yksikön välillä, jotka ovat pakostikin itsenäisiä ja kykenevät näin ollen käymään keskinäistä kilpailua, eikä kyseisten yritysten välisiä institutionaalisia yhteyksiä, jotka ovat rinnastettavissa emo- ja tytäryhtiöiden välisiin yhteyksiin (ks. vastaavasti edellä 594 kohdassa mainittu ns. tasolasitapaus, tuomion 357 ja 358 kohta).

654 Vaikka toimivan kilpailun puuttuminen määräävässä asemassa olevan oligopolin jäsenten välillä on yksi tärkeä huomioon otettavista seikoista arvioitaessa, onko niillä yhteinen määräävä markkina-asema (edellä 652 kohdassa mainittu asia Airtours, tuomion 63 kohta; ks. vastaavasti myös edellä 594 kohdassa mainittu asia Centro Servizi Spediporto, tuomion 34 kohta ja edellä 594 kohdassa mainittu asia DIP ym., tuomion 27 kohta), tällaisen määräävän aseman toteaminen ei voi edellyttää, että toimivan kilpailun lakkaaminen johtaisi kaiken kilpailun lakkaamiseen kyseisten yritysten välillä.

655 Tästä seuraa, että kantajat väittävät virheellisesti, että perustamissopimuksen 86 artiklassa tarkoitettu yhteinen määräävä asema estäisi jo käsitteellisesti kaiken kilpailun tällaisessa asemassa olevien yritysten välillä ja edellyttäisi näiden yritysten omaksuvan kilpailun kaikilta osin samanlaisen markkinakäyttäytymisen.

656 Asian T-212/98 kantajan väitteisiin siitä, että vaikka sillä voitaisiin katsoa olevan TACA:n muiden jäsenten kanssa yhteinen määräävä asema pelkästään sen TACA:han liittymisen perusteella, tästä ei voi seurata, että kaikkien TACA:n osapuolten on kaikkina aikoina välttämättä vastattava kaikista kahden tai useamman TACA:n osapuolen toteuttamista Atlantin ylittävää liikennettä koskevista toimista, on jo vastattu tutkittaessa aikaisempia kanneperusteita edellä 630—634 kohdassa.

657 Kaiken edellä esitetyn perusteella esillä oleva kanneperuste, joka koskee virheellisen oikeudellisen kriteerin soveltamista, on hylättävä.

2. Kanneperusteet, joiden mukaan sisäistä hintakilpailua ja muuta kuin hintoja koskevaa kilpailua on arvioitu virheellisesti

a) Asianosaisten lausumat

658 Kantajat ovat esittäneet kaksi kanneperustetta. Ensimmäisen mukaan sisäistä hintakilpailua on arvioitu virheellisesti ja toisen mukaan muuta kuin hintoja koskevaa sisäistä kilpailua on arvioitu virheellisesti.

659 Hintakilpailun osalta kantajat väittävät ensinnäkin, että niiden erillisestä hinnoittelustrategiasta esittämien todisteiden arviointi on taloudellisesti ja oikeudellisesti ristiriidassa yhteistä määräävää markkina-asemaa koskevan toteamuksen kanssa.

660 Aluksi kantajat toteavat, että konferenssin kuljetusmaksut on pidettävä erillään itsenäisen toiminnan maksuista. Ne selittävät, että konferenssin maksut sisältävät tariffin maksut ja konferenssin palvelusopimusten maksut. Tariffin maksut sisältävät puolestaan "tavanomaiset maksut" tiettyihin luokkiin kuuluvien tavaroiden kuljettamisesta laadusta riippumatta ("class tarif") sekä TVR-maksut tietyn määrän kuljettamisesta tiettynä erityisenä ajanjaksona. Kaikille näille maksuille on yhteistä se, että konferenssin jäsenet määräävät niistä yhdessä. Itsenäisen toiminnan maksut puolestaan sisältävät itsenäisen toiminnan sekä "tavanomaisten maksujen" että TVR-maksujen osalta ("time/volume rates

independent action" tai TVRIA) ja erilliset palvelusopimukset. Rahdinantaja ja konferenssin jäsen tai jäsenet (yhteisten palvelusopimusten osalta) neuvottelevat niistä erikseen.

661 Kantajat korostavat, että sekä konferenssin maksut että itsenäisen toiminnan maksut heijastavat kilpailua markkinoilla. Konferenssin maksujen vahvistamisen yhteydessä pitäisi ottaa huomioon konferenssin ulkopuolisten harjoittama kilpailu, vaihtoehtoisilla reiteillä toimivat yritykset, itsenäinen toiminta, muut kuljetusmuodot ja asiakkaiden ostovoima. Kantajat huomauttavat, että tämän kilpailun vuoksi kuljetusmaksut ovat Atlantin ylittävässä liikenteessä alhaiset, kuten Drewryn ja Mercerin selvitykset osoittavat.

662 Kantajien mukaan toteamus linjakonferenssien yhteisestä hinnoittelustrategiasta edellyttää, että konferenssi kuljettaa kaiken tai käytännöllisesti katsoen kaiken rahdin konferenssin "tavanomaisilla maksuilla" tai konferenssin palvelusopimusten maksuilla. Esillä olevassa asiassa kantajat ovat kuitenkin noudattaneet itsenäistä hinnoittelupolitiikkaa vastauksena sekä sisäiseen että ulkoiseen kilpailuun. Sisäisen kilpailun olemassaolo on näytetty toteen itsenäisellä toiminnalla, erillisillä ja yhteisillä palvelusopimuksilla ja sopimuksilla NVOCC-yritysten kanssa. Kantajien mukaan tämän sisäisen kilpailun kiistäminen merkitsisi komission implisiittisen kannan mukaisesti, että linjakonferenssin jäseniä olisi jo määritelmänsä vuoksi tutkittava yhdessä riippumatta sisäisestä hintakilpailusta tai muuta kuin hintoja koskevasta kilpailusta esitetyistä todisteista. Kantajat katsovat, että jäljempänä kuvattavat todisteet osoittavat, etteivät ne ole omaksuneet samanlaista markkinakäyttäytymistä hintojen vahvistamisen osalta. Komissio ei ole niiden mukaan esittänyt mitään vastakkaista näyttöä.

663 Kantajat väittävät ensinnäkin, että vaikka itsenäinen toiminta on usein hyvin lyhytaikaista tai palvelusopimusten neuvottelujen aikainen tilapäisratkaisu, tämä toiminta ilmentää sisäistä hintakilpailua, sillä turvautuminen itsenäiseen toimintaan, vaikka vain lyhytaikaisesti, on itsenäinen hintoja koskeva päätös.

Kantajat korostavat erityisesti konferenssin kaikkien jäsenten mahdollisuutta seurata toisen jäsenen toteuttamaa itsenäistä toimintaa ("me too" -menettely). Kantajien mukaan tämä toiminta on todiste sisäisestä kilpailusta, sillä se osoittaa toimintaa seuraavan jäsenen pyrkimyksen pysyä kilpailukykyisenä aloitteen tehneeseen jäseneen nähden. Oikeus "me too" -menettelyyn on turvattu US Shipping Actissa.

664 Kantajat korostavat vielä, että itsenäiseen toimintaan sovellettava menettely antaa konferensseille huomattavan liikkumavaran, jotta ne voivat vastata sisäiseen ja ulkoiseen kilpailuun. Itsenäinen toiminta "tavanomaisten maksujen" osalta on ilmoitettava konferenssin sihteeristölle, joka puolestaan ilmoittaa siitä kaikille konferenssin jäsenille ja julkaisee uuden konferenssin tariffin siten, että kukin rahdinantaja voi saada nämä maksut hyväkseen tariffin voimassaoloajan ilman velvoitetta suorittaa kuljetusta aloitteen tehneen jäsenen kanssa. Kantajat korostavat, että kukin konferenssin jäsen voi osallistua TVRIA:han, kunhan se tekee sen ennen kuin maksu tulee voimaan ja sopii siitä aloitteen tehneen jäsenen kanssa. Kantajat painottavat vielä, että FMC:n sääntöjen mukaan maksua ei voida enää muuttaa, kun rahdinantaja on hyväksynyt sen, vaikka konferenssin maksu myöhemmin alenisi.

665 Kantajat selittävät TACA:n jäsenten harjoittaneen ajanjaksona 1994—1997 lukuisia kertoja itsenäistä toimintaa ja väittävät vuoden 1996 TVRIA:ta koskevien tietojen perusteella seuraavaa: ensimmäiseksi vuonna 1996 8,3 prosenttia Atlantin ylittävän reitin lastauksista on suoritettu TVRIA:n puitteissa, toiseksi ne ovat noudattaneet erilaisia strategioita (esimerkiksi kaksi TACA:n jäsentä ei ole harjoittanut lainkaan toimintaa TVRIA:n perusteella, kun taas kaksi muuta jäsentä on kuljettanut yli 20 prosenttia kokonaislastistaan tässä yhteydessä ja kolmanneksi vaikka ne eivät voi määrittää itsenäisen toiminnan puitteissa kuljetetun lastin määrää, on selvää, että tällä tavoin kuljetetun lastin määrä on suurempi kuin pelkästään TVRIA:n perusteella kuljetettu määrä.

666 Kantajat toteavat vielä, että vuotta 1996 koskevien tietojen perusteella konsortioihin kuuluvien TACA:n osapuolten väliselle kilpailulle on ominaista itsenäinen toiminta ja "me too" -menettely, mikä on ristiriidassa riidanalaisen päätöksen 198 perustelukappaleessa olevan toteamuksen kanssa, jonka mukaan "alusten yhteiskäyttöä koskevat [sopimukset] vähentävät kyseisten sopimusten osapuolten harjoittaman itsenäisen toiminnan määrää". Kantajat täsmentävät, että riidanalaisen päätöksen 197 perustelukappaleessa toistettu FMC:n virkailijan ilmoitus, johon tämä toteamus perustuu, ei edusta FMC:n virallista kantaa. Se, että FMC on hyväksynyt useita alusten yhteiskäyttöä koskevia sopimuksia, osoittaa, ettei FMC:llä ole mitään yhteyttä tämänkaltaisten sopimusten tekemiseen ja sen jäsenten harjoittaman itsenäisen toiminnan määrään. Kantajat panevat merkille, että komissio pitää vastineessaan tätä riidanalaiseen päätökseen sisältyvää seikkaa vähäisenä, mutta pitäytyvät väitteessään, jonka mukaan komissio ei ole esittänyt mitään näyttöä toteamuksensa tueksi.

667 Kantajat kyseenalaistavat riidanalaisen päätöksen taulukossa 4 Tyynenmeren ylittävässä liikenteessä harjoitetun itsenäisen toiminnan ja Atlantin ylittävässä liikenteessä harjoitetun itsenäisen toiminnan välillä suoritetun vertailun merkityksellisyyden. Ne huomauttavat, ensimmäiseksi että komissio ei ole esittänyt tietoja näiden kahden liikenteen laajuudesta, toiseksi että komissio ei ole ottanut huomioon sitä, että TACA:n yhteydessä jokainen ilmoitus itsenäisestä toiminnasta lasketaan kertaalleen riippumatta niiden merilinjojen määrästä, joihin toiminta vaikuttaa (tavaroiden ja reittien osalta), kun taas Aasiaan suuntautuvassa Tyynenmeren ylittävässä liikenteessä itsenäinen toiminta rekisteröidään kullekin tavaralle ja reitille, johon toiminta vaikuttaa, kolmanneksi että "tavanomaisia maksuja" sisältävän TACA:n yhteydessä tietyssä luokassa toteutettu itsenäinen toiminta voi vaikuttaa useisiin eri tavaraluokkiin, kun taas Tyynenmeren ylittävässä liikenteessä, jossa on "tavarakohtainen" tariffi, itsenäistä toimintaa harjoitetaan yleensä määrätyn tavaran osalta ja neljänneksi että komissio ei ole ilmoittanut siteeraamaansa tietolähdettä. Arvostelunsa tueksi kantajat ovat liittäneet Transpacific Stabilisation Agreementin Deputy Executive Directorin ja Asia North America Eastbound Rate Agreementin entisen toimitusjohtajan ja hallituksen puheenjohtajan Conradin ilmoituksen, jossa selitetään, miksi riidanalaisen päätöksen taulukko 5 ei vahvista komission johtopäätöksiä.

668 Toiseksi kantajat korostavat palvelusopimusten osalta, että vuonna 1996 ne ovat tehneet yhteensä 92 erillistä ja yhteistä sopimusta, jotka muodostavat 17,8 prosenttia kaikista niiden tekemistä palvelusopimuksista ja vastaavat 15,3:a prosenttia niiden kuljettamasta lastista vuonna 1996. Kantajat huomauttavat myös, että osallistuminen yhteisiin palvelusopimuksiin ilmentää kunkin TACA:n osapuolen noudattamaa erilaista kaupallista strategiaa. Vaikka tietyt jäsenet eivät ole osallistuneet yhteenkään näistä sopimuksista, seitsemän jäsentä on osallistunut yli 70 sopimukseen. Ne muistuttavat, että nämä palvelusopimukset eivät edellytä konferenssin äänestystä. Koska käytännöllisesti katsoen kaikki kantajat ovat tehneet erillisiä tai yhteisiä palvelusopimuksia ja ovat tehneet niitä eri määriä, kantajat eivät ymmärrä komission lausumaa, jonka mukaan vähän alle puolet sopimuksista on tehty lastin omistavien rahdinantajien kanssa. Tarkastellessaan komission esille tuomaa seikkaa, jonka mukaan lähes kaikissa palvelusopimuksissa määrätään eri kuljetusmaksut, kantajat huomauttavat, että tämä on seurausta yksittäisten varustamojen erillisistä strategioista. Lisäksi se, että tietyt rahdinantajat ovat toimittaneet osan lastista konferenssin palvelusopimusten puitteissa, heijastaa yksittäisten varustamojen pyrkimystä harjoittaa liiketoimintaa yksittäisinä yrityksinä, jotka kilpailevat kokonaisuudessaan konferenssin markkinoilla konferenssin muiden jäsenten ja konferenssin ulkopuolisten varustamojen kanssa.

669 Kantajat vetoavat siihen, että palvelusopimusten tekeminen on johtanut konferenssin tariffin laskuun. Vuonna 1996 Hanjinin Wittwer Schwelmin kanssa tekemä erillinen palvelusopimus autojen varaosien ja kemiallisten tuotteiden kuljetuksesta johti eri tavaroiden "tavanomaisten maksujen" alenemiseen jopa 17,7 prosentilla sen jälkeen, kun NVOCC-yritys Ocean World Lines oli seurannut niitä "me too" -menettelyn perusteella. Nämä todisteet on toimitettu komissiolle väitetiedoksiantoon annetussa vastauksessa, mutta komissio ei ole ottanut niitä huomioon riidanalaisessa päätöksessä, selittämättä sitä millään tavoin.

670 Kolmanneksi kantajat väittävät NVOCC-yritysten lastin kuljetusten osalta, että TACA:n kunkin jäsenen omaksumat erilliset strategiat osoittavat yhteisen mää-

räävän aseman puuttumisen. Kannekirjelmässä esitetyistä luvuista ilmenee, että ensimmäiseksi vuonna 1994 seitsemän TACA:n silloisista 16 jäsenestä kilpaili NVOCC-yritysten lastin kuljettamisesta, toiseksi vuonna 1995 yhdeksän TACA:n silloisista 17 jäsenestä kilpaili NVOCC-yritysten lastin kuljettamisesta, kolmanneksi vuonna 1996 15 TACA:n 17 jäsenestä kilpaili NVOCC-yritysten lastin kuljettamisesta ja neljänneksi vuonna 1997 16 TACA:n 17 jäsenestä kilpaili NVOCC-yritysten lastin kuljettamisesta. Näistä samoista tiedoista ilmenee, että kunkin kantajan osuus konferenssin yhteensä kuljettamasta NVOCC-yritysten lastista on vaihdellut huomattavasti kyseisenä ajanjaksona, mikä jälleen ilmentää kantajien mukaan TACA:n kunkin osapuolen erilaista strategiaa. Siten esimerkiksi Hapag Lloydin osuus konferenssin kuljettamasta NVOCC-yritysten lastista on noussut vuosien 1994 ja 1997 välillä 0,9 prosentista 9,6 prosenttiin perinteisesti tämänkaltaista lastia käsittelevien yritysten vahingoksi. Kantajien asiamies on antanut tästä selityksen 3.5.1995 komissiolle osoittamassaan kirjeessä, jossa todetaan seuraavaa:

"Täyden konttikuorman (FCL) osalta jotkut TACA:n osapuolet ovat kuitenkin päättäneet osana yrityksen kokonaisliikepolitiikkaa, suunnittelua, markkinointia ja investointistrategiaa olla pitämättä suurta myyntihenkilöstöä ja/tai laajaa konttoriverkostoa hankkiakseen lastia suurelta määrältä pieniä ja keskisuuria omaa lastiaan täysinä konttilasteina kuljettavia rahdinantajia. Tämän vuoksi nämä varustamot pyrkivät hyödyntämään enemmän laajaa NVOCC:iden verkostoa hankkiakseen ja kootakseen suuria määriä FCL-lastia. Erottuakseen näistä TACA:n osapuolista muut osapuolet ovat päättäneet ylläpitää ja kustantaa laajan kansainvälisen myyntihenkilöstön, asiakaspalvelutehtävät ja laajan konttoriverkoston. Nämä varustamot pyrkivät enemmän asioimaan suoraan FLC-lastia omistavien rahdinantajien kanssa ja tästä johtuen ne pitävät NVOCC:itä kilpailevina yrityksinä (koska myös ne kilpailevat FLC-lastia omistavien rahdinantajien lastista)."

671 Ensin mainittuihin kuuluu esimerkiksi Cho Yang, jonka osuus konferenssin kuljettamasta NVOCC-yritysten lastista on pienentynyt vuosina 1994—1997

19,5 prosentista 8,3 prosenttiin. Kantajat ovat vastauskirjelmässään täsmentäneet, että entiset itsenäiset varustamot, joilla ei ole markkinointiin ja myyntiin tarvittavaa infrastruktuuria harjoittaakseen toimivaa kilpailua lastin omistavien rahdinantajien kanssa, ovat turvautuneet NVOCC-yrityksiin tätä markkinointiin ja myyntiin tarvittavaa infrastruktuuria varten. Kantajat arvioivat, että nämä NVOCC-yritysten lastia koskevat erilaiset politiikat ovat johtaneet merkittävään kilpailuun TACA:n jäsenten välillä, minkä seurauksena tietyt jäsenet ovat menettäneet huomattavan markkinaosuuden muille jäsenille.

672 Näiden seikkojen valossa kantajat kiistävät riidanalaisen päätöksen 296 perustelukappaleessa esitetyn väitteen, jonka mukaan "useimmat TACA:n osapuolista eivät kilpaile sopimuksiin osallistumisesta NVOCC:iden kanssa". Ne korostavat, että vaikka komissio siteeraa 3.5.1995 päivättyä kirjettä riidanalaisen päätöksen 151 perustelukappaleen alla olevassa alaviitteessä 55, se ei ole ottanut niiden selitystä huomioon. Kantajat väittävät myös, että komissio on perustanut väitteensä pelkästään vuotta 1995 koskeviin tietoihin tutkimatta suuntauksia ja kehitystä markkinoilla TACA:n eri osapuolten yksilöllisten strategioiden seurauksena. Komission väite näyttää niiden mielestä rajoittuvan NVOCC-yritysten kanssa tehtyihin palvelusopimuksiin. Kannekirjelmässä toimitetuista tiedoista kuitenkin ilmenee, että Hapag Lloyd on vuosina 1994, 1995 ja 1996 kuljettanut kaiken NVOCC-yritysten lastin TVR-maksuja soveltaen ja että tämä varustamo oli ainoa, joka toimi tällä tavoin. Kantajat täsmentävät, että vuodesta 1994 TVR-maksuja soveltaen kuljetettu NVOCC-yritysten lasti on kokonaisuudessaan kuljetettu TVRIA:n perusteella itsenäisesti toimivien varustamojen vahvistamien kuljetusmaksujen perusteella eikä yhdessä sovittujen maksujen perusteella.

673 Komission kriittiseen huomaukseen, jonka mukaan neljä TACA:n jäsenistä on kuljettanut suurimman osan NVOCC-yritysten lastista, kantajat vastaavat, että tämän kannan mukaan TACA:n jäsenillä olisi riittävän erilaiset strategiat vain, jos ne tekisivät kaikki samaa asiaa. Kantajien mukaan olennaista on pikemminkin se, ovatko TACA:n jäsenet noudattaneet erilaista strategiaa NVOCC-yritysten lastin osalta, kuten ne ovat tehneet, sillä edellä esitetyt seikat osoittavat,

että NVOCC-yritysten lastin kuljettaminen on huomattavasti muuttunut aikojen kuluessa. Se, onko nämä kuljetukset toteutettu palvelusopimusten vai TVR-maksujen puitteissa, on merkityksetöntä. Kantajien mukaan merkitystä on tästä lastista käydyllä kilpailulla.

674 Toiseksi, muuta kuin hintoja koskevan kilpailun osalta kantajat väittävät, että niiden erillisestä strategiasta esittämien todisteiden arviointi on taloudellisesti ja oikeudellisesti ristiriidassa yhteistä määräävää markkina-asemaa koskevan toteamuksen kanssa. Kantajat arvostelevat komissiota etenkin siitä, että se on todennut riidanalaisen päätöksen 194 perustelukappaleessa, että kunkin "varustamon tarjoama tuote ei erotu muista", huolimatta lukuisista todisteista, joita kantajat ovat esittäneet hallinnollisen menettelyn kuluessa muuta kuin hintoja koskevasta kilpailusta.

675 Aluksi kantajat huomauttavat, että laivanvarustamojen tarjoamat palvelut eivät rajoitu palvelusopimuksiin nimenomaisesti sisällytettyihin palveluihin, vaan niillä on ymmärrettävä tarkoitettavan myös "lisäarvopalveluja" eli palveluja, jotka määrittävät sopimuksentekoa edeltävässä vaiheessa, miltä varustamoilta rahdinantaja päättää pyytää tarjousta tietyn lastin kuljettamisesta, minkä varustamon kanssa se tekee sopimuksen ja minkä määrätyn varustamon se valitsee konferenssin palvelusopimuksen tai yhdessä tehdyn erillisen palvelusopimuksen osalta. Kantajat katsovat, että nämä kilpailutekijät ilmenevät konferenssin palvelusopimuksista, rahdinantajien erityisiä palveluja koskevista vaatimuksista ja "lisäarvopalveluista".

676 Kantajat korostavat ensinnäkin, että kun konferenssin palvelusopimus on allekirjoitettu, on rahdinantajan tehtävänä kaupallisen arvionsa mukaisesti jakaa lasti sopimukseen osallistuvien varustamojen välillä. Kantajat väittävät kannekirjelmässä esitettyjen tietojen perusteella, että useimmissa tapauksissa "päävarustamo" ("lead carrier") on vaihtunut vuosittain ja että "päävarustamon" kuljettaman lastin osuus vaihtelee huomattavasti vuosittain. Tältä osin ei voida

kantajien mielestä väittää, kuten komissio tekee riidanalaisen päätöksen liitteen V perusteella, että suurin osa varustamojen muutoksista olisi tapahtunut saman sopimuksen osapuolina olevien varustamojen ryhmittymien keskuudessa. Kyseisestä liitteestä ilmenee päinvastoin, että rahdinantajien suhteellinen osuus kuhunkin ryhmittymään kuuluvien yhtiöiden kuljettamasta lastista on huomattavasti muuttunut vuosina 1994—1996. Koska konferenssin palvelusopimusten kuljetusmaksuista sovitaan konferenssin menettelyissä, kantajat katsovat, että näiden muutosten on katsottava johtuvan muusta kuin hintoja koskevasta kilpailusta.

677 Toiseksi kantajat väittävät rahdinantajien erityisiä palveluja koskevien vaatimusten osalta, että rahdinantajat valitsevat varustamot niiden tarjoamien erityisten "lisäarvopalvelujen" perusteella. On olemassa suuri valikoima palveluja, jotka määrittävät erikseen tai yhdessä muiden palvelujen kanssa sen, minkä varustamon rahdinantaja valitsee.

678 Kantajat vetoavat näiden väitteidensä tueksi ensinnäkin ilmoituksiin, jotka rahdinantajat ovat antaneet neuvotellessaan konferenssin palvelusopimuksista konferenssin sihteeristön kanssa. Se, että rahdinantajat antavat huomattavan arvon varustamojen tarjoamien palvelujen tasoeroille, ilmenee erityisesti rahdinantajien esittämistä kuljetusmaksun alentamista koskevista vaatimuksista varustamoille, jotka niiden näkökulmasta tarjoavat heikompilaatuisia palveluja. Kantajien mukaan erottavat tekijät liittyvät huolinta-ajanjaksoihin, kaluston käytettävissä oloon, varastojen käytettävissä oloon, poikkeamissatamiin, palvelujen sisältöön, myyntipalveluihin ja lastauksen nopeuteen. Toiseksi kantajat viittaavat rahdinantajien tarjouspyynnöissään esittämiin vaatimuksiin sekä varustamojen näihin tarjouspyyntöihin antamiin vastauksiin. Nämä asiakirjat kuvastavat kantajien mukaan myös kultakin yksittäiseltä varustamolta edellytettyjen erityisten palvelujen kirjoa. Kantajat ovat hallinnollisen menettelyn kuluessa pyytäneet näiden tarjouspyyntöjen luottamuksellista käsittelyä, minkä vuoksi komissio ei ole voinut tarkistaa rahdinantajien kantaa, mistä kantajat toteavat, että konferenssin palvelusopimukset sisältävät suurimmassa osassa tapauksia vakiolausekkeita, joiden mukaan varustamot vastaavat ensinnäkin aikatauluissa pysymistä, aluksella käytettävissä olevia tiloja, satamassa poikkeamista, huolinta-aikaa ja

kontteja koskevista yhteisistä palveluvelvoitteista ja toiseksi aikataulujen julkisuutta, turvallisuutta ja erikoiskalustoa koskevista yksilöllisistä palveluvelvoitteista. Kantajat tähdentävät vielä, että suuri osa vuonna 1995 tehdyistä palvelusopimuksista sisältää erikseen rahdinantajien kanssa neuvoteltuja palveluehtoja. Kantajat mainitsevat kannekirjelmässään 16 tämäntyyppistä eri ehtoa. Riidanalaisen päätöksen 146 perustelukappaleessa esitetty väite, jonka mukaan "komissiolle on kerrottu linjavarustamoiden myyntiedustajien valittaneen, etteivät ne voi TAA:n tai TACA:n määräysten mukaisesti tarjota mitään muuta kuin tavanomaista palvelusopimusta eli määrään perustuvaa sopimusta ilman lisäpalveluja", on näin ollen täysin perätön. Kantajien mukaan on joka tapauksessa katsottava, että rahdinantajien huomioon ottamat seikat niiden valitessa varustamoa eivät yleensä perustu sopimusehtoihin, vaan valinta tapahtuu yleensä edellä kuvattujen lisäarvoa tuottavien seikkojen perusteella. Neljänneksi kantajat selittävät, että konferenssin palvelusopimusten yhteydessä konferenssin jäsenet kilpailevat erillisten palvelujen tarjonnan perusteella. Kukin rahdinantaja valitsee varustamon sille ominaisista lähtökohdista. Vastauksena komission kritiikkiin, jonka mukaan kannekirjelmässä ei esitettäisi tältä osin rahdinantajien näkemystä, vaan kantajien näkemys, kantajat väittävät, että komissio ei ole pyrkinyt hankkimaan todisteita rahdinantajilta ja että se kiistää myös kannekirjelmässä mainitut rahdinantajien ilmoitukset. Viidenneksi kantajat tuovat vielä esille varustamojen ja rahdinantajien väliset globaalin yhteistyön sopimukset.

679 Kolmanneksi kantajat väittävät, että niiden yksilölliset strategiat rahdinantajien vaatimusten täyttämiseksi palvelujen osalta poikkeavat toisistaan. Ensinnäkin valtameriliikenteessä TACA:n jäsenet kilpailevat huolinta-ajasta ja satamassa poikkeamisesta, odotus- ja noutoajoista, erityisesti multimodaalikuljetuksissa, sekä konttien jättöaikoja koskevan ilmoituksen pituudesta ja seisontailmoituksista. Kantajien mukaan nämä tiedot osoittavat joka tapauksessa virheelliseksi komission väitteen, jonka mukaan TACA:n osapuolet ovat pyrkineet määrittämään satamat, joissa niiden piti tai ei pitänyt poiketa. Toiseksi kantajat

korostavat, että TACA:n osapuolet tekevät yksittäisiä aloitteita erikoiskaluston hankinnasta ja standardeista poikkeavien konttien kuljettamisesta. Kolmanneksi TACA:n osapuolet kilpailevat satama- ja maapalvelujen logistiikan osalta etenkin konttien säilyttämiskapasiteetista rahdinantajien kannalta sopivissa satamissa sekä mahdollisuudesta tarjota palveluja viikonloppuisin ja erityispalveluja myöhäisen varauksen tai toimituksen tapauksessa. Neljänneksi kantajat korostavat tietotekniikan osalta, että niiden on täytynyt tehdä erillisiä aloitteita täyttääkseen automaattista tiedonsiirtoa (electronic data interchange) ja Internet-palveluja koskevat rahdinantajien vaatimukset, erityisesti jotta nämä voisivat saada nopeasti tietoa meneillään olevista kuljetuksista. Viidenneksi kantajat tarjoavat erilaisia tullausmenettelyä koskevia palveluja. Kuudenneksi kantajat huomauttavat, että ne eivät kaikki takaa samaa laatua. Kaikki varustamot eivät ole saaneet ISO 90022 -standardia (laadunhallinta). Seitsemänneksi ne painottavat vielä sitä, että ne markkinoivat palvelujaan, tapahtuipa se perinteisillä tiedotusvälineillä tai sähköisesti, yksilöllisellä perusteella ja että ne eivät harjoita minkäänlaista yhteismainontaa konferenssina tai konsortiona. Ne huomauttavat myös, että niiden markkinointipolitiikka on tarkoitettu erottamaan niiden tarjoamat yksilölliset palvelut muiden varustamojen tarjoamista palveluista.

680 Kaikista näistä syistä kantajat päättelevät, että ne tarjoavat erillisiä palveluja ja kilpailevat täyttääkseen rahdinantajien erityisvaatimukset. Niiden mielestä on näin ollen virheellistä väittää, että niiden markkinakäyttäytyminen olisi samanlaista ja että ne esiintyisivät markkinoilla yhtenä yksikkönä.

681 Asian T-213/98 kantaja selittää, että sen yksittäistapaukselle ominaiset olosuhteet, joita komissio ei ole kiistänyt, vahvistavat yhteisen määräävän aseman puuttumisen. Se väittää, että sen kaupallinen strategia ja erityisesti syyt, joiden vuoksi se liittyi TACA:han vuonna 1993, osoittavat sen toimineen itsenäisesti TACA:n muiden jäsenten kanssa kilpaillen, minkä vuoksi sen ei voida katsoa muodostavan yhtä taloudellista yksikköä TACA:n muiden jäsenten kanssa.

682 Kantaja toteaa aluksi, että syyt, jotka saivat sen liittymään TACA:han, olivat kaupallisesti perusteltuja, toisin kuin komissio väittää riidanalaisen päätöksen 293 perustelukappaleessa. Se väittää tältä osin, että sen on täytynyt Tyynenmeren ylittävässä liikenteessä ja Euroopan ja Aasian välisessä liikenteessä toimivana perinteisenä linjavarustamona muuttua maailmanlaajuiseksi varustamoksi, jotta se voisi mukautua asiakaskunnan pyrkimykseen keskittää yhä enemmän ostoksiaan alueellisesti (Pohjois-Amerikka, Eurooppa) ja jopa maailmanlaajuisesti. Tässä yhteydessä kantaja on päättänyt harjoittaa kuljetustoimintaa Atlantin ylittävässä liikenteessä voidakseen tarjota nykyisille asiakkailleen yhden verkoston ("one stop shop") niiden tavaroiden kuljetukselle ympäri maailmaa.

683 TACA:n jäsenille tästä liikenteestä aiheutuneiden vuosittaisten tappioiden (ks. riidanalaisen päätöksen 590 perustelukappaleen b alakohta) vuoksi NYK on katsonut, että itsenäisen palvelun aloittaminen sisältää kohtuuttomia riskejä. Se on tämän vuoksi päättänyt harjoittaa toimintaansa tässä liikenteessä Hapag Lloydin ja NOL:n kanssa tekemänsä konsortiosopimuksen puitteissa (Pasific Atlantic Express), jonka tavoitteena oli tarjota samalla sekä Tyynenmeren ylittävä palvelu että Atlantin ylittävä palvelu. Kantaja myöntää, että sen toiminta Atlantin ylittävässä liikenteessä on jäänyt vähäiseksi. Tämän perusteluna on kuitenkin se, että sen perinteinen asiakaskunta haluaa ennen kaikkea lastin kuljetusta Tyynenmeren ylittävässä liikenteessä ja että on ollut vaikeaa ennakoida, missä määrin asiakaskunta olisi valmis uskomaan sille lastin kuljetuksen Atlantin ylittävässä liikenteessä.

684 Kantajan mukaan se on tämän jälkeen liittynyt TAA:han/TACA:han sen vuoksi, että asiakkaiden kohderyhmät Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa käyttivät tätä linjakonferenssia lastinsa kuljettamiseen. NYK korostaa, että se toimii perinteisesti linjakonferenssien puitteissa ja että sen liittyminen TACA:han edisti kyseessä olevan liikenteen vakautta asetuksen N:o 4056/86 kahdeksannen perustelukappaleen mukaisesti. Koska Yhdysvaltojen oikeuden mukaan liittymistä linjakonferenssiin ei voida kieltää ja tämä liittyminen antaa mahdollisuuden tehdä konferenssin palvelusopimuksia samoin edellytyksin kuin muut jäsenet, NYK on

vain käyttänyt Yhdysvaltojen oikeudessa annettuja mahdollisuuksia lisätäkseen kuljetetun lastin määrää kyseessä olevassa liikenteessä uuden maailmanlaajuisen palvelun puitteissa.

685 Kantaja korostaa, että syyt, joiden vuoksi se on liittynyt TACA:n jäseneksi, ovat määrittäneet sen itsenäisen kaupallisen strategian liittymisen jälkeen. Kantaja selittää, että sen kaupallisena strategiana Atlantin ylittävässä liikenteessä oli keskittyä varustamon perinteisiin asiakkaisiin muussa liikenteessä. Sen mukaan kaupallinen etu, jonka se saattoi tarjota asiakkailleen, liittyi toisaalta mahdollisuuteen kuljettaa Atlantin ylittävä lasti Yhdysvaltojen länsirannikolle ja hoitaa Tyynenmeren ylittävät linjat pelkästään meriteitse (Panaman kanavan kautta) ja toisaalta Kanadan satamiin konferenssin ulkopuolella tarjottuihin palveluihin.

686 Toisin kuin komissio antaa ymmärtää riidanalaisessa päätöksessä (293 perustelukappale ja sitä seuraavat kappaleet), liittyminen TACA:han ei antanut varustamolle minkäänlaisia takeita siitä, että se voisi toimia menestyksellisesti uudessa liikenteessä. Kantaja täsmentää, että mahdollisuus tehdä välittömästi TACA:n palvelusopimuksia ei merkitse varmuutta näillä sopimuksilla katetun lastin saamisesta, sillä on kunkin varustamon asiana vakuuttaa rahdinantajat lastin antamisesta. Komissio päättelee näin ollen virheellisesti 564 perustelukappaleessa, että mahdollisuus tehdä heti konferenssin palvelusopimuksia kannusti Hyundaita liittymään TACA:han. Kantaja korostaa, että vaikka se on toteuttamiensa eri kaupallisten toimien ansiosta saanut joitakin uusia asiakkaita ja päässyt uusille markkinoille (esimerkiksi henkilökohtaisten tavaroiden markkinat Yhdistyneessä kuningaskunnassa), se on myös menettänyt joitakin asiakkaita tai joutunut vetäytymään tietyiltä markkinoilta esimerkiksi logistisista syistä. Kantaja muistuttaa, että sen markkinaosuus kyseessä olevasta liikenteestä on laskenut 0,9 prosentista vuonna 1994 0,6 prosenttiin vuosina 1995 ja 1996.

687 Näissä olosuhteissa kantaja katsoo, ettei komissio voi väittää, että TACA:n jäsenten markkinaosuudet eivät olisi vaihdelleet kyseessä olevana ajanjaksona ja että tällaisen vaihtelun puuttuminen osoittaisi kilpailun puuttumisen. Kantajan

mukaan vakaat markkinaosuudet eivät merkitse välttämättä kilpailun puuttumista. Merikuljetuksen alalla on luonnollisena suuntauksena, että markkinaosuudet heijastavat varustamojen kullakin linjalla tarjoamaa kapasiteettia. Kantaja väittää vielä, että vakaat markkinaosuudet voivat selittyä myös asiakasuskollisuudella tai asiakkaiden siirtymisellä. Kantajan mukaan komission vastineessaan mainitsemat talousteoriat tukevat tätä väitettä, sillä Scherer & Ross (*Industrial Market Structure and Economic Performance*, Houghton Mifflin, 1990) katsovat merkkien voivan muuttua tiheästi kuluttajien mieltymysten puuttuessa. Näissä olosuhteissa on kantajan mukaan jokseenkin merkityksetöntä, että varustamot ryhtyvät "turhiin yrityksiin tuotteiden erottamiseksi", kuten nämä tekijät toteavat.

688 Kantaja väittää vielä, ettei se ole koskaan päättänyt olla kilpailematta lastista helpottaakseen Hyundain ja Hanjinin pääsyä liikenteeseen. Koska kieltäytyminen asiakkaiden toimittamisesta voi aiheuttaa niiden menettämisen muussa liikenteessä, tällaiselle käyttäytymiselle ei ole ollut minkäänlaista kaupallista perustetta.

689 Kantaja lisää, että koska konferenssiin liittymistä ei voida kieltää ja koska TACA:n puitteissa ei ole tehty sopimusta kunkin yksittäisen varustamon tarjoaman kapasiteetin rajoittamiseksi, konferenssi ei voi valvoa kapasiteettejä, etenkään itsenäisten varustamojen tarjoamia. Tästä seuraa kantajan mukaan, että TACA:n osapuolet eivät voi kysynnän ja tarjonnan väliseen suhteeseen olennaisesti liittyvän seikan osalta toimia yhtenä taloudellisena yksikkönä tai poistaa mahdollista kilpailua.

690 Hintakilpailua tarkastellessaan kantaja täsmentää, että sen kannekirjelmän yhteisestä osasta ilmenevää suhteellisen vähäistä itsenäistä toimintaa hintojen osalta, TVR-maksut tai erilliset tai yhteiset palvelusopimukset mukaan lukien, ei pidä tulkita osoitukseksi siitä, ettei se olisi käyttänyt oikeuttaan harjoittaa itse-

näistä hintapolitiikkaa. Näitä absoluuttisesti ilmaistuja lukuja on tarkasteltava siltä kannalta, että sen markkinaosuus kyseessä olevassa liikenteessä on ollut pieni. Näissä tiedoissa ei myöskään oteta huomioon sen toteuttamia toimia Kanadan satamiin suuntautuvassa liikenteessä, jolla se toimii kokonaan konferenssien ulkopuolella. Kantaja huomauttaa myös, että vaikka sen kuljettama NVOCC-yritysten lasti saattaa vaikuttaa vähäiseltä, yksi sen pääasiakkaista oli kuitenkin NVOCC-yritys ja tämän lasti muodosti 25 prosenttia sen länteen suuntautuvasta liikenteestä vuonna 1995. Se korostaa, että yli 30 prosenttia länteen, mukaan luettuna Kanadan satamiin, kuljetetusta lastista oli NVOCC-yritysten lastia.

691 Kantajan mukaan komission esille tuoma seikka, jonka mukaan kantajat kuuluvat linjakonferenssiin, jolle on myönnetty ryhmäpoikkeus merikuljetusten tariffien vahvistamista varten, on merkityksetön, sillä kantajat ovat osoittaneet muihin parametreihin perustuvan kilpailun olemassaolon. Komissio on sitä paitsi myöntänyt tällaista kilpailua ilmenevän konsortion yhteydessä (edellä mainittu päätös asiassa P & O/Nedlloyd). Kantaja korostaa, että TACA sisältää useita eri konsortioita. Komissio on myös perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan soveltamisesta linjaliikennettä harjoittavien varustamoiden sopimuksiin, päätöksiin ja yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin (konsortiot), annettu neuvoston asetuksen (ETY) N:o 497/92 nojalla, 20 päivänä huhtikuuta 1995 annetun komission asetuksen (EY) N:o 870/95 (EYVL L 89, s. 7, ks. 8. perustelukappale ja 5 artiklan toinen luetelmakohta) yhteydessä nimenomaisesti myöntänyt, että konferenssin jäsenten välillä voi olla toimivaa kilpailua tarjottujen palvelujen osalta, sillä tällainen kilpailu on poikkeusasetuksen soveltamisen edellytyksenä.

692 Kantaja vetoaa vielä siihen, että riidanalaisessa päätöksessä ei käsitellä kysymystä siitä, onko sen liittymisellä TACA:han ollut niin tuntuva vaikutus relevanteilla markkinoilla, että sen voidaan katsoa osallistuneen yhteisessä määräävässä markkina-asemassa olevien yritysten ryhmän toteuttamiin kilpailusääntöjen vastaisiin menettelytapoihin.

693 Komissio katsoo ECTU:n tukemana, että kantajien esillä olevien kanneperusteiden yhteydessä esittämät väitteet ovat perusteettomia ja että ne on tästä syystä hylättävä.

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

694 Esillä olevien kanneperusteidensa yhteydessä kantajat väittävät, että TACA:n osapuolten välinen merkittävä sisäinen kilpailu on ristiriidassa yhteistä määräävää markkina-asemaa koskevan toteamuksen kanssa.

695 Riippumatta siitä, voiko asetuksessa N:o 4056/86 tarkoitetun linjakonferenssin merkittävä sisäinen kilpailu vaikuttaa liikenteen vakauteen, joka oikeuttaa kyseisessä asetuksessa säädetyn ryhmäpoikkeuksen soveltamisen, ja näin ollen saada komission peruuttamaan tämän ryhmäpoikkeuksen, on katsottava kantajan tavoin, että merkittävä sisäinen kilpailu voi myös osoittaa, että linjakonferenssin jäsenten välisistä eri yhteyksistä tai vuorovaikutustekijöistä huolimatta nämä jäsenet eivät voi omaksua samanlaista toimintatapaa markkinoilla, jolloin ne voisivat näyttää yhdeltä yksiköltä kolmansiin nähden ja jolloin niiden markkina-asemaa voitaisiin siten arvioida yhdessä perustamissopimuksen 86 artiklan kannalta.

696 Esillä olevassa asiassa kantajat ovat esittäneet näyttöä sekä hintakilpailusta että muusta kuin hintoja koskevasta kilpailusta. Asian T-213/98 kantaja on esittänyt joitakin erityisiä väitteitä.

i) Sisäinen hintakilpailu

697 Kantajat väittävät, että itsenäinen toiminta, palvelusopimukset ja NVOCC-yritysten lastin kuljettaminen osoittavat TACA:n jäsenten kilpailevan keskenään hintojen osalta. Ne korostavat, että itsenäinen toiminta ja erilliset palvelusopimukset johtavat tariffia alempien hintojen soveltamiseen, kun taas konferenssin palvelusopimukset ja NVOCC-yritysten lastin kuljettaminen ilmentävät yksilöllisiä kaupallisia strategioita, joihin tietyt TACA:n jäsenet turvautuvat enemmän kuin toiset.

698 Itsenäisestä toiminnasta eli Yhdysvaltojen lainsäädännössä säädetystä kunkin linjakonferenssin jäsenen oikeudesta tarjota tariffin hintaa alhaisempi hinta on aluksi todettava, että tämä kolmannen valtion lainsäädännössä annettu oikeus poiketa tietyin edellytyksin merikuljetuksen hintojen vahvistamista koskeviin sopimuksiin perustuvasta hintakurista on poikkeus konferenssin hintojen yhteistä vahvistamista koskevasta periaatteesta (TAA-tapauksessa annetun tuomion 307 kohta).

699 TAA-sopimuksen 13 artiklasta ilmenee, että kuten komissio korostaa riidanalaisen päätöksen 104 perustelukappaleessa — ja mitä kantajat eivät ole kiistäneet — nimestään huolimatta itsenäistä toimintaa valvotaan ja sitä ohjaillaan konferenssin säännöillä, koska siihen ryhtymisestä on ennakolta ilmoitettava TACA-sopimuksen sihteeristölle, mikä antaa muille osapuolille mahdollisuuden ryhtyä samanlaiseen toimintaan tai suostutella toiminnan alkuperäinen toteuttaja luopumaan siitä. Itsenäinen toiminta ei kuulu näin ollen tavalliseen kilpailuun, jossa kunkin toimijan on määritettävä itsenäisesti politiikka, jota se aikoo markkinoilla noudattaa, ja tämän kanssa on jyrkästi ristiriidassa se, että taloudellisten toimijoiden välillä olisi suoria tai epäsuoria kontakteja, joiden tarkoituksena on joko vaikuttaa jonkin tosiasiallisen tai mahdollisen kilpailijan

markkinakäyttäytymiseen tai paljastaa tällaiselle kilpailijalle, kuinka yritys itse on päättänyt käyttäytyä tai kuinka se aikoo itse käyttäytyä markkinoilla, tai joilla on tällaisia vaikutuksia (TAA-tapauksessa annetun tuomion 307 kohta).

700 Asianosaisten kesken on selvää, että kuten komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 215 ja 216 perustelukappaleessa, itsenäinen toiminta voidaan toteuttaa hyvin lyhyen ajanjakson kuluessa ja se voi olla väliaikaisratkaisu palvelusopimusneuvotteluja käytäessä.

701 Todettakoon lisäksi, että kantajien itsensä toimittamien tietojen perusteella ei voida kumota riidanalaisen päätöksen 221 perustelukappaleessa olevaa toteamusta, jonka mukaan itsenäisen toiminnan harjoittaminen on jäänyt vähäiseksi Atlantin ylittävässä liikenteessä. Vaikka nämä tiedot osoittavat TACA:n osapuolten vuosina 1994, 1995 ja 1996 harjoittaman itsenäisen toiminnan määrän tariffin hintojen osalta, TVRIA mukaan lukien, ne eivät kuitenkaan osoita kahden ensimmäisen vuoden osalta kyseisen toiminnan puitteissa kuljetetun lastin määrää, minkä vuoksi niillä ei voida katsoa olevan todistusarvoa näytettäessä merkittävää sisäistä kilpailua toteen. Vuotta 1996 koskevista tiedoista, jotka ainoina osoittavat TVRIA:n osalta itsenäisen toiminnan puitteissa kuljetetun lastin määrän, ilmenee päinvastoin, että kyseisenä vuonna TVRIA-lastin osuus on ollut vain 8,3 prosenttia TACA:n osapuolten kuljettamasta lastista kokonaisuudessaan, eli suhteellisen vähäinen määrä.

702 Korostettakoon vielä, että komissio on riidanalaisen päätöksen 220 perustelukappaleessa olevassa taulukossa 5 todennut, että Atlantin ylittävässä liikenteessä on harjoitettu hyvin vähän itsenäistä toimintaa Tyynenmeren ylittävään liikenteeseen verrattuna. Vaikka kantajat kiistävät komission käyttämän menetelmän itsenäisen toiminnan määrän laskemiseksi ja vertailemiseksi näissä kahdessa liikenteessä ja väittävät, että riidanalaisessa päätöksessä ei seli-

tetä näiden kahden liikenteen suuruusluokkaa koskevien tietojen puuttumista, on todettava, että kantajat eivät ole esittäneet mitään näyttöä osoittaakseen virheelliseksi komission johtopäätöksen, jonka mukaan itsenäisen toiminnan määrä Atlantin ylittävässä liikenteessä ei ole merkittävää.

703 Kantajien väitteet itsenäiseen toimintaan perustuvasta merkittävästä sisäisestä kilpailusta on näin ollen hylättävä.

704 Tarkasteltaessa toiseksi palvelusopimuksia on todettava, että komissio on perustellusti katsonut riidanalaisen päätöksen 224 perustelukappaleessa, ettei konferenssin palvelusopimuksiin voida vedota sisäisen hintakilpailun osoittamiseksi. Koska konferenssin palvelusopimukset on tehty yhdessä konferenssin puitteissa TACA-sopimuksessa määrättyjä äänestysmenettelyjä noudattaen, nämä sopimukset merkitsevät sitä, että kaikki kyseiseen sopimukseen osallistuvat konferenssin jäsenet vahvistavat yhdessä yhteisen hinnan. Kantajien esille tuoma seikka, jonka mukaan toiset TACA:n jäsenet osallistuvat toisia useammin konferenssin palvelusopimuksiin, on merkityksetön, sillä tällaisten sopimusten osapuolina olevat rahdinantajat joutuvat joka tapauksessa maksamaan yhteisen hinnan lastinsa kuljettamisesta, riippumatta siitä, mikä sopimukseen osallistuvista TACA:n jäsenistä suorittaa kyseisen kuljetuksen.

705 Erillisistä palvelusopimuksista on todettava, että vaikka ne toki merkitsevät sisäistä hintakilpailua, TACA on kieltänyt ne vuosina 1994 ja 1995. Tämän vuoksi kantajat voivat vedota näihin sopimuksiin todisteena sisäisestä kilpailusta ainoastaan yhden vuoden eli vuoden 1996 osalta riidanalaisen päätöksen kattamista kolmesta vuodesta. Lisäksi kantajien itsensä toimittamista tiedoista ilmenee, että vuonna 1996 erillisten palvelusopimusten perusteella on kuljetettu vain 15,3 prosenttia kaikesta TACA:n kuljettamasta lastista. Näistä samoista tiedoista ilmenee niin ikään, että useimmat erillisistä palvelusopimuksista on tehty yhdessä

usean varustamon kanssa, minkä seurauksena sisäinen hintakilpailu ei tällaisessa tapauksessa ole koskenut kaikkia TACA:n osapuolia. Itsenäisen toiminnan tavoin erillisten palvelusopimusten tekemisestä ja neuvottelemisesta oli määrätty TACA-sopimuksen 14 artiklassa, jossa asetetaan, kuten riidanalaisen päätöksen 149 perustelukappaleesta ilmenee, tiettyjä rajoituksia, jotka koskevat palvelusopimusten sisältöä sekä tilanteita, joissa niitä voidaan tehdä. Riidanalaisen päätöksen 447 perustelukappaleessa komissio on katsonut, eivätkä kantajat ole tätä kiistäneet, että tällaiset rajoitukset kuuluivat perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan soveltamisalaan. Tästä seuraa, että silloinkin, kun TACA on antanut luvan erillisten palvelusopimusten tekemiselle, ne eivät ole kuuluneet tavanomaiseen kilpailuun.

706 Tarkasteltaessa kantajien väitettä, jonka mukaan erilliset palvelusopimukset ovat johtaneet tariffin pienenemiseen, on todettava, että kantajat eivät ole näyttäneet kannekirjelmässään mainitsemiensa tavaroiden osalta erillisten palvelusopimusten ja TACA:n päättämän tariffin välistä syy-yhteyttä, minkä vuoksi tämän väitteen perustana olevien seikkojen ei ole näytetty pitävän paikkaansa. Se, että TACA on päättänyt alentaa tariffia yhdenmukaistaakseen sen erillisten palvelusopimusten kanssa, ei millään tavoin kyseenalaista yhteisen markkina-aseman olemassaoloa vaan päinvastoin vahvistaa sen, sillä se ilmentää TACA:n osapuolten kykyä reagoida yhdessä joidenkin niistä toteuttamiin toimenpiteisiin ulottaakseen viimeksi mainittujen tarjoamat alhaisemmat hinnat koko konferenssiin.

707 Kantajien väitteet palvelusopimuksiin perustuvasta merkittävästä sisäisestä kilpailusta on näin ollen hylättävä.

708 NVOCC-yritysten lastin kuljetusta tarkasteltaessa on huomattava, että kantajien vuosilta 1994, 1995 ja 1996 toimittamista luvuista ilmenee, että TACA:n osa-

puolet ovat kuljettaneet kaiken NVOCC-yritysten lastin joko TVR-maksujen tai palvelusopimusten puitteissa. TVR-maksujen osalta kantajat ovat vastauksessaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjalliseen kysymykseen vahvistaneet kannekirjelmään sisältyvän väitteensä, jonka mukaan TVR-maksujen kohteena oleva lasti kuljetettiin todellisuudessa kokonaan itsenäisen toiminnan puitteissa ja kuului näin ollen TVRIA-toimintaan. Vaikka tämä seikka onkin näytetty toteen, se ei kuitenkaan riitä osoittamaan TACA:n sisäistä merkittävää hintakilpailua. NVOCC-yritysten lasti oli vuonna 1994 vain 12,5 prosenttia, vuonna 1995 14,5 prosenttia ja vuonna 1996 15,1 prosenttia TACA:n kaikkiaan kuljettamasta lastista näinä kolmena vuonna. On myös todettava, että TVRIA:n yhteydessä kuljetettu osa NVOCC-yritysten lastista on ollut näinä vuosina vain 1, 4,5 ja 15,5 prosenttia TACA:n osapuolten kuljettamasta NVOCC-yritysten lastista, sillä pääosa tästä lastista kuljetettiin palvelusopimusten perusteella. Vuosina 1994 ja 1995 TACA oli kieltänyt erilliset palvelusopimukset, joten näinä kahtena vuonna palvelusopimusten perusteella kuljetettu NVOCC-yritysten lasti, joka oli vuonna 1994 99 prosenttia ja vuonna 1995 94,5 prosenttia NVOCC-yritysten kokonaislastista, perustui konferenssin palvelusopimuksiin, joissa vahvistetaan yhteiset hinnat. Komissio toteaa, eivätkä kantajat ole sitä kiistäneet, että 70 prosenttia palvelusopimusten perusteella kuljetetusta NVOCC-yritysten lastista vuonna 1996 perustui niin ikään konferenssin palvelusopimuksiin.

709 Kantajien itsensä toimittamista tiedoista ilmenee näin ollen, että riidanalaisessa päätöksessä kyseessä olevana ajanjaksona NVOCC-yritysten lasti on pääosin kuljetettu konferenssin vahvistamien yhteisten hintojen perusteella. Tältä osin osoitettaessa merkittävän sisäisen hintakilpailun olemassaoloa on merkityksetöntä, että tietyt TACA:n osapuolet kuljettavat enemmän NVOCC-yritysten lastia kuin toiset, sillä lähes kaikkeen NVOCC-yritysten lastiin sovelletaan konferenssin yhdessä vahvistamaa hintaa.

710 Kantajien väitteet NVOCC-yritysten lastin kuljettamiseen perustuvasta merkittävästä sisäisestä kilpailusta on näin ollen hylättävä.

711 Edellä esitetystä seuraa, että yksikään kantajien esittämistä seikoista — itsenäinen tariffitoiminta, konferenssin palvelusopimusten ja erillisten palvelusopimusten tekeminen tai NVOCC-yritysten lastin kuljettaminen — ei osoita, että TACA:n piirissä olisi käyty merkittävää sisäistä hintakilpailua. Vaikka näitä seikkoja tarkasteltaisiin kokonaisuutena, ne ovat osoitus aivan liian vähäisestä kilpailusta, jotta niillä voitaisiin kyseenalaistaa asetuksessa N:o 4056/86 tarkoitetun linjakonferenssin sopimuksen perustana olevan yhdenmukaisen tai yhteisen tariffin kuljetusmaksuista johtuva sisäisen hintakilpailun puuttuminen.

712 On kuitenkin vielä tarkistettava, voivatko kantajien esittämät seikat muusta kuin hintoja koskevasta sisäisestä kilpailusta kyseenalaistaa tämän päätelmän.

ii) Muu kuin hintoja koskeva kilpailu

713 Osoittaakseen muun kuin hintoja koskevan merkittävän sisäisen kilpailun kantajat vetoavat ensinnäkin siihen, että konferenssin palvelusopimusten yhteydessä "päävarustamo" ("lead carrier") ja sen kunakin vuonna kuljettaman lastin osuus vaihtelee vuosittain. Tämän jälkeen ne väittävät, että rahdinantajilla on erityisiä palveluja koskevia vaatimuksia, minkä vuoksi ne valitsevat varustamot näiden tarjoamien erityisten palvelujen perusteella. Lisäksi ne väittävät, että TACA:n osapuolten yksilölliset strategiat rahdinantajien vaatimusten täyttämiseksi palvelujen osalta poikkeavat toisistaan.

714 Aluksi on korostettava, että linjakonferenssin jäsenten välinen muu kuin hintoja koskeva kilpailu, joka kohdistuu esimerkiksi tarjotun palvelun laatuun, ei lähtökohtaisesti riitä osoittamaan vääräksi toteamusta, jonka mukaan yrityksillä on yhteisen hinnoittelustrategian nojalla muodostuneisiin yhteyksiin perustuva

yhteinen määräävä asema, elleivät vaihtoehtoiset kilpailun muodot ole niin laajoja ja voimakkaita, että yhteisen hinnoittelupolitiikan perusteella ei kohtuudella voida päätellä yritysten muodostavan yhden markkinoilla toimivan yksikön (edellä 638 kohdassa mainittu julkisasiamies Fennellyn ratkaisuehdotus ns. CEWAL-tapauksessa, tuomio 16.3.2000, 34 kohta).

715 Kantajien on näin ollen esitettävä näyttöä paitsi siitä, että TACA:n piirissä käydään muuta kuin hintoja koskevaa sisäistä kilpailua, myös ennen kaikkea siitä, että tämä mahdollinen sisäinen kilpailu on niin laajaa ja voimakasta, että se voi estää TACA:n osapuolten arvioimisen yhdessä.

716 Kantajien tältä osin esittämän näytön todistusarvoa on tutkittava tässä valossa.

717 Tarkasteltaessa väitteitä konferenssin palvelusopimuksista on huomattava, että muun kuin hintoja koskevan sisäisen kilpailun osalta on pidettävä sinänsä merkityksettömänä pelkästään sitä seikkaa, että "päävarustamo", jonka kanssa rahdinantajat suorittavat kuljetuksen, vaihtelee vuosittain, jollei oteta huomioon, että kaikki varustamot ovat myös osapuolina linjaliikenteen konsortiosopimuksissa. Kuten komissio korostaa perustellusti riidanalaisen päätöksen 232 perustelukappaleessa ilman, että kantajat olisivat sitä kiistäneet, kun varustamo on P & O:n, Nedlloydin, Sea-Landin, Maerskin ja OOCL:n välisen alusten yhteiskäyttöä koskevan VSA-sopimuksen kaltaisen konsortiosopimuksen osapuolena, kilpailu palvelun laadusta on poissuljettua, koska tällaisten sopimusten osapuolet käyttävät aluksia yhteisesti ja toimivat samalla aikataululla. Koska konsortiosopimusten tarkoituksena on yhdenmukaistaa siihen kuuluvien varustamojen tarjoamat palvelut, TACA:n sisäinen palveluja koskeva kilpailu

rajoittuu välttämättä sen muodostavien eri konsortioiden väliseen kilpailuun. TACA:n piirissä palvelujen laadusta käytävän sisäisen kilpailun osoittamiseksi on tarpeen, kuten komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 233 perustelukappaleessa, että kantajat näyttävät rahdinantajien siirtäneen rahtejaan paitsi saman konsortion sisällä, myös eri konsortioiden välillä.

718 Komissio on tältä osin todennut samassa perustelukappaleessa, että kantajien väitetiedoksiantoon antamassa vastauksessa esittämistä tiedoista, jotka on osittain toistettu riidanalaisen päätöksen liitteessä V, ilmenee, että "varustamoryhmittymien osuudet ovat pysyneet suurimmalta osin vakaina ja että muutamia tapauksia lukuun ottamatta siirtyminen on tapahtunut muualla kuin ryhmittymien välillä".

719 Vaikka kantajat kiistävät tämän riidanalaisessa päätöksessä tehdyn arvioinnin, on huomattava, että tämä toteamus on tehty ensimmäisen kerran vastineessa, minkä lisäksi kantajien tässä oikeudenkäynnissä toimittamat tiedot, joilla pyritään osoittamaan määrättyjen rahdinantajien osalta "päävarustamon" muuttuminen sekä vuosittaiset vaihtelut näiden kuljettaman lastin osalta, ovat olennaisilta osin samoja kuin komissiolle väitetiedoksiantoon annetussa vastauksessa esitetyt tiedot. Näiden tietojen tarkastelusta ilmenee, että kuten komissio on todennut riidanalaisen päätöksen 233 perustelukappaleessa, useimmissa tapauksissa "päävarustamon" muutokset ovat tapahtuneet saman konsortion sisällä. Siitä, että kunkin "päävarustamon" kuljettama osuus kunkin rahdinantajan lastista vaihtelee vuosittain, riittää kun todetaan, että ilman tietoa siitä, mitkä varustamot kuljettavat loppuosan lastista, kantajien toimittamien tietojen perusteella ei voida määrittää tämän lastin kuljettavaa konsortiota. Näissä olosuhteissa kantajien esittämien tietojen perusteella ei voida kyseenalaistaa riidanalaisessa päätöksessä olevaa toteamusta, jonka mukaan "päävarustamo" on muuttunut saman konsortion osapuolina olevien varustamojen välillä.

720 Tästä seuraa, että kantajien esittämät seikat eivät osoita, että palvelujen laadusta olisi käyty merkittävää sisäistä kilpailua konferenssin palvelusopimusten puitteissa.

721 Näin ollen kantajien tältä osin esittämät väitteet on hylättävä.

722 Tarkasteltaessa toiseksi väitteitä rahdinantajien vaatimuksista ei voida kiistää, että rahdinantajat edellyttävät TACA:n osapuolilta tietyntasoista laatua niiden tarjoamilta kuljetuspalveluilta. Tämä seikka on kuitenkin sellaisenaan merkityksetön näytettäessä TACA:n osapuolten muuta kuin hintoja koskevaa sisäistä kilpailua toteen, jollei osoiteta, että rahdinantajat siirtävät rahtia varustamolta toiselle juuri niiden tarjoamien erilaisten palvelujen vuoksi. Kantajat eivät kuitenkaan ole esittäneet tällaista näyttöä, vaan ne ovat ainoastaan toimittaneet luettelon rahdinantajien edellyttämistä palveluista.

723 Vaikka kantajat väittävät todisteita esittämättä, että konferenssin palvelusopimukset sisältävät paitsi kaikkien niihin osallistuvien varustamojen yhteisiä palveluja koskevia sitoumuksia, myös kunkin varustamon erillisiä palveluja koskevia sitoumuksia, ne eivät osoita, että nämä erilliset sitoumukset ilmenisivät rahdin siirtymisellä varustamolta toiselle.

724 Ainoat kannekirjelmässä esitetyt esimerkit neuvotelluista ehdoista ovat kaikki TACA:n neuvottelemia ehtoja, jotka koskevat yhteisiä sitoumuksia, joita kaikki mukana olevat varustamot voivat tarjota. Komissio on näin ollen perustellusti katsonut riidanalaisen päätöksen 242 perustelukappaleessa, että vain muutamat konferenssin palvelusopimukset sisälsivät tarjottuihin palvelutyyppeihin liittyviä yksilöllisesti laadittuja määräyksiä. On tosin myönnettävä, että erilliset palvelu-

sopimukset sisältävät enemmän erityisehtoja kuin konferenssin palvelusopimukset. On kuitenkin muistettava, että TACA hyväksyi erilliset palvelusopimukset vasta vuodesta 1996. Kantajien toimittamista tiedoista ilmenee, että vuonna 1996 TACA:n osapuolten erillisten palvelusopimusten perusteella kuljettama lasti, mukaan lukien yhdessä usean varustamon kanssa tehdyt palvelusopimukset, muodostui vain 15,3 prosenttia kaikesta TACA:n kuljettamasta lastista ja että vain vähemmistö näistä sopimuksista on tehty erikseen yhden ainoan varustamon kanssa.

725 Näissä olosuhteissa kantajien toimittamat tiedot eivät voi kyseenalaistaa riidanalaisessa päätöksessä tältä osin tehtyjä arviointeja.

726 Kantajien väitteet rahdinantajien vaatimuksista on näin ollen hylättävä.

727 Tutkittaessa kolmanneksi väitteitä kunkin TACA:n osapuolen yksilöllisestä strategiasta on niin ikään todettava, että yksikään kantajien toimittamista tiedoista ei osoita, että rahdinantajille tarjottujen palvelujen erot olisivat vaikuttaneet merkittävästi valintaan siitä, minkä varustamon tehtäväksi lastin kuljettaminen annetaan.

728 Näin ollen kantajien tältä osin esittämät väitteet ovat merkityksettömiä ja ne on tämän vuoksi hylättävä.

729 Edellä esitetystä seuraa, että siltä osin kuin kantajien esittämät seikat osoittavat muun kuin hintoja koskevan sisäisen kilpailun olemassaolon, ne eivät osoita tämän kilpailun olevan niin laajaa ja voimakasta, että se voisi korvata tariffin yhdenmukaisista tai yhteisistä kuljetusmaksuista johtuvan hintakilpailun puuttumisen.

iii) Asian T-213/98 kantajan esittämät erityiset väitteet

730 Kantaja väittää ensinnäkin liittyneensä TACA:han kaupallisilla perusteilla ja noudattaneensa itsenäistä kaupallista strategiaa TACA:n yhteydessä, minkä osalta on todettava, että kantajan toimittamien tietojen mukaan sen markkinaosuus kyseisestä liikenteestä riidanalaisessa päätöksessä katsottuna kilpailusääntöjen rikkomisen kattamana ajanjaksona on ollut alle yksi prosentti. Vaikka näiden kantajan väitteiden, joiden tueksi ei juuri ole esitetty näyttöä, oletettaisiin pitävän paikkansa sen itsenäisen kaupallisen strategian osalta, kyseisen varustamon harjoittama kilpailu muiden TACA:n osapuolten kanssa ei yksinään merkitse niin laajaa ja voimakasta sisäistä kilpailua, että sillä voitaisiin kyseenalaistaa riidanalaisen päätöksen 525—531 perustelukappaleessa todettuihin yhteyksiin perustuva TACA:n osapuolten yhteinen markkina-asema kyseisessä liikenteessä.

731 Tarkasteltaessa toiseksi väitettä, jonka mukaan vakaat markkinaosuudet eivät merkitse välttämättä kaiken kilpailun puuttumista vaan voivat selittyä myös asiakasuskollisuudella tai korvaavilla asiakkaiden siirtymisillä, voidaan vain todeta, että kantaja ei ole esittänyt näyttöä todellisesta kilpailusta. Päinvastoin, kantajan tämän väitteen yhteydessä korostama seikka, jonka mukaan merikuljetuksen alalla on luonnollisena suuntauksena, että markkinaosuudet heijastavat varustamojen kullakin linjalla tarjoamaa kapasiteettia, pikemminkin vahvistaa

linjakonferenssin jäsenten sisäisen kilpailun puuttumisen. Konferenssin vahvistaman yhteisen tariffin vuoksi kantajia ei ole kannustettu kapasiteetin käyttöönottoon markkinaosuuksien saamiseksi aggressiivisella hintapolitiikalla, sillä uuden kapasiteetin käyttöönotolla ei olisi vaikutusta hintoihin. Näissä olosuhteissa komissio on perustellusti todennut riidanalaisen päätöksen 233 ja 239 perustelukappaleessa, että se, että TACA:n osapuolten markkinaosuudet ovat säilyneet vakaina kyseessä olevana ajanjaksona, viittaa merkittävän sisäisen kilpailun puuttumiseen.

732 Tutkittaessa kolmanneksi väitettä, jonka mukaan siltä osin kuin konferenssiin liittymistä ei voida kieltää eikä TACA:n puitteissa ole tehty sopimusta kunkin yksittäisen varustamon tarjoaman kapasiteetin rajoittamiseksi, TACA ei voi toimia yhtenä yksikkönä kysynnän ja tarjonnan suhteeseen olennaisesti liittyvän seikan osalta, on pidettävä merkityksettömänä pelkästään sitä, että TACA ei ole tehnyt keskuudessaan sopimusta jäsentensä kaupallisten suhteiden tiettyjen näkökohtien kollektiiviseksi sääntelemiseksi, sillä tällainen kollektiivinen sopimus on tehty näiden kaupallisten suhteiden muista näkökohdista ja tämä sopimus osoittaa oikeudellisesti riittävällä tavalla, että TACA:n osapuolten asemaa on arvioitava yhdessä perustamissopimuksen 86 artiklan kannalta. Näin ollen on korostettava, että jopa ilman yhteisiä sääntöjä kapasiteetista kunkin TACA:n uuden jäsenen on liittymisensä vuoksi noudatettava TACA:n vahvistamia yhteisiä sääntöjä etenkin tariffin osalta. On muistettava, että konferenssin vahvistaman tariffin vuoksi TACA:lla ei ole juurikaan intressiä säännellä kapasiteettia, sillä kaikki jäsenet ovat tietoisia siitä, ettei kapasiteetin lisäämisellä tai vähentämisellä ole lähtökohtaisesti vaikutusta hintoihin ja siten niiden omaan markkinaosuuteen.

733 Neljänneksi, kantajan muilla väitteillä ei pyritä riitauttamaan TACA:n osapuolilla olevan markkina-aseman yhteistä arviointia vaan riidanalaisessa päätöksessä niiden syyksi luettu kilpailusääntöjen rikkominen.

734 Näillä väitteillä ei siten ole merkitystä esillä olevia kanneperusteita tutkittaessa, minkä vuoksi ne on hylättävä.

iv) Johtopäätös sisäisen kilpailun tasosta

735 Kaiken edellä esitetyn perusteella on katsottava, että kantajien sisäisestä hintakilpailusta ja muusta kuin hintoja koskevasta sisäisestä kilpailusta esittämät todisteet eivät osoita komission tehneen arviointivirhettä, kun se on todennut yhdenmukaisen tai yhteisen tariffin olemassaolon perusteella, että TACA:n osapuolten hintakilpailu on suurelta osin poistettu, minkä vuoksi kyseisten osapuolten on mahdollista omaksua markkinoilla samanlainen toimintatapa ja niiden markkina-asemaa on arvioitava yhdessä perustamissopimuksen 86 artiklan kannalta.

736 Tämän vuoksi kantajien tältä osin esittämät väitteet on kokonaisuudessaan hylättävä.

3. Perustelujen puutteellisuutta koskevat kanneperusteet

a) Asianosaisten lausumat

737 Kantajat väittävät ensinnäkin, että komissio päättelee riidanalaisen päätöksen 531 perustelukappaleessa TACA:n osapuolten hyvin tiiviistä taloudellisista yhteyksistä, että niillä voi olla yhteinen määräävä markkina-asema, toteamatta tätä ennen, että kyseiset yritykset olisivat omaksuneet samanlaisen markkina-

käyttäytymisen. Kantajat katsovat, että tämä perustelujen puutteellisuus ei korjaudu vastineessa olevilla viittauksilla riidanalaisen päätöksen 174—242 perustelukappaleen sisäistä kilpailua koskevaan arviointiin. Siinä esitetyn tosiseikkojen kuvauksen perusteella ei voida väittää, että kantajat olisivat omaksuneet samanlaisen markkinakäyttäytymisen tai ettei kilpailua hinnoilla tai muulla kuin hinnoilla olisi käyty riittävästi.

738 Toiseksi kantajat väittävät, että komissio ei pyri riidanalaisen päätöksen 522 perustelukappaleessa määrittämään tai selittämään, mikä sisäisen kilpailun taso olisi yhteensopiva yhteistä määräävää markkina-asemaa koskevan toteamuksen kanssa. Kantajat kertovat esittäneensä hallinnollisen menettelyn kuluessa todisteita sisäisestä kilpailusta. Kantajat tai ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin eivät voi ilman selviä kriteereitä tietää niitä syitä, joiden vuoksi komissio on hylännyt nämä todisteet, ja arvioida, pitääkö paikkansa, että tietyn kilpailun säilyminen ei ole esteenä yhteiselle määräävälle markkina-asemalle. Kantajat lisäävät, että komissio ei ole todennut, mitkä kilpailutekijät ovat ratkaisevia osoitettaessa, että niiden arviointi yhdessä on perusteltua. Kantajien mukaan riidanalaisessa päätöksessä ei oteta huomioon muita kuin hinnoilla käytävän kilpailun muotoja.

739 Kolmanneksi komissio ei ole kantajien mukaan perustellut riittävästi TACA:n jäsenten välistä sisäistä kilpailua koskevassa analyysissään ensimmäiseksi 198 perustelukappaleessa olevaa toteamustaan, että alusten yhteiskäyttöä koskevien sopimusten kaltaiset konsortiot, joihin TACA:n jäsenet osallistuvat, vähentävät kyseisten sopimusten osapuolten harjoittaman itsenäisen toiminnan määrää, toiseksi sitä, että 221 perustelukappaleessa ei ole tietoja Tyynenmeren ylittävän liikenteen suhteellisesta määrästä Atlantin ylittävään liikenteeseen verrattuna, ja kolmanneksi päätöstään perustaa 296 perustelukappaleessa tekemänsä johtopäätös siitä, että useimmat TACA:n osapuolista eivät kilpaile palvelusopimuksiin osallistumisesta NVOCC:iden kanssa, pelkästään yhtä vuotta koskeviin tietoihin.

740 Komissio vaatii ECTU:n tukemana näiden kanneperusteiden ja väitteiden kumoamista.

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

741 Tutkittaessa ensinnäkin kanneperustetta, jossa komissiota arvostellaan siitä, ettei se ole todennut riidanalaisessa päätöksessä TACA:n osapuolten omaksuneen samanlaista markkinakäyttäytymistä, voidaan vain todeta, että kantajien väitteillä pyritään todellisuudessa kiistämään komission riidanalaisessa päätöksessä esittämät arvioinnit tältä osin. Tällaiset väitteet, jotka on edellä 649—655 kohdassa esitetyillä perusteilla hylättävä, ovat kuitenkin merkityksettömiä perusteluvelvollisuuden noudattamista tutkittaessa (edellä 191 kohdassa mainittu PVC II -tapaus, tuomio 20.4.1999, 389 kohta).

742 Riidanalaisen päätöksen 525—531 perustelukappaleessa todetaan syyt, joiden vuoksi komissio katsoo, että TACA:n osapuolilla on yhdessä keskinäisten siteidensä vuoksi mahdollisuus omaksua sama toimintatapa markkinoilla (edellä 595 kohdassa mainittu ns. Kali und Salz -tapaus, tuomion 221 kohta). Kyseisissä perustelukappaleissa komissio esittää kaikki TACA:n osapuolten väliset viisi taloudellista yhteyttä, joiden perusteella se arvioi yhdessä niiden asemaa relevanteilla markkinoilla. Tässä arvioinnissaan komissio toteaa nimenomaisesti riidanalaisen päätöksen 525 perustelukappaleessa, että nämä yhteydet ovat vähentäneet merkittävästi TACA:n osapuolten mahdollisuuksia toimia toisistaan riippumatta. Tältä osin se täsmentää riidanalaisen päätöksen 528 perustelukappaleessa ensinnäkin, että tariffilla sekä täytäntöönpanotoimilla ja seuraamuksilla on tarkoitus "poistaa [TACA:n osapuolten] välinen hintakilpailu merkittävässä määrin", ja viittaa implisiittisesti mutta selvästi 174—242 perustelukappaleeseen, joissa se tarkastelee TACA:n osapuolten sisäisen kilpailun tasoa, ja toiseksi, että sihteeristöllä ja vuotuisten liiketoimintasuunnitelmien julkaisemisella on mahdollistettu TACA:n osapuolten

esiintyminen "yhtenä yhtenäisenä toimijana". Näitä syitä on pidettävä riittävänä mainintana niistä tosiseikoista tai oikeudellisista seikoista, jotka ovat merkityksellisiä riidanalaisen päätöksen perustelemiseksi oikeudellisesti, sekä komission päätöksen tekemiseen johtaneista näkökohdista (ks. mm. edellä 575 kohdassa mainittu asia Remia ym. v. komissio, tuomion 26 ja 44 kohta).

743 On myös huomattava, että kantajat eivät ole hallinnollisen menettelyn kuluessa eivätkä varsinkaan vastauksessaan väitetiedoksiantoon väittäneet, että TACA:n osapuolten asemaa relevanteilla markkinoilla koskeva yhteinen arviointi perustamissopimuksen 86 artiklan kannalta olisi edellyttänyt kaiken niiden välisen kilpailun puuttumista. On selvää, ettei komissiota voida arvostella perusteluvelvollisuuden noudattamisen osalta siitä, ettei se ole vastannut riidanalaisessa päätöksessä väitteisiin, joita ei ole esitetty ennen kyseisen päätöksen tekemistä (ks. vastaavasti edellä 196 kohdassa mainittu ns. FEFC-tapaus, tuomion 427 kohta).

744 Toiseksi tutkittaessa kanneperustetta, jonka mukaan komissio ei ole riidanalaisessa päätöksessä määrittänyt tai selittänyt, mikä sisäisen kilpailun taso olisi yhteensopiva yhteistä määräävää markkina-asemaa koskevan toteamuksen kanssa, komission on todettava riidanalaisen päätöksen 174—242 perustelukappaleessa tutkineen yksityiskohtaisesti TACA:n osapuolten sisäisen kilpailun tasoa. Näistä riidanalaisen päätöksen perustelukappaleista ilmenee, että komissio on todennut TACA:n osapuolten sisäisen kilpailun olleen vähäistä ja jopa merkityksetöntä. Tutkittuaan US Shipping Actilla vahvistetun lainsäädännön sisältöä (175—180 perustelukappale) komissio on korostanut muiden Atlantin ylittävään liikenteeseen vaikuttavien rajoittavien sopimusten ja erityisesti konsortiosopimusten vaikutusta (181—198 perustelukappale). Tämän jälkeen se on tutkinut 199—242 perustelukappaleessa kutakin kantajien hallinnollisen menettelyn kuluessa sisäisestä kilpailusta esittämää todistetta, jotka koskevat itsenäistä toimintaa, palvelusopimuksia, yksipuolisia toimia palvelusopimusten osalta, TVR-maksuja, TVRIA:ta ja kilpailua tarjottujen palvelujen osalta. Komissio on siten tutkinut peräkkäin hintasyrjintää (203—213 perustelukappale), itsenäistä toimintaa (214—222 perustelukappale), palvelusopimuksia (223—233 perustelukappale), markkinaosuuksien vaihteluja (234—239 perustelukappale) ja laatukilpailua (240—242 perustelukappale).

Komissio on oikeudellisen arviointinsa yhteydessä todennut riidanalaisen päätöksen 525 perustelukappaleessa, että TACA:n osapuolten asemaa perustamissopimuksen 86 artiklan kannalta oli tutkittava yhdessä, koska niiden mahdollisuuksia toimia toisistaan riippumatta oli rajoitettu.

745 Edellä esitetystä seuraa, että komissio on vastauksena TACA:n osapuolten hallinnollisen menettelyn kuluessa esittämiin todisteisiin selittänyt riidanalaisessa päätöksessä syyt, joiden vuoksi esillä olevassa asiassa TACA:n osapuolten sisäinen kilpailu oli riittämätöntä estääkseen niiden markkina-aseman arvioinnin yhdessä. Näin toimiessaan komissio on vastannut yksityiskohtaisesti kantajien hallinnollisessa menettelyssä esittämiin olennaisiin väitteisiin (edellä 196 kohdassa mainittu ns. FEFC-tapaus, tuomion 426 kohta). Lisäksi se on tutkinut, toisin kuin kantajat väittävät, kaikkia sisäisiä kilpailutekijöitä, jotka voivat olla merkityksellisiä, paitsi hintakilpailun muotoja riidanalaisen päätöksen 199—222 perustelukappaleessa, myös muulla kuin hinnoilla käytävän sisäisen kilpailun muotoja 231—233 ja 240—242 perustelukappaleessa.

746 Komissio ei tosin ole maininnut riidanalaisessa päätöksessä, mikä sisäisen kilpailun taso olisi mahdollistanut sen, että TACA:n osapuolten markkina-asemaa ei olisi tutkittu yhdessä. Perustellakseen päätöstään oikeudellisesti riittävällä tavalla komission on kuitenkin vain esitettävä selvästi ja täsmällisesti päätöksen perusteluja tukevat syyt (edellä 575 kohdassa mainittu asia Remia ym. v. komissio, tuomion 26 ja 44 kohta). Sillä ei sitä vastoin ole velvollisuutta esittää syitä perusteluille, joita ei ole hyväksytty ja jotka ovat näin ollen puhtaasti hypoteettisia (ks. vastaavasti asia C-367/95 P, komissio v. Sytraval ja Brink's France, tuomio 2.4.1998, Kok. 1998, s. I-1719, 64 kohta).

747 Koska komissio ei ole esillä olevassa asiassa todennut, että TACA:n sisäinen kilpailu olisi ollut riittävää, jotta sitä ei arvioitaisi yhdessä, sen ei ole tarvinnut täsmentää, minkä tasoista kilpailua olisi vaadittu tällaisen arvioinnin poissulkemiseksi.

748 Näin ollen riidanalaisen päätöksen perustelujen puutteellisuutta koskeva kanneperuste on tältä osin hylättävä.

749 Tutkittaessa kolmanneksi kanneperustetta, jonka mukaan komissio ei ole perustellut riittävästi riidanalaisen päätöksen 198 perustelukappaleessa olevaa toteamusta, jonka mukaan konsortiot, joihin TACA:n jäsenet osallistuvat, vähentävät kyseisten sopimusten osapuolten harjoittaman itsenäisen toiminnan määrää, riittää kun todetaan, että tämän perustelukappaleen sanamuodon mukaan kyseessä ei ole komission vaan yhden TACA:n osapuolen esittämä väite. Perustamissopimuksen 190 artiklan mukaisen perusteluvelvollisuuden noudattaminen ei merkitse komission velvollisuutta perustella kolmansien esittämiä väitteitä, varsinkaan kun riidanalaisesta päätöksestä ei ilmene, että komissio tukeutuisi tähän väitteeseen päätellessään, että kyseessä on yhteinen määräävä markkina-asema.

750 Näin ollen perustelujen puutteellisuutta koskeva kanneperuste on tältä osin hylättävä.

751 Tutkittaessa neljänneksi kanneperustetta, jonka mukaan riidanalaisen päätöksen 221 perustelukappaleessa ei ole tietoja Tyynenmeren ylittävän liikenteen suhteellisesta määrästä Atlantin ylittävään liikenteeseen verrattuna, voidaan todeta, että siltä osin kuin kantajat väittävät, että komissio ei ole voinut ilman näitä tietoja todeta itsenäisen toiminnan määrän jälkimmäisessä liikenteessä olleen hyvin vähäistä suhteessa itsenäisen toiminnan määrään ensin mainitussa liikenteessä, ne pyrkivät todellisuudessa kiistämään riidanalaisessa päätöksessä tältä osin esitetyt arvioinnit. Tällainen väite, joka on edellä 698—703 kohdassa esitetyillä perusteilla hylättävä, on kuitenkin merkityksetön perusteluvelvollisuuden noudattamista tutkittaessa (edellä 191 kohdassa mainittu PVC II -tapaus, tuomio 20.4.1999, 389 kohta).

752 Riidanalaisen päätöksen 221 ja 222 perustelukappaleessa mainitaan tiedot, joihin komission analyysi perustuu, ja komission niistä tekemä johtopäätös, ja annetaan

näin ollen kantajille riittävät tiedot sen selvittämiseksi, onko riidanalainen päätös asianmukainen, ja mikäli se on virheellinen, mahdollisuus kiistää sen pätevyys, ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin voi niiden perusteella tutkia päätöksen laillisuuden (ks. mm. edellä 548 kohdassa mainittu asia Van Megen Sports v. komissio, tuomion 51 kohta).

753 Näin ollen kantajien perustelujen puutteellisuudesta esittämä kanneperuste on tältä osin hylättävä.

754 Tarkasteltaessa viidenneksi kanneperustetta, jonka mukaan komissio ei ole riidanalaisen päätöksen 150 perustelukappaleessa perustellut päätöstään perustaa vain yhtä vuotta koskeviin palvelusopimuksiin toteamuksensa, jonka mukaan erittäin suuren osan NVOCC-yritysten kanssa tehdyistä palvelusopimuksista ovat tehneet TACA:n osapuolet, jotka olivat aiemmin järjestäytymättömiä TAA:n jäseniä, on todettava, että komissiolla ei ollut minkäänlaista velvollisuutta perustella päätöstään tämän ratkaisun osalta. Perusteluvelvollisuuden noudattamisen osalta silloin, kun komissio mainitsee riidanalaisessa päätöksessä seikat, joihin sen analyysi perustuu, sekä niistä tekemänsä johtopäätöksen, se antaa kantajille — mitä nämä eivät sitä paitsi ole kiistäneet — riittävät tiedot sen selvittämiseksi, onko riidanalainen päätös asianmukainen, ja mikäli se on virheellinen, mahdollisuuden kiistää sen pätevyys, ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin voi niiden perusteella tutkia päätöksen laillisuuden (ks. mm. edellä 548 kohdassa mainittu asia Van Megen Sports v. komissio, tuomion 51 kohta).

755 Huomattakoon vielä, että vaikka kantajien esillä olevien kanteiden yhteydessä muilta vuosilta esittämät tiedot olisivat ristiriidassa komission yhden ainoan vuoden perusteella riidanalaisessa päätöksessä tekemän johtopäätöksen kanssa, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen ei pitäisi ratkaista asiaa perusteluvelvollisuuden noudattamisen vaan aineellisen sisällön kannalta.

756 Näillä perusteilla kanneperuste, joka koskee perustelujen puutteellisuutta, on tältä osin hylättävä.

C Johtopäätös ensimmäisestä osasta

757 Edellä esitetystä seuraa, että kaikki ensimmäisen osan yhteydessä esitetyt kanneperusteet, joiden mukaan TACA:n osapuolilla ei ole yhteistä määräävää markkina-asemaa, on hylättävä.

Toinen osa, joka koskee TACA:n osapuolten määräävää markkina-asemaa

758 Tässä kanneperusteiden osassa, jonka mukaan perustamissopimuksen 86 artiklaa ei ole rikottu, kantajat kiistävät ensinnäkin riidanalaisessa päätöksessä olevan relevanttien markkinoiden määrittelyn tämän määräyksen soveltamisen kannalta. Tämän jälkeen ne kiistävät, että niiden markkina-asema olisi määräävä. Lopuksi ne vetoavat useisiin perustelujen puutteellisuuksiin näiltä osin.

A Relevanttien markkinoiden määrittely

759 Kantajat esittävät kanneperusteita ja väitteitä, jotka koskevat sekä relevanttien palvelumarkkinoiden määrittelyä että relevanttien maantieteellisten markkinoiden määrittelyä riidanalaisessa päätöksessä perustamissopimuksen 86 artiklan soveltamisen kannalta.

1. Relevantit palvelumarkkinat

760 Komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 519 perustelukappaleessa, että perustamissopimuksen 86 artiklan soveltamisen kannalta relevantteja palvelumarkkinoita kuvataan 60—75 perustelukappaleessa. Tutkittuaan kyseisissä perustelukappaleissa kantajien esittämiä korvaavia mahdollisuuksia komissio päättelee 84 perustelukappaleessa, että relevantit merikuljetuspalvelujen markkinat koskevat "Pohjois-Euroopan ja Yhdysvaltojen välistä konttien linjakuljetusta, jota harjoitetaan Pohjois-Euroopan satamien sekä Yhdysvaltojen ja Kanadan satamien välisillä meriteillä".

761 Kantajat ovat esittäneet kahdenlaisia kanneperusteita ja väitteitä tätä määrittelyä vastaan. Ne kiistävät ensinnäkin sen, että relevantit markkinat muodostuisivat konttien merikuljetuspalveluista. Toiseksi ne väittävät, että markkinoihin on luettava paitsi Pohjois-Euroopan satamat, myös Etelä-Euroopan Välimeren satamat.

a) Relevantit kuljetuspalvelut

i) Asianosaisten lausumat

762 Kantajien mukaan komissio ei voi vedota asiassa C-333/94 P, Tetra Pak vastaan komissio, 14.11.1996 annettuun tuomioon (Kok. 1996, s. I-5951, ns. Tetra Pak II -tapaus) katsoakseen riidanalaisessa päätöksessä, että kysynnän vakaus on asianmukainen peruste relevanttien markkinoiden määrittelemiseksi. Komissio selittää riidanalaisen päätöksen 61 perustelukappaleessa, että kyseisessä tuomiossa "Euroopan yhteisöjen tuomioistuin totesi — —, että jonkin tietyn tuotteen kysynnän vakaus on soveltuva peruste merkityksellisten markkinoiden

määrittelemiseksi, ja se seikka, että eri tuotteet ovat jossakin määrin vaihdettavissa keskenään, ei estä tekemästä päätelmää, jonka mukaan nämä tuotteet kuuluvat erillisille tuotemarkkinoille".

763 Ensinnäkin yhteisöjen tuomioistuimen viittaus "soveltuvaan perusteeseen" merkitsee kantajien mukaan, että myös muita perusteita on otettava huomioon korvaavuuden astetta määritettäessä. Toiseksi, yhteisöjen tuomioistuin ei ole kyseisessä tuomiossa katsonut, että kysynnän vakaus olisi asianmukainen peruste relevanttien markkinoiden määrittelemiseksi, vaan se on tutkinut kysynnän vakautta koskevaa kysymystä korvaavuuden yhteydessä. Kolmanneksi, toisin kuin edellä 762 kohdassa mainitussa Tetra Pak II -tapauksessa annetussa tuomiossa, komission toteamuksista riidanalaisen päätöksen 69 perustelukappaleessa ilmenee, että kuljetetun lastin määrä konttia kohden ja irtotavarakuljetuksena on vaihdellut huomattavasti eri aikoina ja että irtotavarakuljetuksen ja konttikuljetuksen korvaavuus ei ole määrällisesti vähäistä.

764 Esillä olevalla kanneperusteellaan kantajat arvostelevat komissiota lähinnä siitä, että se on riidanalaisen päätöksen 62—75 ja 84 perustelukappaleessa katsonut, että relevantit markkinat koskivat "konttien linjakuljetusta", eivät perinteistä irtotavarakuljetusta, kylmäkuljetusta, lentokuljetusta ja NVOCC-yrityksiä. Ne katsovat, että komission analyysi ei ole merkityksellisten markkinoiden määritelmästä yhteisön kilpailuoikeuden kannalta annetussa komission tiedonannossa (EYVL 1997, C 372, s. 5) vahvistettujen suuntaviivojen mukainen sikäli kuin kyse on kysynnän korvaavuudesta ja tarjonnan korvaavuudesta.

765 Komissio on ensinnäkin tehnyt kantajien mukaan virheellisen analyysin kysynnän korvaavuudesta. Ne muistuttavat yhteisöjen tuomioistuimen katsoneen asiassa Hoffmann-La Roche vastaan komissio (asia 85/76, Hoffmann-La Roche v. komissio, tuomio 13.2.1979, Kok. 1979, s. 461, Kok. Ep. IV, s. 341, 28 kohta),

että "relevanttien markkinoiden käsitteeseen kuuluukin, että siihen kuuluvien tuotteiden välillä voi olla tehokasta kilpailua; tämä edellyttää, että kaikki samoihin markkinoihin kuuluvat tuotteet ovat riittävästi keskenään korvattavissa, kun kyse on samasta käyttötarkoituksesta".

766 Kantajat väittävät yleisesti, että komissio on jättänyt huomiotta eri kilpailutekijöiden yhteisvaikutuksen katsoessaan, että konttikuljetus voitiin korvata kullakin näistä tekijöistä ainoastaan poikkeustapauksessa ja vain rajatun tuotemäärän osalta. Kantajien mielestä kahden tuotteen korvaavuudelta ei voida edellyttää, että ne voidaan korvata useimmissa tapauksissa. Tällaisella väitteellä jätettäisiin huomiotta hyvin heterogeeniset tuotteet ja käyttäjät, joiden kanssa kantajat ovat tekemisissä. Yritys, joka kuljettaa 50:tä erilaista tuotetta, jotka ovat kaikki eriarvoisia, ja kohtaa näin ollen kilpailua yhden tai useamman muun vaihtoehtoisen varustamon osalta, kilpailee kaikkien tuotteidensa osalta.

767 Tämän jälkeen kantajat arvostelevat komissiota siitä, että se on perinteisten kuljetusten (65, 68 ja 74 perustelukappale ja alaviite 29) ja kylmäkuljetusten (73 perustelukappale) osalta perustanut päätelmänsä "yksisuuntaiseen korvattavuuteen" sen sijaan, että se olisi tutkinut kummallakin eri kuljetusmuodolla kuljetettujen lastien suhteellisen määrän reagointia niiden suhteellisen hinnan muutoksiin, kuten sen edellä mainitussa tiedonannossa merkityksellisten markkinoiden määritelmästä yhteisön kilpailuoikeuden kannalta ja talousteorioissa edellytetään. Kantajat katsovat, että yleisesti hyväksyttyjen talousteorioiden mukaan korvaavuus edellyttää välttämättä symmetristä (tai kahdensuuntaista) suhdetta. Kantajat korostavat, että esimerkiksi silloin, jos asiakkaat siirtyvät irtotavarakuljetuksesta konttikuljetukseen voimassa olevan suhteellisen hinnan perusteella, konttikuljetuksen hinnannousulla on taipumus hidastaa kuljetusmuodon vaihtamista tai jos hinnanmuutos on riittävän suuri, johtaa jopa päinvastaiseen suuntaukseen. Irtotavarakuljetuspalvelujen tarjoaminen on näin ollen konttikuljetuspalvelujen hinnan vahvistamisen kannalta rajoittava tekijä. Kantajat kiistävät tämän vuoksi komission riidanalaisen päätöksen 67 perustelukappaleessa tekemän toteamuksen, jonka mukaan "on epätodennäköistä, että kun tietyn tyyppistä lastia on ryhdytty säännöllisesti kuljettamaan konteissa, sitä enää koskaan kuljetettaisiin muuten kuin konttikuljetuksena".

Kantajat katsovat, että tarkka taloudellinen tutkimus olisi edellyttänyt komission täsmentävän toteamustaan lisäämällä sanat "jos konttikuljetuksella tarjotaan edelleen samat nettoedut kuin aikaisemmin", ja että tällainen tutkimus edellyttää analyysiä kysynnän reagoinnista rahdinantajien houkuttelevina pitämien nettoetujen muutoksiin. Riidanalaisessa päätöksessä ei ole tehty tällaista analyysiä.

768 Kantajat väittävät erityisesti, että konttikuljetuksen ja muiden edellä yksilöityjen kuljetusmuotojen korvaavuutta koskeva arviointi on asiallisesti virheellinen.

769 Kantajat katsovat, että konttikuljetukset ovat korvattavissa perinteisillä irtotavarakuljetuksilla ja että ne kuuluvat näin ollen samoille markkinoille. Kantajat huomauttavat, että tämä korvaavuus on todettu aikakauskirjassa American Shipper elokuussa 1996 julkaistussa artikkelissa, jossa viitataan yhdysvaltaisen paperinvientiyhtiön Mead Corporationin johtajan lausuntoihin. Kantajat korostavat, että itään suuntautuvassa Atlantin ylittävässä liikenteessä perinteisen kuljetuksen ja konttikuljetuksen korvaavuus koskee yleensä suurina määrinä kuljetettavia tavaroita Yhdysvaltojen erityisiltä alueilta (esimerkiksi kahvi, maapähkinät, omenat ja päärynät, sitruunat jne.). Tämä korvaavuus on erityisen merkittävää vähäarvoisten tavaroiden osalta erityyppisiä aluksia liikennöivien yritysten tarjoamien alennettujen kuljetusmaksujen vuoksi. Kantajat huomauttavat, että komissio myöntää tämän korvaavuuden nimenomaisesti kahvin ja maapähkinöiden osalta riidanalaisen päätöksen 217 ja 218 perustelukappaleessa. Ne katsovat Dynamarin raportin (liite 25) vahvistavan niiden kannan, kun siinä todetaan esitettyjen tietojen perusteella, että tällaista korvaavuutta ilmenee joidenkin teräs- ja metsäteollisuustuotteiden osalta. Toisin kuin komissio väittää, kantajien mielestä irtotavarakuljetuksen korvaaminen on edelleen mahdollista jopa siinä tilanteessa, että Atlantin ylittävässä liikenteessä on vajetta konteista.

770 Kantajat arvostelevat komissiota siis siitä, että se ei ole ottanut huomioon edellä mainitun, merkityksellisten markkinoiden määritelmästä yhteisön kilpai-

luoikeuden kannalta antamansa tiedonannon 38 kohdassa mainittua, ilmiöitä tai häiriöitä koskevaa kriteeriä, jonka mukaisesti komission olisi pitänyt tutkia markkinoilla lähimenneisyydessä ilmenneitä todellisia esimerkkejä korvaavuudesta. Kantajien mukaan esimerkit perinteisen kuljetuksen ja konttikuljetuksen keskinäisestä korvaavuudesta ovat tällaisia esimerkkejä, mutta komissio on sivuuttanut ne.

771 Toiseksi kantajat väittävät, että myös irtotavaran kylmäkuljetukset kilpailevat suoraan konttikuljetusten kanssa. Kantajat toteavat, että tämän korvaavuuden osoittavat kylmäkuljetuspalvelujen perinteisten yritysten lausunnot. Tämän jälkeen kantajat toteavat, että näiden kahden kuljetusmuodon välinen kilpailu on lisääntynyt tiettyjen konttikuljetusliikkeiden, kuten Maerskin, päätettyä lisätä kylmäkuljetuskapasiteettiaan. Väitteensä tueksi kantajat siteeraavat Drewryn tutkimusta (World Reefer Market Prospects and Modal Competition — pallets v containers v breakbulk, 1997), joka vahvistaa niiden mukaan, että Euroopan ja Yhdysvaltojen välisessä liikenteessä osa amerikkalaisista hedelmistä kuljetetaan sekä konteissa että perinteisillä kylmäkuljetusaluksilla. Tällä perusteella kantajat päättelevät, että ainakin joidenkin tavaroiden osalta konttikuljetus ja kylmäkuljetus voivat korvata toisensa.

772 Kolmanneksi kantajat väittävät, että lentokuljetus on joidenkin tavaroiden osalta mahdollinen vaihtoehto merikuljetukselle. Ne vetoavat tältä osin Campbell Aviation Groupin hallituksen puheenjohtajan lausuntoon, jossa tämä korvaavuus myönnetään etenkin kevyiden ja arvokkaiden tavaroiden osalta. Samoin toukokuussa 1998 Journal of Commerce -lehdessä selostetaan, että noin 10—15 prosenttia huolitsijoiden valtamerirahdista kuljetetaan lentoteitse.

773 Neljänneksi kantajat väittävät, että NVOCC-yritykset muodostavat merkittävän kilpailutekijän, joka on otettava huomioon relevanttien markkinoiden mää-

rittelyssä. Kantajat täsmentävät tarkoittavansa ainoastaan niitä riidanalaisen päätöksen 159 perustelukappaleessa mainittuja NVOCC-yrityksiä, joilla ei ole aluksia Atlantin ylittävässä tai missään muussakaan liikenteessä. Kantajien mukaan rahdinantajien kannalta NVOCC-yritysten ja linjavarustamojen välillä ei ole eroa, sillä molemmat kilpailevat vähittäismyyntivaiheessa lastin omistavien rahdinantajien (tai huolitsijoiden) lastin kuljettamisesta. Kantajat korostavat, että NVOCC-yritykset saattavat käyttää huomattavaa neuvotteluvaltaa linjavarustamoihin nähden ensinnäkin yksittäisten rahdinantajien määrien yhteisvaikutuksesta seuraavan merkittävän ostovoimansa vuoksi ja toiseksi niiden edullisten kuljetusmaksujen ja palvelujen (poikkeamissatamat, huolinta-ajat, tullimuodollisuudet jne.) vuoksi, joita ne voivat saada linjavarustamoilta (jotka ovat tai eivät ole konferenssin jäseniä) palvelusopimusten tai TVR-maksujen muodossa ja jotka ovat niiden ostovoiman vuoksi väistämättä alempia kuin ne, joita linjavarustamot tarjoavat yksittäisille rahdinantajille pienten määrien kuljettamisesta.

774 Kantajat katsovat, että kilpailua on käyty kolmella tasolla: ensimmäisellä tasolla varustamot kilpailevat keskenään NVOCC-yritysten lastin kuljettamisesta tarjoamiensa kuljetusmaksujen ja -ehtojen perusteella; toisella tasolla NVOCC-yritykset valitsevat varustamojen tarjoamien palvelujen ja kuljetusmaksujen perusteella kilpailukykyisimmän varustamon tai kilpailukykyisimmät varustamot; lopuksi kolmannella tasolla varustamot kilpailevat myös NVOCC-yritysten kanssa rahdinantajien tai huolitsijoiden lastin kuljettamisesta. Tästä seuraa, että varustamot ja NVOCC-yritykset toimivat samassa kilpailun vaiheessa. NVOCC-yritykset ovat sitä paitsi itse myöntäneet tämän NVOCC-yritysten ja linjavarustamojen välisen kilpailusuhteen.

775 Väitteensä tueksi kantajat mainitsevat joitakin esimerkkejä TACA:n jäsenten ja NVOCC-yritysten rahdin korvaamisesta. Ne huomauttavat lisäksi, että laskelmat markkinoiden koosta sisältävät NVOCC-yritysten myynnin, mikä vähentää kantajien myyntiä vastaavasti. TACA:n jäsenten palvelusopimusten ja TVR-maksujen perusteella kuljettaman NVOCC-yritysten lastin määrä on noussut 11,8 prosentista vuonna 1994 14,4 prosenttiin vuonna 1997.

776 Väitteessä, jonka mukaan NVOCC-yritykset, jotka ostavat valtamerikapasiteettinsa alusten liikennöijiltä, eivät tarjoa erilaista palvelua kuin viimeksi mainitut ja on siis jätettävä relevanttien markkinoiden ulkopuolelle, komissio sekoittaa kantajien mielestä välimarkkinat (myynti NVOCC-yrityksille) ja loppukäyttäjän markkinat (myynti lastin omistaville rahdinantajille). Loppukäyttäjän kannalta ei ole epäilystäkään, että aluksia liikennöivien varustamojen ja NVOCC-yritysten tarjoamat palvelut ovat samanlaisia ja erittäin hyvin toisensa korvaavia. Kantajat rinnastavat niihin kaapelitelevisioyhtiöt, jotka ostavat osan ohjelmistaan satelliittitelevisio-operaattoreilta, joiden kanssa ne myös kilpailevat maksullisten kanavien toimittamisesta. Kantajat korostavat vielä, että multimodaalikuljetuksessa kuljetus muodostuu eri osista ja eritasoisista palveluista. Samalla tavoin kuin yksittäiset kuljetusliikkeet ostavat ulkopuolisilta toimittajilta tarvittavat palvelut (maakuljetus, satamapalvelut) täydentääkseen multimodaalikuljetuspalvelujaan, NVOCC-yritykset toimittavat itse tietyt multimodaalikuljetukseen sisältyvät palvelut ja ostavat tiettyjä muita palveluja.

777 Kantajien mukaan komissio ei ole myöskään selittänyt syitä, joiden vuoksi NVOCC-yritykset eivät ole sen mukaan osa relevantteja markkinoita, vaikka EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamisesta 21 päivänä joulukuuta 1993 tehdyn komission päätöksen 94/985/EY (IV/33.218 — Far Eastern Freight Conference) (EYVL L 378, s. 17) 22 perustelukappaleessa komissio toteaa, että "NVOCC-yritykset tarjoavat samoja palveluja kuin multimodaalipalveluja tarjoavat linjavarustamot, sillä erotuksella, että niillä ei itsellään ole aluksia vaan ne vuokraavat tiloja (slots) laivanvarustamoilta".

778 Toiseksi kantajat arvostelevat komissiota siitä, ettei se ole ottanut huomioon tarjonnan korvaavuutta vastoin edellä mainitun, merkityksellisten markkinoiden määritelmästä yhteisön kilpailuoikeuden kannalta antamansa tiedonannon 20 kohtaa. Ne huomauttavat, että riidanalaisen päätöksen 75 perustelukappaleessa komissio viittaa tämän kysymyksen osalta 278—282 perustelukappaleeseen. Nämä riidanalaisen päätöksen perustelukappaleet eivät

kuitenkaan koske tarjonnan korvaavuutta vaan mahdollista kilpailua. Kantajien mukaan nämä kaksi kysymystä ovat sekä taloudellisesti että oikeudellisesti erilliset, eikä niitä pidä sekoittaa toisiinsa. Lisäksi riidanalaisen päätöksen 305 perustelukappaleessa oleva johtopäätös, jonka mukaan komissio on eri mieltä siitä, että suuri enemmistö TACA:n osapuolten asiakkaista pitäisi irtotavarakuljetuksia konttialukset korvaavana kuljetuksena, perustuu vain yhteen todisteeseen. Tämä todiste, ACL:n mainos, jossa kuvataan näillä aluksilla käytettävissä olevaa erikoiskalustoa, osoittaa tarjonnan korvaavuuden, sillä kontteja käyttävä yritys ei mainostaisi tällä tavoin, jollei se pyrkisi kannustamaan siirtymistä sen palvelujen käyttämiseen.

779 Kantajat väittävät, että asetuksen N:o 4056/86 kahdeksannessa perustelukappaleessa tunnustettu aluskannan liikkuvuus on yhteensopiva tarjonnan korvaavuuden korkean asteen kanssa. Dynamarin raportista ilmenee lisäksi, että vuonna 1996 Atlantin ylittävässä liikenteessä Kanadan kauttakulkusatamien kautta liikennöivät, muita kuin konttikuljetuksia suorittavat yritykset saattoivat mahdollisesti lisätä konttikuljetuksiaan vähimmäishinnasta noin 200 000 TEU:ta sekä länteen suuntautuvassa liikenteessä että itään suuntautuvassa liikenteessä, mikä vastasi 15:ta prosenttia kantajien kapasiteetista, tarvitsematta mukauttaa tai muuttaa aluksiaan. Kantajat muistuttavat yhteisöjen tuomioistuimen kumonneen asiassa 6/72, Europemballage ja Continental Can vastaan komissio, 21.2.1973 antamassaan tuomiossa (Kok. 1973, s. 215, Kok. Ep. II, s. 89) komission päätöksen, koska siinä ei ollut otettu huomioon tarjonnan korvaavuutta, ja korostaneen, että "liha- ja kalasäilykkeille tarkoitettujen kevyiden metallipakkausten määräävä markkina-asema ei voi olla ratkaiseva niin kauan kuin ei voida osoittaa, että kevyiden metallipakkausten markkinoiden muilla aloilla toimivat kilpailijat eivät voisi yksinkertaisella mukauttamisella tulla näille markkinoille riittävän voimakkaasti, jotta ne muodostaisivat vakavasti otettavan vastapainon" (33 kohta).

780 Komissio katsoo ECTU:n tukemana, että kantajien esittämät kanneperusteet ovat perusteettomia.

ii) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

781 Kantajat katsovat, että komission riidanalaisessa päätöksessä tekemä relevanttien palvelumarkkinoiden määrittely on seurausta sekä kysynnän että tarjonnan korvaavuuden virheellisestä arvioinnista.

— Kysynnän korvaavuus

782 Kantajat väittävät, että meriliikenteen konttikuljetukset voidaan korvata lentokuljetuksella, perinteisellä meriliikenteen linjakuljetuksella (irtotavarakuljetus tai kappaletavarakuljetus) ja NVOCC-yrityksillä. Ne väittävät niin ikään, että komissio ei ole ottanut huomioon näiden kilpailutekijöiden yhteisvaikutusta.

Lentokuljetuspalvelut

783 Vaikka kantajat eivät olekaan vastauksessaan väitetiedoksiantoon väittäneet, että meriliikenteen konttikuljetuspalvelut voitaisiin korvata lentokuljetuspalveluilla, ne vetoavat esillä olevissa kanteissaan siihen, että lentokuljetuspalvelut ovat joidenkin tavaroiden osalta mahdollinen vaihtoehto merikuljetuspalveluille. Ne vetoavat tältä osin Campbell Aviation Groupin hallituksen puheenjohtajan lausuntoon ja toukokuussa 1998 ilmestyneen Journal of Commerce -lehden otteeseen.

784 Komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 62 perustelukappaleessa, että "lentokuljetus muodostaa eri markkinat kuin konttien linjaliikenne muun muassa siitä syystä, että ei ole pystytty osoittamaan, että huomattava osuus tavaroiden konttikuljetuksesta olisi helposti vaihdettavissa lentokuljetukseen". Komissio tuo samassa perustelukappaleessa esille, että "Pohjois-Atlantin ylittävän lastin lentokuljetus on kaksikymmentä kertaa kalliimpaa ja yhdeksän kertaa nopeampaa kuin merikuljetus".

785 Huomattakoon, että kantajien esillä olevissa kanteissa esittämät todisteet eivät osoita näitä toteamuksia vääriksi.

786 Ilmailuteollisuutta edustavan, Campbell Aviation Groupin hallituksen puheenjohtajan lausunto ei ole mitenkään ristiriidassa komission johtopäätösten kanssa, vaan siinä tähdennetään nimenomaisesti, että väitetty korvaavuus koskee kevyitä ja arvokkaita tavaroita, kuten tietokoneiden komponentteja.

787 Toukokuussa 1998 ilmestyneestä Journal of Commerce -lehden artikkelista on todettava sen lisäksi, että se on luonteeltaan anekdootti, että siinä vain viitataan muutoin vahvistamattomaan seikkaan, jonka mukaan huolitsijat ovat siirtäneet 10—15 prosenttia valtamerirahdistaan lentokuljetukseen määrittelemättömän tavaraluokan osalta. Näissä olosuhteissa tälle asiakirjalle ei voida antaa mitään erityistä todistusarvoa.

788 Näin ollen on todettava, että kantajien esittämät todisteet eivät osoita komission tehneen arviointivirhettä katsoessaan, että ilmakuljetusten kysyntä koski vain

rajattua osaa kevyistä, huomattavaa lisäarvoa omaavista tavaroista ja että lentoliikenne muodosti konttien linjaliikenteestä erilliset markkinat (ks. vastaavasti TAA-tapauksessa annetun tuomion 279 kohta).

789 Kantajien tältä osin esittämät väitteet on näin ollen hylättävä.

Perinteinen linjaliikenne (irtotavara- tai kappaletavarakuljetukset)

790 Kantajat katsovat ensinnäkin, että perinteisen linjaliikenteen jättäminen relevanttien markkinoiden ulkopuolelle perustuu virheellisesti yksisuuntaisen korvaavuuden käsitteeseen.

791 Riidanalaisen päätöksen 65 perustelukappaleessa komissio katsoi, että oli tärkeää pohtia konttikuljetuksen korvaamisesta irtotavarakuljetuksella aiheutuvia seurauksia, jotta voidaan määritellä asian kannalta merkityksellisten markkinoiden kilpailuolosuhteet; irtotavarakuljetuksen korvaamisen pohtiminen ei ole asian kannalta olennaista. Samanlainen päättely esitetään kylmäkuljetuspalvelujen osalta 73 perustelukappaleessa, jossa komissio toteaa, että vaikka kylmäkuljetuskonteilla voidaan mahdollisesti korvata irtotavaran kylmäkuljetus, tämä ei merkitse sitä, että irtotavaran kylmäkuljetuspalvelut korvaavat kylmäkuljetuskonttipalvelut. Komissio onkin 68 perustelukappaleessa katsonut, että "kun konttikuljetusten määrä lisääntyy, muissa kuin konteissa kuljetettavien lastien rahdinantajat siirtyvät käyttämään konttikuljetuspalveluja ja totuttuaan konttikuljetukseen eivät enää vaihda takaisin muuhun kuljetukseen. Esimerkit tällaisesta yksisuuntaisesta korvattavuudesta ovat yleisiä".

792 Riidanalaisesta päätöksestä ilmenee tämän tilanteen johtuvan siitä, että rahdinantajat tottuvat pienempiin ja useammin toimitettaviin eriin sekä siihen, että kun lasti on lastattu konttiin, se on helpompi toimittaa multimodaalikuljetuksena luovutussatamasta edelleen sen vastaanottajalle (67 perustelukappale). Lisäksi pienempien erien varastointikustannukset ovat pienemmät eikä tavara vahingoitu eikä sitä varasteta niin helposti (70 perustelukappale). Lähes kaikki lasti voidaan kuljettaa konteissa. Edistyneillä markkinoilla, kuten Pohjois-Euroopan ja Yhdysvaltojen välisillä markkinoilla tai Pohjois-Euroopan ja Kaukoidän välisillä markkinoilla, siirtyminen konttikuljetuksiin on jo lähes täydellistä ja käytössä on enää harvoja muita lastin konttikuljetusmuotoja, joiden osalta siirtyminen konttikuljetukseen olisi mahdollista (66 perustelukappale).

793 Vaikka kantajat esillä olevassa asiassa kiistävät komission riidanalaisen päätöksen 65 ja 73 perustelukappaleessa tekemät johtopäätökset yksisuuntaisesta korvaavuudesta, ne eivät sitä vastoin kiistä niiden perustana olevia, 66—70 perustelukappaleessa esitettyjä tosiseikkoja koskevia toteamuksia asteittaista konttikuljetukseen siirtymistä koskevasta ilmiöstä. Kantajat tyytyvät vain väittämään, että konttikuljetuksen hinnannousulla on taipumus hidastaa kuljetusmuodon vaihtamista, tai jos hinnanmuutos on riittävän suuri, se johtaa jopa päinvastaiseen suuntaukseen. Kantajien mukaan irtotavarakuljetuspalvelujen tarjoaminen on näin ollen konttikuljetuspalvelujen hinnan vahvistamisen kannalta rajoittava tekijä. Vaikka pitää paikkansa, että konttikuljetuksen huomattava hinnannousu voisi ainakin teoriassa houkutella joitakin rahdinantajia korvaamaan se irtotavarakuljetuksella, kantajat eivät kuitenkaan ole esittäneet konkreettista näyttöä väitteensä tueksi.

794 Näissä olosuhteissa on pidettävä näytettynä, että perinteisen kuljetuksen korvaaminen konttikuljetuksella on lopullista sen jälkeen, kun se kerran on korvattu (ks. vastaavasti TAA-tapauksessa annetun tuomion 281 kohta).

795 Komissio on näin ollen perustellusti katsonut, että tämä korvaavuus ei ollut olennaista relevantteja markkinoita määriteltäessä. Kyseinen korvaavuus ei

nimittäin osoita kyseessä olevia kahta kuljetusmuotoa rahdinantajien kannalta toisensa korvaaviksi, vaan se on pelkästään osoitus konttikuljetukseen siirtymistä koskevasta ilmiöstä, joka johtaa sellaisten uusien erillisten markkinoiden ilmaantumiseen, joilla konttikuljetusyritysten tarjoamia palveluja ei katsota voitavan korvata perinteisillä kuljetusmuodoilla. Näin ollen on katsottava, että komissio ei ole tehnyt arviointivirhettä perustaessaan relevantteja markkinoita koskevan analyysinsä yksisuuntaisen korvaavuuden käsitteeseen.

796 Toiseksi kantajat väittävät, että konttikuljetus voidaan korvata irtotavarakuljetuksella, irtotavaran kylmäkuljetus mukaan lukien.

797 Ensinnäkin muita irtotavarakuljetuksia kuin kylmäkuljetuksia tarkastellessaan kantajat vetoavat väitteensä tueksi siihen, että tällaista korvaavuutta esiintyy itään suuntautuvassa Atlantin ylittävässä liikenteessä suurina määrinä Yhdysvaltojen erityisiltä alueilta kuljetettavien tavaroiden, kuten esimerkiksi kahvin, maapähkinöiden, omenoiden, päärynöiden tai sitruunoiden osalta. Kantajat vetoavat tältä osin päätelmiin Dynamarin raportissa, jossa esitettyjen tietojen perusteella tällaista korvaavuutta ilmenee muun muassa joidenkin teräs- ja metsäteollisuustuotteiden osalta. Ne vetoavat myös elokuussa 1996 American Shipper -lehdessä julkaistuun artikkeliin, jossa viitataan amerikkalaisen paperinviejäyhtiön Mead Corporationin johtajan lausuntoihin.

798 Oikeuskäytännön mukaan tarkastelun kohteeksi on otettava markkinat, jotka kattavat kaikki sellaiset tuotteet, jotka ominaispiirteidensä vuoksi ovat erityisen soveliaita tietyn jatkuvan tarpeen tyydyttämiseen ja jotka ovat ainoastaan rajoitetusti vaihdettavissa toisiin tuotteisiin (edellä 337 kohdassa mainittu asia Michelin v. komissio, tuomion 37 kohta).

799 Kuten yhteisöjen tuomioistuin on jo todennut, jonkin tietyn tuotteen kysynnän vakaus on soveltuva peruste merkityksellisten markkinoiden määrittelemiseksi, ja näin ollen pelkästään se, että eri tuotteet ovat jossakin määrin vaihdettavissa keskenään, ei estä tekemästä päätelmää, jonka mukaan nämä tuotteet kuuluvat erillisille tuotemarkkinoille (edellä 762 kohdassa mainittu asia Tetra Pak II, tuomion 13—15 kohta; ks. myös TAA-tapauksessa annetun tuomion 273 kohta).

800 Esillä olevassa asiassa komissio on siten perustellusti tukeutunut riidanalaisen päätöksen 61 perustelukappaleessa tähän yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytäntöön todetakseen riidanalaisen päätöksen 64—74 perustelukappaleessa, että se, että muut kuljetustavat voivat tiettyjen tavaroiden kohdalla kilpailla marginaalisesti konttien linjaliikennepalvelujen markkinoilla, ei merkitse kuitenkaan sitä, että niiden voitaisiin katsoa kuuluvan samoille markkinoille.

801 Toisin kuin kantajat väittävät, edellä 762 kohdassa mainitussa asiassa Tetrapak II annetun tuomion 15 kohdassa oleva viittaus "soveltuvaan perusteeseen" ei merkitse sitä, että muita perusteita on otettava huomioon korvaavuuden astetta määritettäessä, vaan sitä, että komissiolla on oikeus käyttää tätä perustetta päätellessään erillisten markkinoiden olemassaolon. Esillä olevassa asiassa riidanalaisen päätöksen 75 perustelukappaleesta ilmenee joka tapauksessa, ettei komissio ole pelkästään pohtinut kysynnän korvaavuutta, vaan se on myös tutkinut, voivatko kantajien esittämät esimerkit tarjonnan korvaavuudesta kyseenalaistaa sen analyysin. Komissio ei siis ole tukeutunut arvioinnissaan vain yhteen perusteeseen.

802 On kuitenkin vielä tutkittava, onko komissio tässä tapauksessa perustellusti todennut, että irtotavarakuljetus merkitsi pelkästään marginaalista kilpailua konttikuljetusten kanssa.

803 Kantajat näyttävät esillä olevissa kanteissaan vain toistavan hallinnollisessa menettelyssä väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa esittämänsä väitteet.

On todettava, etteivät kantajat ole oikeastaan kiistäneet niitä perusteita, joiden nojalla komissio on riidanalaisen päätöksen 64—74 perustelukappaleessa hylännyt kyseiset väitteet. Näistä perustelukappaleista ilmenee, että useimpien tavararyhmien ja konttikuljetuspalvelujen käyttäjien kannalta muut perinteiset linjakuljetukset eivät ole järkevä vaihtoehto kyseisessä liikenteessä ja että kun tietyn tyyppistä lastia on ryhdytty säännöllisesti kuljettamaan konteissa, on epätodennäköistä, että sitä enää koskaan kuljetettaisiin muuten kuin konttikuljetuksena. Tässä yhteydessä komissio katsoo 74 perustelukappaleessa, että "vaikka irtotavarakuljetuksen ja konttikuljetuksen välillä saattaakin joissakin erityistapauksissa esiintyä jonkinlaista korvautuvuutta, näiden tietojen perusteella suurimmassa osassa tapauksia ei voida osoittaa, että oltaisiin siirtymässä pysyvästi konttikuljetuksesta irtotavarakuljetukseen".

804 Todettakoon, että yksikään kantajien esillä olevissa kanteissa esittämistä todisteista ei osoita näitä toteamuksia vääriksi.

805 Rahdinantajan johtajan erityisestä tuotteesta eli paperista antama lausunto ei voi kohtuudella osoittaa, että kahden kuljetuspalvelun korvaavuus soveltuisi laajaan tuoteryhmään. Kantajat myöntävät toisaalta nimenomaisesti kirjelmissään, että väitetty korvaavuus on merkittävää vain vähäarvoisten tavaroiden osalta erityyppisiä aluksia liikennöivien yritysten tarjoamien alennettujen kuljetusmaksujen vuoksi.

806 Seuraavaksi on todettava, että kannekirjelmässä esitetyt tiedot, joilla pyritään osoittamaan, että tietyt tavarat, kuten lannoitteet ja tietyt terästuotteet kuljetetaan molempia kuljetusmuotoja käyttäen, eivät todista sitä, että rahdinantajia

siirtyisi näiden kahden kuljetusmuodon välillä. Komissio toteaa tästä, kantajien sitä kiistämättä, 71 perustelukappaleessa seuraavaa:

"Tässä yhteydessä ei ole merkityksellistä, että joitakin tavaroita voidaan silti vielä kuljettaa molemmilla tavoilla. Olennainen kysymys kysynnän korvautumisen kannalta on, onko kuljetusmuodon valinta tehty kuljetusmuodon ominaispiirteiden perusteella. Väite, jonka mukaan joitakin terästuotteita voidaan kuljettaa irtotavarakuljetuksena ja joitakin toisia taas konttikuljetuksena, ei todista, että nämä kaksi kuljetusmuotoa olisivat täysin korvattavia keskenään, koska väitteessä ei oteta huomioon terästuotteiden erilaisuutta (ja erilaista arvoa) eikä asiakkaiden esittämiä toimitusvaatimuksia. Sama koskee myös muita tuotteita, joiden osalta TACA:n osapuolet esittävät irtotavara- ja konttikuljetuksen keskinäistä korvattavuutta."

807 On myös huomattava, että komissio on riidanalaisen päätöksen 217 ja 219 perustelukappaleessa todennut, ilman että kantajat olisivat tätäkään kiistäneet, että kahvin, maapähkinöiden ja paperin kaltaisten tuotteiden, joiden suhteen komissio myöntää irtolastia kuljettavien varustamojen vielä kilpailevan, jonkinlainen korvaavuus oli seurausta TACA:n osapuolten itsenäisestä toiminnasta. Komissio on perustellusti katsonut 72 perustelukappaleessa, etteivät nämä esimerkit suinkaan osoita, että irtotavarakuljetukset pitäisi sisällyttää relevantteihin markkinoihin, vaan ne todistavat, että TACA:n osapuolilla oli mahdollisuus harjoittaa hintasyrjintää, jolla ne houkuttelivat siirtämään marginaalituotteet pois irtotavarakuljetuksesta ilman, että tämä vaikutti rahtimaksuihin yleisesti, ja ettei mikään osoittanut myös irtotavarakuljetusten tarjoajien voivan harjoittaa samanlaista syrjintää asiakkaidensa suhteen.

808 Tarkasteltaessa vielä kantajien väitettä, jonka mukaan riidanalaisen päätöksen 69 perustelukappaleessa, jossa komissio tuo esiin, että Drewryn (Global Container markets — Prospects and Profitability in a High Growth Era, Lontoo, 1996) mukaan konttikuljetuksen osuus on vuosina 1980—1994 kasvanut 20,7 prosentista 41,6 prosenttiin ja vuoteen 2000 mennessä osuuden piti kasvaa 53,8 prosenttiin, mainitut seikat osoittavat kysynnän olevan epävakaa, voidaan vain todeta, että kuten komissio on perustellusti arvioinut riidanalaisen päätöksen 65 perustelukappaleessa, tätä korvaavuutta ei oteta huomioon relevant-

tien markkinoiden määrittelyssä, sillä ainoa ratkaiseva seikka ei ole se, missä määrin konttikuljetus voi korvata muut kuljetusmuodot, vaan päinvastoin se, missä määrin tämän korvaavuuden toteutumisen jälkeen muut kuljetusmuodot voivat korvata konttikuljetuksen, jos sen hinta nousee tuntuvasti.

809 Edellä esitetyn perusteella on todettava, että yksikään kantajien esittämistä seikoista ei kyseenalaista komission toteamusta, jonka mukaan ylivoimaiselle enemmistölle tavararyhmistä ja konttien linjaliikennettä hoitavien varustamojen asiakkaista irtotavarakuljetus ei muodosta järkevää vaihtoehtoa konttikuljetuspalveluille (ks. vastaavasti TAA-tapauksessa annetun tuomion 273 kohta).

810 Toiseksi kantajat toteavat irtotavaran kylmäkuljetuspalveluista, että tämän korvaavuuden osoittavat kylmäkuljetuspalvelujen perinteisten yritysten lausunnot, se, että näiden kahden kuljetusmuodon välinen kilpailu on lisääntynyt tiettyjen konttikuljetusliikkeiden, kuten Maerskin, päätettyä lisätä kylmäkuljetuskapasiteettiaan, ja se, että Euroopan ja Yhdysvaltojen välisessä liikenteessä osa amerikkalaisista hedelmistä kuljetetaan sekä konteissa että perinteisillä kylmäkuljetusaluksilla.

811 Kantajat näyttävät esillä olevissa kanteissaan vain toistavan hallinnollisessa menettelyssä väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa esittämänsä seikat. On todettava, etteivät kantajat ole oikeastaan kiistäneet niitä perusteita, joiden nojalla komissio on riidanalaisen päätöksen 73 perustelukappaleessa hylännyt kyseiset väitteet. Tästä perustelukappaleesta ilmenee, että vaikka nämä seikat osoittavat kylmäkuljetuskonteilla voitavan korvata irtotavaran kylmäkuljetus, ne eivät sitä vastoin osoita, että irtotavaran kylmäkuljetuspalvelut korvaavat kylmäkuljetuskonttipalvelut. Komissio toteaa tässä kohtaa riidanalaista päätöstä,

että kylmäkuljetuskonttipalveluilla on tiettyjä etuja, kuten pienemmät tavaraerät ja nopeampi siirtyminen muihin kuljetusmuotoihin, ja että kylmäkuljetuskonteissa voidaan kuljettaa laajempaa tuotevalikoimaa kuin irtotavaran kylmäkuljetuksessa.

812 Huomattakoon, että kantajien esillä olevissa kanteissa esittämät todisteet eivät osoita näitä toteamuksia vääriksi.

813 Kuten komissio tuo perustellusti esille riidanalaisen päätöksen 73 perustelukappaleessa, kyseiset seikat vahvistavat korkeintaan kylmäkuljetuksen asteittaista konttikuljetukseen siirtymistä koskevan ilmiön eivätkä mitenkään osoita, että kylmäkuljetuskonttipalvelut voidaan korvata irtotavaran kylmäkuljetuksella. Kuten edellä 795 kohdassa on todettu, vain todiste tällaisesta korvaavuudesta osoittaisi, että nämä kaksi kylmäkuljetusmuotoa kuuluisivat samoille markkinoille.

814 Irtotavaran kylmäkuljetuksia suorittavien varustamojen lausunnoissa painotetaan ainoastaan, että "konttikuljetuksiin siirtyminen on suurin uhka perinteisille kylmäkuljetuspalveluille", mutta niissä ei mitenkään viitata siihen, että irtotavaran kylmäkuljetuksilla voitaisiin korvata kylmäkuljetuskonttipalvelut. Vaikka näitä lausuntoja oletettaisiin voitavan tulkita tällä tavoin, ne eivät merkitsisi vakavasti otettavaa todistetta merkittävästä korvaavuudesta.

815 Myöskään se, että konttikuljetuksia suorittavat varustamot järjestävät kylmäkuljetuskapasiteetteja konttikuljetuksia varten, ei todista, että kylmäkuljetuskonttipalvelut voitaisiin korvata irtotavaran kylmäkuljetuspalveluilla, vaan osoittaa ainoastaan konttikuljetukseen siirtymistä koskevan ilmiön olemassaolon kylmäkuljetuspalvelujen osalta.

816 Tiettyjen tuotteiden kuljettaminen sekä konteissa että irtotavarana ei osoita, että rahdinantajia siirtyisi näiden kahden kuljetusmuodon välillä, eikä se näin ollen todista, että irtotavaran kylmäkuljetuspalveluilla voitaisiin merkittävältä osin korvata kylmäkuljetuskonttipalvelut, vaan se korkeintaan korostaa ilmiötä, jossa osa pakastetusta lastista on siirtymässä konteissa kuljetettavaksi.

817 Näistä syistä on katsottava, että kantajat eivät ole esittäneet näyttöä, joka kyseenalaistaisi komission toteamukset siitä, että irtotavaran kylmäkuljetuspalveluilla ei voida korvata konttikuljetuspalveluja.

NVOCC-yritykset

818 Kantajat korostavat, että NVOCC-yritykset, jotka eivät harjoita aluskuljetuksia missään liikenteessä, muodostavat merkittävän kilpailutekijän, joka on otettava huomioon relevanttien markkinoiden määrittelyssä. Kantajat väittävät niin ikään, että päätöstä ei ole tältä osin perusteltu oikeudellisesti riittävällä tavalla, koska siinä ei selosteta syitä, joiden vuoksi NVOCC-yritykset eivät ole osa relevantteja markkinoita.

819 On selvää, että NVOCC-yritykset, jotka eivät harjoita aluskuljetuksia missään liikenteessä, ostavat merikuljetuspalvelunsa TACA:n osapuolilta samalla tavoin kuin rahdinantajat joko tariffimaksujen tai yleisemmin konferenssin palvelusopimusten kautta, kuten komissio huomauttaa riidanalaisen päätöksen 159 perustelukappaleessa.

820 Koska nämä yritykset eivät itse tarjoa varsinaisia merikuljetuspalveluja vaan ostavat tällaiset palvelut TACA:n osapuolilta, ne eivät siis kilpaile linjavarusta-

mojen kanssa tarjottavien merikuljetuspalvelujen laadusta ja hinnasta, kuten komissio korostaa riidanalaisen päätöksen 160 ja 161 perustelukappaleessa. Pitää tosin paikkansa, että kyseisillä NVOCC-yrityksillä saattaa jossakin määrin olla ostovoimaa ja että ne voivat saada siksi alhaisempia palvelusopimushintoja kuin muut rahdinantajat. Kuten komissio painottaa riidanalaisen päätöksen 161 perustelukappaleessa, nämä hinnat ovat kuitenkin edelleen TACA:n osapuolten vahvistamia.

821 Koska NVOCC-yritykset, jotka eivät harjoita aluskuljetuksia missään liikenteessä, eivät itse tarjoa merikuljetuspalveluja kyseessä olevassa liikenteessä, ne eivät tuo lainkaan varsinaista kapasiteettia markkinoille vaan tyytyvät rahdinantajien tavoin hankkimaan linjavarustamojen tarjoaman kapasiteetin.

822 Komissio on näin ollen perustellusti katsonut, että NVOCC-yritykset, jotka eivät harjoita aluskuljetuksia missään liikenteessä, eivät kuuluneet samoille markkinoille TACA:n osapuolten kanssa. Riidanalaisen päätöksen 159—161 perustelukappaleessa esitetyt perustelut sisältävät lisäksi riittävät perustelut tältä osin.

823 Näin ollen kantajien tältä osin esittämät väitteet on hylättävä.

Kilpailutekijöiden yhteisvaikutuksen huomioon ottaminen

824 Kantajat väittävät vielä, että komissio on jättänyt huomiotta eri kilpailutekijöiden yhteisvaikutuksen katsoessaan, että konttikuljetus voitiin korvata kullakin näistä tekijöistä ainoastaan poikkeustapauksessa ja vain rajatun tuotemäärän osalta. Kantajien mielestä yritys, joka kuljettaa 50:tä erilaista tuotetta, jotka ovat

kaikki eriarvoisia, ja kohtaa näin ollen kilpailua yhden tai useamman muun vaihtoehtoisen varustamon osalta, kilpailee kaikkien tuotteidensa osalta.

825 On kuitenkin todettava, kuten myös komissio on riidanalaisen päätöksen 72, 203—213 ja 534—537 perustelukappaleessa perustellusti tehnyt, että varustamot, jotka syrjivät eri tavararyhmien välillä soveltamalla niihin hintoja, joiden välillä on huomattavia eroja (kuljetuksen hinta voi tavaroista riippuen vaihdella saman kuljetuspalvelun osalta yhdestä viiteen), voivat rajoittaa marginaalisen kilpailun vaikutuksia tiettyjen tavararyhmien kuljetuksen osalta. Ei myöskään voida hyväksyä kantajien väitettä, jonka mukaan ne joutuisivat kilpailemaan kaikkien palvelujensa tarjoamisessa, jos niiden olisi selviydyttävä eri tahoilta tulevasta kilpailusta eri tavararyhmien osalta. Kantajat eivät ole osoittaneet, että ne olisivat joutuneet kilpailemaan muiden kuljetuspalvelujen kanssa kaikkien tavararyhmien osalta ja näin ollen kaikkien eri palvelujensa tarjoamisessa, ja tämän lisäksi edellä esitetyn perusteella komissio on osoittanut oikeudellisesti riittävällä tavalla, että valtaosalle tavararyhmistä ja käyttäjistä konttikuljetusta ei voida korvata muilla merikuljetuspalveluilla (ks. vastaavasti TAA-tapauksessa annetun tuomion 282 kohta).

826 Näin ollen väite eri kilpailutekijöiden yhteisvaikutuksen huomiotta jättämisestä on hylättävä.

— Tarjonnan korvaavuus

827 Kantajat väittävät, että komissio ei ole tutkinut tarjonnan korvaavuuden mahdollisuutta vaan ainoastaan erillistä kysymystä siitä, joutuvatko TACA:n osapuolet kohtaamaan mahdollista kilpailua. Ne väittävät, että asetuksen

N:o 4056/86 kahdeksannessa perustelukappaleessa tunnustettu aluskannan liikkuvuus on yhteensopiva tarjonnan korvaavuuden korkean asteen kanssa. Dynamarin raportista ilmenee lisäksi, että vuonna 1996 Atlantin ylittävässä liikenteessä Kanadan kauttakulkusatamien kautta liikennöivät, muita kuin konttikuljetuksia suorittavat yritykset saattoivat mahdollisesti lisätä konttikuljetuksiaan vähimmäishinnasta noin 200 000 TEU:ta sekä länteen suuntautuvassa liikenteessä että itään suuntautuvassa liikenteessä, mikä vastasi 15:tä prosenttia kantajien kapasiteetista, tarvitsematta mukauttaa tai muuttaa aluksiaan.

828 Tarkasteltaessa ensinnäkin väitettä, jonka mukaan komissio ei ole riidanalaisessa päätöksessä tutkinut kysymystä tarjonnan korvaavuudesta, on huomattava oikeuskäytännöstä ilmenevän, että jotta tuotteilla voidaan katsoa olevan erilliset markkinat, kyseessä olevat tuotteet on voitava yksilöidä paitsi niiden käytön perusteella, myös sellaisten erityisten valmistusominaisuuksien perusteella, joiden ansiosta ne soveltuvat erityisesti kyseiseen käyttötarkoitukseen (edellä 779 kohdassa mainittu asia Europemballage ja Continental Can v. komissio, tuomion 33 kohta).

829 Esillä olevassa asiassa oli komission tehtävänä tutkia relevanttien markkinoiden määrittelemiseksi, saattoivatko muut kuin konttialukset pelkällä teknisellä mukauttamisella muuntaa aluksensa konttien kuljettamiseen soveltuviksi tai lisätä kuljetettavien konttien määrää ja tulla konttikuljetuspalvelujen markkinoille riittävän voimakkaasti muodostaakseen vakavasti otettavan vastapainon konttikuljetusyrityksille (tarjonnan korvaavuus).

830 Riidanalaisen päätöksen 75 perustelukappaleessa komissio viittaa tarjonnan korvaavuuden osalta 278—282 perustelukappaleeseen.

831 Tämä viittaus on kuitenkin virheellinen. Kyseisissä perustelukappaleissa, jotka muodostavat ensimmäisen osan riidanalaisen päätöksen mahdollista kilpailua koskevasta jaksosta, komissio ei tutki tarjonnan korvaavuuden mahdollisuutta, vaan ainoastaan esittää tiettyjä alustavia toteamuksia kantajien väitetiedoksiantoon antamansa vastauksen tueksi mainitseman Dynamarin raportin (The Transatlantic Trade — An overview of the carrying capacity/potential of non-TACA members, 1996) todistusarvosta. Komissio selostaa päättelevänsä siitä, että koska TACA:n osapuolet eivät ole toimittaneet sille Dynamarille annettuja ohjeita tämän raportin laatimiseksi, kyseiset ohjeet ovat ohjanneet siinä tehtyjä johtopäätöksiä.

832 On kuitenkin huomattava, että myöhemmin samassa riidanalaisen päätöksen jaksossa, joka koskee mahdollista kilpailua, komissio tutkii 300—305 perustelukappaleessa muiden kuin konttialusten harjoittamaa kilpailua, minkä vuoksi 75 perustelukappaleen on ymmärrettävä viittaavan kyseisiin perustelukappaleisiin.

833 On katsottava kantajien tavoin, että yhdessäkään näistä perustelukappaleista ei käsitellä nimenomaisesti kysymystä tarjonnan korvaavuudesta. Komissio ei tässä kohtaa riidanalaista päätöstä tutki mahdollisuutta mukauttaa muita kuin konttilastiin erikoistuneita aluksia kuljettamaan kontteja tai lisäämään kuljetettavien konttien määrää, vaan se tutkii ainoastaan, kuten 301 perustelukappaleesta nimenomaisesti ilmenee, sitä, voivatko näitä aluksia liikennöivät mahdollisesti kilpailla merkittävästi konttikuljetuksista ensinnäkin siten, että nämä yritykset voivat kilpailla TACA:n osapuolten kanssa kannattavasti yhdenmukaisin edellytyksin ja toiseksi siten, että asiakkaiden mielestä kuljetus konttialuksissa olisi toiminnallisesti korvattavissa näillä aluksilla suoritettavalla kuljetuksella. Analyysinsä päätteeksi komissio katsoo, ettei tällaista merkittävää mahdollista kilpailua ole. Riidanalaisen päätöksen 302—304 perustelukappaleessa se korostaa ensin mainitun seikan osalta, että muiden kuin konttialusten tekniset ominaisuudet ja suorituskyky eroavat merkittävästi konttialusten ominaisuuksista ja suorituskyvystä ja että tällaisten alusten omistajilla ei ole käytössään yhtä paljon

kontteja kuin konttialusten liikennöijillä eikä niillä yleensä ole käytössään samoja maalla sijaitsevia tiloja ja laitteita. Jälkimmäisen seikan osalta se huomauttaa 305 perustelukappaleessa, että asiakkaiden mielestä konttialuksia ei voida korvata irtotavarakuljetuksiin erikoistuneella aluksella tai neo-bulk-aluksella.

834 Vaikka mahdollinen kilpailu ja tarjonnan korvaavuus ovat käsitteellisesti erillisiä kysymyksiä, kuten komissio sitä paitsi nimenomaisesti myöntää vastineessaan, nämä kysymykset ovat osittain päällekkäisiä, sillä ero on ennen kaikkea siinä, rajoittuuko kilpailu välittömästi vai ei. Tästä seuraa, että suurin osa riidanalaisen päätöksen 302—304 perustelukappaleessa korostetuista seikoista sopii perusteluiksi sekä merkittävän mahdollisen kilpailun puuttumiselle että tarjonnan korvaavuuden puuttumiselle. Muiden kuin konttialusten teknisiä ominaisuuksia tarkastellessaan komissio korostaa nimenomaisesti 303 perustelukappaleessa, että tietyt ominaisuudet "haittaavat tarjonnan muuntamista", sillä "lisäkustannuksia aiheutuu konttien kuljettamisesta aluksissa, joita ei ole rakennettu nimenomaisesti konttialuksiksi". Ei myöskään voida kiistää, että suuren konttikannan tai maalla sijaitsevien riittävien tilojen ja laitteiden puuttuminen ovat merkittäviä esteitä muiden kuin konttialusten nopealle muuttamiselle tämänkaltaisiksi aluksiksi.

835 Lisäksi riidanalaisen päätöksen 300 perustelukappaleesta käy ilmi, että komission 302—304 perustelukappaleessa esittämien arviointien tarkoituksena on hylätä kantajien Dynamarin raportista esittämä perustelu, johon vedotaan myös esillä olevien väitteiden tueksi ja jonka mukaan muut kuin konttilastin kuljettamiseen erikoistuneet alukset voidaan mukauttaa kuljettamaan kontteja tai niissä kuljetettavien konttien määrää on mahdollista lisätä.

836 Näissä olosuhteissa on katsottava, että kysymystä tarjonnan korvaavuudesta on käsitelty implisiittisesti mutta varmasti riidanalaisen päätöksen 304—304 perustelukappaleessa. Kantajien tältä osin esittämä väite on näin ollen hylättävä.

837 Tarkasteltaessa toiseksi kantajien esittämää näyttöä, jolla ne pyrkivät osoittamaan tarjonnan korvaavuuden, on edellä esitetyllä tavalla korostettava, että kantajat näyttävät esillä olevissa kanteissaan vain toistavan hallinnollisessa menettelyssä väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa esittämänsä väitteet Dynamarin raportista. On todettava, etteivät kantajat ole kiistäneet niitä perusteita, joiden nojalla komissio on riidanalaisen päätöksen 302—304 perustelukappaleessa hylännyt kyseiset väitteet.

838 Kantajat vain väittävät, että riidanalaisen päätöksen 305 perustelukappaleessa oleva toteamus, jonka mukaan suuri enemmistö TACA:n osapuolten asiakkaista ei pidä irtotavarakuljetuksia konttialukset korvaavana kuljetuksena, perustuu vain yhteen todisteeseen eli samassa perustelukappaleessa toistettuun ACL:n mainokseen.

839 On kuitenkin todettava, ettei tällä kritiikillä ole merkitystä tutkittaessa esillä olevia väitteitä tarjonnan korvaavuuden arvioinnista. Riidanalaisen päätöksen 305 perustelukappaleessa olevassa toteamuksessa ei nimittäin käsitellä tarjonnan korvaavuutta vaan kysynnän korvaavuutta.

840 Toisin kuin kantajat väittävät, kyseinen toteamus ei perustu yksinomaan ACL:n mainokseen. Riidanalaisen päätöksen 69 perustelukappaleesta ilmenee, että komission arvioinnit konttikuljetuksen ja irtotavarakuljetuksen korvaavuutta koskevista mahdollisuuksista perustuvat pääasiallisesti Drewryn raporttiin (Global Container Markets — Prospects and Profitability in a High Growth Era, Lontoo, 1996). Lisäksi on huomattava, että kuten edellä 803 kohdassa on todettu, kantajat eivät ole oikeastaan kiistäneet niitä toteamuksia, jotka komissio on tehnyt 64—71 perustelukappaleessa osoittaakseen, ettei tällaista korvaavuutta ole.

841 Tarkasteltaessa väitettä, jonka mukaan asetuksen N:o 4056/86 kahdeksannessa perustelukappaleessa on tunnustettu aluskannan liikkuvuus, on huomattava, että neuvosto korostaa kyseisessä perustelukappaleessa, että "konferenssin ulkopuolella olevat aikatauluun perustuvat palvelut sekä tietyissä tapauksissa hakurahtiliikenne ja muut kuljetustavat kilpailevat edelleen tehokkaasti konferenssien kanssa; merenkulkualan rakenteelle ominaisen aluskannan liikkuvuuden vuoksi konferenssit ovat jatkuvasti kilpailun kohteena, ja niillä ei yleensä voida poistaa tätä kilpailua merkittävältä osalta kyseisiä meriliikennepalveluja". Tämän perustelukappaleen sanamuodosta ilmenee siten selvästi, että neuvosto ei tukeudu aluskannan liikkuvuuteen todetakseen, että muut kuin konttialukset voivat lisätä konttikapasiteettiaan, vaan että linjakonferenssiin tietyssä liikenteessä osallistuvat linjavarustamot joutuvat lähtökohtaisesti kohtaamaan mahdollista kilpailua muussa liikenteessä toimivien konttialusten taholta. On joka tapauksessa huomattava, että komissio on riidanalaisen päätöksen 289—299 perustelukappaleessa todennut, eivätkä kantajat ole sitä kiistäneet, että aluskannan liikkuvuus ei todennäköisesti olisi kovin voimakasta Atlantin ylittävässä liikenteessä. Näissä olosuhteissa kantajat eivät voi vedota siihen, että asetuksessa N:o 4056/86 on tunnustettu aluskannan liikkuvuus, kiistääkseen sillä perusteella riidanalaisessa päätöksessä hyväksytyn relevanttien markkinoiden määrittelyn.

842 Kantajien väitteet tarjonnan korvaavuudesta on näin ollen hylättävä.

b) Relevanttien palvelumarkkinoiden maantieteellinen laajuus

i) Asianosaisten lausumat

843 Kantajat väittävät, että riidanalaisen päätöksen 84 perustelukappaleessa oleva relevanttien maantieteellisten markkinoiden määrittely, jonka mukaan nämä

markkinat koskevat linjakuljetusta, jota harjoitetaan Pohjois-Euroopan satamien sekä Yhdysvaltojen ja Kanadan satamien välillä, on virheellinen, koska siinä jätetään Etelä-Euroopan Välimeren satamat ulkopuolelle (riidanalaisen päätöksen 76—83 perustelukappale).

844 Alustavana huomautuksena kantajat täsmentävät, että toisin kuin komissio antaa ymmärtää riidanalaisen päätöksen 77 perustelukappaleessa, ne eivät ole hallinnollisen menettelyn aikana väittäneet, että Turkin, Libanonin, Israelin, Kyproksen, Egyptin, Libyan, Tunisian, Algerian ja Marokon satamat voivat korvata Pohjois-Euroopan satamat. Muilta osin kantajat esittävät seuraavaa.

845 Ensinnäkin kantajat toistavat arvostelevansa komissiota siitä, että se on riidanalaisen päätöksen 76 perustelukappaleessa katsonut yksisuuntaisen korvaavuuden käsitteeseen tukeutuen, että Välimeren satamat eivät ole korvaavia. Kantajat viittaavat relevanttien markkinoiden määrittelyn vaiheessa esittämäänsä kritiikkiin ja korostavat, että komissio ei ole näyttänyt, miten seikat, jotka osoittavat Pohjois-Euroopan satamien voivan korvata Etelä-Euroopan satamat, eivät samalla osoittaisi, että näiden kahden alueen satamat korvaisivat toisensa. Kantajat katsovat, että hylätessään niiden väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa esittämät todisteet korvaavuudesta komissio on vyöryttänyt kantajille todistustaakan siitä, että Pohjois-Euroopan satamat voidaan korvata Etelä-Euroopan satamilla, vaikka relevanttien markkinoiden asianmukainen määrittely on ennakkoedellytys määräävän markkina-aseman toteamiselle. Kantajien mukaan oli komission asiana lähettää tarvittavat tietojensaantipyynnöt rahdinantajille, sillä kantajat eivät itse voineet saada niiltä tarvittavia todisteita.

846 Toiseksi kantajat väittävät, että komission riidanalaisen päätöksen 80 ja 82 perustelukappaleessa esittämät toteamukset, joiden mukaan Välimeren satamat olisivat "soveltumattomia" ja niihin kohdistuisi "infrastruktuurien rajoituksia", ovat ristiriidassa tosiseikkojen kanssa.

847 Ensinnäkin alan lehdistöstä ilmenee kantajien mukaan, että Etelä-Euroopan satamien käsitetään yhä useammin voivan korvata Pohjois-Euroopan satamat. Useiden varustamojen kerrotaan arvioivan, että on järkevämpää pysähtyä Välimeren satamiin Euroopan ja Aasian välisten palvelujen yhdistämiseksi Euroopan ja Pohjois-Amerikan välisten palvelujen kanssa. Välimeren satamat itse pitävät palvelujaan kilpailukykyisinä Pohjois-Euroopan satamien palveluihin nähden, kuten osoittaa esimerkiksi eräs Marseillen satamaviranomaisen mainos. Kantajat vetoavat myös siihen, että Etelä-Euroopan satamissa käsitelty Euroopan ja Yhdysvaltojen välisen liikenteen rahdin määrä on kasvanut huomattavasti vuodesta 1994 vuoteen 1997.

848 Toiseksi, myös linjavarustamoiden asenne osoittaa kantajien mukaan, että Pohjois-Euroopan satamat voidaan korvata Etelä-Euroopan satamilla. Kantajat tuovat tältä osin esiin, että erään kantajan tekemän tutkimuksen mukaan Etelä-Euroopan satamien harjoittama kilpailu on Pohjois-Euroopan satamiin nähden toimivaa tehokkuuden kannalta arvioituna, että linjakonferensseja (SEAC ja USSEC) on aina ollut Etelä-Euroopan ja Yhdysvaltojen välisessä liikenteessä ja että itsenäiset varustamot, kuten Lykes ja Evergreen, ovat lisänneet palvelujaan Etelä-Euroopan satamista.

849 Kolmanneksi, rahdinantajien menettelystä ilmenee, että Pohjois-Euroopan satamat voidaan korvata Etelä-Euroopan satamilla. Rahdinantajien tarjouskilpailussa todetaan nimenomaisesti, että "Välimeren satamia voidaan pitää lastaussatamina mutta emme anna minkäänlaista etusijaa". Useat rahdinantajat ovat myös siirtäneet osan lastistaan Pohjois-Euroopan satamista Etelä-Euroopan satamiin. Ei ole mitään syytä katsoa, kuten komissio väittää vastineessaan, että nämä todisteet olisi esitetty liian myöhään.

850 Komissio katsoo ECTU:n tukemana, että riidanalaisessa päätöksessä esitetty relevanttien markkinoiden määrittely on oikea ja riittävästi perusteltu. Se vaatii näin ollen kantajien tältä osin esittämien kanneperusteiden ja väitteiden hylkäämistä.

ii) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

851 Kantajat arvostelevat komissiota siitä, että se on riidanalaisen päätöksen 84 perustelukappaleessa jättänyt Välimeren satamat relevanttien palvelumarkkinoiden määrittelyn ulkopuolelle, vaikka Atlantin ylittävän reitin osalta Pohjois-Euroopan satamista tarjottavat kuljetuspalvelut ja Etelä-Euroopan Välimeren satamista tarjottavat kuljetuspalvelut voidaan korvata toisillaan.

852 On korostettava, että näillä väitteillään kantajat kiistävät relevantit markkinat muodostaviin kuljetuspalveluihin liittyvän maantieteellisen tekijän. Kyseisellä tekijällä viitataan kysymykseen Atlantin ylittävällä reitillä tarjottavien kuljetusten lähtöpaikan ja määränpääpaikan määrittämisestä (TAA-tapauksessa annetun tuomion 293 kohta).

853 Kuten komissio on perustellusti korostanut, tämä kysymys on erillinen relevanttien markkinoiden määrittelystä, joka sisältyy tässä tapauksessa riidanalaisen päätöksen 519 perustelukappaleeseen ja jonka tarkoituksena on määritellä alue, jolla kyseiset yritykset tarjoavat kyseessä olevia palveluja ja jolla myös kilpailuedellytykset ovat riittävän homogeeniset ja joka voidaan erottaa maantieteellisistä naapurialueista, koska etenkin kilpailuedellytykset poikkeavat niissä tuntuvasti (ks. vastaavasti asia 27/76, United Brands v. komissio, tuomio 14.2.1978, Kok. 1978, s. 207, Kok. Ep. IV, s. 9, 11 kohta ja asia T-65/96, Kish Glass v. komissio, tuomio 30.3.2000, Kok. 2000, s. II-1885, 81 kohta).

854 Ensinnäkin kantajat arvostelevat komissiota siitä, että se on määritellyt relevanttien markkinoiden maantieteellisen tekijän virheellisesti "yksisuuntaisen korvaavuuden" käsitteeseen tukeutuen, siltä osin kuin se on katsonut, että Pohjois-Euroopan satamat voivat korvata Etelä-Euroopan satamat mutta ei päin-

vastoin. Ne vetoavat siihen, että komissio ei ole näyttänyt, miten seikat, jotka osoittavat Pohjois-Euroopan satamien voivan korvata Etelä-Euroopan satamat, eivät samalla osoittaisi, että näiden kahden alueen satamat korvaisivat toisensa.

855 Komissio ei ole riidanalaisen päätöksen 76—83 perustelukappaleessa sisällyttänyt Etelä-Euroopan Välimeren satamia relevanttien palvelumarkkinoiden maantieteelliseen tekijään sillä 76 perustelukappaleessa esitetyllä perusteella, että "vaikka joidenkin rahdinantajien mielestä [tietyt] Välimeren satamat voitaisiin korvata Pohjois-Euroopan satamilla, vain harvan, jos yhdenkään, rahdinantajan mielestä Pohjois-Euroopan satamat voitaisiin korvata Välimeren satamilla".

856 Kuten tästä riidanalaisen päätöksen perustelukappaleesta siis nimenomaisesti ilmenee, toisin kuin kantajat esittävät, komissio ei ole todennut, että Pohjois-Euroopan satamat voisivat korvata Etelä-Euroopan satamat, vaan ainoastaan, että "joidenkin" rahdinantajien mielestä "tietyt" Etelä-Euroopan Välimeren satamat voitiin korvata Pohjois-Euroopan satamilla.

857 Vaikka esillä oleva väite voidaan hylätä jo pelkästään tällä perusteella, on vielä korostettava, että mikäli komissio olisi näyttänyt Pohjois-Euroopan satamien voivan korvata Etelä-Euroopan Välimeren satamat, perustellakseen Etelä-Euroopan satamien jättämistä relevanttien markkinoiden ulkopuolelle sen ei kuitenkaan olisi tarvinnut esittää syitä, joiden vuoksi tämän korvaavuuden osoittavat seikat eivät todistaneet kyseisten Etelä-Euroopan Välimeren satamien voivan korvata Pohjois-Euroopan satamat.

858 Korostettakoon, että TACA on sopimus Yhdysvaltoihin suuntautuvan konttikuljetuksen edellytyksistä, ei Välimeren eurooppalaisista satamista vaan Pohjois-Euroopan satamista, ja kuten riidanalaisen päätöksen

14 perustelukappaleesta ilmenee, Bayonnen ja Nordkappin välisillä leveysasteilla sijaitsevista Euroopan satamista sekä tietyiltä paikkakunnilta Espanjan ja Portugalin paikkakuntia lukuun ottamatta, joihin kuljetaan näiden satamien kautta. Relevanttien palvelumarkkinoiden maantieteellistä tekijää määritettäessä tällaisen sopimuksen arvioimiseksi kilpailuoikeuden kannalta ainoa olennainen kysymys on näin ollen se, voisiko rahdinantaja, joka kuljettaa lastia Pohjois-Euroopasta Yhdysvaltoihin, helposti korvata Pohjois-Euroopan satamista tarjotut palvelut Yhdysvaltoihin Etelä-Euroopan Välimeren satamista tarjotuilla palveluilla. Syillä, joiden vuoksi rahdinantaja, joka kuljettaa lastia Etelä-Euroopan Välimeren satamista Yhdysvaltoihin, voisi lopulta korvata ne Pohjois-Euroopan satamilla, ei selvästikään ole merkitystä.

859 Toisin kuin kantajat väittävät, tästä ei mitenkään seuraa todistustaakan kääntymistä. Riidanalaisesta päätöksestä näet ilmenee, että jättäessään Etelä-Euroopan Välimeren satamat relevanttien markkinoiden ulkopuolelle sillä perusteella, että yksikään rahdinantaja ei ole kuljetuttanut merkittäviä lastimääriä Pohjois-Euroopasta Pohjois-Amerikkaan Välimeren eurooppalaisten satamien kautta, komissio on tukeutunut muun muassa seuraaviin todisteisiin:

— TACA:n osapuolet, jotka ovat myös VSA-sopimuksen osapuolia, tekevät kaksi tai kolme edestakaista rautatiekuljetusta viikossa Milanon ja Rotterdamin välillä (80 perustelukappale)

— Drewryn raportin (Global Container Markets, Lontoo, 1996) mukaan Välimeren satamat eivät näytä voivan korvata Pohjois-Euroopan satamia edes Euroopan ja Kaukoidän välisten palvelujen osalta (82 perustelukappale)

— joissakin tuoteryhmissä TACA:n osapuolet voivat rajoittaa muiden kuljetusmuotojen taholta tulevaa vähäistä kilpailua tarjoamalla alhaisempia hintoja vaikuttamatta yleiseen hintatasoon (83 perustelukappale).

860 Komissio arvioi riidanalaisen päätöksen 80 perustelukappaleessa, että nämä seikat ovat painavampia kuin TACA:n osapuolten esittämät väitteet, joiden mukaan rahdinantajat ovat siirtäneet noin 8 000—10 000 TEU:n lastin Pohjois-Euroopan satamista Välimeren eurooppalaisiin satamiin.

861 Edellä esitetystä seuraa, että komissio on arvioinut oikein todistustaakan, joka sillä on relevanttien markkinoiden alustavassa määrittelyssä perustamissopimuksen 86 artiklan soveltamiseksi.

862 Näistä syistä esillä olevat väitteet, jotka koskevat virheellistä tukeutumista yksisuuntaisen korvaavuuden käsitteeseen, on hylättävä.

863 Toiseksi kantajat väittävät, että komission riidanalaisen päätöksen 80 ja 82 perustelukappaleessa esittämät toteamukset, joiden mukaan Etelä-Euroopan Välimeren satamat olisivat "soveltumattomia" ja niihin kohdistuisi "infrastruktuurien rajoituksia", ovat ristiriidassa tosiseikkojen kanssa. Kantajien mukaan niiden kannekirjelmässään esittämät todisteet osoittavat, että Etelä-Euroopan Välimeren satamien käsitetään yhä useammin voivan korvata Pohjois-Euroopan satamat.

864 Ei voida kiistää, ettei TACA-sopimuksen yhteydessä tarjottavien merikuljetuspalvelujen ja sellaisten Atlantin ylittävällä reitillä Etelä-Euroopan Välimeren satamista tai näihin satamiin päin tarjottavien konttien aikatauluun perustuvien

kuljetuspalvelujen välillä olisi jonkin verran korvaavuutta (TAA-tapauksessa annetun tuomion 296 kohta). Viimeksi mainittujen palvelujen jättäminen relevanttien markkinoiden ulkopuolelle ei perustu kuitenkaan siihen, ettei korvaavuutta ole lainkaan, vaan siihen, että kyseinen korvaavuus on hyvin rajoitettua.

865 Komissio on riidanalaisen päätöksen 80 perustelukappaleessa todennut, että "TACA:n osapuolet eivät ole toimittaneet tietoja, joiden mukaan joku rahdinantaja olisi kuljetuttanut merkittäviä lastimääriä Pohjois-Euroopasta Pohjois-Amerikkaan Välimeren satamien kautta". Komissio tuo esille riidanalaisen päätöksen 79 perustelukappaleessa, että kantajien hallinnollisessa menettelyssä väittämän korvaavuuden, joka koskee noin 8 000—10 000 TEU:n lastia Pohjois-Euroopan satamista Etelä-Euroopan Välimeren satamiin, ainoana seurauksena olisi kantajien itse esittämien lukujen mukaan kokonaismarkkinoiden noin kahden prosentin kasvu, joka laskisi TACA:n osapuolten osuutta relevanteilla markkinoilla noin yhden prosentin.

866 Kuten edellä 799 kohdassa on todettu, oikeuskäytännön mukaan marginaalinen korvaavuus ei estä tekemästä päätelmää erillisten markkinoiden olemassaolosta (edellä 762 kohdassa mainittu asia Tetra Pak II, tuomion 13—15 kohta ja TAA-tapauksessa annetun tuomion 273 kohta).

867 Kantajat eivät ole esittäneet esillä olevissa kanteissa näyttöä, joka osoittaisi, että rahdinantajat Pohjois-Euroopassa, joka muodostaa TACA:n osapuolten tarjoamien palvelujen vaikutusalueen, pitäisivät Etelä-Euroopan Välimeren satamien tarjoamia palveluja järkevänä vaihtoehtoisena ratkaisuna.

868 Kantajat vetoavat ensinnäkin lastin siirtoihin Pohjois-Euroopan satamista Etelä-Euroopan Välimeren satamiin. Ne tukeutuvat tältä osin 13 rahdinantajan suorittamiin siirtoihin vuosina 1996—1998, rahdinantajan tarjouskilpailuun,

jossa tämä ilmoittaa, ettei se anna etusijaa Pohjois-Euroopan tai Välimeren eurooppalaisille satamille, ja P & O Nedlloydin tietoihin satamista, joista lähtien tämä kantaja tarjoaa palveluja asiakkailleen.

869 Vaikka kantajat väittävät näiden tietojen perusteella, että Pohjois-Euroopan satamista on siirretty lastia Etelä-Euroopan Välimeren satamiin, ne eivät sitä vastoin ole missään vaiheessa väittäneet, että nämä siirrot olisivat merkittäviä. Kuten edellä on esitetty, riidanalaisen päätöksen 80 perustelukappaleessa komissio ei ole jättänyt Välimeren eurooppalaisia satamia relevanttien markkinoiden ulkopuolelle sillä perusteella, ettei siirtoja olisi lainkaan, vaan sen vuoksi, että nämä siirrot eivät koske suuria määriä.

870 Kantajien esittämien tietojen tutkinnan perusteella on katsottava, että nämä tiedot eivät osoita merkittäviä siirtoja tapahtuneen.

871 Tarkasteltaessa ensinnäkin esimerkkejä 13 rahdinantajan siirroista kantajien esittämistä tiedoista ilmenee korkeintaan 7 900 TEU:n suuruinen siirto kolmessa vuodessa. Riidanalaisen päätöksen 85 perustelukappaleessa olevasta taulukosta 2 ilmenee, että pelkästään vuonna 1996 TACA on kuljettanut Pohjois-Euroopan ja Yhdysvaltojen välisessä liikenteessä 1 429 029 TEU:ta, joten väitetyt siirrot vastaavat hyvin pientä määrää relevanteilla markkinoilla. Kyseessä olevien tietojen perusteella ei myöskään voida tehdä minkäänlaista johtopäätöstä, sillä niistä ei ilmene rahdinantajan sijoittautumispaikkaa eikä varsinkaan tavaroiden määränpäätä. Tämän jälkeen voidaan todeta, että kannekirjelmässä mainittu tarjouskilpailu koskee yhden ainoan rahdinantajan yhtä ainoaa palvelusopimusta eikä sille näin ollen voida antaa erityistä todistusarvoa. Nedlloydin tiedoilla yhdestä ainoasta linjavarustamosta ei ole lainkaan todistusarvoa, kuten komissio perustellusti huomauttaa, koske niissä ainoastaan todetaan tiettyjen P & O

Nedlloydin rahdinantaja-asiakkaiden osalta Välimeren eurooppalaisista satamista kuljetetun lastin vaihtelut vuosina 1995 ja 1996 täsmentämättä Pohjois-Euroopan satamista ja Etelä-Euroopan satamista kuljetetun kokonaislastin vaihteluja. Näissä olosuhteissa näiden tietojen perusteella ei voida osoittaa, perustuvatko lastin vaihtelut siirtoihin Pohjois-Euroopan satamista vai Yhdysvaltoihin vietävän määrän vaihteluun.

872 Toiseksi kantajat väittävät, että Etelä-Euroopan Välimeren satamissa käsitelty Euroopan ja Yhdysvaltojen välisen liikenteen rahdin määrä on kasvanut huomattavasti ajanjaksona 1994—1997.

873 Vaikka kantajien tältä osin esittämät tiedot osoittavat kiistatta tällaisen kasvun, ne eivät sitä vastoin todista, että tämä kasvu johtuisi lastin siirtämisestä Pohjois-Euroopan satamista eikä muista tekijöistä, kuten Etelä-Euroopan alueiden Yhdysvaltoihin suuntautuvan viennin kehittymisestä (TAA-tapauksessa annetun tuomion 297 kohta).

874 Kolmanneksi kantajat esittävät, että erään kantajan tekemän tutkimuksen mukaan Etelä-Euroopan Välimeren satamien harjoittama kilpailu on Pohjois-Euroopan satamiin nähden toimivaa tehokkuuden kannalta arvioituna. Ne korostavat niin ikään, että linjakonferensseja on aina ollut Etelä-Euroopan ja Yhdysvaltojen välisessä liikenteessä ja että itsenäiset varustamot, kuten Lykes ja Evergreen, ovat lisänneet palvelujaan Etelä-Euroopan Välimeren satamista.

875 Nämä tiedot eivät kuitenkaan osoita, että rahdinantajien kannalta Etelä-Euroopan satamat voisivat merkittävästi korvata Pohjois-Euroopan satamia. Kantajien toimittama tutkimus koskee ainoastaan Välimeren eurooppalaisten satamien ja Pohjois-Euroopan satamien tuottavuutta, eikä siinä missään vai-

heessa tutkita niiden korvaavuutta. Tällaisella tutkimuksella ei näin ollen ole merkitystä kiistettäessä riidanalaisessa päätöksessä esitettyä relevanttien markkinoiden määrittelyä. Vaikka kantajien esittämät muut seikat osoittavat, että tietty määrä Yhdysvaltoihin vietävää lastia kuljetetaan Etelä-Euroopan satamista, ne eivät sitä vastoin mitenkään todista, että rahdinantajat olisivat siirtäneet lastia Pohjois-Euroopan satamista Etelä-Euroopan Välimeren satamiin.

876 Neljänneksi kantajat vetoavat alan lehdistössä julkaistuihin artikkeleihin, joiden mukaan "useat varustamot arvioivat, että on 'järkevämpää' pysähtyä Etelä-Euroopan Välimeren satamiin" Euroopan ja Aasian välisten palvelujen yhdistämiseksi Euroopan ja Pohjois-Amerikan välisten palvelujen kanssa ja että Etelä-Euroopan Välimeren satamat katsovat palvelujensa kilpailevan Pohjois-Euroopan satamien kanssa.

877 Rahdinantajien vaikutelmat, sellaisina kuin niistä kerrotaan alan lehdistössä, Kaukoidän ja Pohjois-Amerikan välisestä yhteydestä eivät voi kohtuudella kyseenalaistaa Drewryn raportissa (Global Container Markets, Lontoo, 1996) tehtyä vastakkaista johtopäätöstä, joka sisältyy riidanalaisen päätöksen 82 perustelukappaleeseen ja jonka mukaan Etelä-Euroopan "Välimeren satamat eivät näytä voivan korvata Pohjois-Euroopan satamia edes Euroopan ja Kaukoidän välisten palvelujen osalta". On joka tapauksessa huomattava, että kantajien mainitsemissa lehtiartikkeleissa ainoastaan viitataan liikenteen kasvuun Etelä-Euroopan Välimeren satamissa osoittamatta mitenkään, että tämä kasvu perustuisi Pohjois-Euroopan rahdinantajien lastin siirtämiseen.

878 Sen osalta, että Etelä-Euroopan Välimeren satamat julistavat olevansa kilpailukykyisiä Pohjois-Euroopan satamiin nähden, voidaan vain todeta, että kantajat

eivät ole esittäneet tästä muuta näyttöä kuin Marseillen satamaviranomaisen mainoksen, jonka sisältö ei tarkoituksensa vuoksi voi mitenkään kyseenalaistaa komission Drewryn raportin perusteella tekemiä johtopäätöksiä.

879 Edellä esitetyn perusteella kantajat eivät ole näyttäneet, että Pohjois-Euroopan satamista siirrettäisiin huomattavia määriä lastia Etelä-Euroopan Välimeren satamiin.

880 Komissio on riidanalaisessa päätöksessä todennut, eivätkä kantajat ole sitä kiistäneet, ensinnäkin 80 perustelukappaleessa, että TACA:n osapuolet, jotka ovat myös VSA-sopimuksen osapuolia, tekevät kaksi tai kolme edestakaista rautatiekuljetusta viikossa Milanon ja Rotterdamin välillä, ja toiseksi 83 perustelukappaleessa, että joissakin tuoteryhmissä TACA:n osapuolet voivat rajoittaa muiden kuljetusmuotojen taholta tulevaa vähäistä kilpailua tarjoamalla alhaisempia hintoja vaikuttamatta yleiseen hintatasoon. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle toimittamissaan kirjelmissä komissio on myös korostanut, että TACA:n maakuljetustariffi ulottuu Kroatiaan asti. Tällaiset olosuhteet ovat painavia syitä, jotka osoittavat, kuten komissio perustellusti korostaa, Etelä-Euroopan Välimeren satamien soveltumattomuuden Pohjois-Amerikan laivaukseen ja sen, ettei niillä voida korvata Pohjois-Euroopan satamia.

881 Kuten edellä on jo todettu, kantajat ovat hallinnollisen menettelyn kuluessa tuoneet esille, että jos Välimeren eurooppalaisista satamista kuljetettu lasti olisi sisällytetty relevantteihin markkinoihin, tämä olisi merkinnyt kokonaismarkkinoiden kahden prosentin kasvua. Komissio on kuitenkin riidanalaisen päätöksen 79 perustelukappaleessa todennut, eivätkä kantajat ole sitä kiistäneet, että "koska TACA:n osapuolten TACA:n liikennöintialueen ulkopuolella kuljettama

lasti ei sisälly TACA:n markkinaosuuteen, se laskee TACA:n osapuolten osuutta merkityksellisillä markkinoilla noin yhden prosentin". Esillä olevat väitteet, joilla pyritään kyseenalaistamaan TACA:n osapuolten määräävä markkina-asema kiistämällä relevanttien markkinoiden määrittely, ovat tältä osin tehottomia.

882 Kaikista näistä syistä on hylättävä kantajien väitteet riidanalaisessa päätöksessä hyväksytystä relevanttien markkinoiden maantieteellisestä laajuudesta.

c) Johtopäätös relevanteista palvelumarkkinoista

883 Kaiken edellä esitetyn perusteella kantajien esittämät väitteet riidanalaisessa päätöksessä tehdystä relevanttien palvelumarkkinoiden määrittelystä on kokonaisuudessaan hylättävä.

2. Relevantit maantieteelliset markkinat

a) Asianosaisten lausumat

884 Kantajat väittävät, että komission kanta on epäjohdonmukainen relevanttien maantieteellisten markkinoiden määrittelyn osalta. Komissio katsoo riidanalaisen päätöksen 84 perustelukappaleessa maantieteellisten markkinoiden muodostuvan merilinjoista Pohjois-Euroopan satamien sekä Yhdysvaltojen ja Kanadan satamien välillä, kun taas 519 perustelukappaleessa se toteaa, että "maantieteelliset markkinat muodostuvat alueesta, joilla merikuljetuspalveluita markkinoidaan,

eli tässä tapauksessa Pohjois-Euroopan satamien vaikutusalueista" ja että "nämä maantieteelliset markkinat vastaavat TACA:n maakuljetusten tariffin soveltamisalaa". Näissä olosuhteissa kantajat eivät ymmärrä 91 perustelukappaleessa tehtyä johtopäätöstä, jonka mukaan Pohjois-Euroopan ja Yhdysvaltojen väliset maakuljetuspalvelut osana multimodaaliliikennetoimintaa eivät ole osa merikuljetuspalvelujen markkinoita. Jos relevantit markkinat kattaisivat nämä maakuljetuspalvelut, olisi kiistatonta, että kantajilla ei olisi määräävää markkina-asemaa.

885 Komissio katsoo ECTU:n tukemana, että tämä kanneperuste on perusteeton.

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

886 Toisin kuin kantajat väittävät, komission omaksuma maantieteellisten markkinoiden määrittely ei esillä olevassa asiassa sisälly riidanalaisen päätöksen 84 perustelukappaleeseen vaan 519 perustelukappaleeseen. Kuten edellä 851—852 kohdassa on todettu, komissio ei ole riidanalaisen päätöksen 84 perustelukappaleessa määritellyt relevantteja maantieteellisiä markkinoita vaan ainoastaan relevantteihin merikuljetuspalveluihin liittyvän maantieteellisen tekijän.

887 Riidanalaisen päätöksen 519 perustelukappaleessa komissio toteaa, että relevanttien merikuljetuspalvelujen maantieteelliset markkinat "muodostuvat alueesta, jolla merikuljetuspalveluja markkinoidaan, eli tässä tapauksessa Pohjois-Euroopan satamien vaikutusalueista", ja täsmentää, että "nämä maantieteelliset markkinat vastaavat TACA:n maakuljetusten tariffin soveltamisalaa".

888 Pitää paikkansa, kuten kantajat korostavat, että komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 91 perustelukappaleessa, että relevantit maakuljetuspalvelut eli palvelut, "jotka rahdinantajat hankkivat yhdessä muiden palvelujen kanssa osana Pohjois-Euroopan ja Amerikan Yhdysvaltojen välistä konttikuljetusten multimodaaliliikennetoimintaa, — — eivät ole osa — — merikuljetuspalvelujen markkinoita".

889 Toisin kuin kantajat väittävät, tästä ei kuitenkaan seuraa mitään ristiriitaa. Riidanalaisen päätöksen 91 ja 519 perustelukappale koskevat kumpikin eri palvelumarkkinoita, eli relevantteja maakuljetuspalvelujen markkinoita ja relevantteja merikuljetuspalvelujen markkinoita. Se, että näiden palvelujen maantieteelliset markkinat ovat osittain päällekkäisiä siten, että molemmat kattavat maantieteellisen alueen, jolla TACA:n maakuljetuspalveluja tarjotaan, ei voi johdonmukaisesti merkitä sitä, että maakuljetuspalvelut ja merikuljetuspalvelut voitaisiin korvata toisillaan ja muodostaisivat siten samat palvelumarkkinat. Mikään ei näet estä samaa maantieteellistä aluetta kattamasta kaksia erillisiä palvelumarkkinoita.

890 Koska riidanalaisen päätöksen perustelut eivät ole tältä osin mitenkään ristiriitaiset, esillä oleva väite on hylättävä.

3. Johtopäätös relevanttien markkinoiden määrittelystä

891 Kaiken edellä esitetyn perusteella kantajien väitteet ja perustelut riidanalaiseen päätökseen sisältyvästä relevanttien palvelumarkkinoiden määrittelystä perustamissopimuksen 86 artiklan soveltamiseksi on kokonaisuudessaan hylättävä.

B Määräävä asema relevanteilla markkinoilla

892 Tässä osassa kanneperusteita, joiden mukaan perustamissopimuksen 86 artiklaa ei ole rikottu, kantajat kiistävät, että TACA:n osapuolilla olisi ollut määräävä asema relevanteilla markkinoilla riidanalaisen päätöksen kohteena olevana ajanjaksona. Ne väittävät, että komissio on analysoinut virheellisesti paitsi niiden markkinaosuutta, myös toimivaa ulkoista kilpailua, mahdollista kilpailua, sisäistä kilpailua ja hintavaihteluja kyseisessä liikenteessä. Kantajat vetoavat lisäksi perusteluja koskeviin eri virheisiin viimeksi mainitun kohdan osalta.

1. TACA:n osapuolten markkinaosuus

a) Asianosaisten lausumat

893 Ensimmäinen kantajien kanneperuste koskee sitä, että komissio on tehnyt oikeudellisen virheen todetessaan riidanalaisen päätöksen 533 perustelukappaleessa, että noin 60 prosentin markkinaosuus vuosina 1994, 1995 ja 1995 "herättää vahvoja epäilyjä määräävästä asemasta". Kantajat katsovat, että komission analyysi TACA:n osapuolten markkinaosuutta koskevista tiedoista on virheellinen ja puutteellinen.

894 Kantajat väittävät ensinnäkin, että komission käyttämät tiedot markkinaosuudesta eivät kata riittävän pitkää ajanjaksoa (vain kolme vuotta). Yhteisöjen tuomioistuin on kuitenkin tunnustanut suuren markkinaosuuden pysyvyyden merkityksen määräävää markkina-asemaa koskevan toteamuksen kannalta (edellä 765 kohdassa mainittu asia Hoffmann-La Roche v. komissio, tuomion

41 kohta). Vaikka yhteisöjen tuomioistuin ei ole täsmentänyt vaadittua aikaa, oikeuskirjallisuudesta (Bellamy & Child, *Common Market Law of Competition*, 4. painos, 9024 kohta) ilmenee, että todennäköisesti viiden vuoden ajanjakso riittää mutta alle kolmen vuoden ajanjaksoa etenkin dynaamisilla markkinoilla voidaan pitää liian lyhyenä, jotta suurta markkinaosuutta voitaisiin pitää osoituksena määräävästä asemasta.

895 Toiseksi kantajat väittävät, että komissio ei ole tutkinut osapuolten asemaa suhteessa itsenäisiin varustamoihin. Kun yritys, jolla on pieni markkinaosuus, pystyy tyydyttämään markkinajohtajasta irtautumaan pyrkivien asiakkaiden kysynnän, sitä ei voida pitää edellä 765 kohdassa mainitussa asiassa Hoffmann-La Roche vastaan komissio annetussa tuomiossa tarkoitettuna "välttämättömänä kauppakumppanina" eikä sen siten voida katsoa olevan määräävässä asemassa. Kantajat huomauttavat, että kyseisen tuomion mukaan "yrityksellä, jolla on tiettynä aikana erittäin suuri markkinaosuus, on tuotannon ja tarjonnan määränsä vuoksi vahva asema, jonka johdosta siitä tulee välttämätön kauppakumppani ja joka jo tämän takia varmistaa, että se voi ainakin varsin pitkän ajan toimia määräävälle markkina-asemalle ominaisella tavalla riippumattomasti, ilman että yritykset, joilla on huomattavasti pienemmät markkinaosuudet, voivat nopeasti tyydyttää tästä markkinajohtajasta irtautumaan pyrkivän kysynnän" (tuomion 41 kohta). Kantajat korostavat vielä, että markkinaosuuden arviointi erillään ottamatta huomioon tärkeimpien kilpailijoiden markkinaosuuksia johtaa mahdollisesta kilpailusta (vaikka kantajat ovat esittäneet useita todisteita tällaisesta kilpailusta) ja markkinoiden dynaamisesta luonteesta seuraavien kilpailupaineiden sivuuttamiseen.

896 Kolmanneksi kantajat väittävät, että määräävän markkina-aseman tilanteessa komissio ei voi perustaa määräävää markkina-asemaa koskevaa olettamaa pelkästään yli 50 prosentin markkinaosuutta koskevaan arviointiin. Kantajat katsovat, että tämä jakamattoman määräävän markkina-aseman toteamiseksi

esitetty olettama, joka perustuu edellä 95 kohdassa mainitussa asiassa AKZO vastaan komissio annetun tuomion 60 kohtaan, ei ole merkityksellinen yhteisen määräävän markkina-aseman tilanteessa. Kantajien mukaan viimeksi mainitussa tilanteessa yhteenlaskettujen markkinaosuuksien analyysissä pitäisi lisäksi ottaa huomioon kyseisten yritysten sisäinen kilpailu. Vasta tällaisen sisäisen kilpailun puuttuessa edellä 95 kohdassa mainitussa asiassa AKZO vastaan komissio esitetyllä analyysillä olisi taas merkitystä. Yhteisöjen tuomioistuin on yhteisön yrityskeskittymien valvonnan yhteydessä vahvistanut tämän kantansa ns. Kali und Salz -tapauksessa antamassaan tuomiossa (mainittu edellä 595 kohdassa, tuomion 226 kohta), jossa se katsoi, että "noin 60 prosentin yhteenlaskettua markkinaosuutta [joka jakautuu yksittäisten yritysten kesken seuraavasti: 23 prosenttia toisella ja 37 prosenttia toisella], ei sinänsä voida pitää ratkaisevana osoituksena näiden yritysten kollektiivisesta määräävästä asemasta". Komissio on myös itse katsonut yrityskeskittymien valvontaa koskevassa päätöskäytännössään, että epäsymmetriset markkinaosuudet ja tuotantotasot tekevät yhteisestä kaupallisesta strategiasta epätodennäköisen. Esillä olevassa asiassa kantajien markkinaosuudet ovat vaihdelleet vuonna 1996 Sea-Landin 9,6 prosentista NOL:n 0,1 prosenttiin ja kantajien kapasiteetin käyttö on poikennut huomattavasti.

897 Neljänneksi kantajat korostavat, että komission käytännön mukaan sekä kartellioikeudessa (ETY:n perustamissopimuksen 86 artiklan soveltamista koskevasta menettelystä 29 päivänä heinäkuuta 1987 tehty komission päätös 87/500/ETY (IV/32.279 — BBI/Boosey & Hawkes: turvaamistoimenpiteet) (EYVL L 286, s. 36), 18 kohta) että yrityskeskittymien valvontaa koskevassa oikeudessa (yrityskeskittymän toteamisesta yhteismarkkinoille soveltuvaksi 12 päivänä huhtikuuta 1991 tehty komission päätös 91/251/ETY (Asia IV/MO42 — Alcatel/Telettra) (EYVL L 122, s. 48)) suuri markkinaosuus ei voi johtaa olettamaan määräävästä markkina-asemasta. Linjakonferensseilla on kantajien mukaan perinteisesti ollut suhteellisen suuri yhteenlaskettu markkinaosuus, jotta ne ovat voineet toimia vakauttajina asetuksessa N:o 4056/86 tunnustetulla tavalla. Kantajat katsovat, että koska asetus N:o 4056/86 sisältää säännöksen, jonka nojalla komissio voi soveltaa perustamissopimuksen 86 artiklaa linjakonferensseihin, ei voida kohtuudella olettaa, että linjakonferenssilla olisi suhteellisen suuren yhteenlasketun markkinaosuuden perusteella määräävä markkina-asema.

898 Toinen kantajien kanneperuste koskee sitä, että vaikka komissiolla olisi oikeus arvioida TACA:n osapuolia yhdessä, kantajien yhteenlaskettu markkinaosuus on ristiriidassa yhteistä määräävää markkina-asemaa koskevan toteamuksen kanssa.

899 Kantajat väittävät ensinnäkin, että komission määrittelemillä markkinoilla TACA:n osapuolten markkinaosuus TACA:n toimijoina oli relevanteilla markkinoilla vuosina 1994—1997, toisin kuin riidanalaisen päätöksen 85 perustelukappaleessa ja taulukossa 2 todetaan, 58,1 prosenttia, 57,6 prosenttia, 56,2 prosenttia ja 54,3 prosenttia näinä vuosina. Kantajat selittävät, että markkinaosuuden ero riidanalaisessa päätöksessä todettuun nähden johtuu Kanadan satamien kautta suoritettuja kuljetuksia koskevan lähestymistavan erosta. Kantajien mukaan TACA:n yksittäisten osapuolten suorittamat kuljetukset Kanadan kauttakulkusatamien kautta eivät kuulu TACA-sopimuksen soveltamisalaan eikä niitä näin ollen pidä lisätä niiden suorittamiin suoran liikenteen kuljetuksiin.

900 Toiseksi kantajat väittävät, että TACA:n osapuolten markkinaosuus asianmukaisesti määritellyillä relevanteilla markkinoilla on huomattavasti pienempi kuin riidanalaisessa päätöksessä on todettu. Kantajat arvioivat, että TACA:n osapuolten markkinaosuus näillä markkinoilla on tapauksesta riippuen 47,2 prosentista 46,4 prosenttiin tai jopa alle 40 prosenttia sen mukaan, otetaanko kysynnän osalta huomioon irtotavarana kuljetettu lasti ja kylmäkuljetuspalveluissa Välimeren satamat ja NVOCC-yritykset. Kantajat täsmentävät, että lentoliikennettä koskevia tietoja ei ole käytettävissä mutta jos näin olisi, niiden markkinaosuus olisi näitäkin tietoja pienempi. Jos tarjonnan korvaavuuden mahdollisuus otettaisiin huomioon, niiden markkinaosuus olisi 43,3 prosenttia (vähentämättä NVOCC-yritysten lastia). Kantajat toteavat, että nämä arviot perustuvat niiden omiin tietoihin vuodelta 1995 kysynnän korvaavuuden osalta ja vuodelta 1996 tarjonnan korvaavuuden osalta. Kantajat väittävät, että näiden tietojen rajallisuudesta johtuvat epätäsmällisyydet ovat joka tapauksessa niille epäedullisia, sillä lisätiedot konttikuljetuksista ja irtotavarakuljetuksista pienentäisivät vastaavasti niiden markkinaosuutta.

901 Kantaja asiassa T-213/98 väittää vielä, että komissio ei voi pitää merkityksettömänä sitä, että TACA:n markkinaosuus on laskenut vuonna 1997 (riidanalaisen päätöksen 533 perustelukappale), tutkimatta syitä tälle markkinaosuuden pienenemiselle. Jos tämä pieneneminen johtuu TACA:n harjoittamasta kilpailusta, tällä seikalla olisi merkitystä arvioitaessa TACA:n asemaa relevanteilla markkinoilla.

902 Komissio katsoo ECTU:n tukemana, että nämä kanneperusteet ovat perusteettomia.

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

903 Esillä olevilla kanneperusteillaan ja väitteillään kantajat kiistävät sen, että niiden markkinaosuus Atlantin ylittävässä liikenteessä antaisi niille määräävän markkina-aseman.

904 On heti alkuun täsmennettävä, että riidanalaisesta päätöksestä ilmenee, että komissio ei ole päätellyt määräävän markkina-aseman olemassaoloa pelkästään tällaisesta markkinaosuudesta. Riidanalaisen päätöksen 533 perustelukappaleessa komissio toteaa nimenomaisesti, että TACA:n osapuolten markkinaosuus "herättää vahvoja epäilyjä määräävästä asemasta". Riidanalaisen päätöksen 534—549 perustelukappaleessa komissio toteaa, että epäilyjä vahvistavat muut tekijät, eli

— TACA:n syrjivä hintarakenne, jonka osalta komissio katsoo 534—537 perustelukappaleessa, että erityisesti tavaroiden arvon tai määrän perusteella eriytetty hinnoittelujärjestelmä, jonka tarkoituksena on tulojen

maksimoiminen, esiintyy yleensä ainoastaan sellaisissa markkinatilanteissa, joissa yhdellä tai useammalla yrityksellä on huomattava markkinavoima

— asiakkaiden rajoitetut mahdollisuudet vaihtaa toimittajaa, minkä komissio katsoo olevan seurausta TACA:n kapasiteetista (539 perustelukappale), palvelusopimuksista (540 perustelukappale), TACA:n hintajohtajuudesta (541 ja 548 perustelukappale), kilpailijoiden asemasta hinnanottajina (541 ja 544 perustelukappale), siitä, että TACA:n osapuolet ovat voineet tehdä säännöllisiä, vaikkakin pieniä hinnankorotuksia kyseessä olevana ajanjaksona (543 perustelukappale), ja liikenteeseen pääsyä koskevista merkittävistä esteistä (545—547 perustekappale).

905 Koska komissio ei näin ollen perustanut toteamustaan, jonka mukaan TACA:n osapuolilla on määräävä asema kyseessä olevassa liikenteessä, pelkästään niiden markkinaosuuteen tässä liikenteessä, esillä olevilla kantajien kanneperusteilla ja väitteillä on ymmärrettävä arvosteltavan komissiota siitä, että se on esittänyt "vahvoja epäilyjä määräävästä asemasta" tällaisen markkinaosuuden perusteella.

906 Komissio on riidanalaisen päätöksen 533 perustelukappaleessa todennut, että TACA:n osapuolten markkinaosuus oli noin 60 prosenttia vuosina 1994, 1995 ja 1996, eli kuten 592 ja 594 perustelukappaleesta ilmenee, ajanjaksona, jolloin perustamissopimuksen 86 artiklaa on rikottu riidanalaisen päätöksen mukaan. Komissio on lisäksi tuonut esille, että tämä markkinaosuus oli jopa 70 prosenttia tärkeimmästä liikenteen osuudesta, eli kuten 86 perustelukappaleen alla olevasta taulukosta 3, johon 533 perustelukappaleessa viitataan, ilmenee, Pohjois-Euroopan ja Yhdysvaltojen itärannikon välisestä liikenteestä sekä Pohjois-Euroopan ja Yhdysvaltojen länsirannikon välisestä liikenteestä.

907 Kuten komissio on perustellusti todennut, tällainen markkinaosuus antaa TACA:n osapuolille valta-aseman, jonka perusteella ne voivat estää toimivan kilpailun relevanteilla markkinoilla, koska ne voivat toimia huomattavan itsenäisesti suhteessa kilpailijoihinsa ja rahdinantajiin, ja voi siten antaa niille perustamissopimuksen 86 artiklassa tarkoitetun määräävän markkina-aseman (edellä 765 kohdassa mainittu asia Hoffmann-La Roche v. komissio, tuomion 38 kohta). Oikeuskäytännössä on katsottu, että vaikka määräävän markkina-aseman olemassaolo voi johtua useista seikoista, jotka eivät yksittäin tarkasteltuina olisi välttämättä ratkaisevia, erittäin suuret markkinaosuudet ovat kuitenkin itsessään — poikkeustapauksia lukuun ottamatta — todiste määräävästä markkina-asemasta (edellä 568 kohdassa mainittu ns. CEWAL-tapaus, 76 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Oikeuskäytännöstä ilmenee, että yli 50 prosentin markkinaosuudet ovat erittäin suuria markkinaosuuksia (edellä 95 kohdassa mainittu asia AKZO v. komissio, tuomion 60 kohta; asia T-30/89, Hilti v. komissio, tuomio 12.12.1991, Kok. 1991, s. II-1439, 89 kohta ja asia T-83/91, Tetra Pak v. komissio, tuomio 6.10.1994, Kok. 1994, s. II-755, Kok. Ep. XVI, s. II-1, 109 kohta). Kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on jo todennut, 70—80 prosentin markkinaosuus on itsessään selvä osoitus määräävästä markkina-asemasta relevanteilla markkinoilla (edellä 907 kohdassa mainittu asia Hilti v. komissio, tuomion 92 kohta).

908 Näissä olosuhteissa on katsottava, että komissio on aivan oikein katsonut riidanalaisen päätöksen 533 perustelukappaleessa sen, että TACA:n osapuolilla oli 60 prosentin markkinaosuus kyseessä olevasta liikenteestä, herättävän "vahvoja epäilyjä määräävästä asemasta".

909 Yksikään kantajien esillä olevissa kanteissa esittämä kanneperuste tai väite ei kyseenalaista tätä johtopäätöstä.

910 Väitteellään, jonka mukaan riidanalaisessa päätöksessä esitetyt tiedot markkinaosuudesta olisivat virheellisiä, kantajat arvostelevat komissiota ensinnäkin siitä, että se sisällyttänyt siihen perusteetta TACA:n osapuolten Kanadan satamien kautta suorittamat kuljetukset.

911 Huomattakoon, että riidanalaisen päätöksen 265—273 perustelukappaleessa komissio on katsonut, että TACA:n osapuolten markkinaosuus Kanadan satamien kautta tapahtuvasta liikenteestä olisi sisällytettävä niiden markkinaosuuksiin suorassa liikenteessä eikä sitä olisi pidettävä erillisenä kilpailevana palveluna. Määrittäessään TACA:n osapuolten markkinaosuutta relevanteilla markkinoilla riidanalaisessa päätöksessä tarkoitettuna ajanjaksona komissio on ottanut huomioon, kuten riidanalaisen päätöksen 85 ja 533 perustelukappaleesta ilmenee, TACA:n osapuolten Kanadan satamien kautta kulkevan lastin.

912 Tarvitsematta tässä vaiheessa lausua siitä, onko komissio ottanut virheellisesti huomioon Kanadan satamien kautta kulkevan lastin määrittäessään TACA:n osapuolten markkinaosuutta relevanteilla markkinoilla, sillä tämä kysymys on jäljempänä ulkoisen kilpailun yhteydessä tutkittavien erillisten kanneperusteiden kohteena, on huomattava, että TACA:n osapuolten markkinaosuus vuosina 1994—1996, sellaisena kuin kantajat ovat sen laskeneet kyseisen lastin poissulkien, on vain vähän pienempi kuin riidanalaisessa päätöksessä on katsottu, sillä se on näinä vuosina 58,1 prosenttia, 57,6 prosenttia ja 56,2 prosenttia 60,6 prosentin, 61,5 prosentin ja 59,8 prosentin sijaan.

913 Todettakoon, että 56 prosentin markkinaosuus on vielä erittäin suuri markkinaosuus, joka edellä mainitun oikeuskäytännön mukaan on itsessään — poikkeustapauksia lukuun ottamatta — todiste määräävästä markkina-asemasta.

914 Näissä olosuhteissa kantajien väitettä on pidettävä tehottomana, vaikka sen oletettaisiinkin pitävän paikkansa.

915 Väite, jonka mukaan kantajien määrittelemillä relevanteilla markkinoilla TACA:n osapuolten markkinaosuus on alle 50 prosenttia ja jopa alle 40 prosenttia, on puolestaan täysin perusteeton, sillä kantajien väitteet relevanttien markkinoiden määrittelystä on edellä hylätty.

916 Näin ollen kanneperuste, joka koskee TACA:n osapuolten markkinaosuuden virheellistä laskemista, on hylättävä.

917 Toiseksi, TACA:n osapuolten markkinaosuudesta tehdyn analyysin puutteellisuutta ja virheellisyyttä koskevassa kanneperusteessaan kantajat väittävät, että komissio ei ole tutkinut kyseistä markkinaosuutta riittävän pitkältä ajanjaksolta.

918 Komissio on riidanalaisen päätöksen 533 perustelukappaleessa todennut, että TACA:n osapuolten markkinaosuus oli noin 60 prosenttia vuosina 1994, 1995 ja 1996, eli kuten riidanalaisen päätöksen 592 ja 594 perustelukappaleesta ilmenee, kolmen vuoden pituisena ajanjaksona, jolloin perustamissopimuksen 86 artiklaa on rikottu riidanalaisen päätöksen mukaan. Samassa perustelukappaleessa komissio on täsmentänyt, että riidanalaisessa päätöksessä ei oteta kantaa siihen, säilytettiinkö tämä markkinaosuus vuonna 1997.

919 Ei voida pitää poissuljettuna, että tietyissä olosuhteissa suuri markkinaosuus hyvin lyhyenä ajanjaksona ei riitä määräävää markkina-asemaa koskevaan olettamaan.

920 Esillä olevassa asiassa on kuitenkin huomattava, että noin 60 prosentin markkinaosuutta kolmen vuoden pituisena ajanjaksona, joka vastaa TACA-sopimuksen kolmea ensimmäistä toimintavuotta, ei lähtökohtaisesti voida pitää riittämättömänä määräävää markkina-asemaa koskevan olettaman kannalta. Huomattakoon vielä, että vaikka kantajat väittävät yleisesti, että kolmen vuoden ajanjakso on riittämätön, ne eivät selitä, miten tästä olisi kyse esillä olevassa asiassa.

921 Todettakoon myös, että toisin kuin kantajat väittävät, TACA:n osapuolilla on ollut riidanalaisessa päätöksessä todetun suuruinen markkinaosuus pidempään kuin kolmen vuoden ajan. Kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut TAA-tapauksessa antamassaan tuomiossa (326 kohta), TAA:lla, jonka tilalle TACA tuli vuonna 1994, oli Atlantin ylittävässä liikenteessä Pohjois-Euroopan ja Yhdysvaltojen välillä noin 75 prosentin suuruinen markkinaosuus vuonna 1992 ja noin 65—70 prosentin suuruinen markkinaosuus vuonna 1993. Koska TAA:han kuului vuosina 1992 ja 1993 suurin osa TACA:n osapuolista, TAA:lla/TACA:lla on katsottava olleen yli 60 prosentin markkinaosuus vähintään viiden vuoden ajan. Kantajat ovat itse ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle toimittamissaan kirjelmissä myöntäneet, että suuri markkinaosuus viiden vuoden ajan oli riittävä määräävää markkina-asemaa koskevan olettaman kannalta.

922 Tästä seuraa, että kantajat väittävät virheellisesti, että riidanalaisessa päätöksessä esitetty olettama määräävästä markkina-asemasta on perustunut riittämättömän pituista ajanjaksoa koskeviin tietoihin.

923 Sikäli kuin kantajat arvostelevat esillä olevalla väitteellään komissiota siitä, että se ei ole ottanut huomioon TACA:n osapuolten markkinaosuuden pienenemistä vuoden 1996 jälkeen, kyseinen väite on päällekkäinen jäljempänä tutkittavien mahdollista kilpailua koskevien kanneperusteiden ja perustelujen kanssa. TACA:n osapuolten markkinaosuuden huomattava lasku vuoden 1996 jälkeen voi olla osoitus merkittävästä mahdollisesta kilpailusta vuosina 1994—1996, mikä voi mahdollisesti kyseenalaistaa määräävän markkina-aseman viimeksi mainittuna ajanjaksona. Tätä kysymystä käsitellään jäljempänä 1009—1037 kohdassa.

924 Tarkasteltaessa seuraavaksi väitettä, jonka mukaan komissio ei ole tutkinut TACA:n osapuolten kilpailijoiden asemaa, on todettava, että komissio on riidanalaisen päätöksen 538—544 perustelukappaleessa todennut, että TACA:n osapuolten markkinaosuudesta seuraavan olettaman määräävästä markkina-asemasta vahvistivat niiden asiakkaiden rajoitetut mahdollisuudet vaihtaa toi-

mittajaa. Komissio on riidanalaisen päätöksen 539 perustelukappaleessa todennut TACA:n osapuolilla olleen vuosina 1993—1995 yli 70 prosenttia Pohjois-Euroopan ja Yhdysvaltojen välisessä suorassa liikenteessä käytettävissä olevasta kapasiteetista korostaen samalla, että TACA:n osapuolten suurimmalla kilpailijalla eli Evergreenillä oli 11 prosenttia tästä kapasiteetista ja ettei ollut syytä uskoa, että luvut olisivat muuttuneet vuonna 1996. Muiden tärkeimpien kilpailijoiden osalta komissio on samassa perustelukappaleessa viitannut riidanalaisen päätöksen 244—264 perustelukappaleessa tehtyyn analyysiin.

925 Edellä esitetyn perusteella komissio on todetakseen, että TACA:n osapuolilla oli määräävä asema relevanteilla markkinoilla, arvioinut TACA:n osapuolten kilpailijoiden asemaa viittaamalla niiden osuuteen relevanteilla markkinoilla käytettävissä olevasta kapasiteetista eikä niiden markkinaosuuteen. Pelkästään tällä perusteella ei kuitenkaan voida päätellä, että komissio ei olisi tutkinut, kuten kantajat väittävät, TACA:n osapuolten kilpailijoiden asemaa TACA:n osapuoliin nähden.

926 Kantajat ovat itse ilmoittaneet ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle toimittamissaan kirjelmissä, että merikuljetuspalvelujen markkinoilla markkinaosuudet heijastavat pääsääntöisesti kapasiteettia.

927 Lisäksi komissio on 244—264 perustelukappaleessa, joihin 539 perustelukappaleessa nimenomaisesti viitataan, tutkinut yksityiskohtaisesti kaikkien niiden TACA:n kilpailijoiden kilpailuasemaa, joilla oli yli yhden prosentin markkinaosuus, eli Evergreenin, Lykesin, Atlantic Cargo Servicen, Independent Container Linen ja Carol Linen. Tässä yhteydessä komissio tutkii paitsi kunkin kilpailijan markkinaosuutta, myös kaikkia muita asian kannalta merkityksellisiä seikkoja, kuten näiden kilpailijoiden kapasiteettia ja muita niitä sitovia sopimuksia, arvioidakseen niiden harjoittaman kilpailun voimakkuutta.

928 Lisäksi komissio on riidanalaisen päätöksen 540—544 ja 548 perustelukappaleessa korostanut palvelusopimusten vaikutusta markkinoiden sulkeutumiseen ja sitä, että TACA:n osapuolten kilpailijat asettavat hintansa TACA:n tariffin perusteella ja ovat siten hinnanottajia.

929 Tästä seuraa, että toisin kuin kantajat väittävät, komissio on asianmukaisesti tutkinut riidanalaisessa päätöksessä TACA:n osapuolten kilpailijoiden asemaa ja näin toimiessaan kyennyt arvioimaan oikeuskäytännön mukaisesti (edellä 765 kohdassa mainittu asia Hoffmann-La Roche v. komissio, tuomion 48 kohta), saattoivatko kilpailijat harjoittaa toimivaa kilpailua TACA:n osapuolten kanssa.

930 Näin ollen väite siitä, että TACA:n osapuolten kilpailijoiden asemaa ei olisi tutkittu, on hylättävä.

931 Tarkasteltaessa väitettä, jonka mukaan toisin kuin jakamattoman määräävän markkina-aseman tapauksessa, yli 50 prosentin markkinaosuus ei riitä yhteistä määräävää markkina-asemaa koskevan olettaman perusteeksi, on muistettava, että oikeuskäytännön mukaan määräävällä markkina-asemalla tarkoitetaan taloudellista valta-asemaa, jonka perusteella taloudellinen yksikkö voi estää toimivan kilpailun relevanteilla markkinoilla, koska se voi toimia huomattavan itsenäisesti suhteessa kilpailijoihinsa, asiakkaihinsa ja lopulta kuluttajiin (edellä 765 kohdassa mainittu asia Hoffmann-La Roche v. komissio, tuomion 38 kohta).

932 On todettava, että taloudellinen yksikkö, jolla on yli 50 prosenttia markkinoista, olipa se sitten yksittäinen tai kollektiivinen yksikkö, voi olla tällä tavoin itsenäinen.

933 Kuten kantajat perustellusti huomauttavat, kollektiivinen yksikkö muodostuu yrityksistä, jotka saattavat jossakin määrin vielä kilpailla keskenään ja joiden markkinaosuudet voivat olla epäsuhtaisia. Vaikka tällainen seikka voi mahdollisesti johtaa siihen, että näiden yritysten asemaa ei arvioida yhdessä relevanteilla markkinoilla (ks. vastaavasti edellä 595 kohdassa mainittu ns. Kali und Salz -tapaus, tuomion 226 ja 233 kohta), se on sitä vastoin merkityksetön ratkaistaessa, onko tämä yhteinen markkina-asema määräävä. Markkina-aseman määräävyyttä arvioidaan sen perusteella, miten itsenäinen yksikkö on kilpailijoihin, asiakkaihin ja toimittajiin nähden, minkä vuoksi vain viimeksi mainitut, ulkoiseen kilpailuun liittyvät tekijät on otettava huomioon.

934 Esillä olevassa asiassa on joka tapauksessa todettava, että TACA:n markkinaosuus kyseessä olevana ajanjaksona ylitti huomattavasti 50 prosentin markkinaosuutta koskevan rajan. Komissio on riidanalaisen päätöksen 533 perustelukappaleessa todennut, että TACA:n osapuolten markkinaosuus oli noin 60 prosenttia. Lisäksi komissio on todennut 533 perustelukappaleessa, että TACA:n markkinaosuus oli kyseessä olevana ajanjaksona noin 70 prosenttia relevanttien markkinoiden tärkeimmästä osasta. Kuten edellä on tuotu esille, kantajien kanteidensa tueksi toimittamien omien tietojen mukaan TACA:n markkinaosuus olisi vielä yli 56 prosenttia.

935 Näissä olosuhteissa on todettava, että vaikka hyväksyttäisiin kantajien virheellinen väite, jonka mukaan yhteisen määräävän markkina-aseman toteamiseksi edellytetään suurempaa markkinaosuutta kuin pelkän jakamattoman määräävän markkina-aseman toteamiseksi, esillä oleva tapaus olisi sellainen.

936 Kantajien tältä osin esittämä väite on näin ollen hylättävä.

937 Tutkittaessa vielä väitettä, jonka mukaan linjakonferensseilla on oltava suuri markkinaosuus voidakseen toimia vakauttajina asetuksessa N:o 4056/86 tun-

nustetulla tavalla, on myönnettävä, että linjakonferenssi rajoittaa jo luonteensa puolesta jäsentensä välistä kilpailua, ja se voi saavuttaa asetuksessa N:o 4056/86 tunnustetun markkinoiden vakauttamista koskevan tavoitteensa ainoastaan, jos sillä on merkittävä osuus markkinoista. Sen perusteella, että asetuksessa N:o 4056/86 säädetään linjakonferensseja koskevasta ryhmäpoikkeuksesta, ei voida näin ollen automaattisesti katsoa, että linjakonferenssi, jolla on 50 prosentin markkinaosuus, ei täytä perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdassa asetettua neljättä edellytystä eli kilpailun poistamista (TAA-tapauksessa annetun tuomion 324 kohta).

938 Tästä ei kuitenkaan voida päätellä, että meriliikenteen alalla linjakonferenssin suuri markkinaosuus ei olisi osoitus määräävästä markkina-asemasta.

939 Kun kilpailun poistaminen estää asetuksessa N:o 4056/86 säädetyn ryhmäpoikkeuksen soveltamisen, pelkästään määräävällä markkina-asemalla ei sitä vastoin ole tässä suhteessa merkitystä. Koska kilpailun poistamisen käsite on suppeampi kuin määräävän markkina-aseman olemassaolo tai tällaisen aseman hankkiminen, määräävässä asemassa olevalle yritykselle voidaan myöntää poikkeus (edellä 853 kohdassa mainittu asia United Brands v. komissio, tuomion 113 kohta; edellä 765 kohdassa mainittu asia Hoffmann-La Roche v. komissio, tuomion 39 kohta ja TAA-tapauksessa annetun tuomion 330 kohta). Asetuksen N:o 4056/86 8 artiklan nojalla komissio voi peruuttaa kyseisessä asetuksessa säädetyn ryhmäpoikkeuksen ainoastaan siinä tapauksessa, että linjakonferenssi käyttää väärin määräävää markkina-asemaansa. Toisin kuin mahdollisuutta kilpailun poistamiseen, pelkästään määräävää markkina-asemaa ei itsessään ole kielletty perustamissopimuksen kilpailusäännöissä, vaan ainoastaan tämän aseman väärinkäyttö.

940 Tästä seuraa, että meriliikenteen alalla suuri markkinaosuus voi olla osoitus perustamissopimuksen 86 artiklassa tarkoitetusta määräävästä markkina-asemasta.

941 Esillä oleva perustelu, joka liittyy asetukseen N:o 4056/86, on näin ollen hylättävä.

942 Edellä esitetystä seuraa, että TACA:n osapuolten markkina-asemaa koskevat kanneperusteet ja väitteet on kokonaisuudessaan hylättävä.

2. Toimiva ulkoinen kilpailu

a) Asianosaisten lausumat

943 Esillä oleva kantajien kanneperuste koskee sitä, että riidanalaisen päätöksen 243—275 perustelukappaleessa (jakso X: Ulkoinen kilpailu) sekä 543 ja 566 perustelukappaleessa (jakso XXIII: Arviointi 86 artiklan nojalla) on todettu virheellisesti niiden poistaneen todellisen ulkoisen kilpailun. Toissijaisesti kantajat väittävät, että koska komissio on kirjallisessa menettelyssä myöntänyt, että ne eivät ole poistaneet todellista ulkoista kilpailua riidanalaisessa päätöksessä todetun toisen väärinkäytön yhteydessä, tämä olisi ainakin otettava huomioon arvioitaessa määrättyjen sakkojen oikeasuhteisuutta.

944 Ensinnäkin kantajat väittävät, että katsoessaan TACA:n osapuolten yhteenlasketun markkinaosuuden olleen suhteellisen vakaa, komissio ei ole ottanut huomioon, että vähäinen lukumääräinen muutos markkinaosuudessa voi vastata merkittävää vaihtelua lastin osalta. Kun Evergreen kasvatti markkinaosuuttaan vuonna 1995 1,2 prosenttia vuoteen 1994 nähden, tämä lisäys vastasi 36 466 TEU:n lastin lisäystä. Kantajat lisäävät, että Pohjois-Euroopan ja Yhdysvaltojen välisessä konttiliikenteessä toimii yli 20 itsenäistä varustamoa, jotka aiheuttavat yhdessä kilpailupainetta TACA:n osapuolille.

945 Toiseksi kantajat toteavat, että muut varustamot ovat ajanjaksoina 1994—1996 ja 1994—1997 lisänneet kuljettamansa lastin määrää niitä enemmän. Kantajat huomauttavat, että esimerkiksi länteen suuntautuvassa liikenteessä TACA:n kuljettaman lastin määrä on ajanjaksona 1994—1996 laskenut 8,3 prosenttia, kun taas muiden varustamojen kuljettaman lastin määrä on noussut 6,7 prosenttia. Lisäksi uudet markkinoille tulijat ovat kasvattaneet merkittävästi markkinaosuuttaan tiettyjen tavaroiden kuljetuksissa. Itsenäisten varustamojen tarjoama kapasiteetti kyseisessä liikenteessä on kasvanut 41 prosenttia ajanjaksona heinäkuusta 1996 heinäkuuhun 1997 ja 47 prosenttia ajanjaksona heinäkuusta 1995 heinäkuuhun 1997. Tämä kasvu johtuu Coscon, K Linen ja Yangmingin tulosta markkinoille helmikuussa 1997.

946 Kolmanneksi kantajat korostavat itsenäisten konttikuljetusyritysten Evergreenin ja Lykesin harjoittaman kilpailun merkitystä Atlantin ylittävässä suorassa liikenteessä.

947 Evergreenin osalta kantajat katsovat, että kilpailusta on osoituksena se, että rahdinantajat ovat siirtäneet kokonaan tai osittain lastinsa TACA:lta Evergreenille, ja se, että viimeksi mainittu on kasvattanut markkinaosuuttaan ajanjaksona 1994—1996 10,8 prosentista 12 prosenttiin. Lisäksi Evergreen on lokakuussa 1997 ilmoittanut aikomuksestaan investoida 25 uuden aluksen rakentamiseen. Tämä seikka vastaa riidanalaisen päätöksen 251 perustelukappaleeseen sisältyvää väitettä, jonka mukaan "Evergreenin kilpailumahdollisuuksia vähentää se, että ottaen huomioon Atlantin ylittävän liikenteen nykyinen korkea kapasiteetin käyttöaste se voi yrittää saada uusia markkinaosuuksia ainoastaan ottamalla käyttöön uusia aluksia". Vaikka Evergreen ei investoisi uuteen kapasiteettiin, tällä varustamolla olisi kantajien mukaan joka tapauksessa mahdollisuus lisätä kapasiteettiaan Atlantin ylittävässä liikenteessä ilman ylimääräisiä kustannuksia vain siirtämällä muussa liikenteessä toimivia aluksia.

948 Lykesin TACA:han nähden harjoittamasta kilpailusta ovat kantajien mukaan osoituksena niiden lastin siirrot Lykesille sekä tämän varustamon kyseisessä lii-

kenteessä vuosina 1994—1996 kuljettaman lastin määrä. Komission väitteeseen, jonka mukaan nämä siirtotapaukset eivät koske kaikkia rahdinantajien kuljetustarpeita, kantajat vastaavat, että nämä siirrot osoittavat rahdinantajien katsovan TACA:n ulkopuolisten varustamojen harjoittavan toimivaa kilpailua konferenssiin nähden, sillä rahdinantajat jakavat usein kuljetustarpeensa juuri aiheuttaakseen kovempaa kilpailupainetta maksuista neuvotellessaan.

949 Neljänneksi kantajat korostavat Kanadan satamien kautta kuljetettavalla lastilla käytävää kilpailua joko tässä liikenteessä toimivien TACA:n osapuolten (ACL, DSR-Senator, Hapag-Lloyd, MSC, Maersk, NOL, NYK, OOCL, P & O Nedlloyd, POL ja Sea-Land) tai TACA:n ulkopuolisten varustamojen (CAST ja Canadia Maritime, Bolt Canada Line ja Norasia) toimesta. Kantajat muistuttavat, että Kanadan satamien kautta Yhdysvaltoihin kuljetettavaan lastiin ei sovelleta yhteistä tariffia, minkä vuoksi tällä merilinjalla toimivat TACA:n osapuolet toimivat itsenäisinä varustamoina. Ne vetoavat siihen, että alan lehdistössä on tunnustettu Kanadan satamien kautta kuljetettavalla lastilla harjoitettu kilpailu ja että sen osoittavat rahdinantajien lastin siirrot vuosina 1993—1998 TACA:n osapuolilta muille yrityksille, jotka suorittavat kuljetuksia Kanadan satamien kautta.

950 TACA:n osapuolten harjoittamasta kilpailusta on kantajien mukaan osoituksena se, että suorassa liikenteessä ja Kanadan satamien kautta kulkevassa liikenteessä sovelletaan eri maksuja. Myös rahdinantajat itse ovat myöntäneet tämän kilpailun, kun ne katsovat Kanadan satamien kautta toimivien TACA:n osapuolten toimivan itsenäisinä varustamoina. Kantajien mukaan nämä seikat ovat ristiriidassa riidanalaisen päätöksen 269 ja 270 perustelukappaleessa esitettyjen toteamusten kanssa.

951 TACA:n ulkopuolisten varustamojen harjoittamasta kilpailusta kantajat täsmentävät aluksi, että toisin kuin riidanalaisen päätöksen 268 perustelukappaleessa annetaan ymmärtää, Kanadan viranomaiset eivät ole olleet

mitenkään "huolissaan" kilpailuolosuhteista Pohjois-Euroopan ja Kanadan välisessä liikenteessä. Canadian Federal Court of Appeal on Castin ja CP Shipsin välisestä fuusiosta antamassaan päätöksessä katsonut, että tämä fuusio ei vähennä kilpailua, kun otetaan huomioon kilpailun voimakkuus liikenteessä, minkä osoittaa Sea-Landin, Maerskin ja P & O Nedlloydin ilmoitus tässä liikenteessä aloittamisesta. Kantajat korostavat vielä CP Ships -konsernin, Bolt Canada Linen ja Norasian merkittävää kilpailua. CP Ships -konserni, jolla on 85 000 TEU:n kapasiteetti ja 46 aluksen aluskanta, on vahva kilpailija Kanadan satamien kautta kulkevalla reitillä. Tämän konsernin kuljettama lasti Yhdysvaltoihin muodostaa merkittävän osan sen kuljettamasta kokonaislastista. Canadia Maritimella on aikomus lisätä toimintaansa tällä reitillä hankittuaan uusia kontteja. Bolt Canada Line puolestaan toimii reitillä kolmella aluksella. Norasia, joka on sveitsiläinen yhtiö, on kesäkuussa 1998 aloittanut uuden palvelun Pohjois-Euroopan ja Kanadan välillä. Norasian alusten kapasiteetti on 1 388 TEU:ta, ja tämän yhtiön tavoitteena on erottua kilpailusta toimimalla ainoastaan kolmesta satamasta lähtien.

952 Komissio katsoo ECTU:n tukemana, että nämä kanneperusteet ja väitteet ovat perusteettomia.

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

953 Kantajat kiistävät, että TACA olisi poistanut toimivan ulkoisen kilpailun. Ne väittävät, että TACA:lla on hyvin monia kilpailijoita, joiden markkinaosuus on kasvanut kyseessä olevana ajanjaksona, että viimeksi mainittujen markkinaosuus on kasvanut niiden markkinaosuutta enemmän ja että itsenäisten varustamojen tarjoama kapasiteetti on kasvanut Coscon, K Linen ja Yangmingin tultua markkinoille. Kantajat tuovat myös esille, että rahdinantajat ovat siirtäneet lastinsa kokonaan tai osittain TACA:lta Evergreenille ja Lykesille ja että Evergreen pystyy lisäämään kapasiteettiaan tulevaisuudessa. Kantaja asiassa T-213/98 kiistää sen, että TACA:n hintajohtajuus voisi olla osoitus määräävästä markki-

na-asemasta merikuljetusten alalla. Kantajat katsovat vielä, että komissio on arvioinut virheellisesti Kanadan satamien kautta kuljetetulla lastilla käytyä kilpailua.

954 Toisin kuin kantajat väittävät, komissio ei ole riidanalaisessa päätöksessä todennut, että toimiva ulkoinen kilpailu TACA:n kanssa olisi poistunut, vaan ainoastaan, että se oli rajoitettua. Komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 538 perustelukappaleessa, että yksi todiste "TACA:n määräävästä asemasta on se, että koska asiakkaiden mahdollisuudet vaihtaa toimittajaa ovat 'rajoitetut', myös TACA:han tyytymättömien asiakkaiden on pakko käyttää sitä kauppakumppaninaan". Komissio korostaa ulkoisen kilpailun osalta seuraavia seikkoja: sitä, että TACA:lla on 70 prosenttia Pohjois-Euroopan ja Yhdysvaltojen välisessä suorassa liikenteessä käytettävissä olevasta kapasiteetista, kun sen suurimmalla kilpailijalla on 11 prosenttia, palvelusopimusten vaikutusta markkinoiden sulkeutumiseen, TACA:n markkinajohtajuutta ja kilpailijoiden asemaa hinnanottajina sekä TACA:n säännöllisiä, joskin vähäisiä, hinnankorotuksia vuosina 1994—1996.

955 Tästä seuraa, että komissio ei ole päätellyt määräävää markkina-asemaa kilpailun täydellisen puuttumisen perusteella vaan tämän ulkoisen kilpailun vähäisen voimakkuuden perusteella. On myös huomattava, että oikeuskäytännön mukaan määräävä markkina-asema ei välttämättä sulje pois tietynasteista kilpailua, mutta se antaa tällaisessa asemassa olevalle yritykselle ainakin mahdollisuuden vaikuttaa huomattavasti kilpailuedellytyksiin ja joka tapauksessa mahdollisuuden toimia pitkälti tarvitsematta ottaa kilpailua huomioon, ilman että tällaisesta asenteesta aiheutuisi sille haittaa (edellä 765 kohdassa mainittu asia Hoffmann-La Roche v. komissio, tuomion 39 kohta).

956 Tässä yhteydessä on näin ollen tutkittava, osoittavatko kantajien esittämät kanneperusteet ja väitteet, jotka koskevat riidanalaisessa päätöksessä olevaa analyysiä ulkoisesta kilpailusta, paitsi ulkoisen kilpailun olemassaolon, myös sen merkittävyyden.

i) TACA:n osapuolten kilpailijoiden lukumäärä ja niiden markkinaosuuden kasvu

957 Kantajat väittävät, että TACA:n kanssa kilpaili yhdessä parikymmentä varustamoa ja että niiden markkinaosuuden vähäinenkin kasvu vastaa suuria määriä volyymin kannalta.

958 Kilpailijoiden lukumäärän osalta edellä 927—929 kohdassa on jo todettu, että komissio on riidanalaisen päätöksen 244—262 perustelukappaleessa tutkinut viiden TACA:sta riippumattoman varustamon eli Evergreenin, Lykesin, Atlantic Cargo Servicen, Independent Container Linen ja Carol Linen kilpailuasemaa. Komissio on katsonut, että nämä yritykset olivat TACA:n "viisi suurta kilpailijaa". Riidanalaisen päätöksen 244 perustelukappaleessa komissio toteaa, että näiden kilpailijoiden markkinaosuudet vuonna 1995 olivat 10,2 prosenttia, 5,7 prosenttia, 3,2 prosenttia, 2,7 prosenttia ja 1 prosentti.

959 Pitää paikkansa, kuten kantajat huomauttavat, että komissio ei sitä vastoin ole tutkinut 12 muun relevanteilla markkinoilla toimivan kilpailijan asemaa.

960 Asianosaisten kesken on kuitenkin selvää, että kyseessä olevana ajanjaksona yhdelläkään näistä muista kilpailijoista ei ole ollut yli yhden prosentin markkinaosuutta. On kiistatonta, että varustamo, jolla on alle yhden prosentin markkinaosuus, ei voi kilpailla merkittävästi TACA:n osapuolten kanssa. Kantajat eivät myöskään kiistä komission riidanalaisen päätöksen 253—262 perustelukappaleessa esittämiä toteamuksia Atlantic Cargo Servicen, Independent Container Linen ja Carol Linen harjoittaman toimivan kilpailun puuttumisesta, vaikka näillä on noin 2—3 prosentin suuruinen markkinaosuus. Oikeuskäytännössä on myös vakiintuneesti katsottu, että mitä heikompia ja pieniko-

koisempia kilpailijat ovat, sitä vähemmän ne voivat käydä todellista kilpailua määräävässä markkina-asemassa olevan yrityksen kanssa (edellä 583 kohdassa mainittu asia United Brands v. komissio, tuomion 111 ja 112 kohta; edellä 765 kohdassa mainittu asia Hoffmann-La Roche v. komissio, tuomion 51—58 kohta ja TAA-tapauksessa annetun tuomion 341 kohta). Relevanttien markkinoiden osalta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on jo todennut, että "yhdelläkään muulla itsenäisellä varustamolla ei, Evergreeniä pienemmät markkinaosuudet ja sisäiset resurssit huomioon ottaen, ollut mahdollisuutta tarjota riittävästi palveluja siten, että TAA-sopimuksen osapuoliin olisi kohdistunut todellista kilpailupainetta" (TAA-tapauksessa annetun tuomion 343 kohta).

961 Vaikka otettaisiin huomioon kyseisten kilpailijoiden kumulatiivinen asema, kantajien itsensä toimittamista tiedoista ilmenee, että näillä kilpailijoilla oli yhdessä korkeintaan 2,3 prosenttia relevanteista markkinoista vuonna 1996. On selvää, ettei tällaisella markkinaosuudella voida kohdistaa huomattavaa kilpailupainetta yksikköön, jolla on 60 prosenttia markkinoista. Kantajat eivät myöskään ole selittäneet, miten kyseisten kilpailijoiden väitetty kumulatiivinen kilpailupaine olisi todellisuudessa vaikuttanut TACA:n osapuolten asemaan.

962 Tästä seuraa, että komissio on perustellusti ollut ottamatta huomioon kilpailijoita, joilla oli alle yhden prosentin markkinaosuus, määrittäessään, oliko TACA:n osapuolilla määräävä asema relevanteilla markkinoilla. Kantajien tältä osin esittämä väite on näin ollen hylättävä.

963 Toiseksi on todettava, että väitteellä, jonka mukaan markkinaosuuden vähäinen kasvu vastaa suuria määriä volyymin kannalta, ei ole mitään perustetta. Se, että yrityksen menekki kasvaa, on sinänsä merkityksetöntä arvioitaessa sen kilpailuasemaa suhteessa muihin relevanteilla markkinoilla toimiviin yrityksiin, jos

menekin kasvua ei ole suhteutettu markkinoiden kokonaisvolyymiin sen markkinaosuuden määrittämiseksi.

964 Kantajien väite on näin ollen tältä osin hylättävä.

ii) TACA:n kilpailijoiden kuljettaman lastin määrän kasvu

965 Kantajat väittävät, että TACA:n osapuolten kilpailijat ovat onnistuneet saamaan merkittävän osan kysynnän kasvusta vuosina 1994—1996. Ne toteavat, että vuosina 1994—1996 TACA:n kuljettaman lastin määrä on lisääntynyt 2 prosentilla, kun sen kilpailijoiden kasvu on ollut 11 prosenttia.

966 On kuitenkin todettava, että tästä seikasta huolimatta TACA:n osapuolten markkinaosuus on pysynyt olennaisesti samalla tasolla riidanalaisen päätöksen kattamina kolmena vuonna. Näin ollen vaikka TACA:n osapuolten kilpailijat ovat lisänneet kuljettamansa lastin määrää, ne eivät ole kyenneet hankkimaan merkittävää markkinaosuutta TACA:n osapuolten vahingoksi.

967 Kuten edellä on todettu, TACA:n osapuolten markkinaosuus on pysynyt korkeana. Vaikka kantajien arvioinnit hyväksyttäisiin, TACA:n osapuolten markkinaosuus vuosina 1994—1996 on ollut yli 56 prosenttia, kun taas TACA:n osapuolten suurimman kilpailijan Evergreenin markkinaosuus ei ole ylittänyt 12:ta prosenttia. Tällainen ero TACA:n osapuolten markkinaosuuden ja TACA:n

tärkeimmän kilpailijan markkinaosuuden välillä on merkittävä osoitus määräävästä markkina-asemasta (edellä 765 kohdassa mainittu asia Hoffmann-La Roche, tuomion 48 kohta), varsinkin kun seuraavaksi suurimmilla kilpailijoilla on vähäinen markkinaosuus (edellä 853 kohdassa mainittu asia United Brands v. komissio, tuomion 111 ja 112 kohta; edellä 765 kohdassa mainittu asia Hoffmann-La Roche, tuomion 51 ja 58 kohta ja TAA-tapauksessa annetun tuomion 341 kohta).

968 Väitteestä, jonka mukaan TACA:n osapuolten kilpailijoiden tarjoama kapasiteetti olisi kasvanut Coscon, K Linen ja Yangmingin tultua markkinoille, voidaan vain todeta, että itsenäiset varustamot ovat aloittaneet Atlantin ylittävässä liikenteessä riidanalaisessa päätöksessä tarkoitetun ajanjakson jälkeen, minkä vuoksi sillä ei ole merkitystä toimivaa ulkoista kilpailua tutkittaessa.

969 Kantajien tältä osin esittämä väite on näillä perusteilla hylättävä.

iii) Evergreenin ja Lykesin harjoittama toimiva kilpailu

970 Osoittaakseen Evergreenin ja Lykesin harjoittaman ulkoisen kilpailun kantajat vetoavat lastin siirtoihin näille kahdelle varustamolle ja siihen, että Evergreenillä on mahdollisuus lisätä kapasiteettiaan.

971 Huomattakoon, että vain yhden itsenäisen varustamon eli Evergreenin markkinaosuus on suhteellisen merkittävä, eli riidanalaisen päätöksen 244 perus-

telukappaleen mukaan 10,5 prosenttia vuonna 1995. Kuten riidanalaisen päätöksen 249, 250, 539 ja 544 perustelukappaleesta ilmenee, useat tekijät olivat kuitenkin omiaan heikentämään tuntuvasti kilpailua, jota kyseinen varustamo saattoi käydä TACA-sopimuksen osapuolten kanssa. On korostettava, että Evergreenin markkinaosuus on viisi kertaa pienempi kuin TACA:n osapuolten markkinaosuus. Riidanalaisen päätöksen 539 perustelukappaleesta ilmenee, että vuosina 1993—1995 Evergreenillä oli 11 prosenttia Pohjois-Euroopan ja Yhdysvaltojen välisessä suorassa liikenteessä käytettävissä olevasta kapasiteetista, kun taas TACA:n osapuolilla oli siitä yli 70 prosenttia. Lisäksi on selvää, että Evergreen oli osallistunut Eurocorde-sopimukseen, Etelä-Euroopan ja Amerikan konferenssiin (Southern Europe America Conference) ja kapasiteetin käyttämättä jättämistä koskeviin sopimuksiin, kuten Tyynenmeren vakauttamissopimukseen (Transpacific Stabilisation Agreement) ja Euroopan ja Aasian välistä liikennettä koskevaan sopimukseen (Europe Asia Trades Agreement), joihin myös eräät TACA:n osapuolet kuuluivat, mikä ilmentää yhteistä intressiä kantajien kanssa. Evergreeninkin piti alun perin liittyä TAA-sopimukseen, joka oli TACA-sopimuksen edeltäjä, ja vaikka se päätti lopulta pysyä itsenäisenä, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on jo todennut, että se oli kuitenkin edelleen säännöllisessä yhteydessä tiettyihin TAA-sopimuksen osapuoliin ja sille annettiin runsaasti tietoja TAA-sopimuksen osapuolten noudattamasta hintapolitiikasta, minkä johdosta se saattoi muuttaa omaa hinnastoaan seuratakseen tietyn ajan päästä TAA-sopimuksen osapuolten viitoittamaa tietä (TAA-tapauksessa annetun tuomion 342 kohta). Riidanalaisen päätöksen 249 perustelukappaleessa komissio on todennut, eivätkä kantajat ole esittäneet mitään konkreettista näyttöä tämän toteamuksen kyseenalaistamiseksi, että Evergreen oli ilmoittanut korottavansa hintoja saman verran kuin TACA vuonna 1996 ja että tätä varustamoa oli näin ollen pidettävä TACA:n hinnanottajana.

972 Näin ollen Evergreen, joka oli ainoa itsenäinen varustamo, jolla oli tietty asema Atlantin ylittävällä reitillä tarjottavien aikatauluun perustuvien kuljetuspalvelujen markkinoilla, ei todellisuudessa voinut kohdistaa TACA-sopimuksen osapuoliin tehokasta kilpailupainetta (ks. vastaavasti TAA-tapauksessa annetun tuomion 342 kohta).

973 Lykesin, joka on toiseksi tärkein itsenäinen liikenteenharjoittaja relevanteilla markkinoilla, markkinaosuus vuonna 1995 oli riidanalaisen päätöksen 244 perustelukappaleesta ilmenevällä tavalla vain 5,7 prosenttia. Komissio on

252 perustelukappaleessa todennut, eivätkä kantajat ole sitä kiistäneet, että tämä varustamo oli hakenut vuonna 1995 Yhdysvaltojen lainsäädännön mukaista konkurssisuojaa, mikä rajoitti sen kaupallista vapautta relevanteilla markkinoilla.

974 Tästä seuraa, että Evergreen tai Lykes eivät ole kumpikaan kyenneet käymään merkittävää ulkoista kilpailua TACA:n osapuolten kanssa.

975 Yksikään kantajien esillä olevissa kanteissa esittämistä seikoista ei kyseenalaista tätä toteamusta.

976 Tarkasteltaessa rahdinantajien Evergreenille ja Lykesille suorittamia siirtoja voidaan vain todeta, että vaikka kantajien toimittamat tiedot osoittavat kiistatta itsenäisten varustamojen harjoittaneen tietynasteista kilpailua, mitä komissio ei sitä paitsi ole kiistänyt, ne eivät sen sijaan osoita, että tämä kilpailu kohdistuisi merkittäviin määriin lastia. Komissio on riidanalaisen päätöksen 544 perustelukappaleessa todennut, eivätkä kantajat ole sitä kiistäneet, että TACA:n osapuolten väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa valitsemien esimerkkien, joista suurin osa on samoja kuin esillä olevien kanteiden yhteydessä on esitetty, tarkastelu osoittaa, että "Evergreenille tehdyt siirrot koskevat ainoastaan osaa, ja joskus hyvin pientäkin osaa, rahdinantajan tarpeista".

977 Evergreenin mahdollisuudesta lisätä kapasiteettiaan vuonna 1997 on korostettava, että Evergreenin aikomus lisätä kapasiteettiaan riidanalaisen päätöksen kohteena olevan ajanjakson jälkeen ei todista, että päätöksen kattamana ajanjaksona olisi ollut toimivaa ulkoista kilpailua, vaan se on osoitus korkeintaan tietynasteisesta mahdollisesta kilpailusta. Kantajien väitteellä, jolla ne pyrkivät

kiistämään riidanalaisessa päätöksessä esitetyt arvioinnit toimivasta ulkoisesta kilpailusta, ei näin ollen ole merkitystä. On joka tapauksessa huomattava, että kantajien esittämien tietojen perusteella ei voida määrittää Evergreenin päättämiä kapasiteetin lisäyksiä vastaavaa osuutta kaikesta relevanteilla markkinoilla käytettävissä olleesta kapasiteetista, minkä vuoksi niillä ei ole todistusarvoa.

978 Kantajien väitteet Evergreenin ja Lykesin harjoittamasta toimivasta ulkoisesta kilpailusta on tämän vuoksi hylättävä.

iv) TACA:n hintajohtajuus ja itsenäisten kilpailijoiden asema hinnanottajina

979 Vaikka kantajat eivät varsinaisesti kiistä riidanalaisen päätöksen 249, 541 ja 548 perustelukappaleessa todettua TACA:n asemaa hintajohtajana, kantaja asiassa T-213/98 katsoo, että komissio ei voi pitää tätä osoituksena määräävästä markkina-asemasta, sillä konferenssin ulkopuolisten varustamojen pyrkimys seurata TACA:ta käyttämällä yhtenäistä tariffia viitetariffina liittyy konferenssien edistämään vakauteen merikuljetusten alalla.

980 Pitää tosin paikkansa, kuten kantajat huomauttavat, että linjakonferenssien hintajohtajuus antaa niille mahdollisuuden varmistaa asetuksessa N:o 4056/86 säädetyn liikenteen vakautta koskevan tavoitteen saavuttamisen. Tästä ei kuitenkaan voida päätellä, että TACA:n hintajohtajuus ei tällä perusteella olisi osoitus perustamissopimuksen 86 artiklassa tarkoitetusta määräävästä markkina-asemasta.

981 Kuten edellä 937—940 kohdassa TACA:n osapuolten markkinaosuutta koskevassa tutkimuksessa on todettu, määräävää markkina-asemaa itsessään ei ole kielletty perustamissopimuksen 86 artiklassa, eikä se estä myöntämästä perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan mukaista poikkeusta. Vakiintuneesta oikeuskäytännöstä ilmenee, että määräävä markkina-asema voidaan johtaa kaikista objektiivisista seikoista, jotka osoittavat kyseessä olevan yrityksen voivan toimia itsenäisesti suhteessa asiakkaihin, kilpailijoihin ja toimittajiin, mukaan luettuna sinänsä positiiviset seikat, kuten tehokkaiden tutkimus- ja kehitysohjelmien olemassaolo (edellä 765 kohdassa mainittu asia Hoffmann-La Roche, tuomion 48 kohta). Näin ollen se, että TACA:n hintajohtajuus edistää liikenteen vakautta koskevan tavoitteen saavuttamista, ei millään tavoin estä komissiota vetoamasta siihen määräävän markkina-aseman toteamiseksi.

982 Näin ollen kantajien näiltä osin esittämät väitteet on hylättävä.

v) Kanadan kauttakulkusatamien kautta harjoitettu kilpailu

983 Kantajat väittävät, että joko TACA:n osapuolten tai TACA:n ulkopuolisten varustamojen kuljettama lasti Kanadan satamien kautta merkitsee merkittävää kilpailua TACA:n osapuolille. Kantajat korostavat, että Kanadan satamien kautta Yhdysvaltoihin kuljetettavaan lastiin ei sovelleta yhteistä tariffia, minkä vuoksi tässä liikenteessä toimivat TACA:n osapuolet toimivat itsenäisinä varustamoina. Ne vetoavat vielä siihen, että alan lehdistössä on tunnustettu Kanadan satamien kautta kuljetettavalla lastilla harjoitettu kilpailu ja että sen osoittavat rahdinantajien lastin siirrot vuosina 1993—1998 TACA:n osapuolilta muille yrityksille, jotka suorittavat kuljetuksia Kanadan satamien kautta.

984 Ennen esillä olevien väitteiden tutkimista on korostettava, ettei komissio ole riidanalaisessa päätöksessä todennut, ettei Kanadan satamien kautta Yhdysvaltoihin tai Yhdysvalloista kuljetettavasta lastista käyty lainkaan kilpailua TACA:n osapuoliin nähden, vaan se on todennut ainoastaan tämän kilpailun olleen suhteellisen vähäistä. Riidanalaisen päätöksen 265 perustelukappaleessa komissio myöntää näet, että tavaraa voidaan kuljettaa Euroopan ja Yhdysvaltojen keskilännen välillä joko Yhdysvaltojen tai Kanadan satamien kautta, Kanadassa lähinnä Montrealin ja Halifaxin satamien kautta. Komissio huomauttaa myös, että Kanadan kauttakulkusatamien kautta kuljetettuun rahtiin ei sovelleta Yhdysvaltojen tai Kanadan kilpailulain poikkeuksia. Se myöntää 266 perustelukappaleessa, että tietyt rahdinantajat voivat tämän vuoksi korvata Yhdysvaltojen itärannikon satamat Kanadan kauttakulkusatamilla.

985 Kuten riidanalaisen päätöksen 269—272 perustelukappaleesta ilmenee, komissio katsoo tämän kilpailun jääneen vähäiseksi, koska useat Kanadan konferenssin jäsenet, eli OOCL, Hapag Lloyd, ACL ja POL, ovat myös TACA:n osapuolia ja koska Kanadan konferenssien jäsenillä oli tietoa TACA:n osapuolten hintakäytännöistä. Komissio päättelee tästä riidanalaisen päätöksen 273 perustelukappaleessa, että "TACA:n osapuolten markkinaosuus Kanadan kauttakulkusatamien kautta tapahtuvasta liikenteestä olisi — — sisällytettävä TACA:n osapuolten markkinaosuuksiin suorassa liikenteessä eikä sitä olisi pidettävä erillisenä kilpailevana palveluna". Riidanalaisen päätöksen 85 ja 533 perustelukappaleesta ilmenee siten, että komission määräävää markkina-asemaa koskevaa olettamaa varten käyttämät tiedot markkinaosuudesta sisältävät Kanadan satamien kautta kuljetetun lastin.

986 Yksikään kantajien esillä olevissa kanteissa esittämistä seikoista ei kyseenalaista näitä toteamuksia osoittamalla, että Kanadan satamien kautta kuljetettavalla lastilla käydään merkittävää kilpailua.

987 Kanadan kauttakulkusatamien kautta liikennöivien TACA:n osapuolten harjoittamasta kilpailusta kantajat esittävät joitakin tietoja osoittaakseen, että nämä osapuolet soveltavat suorassa liikenteessä ja Kanadan satamien kautta kulkevassa liikenteessä eri maksuja.

988 On kuitenkin todettava, että näillä tiedoilla ei ole merkitystä, sillä eri maksut suorassa liikenteessä ja Kanadan satamien kautta kulkevassa liikenteessä voidaan selittää muilla syillä, jotka liittyvät kyseisillä kahdella merilinjalla tarjottujen palvelujen luonteeseen. Kuten komissio toteaa perustellusti riidanalaisen päätöksen 270 perustelukappaleessa, "kyse on kahden palvelun hintojen ristijoustosta eikä hintatasosta[; kuitenkaan] TACA:n osapuolet eivät ole esittäneet todisteita ristijouston suuruudesta näiden kahden reitin välillä". Komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 269 perustelukappaleessa, eivätkä kantajat ole sitä kiistäneet, että Hapag Lloyd, ACL ja POL eivät tarjonneet erillisiä palveluja Kanadan kauttakulkusatamissa, vaan samaa konttitilaa käytettiin sekä suorassa liikenteessä että Kanadan satamien kautta kuljetettavassa rahdissa. Kuten komissio toteaa aivan oikein samassa perustelukappaleessa, "on epärealistista olettaa, että yhtiöt kilpailisivat itsensä kanssa saman tilan myymisestä rahdin maakuljetusreitistä riippuen [, ja] vaikka jonkinlaista kilpailua saattaa esiintyä, kilpailu todennäköisesti vähenee, koska eräillä TACA:n osapuolilla on myös merkittävä vaikutus Pohjois-Euroopan ja Kanadan välisen liikenteen kilpailuolosuhteisiin."

989 Komissio on näin ollen perustellusti katsonut, että Kanadan kauttakulkusatamissa toimivat TACA:n osapuolet eivät harjoittaneet merkittävää ulkoista kilpailua kyseessä olevassa suorassa liikenteessä toimiviin TACA:n osapuoliin nähden.

990 Toiseksi kantajat toteavat TACA:n ulkopuolisten varustamojen harjoittamasta kilpailusta, että CP Ships kuljettaa huomattavia lastimääriä Kanadan kauttakulkusatamien kautta ja että tämä varustamo aikoo lisätä toimintaansa tulevaisuudessa. Ne korostavat myös, että Bolt Canada Line toimii tässä liikenteessä

kolmella aluksella ja että Norasia on kesäkuussa 1998 aloittanut uuden palvelun Pohjois-Euroopan ja Kanadan välillä.

991 Vaikka nämä seikat kiistatta osoittavat jonkinasteista kilpailua esiintyvän suorassa liikenteessä Yhdysvaltoihin Kanadan kauttakulkusatamien kautta, mitä ei sitä paitsi ole kiistetty, ne eivät mitenkään kumoa komission johtopäätöstä, jonka mukaan tämä kilpailu on vähäistä.

992 Huomattakoon, että vaikka komissio on sisällyttänyt relevantteihin markkinoihin Kanadan kauttakulkusatamien kautta kuljetettavan lastin, se vastaa kuitenkin suhteellisen pientä osaa Pohjois-Euroopan ja Yhdysvaltojen välillä kuljetettavasta kokonaislastista. Riidanalaisen päätöksen 85 perustelukappaleessa esitetyistä markkinatiedoista ilmenee, että Yhdysvaltoihin tai Pohjois-Eurooppaan Kanadan satamien kautta kuljetettavan lastin osuus on 15—17 prosenttia Pohjois-Euroopan ja Yhdysvaltojen välillä kuljetetusta kokonaislastista. Näissä olosuhteissa Kanadan konferenssien, joilla on vain osa Kanadan kauttakulkusatamien kautta kuljetettavasta lastista, kohdistama kilpailupaine suorassa liikenteessä toimiviin varustamoihin on väistämättä vähäistä.

993 Kantajat eivät ole kiistäneet sitä, että vaikka Kanadan konferensseihin ei sovelleta hintojen yhteistä vahvistamista koskevaa poikkeusta, ne noudattavat TACA:n hintakäytäntöjä Atlantin ylittävässä liikenteessä, kuten komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 271 ja 272 perustelukappaleessa. Näin ollen, vaikka Kanadan konferenssit voisivat kohdistaa TACA:han merkittävää kilpailupainetta, niiden olisi todettava pääasiassa luopuneen siitä.

994 Yksikään kantajien esittämistä seikoista ei näytä ratkaisevalta. CP Shipsin suunnittelema kapasiteetin lisäys ja Norasian vuonna 1998 toteuttama lisäys

eivät osoita, että riidanalaisessa päätöksessä tarkoitettuna ajanjaksona olisi ollut todellista ulkoista kilpailua. Bolt Canada Linen kolmen aluksen toiminta on ilman mitään tietoa sen markkinaosuudesta pelkkä anekdootti. CP Shipsin kuljettamasta lastista kantajat pelkästään esittävät erilaisia hajanaisia tietoja, joilla ne pyrkivät korostamaan tämän varustamon merkitystä, mutta niistä ei ole mahdollista päätellä sen kuljettaman lastin määrää kyseisessä liikenteessä ja tätä määrää vastaavaa markkinaosuutta.

995 Näin ollen komissio on perustellusti katsonut, että TACA:n ulkopuoliset varustamot, jotka toimivat Kanadan kauttakulkusatamissa, eivät harjoittaneet merkittävää ulkoista kilpailua TACA:n osapuoliin nähden kyseisessä liikenteessä.

996 Kolmanneksi on huomattava TACA:n kuljettamasta lastista Kanadan konferenssien osapuolille, että useimmat kantajien mainitsemista esimerkeistä liittyvät riidanalaisessa päätöksessä tarkoitettua ajanjaksoa aikaisempiin tai myöhempiin vuosiin. Vaikka nämä tiedot vahvistavat, että tietyt rahdinantajat ovat siirtäneet osan lastistaan Kanadan konferensseille, mikä osoittaa Kanadan kauttakulkusatamien kautta harjoitetun jonkinasteisen kilpailun, mitä ei ole kiistetty, ne eivät millään tavoin osoita tämän kilpailun olevan merkittävää. Päinvastoin, näiden tietojen vertailu riidanalaisen päätöksen 85 perustelukappaleessa esitettyihin tietoihin osoittaa, että kantajien esimerkit siirroista vastaavat vähäisiä määriä ja ovat korkeintaan 0,8 prosenttia vuonna 1994, 0,9 prosenttia vuonna 1995 ja 2,3 prosenttia vuonna 1996 kaikesta Kanadan satamien kautta kuljetetusta lastista.

997 Näin ollen kantajien väitteet, joiden mukaan Kanadan kauttakulkusatamien kautta harjoitettua toimivaa ulkoista kilpailua ei ole otettu huomioon, on kokonaisuudessaan hylättävä.

vi) Johtopäätös toimivasta ulkoisesta kilpailusta

998 Edellä esitetystä seuraa, että kantajien esittämät kanneperusteet ja väitteet ulkoisen kilpailun arvioinnista on hylättävä.

3. Mahdollinen kilpailu

a) Asianosaisten lausumat

999 Kantajat väittävät, että komissio on todennut virheellisesti riidanalaisen päätöksen 276—306 perustelukappaleessa, että TACA:n osapuolet olivat poistaneet mahdollisen toimivan kilpailun. Toissijaisesti, mikäli komissio myöntäisi tässä vaiheessa, ettei mahdollista kilpailua ole poistettu, kantajien mukaan se olisi otettava huomioon arvioitaessa riidanalaisessa päätöksessä todetun toisen väärinkäytön vakavuutta ja määrättyjen sakkojen oikeasuhteisuutta.

1000 Kantajat toteavat ensinnäkin, että Atlantin liikenteessä aloittamisen kustannukset eivät ole niin korkeita kuin komissio olettaa. Ne väittävät, että komission 288—545 perustelukappaleessa esittämät päätelmät ovat ristiriidassa Dynamarin raportin kanssa, jonka mukaan toimivan palvelun alkupääoma on noin 355 miljoonaa USD, kun taas markkinarakoa koskeva palvelu edellyttää vain 100 miljoonan USD:n investointia, eli joka tapauksessa paljon vähemmän kuin riidanalaisessa päätöksessä mainitut 500 USD. Tämän saman raportin mukaan merikuljetuspalvelun käyttöön ottaminen tilojen vuokrauksella muilta aluksilta voi tapahtua markkinarakoa koskevassa toiminnassa jopa 21 miljoonalla USD:lla. Tarpeellisia investointeja voidaan vieläkin alentaa muusta liikenteestä peräisin olevien alusten uudistamisella tai turvautumalla leasingiin. Komission

väitteestä, jonka mukaan riidanalaisessa päätöksessä mainitut luvut koskisivat tilannetta, jossa markkinoille tulija haluaa tarjota vastaavan palvelutason kuin TACA:n osapuolet, kantajat arvioivat, ettei siinä oteta huomioon, että useat TACA:n osapuolet eivät omista käyttämiään aluksia vaan vuokraavat tiloja muille varustamoille kuuluvista aluksista (ks. riidanalaisen päätöksen 182 perustelukappale). Näin ollen näiden palvelujen vertailukelpoisuus ei riipu aluksen omistajasta.

1001 Toiseksi kantajat väittävät, että se, että äskettäin markkinoille on tullut useita TACA:n ulkopuolisia itsenäisiä varustamoja, osoittaa TACA:n osapuolten joutuneen kohtaamaan riidanalaisessa päätöksessä tarkoitettuna ajanjaksona mahdollista kilpailua. Kantajat viittaavat tältä osin K Linen, Yangmingin ja Coscon markkinoille tuloon helmikuussa 1997 ja APL:n ja Mitsuin tuloon maaliskuussa 1998 vuokraamalla tiloja Lykesiltä sekä Compagnie Générale Maritimen uuteen palveluun Philadelphiasta 2.12.1997 alkaen. Kantajat huomauttavat näiden seikkojen osoittavan, että komissio on tehnyt tosiseikkoja koskevan virheen todetessaan väitetiedoksiannon 113 kohdassa, että TACA:n osapuolet eivät joudu kohtaamaan mahdollista kilpailua siitä syystä, että APL, Mitsui, Yangming ja K Line aloittavat todennäköisesti kyseessä olevalla reitillä liittymällä TACA:han. Tältä osin on merkityksetöntä, että APL ja Mitsui ovat New World Alliancen jäseniä, sillä tämä seikka ei vaikuta mitenkään niiden kilpailuun TACA:n kanssa.

1002 Kolmanneksi kantajat kiistävät palvelusopimusten merkitsevän markkinoille pääsyn estettä (riidanalaisen päätöksen 135, 225 ja 564 perustelukappale). Ne väittävät, että niiden esittämät todisteet osoittavat, että suurin osa rahdinantajista ei kata kaikkia kuljetustarpeitaan vain yhdellä palvelusopimuksella. Ne huomauttavat, että rahdinantajat ylittävät usein palvelusopimuksissa määrätyt vähimmäismääriä koskevat sitoumukset yli 60 prosentilla, mikä osoittaa rah-

dinantajien säilyttävän mahdollisuuden kuljetuttaa lastia muilla varustamoilla kilpailukykyisin hinnoin. Kantajat kiistävät myös, että palvelusopimukset rajoittaisivat kilpailua eniten alkuvuodesta. Cosco, K Line ja Yangming ovat tulleet markkinoille menestyksellisesti helmikuussa 1997 ja hankkineet nopeasti markkinaosuuksia.

1003 Neljänneksi kantajat korostavat, että vuodesta 1997 lähtien monet kantajista (Hanjin, NOL, Cho Yang, DSR-Senator, TMM, Tecomar ja Hyundai) ovat vetäytyneet TACA:sta ja toimivat itsenäisinä varustamoina Atlantin ylittävässä liikenteessä.

1004 Kantaja asiassa T-213/98 väittää vielä, että TACA:n osapuolet eivät kykene poistamaan kilpailua.

1005 Se huomauttaa, että asetuksen N:o 4056/86 säännöksistä (ks. kahdeksas perustelukappale) ilmenee, että sikäli kuin tiettyä todellista tai mahdollista kilpailua esiintyy, rahdinantajien ja kuluttajien konferensseista saama hyöty oikeuttaa konferenssin sopimuksista aiheutuvat rajoitukset, ja että liiallista valtaa markkinoilla voidaan valvoa 7 artiklan 2 kohdan b alakohdan i alakohdassa komissiolle annettujen valtuuksien nojalla. Näissä olosuhteissa olisi epäjohdonmukaista, että komissio voisi pitää väärinkäyttönä pelkästään voimassa olevan linjakonferenssin laajentamista uusilla jäsenillä niin kauan kuin kilpailua relevanteilla markkinoilla ei ole poistettu. Kantaja katsoo, että komissio sekoittaa kilpailun poistamisen mahdollisen kilpailutekijän (Hanjin ja Hyundai) poistamiseen. Tosiseikat osoittavat, että Hanjinin ja Hyundain liityttyä konferenssiin kilpailu markkinoilla on estänyt TACA:ta käyttämästä minkäänlaista valtaa markkinoilla.

1006 Kantaja väittää niin ikään, että muussa liikenteessä toimivat varustamot ovat voineet aloittaa Atlantin ylittävässä liikenteessä mittakaavaetuja hyväksi käyttäen. Se korostaa, että varustamot voivat käyttää toiminnallisia ja hallinnollisia rakenteitaan muussa liikenteessä, hankkia Atlantin ylittävässä liikenteessä toimivia varustamoja ja sulautua niiden kanssa ja että useimmat suurimmista varustamoista ovat sitoutuneet laajentamaan verkostoaan täydentämällä tärkeimpiä idän ja lännen välisiä reittejä pohjoisen ja etelän välisillä reiteillä.

1007 Kantaja päättelee, että näissä olosuhteissa TACA:n osapuolet eivät kykene poistamaan kilpailua. Esimerkkinä se toteaa, että TACA:n osapuolten ja TACA:n ulkopuolisten varustamojen markkinaosuudet kyseisessä liikenteessä ovat jatkuvasti vaihdelleet vuosina 1996—1998 ja että itsenäiset varustamot ovat tulleet näille markkinoille (Cosco, Yangming ja K Line). Kantaja vetoaa myös Välimeren satamien harjoittamaan kilpailuun Espanjasta, Italiasta, Etelä- ja Keski-Ranskasta ja muilta Etelä-Euroopan alueilta (Sveitsi, Itävalta, Tšekin tasavalta jne.) peräisin olevien ja niihin kuljetettavien tavaroiden osalta. Se väittää, että viimeksi mainituissa tapauksissa pidempi merikuljetus kompensoidaan lyhyemmällä maakuljetuksella. Kantaja korostaa myös Kanadan satamien harjoittamaa kilpailua. Toisin kuin riidanalaisen päätöksen 269 perustelukappaleessa todetaan, ei ole epätavallista, että yritykset asettuvat markkinoille siten, että niiden tuotteet kilpailevat keskenään. Kantaja painottaa myös sitä, että riidanalaisen päätöksen 268 perustelukappaleessa mainittu, Castin hankintaa koskeva Kanadan satamaviranomaisten menettely ei osoita mitään CP Shipsin, Castin ja OOCL:n kilpailusta Yhdysvaltojen markkinoilla. Kantaja lisää, että aloittaminen Atlantin ylittävässä liikenteessä ei välttämättä edellytä 4 000 TEU:n aluksia, kuten 287 perustelukappaleessa katsotaan, sillä reitti tässä liikenteessä on suhteellisen lyhyt.

1008 Komissio katsoo ECTU:n tukemana, että tämä kanneperuste on perusteeton.

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

1009 Kantajat väittävät, että komissio on todennut virheellisesti, että TACA:n osapuolet olivat poistaneet mahdollisen kilpailun. Ne toteavat ensinnäkin, että Atlantin liikenteessä aloittamisen kustannukset eivät ole niin korkeita kuin komissio olettaa. Toiseksi ne korostavat, että useat varustamot ovat äskettäin aloittaneet kyseisessä liikenteessä TACA:sta riippumattomina varustamoina. Kolmanneksi ne kiistävät palvelusopimusten merkitsevän markkinoille pääsyn estettä. Neljänneksi ne painottavat, että useat niistä ovat vetäytyneet TACA:sta vuoden 1997 jälkeen. Istunnossa kantajat ovat kuitenkin vastauksena ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen viimeksi mainitusta seikasta esittämään kysymykseen todenneet, että ne eivät väittäneet näiden vetäytymisten olevan todiste TACA:n osapuoliin kohdistuvasta merkittävästä mahdollisesta kilpailusta, minkä vuoksi tätä väitettä ei ole tarpeen tutkia.

1010 Toisin kuin kantajat väittävät, komissio ei ole riidanalaisessa päätöksessä todennut, että mahdollinen kilpailu TACA:n kanssa olisi poistunut, vaan ainoastaan, että se oli rajoitettua. Komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 538 perustelukappaleessa, että yksi todiste TACA:n määräävästä asemasta on se, että koska asiakkaiden mahdollisuudet vaihtaa toimittajaa ovat "rajoitetut", myös TACA:han tyytymättömien asiakkaiden on pakko käyttää sitä kauppakumppaninaan. Komissio korostaa mahdollisen kilpailun osalta, että markkinoille pääsyn esteet ovat huomattavia, kun otetaan huomioon markkinoille pääsyn korkeat kustannukset (545 perustelukappale), alusten rajoitettu liikkuvuus kyseisessä liikenteessä — eli nykyisten kilpailijoiden rajoitetut mahdollisuudet lisätä kapasiteettiaan tai mahdollisten kilpailijoiden mahdollisuudet päästä markkinoille (546 perustelukappale) — ja alusten erikoistuminen (547 perustelukappale).

1011 Tästä seuraa, että komissio ei ole päätellyt määräävää markkina-asemaa mahdollisen kilpailun täydellisen puuttumisen perusteella vaan tämän kilpailun vähäisen voimakkuuden perusteella.

1012 Tässä yhteydessä on näin ollen tutkittava, osoittavatko kantajien esittämät kanneperusteet ja väitteet, jotka koskevat riidanalaisessa päätöksessä olevaa analyysiä mahdollisesta kilpailusta, paitsi tällaisen mahdollisen kilpailun olemassaolon, myös sen merkittävyyden.

i) Markkinoille pääsyn kustannukset

1013 Komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 545 perustelukappaleessa, että markkinoille pääsyyn vaadittavat investoinnit voivat vaihdella 400 miljoonan USD:n ja 2 miljardin USD:n välillä. Riidanalaisen päätöksen 288 perustelukappaleessa komissio toteaa, että määräpäivinä viikoittain tehtävät kuljetukset, joissa alukset poikkeavat sekä Pohjois-Euroopassa että Yhdysvalloissa kolmessa tai neljässä satamassa, edellyttävät noin 500 miljoonan USD:n investointia, sillä tällainen palvelu edellyttää viittä yhtä nopeaa ja yhtä suuren kapasiteetin omaavaa alusta sekä kolminkertaisen määrän kontteja aluskannan kapasiteettiin verrattuna.

1014 Yksikään kantajien esillä olevissa kanteissa esittämistä väitteistä ei kyseenalaista näitä riidanalaisen päätöksen toteamuksia.

1015 Tarkasteltaessa ensinnäkin väitettä, jonka mukaan Dynamarin raportissa arvioidaan, että alusten omistajan harjoittaman toimivan palvelun alkupääoma on noin 355 miljoonaa USD, voidaan vain todeta, että vaikka tämä summa on riidanalaisessa päätöksessä arvioitua alempi, se on kuitenkin edelleen huomattava summa. Komissio on todennut, eivätkä kantajat ole sitä kiistäneet, että Dynamarin raportissa esitetyissä arvioinneissa ei ole otettu huomioon investointeja, joita ei voida saada takaisin ja jotka tehdään aikaisintaan toisena vuonna.

1016 Toisin kuin kantaja asiassa T-213/98 väittää, on myös huomattava, että komissio ei ole väittänyt Atlantin ylittävässä liikenteessä aloittamisen edellyttävän 4 000 TEU:n aluksia. Komissio tyytyy riidanalaisen päätöksen 287 perustelukappaleessa toteamaan, että "kustannussäästöt ovat 4 000 TEU:n aluksessa arviolta 30—40 prosenttia yhtä paikkaa kohden 2 500 TEU:n alukseen verrattuna".

1017 Muut arviot, jotka ovat kaikki alle 355 miljoonaa USD ja jotka kantajat ovat esittäneet saman Dynamarin raportin perusteella, liittyvät markkinarakoa koskevien palvelujen käyttöön ottamiseen alusten vuokrausta koskevien sopimusten perusteella. Arvioitaessa, miten suuria esteitä relevanteille markkinoille pääsylle on, on määritettävä välttämättömät kustannukset tasoltaan TACA:n osapuolten tarjoamaa palvelua vastaavan palvelun käyttöön ottamiselle. Vasta tällaisessa tilanteessa markkinoilla aloittava uusi toimija voisi mahdollisesti harjoittaa merkittävää kilpailua TACA:n osapuolten kanssa. Koska on selvää, että TACA:n osapuolet eivät rajoitu markkinarakoa koskevan toiminnan harjoittamiseen, vaan ne toimivat globaalisti kyseessä olevassa liikenteessä kokonaisuudessaan, kantajien esittämillä tiedoilla ei voida katsoa olevan merkitystä. Vaikka pitää paikkansa, kuten kantajat korostavat, että tietyt TACA:n osapuolet harjoittavat merikuljetusta kyseisessä liikenteessä vuokraamalla tiloja TACA:n muille osapuolille kuuluvista aluksista, uudet itsenäiset markkinoille tulijat, jotka eivät halua liittyä TACA-sopimukseen, eivät voi käyttää tätä mahdollisuutta samalla tavoin kuin TACA:n osapuolet, sillä TACA:n ulkoinen kilpailu on rajoitettua. Kantajat ovat joka tapauksessa todenneet istunnossa, ettei markkinoille tiloja vuokraamalla pääsyn kustannuksia ollut mahdollista määrittää, sillä nämä kustannukset riippuvat vuokranantajan kanssa neuvoteltavista ehdoista.

1018 Väitteestä, jonka mukaan uusi markkinoille tulija voisi pienentää välttämättömiä investointeja muuttamalla muussa liikenteessä käytettyjen alusten rakennetta, komissio on todennut riidanalaisessa päätöksessä, että asetuksessa N:o 4056/86 tunnustettu alusten liikkuvuus oli kyseessä olevassa liikenteessä rajoitettua.

Komissio on ensinnäkin todennut riidanalaisen päätöksen 287 perustelukappaleessa, että Atlantin ylittävän liikenteen erityispiirteet vähensivät merkittävästi mahdollista kilpailua, ja korostanut, että tämä liikenne oli vilkasta ja siinä vaadittiin säännöllisiä kuljetuksia ja suurta kapasiteettia, mikä edellytti huomattavan määrän suuria ja uudenaikaisia aluksia, jotka kuljettavat tavaroita viikoittain ja poikkeavat riittävän monessa satamassa. Toiseksi komissio on todennut riidanalaisen päätöksen 290 perustelukappaleessa, että miltei kaikki suuret linjaliikenneyhtiöt harjoittivat jo toimintaa Atlantin ylittävillä reiteillä. Kolmanneksi se on korostanut 291—298 perustelukappaleessa, että vuosina 1993—1995 kaikki Atlantin ylittävään liikenteeseen tulleet merkittävät mahdolliset kilpailijat olivat tehneet sen liittymällä TACA-sopimukseen. Neljänneksi komissio on todennut 299 perustelukappaleessa, että markkinoille tulon kannustimia vähensivät kustannukset, joita aiheutui Atlantin ylittävästä liikenteestä vetäytymisestä — ja siitä yrityksen maineelle ja kilpailuasemalle muilla markkinoilla aiheutuva vahinko — sekä vähäiset mahdollisuudet aloittaa liikenne reitillä uudelleen. Viidenneksi se on huomauttanut 547 perustelukappaleessa, että oli tarpeen käyttää suhteellisen tasokkaita aluksia, jotka ovat erikoistuneet konttien kuljetukseen.

1019 Koska kantajat eivät ole kiistäneet yhtäkään näistä riidanalaiseen päätökseen sisältyvistä arvioinneista, on pidettävä toteen näytettynä, että alusten liikkuvuus kyseisessä liikenteessä on rajoitettua.

1020 Tämän vuoksi on hylättävä väite, jonka mukaan uusi tulija markkinoilla voisi pienentää markkinoille pääsyn kustannuksia käyttämällä muussa liikenteessä toimivia aluksia.

1021 Näillä perustella kaikki kantajien väitteet markkinoille pääsyn kustannuksista on hylättävä.

ii) TACA:n ulkopuolella viime aikoina markkinoilla aloittaneet

1022 Kantajat korostavat, että useat varustamot ovat aloittaneet Atlantin ylittävässä liikenteessä vuosina 1997—1998 liittymättä TACA:han.

1023 Asianosaisten kesken on selvää, että K Line, Yangming ja Cosco ovat aloittaneet kyseisessä liikenteessä 16.2.1997 konsortiosopimusten puitteissa. Ei myöskään ole kiistetty, että APL ja Mitsui ovat aloittaneet tässä liikenteessä maaliskuussa 1998 vuokraamalla tiloja Lykesiltä, kun taas 2.12.1997 alkaen Compagnie Générale Maritime on ottanut tässä liikenteessä käyttöön uuden palvelun Philadelphiasta.

1024 Nämä markkinoille tulot ovat suoraan ristiriidassa komission väitetiedoksiannossa — eli ajanjaksona, jolloin riidanalaisessa päätöksessä todetaan TACA:n osapuolilla olleen määräävä asema relevanteilla markkinoilla — esittämän toteamuksen kanssa, jonka mukaan yhteydet TACA:n osapuoliin muussa liikenteessä huomioon ottaen on todennäköistä, että jos nämä varustamot aloittavat Atlantin ylittävässä liikenteessä, ne tekevät niin liittymällä TACA:n jäseniksi.

1025 Toisin kuin komissio väittää, se, että kaikki nämä markkinoille tulot ovat tapahtuneet riidanalaisen päätöksen kohteena olevan ajanjakson jälkeen, on merkityksetöntä. Mahdollista kilpailua ei pidä sekoittaa toimivaan ulkoiseen kilpailuun. Mahdollinen kilpailu viittaa jo määritelmänsä nojalla kilpailupaineeseen, jota ei ole ilmennyt kyseessä olevien tosiseikkojen tapahtuma-aikaan mutta jonka ilmeneminen lyhyen ajan kuluessa voidaan täsmällisten ja yhtäpitävien seikkojen perusteella ennakoida tietynasteisella varmuudella näiden samojen tosiseikkojen ajankohtana. Kantajat ovat hallinnollisen menettelyn kuluessa esittäneet alan lehdistössä julkaistuja eri artikkeleita, joissa viitataan APL:n ja Coscon aikomukseen päästä markkinoille lyhyellä aikavälillä.

1026 On kuitenkin huomattava, että se, että useat varustamot ovat huolimatta yhteyksistään TACA:han muussa liikenteessä, aloittaneet Atlantin ylittävässä liikenteessä TACA:n ulkopuolella vuosina 1997—1998, ei välttämättä osoita, että nämä varustamot olisivat merkinneet riidanalaisen päätöksen kohteena olevana ajanjaksona merkittävää mahdollista kilpailua.

1027 Komissio on riidanalaisen päätöksen 264 perustelukappaleessa todennut, eivätkä kantajat ole sitä kiistäneet, että vuoden 1995 puolivälissä liikennöidyn kapasiteetin perusteella Coscon osuus olisi Cosco - K Line - Yangming -konsortion uuden kapasiteetin myötä 2,8 prosenttia kapasiteetista suorassa itään suuntautuvassa liikenteessä ja 2,7 prosenttia suorassa länteen suuntautuvassa liikenteessä; vastaavat luvut olisivat Kanadan liikenne mukaan lukien olleet 2,3 prosenttia ja 2,2 prosenttia, ja kahdella muulla yhtiöllä olisi kummallakin ollut täsmälleen puolet tästä kapasiteetista. Mitsuin ja APL:n tulosta komissio korostaa riidanalaisen päätöksen 244 perustelukappaleessa, eivätkä kantajat ole sitä kiistäneet, että nämä kaksi uutta toimijaa aloittivat liikenteen Atlantin ylittävällä reitillä ottamatta käyttöön lisäkapasiteettia.

1028 Komissio on myös riidanalaisen päätöksen 249 perustelukappaleessa todennut, eivätkä kantajat ole sitä kiistäneet, että itsenäisillä kilpailijoilla oli taipumus noudattaa TACA:n hintoja. Kantaja asiassa T-213/98 on itse korostanut kirjelmissään, että tämä taipumus noudattaa TACA:n vahvistamia hintoja on yksi linjakonferenssien merikuljetusten alalla edistämän, asetuksessa N:o 4056/86 tunnustetun vakauden osatekijöistä.

1029 Näissä olosuhteissa komissio on voinut perustellusti katsoa, että K Line, Yangming, Cosco, APL ja Mitsui eivät voineet muodostaa merkittävää mahdollista kilpailutekijää TACA:n osapuolille.

1030 Kantajien väitteet on näin ollen tältä osin hylättävä.

iii) Palvelusopimukset

1031 Kantajat kiistävät palvelusopimusten merkitsevän markkinoille pääsyn estettä. Ne väittävät, että suurin osa rahdinantajista ei kata kaikkia kuljetustarpeitaan vain yhdellä palvelusopimuksella. Ne huomauttavat, että rahdinantajat ylittävät usein palvelusopimuksissa määrätyt vähimmäismääriä koskevat sitoumukset yli 60 prosentilla, mikä osoittaa rahdinantajien säilyttävän mahdollisuuden kuljettaa lastia muilla varustamoilla kilpailukykyisin hinnoin.

1032 Asianosaisten kesken on selvää, että palvelusopimus, joko erillinen tai yhteinen, on sopimus, jossa rahdinantaja sitoutuu toimittamaan tietyn määrän lastia määrätyn ajan kuluessa ja jossa konferenssi tai kuljetusliike sitoutuu tiettyihin maksuihin sekä määriteltyyn palvelutasoon. Komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 135 perustelukappaleessa, että tavallisesti rahdinantajat pyrkivät tekemään palvelusopimuksia niin suuren lastimäärän osalta kuin ne katsoivat mahdolliseksi kuljettaa, koska näin ne saivat suuremman alennuksen tariffimaksuista. Tästä syystä komissio katsoo riidanalaisen päätöksen 540 perustelukappaleessa, että rahdinantajat, jotka tarvitsevat säännöllisiä merikuljetuspalveluja vuoden ajan tai pidempään, eivät helposti siirrä osaa tarpeistaan pienemmille varustamoille, koska se vähentäisi niiden konferenssin kanssa tekemien palvelusopimusten mukaista sitoutumista vähimmäismäärään ja johtaisi alennusten pienenemiseen.

1033 Kantajien esillä olevissa kanteissa esittämät tiedot eivät suinkaan osoita näitä toteamuksia vääriksi, vaan vahvistavat ne kaikilta osin. Näistä tiedoista ilmenee, että riidanalaisen päätöksen kohteena olevina kolmena vuonna palvelusopi-

mukseen perustuvan vähimmäissitoumuksen mukainen lastimäärä oli 59,2 prosenttia (1994), 60,6 prosenttia (1995) ja 61,2 prosenttia (1996) kantajien ilmoittamien rahdinantajien kuljettaman lastin kokonaismäärästä. Vaikka nämä tiedot eivät koske kaikkia rahdinantajia eivätkä näytä rajoittuvan relevanteille markkinoille siltä osin kuin kantajat esittävät niiden edustavan kaikkien rahdinantajien toimintaa, niistä voidaan päätellä, että noin 60:tä prosenttia relevanteilla markkinoilla kuljetetusta lastista koski palvelusopimuksen puitteissa asetettu velvollisuus kuljettaa vähimmäismääriä tietyllä varustamolla. TACA:n osapuolten noin 60 prosentin markkinaosuudesta kyseisessä liikenteessä riidanalaisen päätöksen kohteena olevana ajanjaksona voidaan siis päätellä, että noin 36 prosenttia tästä lastista liittyi TACA:n osapuoliin.

1034 Tällainen riippuvuusaste voi rajoittaa tuntuvasti kilpailijoiden pääsyä relevanteille markkinoille (ks. vastaavasti asia T-9/93, Schöller v. komissio, tuomio 8.6.1995, Kok. 1995, s. II-1611, 81 kohta). Palvelusopimuksissa ei tosin oikeudellisesti määrätä yksinostovelvoitetta, minkä vuoksi rahdinantajalla on oikeus kuljetuttaa tällaisen sopimuksen kattamat määrät toisella varustamolla. Koska vähimmäismäärien kuljettamista koskevan velvollisuuden noudattamatta jättäminen on sanktioitu merkittävillä sopimussakoilla, palvelusopimukset ovat omiaan kannustamaan rahdinantajia kuljetuttamaan kyseiset määrät ensisijaisesti sillä varustamolla, johon ne ovat sopimussuhteessa.

1035 Näistä syistä komissio on katsonut perustellusti, että palvelusopimukset muodostivat merkittävän esteen mahdollisten kilpailijoiden markkinoille pääsylle.

1036 Kantajien tältä osin esittämät väitteet on näin ollen hylättävä.

iv) Johtopäätös mahdollisesta kilpailusta

1037 Kaiken edellä esitetyn perusteella kantajien kanneperusteet ja väitteet mahdollisesta kilpailusta on hylättävä.

4. TACA:n sisäinen kilpailu

a) Asianosaisten lausumat

1038 Kantajat arvostelevat komissiota siitä, että se ei ole ottanut huomioon TACA:n osapuolten sisäistä kilpailua analysoidessaan niiden kollektiivista valta-asemaa relevanteilla markkinoilla.

1039 Kantajat katsovat, että vaikka kyseessä olevia yrityksiä katsottaisiin voitavan arvioida yhdessä, todisteet sisäisestä hintakilpailusta tai muusta kuin hinnoilla käytävästä kilpailusta ovat merkityksellisiä määritettäessä niiden kykyä toimia yhdessä (sekä sisäisistä että ulkoisista) kilpailijoista, asiakkaista ja kuluttajista riippumatta. Kantajien mukaan sisäinen kilpailu rajoittaa kyseisten yritysten mahdollisuutta toimia kollektiivisesti. Esimerkiksi sisäinen hintakilpailu estää kyseisiä yrityksiä vahvistamasta yhdessä kohtuuttomia hintoja. Komissio on myöntänyt, että se, että TACA:n osapuolilla on yhteinen määräävä markkina-asema, ei estä yksittäisiä eroavuuksia yhteisestä kaupallisesta strategiasta. Nämä eroavuudet on näin ollen otettava huomioon arvioitaessa, onko kyseisillä yrityksillä määräävä markkina-asema. Kantajat viittaavat tältä osin edellä yhteistä määräävää markkina-asemaa tutkittaessa esitettyihin todisteisiin.

1040 Komissio vaatii ECTU:n tukemana esillä olevan kanneperusteen hylkäämistä.

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

1041 Edellä 735 kohdassa on todettu, että TACA:n osapuolten sisäisen kilpailun taso ei estänyt näiden osapuolten relevanteilla markkinoilla olleen aseman arviointia yhdessä. Esillä olevissa kanneperusteissaan kantajat väittävät kuitenkin, että TACA:n osapuolten välinen sisäinen kilpailu oli riittävää kyseenalaistaakseen niiden määräävän aseman näillä markkinoilla.

1042 Oikeuskäytännön mukaan (edellä 765 kohdassa mainittu asia Hoffmann-La Roche, tuomion 38 kohta) kysymys siitä, onko TACA:n osapuolilla yhdessä määräävä markkina-asema Atlantin ylittävässä liikenteessä, riippuu yksinomaan näiden osapuolten kyvystä toimia itsenäisesti riippumatta ulkoisista kilpailupaineista, jotka aiheutuvat muun muassa konferenssin ulkopuolisten kilpailijoiden ja rahdinantajien toiminnasta. Vaikka kyseisten yritysten sisäisen kilpailun taso voi mahdollisesti johtaa siihen, että niiden asemaa ei arvioida kollektiivisesti relevanteilla markkinoilla (edellä 595 kohdassa mainittu ns. Kali und Salz -tapaus, tuomion 233 kohta), se on sitä vastoin merkityksetön ratkaistaessa, onko tämä yhteinen markkina-asema määräävä.

1043 Ei voida pitää mahdottomana, kuten kantajat väittävät, että sisäinen kilpailu sellaisten yritysten välillä, joiden asemaa arvioidaan kollektiivisesti, voisi rajoittaa näiden yritysten päättämien hinnankorotusten laajuutta. Tästä seuraa kuitenkin, että jos kyseiset yritykset päättävät tällaisista hinnankorotuksista täysin itsenäisesti ottamatta huomioon ulkoista kilpailupainetta, näiden hinnankorotusten on katsottava johtuvan siitä, että yrityksillä on yhdessä määräävä markkina-asema. Jos kyseisen sisäisen kilpailun katsottaisiin rajoittavan näiden

hinnankorotusten laajuutta, tästä saattaisi korkeintaan seurata, että tällä tavoin vahvistetut hinnat eivät olisi kohtuuttomalla tasolla eivätkä merkitsisi näin ollen perustamissopimuksen 86 artiklassa tarkoitettua väärinkäyttöä. Kantajien väitteessä sekoitetaan siten määräävän markkina-aseman olemassaolo sen väärinkäyttöön.

1044 Kantajien väitteet TACA:n osapuolten sisäisestä kilpailusta on näin ollen hylättävä.

5. Hintavaihtelut kyseessä olevassa liikenteessä

a) Asianosaisten lausumat

1045 Kantajat väittävät, että hintavaihtelut Atlantin ylittävässä liikenteessä ovat ristiriidassa määräävää markkina-asemaa koskevan toteamuksen kanssa.

1046 Kantajat toteavat ensinnäkin, että jos ne eivät olisi joutuneet kohtaamaan ulkoista kilpailua, niitä ei olisi kannustettu kuljettamaan lastia muilla kuin konferenssin "tavanomaisilla maksuilla" TVR-maksuja tai palvelusopimuksia noudattaen. Kantajat huomauttavat, että TACA:n "tavanomaisilla maksuilla" kuljetetun lastin määrä ja suhteellinen osuus ovat jatkuvasti pienentyneet vuosina 1994—1997. Sen sijaan TVR-maksujen ja kaikkien palvelusopimusten (eli konferenssin palvelusopimusten, erillisten palvelusopimusten ja yhteisten palvelusopimusten) perusteella kuljetetun lastin määrä ja suhteellinen osuus ovat kasvaneet kyseisenä ajanjaksona. Kantajat tuovat vielä esille, että konferenssin palveluso-

pimusten perusteella kuljetetun lastin määrä ja suhteellinen osuus ovat pienentyneet vuosina 1996—1997 vuoteen 1994 verrattuna, kun taas erillisten ja yhteisten palvelusopimusten perusteella kuljetetun lastin määrä on kasvanut. Kantajat korostavat niin ikään, että palvelusopimusten maksut ovat vuosina 1996 ja 1997 sisältäneet suuremman alennuksen konferenssin "tavanomaisista maksuista" kuin vuonna 1994. Ne päättelevät tämän osoittavan, että konferenssin palvelusopimusten maksut ovat alentuneet ajanjaksona 1994—1997.

1047 Kantajat huomauttavat, että komissio vain toteaa, etteivät TVR-maksut ja palvelusopimukset ole itsessään todisteita ulkoisesta kilpailusta. Komissio ei kuitenkaan selitä, miksi "tavanomaisilla maksuilla" kuljetetun lastin määrä ja suhteellinen osuus ovat pienentyneet ja miksi TVRIA:n ja palvelusopimusten perusteella kuljetetun lastin määrä ja suhteellinen osuus ovat kasvaneet kyseisenä ajanjaksona.

1048 Kantajat toteavat, että komissio tyytyy vastineessaan vain arvostelemaan Mercerin raporttia, jonka mukaan nämä kuljetusmaksujen alennukset voivat kilpailulle avoimilla merikuljetusmarkkinoilla ilmetä ennen todellista kustannusten alenemista. Kantajat huomauttavat kuitenkin, että komissio ei kiistä kuljetusmaksujen alentamista ennakolta, vaan pitää vääränä siitä tehtyä päätelmää, jonka mukaan markkinoilla esiintyy voimakasta hintakilpailua. Tämän päätelmän vääränä pitäminen perustuu virheelliseen olettamaan, jonka mukaan kantajien kuljetusmaksut olivat kohtuuttoman suuria.

1049 Komission toteamuksessa, jonka mukaan vuoden 1995 alkupuoliskolla 40 prosenttia kaikesta TACA:n lastista siirtyi tariffin maksuihin, ei eroteta konferenssin "tariffiluokkien maksuja" ja muita tariffista ilmeneviä maksuja eli TVR-maksuja ja itsenäistä toimintaa.

1050 Toiseksi kantajat väittävät, että 75 prosentin suuruiset hintavaihtelut niiden palvelusopimuksissa osoittavat, että ajanjaksona 1993—1998 länteen suuntautuvan liikenteen maksut Euroopan valuutoissa laskivat keskimäärin yli 15 prosenttia (inflaatio huomioon ottaen).

1051 Kantajat täsmentävät omaksumastaan menetelmästä, että toisin kuin komissio väittää, niiden analyysi ei ilmennä yksinomaan sen tuloksia kansallisissa valuutoissa vaan myös USD:eissa. Kantajat lisäävät, että tämän analyysin tuloksia on painotettu kunkin sopimuksen vähimmäismääriä koskevien sitoumusten mukaan kunkin palvelusopimuksen merkityksen kuvastamiseksi kokonaisarvioinnissa. Komission kritiikistä poiketen tämä painotus ei peitä niiden valta-aseman vaikutusta markkinoilla suhteessa pieniin rahdinantajiin. Kantajat katsovat vielä, että ne ovat perustellusti mukauttaneet maksutietoja heijastaakseen kyseessä olevien valuuttojen yleistä inflaatio- ja deflaatiotasoa, jota ne itse ja rahdinantajat ovat joutuneet noudattamaan kyseessä olevana ajanjaksona.

1052 Kantajat huomauttavat, että niiden analyysissä todettu laskusuuntaus vahvistaa kuljetusmaksuihin ajanjaksona 1993—1998 kohdistuneen paineen, jonka osalta Drewry Shipping Consultants (*Global Container Markets, Prospects and Profitability in a High Growth Era*, Lontoo, 1996) on todennut, että Atlantin ylittävien reittien kuljetusmaksut olivat reaalisesti laskeneet.

1053 Kantajat toteavat, että komissio on riidanalaisessa päätöksessä (324 perustelukappale ja taulukko 11) päätellyt oman hintavaihteluja koskevan analyysinsä perusteella, että viiden vuoden ajanjaksona (1993—1997) merikuljetusten maksut ovat nousseet 8 prosenttia, kun taas maakuljetusten maksut yhteisössä ovat laskeneet 4 prosenttia. Komissio ei kuitenkaan selitä mitenkään ristiriitaa tämän päätelmän ja väitetiedoksiannon 118 ja 119 kohdassa toistetun kantelijoiden (ESC) lausuman välillä, jonka mukaan hinnankorotukset vuonna 1995 johtavat yli 80 prosentin kokonaiskorotukseen kolmen vuoden ajanjaksona. Kantajat

korostavat vielä kontrastia 324 perustelukappaleessa ja taulukossa 11 tehdyn päätelmän ja toisaalta 325 ja 328 perustelukappaleessa, joissa viitataan "voimakkaaseen markkina-asemaan" ja "merkittäviin hinnankorotuksiin molemmilla reiteillä", esitettyjen toteamusten välillä.

1054 Kantajat toteavat komission pohtineen vastineessaan, onko hintavertailuista todella hyötyä, kun kyse on monopoliasemassa olevista yrityksistä, jollei näytetä, että kilpailulle avoimilla markkinoilla hinnat olisivat olleet kyseessä olevien yritysten hintoja alemmat. Kantajat huomauttavat kuitenkin, että komissio perustaa riidanalaisessa päätöksessä määräävää markkina-asemaa koskevan toteamuksensa hintavaihteluja koskevaan analyysiin eikä osoita, että hinnat olisivat olleet alemmat kilpailulle avoimilla markkinoilla.

1055 Kantajat katsovat vielä, että riidanalaisen päätöksen 320—328 perustelukappaleessa esitetty hinta-analyysi perustuu useista syistä virheelliseen menetelmään. Ensinnäkin palvelusopimuksista käytetty otos on liian pieni: tutkitut palvelusopimukset koskevat 10:tä rahdinantajaa yhteensä 500 rahdinantajasta ja suurin tiettynä ajanjaksona tutkittu rahdinantajien lukumäärä on 8. Komissio ei myöskään selitä, millä perusteella se on valinnut nämä 10 rahdinantajaa verrattuna kaikkiin muihin rahdinantajiin, jotka olisivat voineet täyttää komission kriteerit. Toiseksi, tutkittujen palvelusopimusten perusteella kuljetetun rahdin määrä vastaa suhteellisen pientä osuutta kantajien kuljettaman lastin kokonaismäärästä (valittujen 10 rahdinantajan lastin määrä oli 6,4 prosenttia kaikesta kantajien palvelusopimusten perusteella kuljettamasta lastista vuonna 1993, 5,1 prosenttia vuonna 1994 ja 7 prosenttia vuonna 1995). Kolmanneksi, kasvuprosentteja ei ole mitenkään painotettu tutkittujen palvelusopimusten suhteellisen (määrällisen) merkityksen korostamiseksi. Neljänneksi, vuoden 1992 valinta viitevuodeksi on subjektiivista, sillä kyseisenä vuonna Atlantin ylittävän liikenteen kuljetusmaksut laskivat erittäin tuntuvasti. Viidenneksi, analyysissä ei oteta huomioon rahdin liitännäiskustannuksia.

1056 Kantajat katsovat joka tapauksessa, että vaikka tutkimus olisi luotettava, komissio ei ole osoittanut määräävän markkina-aseman olemassaoloa. Ne tuovat esille, että komissio toteaa esimerkiksi, että ajanjaksona 1993—1997 valtamerikuljetusmaksut nousivat 8 prosenttia (riidanalaisen päätöksen taulukko 11) ja että maakuljetusmaksut laskivat 4 prosenttia. Näissä muutoksissa ei kuitenkaan ole otettu inflaatiota huomioon.

1057 Hintavaihteluja koskeva analyysi, jonka komissio on tehnyt kantajien TACA:n osapuolten 75 palvelusopimuksesta tehdystä tutkimuksesta toimittamien tietojen perusteella, on kantajien mukaan niin ikään virheellinen, koska näitä tietoja ei ole mukautettu inflaation huomioon ottamiseksi, niitä ei ole painotettu määrän perusteella ja niistä puuttuvat käsittelykustannuksista terminaalissa perittävät maksut ja lisämaksut. Lisäksi komissio on vastoin menetelmää, jota sen on tarkoitus noudattaa, jättänyt huomiotta rahdinantajia, jotka ovat kuitenkin tehneet palvelusopimuksia vuonna 1993 ja palvelusopimuksia tai sopimuksia TVR-maksuista vuonna 1996.

1058 Kantajat arvostelevat komissiota vielä siitä, ettei se ole ilmoittanut aritmeettista menetelmää ja perustietoja, joita on käytetty laskettaessa riidanalaisen päätöksen 320—328 perustelukappaleessa palvelusopimusten hinnankorostukset (riidanalaisen päätöksen liitteessä IV vain esitetään näiden laskelmien tulokset). Ne arvostelevat komissiota myös siitä, että se on perustanut analyysinsä riidanalaisen päätöksen 320 perustelukappaleessa TAA:n/TACA:n palvelusopimusten hintavaihteluiden osalta hyvin pieneen osaan kaikista konferenssin palvelusopimuksista ottamatta huomioon inflaatiota.

1059 Kantaja asiassa T-213/98 vetoaa vielä useisiin eri kanneperusteisiin, jotka koskevat arviointivirhettä ja/tai perustelujen puutteellisuutta.

1060 Kantaja väittää ensinnäkin, että komissio ei saisi vedota eri tuotteille niiden arvoon liittyvin perustein asetettuihin erilaisiin hintoihin vahvistaakseen olettamansa määräävästä markkina-asemasta (riidanalaisen päätöksen 534 perus-

telukappale), koska tariffien eriyttäminen tavaroiden arvon perusteella muodostaa merikuljetusten alalla vakiintuneen käytännön, joka on nimenomaisesti vahvistettu Unctadin käytännesäännöissä (12 artiklan b alakohta). Komission väite, jonka mukaan vähemmän keskittyneillä markkinoilla kuljetushinnat määrättäisiin "todellisten kustannusten ja markkinavoimien perusteella" (535 perustelukappale), on virheellinen, sillä erilaiset hinnat voivat perustua asiakkaiden "maksukykyyn", kuten usein lentokuljetusten alalla tapahtuu. Kantaja katsoo joka tapauksessa, että eriytettyjen hintojen ja määräävän markkina-aseman välisen yhteyden puuttumisesta on osoituksena se, että lähes kaikki varustamot tarjoavat kaikilla reiteillä tavaran arvon mukaan vaihtelevia tariffeja.

1061 Toiseksi kantaja arvostelee komissiota siitä, että se on tukeutunut siihen, että TACA:n vahvistama valuuttalisä (CAF) on syrjivä määränpään sataman tai lastaussataman mukaan (riidanalaisen päätöksen 536 perustelukappale). Kantaja huomauttaa, että komission päättely on epäselvä ja ristiriitainen, sillä todettuaan, että valuuttalisien erilaisuutta ei voitu perustella taloudellisesti, komissio ilmoittaa kuitenkin, ettei riidanalaisessa päätöksessä käsitellä sitä, täyttääkö TACA:n osapuolten valuuttalisäsopimus asetuksen N:o 4056/86 4 artiklassa asetetut edellytykset, jotka koskevat juuri erilaisten valuuttalisien taloudellisia perusteita. Kantaja väittää vielä, että komissio ei ole selittänyt niitä syitä, joiden vuoksi väitetyllä syrjinnällä vuonna 1997 olisi merkitystä arvioitaessa määräävän markkina-aseman olemassaoloa vuosina 1994—1996.

1062 Kolmanneksi kantaja arvostelee komissiota siitä, että se on tukeutunut siihen, että TACA on hintajohtaja (riidanalaisen päätöksen 541 ja 542 perustelukappale). Kantaja väittää, että kuten komissio myöntää riidanalaisen päätöksen 329 perustelukappaleessa, konferenssin ulkopuolisten varustamojen pyrkimys seurata konferenssia käyttämällä yhtenäistä tariffia viitetariffina liittyy konferenssien edistämään vakauteen merikuljetusten alalla. Näissä olosuhteissa sitä, että TACA-sopimus on "yksi kaikkein rajoittavimmista" sopimuksista tai sitä, että TACA on "hintajohtajan maineessa", ei voida pitää merkityksellisenä

arvioitaessa, onko TACA:lla määräävä markkina-asema. Sama pätee kantajan mielestä 548 perustelukappaleessa esitettyyn toteamukseen, jonka mukaan tämän hintajohtajuuden vuoksi on epätodennäköistä, että yksikään kilpailija uskaltaisi horjuttaa markkinoita ryhtymällä aggressiiviseen hintakilpailuun TACA:n kanssa.

1063 Komissio katsoo ECTU:n tukemana, että esillä olevat kanneperusteet ovat perusteettomia.

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

1064 Esillä olevilla kanneperusteillaan kantajat väittävät, että hintavaihtelut Atlantin ylittävässä liikenteessä ovat ristiriidassa määräävän markkina-aseman olemassaolon kanssa. Ne korostavat, että tariffin mukaisin tavanomaisin maksuin kuljetetun lastin määrä on vähentynyt jatkuvasti TVR-maksujen ja palvelusopimusten eduksi ja että TACA:n soveltamat kuljetusmaksut ovat laskeneet kyseessä olevana ajanjaksona.

i) Tavanomaisin maksuin kuljetetun lastin osuus verrattuna TVR-maksujen ja palvelusopimusten perusteella kuljetettuun lastiin

1065 Asiassa ei ole kiistetty, että riidanalaisen päätöksen kohteena olevana ajanjaksona noin 60 prosenttia TACA:n kuljettamasta lastista on viety TVR-maksujen ja palvelusopimusten perusteella. Komissio on itse myöntänyt ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle toimittamissaan kirjelmissä, että kyse on "merkittävästä" osuudesta. On selvää, että TVR-maksut ja palvelusopimukset mahdollistavat sen, että linjakonferenssin jäsenet voivat myöntää asiakkailleen

hinnanalennuksia tariffissa määrättyihin tavanomaisiin maksuihin nähden. Kuten riidanalaisen päätöksen 457 ja 459 perustelukappaleesta ilmenee, kun TVR-maksut johtavat kaikille rahdinantajille yhteisellä ja yhdenmukaisella perusteella myönnettävään alennukseen volyymin ja kuljetettavan määrän mukaan, palvelusopimukset voivat johtaa tällaisen alennuksen myöntämiseen yksilöllisellä perusteella linjakonferenssin ja rahdinantajan välillä neuvoteltujen ehtojen mukaan.

1066 Voidaan näin ollen pitää näytettynä, että riidanalaisen päätöksen kohteena olevana ajanjaksona yli puolet TACA:n osapuolten kuljettamasta lastista on kuljetettu alennetuin kuljetusmaksuin TACA:n tariffin korkeampiin maksuihin verrattuna.

1067 Toisin kuin kantajat väittävät, tämä seikka ei kuitenkaan sellaisenaan millään tavoin osoita, että TACA:n osapuolilla ei olisi ollut määräävää markkina-asemaa kyseessä olevana ajanjaksona. Se, että yritys myöntää alennuksia asiakkailleen, ei ole missään tapauksessa osoitus siitä, ettei tällä yrityksellä olisi määräävää asemaa relevanteilla markkinoilla. Kuten komissio on perustellusti huomauttanut istunnossa vastauksena ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kysymykseen, on yleistä, että määräävässä asemassa tietyillä markkinoilla oleva yritys myöntää asiakkailleen alennuksia, esimerkiksi saadakseen tehokkuus- ja mittakaavaetuja tai sitouttaakseen kyseiset asiakkaat kanta-asiakkuuteen (ks. mm. edellä 765 kohdassa mainittu asia Hoffmann-La Roche v. komissio, tuomion 90 ja 91 kohta ja edellä 337 kohdassa mainittu asia Michelin v. komissio, tuomion 71 kohta). Määräävä markkina-asema liittyy näet enemmän yrityksen mahdollisuuteen vahvistaa hintansa täysin itsenäisesti, ulkoista kilpailupainetta huomioon ottamatta, kuin mahdollisuuteen vahvistaa kaikkein korkeimmat hinnat.

1068 Tarvitsematta lausua TACA:n osapuolten myöntämien alennusten tarkasta luonteesta esillä olevassa asiassa on todettava, että kantajat eivät voi kiistääkseen määräävää asemaansa relevanteilla markkinoilla vedota siihen, että nämä osapuolet myöntävät alennuksia rahdinantajille TVR-maksuista tai palvelusopimuksista.

1069 Komissio on riidanalaisessa päätöksessä osoittanut, että TVR-maksuista ja palvelusopimuksista myönnetyt alennukset päinvastoin vahvistivat TACA:n osapuolten määräävän markkina-aseman, koska ne ilmensivät TACA:n osapuolten mahdollisuutta syrjiä rahdinantajia hinnoilla.

1070 Komissio on riidanalaisen päätöksen 203—213 perustelukappaleessa todennut, että TACA:n osapuolet pyrkivät veloittamaan sen, mitä kukin rahdinantaja pystyi maksamaan, nostaakseen tulojaan kustannuksia lisäämättä. Komissio on todennut TACA:n osapuolten harjoittaneen syrjintää kolmella eri asteella. Ensimmäisen asteen hintasyrjinnässä asiakas maksaa 206 perustelukappaleen mukaan tietyn hinnan tietystä yksiköstä tai palvelusta ja eri hinnan seuraavista yksiköistä tai palveluista. Toisen asteen hintasyrjintään, jota harjoitetaan TVR-maksuilla ja palvelusopimuksilla, kuuluu 207 perustelukappaleen mukaan hintojen asettaminen ostetun määrän perusteella. Kolmannen asteen hintasyrjinnässä, joka ilmenee tariffin jaossa koodeihin ja itsenäisessä toiminnassa, asiakkaat erotellaan 208 ja 213 perustelukappaleen mukaan useisiin luokkiin ja kullekin asiakasluokalle asetetaan eri hinta.

1071 Riidanalaisen päätöksen 534 perustelukappaleessa komissio on katsonut, että tämä mahdollisuus syrjintään vahvisti TACA:n osapuolten markkinaosuuksista päätellyn määräävän markkina-aseman. Komissio huomauttaa ensinnäkin, että "TACA:n merikuljetuspalveluja koskevassa tariffissa asetetaan eri tuotteille niiden arvoon liittyvin perustein erilaiset hinnat[, ja] vaikka hintojen vaihteluväli on huomattavasti kapeampi kuin tavaroiden arvon vaihteluväli, hinnat voivat silti vaihdella jopa viisinkertaisesti [ja että] toisin sanoen, vaikka kontin kuljetuskustannukset eivät liity juuri millään tavalla siihen, millaista tavaraa kuljetetaan, rahtikustannukset ovat arvokkaita tavaroita kuljetettaessa jopa viisi kertaa suuremmat kuin vähemmän arvokkaita tavaroita kuljetettaessa". Riidanalaisen päätöksen 535 perustelukappaleessa todetaan seuraavaa:

"Tällainen eriytetty hinnoittelujärjestelmä, jonka tarkoituksena on tulojen maksimoiminen, esiintyy yleensä ainoastaan sellaisissa markkinatilanteissa, joissa

yhdellä tai useammalla yrityksellä on huomattava markkinavoima. Kuljetusmarkkinoilla, joilla markkinavoimat eivät ole olleet merkittävällä tavalla keskittyneet, kuljetushinnat määrättäisiin todennäköisesti tarjolla olevan palvelutyypin eikä kuljetettavien tavaroiden mukaan todellisten kustannusten ja markkinavoimien perusteella."

1072 Tämän jälkeen komissio toteaa 536 ja 537 perustelukappaleessa, että lisäesimerkki TACA:n asettamien kuljetusehtojen syrjivyydestä liittyy valuuttalisiin, joiden määrä vaihtelee huomattavasti määränpää- ja lähtösataman mukaan.

1073 Näitä toteamuksia ei kyseenalaista kantajan asiassa T-213/98 korostama seikka, jonka mukaan lähes kaikki varustamot tarjoavat kaikilla reiteillä tavaroiden arvon mukaan vaihtelevia hintoja. Kantaja on itse korostanut, että konferenssin ulkopuolisten varustamojen pyrkimys seurata konferenssia käyttämällä yhtenäistä tariffia viitetariffina liittyi asetuksessa N:o 4056/86 tarkoitettuun konferenssien edistämään vakauteen merikuljetusten alalla. Kyseessä olevasta liikenteestä komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 548 perustelukappaleessa kantajien sitä kiistämättä, että "koska TACA on hintajohtaja, on — — epätodennäköistä, että yksikään kilpailija uskaltaisi horjuttaa markkinoita ryhtymällä aggressiiviseen hintakilpailuun sen kanssa".

1074 Näissä olosuhteissa se, että muilla reiteillä toimivat varustamot, joilla ei ole määräävää markkina-asemaa, noudattavat määräävässä asemassa olevien varustamojen tavoin syrjivää hintapolitiikkaa rahdinantajiin nähden, ei osoita, ettei hintasyrjintä ole merkityksellinen seikka todettaessa määräävä markkina-asema tietyillä markkinoilla, vaan osoittaa korkeintaan muussa kuin määräävässä asemassa olevien varustamojen pyrkivän seuraamaan määräävässä asemassa olevien varustamojen hintapolitiikkaa.

1075 Saman kantajan esiin tuoma seikka, jonka mukaan riidanalaisen päätöksen 536 perustelukappaleessa korostettu valuuttalisän syrjivyys perustuu tietoihin vuodelta 1997 eli riidanalaisen päätöksen kohteena olevaa ajanjaksoa myöhemmältä vuodelta, on merkityksetön. Koska komissio ei ole riidanalaisen päätöksen päätösosassa todennut, että kyseinen syrjintä on kiellettyä, vaan ainoastaan vetoaa tähän syrjintään esimerkkinä TACA:n osapuolten mahdollisuudesta — jota kantajat eivät ole kiistäneet — harjoittaa hintasyrjintää, komissio saattoi havainnollistaa kantaansa viittaamalla tietoihin riidanalaisen päätöksen kohteena olevaa ajanjaksoa myöhemmältä ajalta.

1076 Sikäli kuin kantaja vetoaa riidanalainen päätöksen virheellisiin perusteluihin, riittää kun todetaan, että tältä osin esitetyt väitteet ovat päällekkäisiä arviointivirhettä koskevien kanneperusteiden kanssa ja että niillä pyritään näin ollen kiistämään riidanalaiseen päätökseen sisältyvät arvioinnit (edellä 746 kohdassa mainittu asia komissio v. Sytraval ja Brink's France, tuomion 67 kohta). Näin ollen näillä väitteillä ei ole merkitystä tutkittaessa, onko perusteluvelvollisuutta noudatettu (edellä 196 kohdassa mainittu ns. FEFC-tapaus, tuomion 425 ja 431 kohta).

1077 Tästä seuraa, että yksikään kantajien esittämistä seikoista, jotka koskevat alennuksia tariffin korkeimmista kuljetusmaksuista, ei kyseenalaista komission toteamusta TACA:n osapuolten määräävästä asemasta relevanteilla markkinoilla.

ii) TACA:n osapuolten toteuttamat hinnankorotukset

1078 Kantajat kiistävät esillä olevilla kanneperusteillaan riidanalaisen päätöksen 320—328 perustelukappaleessa esitetyn hintatutkimuksen vuosina 1992—1997 tehtyjen TAA:n/TACA:n palvelusopimusten hintavaihteluista maa- ja merikulje-

tusosuuksilla (jäljempänä tutkimus palvelusopimusten hinnoista). Komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 324 perustelukappaleessa, että "tutkimuksen selkein päätelmä on, että hintojen nousu oli vuosina 1993—1996 meriliikenneosuuksilla 10,4 prosenttiyksikköä suurempi kuin yhteisön maakuljetusosuuksilla".

1079 Riidanalaisesta päätöksestä ilmenee komission tukeutuneen näihin tutkimustuloksiin todetessaan 543 perustelukappaleessa, että rahdinantajien rajoitetuista mahdollisuuksista kääntyä TACA:n kilpailijoiden puoleen oli osoituksena se, että TACA saattoi "tehdä säännöllisiä, vaikkakin pieniä, hinnankorotuksia vuosina 1994—1996", "täysin päinvastoin kuin maailman kaksi muuta valtareittiä".

1080 On katsottava kantajien tavoin, että palvelusopimusten kuljetusmaksuja koskevan tutkimuksen tulokset eivät ole kovin ratkaisevia. Vaikka vuosina 1993—1996 meriosuuksien hinnat nousivatkin kyseisen tutkimuksen mukaan 15,5 prosenttia, kun taas maakuljetushinnat nousivat vain 5,1 prosenttia, riidanalaisesta päätöksestä ei ilmene, että tässä tutkimuksessa tarkasteltaisiin erityisesti hintavaihteluja riidanalaisen päätöksen kohteena olevana ajanjaksona eli vuosina 1994—1996. Muiden tässä tutkimuksessa esitettyjen tulosten perusteella ei voida päätellä, että hintakehitys kyseisenä ajanjaksona olisi ollut samanlainen kuin vuosina 1993—1996. Ajanjaksona 1992—1996 saman tutkimuksen mukaan merikuljetushinnat nousivat vähemmän kuin maakuljetushinnat, kun taas ajanjaksona 1992—1997 merikuljetushintojen nousu ylitti vähän maakuljetushintojen nousun. Näiden päinvastaisten tutkimustulosten perusteella ei voida tehdä johtopäätöstä määräävän markkina-aseman toteamiseksi.

1081 Tähän tutkimukseen vaikuttavista virheistä riippumatta on todettava, että komissio perustaa riidanalaisen päätöksen 543 perustelukappaleessa olevan toteamuksensa, jonka mukaan TACA:n osapuolet ovat korottaneet hintoja

säännöllisesti, myös riidanalaisen päätöksen 307—319 perustelukappaleessa esitetyn, toisen tutkimuksen tuloksiin, ennen palvelusopimuksia koskevan tutkimuksen tuloksia. Tässä TACA:n keskimääräistä tuottoa TEU:ta kohden vuosina 1992—1996 koskevassa toisessa tutkimuksessa (jäljempänä tutkimus keskimääräisistä tuotoista) komissio toteaa lopuksi, kuten 318 ja 319 perustelukappaleessa selostetaan, että "TACA:n osapuolten tuotot TEU:ta kohden (eli rahdinantajien maksama keskimääräinen hinta yhden TEU:n kuljettamisesta meritse) kasvoivat vuosina 1992—1996 itään suuntautuneiden kuljetusten osalta keskimäärin 8 prosenttia ja länteen suuntautuneiden kuljetusten osalta keskimäärin 18 prosenttia" ja että "useiden TACA:n osapuolten keskimääräinen tuotto TEU:ta kohden on pienentynyt ilman, että niiden markkinaosuus näyttäisi kasvaneen". Riidanalaisen päätöksen 314, 315 ja 317 perustelukappaleesta ilmenee vielä, että keskimääräisen tuoton kasvu olisi ollut vielä huomattavampaa, jos FMC ei olisi pakottanut TACA:n osapuolia alentamaan vuoden 1995 tariffeja ja palvelusopimushintoja vuoden 1994 tasolle.

1082 Kantajat eivät kiistä keskimääräisiä tuottoja koskevan tutkimuksen tuloksia. Näissä olosuhteissa voidaan katsoa, että riidanalaisessa päätöksessä esitetty keskimääräisiä tuottoja koskeva tutkimus tukee riittävällä tavalla riidanalaisen päätöksen 543 perustelukappaleessa esitettyä toteamusta, jonka mukaan TACA:n osapuolet ovat korottaneet hintoja säännöllisesti.

1083 Näin ollen sillä, että palvelusopimusten hinnoista tehdyn tutkimuksen tulokset eivät tue 543 perustelukappaleessa esitettyä toteamusta, ei ole merkitystä, jos sen oletetaan pitävän paikkansa.

1084 Joka tapauksessa on korostettava, että riidanalaisen päätöksen 543 perustelukappaleessa esitetty toteamus, jonka mukaan TACA:n osapuolet ovat korottaneet hintoja säännöllisesti, on vain yksi riidanalaisen päätöksen 532—549 perustelukappaleessa esitetyistä lukuisista todisteista, joilla on pyritty näyttämään määräävä markkina-asema toteen. Vaikka mahdollisuus toteuttaa säännöllisiä hinnankorotuksia saattaa kiistatta viitata määräävään markkina-asemaan, se ei missään tapauksessa ole tämän aseman välttämätön osa, sillä

määräävässä asemassa olevan yrityksen hintoja koskeva itsenäisyys liittyy pikemminkin mahdollisuuteen vahvistaa hintoja tarvitsematta ottaa huomioon kilpailijoiden, asiakkaiden ja toimittajien reaktioita kuin mahdollisuuteen korottaa näitä hintoja (ks. vastaavasti edellä 95 kohdassa mainittu asia AKZO v. komissio, tuomion 70—72 kohta).

1085 Esillä olevassa asiassa on kuitenkin todettava, että edellä esitettyjen kanneperusteiden ja väitteiden tarkastelusta ilmenee, että TACA:n osapuolten määräävän markkina-aseman tueksi on esitetty riidanalaisessa päätöksessä riittävästi muuta näyttöä, joka koskee paitsi niiden erittäin huomattavaa markkinaosuutta, myös niiden mahdollisuutta harjoittaa hintasyrjintää ja toimivan ulkoisen kilpailun puuttumista, sellaisena kuin se ilmenee niiden osuudesta kyseisessä liikenteessä käytettävissä olevasta kapasiteetista, palvelusopimusten vaikutuksesta markkinoiden sulkeutumiseen, TACA:n hintajohtajuudesta ja kilpailijoiden asemasta hinnanottajina.

1086 Näillä perusteilla kantajien kanneperusteet ja väitteet hintavaihteluista kyseessä olevassa liikenteessä on hylättävä.

6. Johtopäätös kanneperusteista, jotka koskevat määräävää asemaa relevanteilla markkinoilla

1087 Kaiken edellä esitetyn perusteella kantajien kanneperusteet, jotka koskevat TACA:n osapuolten määräävää markkina-asemaa, on kokonaisuudessaan hylättävä.

C Johtopäätös toisesta osasta

1088 Edellä esitetyillä perusteilla kaikki toisen osan yhteydessä esitetyt kanneperusteet ja väitteet, jotka koskevat TACA:n osapuolten määräävää markkina-asemaa, on hylättävä.

Kolmas osa, jonka mukaan määräävää markkina-asemaa ei ole käytetty väärin

1089 Kantajat kiistävät tässä osassa esittämillään kanneperusteilla komission riidanalaisessa päätöksessä toteamat kaksi väärinkäyttöä, eli palvelusopimusten tekemisen ja sisällön laittoman rajoittamisen sekä markkinoiden kilpailurakenteen laittoman muuttamisen.

A Ensimmäinen väärinkäyttö, joka koskee palvelusopimusten tekemisen ja sisällön laitonta rajoittamista

1090 Kantajat ovat esittäneet ensimmäistä väärinkäyttöä koskevia kahdenlaisia kanneperusteita ja väitteitä riidanalaista päätöstä vastaan. Ensinnäkin kantajat väittävät, että kukin tämän väärinkäytön muodostavista menettelytavoista on objektiivisesti perusteltu. Toiseksi kantajat väittävät, että riidanalainen päätös on useilta osin puutteellisesti perusteltu.

1. Ensimmäisen väärinkäytön muodostavien menettelytapojen objektiivinen perusteltavuus

a) Asianosaisten lausumat

1091 Kantajat väittävät ensinnäkin konferenssin palvelusopimuksia tarkastellessaan, että ehdot, joita TACA:n osapuolet asettivat vastuulausekkeille, palvelusopimusten pituudelle, useiden samanaikaisten sopimusten tekemiselle ja sopimussakoille ja joihin riidanalaisen päätöksen 556 perustelukappaleessa viitataan, ovat perusteltuja objektiivisista syistä. Ne kiistävät sen, että nämä perustelut koskisivat vain niiden omia intressejä. Ne katsovat, että näiden perustelujen objektiivisuuden osoittavat Yhdysvaltojen oikeudessa olevat useat viittaukset esillä olevaan tilanteeseen. Se, että TACA:n osapuolet ovat ilmoittaneet sopimuksestaan muutetun version, joka ei enää sisällä kohtuuttomia ehtoja ja muita riidanalaisessa päätöksessä todettuja kilpailunrajoituksia palvelusopimusten osalta, ei kuvasta sitä, että kantajat eivät luottaisi sopimuksensa pätevyyteen, vaan osoittaa niiden haluavan lopettaa riidan komission kanssa.

1092 Vastuulausekkeissa määrätään kantajien mukaan yleensä, että jos tariffin kuljetusmaksujen taso on rahdinantajan palvelusopimuksen tasoa alempi tai jos linjakonferenssi tekee toisen palvelusopimuksen, jossa sitoudutaan pienempään määrään ja alempaan kuljetusmaksuun, ensimmäisen sopimuksen allekirjoittanut rahdinantaja voi automaattisesti vedota alempaan kuljetusmaksuun.

1093 Kantajien mukaan vastuulausekkeiden kielto on perusteltua tarpeella säilyttää kuljetusmaksujen ja palvelujen vakaus. Vastuulausekkeet voivat näet vaarantaa linjakonferenssien aseman markkinoiden vakauttajana, mikä on juuri asetuksessa N:o 4056/86 säädetyn ryhmäpoikkeuksen tavoite. Yhdysvaltojen viranomaiset ovat Lykesin ja rahdinantajien yhdistyksen välisessä oikeudenkäynnissä vuonna 1995 katsoneet, että vastuulausekkeet voivat olla kilpailua rajoittavia siltä osin

kuin ne saattoivat kannustaa Lykesia olemaan myöntämättä kyseisen rahdinantajien yhdistyksen kilpailijoille edullisia kuljetusmaksuja. Yhdysvaltojen viranomaisten vakiintuneesta oikeuskäytännöstä ilmenee niin ikään, että ns. "suosituimman maan" lausekkeet ovat kilpailua rajoittavia. Kantajien mukaan on siis virheellistä väittää, että tämänkaltaisia lausekkeita olisi pidetty kilpailua rajoittavina vain poikkeustapauksissa.

1094 Toiseksi kantajat täsmentävät sopimusten pituutta tarkastellessaan, että TACA-sopimuksessa säädetyn ehdon tavoitteena on se, että TACA:n jäsenet sitoutuvat säilyttämään hintojen vakauden vähintään kalenterivuoden ajan, jolloin varustamo ja rahdinantaja voivat suunnitella ja arvioida tuloja ja menoja. Tämä etu on yhteensopiva riidanalaisen päätöksen 473 perustelukappaleessa tunnustettujen etujen kanssa. Tämän jälkeen kantajat väittävät, että kyseinen ehto lisää varustamojen kannalta hallinnollista tehokkuutta ja että sillä edistetään samassa asemassa olevien rahdinantajien yhdenvertaista kohtelua. Kantajien mukaan TACA-sopimuksessa määrätty yhden vuoden pituus on tavanomaisen palvelusopimuskäytännön mukainen. Kantajat arvioivat tämän tilanteen johtuvan siitä, että kansainvälisten linjaliikennemarkkinoiden muuttuvien edellytysten ja kuljetusmaksujen laskevan suuntauksen vuoksi rahdinantajat ovat haluttomia sitoutumaan erityisen vähimmäismäärän osalta tiettyyn kuljetusmaksuun vuotta pidemmäksi ajaksi. Kantajat huomauttavat vielä, että komissio ei ole näyttänyt, että TACA-sopimuksessa määrätty yhden, kahden tai kolmen vuoden pituus rajoittaisi tuntuvasti kilpailua. Palvelusopimusten kilpailun poistava vaikutus, johon komissio viittaa riidanalaisen päätöksen 225 ja 564 perustelukappaleessa, olisi huomattavampi, jos rahdinantajilla ja varustamoilla olisi oikeus tehdä palvelusopimuksia TACA-sopimuksessa sallittua pidemmäksi ajaksi.

1095 Kolmanneksi kantajat huomauttavat useista samanaikaisista sopimuksista, että TACA-sopimuksessa kielletään varustamoa tekemästä useaa sopimusta saman rahdinantajan kanssa ainoastaan siltä osin kuin nämä sopimukset koskevat kokonaan tai osittain saman lastin kuljettamista samalla reitillä tai sen osalla. Kantajien mukaan tämä kielto on tavanomaisen kauppatavan mukainen. Ne huomauttavat ensinnäkin, että jos nämä sopimukset olisi sallittu, TACA:n osa-

puolille annettaisiin tosiasiassa lupa muuttaa yksipuolisesti konferenssin sopimuksia. Tämän jälkeen ne väittävät, että päädyttäisiin eturistiriitaan, jos osapuolella olisi oikeus neuvotella konferenssin sopimus ja äänestää siitä ja sitten rikkoa tätä sopimusta tekemällä itse sopimus saman rahdinantajan kanssa samasta lastista eri ehdoin. Kantajien mukaan linjakonferenssiin kuuluvien varustamojen on valittava konferenssin palvelusopimukseen osallistumisen, TVR-maksujen vahvistamisen, itsenäisen toiminnan tai (vuodesta 1996) erillisen (tai yhdessä tehdyn erillisen) palvelusopimuksen tekemisen välillä. Kantajat huomauttavat vielä, että palvelusopimuksia (joko konferenssin tai erillisiä palvelusopimuksia) voidaan muuttaa, joten TACA-sopimuksen ehto ei sido peruuttamattomasti osapuolia. Osapuolet voivat esimerkiksi päättää lisätä uusia tavaroita tai määränpäitä.

1096 Neljänneksi kantajat katsovat sopimussakkojen osalta, että oikeus määrätä konferenssin palvelusopimuksessa määrättyjen velvoitteiden rikkomisen oikeudellisista seurauksista kuuluu erottamatta oikeuteen tehdä tällaisia sopimuksia. Ne korostavat, että sopimussakkolauseke on etukäteen tehty arvio vahingosta, joka aiheutuu varustamolle, jos rahdinantaja ei täytä palvelusopimuksen mukaisia, vähimmäismäärää koskevia velvoitteita. Kantajien mukaan tämän lausekkeen kohtuullisuus perustuu myös asetuksen N:o 4056/86 kymmenenteen perustelukappaleeseen, jonka mukaan linjakonferenssin jäsenet voivat sopia oikeudesta "määrätä seuraamuksia käyttäjille, jotka sopimattomin keinoin kiertävät konferenssien niille myöntämien alennusten, alennettujen kuljetusmaksujen tai palkkioiden vastineeksi vaadittua lojaliteettivelvoitetta". Kantajat väittävät vielä, että sopimussakkolausekkeet ovat laillisia Yhdysvaltojen oikeudessa. Erityisesti FMC on yleiskirjeessään 1-89 katsonut, että määrättyjen sopimussakkojen on oltava huomattavia estääkseen tariffin kiertämisen palvelusopimuksilla. Kantajat huomauttavat lisäksi, että varustamolla ei ole muuta vaihtoehtoa rahdinantajan laiminlyödessä velvoitteensa kuin määrätä uusi kuljetusmaksu lastille, jonka kuljetusmaksusta on sovittu konferenssin sopimuksessa, mikä johtaa siihen, että rahdinantaja joutuu maksamaan TACA-sopimuksessa määrättyä sopimussakkoa suuremman summan.

1097 Toiseksi kantajat tarkastelevat erillisiä palvelusopimuksia ja väittävät, että niiden kielto perustuu konferenssin käytäntöön, joka on objektiivisesti perusteltu.

1098 Kantajat katsovat, että asetuksessa N:o 4056/86 linjakonferenssille asetettu velvollisuus toimia yhdenmukaisin tai yhteisin kuljetusmaksuin (1 artiklan 3 kohdan b alakohta) ja vahvistaa kuljetusmaksut ja -ehdot (3 artikla) oikeuttaa (mutta ei velvoita) konferenssin jäsenet kieltämään erillisten palvelusopimusten tekemisen. Kantajien mukaan erillisten palvelusopimusten kielto perustuu konferenssien tavanomaiseen käytäntöön tariffin yhtenäisyyden ja yhdenmukaisuuden säilyttämiseksi. Siten 1.1.1999 lukien, jolloin TACA:n jäsenet ottivat käyttöön luottamukselliset erilliset palvelusopimukset, Atlantin ylittävän liikenteen kuljetusmaksut ovat laskeneet huomattavasti (21 prosenttia verrattuna edelliseen vuoteen lännestä itään suuntautuvassa liikenteessä ja 14 prosenttia idästä länteen suuntautuvassa liikenteessä). Komissio ei ole selittänyt, miten oikeus tehdä rajoituksitta erillisiä palvelusopimuksia voitaisiin sovittaa yhteen yhdenmukaisten tai yhteisten kuljetusmaksujen noudattamista koskevan velvoitteen kanssa.

1099 Kantajat korostavat, että Atlantin ylittävässä liikenteessä toimivat linjakonferenssit ovat perinteisesti kieltäneet jäseniltään erillisten palvelusopimusten tekemisen. Riidanalaisen päätöksen 126 perustelukappaleessa on myönnetty, että konferenssit "eivät olleet koskaan avoimesti sallineet erillisiä palvelusopimuksia, ennen kuin TACA:n osapuolet ottivat ne käyttöön vuonna 1996". Muilla reiteillä erillisten palvelusopimusten tekemisen kielto on kantajien mukaan pikemminkin sääntö kuin poikkeus.

1100 Kantajat katsovat, että erillisten palvelusopimusten kielto on yhteensopiva Yhdysvaltojen oikeuden kanssa. US Shipping Actin nojalla voidaan kieltää linjakonferenssin jäsenten oikeus tehdä palvelusopimuksia (4 §:n a momentin 7 kohta). Tilannetta ei ole muuttanut vuoden 1995 ehdollinen järjestelysopimus. FMC ei ole päättänyt tässä ehdollisessa järjestelysopimuksessa, että linjakonferenssien pitää Yhdysvaltojen lainsäädännön perusteella antaa lupa erillisten palvelusopimusten tekemiseen, vaan asettanut TACA:n osapuolille velvollisuuden sallia erilliset palvelusopimukset vuonna 1996. Se ei sitä vastoin ole edellyttänyt, että nämä sopimukset sallitaan vuonna 1997 ja sitä seuraavina vuosina, joten TACA:n osapuolilla on ollut ehdollisen järjestelysopimuksen mukaisesti oikeus kieltää erilliset palvelusopimukset.

1101 Kolmanneksi kantajat väittävät konferenssin palvelusopimusten sääntöjen soveltamisesta erillisiin palvelusopimuksiin, että kun ne sallivat erilliset palvelusopimukset vuonna 1996, niillä oli US Shipping Actin nojalla oikeus säännellä niiden käyttöä ja kieltää niiden käyttö (4 §:n a momentin 7 kohta). TACA:n erillisiä palvelusopimuksia koskevien sääntöjen soveltaminen oli siis Yhdysvaltojen oikeuden perusteella laillista. Kantajat katsovat, että TACA:n palvelusopimuksia koskevien sääntöjen soveltaminen erillisiin palvelusopimuksiin oli edellytys FMC:n vuoden 1995 ehdolliselle järjestelysopimukselle. Kantajien mukaan FMC:n määräyksessä velvoitettiin TACA sallimaan erilliset palvelusopimukset vuodeksi 1996 ja määrättiin, että kyseisiin sopimuksiin on sovellettava TACA:n sääntöjä (eli TACA-sopimuksen 14 artiklan 2 kohtaa).

1102 Neljänneksi kantajat väittävät erillisten palvelusopimusten luottamuksellisuutta tarkastellessaan, että erillisten palvelusopimusten olennaisten tietojen ilmoittaminen (myös aikaisemmin tehtyjen sopimusten) on Yhdysvaltojen oikeudessa pakollista (US Shipping Actin 8 §:n c momentti). Vaikka rahdinantajan nimi ei sisälly Yhdysvaltojen lainsäädännössä lueteltuihin seikkoihin, jokainen asioista perillä oleva meriliikenteen alan toimija pystyy päättelemään tämän tiedon julkaistuista seikoista (eli matkojen pituudesta, kyseessä olevista tavaroista, vähimmäismäärästä, kuljetusmaksuista terminaalista toiseen, kestosta, palveluja koskevista sitoumuksista, sopimussakoista). Näissä olosuhteissa kantajat katsovat, että erillisiä palvelusopimuksia koskevien tietojen vastavuoroista ilmoittamista voidaan pitää US Shipping Actin mukaisten avoimuusedellytysten kannalta kohtuullisena.

1103 Kantaja asiassa T-213/98 väittää, että määräävässä markkina-asemassa oleva yritys ei voi ilman muuta näyttöä syyllistyä väärinkäyttöön noudattaessaan kaupallisia menettelytapoja, jotka voisivat olla myös sellaisen yrityksen, joka ei ole määräävässä markkina-asemassa (edellä 765 kohdassa mainittu asia Hoffmann-La Roche), jollei kyseisten menettelytapojen seurauksena ole sen määräävän markkina-aseman lujittuminen tai jäljellä olevan kilpailun väheneminen

markkinoilla. Kyseessä olevat palvelusopimuksia koskevat menettelytavat koskevat myös itsenäisiä varustamoja, eikä komissio ole näyttänyt näiden menettelytapojen lujittaneen TACA:n osapuolten väitettyä määräävää markkina-asemaa. Erillisten palvelusopimusten kiellon osalta kantaja korostaa tariffeja koskevia aloitteitaan, jotka se on toteuttanut kyseessä olevana ajanjaksona joko itsenäisenä toimintana, aikaan tai määrään perustuvina kuljetusmaksuina tai kuljettamalla lastia Kanadan kauttakulkusatamien kautta.

1104 Komissio katsoo ECTU:n tukemana, että nämä kanneperusteet ja väitteet eivät ole perusteltuja.

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

1105 Tutkittaessa esillä olevia kanneperusteita ja väitteitä, joilla kantajat väittävät ensimmäisen väärinkäytön muodostavien menettelytapojen olevan objektiivisesti perusteltuja, on huomattava, että komissio on riidanalaisen päätöksen päätösosan 6 artiklassa todennut, että TACA:n osapuolet ovat käyttäneet väärin yhteistä määräävää asemaansa sopimalla rajoittavansa mahdollisuuksia tehdä palvelusopimuksia ja palvelusopimusten sisältöä.

1106 Riidanalaisen päätöksen 551—558 perustelukappaleesta ilmenee, kuten komissio on vahvistanut vastauksena ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kysymyksiin, että tämä ensimmäinen väärinkäyttö muodostuu seuraavista menettelytavoista:

— erillisten palvelusopimusten täysi kielto vuosina 1994 ja 1995 (554 ja 557 perustelukappale), ja kun ne hyväksyttiin vuonna 1996, tiettyjen

TACA:n yhdessä vahvistamien ehtojen soveltaminen (554—556 perustelukappale) ja niiden ehtojen vastavuoroinen paljastaminen (552 perustelukappale)

— konferenssin palvelusopimusten osalta tiettyjen TACA:n yhdessä vahvistamien ehtojen soveltaminen (554—556 perustelukappale).

1107 Riidanalaisen päätöksen 556 perustelukappaleen sanamuodosta ilmenee, että kyseessä olevat TACA:n yhdessä vahvistamat ehdot koskevat vastuulausekkeita, palvelusopimusten pituutta, useiden samanaikaisten sopimusten tekemistä ja sopimussakkojen määrää. Näistä ehdoista määrätään TACA-sopimuksen 14 artiklan 2 kohdassa.

1108 Kantajat katsovat, että jokainen näistä menettelytavoista on objektiivisesti perusteltu perustamissopimuksen 86 artiklan kannalta. Ne vetoavat kolmenlaisiin perusteluihin, jotka koskevat näiden menettelytapojen välttämättömyyttä tiettyjen tavoitteiden saavuttamiseksi, niiden yhteensopivuutta meriliikenteen tavanomaisen käytännön kanssa ja niiden yhteensopivuutta Yhdysvaltojen oikeuden kanssa.

1109 Ennen näiden perustelujen tutkimista on korostettava, ettei yhteisön kilpailuoikeudessa ole säädetty mitään poikkeusta määräävän markkina-aseman väärinkäytön kiellosta. Toisin kuin perustamissopimuksen 85 artiklassa, 86 artiklassa ei anneta määräävässä markkina-asemassa oleville yrityksille oikeutta hakea yksittäispoikkeusta väärinkäyttöä merkitseville menettelytavoilleen (asia 66/86, Ahmed Saeed Flugreisen ja Silver Line Reisebüro, tuomio 11.4.1989, Kok. 1989, s. 803, Kok. Ep. X, s. 21, 32 kohta ja edellä 568 kohdassa mainittu ns. CEWAL-tapaus, tuomion 152 kohta). Oikeuskäytännön mukaan määräävässä

markkina-asemassa olevilla yrityksillä on erityinen velvollisuus olla toiminnallaan rajoittamatta toimivaa ja vääristymätöntä kilpailua yhteismarkkinoilla (edellä 337 kohdassa mainittu asia Michelin v. komissio, tuomion 57 kohta ja edellä 152 kohdassa mainittu asia Irish Sugar v. komissio, tuomion 112 kohta). Näin ollen määräävässä asemassa olevien yritysten väärinkäyttöä merkitsevät menettelytavat ovat poikkeuksetta kiellettyjä.

1110 Kantajien esillä olevissa kanteissa esittämiä perusteluja on arvioitava näiden periaatteiden valossa.

i) Tiettyjen kyseessä olevien menettelytapojen välttämättömyyttä koskevat perustelut

1111 Kantajat väittävät, että erillisten palvelusopimusten kielto, aikaa koskevat rajoitukset ja vastuulausekkeiden kielto ovat välttämättömiä asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa säädetyn ryhmäpoikkeuksen kohteena olevien yhdenmukaisten tai yhteisten kuljetusmaksujen vakauden säilyttämiseksi. Ne väittävät niin ikään, että aikaa koskevat rajoitukset ovat välttämättömiä rahdinantajien yhdenvertaisuuden takaamiseksi ja hallinnollisen tehokkuuden lisäämiseksi. Kantajat katsovat vielä, että useiden samanaikaisten sopimusten kielto ja sopimussakkolauseke ovat välttämättömiä ennen kaikkea konferenssin palvelusopimusten yhtenäisyyden säilyttämiseksi.

1112 On kuitenkin korostettava, että koska perustamissopimuksen 86 artiklassa ei säädetä mahdollisuudesta myöntää poikkeusta, väärinkäyttöä merkitsevät menettelytavat ovat kiellettyjä riippumatta niistä mahdollisesti seuraavista eduista tällaisten menettelytapojen harjoittajille tai kolmansille osapuolille.

1113 Pitää paikkansa, että oikeuskäytännön mukaan määräävän markkina-aseman olemassaolo ei voi viedä tällaisessa asemassa olevalta yritykseltä oikeutta suojella kaupallisia intressejään silloin, kun niitä uhataan, minkä vuoksi tällaiselle yritykselle on kohtuullisessa määrin myönnettävä mahdollisuus toteuttaa kyseisten intressien suojaamiseksi aiheelliseksi katsomiaan toimenpiteitä, kunhan tällaisen käyttäytymisen tarkoituksena ei kuitenkaan ole tämän määräävän markkina-aseman vahvistaminen ja sen väärinkäyttö (ks. esim. edellä 853 kohdassa mainittu asia United Brands v. komissio, tuomion 189 kohta; edellä 568 kohdassa mainittu ns. CEWAL-tapaus, tuomion 108 ja 146 kohta ja edellä 152 kohdassa mainittu asia Irish Sugar v. komissio, tuomion 112 kohta). Tästä seuraa, että määräävässä asemassa oleva yritys voi vedota perusteluihin, jotka voivat oikeuttaa sen toteuttamat menettelytavat.

1114 Oikeuskäytännössä perustamissopimuksen 86 artiklan osalta hyväksytyt perustelut eivät kuitenkaan saa johtaa poikkeusperusteiden hyväksymiseen tätä määräystä sovellettaessa. Näiden perustelujen ainoana tarkoituksena on antaa määräävässä asemassa oleville yrityksille mahdollisuus osoittaa yksinomaan, että näiden menettelytapojen tarkoituksena on kohtuudella suojata niiden kaupallisia intressejä tiettyjen kolmansien osapuolten toteuttamilta toimilta ja että ne näin ollen eivät todellisuudessa merkitse väärinkäyttöä, eikä sitä, että kyseessä olevat menettelytavat tuottavat tiettyjä etuja, joiden vuoksi niitä olisi pidettävä hyväksyttävinä.

1115 Esillä olevassa asiassa perusteluilla, joihin kantajat vetoavat, ei pyritä osoittamaan, että kyseessä olevat palvelusopimuksia koskevat menettelytavat eivät merkitsisi väärinkäyttöä, vaan ainoastaan, että nämä menettelytavat ovat välttämättömiä tiettyjen etujen saavuttamiseksi, eli yhdenmukaisten tai yhteisten kuljetusmaksujen vakauden ja konferenssin palvelusopimusten yhtenäisyyden säilyttämiseksi, rahdinantajien välisen yhdenvertaisuuden noudattamiseksi ja hallinnollisen tehokkuuden lisäämiseksi. Kantajien perustelut kyseessä olevien konferenssin menettelytapojen välttämättömyydelle eivät liity kolmansien toimintaan, joka uhkaisi TACA:n kaupallisia intressejä, vaan vaaraan, että TACA:n omat jäsenet rikkovat käyttäytymisellään konferenssin hyväksymiä sääntöjä, kuten yhdenmukaisten tai yhteisten kuljetusmaksujen vahvistamisesta tehtyä sopimusta ja konferenssin palvelusopimuksia, tai estävät niiden tehokkaan toiminnan.

1116 Tästä seuraa, että kantajat pyrkivät näillä perusteluilla todellisuudessa saamaan poikkeuksen kyseessä oleville väärinkäyttöä merkitseville menettelytavoille sillä perusteella, että nämä menettelytavat ovat välttämättömiä tiettyjen linjakonferenssijärjestelmään perustuvien etujen saavuttamiseksi.

1117 Vaikka jo tämä peruste yksinään riittää kaikkien kyseessä olevien sääntöjen välttämättömyyttä koskevien perustelujen hylkäämiseen, on vielä todettava, että vaikka nämä perustelut voitaisiin hyväksyä perustamissopimuksen 86 artiklaa sovellettaessa, kantajat eivät ole millään tavoin näyttäneet, miten kyseessä olevat menettelytavat ovat välttämättömiä väitettyjen etujen saavuttamiseksi.

1118 Tarkasteltaessa kantajien väitettä välttämättömyydestä säilyttää yhdenmukaisten tai yhteisten kuljetusmaksujen vakaus on todettava, että pelkästään se, että kyseisten kuljetusmaksujen yhdessä vahvistamiseen sovelletaan asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa säädettyä ryhmäpoikkeusta, ei voi yksinään oikeuttaa kyseisiä menettelytapoja perustamissopimuksen 86 artiklan kannalta. Asetuksen N:o 4056/86 8 artiklan 2 kohdassa säädetään nimenomaisesti, että perustamissopimuksen 86 artiklaa sovelletaan kyseisen asetuksen 3 artiklan mukaisen ryhmäpoikkeuksen soveltamisalaan kuuluvien linjakonferenssien menettelyihin (edellä 568 kohdassa mainittu ns. CEWAL-tapaus, tuomion 64 kohta). Toisaalta kyseisen asetuksen 3 artiklassa säädetyn ryhmäpoikkeuksen vaikutukset eivät voi sen täysin poikkeuksellisen luonteen vuoksi ulottua sen soveltamisalan ulkopuolelle (ks. vastaavasti edellä 196 kohdassa mainittu ns. FEFC-tapaus, tuomion 254 kohta).

1119 Kantajat eivät sitä suuremmalla syyllä voi vedota välttämättömyyteen olla rikkomatta konferenssin palvelusopimuksia oikeuttaakseen perustamissopimuksen 86 artiklan kannalta kyseessä olevat kilpailua rajoittavat menettelytavat, kun otetaan huomioon, että konferenssin palvelusopimukset eivät jäljempänä 1381—1385 kohdassa selostettavilla perusteilla kuulu asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa säädetyn ryhmäpoikkeuksen soveltamisalaan. Sopimussakkolausekkeen osalta on myös huomattava, että vaikka asetuksen N:o 4056/86 kymmenennessä perustelukappaleessa todetaan, kuten kantajat perustellusti huomauttavat, että linjakonferenssin jäsenet voivat sopia oikeudesta "määrätä

seuraamuksia [rahdinantajille], jotka sopimattomin keinoin kiertävät konferenssien niille myöntämien alennusten, alennettujen kuljetusmaksujen tai palkkioiden vastineeksi vaadittua lojaliteettivelvoitetta", yhdessäkään kyseisen asetuksen säännöksessä ei velvoiteta konferenssia vahvistamaan sopimussakkoja tietylle tasolle. Riidanalaisen päätöksen 556 perustelukappaleesta ilmenee, että vain sopimussakon määrää, sellaisena kuin TACA:n osapuolet ovat sen vahvistaneet, eli 250 USD:n summaa TEU:ta kohden, on pidetty kyseisessä päätöksessä määräävän markkina-aseman väärinkäyttönä.

1120 Tarkasteltaessa väitettä, jonka mukaan on välttämätöntä varmistaa rahdinantajien välinen yhdenvertaisuus ja lisätä hallinnollista tehokkuutta, voidaan vain todeta, että kun otetaan huomioon määräävässä asemassa olevien yritysten erityinen velvollisuus olla rajoittamatta kilpailua, niiden on toteutettava menettelytapoja, jotka ovat oikeassa suhteessa saavutettaviin tavoitteisiin. On ilmiselvää, ettei yksikään TACA:n sisäistä hallinnollista järjestelmää koskeva peruste voi näin ollen oikeuttaa perustamissopimuksen 86 artiklan rikkomista. Myöskään rahdinantajien yhdenvertaisuuden varmistamisen välttämättömyyttä koskevan perusteen osalta kantajat eivät voi vedota aikomukseensa olla rikkomatta perustamissopimuksen 86 artiklaa, jonka c alakohdassa kielletään määräävässä asemassa olevia yrityksiä soveltamasta kauppakumppaneihinsa syrjiviä ehtoja, oikeuttaakseen perustamissopimuksen 86 artiklan rikkomisen muulla tavalla.

1121 Kantajat eivät voi missään tapauksessa vedota siihen, että tietyt TACA:n osapuolet saattaisivat laiminlyödä yhdenmukaisten tai yhteisten kuljetusmaksujen vahvistamisesta tehtyyn sopimukseen tai konferenssin palvelusopimuksiin perustuvia velvoitteitaan, perustellakseen perustamissopimuksen 86 artiklan kannalta menettelytapoja, joiden tarkoituksena on estää tällaiset laiminlyönnit. Pelkästään se, että jos kuljetusmaksujen vahvistamista koskevaa sopimusta ja konferenssin palvelusopimuksia noudatetaan, kyseessä olevista palvelusopimuksia koskevista menettelytavoista ei ole enää mitään hyötyä, riittää osoittamaan, etteivät nämä menettelytavat ole välttämättömiä (ks. vastaavasti edellä 196 kohdassa mainittu ns. FEFC-tapaus, tuomion 389 kohta).

1122 Näin ollen kyseisillä palvelusopimuksia koskevilla menettelytavoilla saataviin etuihin liittyvät perustelut on hylättävä.

ii) Perustelut, joiden mukaan tietyt kyseessä olevat menettelytavat ovat meriliikenteen tavanomaisen käytännön mukaisia

1123 Kantajat väittävät, että erillisten palvelusopimusten kielto ja aikaa koskevat rajoitukset ovat alan tavanomaisen käytännön mukaisia.

1124 On kuitenkin korostettava, että toiminta ei lakkaa merkitsemästä väärinkäyttöä pelkästään sillä perusteella, että se on tietyllä alalla yleisesti noudatetun käytännön mukainen, sillä 86 artiklalla ei olisi muutoin merkitystä. Perustamissopimuksen 86 artiklassa tarkoitetussa määräävässä asemassa olevilla yrityksillä on erityinen velvollisuus olla toiminnallaan rajoittamatta toimivaa ja vääristymätöntä kilpailua relevanteilla markkinoilla (edellä 337 kohdassa mainittu asia Michelin v. komissio, tuomion 57 kohta). Toisin kuin kantaja asiassa T-213/98 väittää, tällainen velvollisuus ei rajoitu vain toimintaan, joka voi lujittaa kyseessä olevan yrityksen määräävää markkina-asemaa tai vähentää jäljellä olevaa kilpailua markkinoilla, sillä perustamissopimuksen 86 artikla ei koske ainoastaan menettelytapoja, jotka voivat rajoittaa toimivaa kilpailua, vaan myös menettelytapoja, jotka voivat aiheuttaa välitöntä vahinkoa kuluttajille, kuten tässä tapauksessa (edellä 779 kohdassa mainittu asia Europemballage ja Continental Can v. komissio, tuomion 26 kohta).

1125 Vaikka kaikkien kyseessä olevien palvelusopimuksia koskevien menettelytapojen oletettaisiinkin kuuluvan varustamojen tavanomaiseen käytäntöön, perustamissopimuksen 86 artiklassa kuitenkin kielletään TACA:n osapuolia toteuttamasta tällaisia menettelytapoja, kun otetaan huomioon niille asetettu erityinen velvollisuus Atlantin ylittävässä liikenteessä määräävässä asemassa olevana kollektiivisena yksikkönä, siinäkin tapauksessa, että suurin osa tai jopa kaikki niiden kilpailijoista olisivat noudattaneet näitä menettelytapoja.

1126 Tätä johtopäätöstä ei kyseenalaista se, että perustamissopimuksen 86 artiklan d alakohdan mukaan lisäsuoritusten asettaminen sopimuksen syntymisen edellytykseksi on kiellettyä ainoastaan, jos näillä lisäsuorituksilla "niiden luonteen

vuoksi tai kauppatavan mukaan" ei ole yhteyttä kyseisen sopimuksen kohteeseen. Kauppatavan huomioon ottaminen tässä yhteydessä perustuu tuotteiden sidonnan käsitteen muodostavien tekijöiden tutkintaan, sillä tällaisten tuotteiden toteaminen edellyttää välttämättä niiden olosuhteiden määrittämistä, joissa tuotteilla ei ole yhteyttä toisiinsa. Edellä esitetyillä perusteilla tätä kauppatavan huomioon ottamista ei kuitenkaan voida laajentaa muihin väärinkäyttöä merkitseviin menettelytapoihin niiden oikeuttamiseksi, varsinkaan silloin, kun näiden menettelytapojen nimenomaisena tarkoituksena on määräävän markkina-aseman vahvistaminen ja sen väärinkäyttö (edellä 853 kohdassa mainittu asia United Brands v. komissio, tuomion 189 kohta).

1127 Näin ollen kauppatapoja koskevat perustelut on hylättävä.

iii) Perustelut, joiden mukaan tietyt kyseessä olevat menettelytavat ovat Yhdysvaltojen oikeuden mukaisia

1128 Kantajat väittävät, että sopimussakkojen määrää koskeva lauseke, vastuulausekkeiden kielto, erillisten palvelusopimusten kielto, konferenssin yhdessä vahvistamien edellytysten soveltaminen erillisiin palvelusopimuksiin ja palvelusopimusten ehtojen vastavuoroinen paljastaminen ovat Yhdysvaltojen oikeuden mukaisia käytäntöjä.

1129 Esillä olevassa asiassa TACA:han sovelletaan Atlantin ylittävässä liikenteessä toimivana linjakonferenssina sekä yhteisön kilpailuoikeutta, sellaisena kuin se ilmenee perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklasta, että Yhdysvaltojen oikeutta ja erityisesti US Shipping Actin säännöksiä. Tästä seuraa, että TACA:n osapuolten on varmistettava, että niiden markkinakäyttäytyminen on paitsi yhteisön kilpailuoikeuden mukaista, myös Yhdysvaltojen oikeuden mukaista.

1130 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan perustamissopimuksen 85 ja 86 artikla koskevat ainoastaan yritysten omasta aloitteestaan toteuttamia kilpailunrajoituksia. Jos kilpailua rajoittavan menettelyn käytöstä määrätään kansallisessa lainsäädännössä tai siinä luodaan sellaiset oikeudelliset puitteet, jotka itsessään poistavat mahdollisuuden yritysten väliseen kilpailuun, perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklaa ei sovelleta. Tällaisessa tilanteessa kilpailunrajoitus ei johdu — kuten näissä määräyksissä edellytettään — yritysten itsenäisestä menettelystä. Perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklaa voidaan sitä vastoin soveltaa, jos osoittautuu, että kansallisen lainsäädännön mukaan on mahdollista, että yritykset estävät, rajoittavat tai vääristävät kilpailua itsenäisellä menettelyllään (yhdistetyt asiat C-359/95 P ja C-379/95 P, komissio ja Ranska v. Ladbroke Racing, tuomio 11.11.1997, Kok.1997, s. I-6265, 33 kohta; asia C-198/01, Consorzio Industrie Fiammiferi, tuomio 11.9.2003, Kok. 2003, s. I-8055, 52—55 kohta; asia C-207/01, Altair Chimica SpA, tuomio 11.9.2003, Kok. 2003, s. I-8875, 30, 35 ja 36 kohta; asia T-111/96, ITT Promédia v. komissio, tuomio 17.7.1998, Kok. 1998, Kok. II-2937, 96 kohta; edellä 152 kohdassa mainittu asia Irish Sugar v. komissio, tuomion 130 kohta; T-513/93, Consiglio Nazionale degli Spedizionieri Doganali v. komissio, tuomio 30.3.2000, Kok. 2000, s. II-1807, 58 ja 59 kohta ja asia T-154/98, Asia Motor France ym. v. komissio, tuomio 26.10.2000, Kok. 2000, s. II-3453, 78—91 kohta). Näin ollen siinä tilanteessa, että kansallisella lailla ainoastaan mahdollistetaan se, että yritykset toimivat itsenäisesti kilpailunvastaisella tavalla, tai kannustetaan tällaiseen toimintaan taikka helpotetaan sitä, yrityksiin voidaan soveltaa perustamissopimuksen kilpailusääntöjä (ks. mm. yhdistetyt asiat 89/85, 104/85, 114/85, 116/85, 177/85, 117/85 ja 125/85—129/85, Ahlström v. komissio, tuomio 27.9.1988, Kok.1988, s. 5193, Kok. Ep. IX, s. 671, 20 kohta ja em. asia Consorzia Industrie Fiammiferi, tuomion 56 kohta).

1131 Sikäli kuin kantajat väittävät tiettyjen edellä mainittujen menettelytapojen olevan sallittuja tai jopa suositeltuja Yhdysvaltojen oikeudessa, on siis todettava, ettei tällä seikalla itsessään ole mitään merkitystä sovellettaessa perustamissopimuksen 86 artiklaa kyseisiin menettelytapoihin, sillä tällaisessa tapauksessa TACA:n osapuolet säilyttävät mahdollisuuden mukauttaa käyttäytymistään noudattaakseen sekä yhteisön kilpailuoikeutta että Yhdysvaltojen oikeutta.

1132 Näin ollen siihen, että sopimussakkolauseke on lainmukainen Yhdysvaltojen oikeudessa, ei voida vedota kyseisen lausekkeen perustelemiseksi perustamisso-

pimuksen 86 artiklan kannalta, varsinkaan kun riidanalaisen päätöksen 556 perustelukappaleesta ilmenee, että vain TACA:n osapuolten vahvistamien sopimussakkojen määrää eikä tällaista lauseketta sinänsä on pidetty kyseisessä päätöksessä määräävän aseman väärinkäyttönä.

1133 Samoin vastuulausekkeita koskevan kantajien väitteen hylkäämiseksi riittää kun todetaan, että kantajat vain väittävät, että Yhdysvaltojen oikeuskäytännön mukaan vastuulausekkeet voivat sisältää kilpailua rajoittavia vaikutuksia, minkä vuoksi niiden kieltäminen on sallittua mutta siihen ei velvoiteta.

1134 Erillisten palvelusopimusten osalta asianosaiset ovat yhtä mieltä siitä, että erillisten palvelusopimusten kiellon kumoaminen vuonna 1996 oli seurausta FMC:n 4.4.1995 antamasta määräyksestä, jolla FMC päätti Yhdysvalloissa aloitetun menettelyn TACA:n menettelytavoista ja erityisesti sen tariffin kohtuuttomista kuljetusmaksuista sen jälkeen, kun TACA oli suostunut palauttamaan vuoden 1995 tariffin maksut vuoden 1994 tasolle. Tässä määräyksessä todetaan seuraavaa:

” — — riidan sovintoehdotus hyväksytään edellyttäen, että TACA-sopimusta muutetaan lisäämällä siihen uusi 14 artiklan 4 kohta, joka kuuluu seuraavasti:

Sanotun kuitenkaan rajoittamatta 14 artiklan 3 kohdan soveltamista, kukin osapuoli voi erikseen tai yhdessä toisen osapuolen tai toisten osapuolten kanssa tehdä erillisen sopimuksen minkä tahansa rahdinantajan tai rahdinantajien yhdistyksen kanssa kuljettaakseen lastia liikenteessä, edellyttäen, että tämä sopimus

— —

i) alkaa aikaisintaan 1.1.1996 ja päättyy viimeistään 31.12.1996 — —

ii) on 14 artiklan 2 kohdan a—h alakohdassa vahvistettujen suuntaviivojen mukainen."

1135 Kantajat väittävät, että FMC:n määräys ei osoita erillisten palvelusopimusten kiellon vuosina 1994 ja 1995 olleen Yhdysvaltojen oikeuden vastainen, sillä tässä määräyksessä ei estetä TACA:n osapuolia ottamasta kyseistä kieltoa uudelleen käyttöön vuodesta 1997 alkaen.

1136 Pitää paikkansa, kuten kantajat väittävät, että FMC:n määräyksen sanamuodon mukaisesti siinä on määrätty erillisten palvelusopimusten kiellon kumoamisesta vain vuoden 1996 osalta.

1137 Tällä seikalla ei kuitenkaan ole merkitystä esillä olevan kanneperusteen kannalta. Se osoittaa korkeintaan, että Yhdysvaltojen oikeudessa annettiin TACA:n osapuolille mahdollisuus kieltää erilliset palvelusopimukset vuosina 1994 ja 1995 tai ottaa tämä kielto uudelleen käyttöön vuonna 1997. Edellä 1130 kohdassa mainitun oikeuskäytännön mukaan tällainen seikka ei voi oikeuttaa kyseessä olevaa menettelytapaa perustamissopimuksen 86 artiklan kannalta, sillä mikään ei estänyt sitä, että TACA:n osapuolet eivät olisi määränneet tällaista kieltoa vuosina 1994 ja 1995 tai ottaneet sitä uudelleen käyttöön vuodesta 1997.

1138 On selvää, että TACA:n osapuolet ovat pitäneet erillisten palvelusopimusten kiellon kumottuna vuoden 1996 jälkeen, mikä riittää itsessään osoittamaan, ettei kyseinen kielto ollut välttämätön Yhdysvaltojen oikeuden noudattamiseksi.

1139 Tämän vuoksi kantajat eivät voi vedota FMC:n määräykseen perustellakseen objektiivisesti erillisten palvelusopimusten kieltoa vuodesta 1996.

1140 Siltä osin kuin kantajat väittävät, että kyseessä olevat menettelytavat perustuvat Yhdysvaltojen oikeudessa asetettuihin velvoitteisiin, ottaen huomioon TACA:n osapuolten edellä korostama seikka, jonka mukaan niiden toimintaa Atlantin ylittävässä liikenteessä säännellään sekä yhteisön kilpailuoikeudessa että Yhdysvaltojen oikeudessa, ei voida pitää poissuljettuna, että yhteisön oikeudessa kiellettyyn käyttäytymiseen velvoitetaan Yhdysvaltojen oikeudessa, minkä vuoksi yhteisön oikeutta noudattaakseen TACA:n osapuolilla ei ole muuta vaihtoehtoa kuin rikkoa Yhdysvaltojen oikeutta. Tältä osin on toisaalta huomattava, että asetuksen N:o 4056/86 9 artikla koskee nimenomaisesti tällaisia ristiriitatilanteita kolmannen maan lainsäädännön kanssa. Tämän säännöksen mukaan tällaisessa tapauksessa komission on neuvoteltava kyseessä olevien kolmansien maiden kanssa sovitellakseen mahdollisuuksien mukaan kyseessä olevia intressejä.

1141 Esillä olevassa asiassa on kuitenkin aluksi määritettävä, miltä osin kyseessä olevat menettelytavat todellisuudessa perustuvat TACA:lle laissa asetettuihin velvoitteisiin.

1142 Konferenssin yhdessä vahvistamien sääntöjen soveltamisesta erillisiin palvelusopimuksiin on katsottava kantajien tavoin, että edellä 1134 kohdassa mainitun FMC:n määräyksen määräysosan sanamuodon mukaisesti TACA:n osapuolet saattoivat tehdä erillisiä palvelusopimuksia "edellyttäen", että ne ovat TACA-sopimuksen 14 artiklan 2 kohdan määräysten mukaisia, mistä seuraa, että FMC on paitsi sallinut viimeksi mainittujen sääntöjen soveltamisen erillisiin palvelusopimuksiin, myös velvoittanut siihen.

1143 Arvioitaessa FMC:n määräyksen sisältöä tältä osin on kuitenkin otettava huomioon sen luonne sekä sillä tavoiteltu päämäärä.

1144 FMC:n määräyksen luonteen osalta on korostettava, että se ei ole yleisesti sovellettava ja abstrakti lainsäädäntötoimi vaan oikeudellinen päätös, jonka tarkoituksena on hyväksyä TACA:n osapuolten ja FMC:n yksiköiden välinen sovintoehdotus FMC:n aloittaman oikeusriidan lopettamiseksi.

1145 Tästä seuraa, että kyseisessä määräyksessä asetetut velvoitteet eivät perustu täysin kantajista riippumattomiin olosuhteisiin. Kyseisen määräyksen taustalla on TACA:n osapuolten oma käyttäytyminen, eli kohtuuttomien hintojen soveltaminen rahdinantajien vahingoksi, ja tämän määräyksen sanamuoto perustuu, kuten kantajien esittämistä asiakirjoista vastauksena ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjalliseen kysymykseen ilmenee, FMC:n kanssa käytyihin neuvotteluihin, joihin TACA:n osapuolet ovat osallistuneet.

1146 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle toimitetusta asiakirja-aineistosta ilmenee, että FMC on lisännyt vaatimuksen TACA-sopimuksen 14 artiklan 2 kohdan määräysten soveltamisesta erillisiin palvelusopimuksiin menettelyn loppuvaiheessa edellytyksenä sen käsiteltäväksi saatetun riidan sovintoehdotuksen hyväksynnälle. Näin ollen komissio on virheellisesti väittänyt istunnossa, että TACA:n yhdessä vahvistamien sääntöjen soveltamisesta erillisiin palvelusopimuksiin olisi neuvoteltu TACA:n osapuolten ja FMC:n yksiköiden välillä.

1147 Määräyksen perusteluista ilmenee kuitenkin, että vaikka tästä hyväksymisen edellytyksestä ei ole neuvoteltu TACA:n osapuolten ja FMC:n välillä, FMC ei silti ole yksipuolisesti määrännyt siitä. FMC on nimenomaisesti asettanut tämän hyväksymisedellytyksen TACA:n osapuolten hyväksyttäväksi, ja tämä hyväk-

syntä on toimitettu 9.3.1995 FMC:lle tiedoksi annettuna TACA-sopimuksen muutettuna versiona. Vaikka tämän hyväksymisedellytyksen hyväksymättä jättäminen asetetussa määräajassa olisi määräyksen mukaan johtanut oikeusriidan sovintoehdotuksen raukeamiseen, TACA:n osapuolten on katsottava hyväksyneen tämän edellytyksen omasta aloitteestaan esillä olevat eri intressit huomioon ottaen. Huomattakoon vielä, että oikeusriidan sovintoehdotuksen mahdollinen raukeaminen ei olisi vaikuttanut aineelliseen lopputulokseen FMC:n menettelyssä kyseessä olevien TACA:n menettelytapojen lainmukaisuudesta.

1148 FMC:n määräyksen tavoitetta tarkasteltaessa on huomattava, että FMC:n asettaman hyväksymisedellytyksen olennaisena tarkoituksena ei ollut TACA:n sääntöjen soveltaminen erillisiin palvelusopimuksiin, vaan saada kumotuksi TACA:n asettama kielto tehdä tällaisia sopimuksia, ja sillä vastattiin siten riidan sovintoehdotuksen julkaisemisen jälkeen ilmaistuun rahdinantajien huoleen siitä, että TACA:n osapuolet kompensoivat vuoden 1995 tariffin kuljetusmaksujen alennukset kohtuuttomilla tariffin korotuksilla vuonna 1996. FMC:n mukaan erillisten palvelusopimusten johdosta lisääntynyt kilpailu liikenteessä oli omiaan viemään TACA:n osapuolilta tämän mahdollisuuden.

1149 Tämän tavoitteen valossa FMC on halunnut TACA:n sääntöjä sovellettavan erillisiin palvelusopimuksiin pikemminkin sen vuoksi, että TACA:n asiakkaat voisivat tehdä erillisiä palvelusopimuksia samoin edellytyksin kuin konferenssin palvelusopimuksia, eikä niinkään harkittuna tavoitteena. Määräyksen yhdenkään perustelun nojalla ei voida katsoa, että FMC olisi pitänyt TACA:n yhdessä vahvistamien sääntöjen soveltamista erillisiin palvelusopimuksiin välttämättömänä tavoitteen saavuttamiseksi ja että TACA:n osapuolten jättäessä nämä säännöt soveltamatta välttämättä rikottaisiin kyseistä määräystä. Kuten väliintulija on perustellusti huomauttanut istunnossa, päätöksestä 2003/68/EY ja etenkin sen 24 perustelukappaleen 2 kohdasta ja 64 perustelukappaleesta ilmenee, että muutettu TACA-sopimus ei enää millään tavoin rajoita TACA:n osapuolten oikeutta tehdä rahdinantajien kanssa erillisiä palvelusopimuksia kyseisten sopimusten osapuolten vapaasti sopimin ehdoin.

1150 Kaikilla näillä perusteilla on katsottava, että FMC:n määräyksessä ei velvoitettu kantajia soveltamaan TACA:n sääntöjä erillisiin palvelusopimuksiin vuodesta 1996 alkaen. Näin ollen kantajien tältä osin esittämä väite perustuu virheelliseen olettamukseen ja on sen vuoksi hylättävä.

1151 Palvelusopimusten ehtojen vastavuoroisen paljastamisen osalta riidanalaisen päätöksen 498 perustelukappaleesta, johon 551 perustelukappaleessa viitataan, sekä 552 perustelukappaleesta ilmenee komission toteaman väärinkäytön liittyvän siihen, että TACA:n osapuolet ilmoittivat erillisten palvelusopimusten tekemisestä ja näiden sopimusten sisällöstä varustamoille, jotka eivät olleet TACA:n osapuolia.

1152 Asianosaisten kesken on kuitenkin selvää, että US Shipping Actin nojalla TACA:n osapuolilla on velvollisuus ilmoittaa erillisistä palvelusopimuksistaan FMC:lle, jolle on myös toimitettava yhteenveto näiden sopimusten "keskeisistä ehdoista" eli tosiseikkojen tapahtuma-aikaan voimassa olleen lainsäädännön mukaan ehdoista, jotka koskevat lähtö- ja määräsatamia tai maantieteellisiä alueita, kyseessä olevaa tavaraa tai kyseessä olevia tavaroita, lastin vähimmäismäärää, linjaliikennemaksuja, kestoa, palvelua koskevia sitoumuksia ja sopimussakkoja. Tämän jälkeen FMC julkaisee tämän yhteenvedon. Komissio ei kiistä sitä, että tämä yhteenveto kattaa kaiken "keskeisiin ehtoihin" sisältyvän olennaisen tiedon siten, että yleisöllä — mukaan luettuna paitsi rahdinantajat, myös kaikki TACA:n osapuolet — on mahdollisuus kyseisten ehtojen julkaisemisen jälkeen tutustua niiden sisältöön. Kuten komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 112 perustelukappaleessa, TACA:n osapuolilla on Yhdysvaltojen lainsäädännön nojalla velvollisuus tarjota samoja ehtoja kaikille samassa tilanteessa oleville rahdinantajille.

1153 Näissä olosuhteissa on todettava, että toisin kuin kantajat väittävät, kyseessä olevaa menettelytapaa ei edellytetä Yhdysvaltojen oikeudessa. Yhdysvaltojen oikeudessa ei nimittäin velvoiteta TACA:n osapuolia paljastamaan toisilleen erillisten palvelusopimusten tekemistä ja niiden sisältöä vaan siinä asetetaan vain

velvollisuus ilmoittaa näistä sopimuksista FMC:lle, joka julkaisee tämän jälkeen yhteenvedon niiden "keskeisistä ehdoista".

1154 On kuitenkin huomattava, että koska tällainen yhteenveto julkaistaan Yhdysvalloissa, erillisten palvelusopimusten "keskeiset ehdot" ovat julkista tietoa. Tässä yhteydessä TACA:n osapuoliin ei pitäisi kohdistua riidanalaisen päätöksen 552 perustelukappaleessa esitettyä komission arvostelua tällaisten tietojen vastavuoroisesta "paljastamisesta". "Keskeisten ehtojen" sisällön julkaisemisen vuoksi TACA:n osapuolten välinen tiedonanto niiden erillisten palvelusopimusten tekemisestä ja sisällöstä on julkisten tietojen vaihtoa. Oikeuskäytännön mukaan tällaisella tietojenvaihtojärjestelmällä ei voida rikkoa perustamissopimuksen kilpailusääntöjä (ks. mm. asia T-35/92, Deere v. komissio, tuomio 27.10.1994, Kok. 1994, s. II-957, Kok. Ep. XVI, s. II-131, 81 kohta; pysytetty yhteisöjen tuomioistuimen 28.5.1998 antamalla tuomiolla asiassa C-7/95 P, Deere v. komissio, Kok. 1998, s. I-3111, 89 ja 90 kohta).

1155 Vastauksena ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjallisiin kysymyksiin komissio on kuitenkin väittänyt, että TACA:n osapuolet paljastivat toisilleen muita kuin US Shipping Actin nojalla julkaistavia tietoja. Komissio, jota kuultiin tästä istunnossa, on kuitenkin myöntänyt, että ainoa erillisiä palvelusopimuksia koskeva ehto, jota ei pidä julkaista Yhdysvaltojen oikeuden nojalla "keskeisenä ehtona", koskee kyseessä olevan rahdinantajan nimeä tai kyseessä olevien rahdinantajien nimiä.

1156 Huomattakoon kuitenkin, kuten kantajat ovat perustellusti todenneet ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle toimittamissaan kirjelmissä, että TACA:n osapuolet voivat helposti päätellä kyseessä olevan rahdinantajan nimen tai kyseessä olevien rahdinantajien nimet Yhdysvaltojen lainsäädännön nojalla julkaistuista "keskeisistä ehdoista". Koska TACA:n osapuolilla on mahdollisuus tutustua satama-alueita ja maantieteellisiä alueita, kyseessä olevia tuotteita ja palveluja koskevia sitoumusten kaltaisiin tietoihin jokaisesta erillisestä palvelusopimuksesta, jonka jokin niistä on tehnyt, niiden väliset lukuiset yhteydet linjakonferenssin puitteissa huomioon ottaen voidaan kohtuudella katsoa, että ne

pystyvät määrittämään, mikä rahdinantaja tai mitkä rahdinantajat ovat sidottuja kyseisiin palvelusopimuksiin. Komissio ei sitä paitsi ole kiistänyt tätä seikkaa, vaan ainoastaan väittänyt, että TACA:n osapuolet paljastivat kyseessä olevan rahdinantajan nimen tai kyseessä olevien rahdinantajien nimet ennen "keskeisten ehtojen" julkaisemista. Tätä väitettä, joka on esitetty ensimmäisen kerran istunnossa, ei kuitenkaan tue yksikään asiakirja-aineistoon sisältyvä seikka, minkä vuoksi sitä ei voida pitää toteen näytettynä.

1157 Edellä esitetystä seuraa, että riidanalaisen päätöksen kohteena olevana ajanjaksona kaikki TACA:n osapuolet saattoivat erillisiin palvelusopimuksiin sisältyvien "keskeisten ehtojen" julkaisemisen vuoksi Yhdysvaltojen oikeuden nojalla tutustua erillisiin palvelusopimuksiin, jotka jokin niistä oli tehnyt, sekä kaikkiin näissä sopimuksissa määrättyihin olennaisiin edellytyksiin.

1158 Näissä olosuhteissa on katsottava, että riidanalaisessa päätöksessä on aiheettomasti todettu, että kantajat ovat sopineet paljastavansa toisilleen tekemänsä erilliset palvelusopimukset ja niiden sisällön.

1159 Tämän vuoksi kantajien väitteet on tältä osin hyväksyttävä.

2. Riidanalaisen päätöksen perustelut ensimmäisestä väärinkäytöstä

a) Asianosaisten lausumat

1160 Kantajat ovat esittäneet neljä arvostelua riidanalaisen päätöksen perusteluista siltä osin kuin päätös koskee konferenssin palvelusopimuksia.

1161 Ensimmäinen arvostelu kohdistuu siihen, että riidanalaisessa päätöksessä ei ole selitetty, miksi linjakonferenssin jäsenet eivät saisi määrittää edellytyksiä, joilla ne käyttävät oikeuttaan tehdä konferenssin palvelusopimuksia ("Conference service contract authority"), vaikka tämän oikeuden käyttäminen sinänsä on yhteisön oikeuden mukaista.

1162 Kantajat toteavat, että vaikka komissio katsoo, että oikeus tehdä konferenssin palvelusopimuksia ei kuulu asetuksen N:o 4056/86 soveltamisalaan, se ei sulje pois mahdollisuutta myöntää sille yksittäispoikkeusta. Kantajat viittaavat tältä osin riidanalaisen päätöksen 582 perustelukappaleeseen, jossa todetaan, että "tässä päätöksessä ei vaadita rahdinantajia neuvottelemaan yhteisiä palvelusopimuksiaan uudelleen eikä siinä aseteta määräaikaa, jonka kuluessa tällainen uudelleen neuvottelu olisi toteutettava". Koska linjakonferenssin jäsenet voivat sopia yhdessä konferenssin palvelusopimusten tekemisestä, kantajien mukaan niillä on tämän seurauksena oltava myös lupa määrittää, millä edellytyksillä ne voivat näitä sopimuksia tehdä. Jos tämä ei ole komission kanta, sen pitäisi kantajien mielestä esittää perustelut, joiden vuoksi niiden sopimus näistä edellytyksistä merkitsee määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä.

1163 Kantajat kiinnittävät vastauskirjelmässään huomiota komission vastineessa esittämään väitteeseen, jonka mukaan ensimmäinen väärinkäyttö riidanalaisessa päätöksessä ei koske sopimusta edellytyksistä, joilla konferenssin oikeutta tehdä palvelusopimuksia voidaan käyttää, vaan erillisten palvelusopimusten (tai yhteisten erillisten palvelusopimusten) tekemiselle asetettuja rajoituksia joko sellaisinaan tai yhdessä sovittuja edellytyksiä lukuun ottamatta.

1164 Toinen kantajien esittämä arvostelu koskee sitä, että riidanalaisessa päätöksessä ei ole perusteltu väitettä, jonka mukaan TACA-sopimuksen 14 artiklan 2 kohdassa, johon riidanalaisen päätöksen 556 perustelukappaleessa viitataan, asetetut edellytykset (eli vastuulausekkeet, palvelusopimusten pituus, useiden

samanaikaisten sopimusten kielto ja sopimussakkojen määrä) ovat kohtuuttomia perustamissopimuksen 86 artiklan a alakohdan kannalta. Komissio ei ole selittänyt syitä, joiden vuoksi sopimus konferenssin palvelusopimusten sisällöstä merkitsee määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä. Näistä ehdoista ei myöskään ole mitään analyysiä eikä kaupallista ja taloudellista yhteyttä, jossa niistä on sovittu, ole otettu ollenkaan huomioon. Komissio ei liioin ole selittänyt, mikä merkitys on annettava perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan soveltamisen yhteydessä suoritetulle arvioinnille, johon riidanalaisen päätöksen 551 perustelukappaleessa viitataan.

1165 Kolmas kantajien arvostelu kohdistuu siihen, että riidanalaisessa päätöksessä ei ole esitetty syitä, joiden vuoksi ehdot, joilla kantajat ovat tarjonneet palveluja, olivat kohtuuttomia. Oikeuskäytännöstä ilmenee kantajien mukaan, että kieltäytyminen tarjoamasta palveluja merkitsee aseman väärinkäyttöä ainoastaan, jos sitä ei voida objektiivisesti perustella. Riidanalaisessa päätöksessä ei ole tällaista analyysiä, vaan sen 553 ja 554 perustelukappaleessa vain todetaan, että TACA-sopimuksen 14 artiklaan sisältyvien sääntöjen vuoksi käytettävissä ei ollut yhtään palvelusopimusta, joka ei olisi näiden sääntöjen mukainen.

1166 Neljäs kantajien esittämä arvostelu koskee sitä, että komissio on vastoin edellä 594 kohdassa mainitussa ns. tasolasitapauksessa annetussa tuomiossa vahvistettua periaatetta (360 kohta) käyttänyt uudelleen perustamissopimuksen 85 artiklan yhteydessä esittämiään toteamuksia perustamissopimuksen 86 artiklassa tarkoitetun määräävän markkina-aseman päättelemiseksi. Kantajien mukaan päätöksessä esiin tuotu ensimmäinen väärinkäyttö muodostuu, kuten 551 perustelukappaleessa myönnetään, samasta käyttäytymisestä, jota on tutkittu 85 artiklan rikkomisen yhteydessä ja jota "kuvaillaan tarkemmin edellä johdanto-osan 487—502 kappaleessa". Tästä viittauksesta seuraa kantajien mukaan, että koska komission mielestä palvelusopimusten ehdoista ei seuraa riittävästi myönteisiä etuja tuotannon tai palvelujen jakelun parantamisen taikka teknisen tai taloudellisen kehityksen edistämisen kannalta, jotta ne täyttäisivät 487—502 perustelukappaleessa luetellut yksittäispoikkeuksen myöntämisedellytykset, nämä ehdot merkitsevät lisäksi väärinkäyttöä ja ovat kohtuuttomia perustamissopimuksen 86 artiklan kannalta.

1167 Kantajat ovat vastauskirjelmässään väittäneet, että tämä päättely merkitsee oikeudellista virhettä. Ne vetoavat siihen, että menettelytavan tutkiminen perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdassa tarkoitettujen yksittäispoikkeuksen myöntämisedellytysten kannalta ei voi ilman muuta näyttöä merkitä riittävää perustelua johtopäätökselle, jonka mukaan tämä menettelytapa merkitsee myös perustamissopimuksen 86 artiklassa tarkoitettua määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä. Koska perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan oikeudelliset soveltamisedellytykset ja taloudelliset tavoitteet ovat erilaiset, pelkkä viittaus perustamissopimuksen 85 artiklan yhteydessä esitettyyn päättelyyn ei voi kantajien mukaan riittää perustamissopimuksen 86 artiklassa tarkoitetun määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä koskevan toteamuksen perusteeksi. Riidanalaisessa päätöksessä (eikä liioin vastineessa) ei kuitenkaan ole perusteltua selostusta niistä syistä, joiden vuoksi nämä kilpailunrajoitukset merkitsevät perustamissopimuksen 86 artiklan a ja b alakohdassa tarkoitettua määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä.

1168 Kantajat katsovat, että julkisasiamiehen ratkaisuehdotus edellä 595 kohdassa mainitussa ns. CEWAL-tapauksessa, jossa annettiin tuomio 16.3.2000, ei ole merkityksellinen esillä olevan asian ratkaisun kannalta. Ratkaisuehdotuksensa 28 ja 35 kohdassa julkisasiamies ei ole tutkinut viittausta perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan osalta esitettyyn päättelyyn, jolla on perusteltu perustamissopimuksen 86 artiklassa tarkoitetun määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä koskevaa toteamusta, vaan aivan toista kysymystä eli sitä, voiko komissio perustaa tutkimuksensa tosiseikkoihin, jotka voivat merkitä perustamissopimuksen 85 artiklassa tarkoitettua sopimusta tai yhdenmukaistettua menettelytapaa, osoittaakseen niin kiinteiden taloudellisten yhteyksien olemassaolon, että yrityksiä voi tutkia yhdessä.

1169 Komissio katsoo ECTU:n tukemana, että riidanalainen päätös on kaikilta näiltä osin riittävästi perusteltu, ja vaatii näin ollen esillä olevien kanneperusteiden ja väitteiden hylkäämistä.

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

1170 Esillä olevilla kanneperusteilla ja väitteillä kantajat vetoavat siihen, että riidanalaisessa päätöksessä ei ole esitetty syitä, joiden vuoksi konferenssin palveluso-

pimusten tekemistä koskevan oikeuden harjoittamisen edellytykset ovat perustamissopimuksen 86 artiklan vastaisia. Ne väittävät, että komissio ei ole selostanut oikeudellisesti riittävällä tavalla syitä, joiden vuoksi ensimmäisen väärinkäytön muodostavat menettelytavat ensinnäkin merkitsevät perustamissopimuksen 86 artiklassa tarkoitettua määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä ja toiseksi eivät ole objektiivisesti perusteltuja.

1171 Siltä osin kuin kantajien mukaan päätöksessä ei ole esitetty perusteluja sille, että konferenssin palvelusopimusten tekemistä koskevan oikeuden harjoittamisen edellytyksiä on pidetty määräävän markkina-aseman väärinkäyttönä, edellä 1106 ja 1107 kohdassa on jo todettu konferenssin palvelusopimusten osalta ensimmäisen väärinkäytön perustuvan riidanalaisen päätöksen mukaan siihen, että TACA:n osapuolet ovat soveltaneet näihin palvelusopimuksiin TACA-sopimuksen 14 artiklan 2 kohdassa määrättyjä ehtoja, jotka koskevat riidanalaisen päätöksen *556* perustelukappaleen mukaisesti vastuulausekkeita, palvelusopimusten pituutta, useiden samanaikaisten sopimusten tekemistä ja sopimussakkojen määrää.

1172 Toisin kuin kantajat väittävät, riidanalaisessa päätöksessä ei näin ollen todeta, että pelkästään konferenssin palvelusopimusten tekemistä koskevan oikeuden harjoittamisen edellytysten vahvistaminen yhdessä merkitsisi sellaisenaan määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä, vaan ainoastaan, että tiettyjen näiden TACA-sopimuksessa määrättyjen ehtojen soveltaminen merkitsee väärinkäyttöä.

1173 Kantajien väitteellä ei näin ollen ole kohdetta.

1174 Siltä osin kuin kantajien mukaan päätöksessä ei ole perusteltu toteamusta, jonka mukaan ensimmäisen väärinkäytön muodostavat menettelytavat merkitsevät määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä, ne arvostelevat komissiota siitä, ettei se ole esittänyt riidanalaisessa päätöksessä syitä perustamissopimuksen 86 artiklan soveltamiselle kyseisiin menettelytapoihin vaan käyttänyt uudelleen niitä perusteluja, joiden nojalla se on jättänyt soveltamatta perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohtaa samoihin menettelytapoihin.

1175 Tällä väitteellään kantajat vain vetoavat, kuten kannekirjelmästä nimenomaisesti ilmenee, perustamissopimuksen 190 artiklan rikkomiseen siten, että riidanalaista päätöstä ei olisi perusteltu tai että siinä olisi riittämättömät perustelut. Toisin kuin kantajat ovat istunnossa esittäneet vastauksena ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kysymykseen, näin ollen ei voida hyväksyä, että kantajat pyrkivät tällä väitteellään arvostelemaan komissiota myös virheellisistä perusteluista tältä osin. Tällaista perustetta, joka koskisi riidanalaisen päätöksen aineellista lainmukaisuutta ja kohdistuisi perustamissopimuksen soveltamista koskevan oikeussäännön rikkomiseen, ei pidä sekoittaa erilliseen kanneperusteeseen, joka koskee perustelujen puuttumista tai riittämättömyyttä ja kohdistuu olennaisten menettelymääräysten rikkomiseen (edellä 746 kohdassa mainittu asia komissio v. Sytraval ja Brink's France, tuomion 67 kohta). Sikäli kuin vastauskirjelmän sanamuodosta voitaisiin päätellä virheellisiä perusteluja koskeva kanneperuste, se olisi jätettävä tutkimatta uutena perusteena työjärjestyksen 48 artiklan 2 kohdan mukaisesti.

1176 Kantajien väitteiden perusteltavuutta tutkittaessa on näin ollen tarkistettava ainoastaan, onko riidanalainen päätös perusteltu riittävästi siltä osin kuin ensimmäisen väärinkäytön muodostavien menettelytapojen on katsottu merkitsevän määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä.

1177 Riidanalaisen päätöksen päätösosan 6 artiklan mukaan ensimmäinen väärinkäyttö on perustunut siihen, että TACA:n osapuolet ovat tehneet sopimuksen, jolla ne ovat rajoittaneet palvelusopimusten tekemistä ja sopimusten sisältöä. Kuten edellä 1106 ja 1107 kohdassa on todettu, riidanalaisen päätöksen 551—558 perustelukappaleesta ilmenee, että tämän ensimmäisen väärinkäytön muodostavat ensinnäkin erillisten palvelusopimusten täysi kielto vuosina 1994 ja 1995, ja kun ne hyväksyttiin vuonna 1996, tiettyjen TACA:n yhdessä vahvistamien ehtojen soveltaminen ja niiden ehtojen vastavuoroinen paljastaminen ja toiseksi konferenssin palvelusopimusten osalta tiettyjen TACA:n yhdessä vahvistaminen ehtojen soveltaminen.

1178 Toisin kuin kantajat väittävät, komissio ei ole riidanalaisessa päätöksessä perustellut näiden menettelytapojen pitämistä määräävän markkina-aseman väärinkäyttönä käyttämällä uudelleen 487—502 perustelukappaleessa esitettyjä perusteluja, joiden nojalla se on kieltäytynyt myöntämästä perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan perusteella yksittäispoikkeusta näille samoille menettelytavoille. Riidanalaisen päätöksen 551 perustelukappaleessa, johon kantajat perustavat väitteensä samojen perustelujen käyttämisestä uudelleen, komissio toteaa ainoastaan seuraavaa:

"Palvelusopimusten merkitystä rahdinantajille tarkastellaan joiltain osin edellä johdanto-osan 122—126 kappaleessa sekä johdanto-osan 472—476 kappaleessa. TACA:n osapuolet ovat sopineet keskenään useista palvelusopimusten sisältöä koskevista rajoituksista ja aikaisemmin myös siitä, etteivät ne tee erillisiä palvelusopimuksia. Rajoitusten yhtenä tarkoituksena on ollut hintakilpailun estäminen (ks. johdanto-osan 479 kappale). Rajoituksia kuvaillaan tarkemmin edellä johdanto-osan 487—502 kappaleessa."

1179 On siis todettava, että tämän perustelukappaleen viimeisen virkkeen sanamuodosta ilmenee, että viittaus 487—502 perustelukappaleeseen ei koske perusteita yksittäispoikkeuksen myöntämisestä kieltäytymiselle vaan "tarkempaa kuvausta" TACA:n säännöissä asetetuista rajoituksista palvelusopimusten sisällölle. Kantajien väitteet samojen perustelujen käyttämisestä uudelleen ovat näin ollen yksinään tästä syystä perusteettomia.

1180 On kuitenkin vielä tutkittava, sisältääkö riidanalainen päätös perustelut sille, että kyseessä olevien menettelytapojen on katsottu merkitsevän määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä.

1181 Komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 553 perustelukappaleessa, että sopimus, joka rajoittaa palvelusopimusten tekemistä ja niiden sisältöä, vastaa kieltäytymistä tarjota palveluja muuten kuin kohtuuttomin ehdoin sekä kuljetuspalvelujen tarjoamisen rajoittamista, minkä vuoksi tällaiseen sopimukseen on sovellettava

perustamissopimuksen 86 artiklan a ja b alakohtaa. Riidanalaisen päätöksen 554 perustelukappaleessa komissio toteaa, että erillisten palvelusopimusten kiellon seurauksena TACA:n osapuolet ovat kieltäytyneet tarjoamasta vuonna 1995 "tietyn varustamon erityisominaisuuksiin perustuvia palveluja", mikä poisti rahdinantajilta mahdollisuuden saada "lisäpalveluja, joita yksittäiset TACA:n osapuolet ehkä olisivat voineet tarjota". Tiettyjen TACA:n yhdessä vahvistamien ehtojen soveltamisesta erillisiin palvelusopimuksiin (vuodesta 1996) ja konferenssin palvelusopimuksiin komissio toteaa samassa perustelukappaleessa, että "TACA:n osapuolet ovat kieltäytyneet tarjoamasta rahdinantajille meri- ja maakuljetuspalveluja palvelusopimusten nojalla muuten kuin TACA:n osapuolten yhdessä valitsemien ehtojen pohjalta". Vastaava ajatus sisältyy riidanalaisen päätöksen 555 perustelukappaleeseen.

1182 Riidanalaisesta päätöksestä ilmenee näin ollen, että komissio on kyseisessä päätöksessä katsonut, että ensimmäisen väärinkäytön muodostavat menettelytavat merkitsevät perustamissopimuksen 86 artiklassa tarkoitettua määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä siitä syystä, että ne ovat kohtuuttomia ja rajoittavat kuljetuspalvelujen tarjoamista, siltä osin kuin näiden menettelytapojen tarkoituksena on riidanalaisen päätöksen 554 ja 555 perustelukappaleessa esitetyillä perusteilla rajoittaa oikeutta tehdä palvelusopimuksia ja niiden sisältöä.

1183 Tällainen perustelu, jossa mainitaan, mihin perustamissopimuksen 86 artiklassa tarkoitettuun väärinkäyttötapaukseen kyseessä olevat menettelytavat kuuluvat, ja täsmennetään konkreettiset perusteet, joiden vuoksi näitä menettelytapoja pidetään tällaisena väärinkäyttönä, antaa kantajille riittävät tiedot, jotta ne voivat arvioida, onko päätös asianmukainen, ja mikäli se on virheellinen, kiistää sen pätevyyden, ja yhteisöjen tuomioistuimet voivat tutkia sen laillisuuden (edellä 548 kohdassa mainittu asia Van Megen Sports v. komissio, tuomion 51 kohta).

1184 Näin ollen on katsottava, että riidanalainen päätös on tältä osin riittävästi perusteltu.

1185 Esillä oleva väite on tästä syystä hylättävä.

1186 Tarkasteltaessa ensimmäisen väärinkäytön muodostavien menettelytapojen objektiivista perusteltavuutta on korostettava, että oikeuskäytännön mukaan silloin, kun komissio toteaa yrityksen käyttäneen väärin määräävää markkina-asemaansa, kyseisen yrityksen on tarvittaessa perusteltava objektiivisilla seikoilla väärinkäyttö, johon sen katsotaan syyllistyneen (asia 395/87, Tournier, tuomio 13.7.1989, Kok. 1989, s. 2521, Kok. Ep. X, s. 125, 38 kohta).

1187 Kantajat eivät ole vastauksessaan väitetiedoksiantoon esittäneet mitään seikkoja perustellakseen palvelusopimuksiin liittyvän määräävän markkina-aseman väärinkäytön, johon komissio katsoo väitetiedoksiannossa niiden syyllistyneen.

1188 On selvää, ettei komissiota voida arvostella perusteluvelvollisuuden noudattamisen kannalta siitä, ettei se ole ottanut riidanalaisessa päätöksessä kantaa seikkoihin, joita ei ole esitetty sille ennen kyseisen päätöksen tekemistä, vaan jotka on esitetty ensimmäisen kerran esillä olevien kanteiden vaiheessa (ks. vastaavasti edellä 196 kohdassa mainittu ns. FEFC-tapaus, tuomion 426 ja 427 kohta).

1189 Näin ollen kantajien väite on tältä osin hylättävä.

3. Johtopäätös ensimmäisestä väärinkäytöstä

1190 Kaiken edellä esitetyn perusteella kantajien ensimmäisestä väärinkäytöstä esittämät kanneperusteet ja väitteet on hyväksyttävä ainoastaan siltä osin kuin ne koskevat sitä, että TACA:n osapuolet paljastavat toisilleen palvelusopimusten tekemisen ja sisällön. Muilta osin esillä olevat kanneperusteet ja väitteet on hylättävä.

1191 Näin ollen riidanalaisen päätöksen päätösosan 6 artikla on kumottava siltä osin kuin sitä sovelletaan TACA:n osapuolten tekemien palvelusopimusten ja niiden sisällön vastavuoroiseen paljastamiseen, ja siten myös kyseisen päätösosan 7 artikla on kumottava siltä osin kuin siinä velvoitetaan kantajat lopettamaan välittömästi tämä menettelytapa ja vastaisuudessa pidättäytymään kaikesta toiminnasta, jolla on sama tai samanlainen tarkoitus tai vaikutus.

B Toinen väärinkäyttö, joka koskee markkinoiden kilpailurakenteen laitonta muuttamista

1192 Kantajat ovat esittäneet neljänlaisia kanneperusteita ja väitteitä riidanalaisessa päätöksessä esitetyistä toista väärinkäyttöä koskevista arvioinneista. Ensimmäiset koskevat näyttöä toisen väärinkäytön muodostavista menettelytavoista. Toiset koskevat kyseisten menettelytapojen tuntuvaa vaikutusta. Kolmannet koskevat niiden kestoa. Neljännet koskevat Hanjinin ja Hyundain joutumista niistä vastuuseen.

1. Näyttö toisen väärinkäytön muodostavista menettelytavoista

a) Asianosaisten lausumat

i) Alustavat toteamukset

1193 Kantajat korostavat aluksi, että riidanalaisen päätöksen mukainen toinen väärinkäyttö perustuu kokonaisuudessaan toteamukseen, jonka mukaan linjakonferenssi on aktiivisesti kannustanut kahta varustamoa, Hanjinia ja Hyundaita, liittymään TACA:han.

1194 Kantajat toteavat kuitenkin, että komissio kehittää vastineessaan uusia perusteluja, joiden mukaan Hanjinin ja Hyundain liittymistä TACA:han ympäröineiden tapahtumien (jotka ovat vain esimerkkejä) lisäksi ne olisivat omaksuneet kilpailun poistamiseen tähtäävän "politiikan" ja ilmaisseet "pyrkimyksen" tarjota kannustimia markkinoiden kilpailurakenteen muuttamiseksi.

1195 Kantajat väittävät, että perustamissopimuksen 86 artiklaa ei voida soveltaa tällaisiin olosuhteisiin ja että edellä 779 kohdassa mainitussa asiassa Europemballage ja Continental Can vastaan komissio annettu tuomio, johon komissio perustaa riidanalaisen päätöksen 559 ja 560 perustelukappaleen, ei anna oikeutta soveltaa perustamissopimuksen 86 artiklaa TACA:n jäsenten politiikkaan tai pyrkimyksiin. Kantajien mukaan ilman näyttöä siitä, että uutta tulokasta olisi painostettu liittymään linjakonferenssiin, on katsottava, että viimeksi mainittu on liittynyt konferenssiin omien kaupallisten intressiensä perusteella. Kantajat väittävät, että toisin kuin edellä mainitussa asiassa kyseessä olleen kaltaisessa kes-

kittymätapauksessa, linjakonferenssin jäsenet voivat vapaasti kilpailla hinnoilla tai muutoin ja luopua konferenssista sovitun irtisanomisajan kuluttua. Kantajat toteavat, että jos uusien jäsenten liittyminen konferenssiin merkitsee vakavaa puuttumista kilpailurakenteeseen, komissiolla on oikeus peruuttaa ryhmäpoikkeus asetuksen N:o 4056/86 7 ja/tai 8 artiklan nojalla.

1196 Kantajat huomauttavat vielä, että komissio ei ole selittänyt, miten kilpailun poistamiseen tähtäävällä "politiikalla" ja "pyrkimyksellä" tarjota varustamoille kannustimia, jotta ne aloittaisivat Atlantin ylittävässä liikenteessä TACA:n osapuolina, on ollut kielteisiä vaikutuksia markkinoille. Kantajien mukaan yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännöstä ilmenee, että määräävän markkina-aseman väärinkäyttö on objektiivinen käsite, jolla tarkoitetaan menettelytapoja, jotka voivat aiheuttaa kuluttajille vahinkoa tai vahingoittaa markkinoiden kilpailurakennetta (edellä 765 kohdassa mainittu asia Hoffmann-La Roche v. komissio, tuomion 91 kohta; edellä 779 kohdassa mainittu asia Europemballage ja Continental Can v. komissio, tuomion 26 kohta ja edellä 346 kohdassa mainittu asia BPB Industries ja British Gypsum v. komissio, tuomion 70 kohta). Kantajat katsovat joka tapauksessa, että komissio ei ole esittänyt näyttöä siitä, että TACA:n kilpailun poistamiseen tähtäävä politiikka olisi vaikuttanut kilpailun rakenteeseen.

1197 Kantaja asiassa T-213/98 huomauttaa, että linjakonferensseihin liittyminen tai niistä vetäytyminen ei ole mitenkään poikkeuksellista. Kantaja katsoo, että komission analyysi voi esillä olevassa asiassa vaikuttaa siten, että linjakonferenssien jäsenten lukumäärä "jäädytetään" nykyiselle tasolle, vastoin asetuksen N:o 4056/86 tavoitteita. Lisäksi kantaja muistuttaa, että Yhdysvaltojen oikeudessa säänneltyjen avointen linjakonferenssien on hyväksyttävä kaikki uudet jäsenet, kun taas suljettujen konferenssien on Unctadin käytännesääntöjen 1 artiklan 1 kohdan mukaisesti hyväksyttävä uudet jäsenet, jotka täyttävät tietyt objektiiviset edellytykset.

1198 Kantaja arvostelee komissiota siitä, että se ei ole riidanalaisessa päätöksessä selvästi yksilöinyt väärinkäyttönä pitämäänsä käyttäytymistä. Kantajan mukaan

riidanalaisen päätöksen 5 artiklan perusteella voidaan päätellä, että väitetty määräävän markkina-aseman väärinkäyttö johtuu joko Hanjinin ja Hyundain liittymisestä TACA:n jäseniksi tai kantajien toimenpiteistä, joilla ne ovat kannustaneet näitä kahta varustamoa liittymään TACA:han, taikka molemmista.

1199 Kantaja pitää ensin mainittua olettamusta periaatteelliselta kannalta virheellisenä, sillä linjakonferenssien ei voida katsoa olevan samalla velvollisia lain nojalla hyväksymään kaikkia uusia jäseniä ja näin toimiessaan käyttävän väärin asemaansa. Kantaja muistuttaa, että toimiakseen asetuksen N:o 4056/86 mukaisesti markkinoiden vakauttajina linjakonferensseilla on oltava riittävän suuri markkinaosuus. Kantaja väittää tosiseikkoja tarkastellessaan, että Hanjinin ja Hyundain kaltaisten varustamojen liittyminen ei ole voinut vääristää tuntuvasti kilpailua, sillä niiden yhteenlaskettu markkinaosuus tuskin ylittää yhtä prosenttia. Komissio ei sitä paitsi voi päätellä siitä, että näiden kahden varustamon liittyminen on poistanut "tällaisen kilpailun" (566 perustelukappale), että TACA:lla olisi ollut aikomus poistaa hintakilpailu. Kantaja tuo vielä esille, että tämän jälkeen markkinoille on tullut itsenäisiä varustamoja.

1200 Kantaja täsmentää, että toinen olettamus edellyttää loogisesti, että Hyundain ja Hanjinin liittyminen ei ole sinänsä ennakkoedellytys määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä koskevalle toteamukselle. Kantaja katsoo, että komissio ei selitä tässä olettamuksessa, miten väitetyt kannustimet ovat muuttaneet markkinarakennetta. Komissio ei sitä paitsi pidä mitenkään merkityksellisenä näiden kannustimien muotoa. Kantaja ihmettelee, että jos linjakonferenssien kannustimet liittymisten lisäämiseksi ovat väärinkäyttötapauksia, miten linjakonferenssit voivat lisätä jäsentensä lukumäärää ja silti taata jäsenilleen ja liikenteessä yleensä asetuksessa N:o 4056/86 säädetyt edut.

1201 Kantaja katsoo, että edellä esitetyt huomautukset soveltuvat samanaikaisesti kolmanteen olettamukseen.

1202 Vastauskirjelmässään kantaja toistaa muiden kantajien väitteet, joiden mukaan komissio on muuttanut toisen väärinkäytön luonnetta. Kantajan mukaan komissio ei ole esittänyt mitään yksityiskohtaista näyttöä TACA:n osapuolten politiikasta tai pyrkimyksestä poistaa kilpailu eikä se ole esittänyt väitteensä tueksi yhtäkään asiakirjaa. Kantaja vakuuttaa, ettei se ole harjoittanut tällaista politiikkaa eikä sillä ole ollut tällaista pyrkimystä, ja muistuttaa liittyneensä TACA:han vähän ennen Hanjinia. Kantaja vaatii, että komission uusi väite on joka tapauksessa hylättävä pelkästään siitä syystä, ettei kyse ole riidanalaisen päätöksen 5 artiklassa todetusta väärinkäytöstä.

1203 Komissio korostaa, että kantajien syyksi luettu toinen väärinkäyttö on äärimmäisen vakava, sillä sen tarkoituksena on ollut poistaa mahdollinen kilpailu kannustamalla mahdollisia kilpailijoita aloittamaan toimintansa markkinoilla TACA:n osapuolina. Komissio täsmentää, että Hanjinin ja Hyundain linjakonferenssiin liittymistä ympäröineet tapahtumat ovat vain esimerkkejä TACA:n osapuolten harjoittamasta politiikasta. Komissio huomauttaa, että riidanalaisessa päätöksessä esitetään muita esimerkkejä TACA:n kannustimista mahdollisille kilpailijoille, jotka eivät rajoitu Hanjiniin ja Hyundaihin, eli kaksoishinnoittelua koskevat sopimukset ja se, että järjestäytyneet TAA:n jäsenet eivät kilpailleet tietyistä palvelusopimuksista NVOCC-yritysten kanssa (565 perustelukappale). Vaikka kantajat kykenisivät osoittamaan, että linjakonferenssi ei ollut kannustanut Hyundaita ja Hanjinia liittymään TACA:han, tämä ei kuitenkaan riittäisi osoittamaan vääräksi riidanalaiseen päätökseen sisältyvää toista väärinkäyttöä koskevaa toteamusta.

1204 Komissio väittää, että avointen linjakonferenssien periaate ei estä konferenssin jäseniä hakemasta FMC:ltä poikkeusta velvollisuudesta hyväksyä kaikki uudet jäsenet, jos uusi jäsen ei aio käyttää omia aluksiaan liikenteessä. Komissio tulkitsee asetusta N:o 4056/86 Unctadin linjakonferenssisääntöjen valossa siten, että siinä sallitaan suljetut linjakonferenssit (velvoittamatta niihin). Kuitenkin yksi näissä säännöissä sallittu peruste kieltäytyä hyväksymästä uutta jäsentä on se, että tämä uusi jäsen ei tuo liikenteeseen omia aluksiaan. Koska TACA-sopimuksen 7 artiklan 1 kappaleessa lainataan sanatarkasti Unctadin sääntöjä uusien jäsenten hyväksymisedellytysten kuvaamisen osalta, komission mukaan on aiheellista tuoda esille, että TACA:n uudet osapuolet, kuten Hyundai ja Hanjin, ovat aloittaneet liikenteessä ottamatta siinä käyttöön omaa aluskantaansa.

1205 Komissio katsoo joka tapauksessa, ettei avointen linjakonferenssien periaatteella ole merkitystä tässä tapauksessa, sillä riidanalaisessa päätöksessä ei todeta, että TACA:n osapuolet olisivat käyttäneet väärin asemaansa hyväksyessään uusia jäseniä. Komission mukaan voi olla tilanteita, joissa linjakonferenssilla on niin vahva asema, että mikä tahansa sen jäsenmäärän lisääminen voisi merkitä määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä. Tästä ei kuitenkaan ole kyse esillä olevassa asiassa. Riidanalaisessa päätöksessä todetaan ainoastaan, että TACA:n osapuolet ovat toimineet tavalla, jonka nimenomaisena tarkoituksena on ollut vääristää mahdollista kilpailua kannustamalla sellaisia varustamoja liittymään TACA:han, jotka muutoin olisivat toimineet itsenäisinä laivanvarustajina. Tämä strategia tuo mieleen TAA-tapauksessa kyseessä olleen kaksoishinnoitteluun perustuvan tariffin.

1206 ECTU väittää, että itsenäisten kilpailijoiden markkinoille tulon estäminen tai viivyttäminen on yksi vakavimpia määräävän markkina-aseman väärinkäyttötapauksia, sillä se voi vaikuttaa kilpailurakenteeseen estämällä toimivan kilpailun esiintymisen.

1207 ECTU väittää, että komission lähestymistapa on yhteisöjen tuomioistuinten oikeuskäytännön mukainen. Tämä väliintulija huomauttaa, että yhteisöjen tuomioistuin on jo edellä 779 kohdassa mainitussa asiassa Europemballage ja Continental Can vastaan komissio antamassaan tuomiossa katsonut, että toiminta, joka johtaa määräävän markkina-aseman vahvistumiseen, kuuluu perustamissopimuksen 86 artiklan soveltamisalaan, koska se voi vahingoittaa toimivan kilpailun rakenteita. Yhteisöjen tuomioistuimen mukaan määräävässä asemassa olevan yrityksen tässä tarkoituksessa käyttämillä "keinoilla ja menettelyillä" ei ole juurikaan merkitystä. ECTU toteaa, että yhteisöjen tuomioistuin ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ovat ns. CEWAL-tapauksessa antamissaan edellä mainituissa tuomioissa vahvistaneet nämä periaatteet soveltaessaan kilpailusääntöjä merikuljetuksiin (edellä 595 kohdassa mainittu ns. CEWAL-tapaus, tuomio 16.3.2000, 112, 113 ja 114 kohta ja edellä 568 kohdassa mainittu ns. CEWAL-tapaus, tuomio 8.10.1996, 106 ja 107 kohta).

1208 ECTU:n mukaan on jokseenkin merkityksetöntä, että kyseessä oleva käyttäytyminen ei johda määräävässä asemassa olevan yrityksen markkinaosuuden lisäkasvuun tai sen pienenemiseen (edellä 568 kohdassa mainittu ns.

CEWAL-tapaus, tuomion 77 kohta). Jos TACA ei olisi käyttänyt väärin määräävää markkina-asemaansa, kilpailu olisi ollut toimivampaa ja TACA:n asema vähäisempi. ECTU pitää niin ikään vähämerkityksisenä sitä, että rahdinantajat ovat pyytäneet toteuttamaan tiettyjä väärinkäyttöä merkitseviä menettelytapoja (eli kaksoishinnoitteluun perustuvia sopimuksia). Väliintulijan mukaan tämä väite on tosiseikkoihin perustumaton, minkä lisäksi siihen, että määräävässä asemassa olevat yritykset ovat neuvotelleet kilpailua rajoittavasta hintapolitiikasta vastauksena kuluttajien pyyntöihin, ei voida vedota puolustautumisperusteena, kun aikomuksesta käyttää määräävää markkina-asemaa väärin on esitetty näyttöä (ETY:n perustamissopimuksen 86 artiklan soveltamista koskevasta menettelystä 19 päivänä joulukuuta 1990 tehty päätös 91/300/ETY (IV/33.133-D, Kalsinoitu sooda — ICI) (EYVL 1991, L 152, s. 40).

1209 Väliintulija korostaa, että asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa säädetyllä poikkeuksella on laaja soveltamisala, sillä siinä sallitaan hintojen vahvistaminen yhdessä määräämättömäksi ajaksi. Näissä olosuhteissa se väittää, että komission on tutkittava huolella tällaisten laillistettujen kartellien osapuolten toimintaa tarkistaakseen, että tällaisen poikkeuksen edellytykset täyttyvät kaikkina ajankohtina ja että osapuolet eivät käytä määräävää markkina-asemaa väärin.

ii) Hanjiniin ja Hyundaihin kohdistetut erityiset toimenpiteet

1210 Kantajien ensimmäinen väite koskee sitä, että toisin kuin riidanalaisen päätöksen 563 ja 564 perustelukappaleessa todetaan, Hanjinin ja Hyundain aloittamiseen Atlantin ylittävässä liikenteessä liittyvät tapahtumat ja TACA:n ja muiden toimijoiden väliset yhteydet, jotka koskivat näiden toimijoiden mahdollista aloittamista tässä liikenteessä, ovat ristiriidassa väärinkäyttöä koskevan toteamuksen kanssa, koska ne osoittavat, että TACA:n osapuolet eivät ole kannustaneet mahdollisia kilpailijoita aloittamaan Atlantin ylittävässä liikenteessä liittymällä TACA:han.

1211 Kantajat korostavat, että hyväksyessään Hanjinin ja Hyundain linjakonferenssiin TACA:n jäsenet ovat noudattaneet tarkasti Yhdysvaltojen oikeuden mukaisia velvoitteitaan. Ne väittävät, että US Shipping Actin 5 §:n b momentin mukaan TACA on "avoin" linjakonferenssi, joka sallii uusien jäsenten liittymisen TACA-sopimuksen 7 artiklan 1 kappaleessa mainituin kohtuullisin perustein, jotka eivät ole syrjiviä. Kantajat ovat väitteensä tueksi liittäneet FMC:n entisen pääneuvonantajan Bennerin lausunnon, jossa tämä ilmoittaa, ettei hänen tiedossaan ole yhtään seikkaa tai ennakkotapausta, joka tukisi komission vastineeseen sisältyvää väitettä siitä, että kantajat olisivat voineet pyytää FMC:ltä lupaa olla hyväksymättä Atlantin ylittävässä liikenteessä toimivaa varustamoa linjakonferenssin jäseneksi, jos hakijana oleva varustamo ei ole esittänyt käyttävänsä omia aluksiaan linjakonferenssin kohteena olevassa liikenteessä.

1212 Nimenomaan Hanjinin liittymistä tarkastellessaan kantajat kiistävät riidanalaisen päätöksen 563 ja 564 perustelukappaleessa esitetyt toteamukset, joiden mukaan "ennen kuin siitä tuli TACA:n osapuoli, Hanjin vaati yksityiskohtaiset tiedot 'kaikista TACA-sopimuksen oleellisista asiakirjoista ja tilastoista (mukaan lukien tariffi, palvelusopimukset, satamiin poikkeaminen, lastaus ja tulos)'" (Hanjinin 19.8.1994 päivätty kirje TACA:lle) ja joiden mukaan "TACA:n sihteeristön — — lausunto osoittaa yhteistä tahtoa löytää 'keino, jolla Hanjin voi saavuttaa liikenteessä tarjoamansa tilan kanssa johdonmukaisen markkinaosuuden'" (15.2.1996 päivätty TACA:n muistio).

1213 Kantajat väittävät, että ensimmäiset Hanjinin ja TACA:n väliset yhteydenotot tapahtuivat 23.8.1994, jolloin varustamo pyysi saada liittyä TACA:han. Tästä asiakirjasta ilmenee, että ensimmäiseksi Hanjinin liittymishakemus ei perustunut keskusteluihin TACA:n jäsenten vaan sen kanssa samaan Tricon-konsortioon kuuluvien osapuolten kanssa (eli DSR-Senatorin ja Cho Yang Shippingin kanssa), toiseksi tämä liittymishakemus tehtiin Yhdysvaltojen oikeudessa tunnetun avoimen linjakonferenssin periaatteen mukaisesti, kolmanneksi Hanjinin tietojensaantipyynnön perusteena oli tarve valmistella kaupallista toimintaansa ja neljänneksi useimmat pyydetyistä tiedoista olivat julkisia. Kantajat huomauttavat, että TACA:n sihteeristö on 24.8.1994 päivätyssä vastauskirjeessään täsmentänyt, että Hanjinin pyytämät tiedot annettiin sille vasta sen liityttyä

konferenssiin 31.8.1994. Tästä asiakirjasta ilmenee vielä, että TACA oli tietoinen Yhdysvaltojen oikeuden mukaiseen avoimen linjakonferenssin periaatteeseen perustuvista velvoitteistaan. Tämän kirjeenvaihdon seurauksena Hanjinista tuli TACA:n jäsen 31.8.1994 alkaen. Tämän jälkeen TACA toimitti sille jäljennöksen itään suuntautuvan liikenteen tariffista 1.9.1994 sekä muita tietoja sitä seuraavina päivinä.

1214 Näiden seikkojen perusteella kantajat väittävät, että komissio on virheellisesti päätellyt riidanalaisen päätöksen 563 perustelukappaleessa, että tällaisten tietojen paljastaminen "kannusti Hanjinia aloittamaan Atlantin ylittävän liikenteen". Hanjinin 23.8.1994 päivätystä kirjeestä ilmenee selvästi, että se oli jo päättänyt liittyä linjakonferenssiin. Olisi sitä paitsi epäloogista katsoa, että Hanjinin tietojensaantipyyntö olisi kannustin TACA:han liittymiseksi, tutkimatta milloin ja missä olosuhteissa TACA on vastannut tähän pyyntöön.

1215 Kantajat väittävät vielä, että Yhdysvaltojen oikeudessa edellytettiin avointen linjakonferenssien periaatteen nojalla, että linjakonferenssi toimittaa Hanjinille tariffia ja palvelusopimuksia koskevat tiedot. Kantajat ovat tältä osin liittäneet Bennerin lausunnon, jossa tämä todistaa, ettei Yhdysvaltojen oikeudessa ole oikeudellista perustaa, jolla linjakonferenssin uutta jäsentä voitaisiin kieltää osallistumasta voimassa oleviin konferenssin palvelusopimuksiin. Kantajien mukaan uuden jäsenen oli siis täysin oikeutettua pyytää konferenssilta sen kaltaisia tietoja, joita Hanjin pyysi liittymishakemuksessaan.

1216 Kantajat huomauttavat komission myöntävän, ettei konferenssi ole antanut Hanjinille sen pyytämiä tietoja ennen kuin tästä tuli konferenssin osapuoli, kun se toteaa vastineessaan, että 24.8.1994 päivätyn kirjeen mukaan Hanjinin toivomia tietoja ei toimiteta ennen kuin se on TACA:n osapuoli.

1217 TACA:n hallituksen puheenjohtajan 30.1.1996 päivätty kirje Hanjinille, jota on siteerattu riidanalaisen päätöksen 561 perustelukappaleessa, on kirjoitettu 17 kuukautta sen jälkeen, kun Hanjin liittyi linjakonferenssiin elokuussa 1994, minkä vuoksi se ei voi kantajien mukaan loogisesti liittyä kysymyksiin, jotka koskevat Hanjinin aloittamista Atlantin ylittävässä liikenteessä. Kantajien mukaan tämä kirje koski toimenpiteitä, joita Hanjin ehdotti Atlantin ylittävässä liikenteessä toimivana TACA:n jäsenenä ja joita pidettiin uhkana linjakonferenssin asemalle markkinoiden vakauttajana. Kyseinen kirje kuvastaa siten pikemminkin Hanjinin suunnitelmaa laajentaa toimintaansa kyseisessä liikenteessä.

1218 Kantajien mukaan 15.2.1996 päivätty muistio on käsitettävä tässä asiayhteydessä. Kantajat selittävät, että tämä muistio laadittiin TACA:n hallituksen puheenjohtajan 30.1.1996 päivätyn kirjeen seurauksena. Sen laati Yhdistyneen kuningaskunnan sihteeristö konferenssin hallituksen puheenjohtajan ja toimitusjohtajan sekä Hanjinin johtajien välillä 29.2.1996 pidettyä kokousta varten. Kantajien mukaan muistion tarkoituksena oli ottaa kantaa Hanjinin hintapolitiikkaan selittämällä tälle mahdolliset vaihtoehdot kilpailukykyisten hintojen vahvistamiseksi konferenssin puitteissa puuttumatta konferenssin asemaan markkinoiden vakauttajana. Kantajat eivät ymmärrä, miten tämä TACA:n sihteeristön lausunto, joka on laadittu 17 kuukautta Hanjinin TACA:han liittymisen jälkeen, olisi voinut kannustaa Hanjinia tähän liittymiseen.

1219 Tarkastellessaan erityisesti Hyundain liittymistä kantajat kiistävät riidanalaisen päätöksen 564 perustelukappaleessa olevan toteamuksen, jonka mukaan Hyundain mahdollisuus osallistua välittömästi konferenssin palvelusopimuksiin "kannusti Hyundaita voimakkaasti aloittamaan Atlantin ylittävä liikenne TACA:n jäsenenä".

1220 Kantajat väittävät, että Hyundain ensimmäiset yhteydenotot, jotka koskivat sen Atlantin ylittävän liikenteen aloittamista, ovat kohdistuneet TACA:sta riippumattomaan varustamoon ja koskeneet alusten tilojen vuokrausta koskevan

sopimuksen tekemistä kolmen yrityksen välillä, jossa myös toinen itsenäinen varustamo olisi mukana. Kantajat selittävät tämän jälkeen, että vähän ennen näiden neuvottelujen kariutumista Hyundai oli ottanut yhteyttä myös MSC:hen toukokuussa 1995 tilojen vuokrausta koskevan sopimuksen tekemiseksi. Näiden neuvottelujen yhteydessä kesäkuussa 1995 tuotiin esille kysymys Hyundain liittymisestä konferenssiin (19.6.1995 päivätty kirje). Kantajien mukaan ensimmäiset yhteydenotot Hyundain ja konferenssin välillä tapahtuivat puhelimitse heinäkuussa 1995. Hyundai kyseli 30.8.1995 TACA:lta mahdollisuudesta osallistua vuoden 1995 loppuun asti voimassa olleisiin konferenssin palvelusopimuksiin. Hyundaista tuli konferenssin jäsen 11.9.1995. TACA:n 29.9.1995 päivätystä sisäisestä muistiosta ilmenee, että Hyundai oli halunnut osallistua kaikkiin vuoden 1995 konferenssin palvelusopimuksiin.

1221 Kantajat väittävät näistä asiakirjoista ilmenevän, että ensimmäiseksi Hyundain ensimmäinen vaihtoehto oli aloittaa Atlantin ylittävässä liikenteessä tekemällä sopimus itsenäisen varustamon eikä TACA:n kanssa, toiseksi tätä koskevat neuvottelut epäonnistuivat syistä, jotka eivät liity mitenkään konferenssiin, kolmanneksi tämän epäonnistumisen jälkeen Hyundai aloitti neuvottelut TACA:n jäsenen MSC:n kanssa tilojen vuokrausta koskevasta sopimuksesta, neljänneksi kun sopimuksen ehdot olivat selvät, Hyundai otti yhteyttä konferenssiin heinäkuussa 1995 liittyäkseen TACA:han, viidenneksi sopimus MSC:n kanssa allekirjoitettiin kuukautta ennen kuin Hyundai liittyi konferenssiin, kuudenneksi vaikka liittymishakemus tehtiin heinäkuussa 1995, Hyundai toi vasta 30.8.1995 ensimmäisen kerran esille kysymyksen osallistumisesta konferenssin vuoden 1995 palvelusopimuksiin ja seitsemänneksi vastauksena tähän kysymykseen Hyundaille ilmoitettiin, että sillä oli oikeus osallistua näihin sopimuksiin.

1222 Kantajien mukaan ei siis ole olemassa näyttöä siitä, että konferenssi olisi kannustanut Hyundaita liittymään TACA:han tai että tämä olisi houkutellut sitä siihen antamalla oikeuden tehdä konferenssin palvelusopimuksia. Päinvastoin edellä esitetystä ilmenee, että ensimmäiset yhteydenotot liittymistä silmälläpitäen tapahtuivat Hyundain aloitteesta ja että TACA sisällytti Hyundain konferenssin palvelusopimuksiin Hyundain antamien ohjeiden perusteella.

1223 Kantajat väittävät vielä, että Yhdysvaltojen oikeudessa asetetaan TACA:n osapuolille velvollisuus hyväksyä Hyundai voimassa olevien palvelusopimusten osapuoleksi. Avointen linjakonferenssien periaatteen mukaisesti TACA:lla ei ole ollut perusteita vastustaa Hyundain päätöstä osallistua palvelusopimuksiin samoilla edellytyksillä kuin muut konferenssin jäsenet liittymispäivästä lukien. Kantajat viittaavat tältä osin edellä mainittuun Bennerin lausuntoon.

1224 Kolmanneksi kantajat selittävät mahdollisten muiden kilpailijoiden liittymisestä, että vaikka United Arab Shipping Company (jäljempänä UASC) oli ottanut joitakin kertoja yhteyttä kesäkuussa 1996 mahdollista liittymistä silmälläpitäen, se ei ole liittynyt TACA:han eikä aloittanut liikennöintiä Atlantin ylittävässä liikenteessä, ja että APL ei ole ollut lainkaan yhteydessä TACA:n kanssa liittyäkseen siihen. Kantajat täsmentävät, että vuonna 1998 NOL erosi konferenssista ja osti APL:n. NOL on sen jälkeen toiminut Atlantin ylittävässä liikenteessä itsenäisenä varustamona APL:n nimellä. Kantajat muistuttavat vielä, että helmikuussa 1997 Cosco, Yangming ja K Line aloittivat Atlantin ylittävässä liikenteessä itsenäisinä varustamoina eivätkä TACA:n osapuolina.

1225 Kantaja asiassa T-213/98 kiistää osallistuneensa kannustimiin tai tienneensä tällaisista toimenpiteistä, joiden tarkoituksena oli saada Hanjin ja Hyundai liittymään TACA:han. Kantaja huomauttaa, että siitä tuli TACA:n jäsen vasta vuonna 1993 eli vähän ennen Hanjinin liittymistä vuonna 1994. Kantaja kiistää erityisesti riidanalaisen päätöksen 293 perustelukappaleessa esitetyn väitteen, jonka mukaan se olisi tekemällä "erilaisia järjestelyjä TACA:n osapuolten kanssa" "päässyt markkinoilla alkuun kärsimättä näissä olosuhteissa tavanomaisesta kilpailusta".

1226 Kantaja väittää, ettei komission vastineessaan esittämää väitettä voida hyväksyä, sillä sen seurauksena konferenssin on käytännössä mahdotonta lisätä jäsenmääräänsä käyttämättä väärin markkina-asemaansa. Kantaja korostaa, että liitty-

misneuvottelujen yhteydessä on tavanomaisen kaupallisen käytännön mukaista, että kauppakumppanit tarjoavat kannustimia. Kantaja ei ymmärrä, miksi komissio pyrkii nyt kieltämään linjakonferensseja hankkimasta jäseniksi varustamoja, jotka eivät ole sen jäseniä, vaikka asetuksessa N:o 4056/86 tunnustetaan linjakonferenssien tarjoamat edut. Kantaja painottaa, että esillä olevassa asiassa TACA:n markkinaosuus on paljon pienempi kuin muiden konferenssien, ja toistaa, että Hanjinin ja Hyundain liittyminen on kasvattanut tätä markkinaosuutta vain vähän. Tarkastellessaan väitettä, jonka mukaan TACA on varannut Hanjinille osan markkinoista (riidanalaisen päätöksen 533 ja 535 perustelukappale), kantaja huomauttaa vielä, että vaikka tällainen käyttäytyminen näytettäisiin toteen, sitä ei kuitenkaan voitaisi pitää väärinkäyttönä, sillä asetuksessa N:o 4056/86 sallitaan rahdin jakoa koskevat sopimukset. Ei ole mitään syytä, miksi tämänkaltaista kannustinta ei voisi tarjota jäsenehdokkaalle ennen sen liittymistä, kun se voidaan tarjota liittymisen jälkeen. Kantajan mukaan tällainen lähestymistapa on liittymismenettelyn kannalta vahingollinen.

1227 Vastauksena ECTU:n väitteisiin kantajat toistavat, ettei ole olemassa näyttöä TACA:n yrityksistä saada itsenäisiä varustamoja liittymään konferenssiin. Ne toteavat niin ikään, että ECTU on havainnut TACA:n väitetyn aikomuksen poistaa itsenäiset kilpailijat vuodelta 1992 olevassa asiakirjassa. Riidanalaisessa päätöksessä ei ole yhtään toteamusta, jonka mukaan TACA olisi säilyttänyt määräävän markkina-asemansa.

1228 Komissio arvioi ensinnäkin Hanjinin liittymistä ja pitää selvänä, että tämä varustamo saattoi tulla relevanteille markkinoille itsenäisesti, sillä kyse on varustamosta, joka ei ollut konferenssin sopimusten osapuoli. Komissio katsoo, että toisin kuin kantajat väittävät, Hanjinin 19.8.1994 päivätyssä kirjeessä ei todeta tämän varustamon päättäneen liittyä TACA:han, vaan ainoastaan, että se oli päättänyt aloittaa liikennöinnin kyseessä olevassa liikenteessä.

1229 TACA:n 24.8.1994 päivätyssä kirjeessä vahvistetaan komission mukaan, että Hanjin ei vielä ollut tehnyt päätöstään tietojensaantipyyntönsä ajankohtana ja

että "muitakin keskusteluja [Hanjinin] liittymisestä varmasti käytiin". Komissio korostaa vielä, että tässä kirjeessä täsmennetään, että Hanjinin toivomia tietoja ei toimiteta ennen kuin se on TACA:n osapuoli. Komission mukaan osa näistä tiedoista koski voimassa olevien palvelusopimusten sisältöä, kuljetettuja määriä ja TACA:n osapuolten toimintakykyä, eli luottamuksellisia ja kaupallisesti arkaluonteisia tietoja, joiden paljastamisen vuoksi Hanjin saattoi yksilöidä useimmat TACA:n asiakkaista. Komissio katsoo, että nämä tiedot ylittivät sen, mikä oli tarpeen konferenssin jäseneksi haluavan varustamon kannalta. Se väittää, että se, että TACA:n osapuolet olivat valmiita toimittamaan Hanjinille nämä tiedot sen liityttyä, on ollut lisäkannustin sen liittymiseksi konferenssiin.

1230 Komissio katsoo, että 15.2.1996 päivätty muistio osoittaa, että TACA:n jäsenillä oli yhteinen pyrkimys luovuttaa markkinaosuuksia Hanjinille. Komission mukaan tämä yhteinen pyrkimys muodosti kannustimen Hanjinin liittymiseksi TACA:han. Komissio katsoo saman asenteen ilmenevän TACA:n hallituksen puheenjohtajan 30.1.1996 päivätystä kirjeestä. Komission mukaan tällä kirjeellä on edelleen merkitystä, vaikka se on vuodelta 1996, sillä siinä kuvataan aikaisempaa tilannetta. Komissio huomauttaa, että toisin kantajat selittävät, ilmoitusta, jonka mukaan TACA:n hallituksen puheenjohtaja tarjosi konferenssin apua "kaikille markkinoille pääsyä tavoitteleville yhtiöille", on vaikea ymmärtää siten, ettei se koskisi varustamoja, jotka haluavat aloittaa liikennöinnin.

1231 Komission mielestä edes ryhmäpoikkeuksen saaneen linjakonferenssin puitteissa ei voida pitää tavanomaisena kaupallisena menettelynä sitä, että konferenssi toimii siten, että uudet tulijat voivat saada riittävän markkinaosuuden pitääkseen toimintansa kustannusten tasolla. TACA:n yhteydessä tällainen menettely on mielekästä vain, jos tarkoituksena on ollut, että mahdollisen kilpailun poistamisesta saatava hyöty painaa enemmän kuin markkinaosuuksien menettäminen.

1232 Toiseksi komissio tarkastelee Hyundain liittymistä ja katsoo, että se, että Hyundai on aikonut tehdä yhteistyösopimuksen itsenäisen varustamon kanssa, ei voi kyseenalaistaa väitettä, jonka mukaan TACA:n osapuolten halu hyväksyä palvelusopimusten tekeminen Hyundain kanssa on merkinnyt voimakasta kannustinta tämän tehdessä ratkaisuaan. Yhteydenotoista MSC:n kanssa komissio muistuttaa, että vastauksessaan väitetiedoksiantoon kantajat ovat myöntäneet, että Hyundain päätös vuokrata tiloja MSC:ltä oli sidottu sen päätökseen liittyä TACA:han. Komissio kiistää vielä väitteen, jonka mukaan Yhdysvaltojen oikeudessa edellytetään kaikkien uusien konferenssin jäsenten välitöntä hyväksymistä palvelusopimuksiin.

1233 Kolmanneksi komissio toteaa muiden toimijoiden liittymisestä, että UASC:tä ja APL:ää ei voida missään tapauksessa verrata Hanjiniin ja Hyundaihin mahdollisina kilpailijoina. Komission mielestä olisi ollut yllättävää, että UASC ja APL liittyisivät TACA:han väitetiedoksiannon antamisen jälkeen toukokuussa 1996, ja toteaa kantajien esittämien todisteiden UASC:n ja APL:n yhteyksistä konferenssiin olevan puutteellisia, sillä niissä ei mainita TACA:n sihteeristössä tai sen ja TACA:n osapuolten välillä käytyjä keskusteluja.

iii) Mahdollisiin kilpailijoihin kohdistuneet yleiset toimenpiteet

— Kaksoishinnoitteluun perustuvat palvelusopimukset

1234 Kantajien toisen väitteen mukaan komission riidanalaisen päätöksen 565 perustelukappaleessa esittämä toteamus, jonka mukaan kantajien kaksoishinnoitteluun perustuvat palvelusopimukset ovat kannustaneet uusia jäseniä liittymään konferenssiin, sisältää tosiseikkoja koskevia virheitä ja arviointivirheitä.

1235 Kantajat väittävät, että kaikissa tapauksissa aloitteen tekijänä kaksoishinnoittelua sisältävän palvelusopimuksen tekemiseksi on ollut rahdinantajaosapuoli, sen perusteella, mikä käsitys tällä rahdinantajalla oli kyseisten varustamojen tarjoamien palvelujen laadun eroista. Kantajat toteavat, että riidanalaisen päätöksen 450 perustelukappaleen mukaan komissio on itse myöntänyt, että rahdinantajille saatettiin tarjota erilaisia kuljetusmaksuja, kun varustamot tarjosivat laadultaan erilaisia palveluja. Toisin kuin komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 154 perustelukappaleessa, kantajat katsovat, että kirjeenvaihto rahdinantajien ja varustamojen välillä palvelusopimusten neuvottelujen aikaan osoittaa niiden väitteet paikkansapitäviksi. Komissio ei kuitenkaan ole pyytänyt kantajia esittämään näitä todisteita. Kantajien mielestä niitä ei voida moittia siitä, että ne eivät ole esittäneet niitä omasta aloitteestaan, sillä niillä ei ole ollut mitään syytä olettaa, että komissio vastustaisi tapaa, jolla palvelusopimuksista on neuvoteltu. Kantajat korostavat, että kysymystä on käsitelty komission kanssa 3.5.1995 pidetyssä kokouksessa (kuusi kuukautta ennen Hyundain liittymistä) eikä komissio ole esittänyt tältä osin kritiikkiä.

1236 Kantajat kiistävät, että kaksoishinnoitteluun perustuvat sopimukset olisivat kannustaneet mahdollisia kilpailijoita liittymään konferenssiin. Ne huomauttavat, että pieni osa palvelusopimuksista sisälsi kaksoishinnoittelua, että kantajat eivät olleet etukäteen sopineet niitä osapuolia, joille rahdinantajat maksaisivat alempia kuljetusmaksuja, ja ettei etukäteen ollut tehty sopimusta eri kuljetusmaksujen välisten erojen suuruudesta.

1237 Kantajat huomauttavat, että kilpailusääntöjen rikkomisen ajanjaksona ainoastaan Hanjin ja Hyundai ovat liittyneet TACA:han. Riidanalaisessa päätöksessä ei ole näyttöä siitä, että kaksoishinnoitteluun perustuvat konferenssin palvelusopimukset olisivat kannustaneet näitä kahta varustamoa liittymään TACA:han.

1238 Hanjinin osalta edellä mainittu kirjeenvaihto ei kantajien mukaan sisällä mitään viitettä tällaisesta. Hanjinin kaksoishinnoitteluun perustuvien palvelusopimusten

nojalla kuljettama lasti oli vain 5,5 prosenttia kaikesta Hanjinin palvelusopimusten perusteella kuljettamasta lastista vuonna 1995 ja 6,9 prosenttia vuonna 1996.

1239 Hyundaita koskevat todisteet osoittavat kantajien mukaan, että kun tämä varustamo sai tietää palvelusopimusten kaksoishinnoittelusta ennen niihin osallistumista, sille vastattiin selvästi, että TACA:n piirissä kaikilla varustamoilla on yhdenvertainen asema ja yhdenvertaiset oikeudet ja velvollisuudet (8.9.1995 päivätty kirje). TACA:n sihteeristön 2.10.1995 eli Hyundain liittymisajankohtana lähettämästä sähköpostiviestistä ilmenee, että silloin kun palvelusopimukset sisälsivät kahdenlaisia hintoja, Hyundai osallistui niihin korkeimmalla hinnalla. Kantajat toteavat vielä, että Hyundain kaksoishinnoitteluun perustuvien palvelusopimusten nojalla kuljettaman lastin osuus oli vain 7 prosenttia kaikesta Hyundain palvelusopimusten perusteella kuljettamasta lastista vuonna 1995 ja 14,7 prosenttia vuonna 1996.

1240 Kantajat pitävät yllättävänä sitä, että ECTU ei ole esittänyt lainkaan huomautuksia kantajien esittämistä todisteista, joilla ne pyrkivät osoittamaan, että kaksoishinnoitteluun perustuvat sopimukset olivat rahdinantajien pyytämiä.

1241 Komissio pysyy riidanalaisen päätöksen 565 ja 152 perustelukappaleessa esittämissään toteamuksissa, joiden mukaan vuonna 1995 lähes kolmannekseen kaikista konferenssin palvelusopimuksista sisältyi kaksoishinnoittelua.

1242 Komissio huomauttaa, että kantajat pyrkivät vähättelemään kaksoishinnoitteluun perustuvien palvelusopimusten merkitystä lisäämällä laskelmiinsa palvelusopimukset NVOCC-yritysten kanssa. Komissio muistuttaa kuitenkin, että perinteiset konferenssin jäsenet olivat harvoin osapuolina NVOCC-yritysten

kanssa tehdyissä palvelusopimuksissa vuonna 1996 (eivätkä olleenkaan vuonna 1995). Niihin ei näin ollen ollut tarpeen sisällyttää kaksoishinnoittelua. Joka tapauksessa se, että pieni osa konferenssin palvelusopimuksista sisälsi kaksoishinnoittelun, on komission mukaan merkityksetöntä. Se toteaa, että rahdinantajilla saattoi olla tietyn hinnan sisältävä palvelusopimus yhden tai useamman jäsenen kanssa ja toinen sopimus toiseen hintaan yhden tai useamman muun jäsenen kanssa. Näissä olosuhteissa ei tarvita kaksoishinnoitteluun perustuvaa sopimusta.

1243 Komission analyysissä vuoden 1995 palvelusopimuksista tuodaan esille se, että ero kahden hinnan välillä oli useimmissa tapauksissa 50 tai 100 USD. Koska konferenssi hyväksyi sopimukset, kantajien väite, jonka mukaan erotuksen suuruudesta ei ollut sovittu etukäteen, on komission mukaan merkityksetön.

1244 Komissio toistaa, ettei asiassa ole esitetty näyttöä siitä, että rahdinantajat olisivat olleet aloitteen tekijöitä kaksoishinnoitteluun perustuvissa sopimuksissa. Komissio muistuttaa, että se sai tietää kaksoishinnoittelusta vasta pyydettyään jäljennöksen palvelusopimuksista. Komission mukaan suurin osa kantajien mainitsemista pyynnöistä näyttää koskevan edellisen vuoden kaksoishinnoitteluun perustuvien sopimusten jatkamista eikä tämän ehdon ottamista uuteen sopimukseen. Komission mielestä olisi erikoista, jos kaksoishinnoitteluun perustuvien sopimusten vallitseva asema voisi olla seurausta yksinomaan siitä, mikä käsitys kullakin rahdinantajalla on TACA:n osapuolten tarjoamien palvelujen erilaisesta laadusta.

1245 Komissio toteaa kantajien väitteestä, jonka mukaan Hyundaita tai Hanjinia ei ole kannustettu liittymään TACA:han näiden sopimusten vuoksi, että nämä sopimukset ovat olleet vain yksi tekijä TACA:n tarjoamien kannustimien joukossa. Komissio väittää, että vuonna 1995 68,5 prosenttia Hanjinin palvelusopimusten perusteella kuljettamasta kokonaislastista on kuljetettu kaksoishinnoittelun sisältävän sopimuksen tai NVOCC-yrityksen kanssa tehdyn sopimuksen perusteella. Samana vuonna Hyundain vastaava luku oli 73 prosenttia.

— Palvelusopimukset NVOCC-yritysten kanssa

1246 Kantajien kolmannen väitteen mukaan komission riidanalaisen päätöksen 150 ja 565 perustelukappaleessa esittämä toteamus, jonka mukaan järjestäytyneet TAA:n jäsenet eivät kilpailleet tietyistä palvelusopimuksista NVOCC-yritysten kanssa, ei perustu tosiseikkoihin.

1247 Kantajat huomauttavat aluksi, että komissio ei ole selittänyt, millä perusteella se katsoo riidanalaisen päätöksen alaviitteessä 53, että Cho Yang, DSR-Senator, MSC, Hanjin, POL, Tecomar ja TMM olivat TAA:n entisiä järjestäytymättömiä jäseniä.

1248 Kantajat huomauttavat vielä, että riidanalaisessa päätöksessä ei ole esitetty yhtään todistetta konferenssin perinteisten jäsenten välisestä sopimuksesta tai yhdenmukaistetusta menettelytavasta NVOCC-yritysten kanssa tehtävien palvelusopimusten varaamiseksi perinteisesti itsenäisille varustamoille. Komissio tukeutuu ainoastaan vertailuun perinteisesti TACA:sta riippumattomien jäsenten NVOCC-yritysten kanssa tekemien palvelusopimusten yhteydessä suorittamien kuljetusten ja TACA:n perinteisten jäsenten suorittamien kuljetusten välillä. POL:n 28.12.1995 Hanjinille lähettämään kirjeeseen ei voida kantajien mielestä vedota todisteena siitä, että konferenssin perinteiset jäsenet olivat varanneet palvelusopimusten tekemisen NVOCC-yritysten kanssa uusille markkinoille tulijoille ja perinteisesti itsenäisille varustamoille, sillä kyseessä on perinteisesti itsenäisen varustamon uudelle markkinoille tulijalle osoittama kirje.

1249 Kantajat korostavat, että päätös kuljettaa NVOCC-yritysten lastia on yksipuolinen päätös, jonka kukin kantaja on tehnyt erikseen. Ne muistuttavat antaneensa tältä osin hallinnollisen menettelyn aikana komissiolle selityksen, joka on esitetty riidanalaisen päätöksen alaviitteessä 55.

1250 Kantajat huomauttavat, että vaikka vuosina 1994 ja 1995 perinteiset konferenssin jäsenet (Hapag-Lloydia lukuun ottamatta) ovat keskittäneet toimintansa lastin omistavien rahdinantajien lastin kuljettamiseen, vuodesta 1996 lähes kaikki kantajat ovat kuljettaneet NVOCC-yritysten lastia. Perinteiset konferenssin jäsenet ovat vuonna 1996 kuljettaneet 22 prosenttia ja vuonna 1997 29 prosenttia kaikesta NVOCC-yritysten lastista. Näissä olosuhteissa kantajat katsovat, että komissio ei ole esittänyt etukäteen sovitusta yhdenmukaistamisesta painavia, täsmällisiä ja yhtäpitäviä todisteita eikä näyttänyt, että yhdenmukaistaminen olisi ainoa uskottava selitys sille, että ne ovat kuljettaneet NVOCC-yritysten lastia.

1251 Komissio huomauttaa ECTU:n tukemana, että kantajat ovat implisiittisesti myöntäneet kannekirjelmässään, että konferenssin perinteiset jäsenet eivät kilpailleet palvelusopimuksista NVOCC-yritysten kanssa vuosina 1994 ja 1995.

1252 Komissio lisää, että kantajat pyrkivät sekoittamaan riidanalaisessa päätöksessä kyseessä olevat, NVOCC-yritysten kanssa tehdyt palvelusopimukset ja tariffin puitteissa kuljetetun NVOCC-yritysten lastin. Komissio toteaa, että todisteiden mukaan vuonna 1996 perinteisesti TACA:sta riippumattomat varustamot kuljettivat 94,7 prosenttia kaikesta NVOCC-yritysten lastista jonkin TACA:n palvelusopimuksen perusteella. Koska NVOCC-yritysten Atlantin ylittävän liikenteen markkina-arvo vuonna 1995 ylitti 300 miljoonaa USD, ei ole uskottavaa, että perinteiset konferenssin jäsenet olisivat yksipuolisesti päättäneet, ettei tätä toimintaa kannata jatkaa. Komissio katsoo, että nämä seikat osoittavat, että sopimukset NVOCC-yritysten kanssa oli varattu muille kuin perinteisille jäsenille sekä uusille markkinoille tulijoille.

1253 Kantajien esittämiä kaupallisia perusteita tarkastellessaan komissio ymmärtää, että TACA:n perinteiset jäsenet eivät kilpailleet NVOCC-yritysten lastista, koska ne pitivät viimeksi mainittuja kilpailijoina. Kantajat eivät kuitenkaan ole selittäneet, miksi nämä samat jäsenet kuljettavat nykyisin merkittävän osan lastista, joka kuuluu NVOCC-yritysten kanssa tehtyjen palvelusopimusten piiriin.

Komission mukaan kantajien selitykset eivät ole lainkaan uskottavia. Komissio katsoo, että TACA:n perinteisten jäsenten kaupallista strategiaa on muutettu sen vuoksi, että komissio on toteuttanut toimenpiteitä vähentääkseen TACA:n osapuolten kilpailunvastaisten menettelytapojen vaikutuksia.

1254 Komissio muistuttaa vielä POL:n 28.12.1995 Hanjinille osoittamasta kirjeestä, joka koskee NVOCC-yritysten kanssa tehtäviä palvelusopimuksia ja jota on siteerattu riidanalaisen päätöksen 180 perustelukappaleessa. Tässä kirjeessä ei käsitellä POL:n ja Hanjinin puhtaasti kahdenvälistä kysymystä vaan korostetaan, että kaikki NVOCC-yrityksiä koskevat asiat ovat erittäin arkaluonteisia ja luottamuksellisia ja että niitä on käsiteltävä TACA:n osapuolten täydellisessä yhteisymmärryksessä ilman individualismia osapuolten niin huolella vuosien varrella rakentaman aseman säilyttämiseksi. Komission mukaan ei voida ajatella, etteivätkö nämä pohdinnat koskisi koko konferenssia.

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

1255 Esillä olevia, toisen väärinkäytön muodostavista menettelytavoista esitettyä näyttöä koskevia kanneperusteita tutkittaessa on huomattava komission todenneen riidanalaisen päätöksen päätösosan 5 artiklassa, että TACA on käyttänyt väärin määräävää markkina-asemaansa "muuttamalla markkinoiden kilpailurakennetta [TACA:n] määräävän aseman lujittamiseksi".

1256 Riidanalaisen päätöksen 562 perustelukappaleesta ilmenee, että komission mukaan "TACA:n osapuolten tarkoitus oli — — varmistaa, että jos mahdollinen kilpailija halusi tulla markkinoille, se tulisi niille vasta liityttyään TACA:n

jäseneksi". Komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 563 perustelukappaleessa, että "TACA:n osapuolet toteuttivat aktiivisesti toimenpiteitä, joilla autettiin näitä mahdollisia kilpailijoita pääsemään markkinoille TACA:n osapuolina". Riidanalaisen päätöksen 566 perustelukappale kuuluu seuraavasti:

"Kaikki nämä toimet ovat kannustaneet mahdollisia kilpailijoita aloittamaan Atlantin ylittävä liikenne TACA:n osapuolina eikä itsenäisinä varustamoina. Siinä määrin kuin mahdollisen kilpailun olemassaolo rajoitti TACA:n markkinavoimaa (kilpailullisten markkinoiden teoria), tällaisen kilpailun poistaminen olisi toiminut kahdella tavalla: poistanut todellisen kilpailun ja mahdollisen kilpailun etukäteen. Komissio katsoo, että tällainen käyttäytyminen, jota ei tuotu ilmi poikkeusta koskevassa hakemuksessa, on vahingoittanut markkinoiden kilpailurakennetta ja johtanut TACA:n osapuolten yhteisen määräävän aseman väärinkäyttöön vuosina 1994, 1995 ja 1996."

1257 Riidanalaisen päätöksen 563—565 perustelukappaleesta ilmenee, että komissio yksilöi tältä osin Hanjinin ja Hyundain houkuttelemiseksi tarkoitetut erityiset kannustimet ja kaikille mahdollisille kilpailijoille tarkoitetut yleiset kannustimet. Erityisten kannustimien perustana ovat riidanalaisen päätöksen 563 ja 564 perustelukappaleen mukaan olleet Hanjinille toimitetut luottamukselliset tiedot TACA:sta, TACA:n osapuolten yhteinen pyrkimys siihen, että Hanjin voi saavuttaa liikenteessä tarjoamansa tilan kanssa johdonmukaisen markkinaosuuden, ja Hyundain osallistuminen välittömästi konferenssin palvelusopimuksiin. Yleisten kannustimien perustana ovat riidanalaisen päätöksen 565 perustelukappaleen mukaan olleet useiden kaksoishinnoitteluun perustuvien sopimusten tekeminen ja se, että järjestäytyneet TAA:n jäsenet ovat pidättäytyneet kilpailemasta tietyistä palvelusopimuksista NVOCC-yritysten kanssa.

1258 Esillä olevilla kanneperusteillaan kantajat kiistävät sekä Hanjinin ja Hyundain houkuttelemiseksi tarkoitetut erityiset kannustimet että kaikille mahdollisille kilpailijoille tarkoitetut yleiset kannustimet.

i) Hanjinin ja Hyundain houkuttelemiseksi tarkoitetut erityiset kannustimet

1259 Kantajat katsovat, että komissio on arvioinut virheellisesti tosiseikkoja, jotka liittyvät Hanjinin ja Hyundain liittymiseen TACA:han. Ne vetoavat ensinnäkin siihen, että Yhdysvaltojen oikeudessa TACA:n osapuolet velvoitetaan hyväksymään Hanjinin ja Hyundai liittymiset. Lisäksi ne väittävät, että ne eivät ole kannustaneet Hanjinia ja Hyundaita liittymään TACA:han, vaan viimeksi mainitut ovat pyytäneet saada liittyä siihen itsenäisen päätöksensä perusteella.

— Yhdysvaltojen oikeuteen perustuvat velvoitteet

1260 Kantajat korostavat, että hyväksyessään Hanjinin ja Hyundain linjakonferenssiin TACA on noudattanut tarkasti Yhdysvaltojen oikeuden mukaisia velvoitteitaan. Ne väittävät, että US Shipping Actin 5 §:n b momentin mukaan TACA on "avoin" linjakonferenssi, joka sallii uusien jäsenten liittymisen TACA-sopimuksen 7 artiklan 1 kappaleessa mainituin kohtuullisin perustein, jotka eivät ole syrjiviä.

1261 Esillä oleva kanneperuste perustuu olettamukseen, jonka mukaan riidanalaisessa päätöksessä katsotaan TACA:n osapuolten käyttäneen väärin yhteistä määräävää asemaansa hyväksymällä linjakonferenssiin uusia jäseniä.

1262 Oikeuskäytännön mukaan perustamissopimuksen 86 artiklassa tarkoitetusta määräävän markkina-aseman väärinkäytöstä voi olla kyse, kun yritys, jolla on määräävä markkina-asema, vahvistaa tätä asemaansa niin paljon, että siten saavutettu määräävyyden aste rajoittaa olennaisesti kilpailua, jolloin ainoastaan sellaiset yritykset voivat pysyä markkinoilla, jotka toiminnassaan ovat riippu-

vaisia määräävässä asemassa olevasta yrityksestä (edellä 779 kohdassa mainittu asia Europemballage ja Continental Can v. komissio, tuomion 26 kohta). Siten ei voida pitää poissuljettuna, kuten komissio perustellusti huomauttaa kirjelmissään, että tietyissä olosuhteissa se, että määräävässä markkina-asemassa oleva linjakonferenssi hyväksyy uusia jäseniä, merkitsee sellaisenaan väärinkäyttöä.

1263 Tästä ei kuitenkaan ole kyse riidanalaisessa päätöksessä todetussa väärinkäytössä. Kuten edellä on jo todettu ja kuten komissio on vahvistanut kirjelmissään ja istunnossa antamassaan vastauksessa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kysymykseen, riidanalaisen päätöksen 562—566 perustelukappaleen mukaan tässä päätöksessä todettu toinen väärinkäyttö ei perustu tiettyjen mahdollisten kilpailijoiden liittymiseen TACA:han vuosina 1994—1996 vaan TACA:n osapuolten toteuttamiin tiettyihin toimenpiteisiin näiden mahdollisten kilpailijoiden kannustamiseksi liittymään TACA:han, sillä riidanalaisessa päätöksessä katsotaan TACA:n osapuolten käyttäytyneen tavalla, jonka nimenomaisena tarkoituksena on ollut vääristää mahdollista kilpailua kannustamalla sellaisia varustamoja liittymään TACA:han, jotka muutoin olisivat tulleet markkinoille konferenssin kanssa kilpailevina itsenäisinä varustamoina.

1264 On myös huomattava, että komissio toteaa nimenomaisesti riidanalaisen päätöksen 576 perustelukappaleessa, että vaikka "[riidanalainen] päätös koskee tiettyjä TACA:n osapuolten toimenpiteitä, joilla pyrittiin taivuttamaan mahdolliset kilpailijat aloittamaan toimintansa markkinoilla TACA:n osapuolina[, se] ei koske eikä siten ennalta määrää sellaisten linjakonferenssien, joiden toiminta kuuluu asetuksen (ETY) N:o 4056/86 3 artiklaan sisältyvän ryhmäpoikkeuksen soveltamisalaan, mahdollisuuksia tarjota uusille jäsenille samat ehdot kuin vanhoille jäsenille tai tällaisten linjakonferenssien jäsenten mahdollisuuksia vaihtaa kyseisen ryhmäpoikkeuksen soveltamisalaan kuuluvan toiminnan kannalta tarpeellisia tietoja".

1265 Tästä seuraa, että riidanalaisessa päätöksessä ei arvostella TACA:n osapuolia siitä, että ne ovat hyväksyneet uusia jäseniä konferenssiin, vaan ainoastaan tiettyjen toimenpiteiden toteuttamisesta tällaisiin liittymisiin kannustamiseksi.

1266 Vaikka kantajat väittävät esillä olevassa kanneperusteessaan, että Yhdysvaltojen oikeudessa ne velvoitetaan hyväksymään kaikkien uusien jäsenten liittyminen konferenssiin, ne eivät sitä vastoin väitä, että ne velvoitettaisiin tässä oikeudessa toteuttamaan toimenpiteitä tällaisiin liittymisiin kannustamiseksi.

1267 Näin ollen esillä olevan kanneperusteen yhteydessä esitetyillä väitteillä, jotka koskevat Yhdysvaltojen oikeutta, ei ole merkitystä. Ne on siten hylättävä.

— Näyttö Hanjinille ja Hyundaille tarkoitetuista toimenpiteistä

1268 Kantajat väittävät, että TACA:n osapuolet eivät ole kannustaneet Hanjinia ja Hyundaita liittymään konferenssiin. Ne katsovat, että tältä osin todettua väärinkäyttöä ei ole näytetty oikeudellisesti riittävällä tavalla toteen.

1269 On selvää, että Hanjin liittyi TACA:han 31.8.1994 ja Hyundai 11.9.1995.

1270 Asiassa ei ole kiistetty, että ennen liittymistään TACA:han Hanjin ja Hyundai eivät toimineet Atlantin ylittävässä liikenteessä ja että ne liikennöivät muussa liikenteessä, eivät linjakonferenssien jäseninä vaan itsenäisinä varustamoina. Komissio on riidanalaisen päätöksen 563 perustelukappaleessa todennut kantajien sitä kiistämättä, että vastauksessaan väitetiedoksiantoon TAA:ta koskevassa asiassa kantajat viittaavat Hanjiniin ja Hyundaihin riippumattomina laivanvarustajina, jotka kohdistivat TAA:n osapuoliin "merkittävää kilpailupainetta", koska ne uhkasivat aloittaa toiminnan TAA:n hoitamassa liikenteessä.

1271 Tästä seuraa, että komissio on voinut perustellusti katsoa riidanalaisessa päätöksessä, että Hanjin ja Hyundai muodostivat mahdollisen kilpailutekijän TACA:n osapuolille siltä osin kuin nämä varustamot saattoivat muussa liikenteessä toimivina itsenäisinä varustamoina aloittaa toiminnan Atlantin ylittävässä liikenteessä liittymättä TACA:han. Hanjin ja Hyundai kuitenkin liittyivät TACA:han, minkä vuoksi on siis todettava, että niiden muodostama kilpailutekijä oli tästä syystä poistettu.

1272 Kuten edellä 1265 kohdassa on todettu, riidanalaisessa päätöksessä todettu toinen väärinkäyttö ei kuitenkaan perustu Hanjinin ja Hyundain liittymiseen TACA:han vaan TACA:n osapuolten toteuttamiin tiettyihin toimenpiteisiin niiden kannustamiseksi liittymään konferenssin jäseniksi sen sijaan, että ne olisivat aloittaneet Atlantin ylittävässä liikenteessä itsenäisinä varustamoina.

1273 Arvioitaessa, onko komissio todennut perustellusti, että mahdollisen kilpailun poistuminen sen seurauksena, että Hanjin ja Hyundai liittyivät TACA:han, on johtunut TACA:n osapuolten väärinkäyttöä merkitsevästä menettelytavasta, on tutkittava, onko komissio näyttänyt riidanalaisessa päätöksessä oikeudellisesti riittävällä tavalla toteen, että kyseiset TACA:n osapuolet ovat toteuttaneet toimenpiteitä kannustaakseen Hanjinia ja Hyundaita liittymään konferenssiin.

Hanjinin liittyminen TACA:han

1274 Komissio on katsonut riidanalaisessa päätöksessä, että TACA:n osapuolet olivat kannustaneet Hanjinia liittymään TACA:han ensinnäkin 563 perustelukappaleen mukaan toimittamalla luottamuksellisia tietoja TACA:n asiakirjoista ja tilastoista ja toiseksi 564 perustelukappaleen mukaan TACA:n osapuolten yhteisellä pyrkimyksellä siihen, että Hanjin voi saavuttaa liikenteessä tarjoamansa tilan kanssa johdonmukaisen markkinaosuuden. Näistä samoista perustelukappaleista

ilmenee, että komission mukaan nämä kannustimet on näytetty toteen Hanjinin 19.8.1994 päivätyllä kirjeellä TACA:lle ja TACA:n 15.2.1996 päivätyllä muistiolla.

1275 Edellä 187 kohdassa puolustautumisoikeuksien loukkaamista koskevia kanneperusteita tutkittaessa on jo todettu, että komissio on käyttänyt Hanjinin 19.8.1994 päivättyä kirjettä ja TACA:n 15.2.1996 päivättyä muistiota puolustautumisoikeuksia loukaten ja että tämän vuoksi nämä kantajia vastaan puhuvat asiakirjat on poistettava todistusaineistosta.

1276 Koska väite, jonka mukaan TACA on kannustanut Hanjinia liittymään konferenssiin edellä mainituilla toimenpiteillä, perustuu täysin näihin kahteen asiakirjaan, minkä komissio on vahvistanut istunnossa vastauksessaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kysymykseen, on näin ollen katsottava, ettei tämä riidanalaisen päätöksen väite perustu yhteenkään todisteeseen.

1277 Mikäli komission tarkoituksena olisi näyttää kyseiset Hanjinin houkuttelemiseksi tarkoitetut kannustimet toteen 30.1.1996 päivätyllä TACA:n kirjeellä, johon riidanalaisen päätöksen 561 perustelukappaleessa viitataan yleisesti, olisi todettava, että koska tätä kirjettä on käytetty puolustautumisoikeuksien loukkaamista koskevien kanneperusteiden yhteydessä esitetyistä syistä näitä oikeuksia loukaten, myös tämä kirje olisi poistettava todistusaineistosta.

1278 Tästä seuraa, että toista väärinkäyttöä ei ole näytetty oikeudellisesti riittävällä tavalla toteen siltä osin kuin se perustuu TACA:n osapuolten toteuttamiin erityisiin toimenpiteisiin, joilla on kannustettu Hanjinia liittymään konferenssiin.

1279 On joka tapauksessa todettava, että toisin kuin komissio väittää, 19.8.1994 päivätty Hanjinin kirje tai 15.2.1996 päivätty TACA:n muistio eivät kumpikaan osoita, että Hanjinin liittyminen TACA:han ei perustuisi itsenäiseen päätökseen vaan TACA:n osapuolten toteuttamiin edellä mainittuihin kannustimiin.

1280 Komissio on ensinnäkin todennut 19.8.1994 päivätystä kirjeestä riidanalaisen päätöksen 563 perustelukappaleessa, että Hanjin oli tässä kirjeessä vaatinut tietoja "kaikista TACA-sopimuksen oleellisista asiakirjoista ja tilastoista (mukaan lukien tariffi, palvelusopimukset, satamiin poikkeaminen, lastaus ja tulos)". Komissio katsoo 563 perustelukappaleessa, että "tällaisten tietojen, joista monet ovat hyvin arvokkaita ja luottamuksellisia liikesalaisuuksia (asiakkaiden nimet, hyödykkeet, hinnat, kuljetustavat) eivätkä ryhmäpoikkeuksen soveltamisalaan kuuluvaa toimintaa harjoittavan linjakonferenssin jäseneksi liittymisen kannalta välttämättömiä, paljastaminen kannusti Hanjinia aloittamaan Atlantin ylittävän liikenteen TACA:n osapuolena eikä itsenäisenä varustamona".

1281 Tutkittaessa, ovatko nämä riidanalaiseen päätökseen sisältyvät arvioinnit perusteltuja, on huomattava, että 19.8.1994 päivätty Hanjinin kirje sisältää tämän varustamon liittymishakemuksen TACA:han. Tässä kirjeessä Hanjin ilmoittaa TACA:lle, että tässä tarkoituksessa on tehty tilojen vuokrausta koskeva sopimus sen kanssa samaan Tricon-konsortioon kuuluvien osapuolten DSR-Senatorin ja Cho Yangin kanssa, minkä vuoksi Hanjin voi käyttää liikenteessä jo käytettävissä olevaa kapasiteettia omien alustensa käyttöön ottamisen sijaan. Hanjin ehdottaa, että TACA tekee tarvittavat ilmoitukset komissiolle ja FMC:lle, ja esittää joitakin kysymyksiä, jotka koskevat sen liittymistä.

1282 Komissio ei voi perustellusti väittää, että kyseisessä kirjeessä ilmoitettaisiin ainoastaan Hanjinin aikomuksesta aloittaa Atlantin ylittävää liikennettä, eikä aikomuksesta liittyä TACA:han. Vaikka pitää paikkansa, että DSR-Senatorin ja

Cho Yangin kanssa tehty sopimus tilojen vuokrauksesta ei ehkä ennakoinut Hanjinin mahdollisuutta toimia Atlantin ylittävässä liikenteessä itsenäisenä varustamona, kantajien esittämän, Hanjinin liittymistä TACA:han koskevan kirjeenvaihdon perusteella ei voida katsoa Hanjinin valinneen tätä vaihtoehtoa, kun se lähetti 19.8.1994 päivätyn kirjeen. Tässä kirjeessä Hanjin ilmoittaa nimenomaisesti haluavansa "liittyä TACA:han sellaisena kuin siitä on ilmoitettu FMC:lle ja Euroopan komissiolle". Hanjin päättää kirjeensä toteamalla, että se toivoo saavansa myöntävän vastauksen "liittymishakemuksessaan" esittämiinsä kysymyksiin. On todettava, että myös TACA on ymmärtänyt Hanjinin kirjeen tällä tavoin. TACA on 24.8.1994 päivätyllä faksilla ilmoittanut vastaanottaneensa Hanjinin "liittymishakemuksen", kun taas samana päivänä päivätyllä kirjeellä TACA on ilmoittanut Hanjinille liittymistä koskevista yksityiskohdista. Lisäksi TACA:n hallituksen puheenjohtaja on 24.8.1994 päivätyllä faksilla onnitellut Hanjinia päätöksestä liittyä TACA:han ja pyytänyt tätä ottamaan yhteyttä sen lailliseen edustajaan, jotta tämä ilmoittaisi varustamon liittymisestä toimivaltaisille viranomaisille. On myös huomattava, että 19.8.1994 päivätty kirje on osoitettu TACA:lle, minkä vuoksi on vaikea ajatella, että sen tarkoituksena olisi ollut ilmoittaa TACA:lle, että Hanjin aikoo aloittaa liikennöinnin markkinoilla itsenäisenä varustamona.

1283 Tästä seuraa, että on pidettävä näytettynä, että 19.8.1994 päivätty kirje on Hanjinin liittymishakemus TACA:lle.

1284 Komissio ei kuitenkaan ole esittänyt minkäänlaista näyttöä osoittaakseen, että TACA on ryhtynyt toimenpiteisiin Hanjiniin nähden ennen 19.8.1994. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen asiakirja-aineistoon ei sisälly tätä päivämäärää aikaisempaa kirjeenvaihtoa, ja tätä päivämäärää myöhemmässä kirjeenvaihdossa ei ole mitään sellaista, jonka perusteella voitaisiin katsoa, että TACA on saanut Hanjinin liittymishakemuksen aikaan.

1285 Näissä olosuhteissa ei näytä siltä, että TACA:n osapuolet olisivat kannustaneet Hanjinia tekemään päätöksen liittyä TACA:n jäseneksi.

1286 Pitää paikkansa, kuten komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 563 perustelukappaleessa, että Hanjin oli 19.8.1994 päivätyssä kirjeessään vaatinut tietoja kaikista TACA-sopimuksen oleellisista asiakirjoista ja tilastoista, jotka koskevat tariffia, palvelusopimuksia, satamiin poikkeamista, lastausta ja tulosta.

1287 On kuitenkin muistettava komission todenneen riidanalaisen päätöksen 576 perustelukappaleessa, että riidanalainen päätös ei määrää ennalta sellaisten linjakonferenssien, joiden toiminta kuuluu asetuksen N:o 4056/86 3 artiklaan sisältyvän ryhmäpoikkeuksen soveltamisalaan, mahdollisuuksia tarjota uusille jäsenille samat ehdot kuin vanhoille jäsenille tai tällaisten linjakonferenssien jäsenten mahdollisuuksia vaihtaa kyseisen ryhmäpoikkeuksen soveltamisalaan kuuluvan toiminnan kannalta tarpeellisia tietoja. Kuten komissio on istunnossa vahvistanut, riidanalaisessa päätöksessä ei kyseenalaisteta uusia liittymisiä sinänsä, vaan se, että TACA:n osapuolet ovat toteuttaneet tiettyjä toimenpiteitä kannustaakseen mahdollisia kilpailijoita liittymään konferenssin jäseniksi. Jos katsottaisiin, että asetuksen N:o 4056/86 3 artiklan soveltamisalaan kuuluvan toiminnan kannalta tarpeellisten tietojen ilmoittaminen on merkinnyt kannustamista liittymään TACA:han, jo sinänsä liittymistä TACA:han pidettäisiin väärinkäyttönä. Tässä tapauksessa TACA:n syyksi luettava kannustin perustuisi siihen, että TACA:n uusiin jäseniin sovelletaan asetuksessa N:o 4056/86 säädettyä ryhmäpoikkeusta, jonka perustella hyväksytään kilpailunrajoituksia, joiden poikkeuksellisuutta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on jo korostanut (TAA-tapauksessa annetun tuomion 146 kohta).

1288 Esillä olevassa asiassa on selvää, että Hanjin on saanut 19.8.1994 päivätyssä kirjeessään pyytämänsä tiedot linjakonferenssiin liityttyään. TACA:n 24.8.1994 Hanjinille osoittamasta kirjeestä, jonka sisältöä komissio ei ole kiistänyt, ilmenee Hanjinin saaneen kyseiset tiedot kokouksessa, joka pidettiin 1.9.1994 jälkeen.

1289 Asetuksen N:o 4056/86 3 artiklan nojalla linjakonferenssin jäseniin sovelletaan ryhmäpoikkeusta, joka koskee niiden sopimuksia kuljetusmaksujen ja -ehtojen vahvistamisesta ja sopimuksia, jotka koskevat kuljetusaikataulujen, lähtöjen tai

satamassa käyntien yhteensovittamista, lähtö- tai satamassakäyntikerroista päättämistä, lähtöjen tai satamassa käyntien yhteensovittamista tai jakamista konferenssin jäsenten kesken, kunkin jäsenen tarjoaman kuljetuskaluston määrittelyä ja lastin tai tulojen jakamista jäsenten kesken.

1290 Komissio ei ole selittänyt, miten esillä olevassa tapauksessa Hanjinin tariffista, palvelusopimuksista, satamiin poikkeamisista, lastauksista ja tuloksista pyytämien tietojen toimittaminen ei olisi ollut tarpeen asetuksen N:o 4056/86 3 artiklan soveltamisalaan kuuluvan toiminnan harjoittamiseksi ja miten se ei ole ollut tarpeen, jotta Hanjin on voinut liittyä konferenssiin samoin ehdoin kuin vanhat jäsenet. Tariffia koskevien tietojen toimittaminen liittyy erottamatta kaikkien yhdenmukaisten tai yhteisten kuljetusmaksujen vahvistamista koskevien sopimusten tekemiseen. On myös selvää, että tariffi on julkaistu, kuten riidanalaisen päätöksen 99 perustelukappaleessa todetaan. Kuljetusaikataulujen, lähtöjen ja satamassa käyntien yhteensovittamista tai niiden jakamista koskevat sopimukset edellyttävät lähtökohtaisesti, että konferenssin jäsenet toimittavat toisilleen tiettyjä tietoja satamissa poikkeamisista. Palvelusopimuksia, lastauksia ja tuloksia koskevien tietojen ilmoittaminen voi puolestaan ensi arviolta olla tarpeen tehtäessä sopimuksia kuljetuskaluston määrittelystä tai lastin tai tulojen jakamisesta.

1291 Huomattakoon vielä, että riidanalaisessa päätöksessä ei kielletä TACA:n osapuolia tekemästä konferenssin palvelusopimuksia, kuten komissio on vahvistanut istunnossa. Osallistuakseen tällaisiin sopimuksiin kaikkien TACA:n uusien jäsenten on välttämättä voitava tutustua niitä koskeviin tietoihin.

1292 Näin ollen komissio ei ole näyttänyt oikeudellisesti riittävällä tavalla toteen, että TACA:n osapuolten luottamuksellisten tietojen toimittaminen Hanjinille olisi merkinnyt kannustinta, jolla tätä varustamoa on houkuteltu liittymään konfe-

renssiin antamalla sille mahdollisuus tutustua tietoihin, jotka eivät ole välttämättömiä ryhmäpoikkeuksen soveltamisalaan kuuluvan toiminnan harjoittamiseksi.

1293 Tämän vuoksi kantajien väitteet on tältä osin hyväksyttävä.

1294 Toiseksi, komissio on todennut riidanalaisen päätöksen 564 perustelukappaleessa, että 15.2.1996 päivätty TACA:n muistio osoitti yhteistä tahtoa löytää "keino, jolla Hanjin voi saavuttaa liikenteessä tarjoamansa tilan kanssa johdonmukaisen markkinaosuuden". Komission mukaan "tällainen TACA:n muiden osapuolten tahto on pienentänyt uusille markkinoille siirtymiseen liittyvää kaupallista riskiä ja toiminut siten kannustimena Hanjinille aloittaa Atlantin ylittävä liikenne TACA:n osapuolena".

1295 Huomattakoon kuitenkin, että 15.2.1996 päivätty TACA:n muistio, joka on laadittu yli 17 kuukautta Hanjinin TACA:han liittymisen jälkeen, ei koske tätä liittymistä vaan ratkaisujen löytämistä konfliktiin TACA:n ja konferenssin jäsenenä toimivan Hanjinin välillä.

1296 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen asiakirja-aineistosta ilmenee, että kyseinen muistio on laadittu 30.1.1996 päivätyn TACA:n kirjeen seurauksena ja että tässä kirjeessä konferenssin hallituksen puheenjohtaja Rakkenes ilmaisi huolensa Hanjinin hiljattain toteuttamista toimenpiteistä, jotka koskivat hintoja Atlantin ylittävässä liikenteessä. Tässä kirjeessä TACA:n hallituksen puheenjohtaja ilmoitti Hanjinille, että hintasota saattaisi "tuhota perustat, joille TACA

on rakennettu", ja tästä syystä hän ehdotti pikaista tapaamista Hanjinin johtajien kanssa, minkä jälkeen hän esitti seuraavan, riidanalaisen päätöksen 292 ja 561 perustelukappaleessa siteeratun lausunnon:

"Kuten olen sanonut kaikille markkinoille pääsyä tavoitteleville yhtiöille, tulkaa keskustelemaan kanssani. Me autamme teitä parhaamme mukaan tämän tavoitteen saavuttamisessa."

1297 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen asiakirja-aineiston mukaan Hanjin ja TACA pitivät kokouksen 13.2.1996.

1298 Kuten sen sanamuodosta ilmenee, 15.2.1996 päivätyn TACA:n muistion tarkoituksena oli tämän jälkeen valmistella uutta kokousta, joka pidettiin Hanjinin kanssa 29.2.1996. Tässä muistiossa TACA:n brittiläinen sihteeristö toteaa, että Hanjin, jolla oli pieni markkinaosuus Atlantin ylittävässä liikenteessä vuonna 1995, on toteuttanut useita merkittäviä itsenäisiä toimia, joita on syytä rajoittaa kuljetusmaksujen vakauden säilyttämiseksi tässä liikenteessä. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi TACA:n brittiläinen sihteeristö esittää muun muassa seuraavia suosituksia konferenssille:

1) Kannustetaan Hanjinia vakuuttamalla, että myös muita varustamoja kannustetaan samalla tavoin tuomaan kaupalliset ongelmat yhteisesti keskusteltaviksi ja ratkaistaviksi. Tällä tavoin [itsenäinen toiminta] tulee pikemminkin viimeiseksi eikä ensisijaiseksi keinoksi.

2) Rohkaistaan ja taivutellaan kaikkia varustamoja löytämään yhdessä keino, jolla Hanjin voi saavuttaa liikenteessä tarjoamansa tilan kanssa johdonmukaisen markkinaosuuden aiheuttamatta kielteistä törmäysvaikutusta.

3) Jos itsenäinen toiminta on vielä tarpeen, Hanjinia on kannustettava löytämään keinot ja toimintatavat, jotta se toteuttaisi ne kapeammalla pohjalla, jolloin pienennetään vääristymän vaikutuksia, ja jotta se ilmoittaisi erikseen maakuljetusten hinnat ja niihin liittyvät hinnat.

4) Ilmoitetaan Hanjinille, että jos se aikoo jatkaa itsenäistä toimintaansa, se vain lisää samalla palvelujen tasolla kilpailevien ja samoille markkinoiden osille keskittyvien varustamojen painetta tehdä samoin tehostamalla toimintaansa. Tämä johtaisi TACA:n tariffin täydelliseen romahtamiseen.

1299 Edellä esitetystä ilmenee, että TACA:n osapuolten yhteisellä pyrkimyksellä siihen, että Hanjin voi saavuttaa liikenteessä tarjoamansa tilan kanssa johdonmukaisen markkinaosuuden, ei ole mitään tekemistä Hanjinin konferenssiin liittymisen kanssa. Komissio, jolta asiaa kysyttiin istunnossa, on sitä paitsi myöntänyt, että 15.2.1996 päivätyllä TACA:n muistiolla ei ollut yhteyttä Hanjinin liittymiseen.

1300 TACA:n 15.2.1996 päivättyä muistiota ei pidä myöskään tulkita siten, että se osoittaisi TACA:n osapuolten pyrkivän yhdessä pysyvästi siihen, että Hanjinille osoitetaan sen konferenssiin liittymisestä lukien tietty markkinaosuus. Se, että pyrkimys antaa Hanjinin saavuttaa liikenteessä tarjoamansa tilan kanssa johdonmukainen markkinaosuus on ilmaistu yli 17 kuukautta sen liittymisen jälkeen TACA:n sisäisen konfliktin ratkaisemiseksi, riittää sinänsä osoittamaan, ettei tällaista pyrkimystä ollut ennen tätä konfliktia ja ettei sitä ainakaan ollut Han-

jinin liittyessä konferenssiin. Komissio ei siis voi väittää, kuten se on istunnossa tehnyt, että 15.2.1996 päivätty TACA:n muistio kuvastaisi yleisesti tilannetta, jossa on lähetetty Hanjinin 19.8.1994 päivätty kirje, jossa tämä varustamo pyysi tulla hyväksytyksi konferenssiin.

1301 Sama pätee 30.1.1996 päivättyyn TACA:n kirjeeseen. Kuten edellä on todettu, tämä kirje on lähetetty samassa tilanteessa kuin 15.2.1996 päivätty muistio on laadittu. Vaikka tämän kirjeen erillisen katkelman yleisen sanamuodon perusteella voitaisiin mahdollisesti saada se käsitys, että TACA:n hallituksen puheenjohtaja oli taipuvainen auttamaan kolmansia osapuolia liittymään konferenssiin, siitä ei voida kohtuudella päätellä kaiken muun konkreettisen näytön puuttuessa, että TACA:n osapuolet ovat järjestelmällisesti kannustaneet mahdollisia kilpailijoita ja myös Hanjinia liittymään TACA:han toimenpiteillä, joiden avulla ne ovat voineet päästä konferenssin jäseniksi eri ehdoin kuin vanhoille jäsenille on tarjottu. Pelkästään se, että TACA:n hallituksen puheenjohtaja on vakuuttanut haluavansa auttaa kolmansia osapuolia tulemaan konferenssin jäseniksi, ei missään tapauksessa osoita, että TACA:n osapuolet olisivat toteuttaneet yhdessä riidanalaisessa päätöksessä tarkoitettuja kannustimia houkutellakseen mahdollisia kilpailijoita liittymään TACA:han.

1302 On joka tapauksessa huomattava, että asetuksella N:o 4056/86 perustetussa kilpailujärjestelmässä linjakonferenssin jäsenten tekemät sopimukset markkinoiden jakamisesta eivät ole välttämättä kiellettyjä. Asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa säädetään nimenomaisesti, että ryhmäpoikkeusta sovelletaan sopimuksiin, joiden tarkoituksena on kunkin jäsenen tarjoaman kuljetuskaluston määrittely ja lastin tai tulojen jakaminen jäsenten kesken.

1303 Riidanalaisessa päätöksessä ei selitetä, miten TACA:n yhteinen pyrkimys siihen, että Hanjin voi saavuttaa tietyn markkinaosuuden kyseisessä liikenteessä, ei muodosta tällaista sopimusta, jonka perusteella kyseinen varustamo voi liittyä konferenssiin samoin ehdoin kuin vanhat jäsenet. Komissio on itse todennut

riidanalaisen päätöksen 576 perustelukappaleessa, että riidanalainen päätös ei määrää ennalta tätä mahdollisuutta, sillä kuten komissio on istunnossa vahvistanut, riidanalaisessa päätöksessä ei kielletä uusia TACA:han liittymisiä sinänsä. Kuten edellä on todettu, jos ryhmäpoikkeuksen soveltamisalaan kuuluviin sopimuksiin osallistumisen katsottaisiin merkinneen kannustamista liittymään TACA:han, jo sinänsä liittymistä TACA:hän pidettäisiin väärinkäyttönä, sillä tässä tapauksessa TACA:n syyksi luettava kannustin perustuisi siihen, että Hanjiniin sovelletaan asetuksessa N:o 4056/86 säädettyä ryhmäpoikkeusta, jonka perusteella hyväksytään kilpailunrajoituksia, joiden poikkeuksellisuutta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on jo korostanut.

1304 Edellä esitetyn perusteella komissio ei ole näyttänyt oikeudellisesti riittävällä tavalla toteen, että TACA:n osapuolten yhteinen pyrkimys siihen, että Hanjin voi saavuttaa kyseisessä liikenteessä tietyn markkinaosuuden, on merkinnyt kannustinta, jolla tätä varustamoa on houkuteltu konferenssin jäseneksi.

1305 Näin ollen kantajien väitteet on tältä osin hyväksyttävä.

Hyundain liittyminen TACA:han

1306 Komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 564 perustelukappaleessa, että TACA:n osapuolet ovat kannustaneet Hyundaita liittymään konferenssin jäseneksi siten, että "se otettiin TACA:n sopimuspuoleksi palvelusopimuksiin, joihin se halusi kuulua ensimmäisestä liikennöimästään vuorosta lähtien". Tästä samasta perustelukappaleesta ilmenee, että komission mukaan pöytäkirja PWSC 95/8 on osoitus tästä kannustimesta.

1307 Edellä 187 kohdassa puolustautumisoikeuksien loukkaamista koskevia kanneperusteita tutkittaessa on jo todettu, että komissio on käyttänyt tätä pöytäkirjaa puolustautumisoikeuksia loukaten ja että tämän vuoksi tämä kantajia vastaan puhuva asiakirja on poistettava todistusaineistosta.

1308 Koska väite, jonka mukaan TACA on kannustanut Hyundaita liittymään konferenssiin antamalla sille mahdollisuuden tehdä välittömästi konferenssin palvelusopimuksia, perustuu täysin tähän yhteen asiakirjaan, minkä komissio on vahvistanut istunnossa vastauksessaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kysymykseen, on näin ollen katsottava, ettei tämä riidanalaisen päätöksen väite perustu yhteenkään todisteeseen.

1309 Mikäli komission tarkoituksena olisi näyttää kyseinen Hyundain houkuttelemiseksi tarkoitettu kannustin toteen 30.1.1996 päivätyllä TACA:n kirjeellä, johon riidanalaisen päätöksen 561 perustelukappaleessa viitataan yleisesti, olisi todettava, että koska tätä kirjettä on käytetty puolustautumisoikeuksien loukkaamista koskevien kanneperusteiden yhteydessä esitetyistä syistä näitä oikeuksia loukaten, myös tämä kirje olisi poistettava todistusaineistosta.

1310 Tästä seuraa, että toista väärinkäyttöä ei ole näytetty oikeudellisesti riittävällä tavalla toteen siltä osin kuin se perustuu TACA:n osapuolten toteuttamiin erityisiin toimenpiteisiin, joilla on kannustettu Hyundaita liittymään konferenssiin.

1311 On joka tapauksessa todettava, että toisin kuin komissio väittää, pöytäkirja PWSC 95/8 ei osoita, että Hyundain liittyminen TACA:han ei perustuisi itsenäiseen päätökseen vaan TACA:n osapuolten toteuttamaan edellä mainittuun kannustimeen.

1312 Tämän pöytäkirjan mukaan, sellaisena kuin se on esitetty riidanalaisen päätöksen 230 perustelukappaleessa, "Hyundai oli halunnut liittyä vuonna 1995 palvelusopimuksiin, joissa kolme tai useampia jäseniä osallistuu itään, kolme tai useampia jäseniä osallistuu parhaillaan länteen ja kolme tai useampia jäseniä osallistuu parhaillaan yhteiseen itään ja länteen suuntautuvaan palvelusopimukseen maksutasoilla, joita sovelletaan useimpiin kyseisissä sopimuksissa oleviin jäseniin". Tältä osin samassa pöytäkirjassa vakuutetaan, että "tilanne on hallinnassa ja palvelusopimusliikennettä harjoittaville osapuolille voidaan ilmoittaa, että liittyminen toteutuu samanaikaisesti kuin Hyundai suorittaa ensimmäisen matkan Atlantin yli". Komissio katsoo riidanalaisen päätöksen 564 perustelukappaleen mukaan, että "useiden palvelusopimusten olemassaolo voi toimia markkinoille pääsyn esteenä [ja että] mahdollisuus tehdä heti tällaisia sopimuksia kannusti Hyundaita voimakkaasti aloittamaan Atlantin ylittävä liikenne TACA:n osapuolena".

1313 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen asiakirja-aineistosta ja erityisesti Hyundain TACA:han liittymisen aikoihin käydystä kirjeenvaihdosta ilmenee, että helmikuussa 1995 Hyundai aikoi aluksi aloittaa toiminnan Atlantin ylittävässä liikenteessä tekemällä tilojen vuokrausta koskevan sopimuksen TACA:n kanssa kilpailevan itsenäisen varustamon kanssa, eikä liittymällä TACA:n osapuoleksi. Nämä neuvottelut kariutuivat maaliskuussa 1995, minkä vuoksi Hyundai aloitti neuvottelut TACA:n jäsenen MSC:n kanssa tehdäkseen sopimuksen tilojen vuokrauksesta.

1314 On näin ollen tutkittava, johtuuko tämän itsenäisen varustamon kanssa käytyjen neuvottelujen kariutuminen siitä, että TACA ehdotti Hyundaille mahdollisuutta tehdä välittömästi palvelusopimuksia, jos se liittyy konferenssiin.

1315 Asianosaiset ovat yhtä mieltä siitä, että Hyundai kyseli ensimmäisen kerran TACA:lta mahdollisuudesta tehdä välittömästi konferenssin palvelusopimuksia 30.8.1995. TACA:n 31.8.1995 pidetyn kokouksen pöytäkirjasta (PWSC 95/7)

ilmenee, että TACA hyväksyi kyseisenä päivänä tämän ehdotuksen, josta täsmennetään keskustellun "Hyundain pyynnöstä". Hyundai pani tämän hyväksynnän merkille 5.9.1995 TACA:lle lähettämässään faksissa.

1316 Näin ollen voidaan pitää näytettynä, että Hyundai oli saanut tietää TACA:lta ennen liittymistään käytyjen neuvottelujen seurauksena, että sen liittyessä konferenssiin se otetaan mukaan vuotta 1995 koskeviin konferenssin palvelusopimuksiin.

1317 Pelkästään tämä seikka ei kuitenkaan riitä osoittamaan, että Hyundai olisi tällä perusteella liittynyt TACA:han.

1318 On selvää, että Hyundai oli allekirjoittanut tilojen vuokrausta koskevan sopimuksen MSC:n kanssa jo 17.8.1995 käytyään neuvotteluja tämän TACA:n osapuolen kanssa toukokuussa 1995. Asiakirja-aineistosta ilmenee, että tänä samana päivänä oli jo laadittu lopullinen ehdotus tämän sopimuksen ilmoittamisesta FMC:lle. Vastauksessaan 8.3.1996 päivättyyn tietojensaantipyyntöön TACA:n osapuolet ovat selittäneet komission sitä kiistämättä, että Hyundain päätös tehdä tilojen vuokrausta koskeva sopimus MSC:n kanssa oli yhteydessä sen päätökseen liittyä TACA:han. Toisin kuin komissio väittää, tämä seikka ei ole mitenkään ristiriidassa kantajien väitteen kanssa, vaan päinvastoin vahvistaa sen, sillä se osoittaa Hyundain tehneen päätöksensä liittyä konferenssiin jo toukokuussa 1995.

1319 Kantajat ovat ilmoittaneet komission sitä kiistämättä, että ne ovat ottaneet yhteyttä TACA:han tätä liittymistä silmälläpitäen heinäkuussa 1995, kun MSC:n kanssa tehtävän, tilojen vuokrausta koskevan sopimuksen ehdot oli selkeästi määritelty.

1320 Myöhemmästä kirjeenvaihdosta MSC:n kanssa ilmenee, että Hyundai ilmoitti jo 22.8.1995 tälle konferenssin jäsenelle, että sen liittymishakemus pitäisi lähettää TACA:lle 30.8.1995 aikoihin, ja MSC puolestaan lupasi ilmoittaa tästä päätöksestä TACA:lle, jotta konferenssin hallituksen puheenjohtaja voisi antaa lailliselle edustajalleen Euroopassa ohjeet tarvittavien ilmoitusten tekemiseksi komissiolle.

1321 Näistä seikoista ilmenee, että Hyundai oli päättänyt liittyä TACA:han itsenäisen päätöksen perusteella selvästi ennen sitä, kun kysymys mahdollisuudesta tehdä välittömästi konferenssin palvelusopimuksia tuotiin esille. Kun Hyundai pyysi saada tehdä välittömästi konferenssin palvelusopimuksia, se oli jo allekirjoittanut tilojen vuokrausta koskevan sopimuksen MSC:n kanssa, jolloin se saattoi aloittaa kyseisessä liikenteessä ottamatta käyttöön uutta kapasiteettia, ja ryhtynyt kaikkiin tarvittaviin toimiin liittyäkseen TACA:han.

1322 Näissä olosuhteissa ei näytä siltä, että Hyundai olisi liittynyt TACA:han voidakseen tehdä välittömästi konferenssin palvelusopimuksia.

1323 On myös muistettava komission itse todenneen 576 perustelukappaleessa, että riidanalainen päätös ei määrää ennalta sellaisten linjakonferenssien, joiden toiminta kuuluu asetuksen N:o 4056/86 3 artiklaan sisältyvän ryhmäpoikkeuksen soveltamisalaan, mahdollisuuksia tarjota uusille jäsenille samat ehdot kuin vanhoille jäsenille. Sikäli kuin riidanalaisessa päätöksessä ei kielletä TACA:n osapuolia tekemästä konferenssin palvelusopimuksia, kuten komissio on istunnossa vahvistanut, komissio ei ole selittänyt, miten minkä tahansa uuden jäsenen liittyminen vanhoille jäsenille tarjotuilla ehdoilla ei olisi antanut Hyundaille mahdollisuutta vaatia, että se tulee välittömästi kaikkien konferenssin palvelusopimusten osapuoleksi, ja erityisesti saada samoja ehtoja kuin MSC, jonka kanssa Hyundai oli tehnyt tilojen vuokrausta koskevan sopimuksen voidakseen aloittaa kyseisessä liikenteessä. Huomattakoon vielä, että 19.8.1994 päivätyn kirjeen mukaan Hanjin on esittänyt vastaavan pyynnön kuin Hyundai, eikä komissio ole katsonut kyseessä olleen kannustin, jolla Hanjinia olisi houkuteltu liittymään TACA:han.

1324 Komissio, jota kuultiin istunnossa, väittää, että myös Hyundain liittyminen TACA:han on käsitettävä 30.1.1996 päivätyn TACA:n kirjeen valossa. Edellä 1301 kohdassa on kuitenkin jo todettu, että kaiken muun konkreettisen näytön puuttuessa komissio ei voi kohtuudella päätellä tästä TACA:n hallituksen puheenjohtajan yli 17 kuukautta Hanjinin liittymisen jälkeen tämän kanssa ilmenneen konfliktin yhteydessä lähettämästä kirjeestä otetun erillisen katkelman yleisen sanamuodon perusteella, että TACA:n osapuolet ovat järjestelmällisesti kannustaneet mahdollisia kilpailijoita ja myös Hyundaita liittymään TACA:han toimenpiteillä, joiden avulla ne ovat voineet päästä konferenssin jäseniksi eri ehdoin kuin vanhoille jäsenille on tarjottu.

1325 Edellä esitetyn perusteella on todettava, että komissio ei ole näyttänyt oikeudellisesti riittävällä tavalla toteen, että TACA:n osapuolet ovat kannustaneet Hyundaita liittymään konferenssiin antamalla sille mahdollisuuden tehdä välittömästi konferenssin palvelusopimuksia konferenssiin liittyessään.

1326 Kaikesta edellä esitetystä seuraa, että toista väärinkäyttöä ei ole näytetty oikeudellisesti riittävällä tavalla toteen siltä osin kuin se perustuu TACA:n osapuolten toteuttamiin erityisiin toimenpiteisiin, joilla on kannustettu Hanjinia ja Hyundaita liittymään TACA:han.

ii) Mahdollisille kilpailijoille tarkoitetut yleiset kannustimet

1327 Esillä olevilla kanneperusteillaan ja väitteillään kantajat kiistävät riidanalaiseen päätökseen sisältyvät arvioinnit, jotka koskevat TACA:n osapuolten toteuttamia yleisiä kannustimia, eli useiden kaksoishinnoitteluun perustuvien sopimusten tekemistä ja sitä, että järjestäytyneet TAA:n jäsenet eivät kilpailleet tietyistä palvelusopimuksista NVOCC-yritysten kanssa.

— Kaksoishinnoitteluun perustuvat sopimukset

1328 Kantajat kiistävät, että Hanjinia ja Hyundaita olisi kannustettu liittymään TACA:han palvelusopimuksiin sisältyvän kaksoishinnoittelun vuoksi. Väitteensä tueksi ne vetoavat ensinnäkin siihen, että rahdinantajat pyysivät tätä toimenpidettä. Tämän jälkeen ne huomauttavat, että päätöksessä ei ole mitään todisteita siitä, että tämä toimenpide olisi kannustanut Hanjinia ja Hyundaita liittymään TACA:han. Lopuksi ne korostavat, että Hanjin ja Hyundai ovat osallistuneet vain pieneen osaan tämänkaltaisia sopimuksia.

1329 Riidanalaisen päätöksen 565 perustelukappaleessa komissio toteaa, että "kuten komissio totesi TAA:ta koskevassa asiassa — —, kahdenlaisten maksujen tarjoamisen tarkoitus ja seuraus oli riippumattomien laivanvarustajien taholta tulevan kilpailun rajoittaminen ottamalla nämä mukaan konferenssiin [ja että] sen jälkeen kun TAA kiellettiin vuonna 1994, TACA:n osapuolet luopuivat kaksitasoisesta tariffijärjestelmästä mutta tarjoavat kuitenkin edelleen palvelusopimuksia, joissa on korkeammat hinnat perinteisille konferenssin jäsenille ja alemmat hinnat perinteisesti riippumattomille toimijoille sekä uusille markkinoille tulijoille". Komissio katsoo, että "tämän tarkoitus on ollut houkutella markkinoille haluavat mahdolliset kilpailijat tekemään tämän TACA:n osapuolina".

1330 Komissio perustaa väitteensä seuraavaan riidanalaisen päätöksen 152 perustelukappaleessa esitettyyn seikkaan:

" — — TACA:n vuoden 1995 palvelusopimuksia koskevasta katsauksesta käy ilmi, että suureen osaan (noin [kolmasosaan] *) sopimuksista sisältyy kaksoishinnoittelua koskeva järjestelmä, jonka avulla TAA:n entiset järjestäytymättömät jäsenet veloittavat saman palvelusopimuksen mukaisista palveluista alempia maksuja kuin TAA:n entiset järjestäytyneet jäsenet. Alennus vaihteli 50 USD:n ja

* — Lainausta on korjattu hakasuluissa olevin osin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa, koska päätöksen suomenkielinen käännös on virheellinen.

100 USD:n välillä FEU:lta, mutta ainakin yhden tapauksen osalta alennus on jopa 150 USD. Tällaisia kaksoishinnoittelua koskevia järjestelmiä on ollut myös TACA:n vuosien 1996 ja 1997 palvelusopimuksissa."

1331 Vaikka kantajat kiistävät ottaneensa omasta aloitteestaan käyttöön kaksoishinnoittelun konferenssin palvelusopimuksissa tai kaksoishinnoittelun sisältyvän merkittävään osaan Hanjinin ja Hyundain tekemistä palvelusopimuksista, ne eivät sitä vastoin kiistä, että useat TACA:n osapuolten riidanalaisessa päätöksessä tarkoitettuna ajanjaksona tekemät palvelusopimukset sisälsivät kahdentasoisia hintoja.

1332 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on jo TAA-tapauksessa antamassaan tuomiossa (163 kohta) todennut, että TAA:n tariffissa porrastettujen kuljetusmaksujen käyttöönottamisen tavoitteena oli liittää sopimukseen sellaisia itsenäisiä varustamoja, jotka ilman tätä niille myönnettyä oikeutta alentaa hintoja suhteessa vanhoihin osapuoliin pysyisivät itsenäisinä ja kilpailisivat edelleen konferenssin kanssa erityisesti hinnoilla. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi, että tämä tavoite ilmeni oikeudellisesti riittävällä tavalla TAA-sopimuksen tulevien osapuolten välillä Genevessä (Sveitsi) 13.1.1992 pidetyn kokouksen pöytäkirjasta.

1333 Näissä olosuhteissa on näin ollen tutkittava, onko konferenssin palvelusopimuksiin sisältyvä kaksoishinnoittelu myös kannustanut mahdollisia kilpailijoita liittymään TACA:han riidanalaisessa päätöksessä tarkoitettuna ajanjaksona mahdollistamalla perinteisten konferenssin järjestäytyneiden jäsenten tarjoamia hintoja alhaisempien hintojen tarjoamisen rahdinantajille.

1334 Huomattakoon, että jotta kaksoishinnoittelu palvelusopimuksissa merkitsisi toimenpidettä, jolla on kannustettu mahdollisia kilpailijoita liittymään konferenssiin, sen on välttämättä täytynyt johtaa siihen, että mahdolliset kilpailijat

ovat tulleet TACA:n jäseniksi. Se, että kannustimena konferenssiin liittymiseksi pidettyä toimenpidettä ei ole seurannut yhtäkään liittymistä TACA:han, osoittaisi, ettei tämä toimenpide ole todellisuudessa merkinnyt kannustinta konferenssiin liittymiseksi.

1335 Riidanalaisen päätöksen 5 artiklassa todetun toisen väärinkäytön muodostava markkinoiden kilpailurakenteen muuttaminen näyttää perustuvan siihen, että TACA:n osapuolten toteuttamat kannustimet ja muun muassa palvelusopimuksiin sisältyvä kaksoishinnoittelu ovat johtaneet mahdollisten kilpailijoiden tuloon konferenssin jäseniksi ja poistaneet samalla niiden muodostaman mahdollisen kilpailutekijän. Komissio ei mainitse riidanalaisessa päätöksessä mitään muuta kyseisistä toimenpiteistä aiheutunutta vaikutusta.

1336 Istunnossa komissio kuitenkin väitti, että palvelusopimusten kaksoishinnoittelulla on ollut muita vaikutuksia kilpailurakenteeseen. Se vetosi ensinnäkin siihen, että tämä toimenpide on myötävaikuttanut muiden kyseessä olevien toimenpiteiden tavoin pysyvästi suotuisan toimintaympäristön luomiseen, jossa paitsi kannustetaan kolmansia osapuolia liittymään konferenssiin sen sijaan, että ne tulisivat markkinoille itsenäisinä varustamoina, myös kannustetaan entisiä riippumattomia varustamoja pysymään konferenssin jäseninä. Lisäksi komissio korosti, että kyseisillä kannustimilla TACA:n osapuolet ovat poistaneet mahdollisen kilpailun.

1337 Pysyvästi suotuisan toimintaympäristön luomista tarkasteltaessa on kuitenkin jälleen todettava, että koska palvelusopimusten kaksoishinnoittelu ei ole johtanut mahdollisten kilpailijoiden liittymiseen TACA:n jäseniksi, sen ei voida katsoa kannustaneen näitä kilpailijoita liittymään konferenssiin. Jos yksikään mahdollinen kilpailija ei ole liittynyt TACA:han, on välttämättä todettava, ettei kyseisellä toimenpiteellä ole saatu aikaan niille suotuisaa toimintaympäristöä. Sikäli kuin komissio väittää, että kyseisillä toimenpiteillä on luotu TACA:n osapuolille suotuisa toimintaympäristö pysyä konferenssin jäseninä, voidaan vain todeta,

ettei tästä ole selvästikään kyse riidanalaisessa päätöksessä todetussa määräävän markkina-aseman väärinkäytössä, joka koskee riidanalaisen päätöksen 562—566 perustelukappaleen mukaan yksinomaan toimenpiteitä mahdollisten kilpailijoiden saamiseksi TACA:n jäseniksi eikä toimenpiteitä TACA:n osapuolten saamiseksi pysymään konferenssin jäseninä.

1338 Mahdollisen kilpailun poistamisen osalta on katsottava, että se, että linjakonferenssi toteuttaa toimenpiteitä rajoittaakseen mahdollisten kilpailijoiden pääsyä markkinoille itsenäisinä varustamoina, voi merkitä määräävän markkina-aseman väärinkäyttönä pidettävää markkinoiden kilpailurakenteen muuttamista. Tällaisessa tapauksessa pelkästään se, että mahdolliset kilpailijat kuitenkin tulevat markkinoille, ei välttämättä estä pitämästä konferenssin menettelyä määräävän markkina-aseman väärinkäyttönä. Se, että mahdolliset kilpailijat ovat päässeet markkinoille, ei nimittäin kuitenkaan merkitse sitä, että kyseisillä toimenpiteillä ei olisi vaikutusta, jos ilman näitä toimenpiteitä markkinoille pääsy olisi voinut tapahtua eri edellytyksillä. Tällaisessa tapauksessa se, että toivottua tulosta ei ole saavutettu, ei näin ollen riitä sen toteamiseksi, että kyse ei olisi määräävän markkina-aseman väärinkäytöstä (ks. vastaavasti edellä 568 kohdassa mainittu ns. CEWAL-tapaus, tuomio 8.10.1996, 149 kohta).

1339 Riidanalaisessa päätöksessä todettu mahdollisen kilpailun poistaminen ei kuitenkaan perustu toimenpiteisiin, joilla olisi rajoitettu mahdollisten kilpailijoiden pääsyä markkinoille, vaan päinvastoin toimenpiteisiin, joita pidetään kannustimina markkinoille tulemiseksi TACA:n osapuolina. Tällaisessa tapauksessa se, että toivottua tulosta ei ole saavutettu, riittää osoittamaan, että kyseinen toimenpide ei muodosta kannustinta konferenssiin liittymiseksi ja että kyse ei ole riidanalaisessa päätöksessä todetusta määräävän markkina-aseman väärinkäytöstä.

1340 Näin ollen on tutkittava, onko konferenssin palvelusopimuksiin sisältyvä kaksoishinnoittelu todellisuudessa saanut mahdollisia kilpailijoita liittymään TACA:han.

1341 Huomattakoon, että vaikka TACA:n osapuolet ovat tehneet hyvin monia kaksoishinnoitteluun perustuvia palvelusopimuksia, ainoastaan Hanjin ja Hyundai ovat liittyneet TACA:han riidanalaisessa päätöksessä tarkoitettuna ajanjaksona.

1342 Tästä seuraa, että useimmat konferenssin mahdollisista kilpailijoista eivät ole pitäneet kyseistä toimenpidettä kannustimena TACA:han liittymiseksi. Huomattakoon vielä, että mahdollinen kilpailija UASC päätti olla liittymättä konferenssin jäseneksi, vaikka se oli toteuttanut siihen viittaavia toimenpiteitä vuonna 1996. Samoin edellä on todettu, että varustamot kuten Cosco, Yangming, K Line, Mitsui ja APL, jotka kuitenkin myöhemmin aloittivat toiminnan kyseessä olevassa liikenteessä, eivät liittyneet TACA:han riidanalaisessa päätöksessä tarkoitettuna ajanjaksona.

1343 Hanjinin ja Hyundain osalta on todettava, että komissio ei mainitse riidanalaisessa päätöksessä yhtään todistetta, joka osoittaisi näiden varustamojen liittyneen TACA:han palvelusopimuksiin sisältyvän kaksoishinnoittelun muodostaman kannustimen vuoksi.

1344 Edellä on päinvastoin todettu, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen asiakirja-aineiston perusteella ei voida katsoa, että Hanjinin ja Hyundain liittyminen TACA:han ei olisi perustunut näiden itsenäiseen päätökseen. Hanjinin liittymistä koskeva kirjeenvaihto TACA:n kanssa ei missään vaiheessa käsitellyt kysymystä palvelusopimusten kaksoishinnoittelusta. Vaikka Hyundain osalta tätä kysymystä käsiteltiin 2.10.1995 päivätyssä TACA:n muistiossa, tämän muistion mukaan Hyundai oli pyytänyt tällaiseen kaksoishinnoitteluun perustuvien palvelusopimusten osalta korkeamman hinnan soveltamista, mikä on suoraan ristiriidassa komission väitteen kanssa, jonka mukaan entisiä itsenäisiä varustamoja on kannustanut liittymään TACA:han mahdollisuus tarjota palvelusopimuksissa määrättyjä alhaisimpia hintoja. Istunnossa komissio on myöntänyt, ettei sillä ollut mitään näyttöä 2.10.1995 päivättyä muistiota vastaan.

1345 Asianosaisten kesken on myös selvää, että Hanjin ja Hyundai ovat osallistuneet vain harvoihin kaksoishinnoitteluun perustuviin palvelusopimuksiin. Vaikka komissio korostaa, että Hanjin ja Hyundai ovat kuljettaneet valtaosan lastistaan kahdentasoisia hintoja sisältävän palvelusopimuksen tai NVOCC-yritysten kanssa tehdyn palvelusopimuksen perusteella, se ei kiistä sitä, että ensin mainitut palvelusopimukset ovat olleet marginaalinen osa palvelusopimuksista, joihin nämä varustamot ovat osallistuneet.

1346 Näissä olosuhteissa ei näytä siltä, että Hanjinia ja Hyundaita olisi kannustanut liittymään konferenssin jäseniksi se, että TACA:n osapuolet ovat tehneet useita palvelusopimuksia, jotka perustuvat kaksoishinnoitteluun.

1347 Näin ollen on todettava, että komissio ei ole näyttänyt oikeudellisesti riittävällä tavalla toteen, että konferenssin palvelusopimusten kaksoishinnoittelu olisi merkinnyt kannustinta, joka on saanut mahdolliset kilpailijat liittymään TACA:han kyseessä olevana ajanjaksona.

1348 Kantajien kanneperusteet ja väitteet on näin ollen hyväksyttävä tältä osin.

— Palvelusopimukset NVOCC-yritysten kanssa

1349 Kantajat kiistävät, että TACA:n osapuolet olisivat kannustaneet mahdollisia kilpailijoita liittymään TACA:han pidättäytymällä kilpailemasta tietyistä palvelusopimuksista NVOCC-yritysten kanssa.

1350 Komissio on riidanalaisen päätöksen 565 perustelukappaleessa todennut, että entiset TAA:n järjestäytyneet jäsenet, eli ACL, Hapag Lloyd, P & O, Nedlloyd, Sea-Land, Maersk, NYK ja OOCL, eivät kilpailleet tietyistä palvelusopimuksista NVOCC-yritysten kanssa ja varasivat tästä syystä tietyt lastit "perinteisesti riippumattomille toimijoille sekä uusille markkinoille tulijoille". Komissio katsoo, että "tämän tarkoitus on ollut houkutella markkinoille haluavat mahdolliset kilpailijat tekemään tämän TACA:n osapuolina".

1351 Tutkittaessa, ovatko nämä riidanalaiseen päätökseen sisältyvät arvioinnit perusteltuja, on ensin tutkittava, onko komissio näyttänyt oikeudellisesti riittävällä tavalla toteen sopimuksen tai ainakin yhdenmukaistetun menettelytavan, jolla NVOCC-yritysten kanssa tehtävät palvelusopimukset pyritään varaamaan perinteisesti itsenäisille varustamoille, jotka eivät olleet järjestäytyneitä TAA:n jäseniä, sekä uusille TACA:n jäsenille.

1352 Tältä osin on huomattava, että riidanalaisen päätöksen 180 perustelukappaleessa siteeratun, 28.12.1995 päivätyn kirjeen mukaan POL on ilmoittanut Hanjinille seuraavaa:

"[— —] kaikki NVOCC:itä koskevat asiat ovat erittäin arkaluonteisia ja luottamuksellisia. Niitä voidaan käsitellä asianmukaisesti ainoastaan, jos TACA:n osapuolet toimivat täydellisessä yhteisymmärryksessä keskenään ja [tekevät päätökset] yhteisesti ilman individualismia, sillä kaikenlaiset itsenäiset toimet voivat tuhota täysin tämän markkina-alueen, jonka osapuolet ovat niin huolella rakentaneet vuosien varrella [— —] Näin ollen me pyydämme teitä mitä ystävällisimmin ratkaisemaan kyseisen ongelman POL:n kanssa pyrkien välttämään keskinäistä kilpailua TACA:n sisällä [— —]."

1353 Komissio on perustellusti päätellyt riidanalaisen päätöksen 180 perustelukappaleessa tämän kirjeen sanamuodosta TACA:n "halukkuuden sisäiseen yhteistyöhön" NVOCC-yritysten lastin kuljettamisen osalta. Toisin kuin kantajat

väittävät, sillä, että kyseisen kirjeen on lähettänyt entinen itsenäinen varustamo eikä konferenssin alkuperäinen järjestäytynyt jäsen, ei ole tältä osin mitään merkitystä, sillä kyseinen kirje kuvastaa TACA:n osapuolten välistä sopimusta tai ainakin yhdenmukaistettua menettelytapaa, jolla pyritään varaamaan joillekin niistä NVOCC-yritysten lastin kuljettaminen.

1354 On myös huomattava, että komissio on todennut riidanalaisen päätöksen 150 perustelukappaleessa seuraavaa:

"TACA:n vuoden 1995 palvelusopimuksia tarkasteltaessa ilmenee, että erittäin suuren osan palvelusopimuksista, jotka on tehty [NVOCC-yritysten] kanssa, ovat tehneet vain sellaiset TACA:n osapuolet, jotka eivät aiemmin olleet järjestäytyneitä TAA:n jäseniä. Nämä varustamot olivat aikaisemmin itsenäisiä, konferenssien ulkopuolella toimivia Atlantin ylittävää liikennettä harjoittavia linjavarustamoita."

1355 Kantajien esillä olevissa kanteissa esittämät seikat eivät ole mitenkään ristiriidassa tämän riidanalaisessa päätöksessä esitetyn toteamuksen kanssa vaan pikemminkin vahvistavat sen. Kannekirjelmässä esitetyistä tiedoista ilmenee, että vuosina 1994 ja 1995 yksikään järjestäytyneistä TAA:n jäsenistä ei kuljettanut lastia NVOCC-yritysten kanssa tehtyjen palvelusopimusten perusteella, lukuun ottamatta Hapag Lloydia, joka kuljetti sitä vähäisen määrän vuonna 1994. Vaikka Nedlloyd, NYK, OOCL ja P & O kuljettivat lastia NVOCC-yritysten kanssa tehtyjen palvelusopimusten perusteella vuonna 1996, näiden samojen tietojen mukaan tämän lastin määrä on ollut vain 8,3 prosenttia TACA:n jäsenten tämänkaltaisten sopimusten perusteella kuljettamasta lastista.

1356 Komissiolle 3.5.1995 osoitetussa kirjeessä TACA:n laillinen edustaja on selittänyt, että entisten TAA:n järjestäytyneiden jäsenten vähäinen kiinnostus kuljettaa NVOCC-yritysten lastia johtui näiden varustamojen, joilla on paljon myyntihenkilöstöä, merkittävä asiakaspalvelu sekä laajat asiamiesverkostot, itsenäisestä kaupallisesta strategiasta.

1357 Vaikka tällainen selitys voi toki olla perusteluna sille, että useimmat palvelusopimukset NVOCC-yritysten kanssa on tehty TAA:n entisten järjestäytymättömien jäsenten kanssa, jotka olivat tosiasiassa pienikokoisia kilpailijoita kyseessä olevassa liikenteessä, se ei kuitenkaan riitä perustelemaan sitä, että kolmen vuoden ajan NVOCC-yritysten ja entisten järjestäytyneiden TAA:n jäsenten välillä ei tehty lainkaan tai lähes lainkaan palvelusopimuksia. Tämän lastin kaupallinen arvo huomioon ottaen tällainen entisten järjestäytyneiden TAA:n jäsenten kiinnostuksen puute on kiistatta osoitus sopimuksesta tai ainakin yhdenmukaistetusta menettelytavasta, jolla on pyritty varaamaan NVOCC-yritysten kanssa tehtävät palvelusopimukset tietyille TACA:n jäsenille.

1358 Näiden seikkojen perusteella komissio saattoi näin ollen katsoa, että TACA:n osapuolten välillä oli sopimus tai ainakin yhdenmukaistettu menettelytapa, jolla NVOCC-yritysten kanssa tehtävät palvelusopimukset pyrittiin varaamaan perinteisesti itsenäisille varustamoille, jotka eivät olleet järjestäytyneitä TAA:n jäseniä, sekä uusille jäsenille.

1359 On kuitenkin vielä tutkittava, onko kyseinen sopimus tai yhdenmukaistettu menettelytapa tosiasiassa kannustanut mahdollisia kilpailijoita liittymään TACA:han riidanalaisessa päätöksessä tarkoitettuna ajanjaksona. Kuten edellä 1334—1339 kohdassa on jo todettu, se, että kannustimena konferenssiin liittymiseksi pidettyä toimenpidettä ei ole seurannut yhtäkään liittymistä TACA:han, osoittaisi, ettei tämä toimenpide ole todellisuudessa merkinnyt kannustinta konferenssiin liittymiseksi.

1360 Huomattakoon, että vaikka TACA:n osapuolet ovat varanneet palvelusopimukset NVOCC-yritysten kanssa konferenssin uusille jäsenille, ainoastaan Hanjin ja Hyundai ovat liittyneet TACA:han riidanalaisessa päätöksessä tarkoitettuna ajanjaksona.

1361 Tästä seuraa, että useimmat konferenssin mahdollisista kilpailijoista eivät ole pitäneet kyseistä toimenpidettä kannustimena TACA:han liittymiseksi. Edellä

1342 kohdassa on jo todettu, että mahdollinen kilpailija UASC päätti olla liittymättä konferenssin jäseneksi, vaikka se oli toteuttanut siihen viittaavia toimenpiteitä vuonna 1996. Samoin edellä on todettu, että varustamot kuten Cosco, Yangming, K Line, Mitsui ja APL, jotka kuitenkin myöhemmin aloittivat toiminnan kyseessä olevassa liikenteessä, eivät liittyneet TACA:han riidanalaisessa päätöksessä tarkoitettuna ajanjaksona.

1362 Hanjinin ja Hyundain osalta on todettava, että komissio ei mainitse riidanalaisessa päätöksessä yhtään todistetta, joka osoittaisi näiden varustamojen liittyneen TACA:han sen kannustamana, että entiset järjestäytyneet TAA:n jäsenet eivät kilpailleet palvelusopimusten tekemisestä NVOCC-yritysten kanssa.

1363 Edellä on päinvastoin todettu, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen asiakirja-aineiston perusteella ei voida katsoa, että Hanjinin ja Hyundain liittyminen TACA:han ei olisi perustunut näiden itsenäiseen päätökseen. Yhdessäkään asiakirjassa, joka koskee Hanjinin ja Hyundain liittymistä konferenssiin, ei käsitellä osallistumista palvelusopimuksiin NVOCC-yritysten kanssa.

1364 On joka tapauksessa korostettava, että asetuksella N:o 4056/86 perustetussa kilpailujärjestelmässä linjakonferenssin jäsenten tekemät sopimukset markkinoiden jakamisesta eivät ole välttämättä kiellettyjä. Asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa säädetään nimenomaisesti, että ryhmäpoikkeusta sovelletaan sopimuksiin, joiden tarkoituksena on kunkin jäsenen tarjoaman kuljetuskaluston määrittely ja lastin tai tulojen jakaminen jäsenten kesken.

1365 Riidanalaisessa päätöksessä ei selitetä, miten se, että entiset TAA:n järjestäytyneet jäsenet eivät kilpailleet palvelusopimuksista NVOCC-yritysten kanssa ja varasivat siten tietyt lastit perinteisesti itsenäisille varustamoille, jotka eivät olleet

järjestäytyneitä TAA:n jäseniä, sekä uusille TACA:n jäsenille, ei muodosta tällaista sopimusta, jonka perusteella viimeksi mainitut voivat liittyä konferenssiin samoin ehdoin kuin vanhat jäsenet. Komissio on itse todennut riidanalaisen päätöksen 576 perustelukappaleessa, että riidanalainen päätös ei määrää ennalta tätä mahdollisuutta, sillä kuten komissio on istunnossa vahvistanut, tässä päätöksessä ei kielletä uusia TACA:han liittymisiä sinänsä. Kuten edellä on todettu, jos ryhmäpoikkeuksen soveltamisalaan kuuluviin sopimuksiin osallistumisen katsottaisiin merkinneen kannustamista liittymään TACA:han, jo sinänsä liittymistä TACA:han pidettäisiin väärinkäyttönä, sillä tässä tapauksessa TACA:n syyksi luettava kannustin perustuisi siihen, että uusiin jäseniin sovelletaan asetuksessa N:o 4056/86 säädettyä ryhmäpoikkeusta, jonka perusteella hyväksytään kilpailunrajoituksia, joiden poikkeuksellisuutta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on jo korostanut.

1366 Edellä esitetystä seuraa, että komissio ei ole näyttänyt oikeudellisesti riittävällä tavalla toteen, että NVOCC-yritysten kanssa tehtävien palvelusopimusten varaaminen tietyille TACA:n osapuolille olisi merkinnyt kannustinta, joka on saanut mahdolliset kilpailijat liittymään konferenssiin kyseessä olevana ajanjaksona.

1367 Kantajien kanneperusteet ja väitteet on näin ollen tältä osin hyväksyttävä.

iii) Johtopäätös toisen väärinkäytön muodostavista toimenpiteistä esitetystä näytöstä

1368 Kaikesta edellä esitetystä seuraa, että komissio ei ole näyttänyt oikeudellisesti riittävällä tavalla, että TACA:n osapuolet olisivat kannustaneet mahdollisia kilpailijoita liittymään TACA:han riidanalaisessa päätöksessä todetuilla toimenpiteillä.

1369 Tarvitsematta tutkia kantajien toisesta väärinkäytöksestä esittämiä muita kanneperusteita riidanalaisen päätöksen päätösosan 5 artikla on kumottava pelkästään tällä perusteella ja siten myös kyseisen päätösosan 7 artikla on kumottava siltä osin kuin siinä velvoitetaan kantajat lopettamaan välittömästi toinen väärinkäyttö ja vastaisuudessa pidättäytymään kaikesta toiminnasta, jolla on sama tai samanlainen tarkoitus tai vaikutus.

IV *Asetuksessa N:o 4056/86 säädetyn menettelyn noudattamatta jättämistä koskevat kanneperusteet*

Asianosaisten lausumat

1370 Kantaja asiassa T-213/98 väittää ensinnäkin, että komissio on jättänyt noudattamatta asetuksen N:o 4056/86 9 artiklan menettelyvaatimuksia. Kantajan mukaan on selvää, että TACA:han sovelletaan sekä Yhdysvaltojen oikeutta että yhteisön oikeutta. Etenkin Hanjinin ja Hyundain liittyminen perustuu suoraan Yhdysvaltojen oikeuden avoimen konferenssin edellytyksiin. Sikäli kuin toinen väärinkäyttö muodostuu siitä, että TACA on noudattanut Yhdysvaltojen oikeudessa asetettua velvollisuutta hyväksyä Hanjinin ja Hyundain liittyminen, komissiolla oli kantajan mukaan velvollisuus noudattaa asetuksen 9 artiklassa säädettyä menettelyä ennen kuin se toteuttaa tämän asetuksen perusteella toimenpiteen — eli tässä tapauksessa tekee päätöksen, jossa tiettyjä menettelytapoja pidetään määräävän markkina-aseman väärinkäyttönä ja jossa määrätään sakkoja — joka voi johtaa ristiriitaan Yhdysvaltojen oikeuden kanssa.

1371 Toiseksi kantaja väittää, että komissio on jättänyt noudattamatta asetuksen N:o 4056/86 7 ja 8 artiklassa säädettyjä menettelyvaatimuksia. Kantaja väittää, että sikäli kuin määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä koskevat totea-

mukset perustuvat ainoastaan ryhmäpoikkeuksen saaneiden linjakonferenssien menettelytapoihin, komission pitäisi ennen perustamissopimuksen 86 artiklan rikkomista koskevaa toteamusta ja varsinkin ennen sakkojen määräämistä noudattaa asetuksen 7 artiklassa säädettyä poikkeuksen peruuttamista koskevaa menettelyä. Kantaja perustaa väitteensä asetuksen 8 artiklan 2 kohdan sanamuotoon, jonka mukaan komissio voi peruuttaa ryhmäpoikkeuksen ja toteuttaa kaikki tarvittavat toimenpiteet lopettaakseen perustamissopimuksen 86 artiklan rikkomisen, jos poikkeuksen saaneiden linjakonferenssien menettelytavoilla on perustamissopimuksen 86 artiklan kannalta soveltumattomia vaikutuksia.

1372 Komissio katsoo, että nämä kanneperusteet eivät ole perusteltuja.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

1373 Asetuksen N:o 4056/86 9 artiklan rikkomista koskevaa kanneperustetta tarkasteltaessa on todettava, että kannekirjelmän nimenomaisen sanamuodon mukaan kantaja vetoaa tämän säännöksen rikkomiseen ainoastaan riidanalaisessa päätöksessä todetun toisen väärinkäytön osalta mutta ei ensimmäisen väärinkäytön osalta.

1374 Koska edellä on katsottu, että riidanalainen päätös on kumottava siltä osin kuin siinä todetaan toinen väärinkäyttö, lausunnon antaminen tästä kanneperusteesta raukeaa.

1375 Asetuksen N:o 4056/86 7 ja 8 artiklan rikkomista koskevassa kanneperusteessaan kantaja väittää, että koska riidanalaisessa päätöksessä määräävän markkina-aseman väärinkäyttönä pidetyt menettelytavat kuuluvat asetuksessa

N:o 4056/86 säädetyn ryhmäpoikkeuksen piiriin, komissiolla oli velvollisuus peruuttaa kyseinen poikkeus ennen perustamissopimuksen 86 artiklan rikkomista koskevaa toteamusta.

1376 Koska edellä on katsottu, että riidanalainen päätös on kumottava siltä osin kuin siinä todetaan toinen väärinkäyttö, esillä olevaa kanneperustetta on tutkittava ainoastaan riidanalaisessa päätöksessä todetun ensimmäisen väärinkäytön osalta, lukuun ottamatta kuitenkin erillisten palvelusopimusten tekemisen ja sisällön vastavuoroista paljastamista, sillä tämä toteamus on kumottu 1151—1159 kohdassa esitetyillä perusteilla.

1377 Komissiolla on oikeus peruuttaa asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa säädetty ryhmäpoikkeus, jos se toteaa tietyssä erityistapauksessa joko kyseisen asetuksen 7 artiklan 2 kohdan nojalla, että poikkeuksen soveltamisalaan kuuluvilla sopimuksilla on perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan kannalta soveltumattomia vaikutuksia, tai kyseisen asetuksen 8 artiklan 2 kohdan nojalla, että poikkeuksen soveltamisalaan kuuluvien konferenssien käyttäytyminen johtaa perustamissopimuksen 86 artiklan kannalta soveltumattomiin vaikutuksiin.

1378 Pitää paikkansa, kuten komissio on korostanut istunnossa, että yhteisöjen tuomioistuin katsoi edellä 595 kohdassa mainitussa ns. CEWAL-tapauksessa 16.3.2000 antamansa tuomion 136 kohdassa, että asetuksen N:o 4056/86 8 artiklan 2 kohdalla ei rajoiteta eikä voidakaan rajoittaa komission toimivaltaa määrätä sakkoja perustamissopimuksen 86 artiklan rikkomisen perusteella.

1379 On kuitenkin huomattava, että tässä tuomiossa annettu ratkaisu ei koskenut asetuksen N:o 4056/86 7 artiklan 2 kohdassa säädettyä peruuttamista ja että lisäksi se koski menettelytapoja, joihin ei selvästikään sovellettu asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa säädettyä ryhmäpoikkeusta, minkä vuoksi tällä tuomiolla ei välttämättä ole merkitystä, kun kyseessä olevat menettelytavat kuuluvat

kyseisen poikkeuksen piiriin (ks. vastaavasti edellä 638 kohdassa mainittu julkisasiamies Fennellyn ratkaisuehdotus ns. CEWAL-tapauksessa, tuomio 16.3.2000, 163 ja 165 kohta).

1380 Tarvitsematta lausua tästä kysymyksestä on kuitenkin todettava, että esillä olevassa asiassa, toisin kuin kantaja väittää, yhteenkään ensimmäisen väärinkäytön muodostavista palvelusopimuksia koskevista menettelytavoista (lukuun ottamatta erillisten palvelusopimusten tekemisen ja sisällön vastavuoroista paljastamista) ei voida soveltaa ryhmäpoikkeusta.

1381 Kyseisiä palvelusopimuksia koskevia menettelytapoja, olipa kyse erillisten palvelusopimusten kieltämisestä tai muista näiden sopimusten tekemistä tai sisältöä koskevista rajoituksista, ei mainita asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa ryhmäpoikkeuksen soveltamisalaan kuuluvien sopimusten tai menettelytapojen joukossa. Oikeuskäytännössä on vakiintuneesti katsottu, että kun otetaan huomioon perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa määrätty yleinen kielto toteuttaa kilpailua rajoittavia yritysten välisiä järjestelyjä, ryhmäpoikkeusasetuksessa säädettyjä poikkeussäännöksiä on luonnostaan tulkittava suppeasti (edellä 568 kohdassa mainittu asia Peugeot v. komissio, tuomion 37 kohta ja edellä 568 kohdassa mainittu ns. CEWAL-tapaus, tuomio 8.10.1996, 48 kohta). Tämä on tarpeen sitä suuremmalla syyllä asetuksen N:o 4056/86 säännösten kohdalla, koska poikkeus on voimassa rajoittamattoman ajan ja koska hyväksytyt kilpailunrajoitukset ovat luonteeltaan poikkeuksellisia, minkä vuoksi asetuksen N:o 4056/86 3 artiklan mukaista ryhmäpoikkeusta ei voida tulkita laajasti ja kehityskelpoisesti siten, että sen piiriin voitaisiin katsoa kuuluvaksi kaikki sellaiset sopimukset, jotka ovat varustamojen mielestä hyödyllisiä ja jopa välttämättömiä markkinaolosuhteisiin mukautumisen kannalta (TAA-tapauksessa annetun tuomion 146 kohta).

1382 Vaikka palvelusopimusten hintojen vahvistaminen ei kuulu riidanalaisessa päätöksessä perustamissopimuksen 85 artiklan nojalla kiellettyihin kilpailunrajoituksiin, kuten komissio vahvisti vastauksessaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjallisiin kysymyksiin, on todettava, että toisin kuin kantajat väittävät, palvelusopimuksia ei voida rinnastaa asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa tarkoitettuihin sopimuksiin, "joiden tarkoituksena on kuljetusmak-

sujen ja -ehtojen vahvistaminen". Tästä säännöksestä ilmenee, että jotta linjakonferenssin jäsenten tekemiin sopimuksiin kuljetusmaksujen ja -ehtojen vahvistamisesta voitaisiin soveltaa ryhmäpoikkeusta, niissä on vahvistettava kyseisen asetuksen 1 artiklan 3 kohdan b alakohdassa tarkoitetut "yhdenmukaiset tai yhteiset kuljetusmaksut" (TAA-tapauksessa annetun tuomion 138—143 kohta), mikä edellyttää kaikkien konferenssin jäsenten soveltavan samoja kuljetusmaksuja kaikkiin rahdinantajiin nähden (TAA-tapauksessa annetun tuomion 144, 151 ja 155 kohta).

1383 Palvelusopimuksiin sisältyvät kuljetusmaksut eivät kuitenkaan ole samoja kaikille rahdinantajille, vaan ne jaetaan eri luokkiin. Komissio korostaa riidanalaisen päätöksen 457 perustelukappaleessa kantajien sitä kiistämättä seuraavaa:

" — — palvelusopimushinta ei kuulu julkaistuun vakiotariffiin, vaan se määräytyy enemmän tai vähemmän tapauskohtaisesti tavarantoimittajan ja kuluttajan välisten neuvottelujen perusteella. Näiden neuvottelujen tuloksena on, että rahdinantajat, jotka lähettävät samaan nimikkeeseen kuuluvia tavaroita, eivät välttämättä maksa siitä samaa palvelusopimushintaa kuin mitä muut maksavat. Palvelusopimushinnat poikkeavat tariffihinnoista, mutta eivät aina samalla tavalla. Tämä tarkoittaa, että vaikka kukin TACA:n osapuoli voi periä tietyltä rahdinantajalta saman hinnan, eri rahdinantajat (jotka lähettävät samaan tavaraluokkaan kuuluvia tavaroita) maksavat eri hintoja — — "

1384 TACA:n tekemiin konferenssin palvelusopimuksiin sisältyvät kuljetusmaksut eivät olleet riidanalaisen päätöksen kattamana ajanjaksona samat kaikille konferenssin jäsenille. Asianosaisten kesken on selvää, että kuten edellä 1331 kohdassa on todettu, näihin palvelusopimuksiin sisältyi kaksoishinnoittelua koskeva järjestelmä, jonka nojalla TAA:n entiset järjestäytymättömät jäsenet veloittivat saman palvelusopimuksen mukaisista palveluista alempia maksuja kuin TAA:n entiset järjestäytyneet jäsenet. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on jo todennut, että asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa säädettyä ryhmäpoikkeusta ei sovelleta varustamojen väliseen sopimukseen, jossa määrätään jäsenten mukaan porrastetusta tariffijärjestelmästä (TAA-tapauksessa annetun tuomion 167 kohta).

1385 Koska palvelusopimuksiin sisältyvät kuljetusmaksut eivät ole samoja kaikille rahdinantajille eivätkä esillä olevassa tapauksessa edes kaikille konferenssin jäsenille, kyseisiä sopimuksia ei voida pitää ryhmäpoikkeuksen soveltamisalaan kuuluvina kuljetusmaksujen vahvistamista koskevina sopimuksina.

1386 Koska esillä oleva kanneperuste perustuu näin ollen virheelliseen olettamukseen, se on hylättävä kokonaisuudessaan.

V *Kanneperuste, jonka mukaan Yhdysvaltojen oikeuden huomiotta jättämistä ei ole perusteltu*

Asianosaisten lausumat

1387 Kantajat väittävät, että komissiolla perustamissopimuksen 190 artiklan nojalla oleva perusteluvelvollisuus edellyttää, että se selittää syyt, joiden vuoksi sen arviointi poikkeaa tietyiltä merkittäviltä osin Yhdysvaltojen oikeudesta, sellaisena kuin se ilmenee US Shipping Actistä. Kantajat vetoavat väitteensä tueksi yhteisöjen tuomioistuimen asiassa C-360/92 P, Publishers Association vastaan komissio, 17.1.1995 antamaan tuomioon (Kok. 1995, s. I-23, 44 kohta). Ne huomauttavat, että tässä tuomiossa yhteisöjen tuomioistuin kumosi komission päätöksen sillä perusteella, että se ei sisältänyt "mitään selitystä, miksi [UK Restrictive Practice Courtin] loppupäätelmät ja [Publishers Associationin] väitteensä tueksi esittämät asiakirjat on katsottu asiaan kuulumattomiksi".

1388 Esillä olevassa asiassa kantajat muistuttavat, että TACA-sopimukseen sovelletaan samalla sekä yhteisön oikeutta että Yhdysvaltojen kilpailuoikeutta. Riidanalaisessa päätöksessä otetaan kuitenkin useissa olennaisissa kohdissa TACA-

sopimukseen erilainen kanta kuin Yhdysvaltojen oikeudessa. Toisin kuin Yhdysvaltojen oikeudessa, riidanalaisessa päätöksessä päädytään siihen, että poikkeusta — joko yksittäispoikkeusta tai ryhmäpoikkeusta — ei voida myöntää seuraaville asioille ja ne ovat sen vuoksi kiellettyjä: ensimmäiseksi konferenssin jäsenten yhteisesti vahvistamat multimodaalikuljetusten maakuljetusmaksut (400—441 perustelukappale), toiseksi konferenssin valtuudet palvelusopimusten osalta (442—471 perustelukappale), kolmanneksi kilpailusäännöissä asetetut rajoitukset palvelusopimusten tekemiselle ja niiden sisällölle, erityisesti sopimusten kestolle, vastuulausekkeille, useiden samanaikaisten sopimusten kiellolle, sopimussakkojen määrälle ja palvelusopimuksia koskevan itsenäisen toiminnan kiellolle (464, 476—502 ja 551—558 perustelukappale), neljänneksi erillisten palvelusopimusten kielto ja silloin kun ne on sallittu, konferenssin sääntöjen soveltaminen niihin (477—486 ja 551—558 perustelukappale) sekä viidenneksi niiden ehtojen paljastaminen (496 ja 551—558) ja huolintapalkkioiden määrän vahvistaminen yhdessä (505—518 perustelukappale). Lisäksi kantajien mukaan riidanalaisessa päätöksessä tukeudutaan yhteisen markkina-aseman osoittamiseksi siihen, että TACA varmistaa liittymisen laajoin valvontaa koskevin määräyksin (527 perustelukappale), määrää eriytetystä hinnoittelujärjestelmästä (534 ja 535 perustelukappale) ja on kannustanut Hanjinia ja Hyundaita aloittamaan toiminnan kyseisessä liikenteessä konferenssin jäseninä eikä itsenäisinä varustamoina (563 ja 564 perustelukappale), kun taas sitä vastoin Yhdysvaltojen oikeudessa hyväksytään konferenssien valvontavalta, ei ole koskaan pidetty eriytettyä hinnoittelujärjestelmää lainvastaisena ja edellytetään konferenssien olevan "avoimia" kaikille yrityksille kohtuullisin perustein, jotka eivät ole syrjiviä.

1389 Kantajat täsmentävät, että toisin kuin komissio väittää, niiden kantana ei ole se, että komissiota velvoittaa Yhdysvaltojen oikeus tai että se on estynyt soveltamasta yhteisön oikeutta. Se mitä ne väittävät, on se, että komission olisi pitänyt ottaa huomioon Yhdysvaltojen oikeudessa hyväksytty kanta kyseisten menettelytapojen lainmukaisuuden tutkimiseksi ja erilaisen kannan ottaessaan esittää syyt, joiden vuoksi näiden menettelytapojen arviointi Yhdysvaltojen oikeuden kannalta ei ole tarpeen.

1390 Tämä velvollisuus on kantajien mukaan erityisen tärkeä esillä olevassa tapauksessa seuraavilla neljällä perusteella.

1391 Ensinnäkin riidanalainen päätös on ensimmäinen tapaus, jossa yhteisön oikeutta sovelletaan palvelusopimuksiin, huolintapalkkioiden määrää koskeviin sopimuksiin ja linjakonferenssien velvollisuuksiin uusien jäsenten liittymisen osalta (asia 73/74, Papiers Peints v. komissio, tuomio 26.11.1975, Kok. 1975, s. 1491, Kok. Ep. II, s. 535, 31 kohta). Vastaavasti kuin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen presidentin asiassa T-65/98 R, Van den Bergh Foods vastaan komissio 7.7.1998 antamassa määräyksessä (Kok. 1998, s. II-2641), joka koski sitä, että kansalliset kilpailuviranomaiset ja komissio olivat soveltaneet perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklaa samaan menettelytapaan, pitäisi välttää yhteisön oikeuden ja Yhdysvaltojen oikeuden ristiriitaista soveltamista esillä olevan asian olosuhteisiin.

1392 Toiseksi kantajat toteavat, että esillä olevassa tapauksessa oli kyse komission ja kyseisten yritysten välisestä merkittävästä erimielisyydestä, joka koski komission arviointeja kyseiseen sopimukseen liittyvistä olennaisista kysymyksistä (yhdistetyt asiat T-374/94, T-375/94, T-384/94 ja T-388/94, European Night Services ym. v. komissio, tuomio 15.9.1998, Kok. 1998, s. II-3141, 97 kohta). Kantajat ovat lisäksi kiistäneet komission analyysin viittaamalla useita kertoja Yhdysvaltojen oikeuteen.

1393 Kolmanneksi kantajat huomauttavat, että se, että analyysin eroja Yhdysvaltojen oikeuden kanssa ei ole otettu huomioon, ei sovi yhteen Yhdysvaltojen ja Euroopan yhteisön välisiin yhteistyösopimuksiin sisältyvien yhteistyötä ja aktiivista kohteliaisuutta ("positive comity") koskevien velvoitteiden kanssa. Vaikka näillä sopimuksilla ei pyritä yhdenmukaistamaan osapuolten keskeistä oikeutta, niiden pelkkä olemassaolo velvoittaa komissiota esittämään syyt, joiden vuoksi tässä tapauksessa sen arviointi kyseisistä menettelytavoista ja kysymyksistä poikkeaa Yhdysvaltojen arvioinnista, kun otetaan huomioon, että näillä sopimuksilla pyritään välttämään ristiriitaisia päätöksiä. Esillä olevassa asiassa se, että kantajat noudattavat riidanalaista päätöstä, johtaisi ristiriitatilanteeseen Yhdysvaltojen oikeuteen perustuvien velvoitteiden kanssa. Kantajat huomauttavat, että FMC on paitsi sallinut osapuolten tekevän TACA-sopimuksen 14 artiklan 2 kohdassa tarkoitettuja erillisiä palvelusopimuksia, myös velvoittanut ne siihen vuoden 1995 ehdollisen järjestelysopimuksen edellytyksenä. Kantajat täsmentävät vielä, että niitä on myös pyydetty julkaisemaan

palvelusopimusten eri "peruslausekkeet", jotka täsmennetään US Shipping Actin 8 §:n c momentissa ja joiden vastavuoroista paljastamista komissio pitää riidanalaisessa päätöksessä (496 ja 551—558 perustelukappale) perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan rikkomisena.

1394 Neljänneksi kantajat väittävät, että asetuksen N:o 4056/86 15. perustelukappaleen mukaan on otettava huomioon, että sen soveltaminen tiettyihin menettelytapoihin voi johtaa ristiriitaan tiettyjen kolmansien maiden lainsäädännön kanssa. Ne korostavat, että kyseisen asetuksen 9 artiklassa säädetään ristiriitojen ennalta ehkäisemistä koskevasta menettelystä.

1395 Komissio katsoo, että tämä kanneperuste ei ole perusteltu.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

1396 Kantajat väittävät esillä olevalla kanneperusteellaan, että komissiolla perustamissopimuksen 190 artiklan nojalla oleva perusteluvelvollisuus edellyttää, että se selittää syyt, joiden vuoksi sen arviointi poikkeaa useilta merkittäviltä osin Yhdysvaltojen oikeudesta, sellaisena kuin se ilmenee US Shipping Actistä.

1397 On muistettava, että oikeuskäytännön mukaan komission on perustamissopimuksen 190 artiklan perusteella mainittava ne tosiseikat tai oikeudelliset seikat, jotka ovat merkityksellisiä päätöksen perustelemiseksi oikeudellisesti, sekä päätöksen tekemiseen johtaneet näkökohdat, mutta tässä määräyksessä ei aseteta komissiolle velvollisuutta käsitellä päätöksessään kaikkia niitä tosiseikkoja ja oikeudellisia seikkoja, joita on käsitelty hallinnollisessa menettelyssä (ks. mm. edellä 575 kohdassa mainittu asia Remia ym. v. komissio, tuomion 26 kohta). Komissiolla on perustamissopimuksen 190 artiklan nojalla enintään velvollisuus

vastata yksityiskohtaisesti kantajien hallinnollisessa menettelyssä esittämiin olennaisiin väitteisiin (edellä 196 kohdassa mainittu ns. FEFC-tapaus, tuomion 426 kohta).

1398 Vaikka kantajat eivät esillä olevassa asiassa ole kannekirjelmässään todenneet, miltä osin ne ovat vedonneet yhteisön oikeuden ja Yhdysvaltojen oikeuden välisiin eroihin hallinnollisen menettelyn kuluessa, TACA:n osapuolten väitetiedoksiantoon antamasta vastauksesta ilmenee, että ne ovat vedonneet Yhdysvaltojen oikeuteen neljän rajallisen seikan osalta, eli TVRIA:n, Kanadan kauttakulkusatamien kautta harjoitetun kilpailun, konferenssin palvelusopimusten ja yhteisesti vahvistettujen huolintapalkkioiden osalta.

1399 Sikäli kuin kantajat väittävät, että komissio ei ole riidanalaisessa päätöksessä käsitellyt mahdollisia eroja Yhdysvaltojen oikeuden ja yhteisön oikeuden välillä muiden seikkojen osalta, niiden väitteet ovat selvästi täysin perusteettomia. On selvää, ettei komissiota voida arvostella siitä, ettei se ole päätöksessään perustellut kantaansa väitteisiin, jotka on esitetty ensimmäisen kerran tästä päätöksestä nostetuissa kanteissa. Näin ollen ei voida hyväksyä kantajien väitettä, jonka mukaan ne ovat tukeutuneet merkittävästi Yhdysvaltojen oikeuteen kiistääkseen komission arvioinnit.

1400 Sikäli kuin väitetyt erot koskevat edellä mainittuja neljää seikkaa, on huomattava ensinnäkin TVRIA:n osalta, että TACA:n osapuolet ovat vastauksessaan väitetiedoksiantoon tyytyneet toteamaan, että FMC:n asetuksen nojalla TVR-maksuja ei voida muuttaa niiden tiedoksi antamisen jälkeen. Tällaista toteamusta on pidettävä pelkästään kuvailevana, sillä kantajat eivät ole esittäneet sen perusteella mitään nimenomaista väitettä. Näin ollen komissiolla ei ole ollut minkäänlaista velvollisuutta antaa siihen perusteltua vastausta riidanalaisessa päätöksessä.

1401 Kanadan kauttakulkusatamien kautta harjoitetun kilpailun osalta TACA:n osapuolet ovat vastauksessaan väitetiedoksiantoon väittäneet, että US Shipping Actin mukaista kilpailunrajoituksia koskevaa immuniteettia ei sovellettu lastin kuljetukseen Yhdysvalloista tai Yhdysvaltoihin Kanadan kauttakulkusatamien kautta. On kuitenkin todettava, että komissio on vastannut tähän väitteeseen riidanalaisen päätöksen 265—273 perustelukappaleessa, joissa se on esittänyt oikeudellisesti riittävällä tavalla syyt, joiden vuoksi Kanadan kauttakulkusatamat eivät kilpailunrajoituksia koskevan immuniteetin puuttumisesta huolimatta kilpailleet merkittävästi TACA:n osapuolten kanssa, ja se on tältä osin korostanut muiden seikkojen voineen rajoittaa tätä kilpailua. Riidanalaista päätöstä ei näin ollen ole perusteltu tältä osin puutteellisesti.

1402 Konferenssin palvelusopimuksia tarkasteltaessa vastauksesta väitetiedoksiantoon ilmenee, että TACA:n osapuolet ovat vedonneet poikkeuslupahakemuksensa tueksi Yhdysvaltojen lainsäädäntöön, jonka mukaan konferenssin palvelusopimukset ovat linjakonferenssien vakiintuneen käytännön mukaisia. Komissio on kuitenkin vastannut tähän väitteeseen riidanalaisen päätöksen 464—471 perustelukappaleessa, joissa se on esittänyt oikeudellisesti riittävällä tavalla syyt, joiden vuoksi kyseiset palvelusopimukset eivät olleet linjakonferenssien vakiintuneen käytännön mukaisia, ja se on tältä osin korostanut, että TACA:n osapuolten perusteluissa otetaan virheellisesti huomioon niiden mainitsemaan Yhdysvaltojen oikeutta koskevaan asiakirjaan sisältyvät tosiseikkoja koskevat toteamukset. Riidanalaista päätöstä ei näin ollen ole perusteltu tältä osin puutteellisesti.

1403 Tarkasteltaessa vielä yhteisesti vahvistettuja huolintapalkkioita TACA:n osapuolten väitetiedoksiantoon antamasta vastauksesta ilmenee, että ne ovat vedonneet Yhdysvaltojen oikeuskäytäntöön ja lainsäädäntöön tukeakseen väitettään, jonka mukaan Yhdysvaltojen oikeudessa annetaan varustamoille oikeus vahvistaa yhdessä huolintapalkkiot. Komissio on kuitenkin riidanalaisen päätöksen 512 perustelukappaleessa nimenomaisesti todennut, että TACA:n osapuolten tältä osin esittämä Yhdysvaltojen oikeutta koskeva perustelu, jonka mukaan kyseessä olevassa liikenteessä toimivat konferenssit vahvistivat yhdessä

eurooppalaisille huolitsijoille maksettavien palkkioiden tason jo 1970-luvun alusta alkaen, ei oikeuttanut huolintapalkkioiden enimmäistason vahvistamista, ja komissio on seuraavissa perustelukappaleissa esittänyt syyt, joiden vuoksi tämä käytäntö ei täyttänyt perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdassa säädettyjä yksittäispoikkeuksen myöntämisedellytyksiä.

1404 Pitää paikkansa, että komissio ei ole riidanalaisessa päätöksessä käsitellyt kysymystä siitä, onko Yhdysvaltojen lainsäädännössä tai oikeuskäytännössä omaksuttu oikeudellinen kanta tämän viimeksi mainitun seikan osalta merkityksellinen tai perusteltu, eikä näin ollen esittänyt syitä, joiden vuoksi tämä kanta ei ollut perusteltu myös yhteisön oikeudessa.

1405 Perustamissopimuksen 190 artiklassa ei kuitenkaan aseteta eikä voida asettaa komissiolle velvollisuutta käsitellä tällaisia kysymyksiä, sillä perusteluvelvollisuus velvoittaa sitä ainoastaan ilmoittamaan perustelut, joiden vuoksi se katsoo joutuvansa hylkäämään — ei Yhdysvaltojen oikeutta sinänsä — vaan kantajien sen nojalla esittämät perustelut tai väitteet, ainakin silloin kun ne ovat olennaisia. Komissio ei voi olla perusteluvelvollisuuden nojalla velvollinen esittämään oikeudellisia perusteluja kannalleen, joka koskee ulkomaista oikeutta, vaan ainoastaan esittämään syyt, jotka oikeuttavat sen kannan yhteisön oikeuden mukaan.

1406 Oikeuskäytännön mukaan perusteluissa on annettava niille, joita päätös koskee, riittävät tiedot sen selvittämiseksi, onko päätös asianmukainen vai onko siinä virhe, jonka perusteella sen pätevyys voidaan kiistää (edellä 548 kohdassa mainittu asia Van Megen Sports v. komissio, tuomion 51 kohta). Oikeuskäytännön mukaan kansalliset käytännöt, vaikka ne olisivatkin yhteiset kaikille jäsenvaltioille, eivät voi saada etusijaa perustamissopimuksen kilpailusääntöjen soveltamiseen nähden (edellä 162 kohdassa mainittu asia VBVB ja VBBB v. komissio, tuomion 40 kohta). Näin on etenkin, kun kyse on kolmannen maan kansallisesta käytännöstä (edellä 196 kohdassa mainittu ns. FEFC-tapaus, tuomion 341 kohta).

1407 Koska Yhdysvaltojen oikeuden rikkominen ei näin ollen sellaisenaan merkitse virhettä, joka voisi johtaa yhteisön oikeuden perusteella tehdyn päätöksen pätemättömyyteen, komissiolla ei voi olla velvollisuutta päätöksessään selostaa syitä, joiden vuoksi se poikkeaa Yhdysvaltojen oikeuden mukaisesta oikeudellisesta kannasta. Jos komissiota sitoisi tällainen velvollisuus, sen olisi välttämättä tutkittava aineellisesti Yhdysvaltojen oikeuden asiaa koskevat säännökset, sillä sen täytyisi tällaisessa tapauksessa esittää syyt, joiden vuoksi siinä vahvistettua oikeudellista ratkaisua ei sovelleta yhteisön oikeudessa, vaikkakaan Yhdysvaltojen oikeudessa omaksuttu kanta ei voi sitoa yhteisön oikeudessa hyväksyttyä kantaa.

1408 Toisin kuin kantajat väittävät, tämä analyysi ei ole ristiriidassa edellä 1387 kohdassa mainitussa asiassa Publishers Association vastaan komissio annetun tuomion kanssa. Kyseisessä tuomiossa yhteisöjen tuomioistuin tosin katsoi, että komissio ei ollut perustellut oikeudellisesti riittävällä tavalla päätöstään tiettyjen kansalliseen oikeuteen liittyvien, kantajan esille tuomien seikkojen osalta. Tästä tuomiosta ilmenee kuitenkin, että yhteisöjen tuomioistuin totesi perusteluvelvollisuutta laiminlyödyn ainoastaan siltä osin kuin komissio ei ollut päätöksessään esittänyt syitä, joiden vuoksi kyseessä olleisiin kansallisiin päätöksiin sisältyneillä tosiseikkoja koskevilla toteamuksilla ei ollut lainkaan todistusarvoa komission poikkeuslupamenettelyssä. Kantaja oli esittänyt komissiolle yksittäispoikkeusta koskevan hakemuksensa tueksi Restrictive Practices Courtin (Yhdistyneen kuningaskunnan toimivaltainen kilpailuviranomainen) päätöksiä "olennaisena" näyttönä hyödyllisistä vaikutuksista, joita on sopimuksella vakioehdoista määrähintaisten kirjojen myynnille silloin, kun kustantaja päättää markkinoida tietyn kirjan net book -kirjana. Kantaja väitti erityisesti näistä kansallisista päätöksistä ilmenevän, että net book -kirjoja koskevan sopimuksen lakkauttaminen aiheuttaisi kirjakauppojen varastojen määrän ja laadun laskun, kirjojen hinnan nousun ja julkaistujen teosten määrän vähenemisen. Kantajan mukaan nämä toteamukset pätivät myös yhteisön sisäisessä kaupassa, kun otetaan huomioon Irlannin ja Yhdistyneen kuningaskunnan kirjamarkkinoiden yhtenäinen kielialue.

1409 Näin ollen edellä 1387 kohdassa mainitussa asiassa Publishers Association vastaan komissio annettu tuomio ei mitenkään kumoa edellä esitettyä analyysiä vaan

päinvastoin vahvistaa sen, että kun kantaja vetoaa kansallisessa oikeudessa omaksuttuun ratkaisuun, komissio on ainoastaan velvollinen perusteluvelvollisuuden nojalla selostamaan syyt, joiden vuoksi se hylkää kantajan tuolla perusteella esittämät väitteet (ks. vastaavasti edellä 196 kohdassa mainittu ns. FEFC-tapaus, tuomion 427 ja 428 kohta).

1410 Edellä esitetyillä perusteilla komissio on riidanalaisessa päätöksessä esittänyt oikeudellisesti riittävällä tavalla syyt, joiden vuoksi kantajien Yhdysvaltojen oikeuden nojalla esittämät väitteet oli syytä hylätä.

1411 Esillä oleva kanneperuste, joka koskee perustelujen puutteellisuutta, on näin ollen hylättävä.

VI *Kanneperusteet, jotka koskevat sakkojen määrää ja perustelujen eri puutteellisuuksia tältä osin*

1412 Kantajat väittävät esillä olevien kanneperusteiden ensimmäisessä osassa, että ensimmäiseen väärinkäyttöön, joka muodostui palvelusopimusten tekemisen ja niiden sisällön laittomasta rajoittamisesta, oli sovellettava sakkoimmuniteettia, kun otetaan huomioon TACA-sopimuksen ilmoittaminen yksittäispoikkeuksen saamiseksi. Kyseisten kanneperusteiden toisessa osassa kantajat riitauttavat komission riidanalaisessa päätöksessä määräämien sakkojen suuruuden. Ne vetoavat myös perustelujen eri puutteellisuuksiin näiltä osin.

1413 Aluksi on muistettava, että riidanalaisen päätöksen päätösosan 8 artiklan mukaan komissio on määrännyt kullekin TACA-sopimuksen osapuolelle sakkoja ainoastaan perustamissopimuksen 86 artiklan rikkomisesta.

1414 Tutkittaessa edellä kanneperusteita, joiden mukaan perustamissopimuksen 86 artiklaa ei ollut rikottu, on todettu, että toista väärinkäyttöä, joka koski markkinarakenteen laitonta muuttamista, ei ollut näytetty oikeudellisesti riittävällä tavalla toteen, minkä vuoksi tällä perusteella määrätty osa sakoista on pelkästään tästä syystä kumottava.

1415 Koska tutkittaessa edellä kanneperusteita, joiden mukaan perustamissopimuksen 86 artiklaa ei ollut rikottu, palvelusopimusten tekemisen ja niiden sisällön laittomaan rajoittamiseen perustuvaa toteamusta ensimmäisestä väärinkäytöstä ei ole pidetty perusteltuna sikäli kuin se koskee erillisten palvelusopimusten ja niiden sisällön vastavuoroista paljastamista, myös tällä perusteella määrätty osa sakoista on pelkästään tästä syystä kumottava.

1416 Tämän vuoksi esillä olevia kantajien kanneperusteita on tutkittava ainoastaan siltä osin kuin ne koskevat sakkoja, jotka on määrätty ensimmäisen väärinkäytön perusteella, erillisten palvelusopimusten ja niiden sisällön vastavuoroista paljastamista lukuun ottamatta.

Sakkoimmuniteettia koskeva ensimmäinen osa

A Asianosaisten lausumat

1417 Kantajat väittävät komission loukanneen sakkoimmuniteettia, jonka ne ovat saaneet palvelusopimusten tekemistä koskevien rajoitusten osalta.

1418 Kantajat väittävät, että toisin kuin riidanalaisen päätöksen 584 perustelukappaleessa katsotaan, komissio ei voi määrätä sakkoja perustamissopimuksen 86 artiklan rikkomisesta palvelusopimusten tekemistä koskevien rajoitusten osalta, sillä ne kuuluvat ilmoituksessa kuvatun toiminnan piiriin ja ne on asetettu ilmoituksen jälkeen.

1419 Kantajien mukaan asetuksen N:o 4056/86 19 artiklan 2 kohdan a alakohdassa ja 19 artiklan 4 kohdassa annetaan sekä perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkomista että perustamissopimuksen 86 artiklan rikkomista koskeva sakkoimmuniteetti perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan mukaisen poikkeusluvan saamiseksi ilmoitettujen toimien osalta. Kantajat toteavat, että asetuksen N:o 4056/86 19 artiklan 4 kohdassa, jossa säädetään sakkoimmuniteettijärjestelmästä, viitataan "2 kohdan a alakohdassa säädettyihin sakkoihin", ja tämä alakohta koskee sakkoja yrityksille, jotka "rikkovat perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa tai 86 artiklaa". Kantajat korostavat, että tämä viittaus ei rajoitu asetuksen N:o 4056/86 19 artiklan 2 kohdan a alakohdassa säädettyihin sakkoihin 85 artiklan 1 kohdan rikkomisesta. Toisin kuin komissio väittää, kantajien mielestä tämä väite ei anna määräävässä asemassa oleville yrityksille täydellistä immuniteettia 86 artiklan nojalla määrättävistä sakoista. Kantajat korostavat, että kun ilmoitus on suoritettu ja päätös 85 artiklan 3 kohdan mukaisen poikkeusluvan epäämisestä tehty, immuniteetti menetetään sekä 85 artiklan 1 kohdan että 86 artiklan rikkomisen osalta.

1420 Kantajat väittävät yhteisöjen tuomioistuimen vahvistaneen tämän tulkinnan edellä 853 kohdassa mainitussa asiassa United Brands vastaan komissio antamassaan tuomiossa, jossa ei määrätty yhtään sakkoa perustamissopimuksen 86 artiklan nojalla komissiolle poikkeusluvan myöntämiseksi ilmoitetusta toiminnasta sen vuoksi, että poikkeuslupamenettelyn kuluessa ei ollut rikottu kilpailusääntöjä tahallaan tai tuottamuksellisesti. Kantajat vetoavat myös julkisasiamiehenä toimineen tuomari Kirschnerin ratkaisuehdotukseen asiassa T-51/89, Tetra Pak vastaan komissio (tuomio 10.7.1990, Kok. 1990, s. II-312, 39 kohta; ns. Tetra Pak I -tapaus), jossa viimeksi mainittu katsoi, että "asetuksen

N:o 17 15 artiklan 5 kohta sisältää välillisen säännöksen 86 artiklan soveltamisesta poikkeuslupamenettelyn aikana" ja että "sen jälkeen kun sopimus on ilmoitettu asetuksen 4 artiklan nojalla, ilmoitetusta käyttäytymisestä ei voida määrätä sakkoa perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkomisen tai 86 artiklan rikkomisen vuoksi". Sama kanta on omaksuttu myös oikeuskirjallisuudessa.

1421 Kantajat väittävät vielä, että niiden väite perustuu yleisiin poliittisiin perusteluihin, sillä immuniteetti sekä perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan että perustamissopimuksen 86 artiklan nojalla määrättävistä sakoista voi kannustaa yrityksiä tekemään tällaisia ilmoituksia komissiolle. Ne korostavat, että asetuksen N:o 17 kuudennen perustelukappaleen mukaan "yritysten edun mukaista saattaa olla tietää, voivatko jotkin sellaiset sopimukset, päätökset tai yhdenmukaistetut menettelytavat, joiden osapuolina ne ovat tai aikovat olla, johtaa komission toimenpiteisiin 85 artiklan 1 kohdan tai 86 artiklan nojalla". Ne väittävät, että samalla tavoin julkisasiamies Jacobs on todennut, että "[asetuksen N:o 17 tavoitteena] on muun muassa kannustaa sopimusten, päätösten ja yhdenmukaistettujen menettelytapojen ilmoittamiseen ja helpottaa yleisesti yritysten toimenpiteitä komissioon nähden" (julkisasiamies Jacobsin ratkaisuehdotus asiassa C-67/91, Asociación Española de Banca Privada ym., tuomio 16.7.1992, Kok. 1992, s. I-4785, I-4806, Kok. Ep. XIII, s. I-87, 23 kohta).

1422 Kantajat toteavat, että jos sakkoimmuniteetti olisi rajoitettu vain perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkomisesta määrättäviin sakkoihin, ilmoitusjärjestelmä olisi tarpeeton määräävässä markkina-asemassa oleville yrityksille. Ne muistuttavat yhteisöjen tuomioistuimen katsoneen, että kun yritys ottaa riskin ilmoittaessaan itse sopimuksesta tai yhdenmukaistetusta menettelytavasta, sen on saatava sakkoimmuniteetti (yhdistetyt asiat 100/80—103/80, Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomio 7.6.1983, Kok. 1983, s. 1825, Kok. Ep. VII, s. 133, 93 kohta). Kantajat toteavat yritysten ottavan komission kannan mukaan paitsi riskin siitä, että komissio toteaa sopimuksen tai menettelytavan olevan 85 artiklan 1 kohdan vastainen eikä myönnä 85 artiklan 3 kohdan mukaista poikkeuslupaa, ja riskin ilmoitusta edeltävästä toiminnasta määrättävistä sakoista, myös riskin siitä, että komissio tukeutuu poikkeuslupaa varten ilmoi-

tettuun sopimukseen perustellakseen yritysten yhteistä määräävää markkina-asemaa koskevaa toteamustaan tai päätelmää, jonka mukaan ilmoitettu sopimus tai menettelytapa merkitsee perustamissopimuksen 86 artiklan rikkomista. Kantajien mukaan komission lähestymistapa horjuttaa ilmoitusjärjestelmän asianmukaisen toiminnan kannalta välttämätöntä tasapainoa poistamalla etuja ja lisäämällä ilmoittamiseen liittyviä riskejä.

1423 Kantajat eivät katso, että komission tekemä ero jakamattoman määräävän markkina-aseman ja yhteisen määräävän markkina-aseman välillä olisi merkityksellinen. Kantajat toteavat, että mikäli oletetussa määräävässä asemassa oleva yritys tekee sopimuksen sellaisen yrityksen kanssa, jolla ei ole määräävää asemaa, määräävässä asemassa oleva yritys saa immuniteetin perustamissopimuksen 85 artiklan nojalla määrättävistä sakoista mutta voi olla saamatta immuniteettia, jos komissio katsoo sopimuksen itsessään merkitsevän määräävän aseman väärinkäyttöä. Kantajat katsovat, että tällaisella yrityksellä, jolla on jakamaton määräävä markkina-asema, on oikeus saada suojaa sekä perustamissopimuksen 85 artiklan että perustamissopimuksen 86 artiklan nojalla määrättäviä sakkoja vastaan.

1424 Kantajat huomauttavat vielä, että ilman immuniteettia perustamissopimuksen 86 artiklan nojalla määrättävistä sakoista komissio voisi kiertää immuniteettia 85 artiklan nojalla määrättävistä sakoista ja määrätä sakkoja ilmoitetusta toiminnasta noudattamatta asetuksen N:o 4056/86 19 artiklan 4 kohdassa säädettyä erityistä sakkoimmuniteetin poistamista koskevaa menettelyä. Kantajien mukaan komissiolla olisi oikeus määrätä sakkoja taannehtivasti ilmoitetuista sopimuksista ja toiminnasta, jotka on aiottu panna täytäntöön ilmoitettujen ehtojen mukaisesti, huolimatta siitä, että kyseisillä yrityksillä ei olisi ollut tilaisuutta käyttää menettelyllisiä oikeuksiaan sakkoimmuniteetin poistamista vastustaakseen. Kantajat katsovat, että tämä seuraus on vastoin menettelyllisiä takeita, joita kuvataan yhdistetyissä asioissa 8/66—11/66, Cimenteries CBR ym. vastaan komissio, 15.3.1967 annetussa tuomiossa (Kok. 1967, s. 93, s. 116, Kok. Ep. I, s. 313), jossa todetaan, että "yritykset siirtyivät niitä suojanneen 15 artiklan 2 kohdan mukaisen sakon määräämistä koskevan vapautuksen vaikutuspiiristä 15 artiklan 2 kohdan vastakkaisen järjestelmän soveltamisalaan, jonka perusteella niitä siitä lähtien uhkasi sakon määrääminen". Tästä seuraa

kantajien mukaan, että jos komissio katsoi TACA:n osapuolten palvelusopimusten merkitsevän yhteisen määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä, jolle ei voitu myöntää poikkeuslupaa, se olisi voinut peruuttaa sakkoimmuniteetin jopa ennen aineellisen menettelyn aloittamista. Kantajat korostavat, että näin ei ole tapahtunut esillä olevassa asiassa.

1425 Kantajat vetoavat vielä siihen, että komissio ei ole esittänyt syitä, joiden vuoksi se katsoo, ettei ilmoitus anna sakkoimmuniteettia perustamissopimuksen 86 artiklan rikkomisen osalta, vaikka se ottaa tämän kannan ensimmäisen kerran vastoin päätöskäytäntöään, yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytäntöä (edellä 1391 kohdassa mainittu asia Papiers Peints v. komissio), asetuksen N:o 4056/86 sanamuotoa ja oikeuskirjallisuutta.

1426 Komissio toteaa, että asetuksen N:o 4056/86 19 artiklan 4 kohdassa annetaan sakkoimmuniteetti ilmoituksen jälkeiselle ajanjaksolle siihen asti, kunnes komissio tekee päätöksen, "jolla se on suostunut soveltamaan tai kieltäytynyt soveltamasta perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohtaa". Komission mukaan tämä täsmennys viittaa vahvasti siihen, että sakkoimmuniteetti myönnetään vain kiellolle, josta voidaan myöntää poikkeuslupa, eli perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa säädetylle kiellolle. Komission mielestä tämän tulkinnan oikeellisuuden vahvistaa 19 artiklan 4 kohdan kolmas alakohta, jonka mukaan komissio voi poistaa sakkoimmuniteetin, jos se katsoo, että perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan soveltamisedellytykset täyttyvät ja että 85 artiklan 3 kohdan soveltaminen ei ole perusteltua. Komissio toteaa, että jos lainsäätäjän tarkoituksena olisi ollut ulottaa sakkoimmuniteetti perustamissopimuksen 86 artiklan nojalla määrättäviin sakkoihin, se olisi varmasti säätänyt myös sakkoimmuniteetin poistamista koskevasta menettelystä. Kantajien tulkinta johtaisi siihen, että perustamissopimuksen 86 artiklan nojalla määrättäviin sakkoihin sovellettava immuniteetti olisi täydellinen.

1427 Komissio korostaa vielä, että koska sakkoimmuniteetin tarkoituksena on kannustaa yrityksiä ilmoittamaan sopimukset, joilla saatetaan rikkoa perustamisso-

pimuksen 85 artiklan 1 kohtaa, yrityksiä on suojattava ainoastaan sakkojen määräämistä koskevalta riskiltä komission todetessa, että niiden sopimukset eivät täytä 85 artiklan 3 kohdan edellytyksiä. Perustamissopimuksen 86 artiklan osalta ei ole tällaista intressien tasapainoa tai tällaista suojan tarvetta eikä näin ollen myöskään tätä sakkoimmuniteetin tehtävää.

1428 Komissio kiinnittää huomiota siihen, että immuniteettia koskeva kysymys tulee esille tässä tapauksessa sen vuoksi, että kantajilla on yhteinen määräävä asema. Se korostaa, että tässä tapauksessa perustamissopimuksen 85 artikla saattaa tehdä toiminnan kollektiivisuudesta lainvastaisen, kun taas 86 artikla koskee sitä, merkitseekö kyseinen menettely väärinkäyttöä. Komissio katsoo, että yrityksiä, jotka ovat käyttäneet yhdessä väärin määräävää markkina-asemaansa, ei pidä kohdella paremmin kuin yritystä, jolla on jakamaton määräävä markkina-asema ja jolla puolestaan ei ole mahdollisuutta ilmoittaa käyttäytymisestään ja saada sakkoimmuniteettia.

1429 Tarkastellessaan vielä sakkoimmuniteetin poistamista koskevaa väitettä komissio korostaa, että jos asetuksen N:o 4056/86 19 artiklan 2 kohdassa ei anneta immuniteettia perustamissopimuksen 86 artiklan rikkomisesta määrättävistä sakoista, komission ei voida katsoa halunneen kiertää 19 artiklan 4 kohdassa säädettyjä menettelyllisiä takeita siinä tapauksessa, että sakkoimmuniteetti poistettaisiin.

1430 Perusteluvelvollisuuden noudattamisen osalta komissio vakuuttaa, ettei se ollut tietoinen tällaisen immuniteetin osoittavasta, noin 30 vuoden pituisesta käytännöstä, ja korostaa, että kantajat eivät mainitse yhtään tapausta, jossa komissio olisi myöntänyt sopimuksen tai menettelytavan ilmoittamisen antavan immuniteetin perustamissopimuksen 86 artiklan nojalla määrättävistä sakoista. Komissio toteaa päinvastoin, että se katsoi edellä 853 kohdassa mainitussa asiassa United Brands vastaan komissio yksinomaan, että sakon määrääminen oli epätarkoituksenmukaista, mikä osoittaa implisiittisesti, ettei sakkojen määräämiselle ollut estettä.

B Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

1431 Kantajat väittävät esillä olevalla kanneperusteellaan, että palvelusopimusten tekemistä ja niiden sisällön rajoittamista koskevasta ensimmäisestä väärinkäytöstä määrätty sakko on kumottava sillä perusteella, että toiminta kuului asetuksessa N:o 4056/86 säädetyn sakkoimmuniteetin piiriin. Kantajat vetoavat myös perustelujen puutteellisuuteen tältä osin.

1432 On kuitenkin todettava, että riidanalaisen päätöksen 583 perustelukappaleen mukaan komissio on määrännyt TACA:n osapuolille sakkoja paitsi asetuksen N:o 4056/86 19 artiklan 2 kohdan nojalla, sikäli kuin ensimmäinen väärinkäyttö kuuluu myös asetuksen N:o 1017/68 soveltamisalaan, myös asetuksen N:o 1017/68 22 artiklan 2 kohdan nojalla.

1433 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on jo katsonut, että asetuksen N:o 1017/68 22 artiklassa ei säädetä sen soveltamisalaan kuuluvien, komissiolle ilmoitettujen sopimusten sakkoimmuniteetista, olipa kyse sitten perustamissopimuksen 85 artiklan nojalla määrätyistä sakoista tai perustamissopimuksen 86 artiklan nojalla määrätyistä sakoista (edellä 44 kohdassa mainittu asia Atlantic Container Line ym. v. komissio, tuomion 48 kohta).

1434 Tästä seuraa, että kantajat eivät voi vedota immuniteettiin siltä osin kuin kyse on asetuksen N:o 1017/68 22 artiklan nojalla ensimmäisen väärinkäytön perusteella määrätystä sakkojen osasta.

1435 Näin ollen on katsottava, että toisin kuin kantajat väittävät, esillä oleva kanneperuste — jos se oletetaan perustelluksi — ei voi johtaa kaikkien ensimmäisen väärinkäytön perusteella määrättyjen sakkojen kumoamiseen, vaan ainoastaan asetuksen N:o 4056/86 nojalla määrätyn sakkojen osan kumoamiseen.

1436 Esillä olevan kanneperusteen yhteydessä on näin ollen tutkittava, koskiko asetuksessa N:o 4056/86 säädetty sakkoimmuniteetti perustamissopimuksen 86 artiklan rikkomisesta kyseisen asetuksen nojalla määrättyä osaa sakoista.

1437 Asetuksen N:o 4056/86 19 artiklan 2 kohdan a alakohdan mukaan komissio voi määrätä yrityksille sakon, jos ne "rikkovat perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa tai 86 artiklaa". Tämän artiklan 4 kohdan toisen alakohdan mukaan "2 kohdan a alakohdassa säädettyjä sakkoja ei voida määrätä toimenpiteistä, jotka on toteutettu komissiolle tehdyn ilmoituksen jälkeen ja ennen päätöstä, jolla se on suostunut soveltamaan tai kieltäytynyt soveltamasta perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohtaa, edellyttäen, että toimenpiteet eivät ylitä ilmoituksessa kuvattua toimintaa". Asetuksen 19 artiklan 4 kohdassa säädetään kuitenkin, että viimeksi mainittua säännöstä ei sovelleta, "jos komissio on ilmoittanut asianomaisille yrityksille katsovansa alustavan tutkimuksen perusteella, että perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan soveltamisedellytykset täyttyvät ja että 85 artiklan 3 kohdan soveltaminen ei ole perusteltua".

1438 Komissio on katsonut riidanalaisen päätöksen 584 perustelukappaleessa, että edellä mainituissa säännöksissä ei säädetä sakkoimmuniteetista perustamissopimuksen 86 artiklan rikkomisen yhteydessä. Näin ollen komissio on määrännyt TACA:n osapuolille sakkoja tämän määräyksen rikkomisesta TACA-sopimuksen ilmoittamisesta huolimatta.

1439 Tutkittaessa, onko komissio evännyt perustellusti sakkoimmuniteetin ensimmäisen väärinkäytön osalta, on ratkaistava ensinnäkin asetuksessa N:o 4056/86 säädetyn sakkoimmuniteetin laajuus ja tämän jälkeen, missä määrin ensimmäisen väärinkäytön perusteena olevat menettelytavat mahdollisesti kuuluvat tämän immuniteetin piiriin.

1. Asetuksessa N:o 4056/86 säädetyn sakkoimmuniteetin laajuus

1440 Määritettäessä asetuksessa N:o 4056/86 säädetyn sakkoimmuniteetin laajuutta on otettava huomioon sekä kyseisen asetuksen asiaa koskevat säännökset että niiden päämäärä ja yleinen systematiikka.

1441 Asetuksen N:o 4056/86 asiaa koskevia säännöksiä tarkasteltaessa on ensinnäkin todettava, kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on jo katsonut (edellä 44 kohdassa mainittu asia Atlantic Container Line ym. v. komissio, tuomion 50—52 kohta), että sakkoimmuniteetti muodostaa poikkeuksen. Tämän vuoksi asetuksen N:o 4056/86 19 artiklan 4 kohdan toista alakohtaa, jossa säädetään ilmoittamista koskevasta sakkoimmuniteetista, on tulkittava suppeasti eikä sitä voida tulkita siten, että sen vaikutukset ulotettaisiin tilanteisiin, joista ei ole nimenomaisesti säädetty.

1442 Huomattakoon kuitenkin, että asetuksen N:o 4056/86 19 artiklan 4 kohdan toisessa alakohdassa säädetty sakkoimmuniteetti koskee säännöksen sanamuodon mukaisesti "2 artiklan a alakohdassa säädettyjä sakkoja". Viimeksi mainitussa säännöksessä säädettyjä sakkoja määrätään paitsi osallistumisesta kilpailua rajoittavaan kartelliin, myös menettelytavoista, jotka merkitsevät määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä. Kyseinen 19 artiklan 2 kohdan a alakohta koskee näet nimenomaisesti sakkoja yrityksille, jotka "rikkovat perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa tai 86 artiklaa".

1443 Tästä viittauksesta seuraa, että asetuksen N:o 4056/86 19 artiklan 4 kohdassa ei rajoiteta sakkoimmuniteettia ainoastaan perustamissopimuksen 85 artiklan rikkomista koskeviin tapauksiin, vaan siinä päinvastoin säädetään nimenomaisesti, että myös perustamissopimuksen 86 artiklan vastaisiin menettelytapoihin voidaan soveltaa tätä immuniteettia.

1444 Kuten komissio korostaa, asetuksen N:o 4056/86 19 artiklan 4 kohdan toisessa alakohdassa tarkoitetaan toimenpiteitä, "jotka on toteutettu komissiolle tehdyn ilmoituksen jälkeen ja ennen päätöstä, jolla se on suostunut soveltamaan tai kieltäytynyt soveltamasta perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohtaa", ja jotka "eivät ylitä ilmoituksessa kuvattua toimintaa". Kuitenkin ainoastaan sopimukset, jotka voivat kuulua perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan soveltamisalaan, voidaan ilmoittaa tämän määräyksen 3 kohdan mukaisen poikkeusluvan saamiseksi, sillä määräävän markkina-aseman väärinkäyttö on poikkeuksetta kiellettyä (edellä 1109 kohdassa mainittu asia Ahmed Saeed Flugreisen ja Silver Line Reisebüro, tuomion 32 kohta).

1445 Toisin kuin komissio väittää, tästä ei kuitenkaan seuraa, että sakkoimmuniteettia sovellettaisiin ainoastaan perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkomisesta määrättäviin sakkoihin.

1446 Edellä mainitun, asetuksen N:o 4056/86 19 artiklan 4 kohdan toisen alakohdan sanamuodon mukaan sakkoimmuniteetti ei kata perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan vastaisia "yritysten välisiä sopimuksia", "yritysten yhteenliittymien päätöksiä" ja "yhdenmukaistettuja menettelytapoja", vaan koskee "toimintaa", joka voi yleiskäsitteenä pitää sisällään — ilman että sen merkitystä muutettaisiin — perustamissopimuksen 86 artiklan soveltamisalaan kuuluvia yksipuolisia menettelytapoja. Edellytys, jonka mukaan tätä toimintaa on harjoitettu "komissiolle tehdyn ilmoituksen jälkeen", ei selvästikään koske sakkoimmuniteetin aineellista soveltamisalaa, joka kohdistuu "toimintaan", vaan sakkoimmuniteetin ajallista soveltamisalaa. Kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on jo todennut, tämä säännös sisältää sopimuksensa

ilmoittaneille yrityksille myönnetyn väliaikaisen poikkeuksen, jota sovelletaan ilmoituksen jälkeen ja ennen tästä ilmoituksesta tehtävän lopullisen päätöksen tekemistä harjoitettuun toimintaan (edellä 44 kohdassa mainittu asia Atlantic Container Line ym. v. komissio, tuomion 46 kohta).

1447 Vaikka edellytys, jonka mukaan toimenpiteet eivät saa ylittää "ilmoituksessa kuvattua toimintaa", välttämättä tarkoittaa, että ainoastaan todellisuudessa ilmoitettu toiminta saa sakkoimmuniteetin (yhdistetyt asiat 240/82—242/82, 261/82, 262/82, 268/82 ja 269/82, Stichting Sigarettenindustrie ym. v. komissio, tuomio 10.12.1985, Kok. 1985, s. 3831, 74 kohta), se ei mitenkään rajoita sakkoimmuniteettia ainoastaan perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkomiseen ja estä siten soveltamasta sitä perustamissopimuksen 86 artiklan rikkomiseen. Vaikka väärinkäyttöä merkitseviä menettelytapoja ei voida ilmoittaa poikkeusluvan saamista varten, tiettyä ilmoitettua toimintaa tai tiettyjä ilmoitettuja sopimuksia voidaan pitää väärinkäytön perusteina, sillä oikeuskäytännön mukaan komissiolla on oikeus pitää perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitettua kilpailua rajoittavaa sopimusta myös perustamissopimuksen 86 artiklassa tarkoitettuna määräävän markkina-aseman väärinkäyttönä, jos sen on tehnyt määräävässä asemassa oleva yritys (edellä 765 kohdassa mainittu asia Hoffmann-La Roche v. komissio, tuomion 116 kohta ja edellä 1109 kohdassa mainittu asia Ahmed Saeed Flugreisen ja Silver Line Reisebüro, tuomion 34 kohta ja sitä seuraavat kohdat). Näin ollen määräävässä asemassa olevan yrityksen ilmoittama sopimus, kuten yksinostosopimus, voi merkitä paitsi perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa kiellettyä sopimusta, myös perustamissopimuksen 86 artiklassa kiellettyä määräävän aseman väärinkäyttöä. Tällainen väärinkäyttö merkitsee "toimenpiteitä", jotka eivät ylitä "ilmoituksessa kuvattua toimintaa" asetuksen N:o 4056/86 19 artiklan 4 kohdan toisessa alakohdassa tarkoitetulla tavalla, sillä se muodostuu ilmoitetuista sopimuksista sinänsä.

1448 Komissio ei voi väittää, että asetuksen N:o 4056/86 19 artiklan 4 kohdan kolmas alakohta, jonka mukaan komissio voi poistaa sakkoimmuniteetin katsoessaan alustavan tutkimuksen perusteella, että perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan soveltamisedellytykset täyttyvät ja että perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan soveltaminen ei ole perusteltua, on välttämättä esteenä perustamissopimuksen 86 artiklan rikkomista koskevalle immuniteetille, sillä muutoin tällainen rikkominen voisi saada täydellisen immuniteetin.

1449 Tämä väite perustuu virheelliseen olettamukseen, jonka mukaan asetuksen N:o 4056/86 19 artiklan 4 kohdan kolmannessa alakohdassa ei annettaisi mahdollisuutta poistaa immuniteettia perustamissopimuksen 86 artiklan rikkomisesta määrättävistä sakoista. Asetuksen N:o 4056/86 19 artiklan 4 kohdan kolmannessa alakohdassa tosin säädetään, että sakkoimmuniteetti voidaan poistaa ainoastaan komission katsoessa alustavan tutkimuksen perusteella, että ilmoitetuille sopimuksille ei voida myöntää poikkeusta perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan nojalla, mutta siinä ei kuitenkaan missään tapauksessa säädetä, että immuniteetti voitaisiin poistaa ainoastaan perustamissopimuksen 85 artiklan rikkomisen osalta. Kyseisen säännöksen sanamuodosta ilmenee selvästi, että perustamissopimuksen 85 artiklassa kielletyn sopimuksen olemassaoloa koskeva edellytys ei liity sakkoimmuniteetin poistamiseen vaan olosuhteisiin, joissa siitä voidaan päättää. Silloin kun väärinkäyttöä merkitsevä menettelytapa perustuu poikkeusluvan saamiseksi ilmoitettuun sopimukseen ja komissio katsoo alustavan tutkimuksen perusteella, että tämä sopimus on kielletty 85 artiklan 1 kohdan nojalla eikä voi saada poikkeuslupaa, ja päättää poistaa sakkoimmuniteetin, immuniteetin poistaminen koskee paitsi perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkomista, myös mahdollista perustamissopimuksen 86 artiklan rikkomista.

1450 Edellä esitetystä seuraa näin ollen, että asetuksen N:o 4056/86 19 artiklan 4 kohdan toisessa alakohdassa säädetään nimenomaisesti, että perustamissopimuksen 86 artiklan vastaisiin menettelytapoihin voidaan soveltaa sakkoimmuniteettia, minkä lisäksi kyseisen säännöksen toinen ja kolmas alakohta eivät estä soveltamasta tätä immuniteettia perustamissopimuksen 86 artiklan rikkomiseen.

1451 Näissä olosuhteissa komissio ei voi esillä olevassa asiassa väittää, että kantajien esittämä kanta olisi asetuksen N:o 4056/86 19 artiklan 4 kohdan sanamuodon vastainen ja että tämä sanamuoto viittaisi "vahvasti" siihen, että sakkoimmuniteetti koskee ainoastaan perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkomista.

1452 Edellä esitetty johtopäätös ei merkitse sitä, että asetuksen N:o 4056/86 19 artiklan 4 kohtaa voitaisiin soveltaa laajasti, esillä olevassa asiassa sovellettavan tulkintaperiaatteen vastaisesti, sillä tämä johtopäätös perustuu suoraan

kyseisen säännöksen sanamuotoon sinänsä ilman, että sen merkitystä muutettaisiin tai edes pelkästään täydennettäisiin. On myös muistettava, että sakkoimmuniteettia ei sovelleta kaikkiin perustamissopimuksen 86 artiklan vastaisiin väärinkäyttötapauksiin, vaan ainoastaan niihin, jotka asetuksen N:o 4056/86 19 artiklan 4 kohdan toisen alakohdan mukaisesti eivät "ylitä ilmoituksessa kuvattua toimintaa".

1453 Toiseksi on todettava, että asetuksen N:o 4056/86 19 artiklan 4 kohdan toisen alakohdan sisältö, sellaisena kuin se ilmenee sen sanamuodosta, on kyseisellä säännöksellä tavoitellun päämäärän ja sen yleisen systematiikan mukainen.

1454 Yhteisöjen tuomioistuin on jo todennut asetuksen N:o 17 vastaavien säännösten osalta, että sakkoimmuniteetin saaminen on sopimuksesta tai yhdenmukaistetusta menettelystä ilmoittaneille yrityksille annettava vastine siitä riskistä, jonka yritys ottaa ilmoittaessaan itse sopimuksesta tai yhdenmukaistetusta menettelystä, sillä yritys ottaa silloin sekä sen riskin, että sopimuksen tai menettelyn todetaan rikkovan perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa ja ettei 3 kohdan mukaista lupaa anneta, että myös sen riskin, että sille määrätään sakkoja ilmoitusta edeltävästä toiminnasta (edellä 1422 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomion 93 kohta ja edellä 1421 kohdassa mainittu asia Asociación Española de Banca Privada ym., tuomion 52 kohta). Yhteisöjen tuomioistuin on myös korostanut, että yhteisön lainsäätäjä on halunnut rajoittaa sakkoimmuniteetin sopimuksensa ilmoittaneisiin yrityksiin, koska sopimukset tällä tavoin paljastaessaan yritykset ottavat riskin siitä, että niiden on sanottava ilmoittamansa sopimus irti, ja vähentävät vastaavassa määrin komission tutkintatehtäviä (edellä 1147 kohdassa mainittu asia Stichting Sigarettenindustrie ym. v. komissio, tuomion 76 kohta).

1455 Vaikka perustamissopimuksen 86 artiklan vastaiset määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä merkitsevät menettelytavat ovatkin poikkeuksetta kiellettyjä, toisin kuin perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamisalaan kuuluvat sopimukset, määräävässä asemassa oleva yritys, joka ilmoittaa sopimuksista

komissiolle perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan mukaisen poikkeusluvan saadakseen, ottaa kuitenkin paitsi sen riskin, ettei komissio katso voivansa myöntää kyseiselle sopimukselle poikkeusta ja että se on kielletty, myös sen riskin, että komissio pitää tätä sopimusta väärinkäyttönä ja perustamissopimuksen 86 artiklan nojalla kiellettynä ja että sille määrätään tästä syystä sakkoja. Kuten edellä on todettu, oikeuskäytännön mukaan komissiolla on oikeus pitää kilpailua rajoittavaa sopimusta myös määräävän markkina-aseman väärinkäyttönä, jos sen on tehnyt määräävässä asemassa oleva yritys (edellä 765 kohdassa mainittu asia Hoffmann-La Roche v. komissio, tuomion 116 kohta ja edellä 1109 kohdassa mainittu asia Ahmed Saeed Flugreisen ja Silver Line Reisebüro, tuomion 44 kohta).

1456 On vielä korostettava, että kun komissio myöntää perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan nojalla yksittäispoikkeuksen määräävässä markkina-asemassa olevien yritysten ilmoittamille sopimuksille, se kieltäytyy tosiseikkoja tai oikeudellisia seikkoja koskevan arvioinnin puuttuessa välillisesti katsomasta, että samat sopimukset merkitsisivät perustamissopimuksen 86 artiklan vastaista määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä (ks. vastaavasti edellä 1420 kohdassa mainittu Tetra Pak I -tapaus, tuomion 28 kohta). Ennen kuin komissio myöntää määräävässä asemassa olevalle yritykselle poikkeusluvan, sen on tarkistettava kaikkien perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdassa asetettujen edellytysten täyttyminen, joita ovat etenkin kuluttajien saama osuus kartellista saatavasta hyödystä, asetettujen rajoitusten oikeasuhteisuus ja kilpailun säilyminen merkittävältä osalta kysymyksessä olevia tuotteita tai palveluja. Jos komissio päätyy myönteiseen lopputulokseen eli poikkeuksen myöntämiseen tietylle sopimukselle, se ei voi pitää samaa sopimusta määräävän markkina-aseman väärinkäyttönä perustamissopimuksen 86 artiklan rikkomista koskevassa toisessa menettelyssä. Tällä määräyksellä on siten vaikutuksia perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan soveltamisalaan, sillä viimeksi mainitussa jätetään poikkeusmahdollisuuden ulkopuolelle määräävän markkina-aseman väärinkäytön piiriin kuuluva käyttäytyminen (edellä 1420 kohdassa mainitussa ns. Tetra Pak I -tapauksessa julkisasiamiehenä toimineen tuomari Kirschnerin ratkaisuehdotus, 40 ja 45 kohta).

1457 Tästä seuraa, että otetun riskin kannalta määräävässä markkina-asemassa oleva yritys on vastaavassa tilanteessa kuin yritys, jolla ei ole määräävää asemaa ja joka on ilmoittanut sopimuksesta poikkeusluvan saadakseen. Jos komissio kieltäytyy myöntämästä perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan mukaista poikkeus-

lupaa, määräävässä asemassa oleva yritys menettää varmuuden siitä, että tosiseikkoja tai oikeudellisia seikkoja koskevan arvioinnin puuttuessa komissio ei puutu ilmoitettuun sopimukseen perustamissopimuksen 86 artiklan nojalla, ja lisäksi se ottaa riskin sakkojen määräämisestä tämän itse paljastamansa sopimuksen vuoksi, vaikka se on helpottanut komission tutkintatehtäviä. On vielä todettava, että sakkoimmuniteetti, jonka määräävässä markkina-asemassa oleva yritys saa ilmoitettujen sopimusten osalta perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkomista koskevan riskin varalta, menettäisi olennaisilta osin merkityksensä, jos tämä yritys voisi saada sakkoja perustamissopimuksen 86 artiklan rikkomisesta samojen sopimusten tekemisen vuoksi.

1458 Näin on varsinkin, kun asetuksella N:o 4056/86 käyttöön otetun kilpailujärjestelmän mukaan kyseisen asetuksen mukainen yksittäispoikkeus ei edellytä välttämättä etukäteen tehtävää ilmoitusta. Kyseisen asetuksen 11 artiklan 4 kohdan nojalla komissio on velvollinen myöntämään poikkeuksen jopa omasta aloitteestaan tai kantelun seurauksena. Kun varustamo kuitenkin päättää vapaaehtoisesti ilmoittaa sopimuksesta yksittäispoikkeuksen saamiseksi, on katsottava, että sitä on sitäkin suuremmalla syyllä suojattava riskiltä, että sille mahdollisesti määrätään perustamissopimuksen 86 artiklan nojalla sakkoja kyseisten sopimusten vuoksi.

1459 On näin ollen järjestelmän päämäärän ja yleisen systematiikan mukaista soveltaa asetuksessa N:o 4056/86 säädettyä sakkoimmuniteettia myös perustamissopimuksen 86 artiklan rikkomiseen ilmoitettujen sopimusten perusteella.

1460 Tätä johtopäätöstä ei kyseenalaista se, että määräävässä markkina-asemassa olevilla yrityksillä on erityinen velvollisuus olla toiminnallaan rajoittamatta toimivaa ja vääristymätöntä kilpailua markkinoilla, joilla niiden määräävä markkina-asema itsessään jo rajoittaa kilpailua (edellä 337 kohdassa mainittu asia Michelin v. komissio, tuomion 57 kohta). Tämä erityinen velvollisuus merkitsee ainoastaan sitä, että määräävässä asemassa olevalta yritykseltä voidaan kieltää menettelytapoja, jotka ovat oikeutettuja silloin kun niitä toteuttavat yritykset, joilla ei ole määräävää asemaa. Se ei sitä vastoin voi viedä määräävässä asemassa

olevilta yrityksiltä sakkoimmuniteettia, kun ne ovat ottaneet riskin paljastaessaan komissiolle kilpailua rajoittavia sopimuksia, joita voidaan poikkeusluvan epäämistapauksessa pitää määräävän markkina-aseman väärinkäyttönä. Tällainen menettely on osoitus juuri siitä, että määräävässä asemassa oleva yritys noudattaa erityistä velvollisuuttaan. Jos komissio voi mahdollisesti pitää samaa toimintaa kilpailunrajoituksena ja määräävän markkina-aseman väärinkäyttönä ja tarvittaessa määrätä sakkoja jokaisesta rikkomisesta, sen on huolehdittava kaikista sakkoimmuniteetin noudattamista koskevista oikeudellisista seurauksista.

1461 Toisin kuin komissio väittää, sakkoimmuniteetin soveltaminen perustamissopimuksen 86 artiklan rikkomisesta määrättäviin sakkoihin ei millään tavoin merkitse yhteisessä määräävässä markkina-asemassa olevien yritysten suosimista jakamattomassa määräävässä asemassa oleviin yrityksiin nähden. Myös yritys, jolla on jakamaton määräävä markkina-asema, voi näet saada sakkoimmuniteetin perustamissopimuksen 86 artiklan rikkomisen osalta, kun tämä rikkominen perustuu ilmoitettuihin sopimuksiin.

1462 Näillä perusteilla on katsottava, että sekä asetuksen N:o 4056/86 19 artiklan 4 kohdan toisen alakohdan sanamuoto että sen päämäärä ja yleinen systematiikka oikeuttavat soveltamaan tätä säännöstä paitsi perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkomiseen, myös perustamissopimuksen 86 artiklan rikkomiseen, kun määräävän markkina-aseman väärinkäyttö perustuu ilmoitettuihin sopimuksiin.

1463 Näissä olosuhteissa on vielä tutkittava, miltä osin ensimmäinen väärinkäyttö, johon kantajien väitetään syyllistyneen esillä olevassa asiassa, perustuu ilmoitettuihin sopimuksiin, jotka saattavat kuulua asetuksessa N:o 4056/86 säädetyn sakkoimmuniteetin piiriin.

2. Sakkoimmuniteetin soveltaminen ensimmäiseen väärinkäyttöön

1464 Muistettakoon, että riidanalaisen päätöksen 551—558 perustelukappaleesta ilmenee, että ensimmäisen väärinkäytön muodostavat erillisten palvelusopimusten osalta niiden täysi kielto vuosina 1994 ja 1995, ja kun ne hyväksyttiin vuonna 1996, tiettyjen TACA:n yhdessä vahvistamien ehtojen soveltaminen ja niiden ehtojen vastavuoroinen paljastaminen sekä konferenssin palvelusopimusten osalta tiettyjen TACA:n yhdessä vahvistamien ehtojen soveltaminen.

1465 Riidanalaisen päätöksen 556 perustelukappaleen sanamuodosta ilmenee, että kyseessä olevat TACA:n yhdessä vahvistamat ehdot koskevat vastuulausekkeita, palvelusopimusten pituutta, useiden samanaikaisten sopimusten tekemistä ja sopimussakkojen määrää.

1466 Edellä on jo todettu, että ensimmäistä väärinkäyttöä koskeva toteamus ei ollut perusteltu erillisten palvelusopimusten tekemisen ja niiden sisällön vastavuoroisen paljastamisen osalta.

1467 Näissä olosuhteissa on näin ollen tutkittava ainoastaan, perustuvatko muut ensimmäisen väärinkäytön muodostavista menettelytavoista komissiolle ilmoitettuihin sopimuksiin.

1468 TACA:n palvelusopimuksia koskevat säännökset sisältyvät TACA-sopimuksen 14 artiklaan, joka on ilmoitettu komissiolle yksittäispoikkeuksen saamiseksi asetuksen N:o 4056/86 12 artiklan nojalla.

1469 Kaikki esillä olevassa kanneperusteessa käsiteltävät väärinkäyttöä merkitsevät menettelytavat on mainittu TACA-sopimuksen 14 artiklassa. Tämän artiklan 3 kohdan a alakohdassa kielletään nimenomaisesti erillisten palvelusopimusten tekeminen, kun taas 2 kohdan a, c, d ja e alakohdassa määrätään palvelusopimusten enimmäiskestosta, vastuulausekkeiden kiellosta, sopimussakkojen määrästä ja useiden samanaikaisten sopimusten kiellosta. Kuten riidanalaisen päätöksen 32 perustelukappaleesta ilmenee, TACA:n osapuolet ilmoittivat nimenomaisesti komissiolle 9.3.1995, että FMC oli vaatinut niitä muuttamaan sopimustaan siten, että vuotta 1996 koskevia erillisiä palvelusopimuksia voitaisiin tehdä edellyttäen, että kyseiset sopimukset ovat TACA-sopimuksen 14 artiklan määräysten mukaisia. TACA:n osapuolet toimittivat 21.3.1995 komissiolle muutetun version vuonna 1994 ilmoitetun TACA-sopimuksen 14 artiklasta.

1470 Näin ollen on todettava, että esillä olevassa kanneperusteessa kyseessä olevat palvelusopimuksiin liittyvät väärinkäyttöä merkitsevät menettelytavat on todellisuudessa ilmoitettu komissiolle poikkeusluvan saamiseksi, minkä vuoksi ne kuuluivat asetuksen N:o 4056/86 19 artiklan 4 kohdan toisessa alakohdassa säädetyn sakkoimmuniteetin soveltamisalaan.

1471 Koska TACA-sopimus ilmoitettiin alun perin 5.7.1994 ja koska riidanalaisessa päätöksessä todettu kilpailusääntöjen rikkominen kattoi 592 perustelukappaleen mukaan "osan vuotta 1994 ja koko vuoden 1995 ja 1996", on vielä todettava, että kaikki riidanalaisessa päätöksessä TACA:n osapuolille määrätyt sakot kyseessä olevista väärinkäyttöä merkitsevistä menettelytavoista koskevat toimintaa TACA-sopimuksen ilmoittamisen jälkeen mutta ennen riidanalaisen päätöksen tekemistä.

1472 Näin ollen on pääteltävä, että asetuksen N:o 4056/86 perusteella määrätty sakkojen osa, joka on määrätty TACA-sopimuksen 14 artiklan mukaisista, palvelusopimuksia koskevista väärinkäyttöä merkitsevistä menettelytavoista, kuului kyseisessä asetuksessa säädetyn sakkoimmuniteetin piiriin.

1473 Tarvitsematta tutkia, onko riidanalainen päätös tältä osin perusteltu, on tämän vuoksi hyväksyttävä kantajien kanneperuste siltä osin kuin komissio on määräämällä sakkoja TACA-sopimuksen 14 artiklan mukaisista, palvelusopimuksia koskevista menettelytavoista loukannut asetuksessa N:o 4056/86 säädettyä sakkoimmuniteettia, jonka kantajat olivat saaneet TACA-sopimuksen ilmoittamisen perusteella. Näin ollen tämä osa sakoista on kumottava.

1474 Muilta osin, eli asetuksen N:o 1017/68 nojalla määrättyjen sakkojen osalta, esillä oleva kantajien kanneperuste on hylättävä edellä 1432—1434 kohdassa esitetyillä perusteilla.

Toinen osa, joka koskee sakkojen määrän laskemista

1475 Sakkojen määrää ja perustelujen eri puutteellisuuksia tältä osin koskevien kanneperusteiden toisessa osassa kantajat riitauttavat ensinnäkin komission käyttämän laskentatavan sakkojen määrän vahvistamiseksi. Toiseksi ne väittävät, että kilpailusääntöjä, joiden rikkomisesta on määrätty sakkoja, ei ole rikottu tahallisesti tai tuottamuksellisesti. Kolmanneksi ne väittävät, että komissio on arvioinut virheellisesti kilpailusääntöjen rikkomisen vaikutuksia, vakavuutta ja kestoa sekä lieventäviä asianhaaroja. Neljänneksi ne vetoavat tiettyihin erityisiin yksittäisiin olosuhteisiin, joita komissio ei ole niiden mukaan ottanut huomioon. Viidenneksi ne riitauttavat riidanalaisessa päätöksessä myöhässä maksetuille sakoille vahvistetun viivästyskoron määrän.

A Komission käyttämä laskentatapa sakkojen määrän vahvistamiseksi

1. Asianosaisten lausumat

1476 Kantajat väittävät, että komissio on vastoin yhteisön oikeuden perusperiaatteita käyttänyt sakkojen määrän laskemisessa järjenvastaista ja epäjohdonmukaista laskentatapaa.

1477 Kantajat väittävät, että kaikkien sakkojen, jotka komissio määrää asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan ja EHTY:n perustamissopimuksen 65 artiklan 5 kohdan mukaisesti määrättävien sakkojen laskennassa annettujen suuntaviivojen (EYVL 1998, C 9, s. 3; jäljempänä suuntaviivat) mukaisesti, on oltava yhteisöjen tuomioistuinten vahvistamien periaatteiden mukaisia. Kantajien mukaan tästä seuraa, että vaikka komission uuden lähestymistavan mukaan sakon on ensin heijastettava kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta sinänsä, siihen syyllistyneen yrityksen koosta ja liikevaihdosta riippumatta, yhteisöjen tuomioistuinten vahvistamat periaatteet edellyttävät, että myös muita tekijöitä otetaan huomioon. Kantajat katsovat erityisesti, että yhteisön oikeuskäytännöstä johdetun erittäin tärkeän periaatteen mukaisesti komission on kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta arvioidessaan otettava huomioon kaikki asian kannalta merkitykselliset seikat, eli kyseessä olevan yrityksen kokonaisliikevaihto, kilpailusääntöjen rikkomisen kohteena olevilla markkinoilla toteutunut osa tästä liikevaihdosta, yrityksen lainvastaisten menettelytapojen seurauksena saama hyöty, yrityksen koko ja kyseessä olevien tuotteiden tai palvelujen arvo (ks. esim. edellä 1422 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomion 120 ja 121 kohta).

1478 Kantajien mukaan tästä oikeuskäytännöstä seuraa ensinnäkin, että komission on otettava kaikki asian kannalta merkitykselliset seikat huomioon kilpailusään-

töjen rikkomisen vakavuutta arvioidessaan ja sakkojen määrää vahvistaessaan, ja toiseksi, että yhden tai useamman seikan huomiotta jättäminen merkitsee suhteettoman suuren merkityksen antamista huomioon otetuille seikoille.

1479 Kantajat väittävät, että esillä olevassa asiassa riidanalainen päätös ei ole oikeuskäytännössä asetettujen edellytysten mukainen useistakaan syistä.

1480 Ensinnäkin kantajat väittävät, että komissio ei ole toiminut puolueettomasti ja että se on loukannut oikeuskäytännössä tunnustettua syrjintäkiellon ja yhdenvertaisen kohtelun periaatetta (asia T-143/89, Ferriere Nord v. komissio, tuomio 6.4.1995, Kok. 1995, s. II-917, 55 kohta) määräämällä osapuolille sakkoja keinotekoisten ryhmien perusteella eikä kunkin osapuolen yksilöllisen koon perusteella.

1481 Kantajat toteavat, että komissio ei ole esittänyt mitään selitystä tai perustelua sille, että se on jakanut kantajat neljään ryhmään, tai kriteerejä, joiden perusteella nämä ryhmät on määritetty. Kantajat huomauttavat myös, että riidanalaisen päätöksen taulukossa 13 esitetyt sakkoryhmät eivät kuvasta kyseisen päätöksen taulukossa 12 mainittujen varustamojen neljän ryhmän kokoeroja. Pienille varustamoille, joiden konttikuljetuspalveluja koskeva maailmanlaajuinen liikevaihto on vain 6—12 prosenttia suurimmasta liikevaihdosta, on määrätty sakko, jonka määrä on 25 prosenttia suurimman sakon saaneen kantajan sakosta. Kantajat toteavat, että yksittäisten sakkojen taso eroaa ainoastaan maailmanlaajuisen liikevaihdon perusteella ja vain siltä osin kuin komissio on jakanut kantajat neljään eri ryhmään niiden maailmanlaajuisen liikevaihdon perusteella. Näin ollen kantajien koolla on ollut vain vähän vaikutusta sakkojen laskemiseen. Kantajat väittävät, että jos niiden koko olisi otettu huomioon sakkoja määrättäessä, ne olisivat olleet alhaisemmat.

1482 Tässä yhteydessä DSR-Senator toteaa puolestaan, että sille määrätty sakko on puolet ensimmäiseen ryhmään kuuluville suurille varustamoille määrätystä sakosta, vaikka sen konttikuljetuspalveluja koskeva maailmanlaajuinen liikevaihto on noin neljännes suurten varustamojen liikevaihdosta.

1483 Samoin kantaja asiassa T-212/98 huomauttaa, että vaikka varustamojen keskikoko ryhmässä "pienet — keskikokoiset varustamot", johon se on sijoitettu, on alle neljäsosa suurimpien TACA:han kuuluvien varustamojen koosta, sille on määrätty sakko, jonka suuruus on puolet suurille TACA:han kuuluville varustamoille määrätystä sakosta. Lisäksi se toteaa, että vaikka sillä oli vuonna 1996 TACA:n osapuolten pienin liikevaihto Atlantin ylittävässä liikenteessä, sen sakko on kaksi kertaa suurempi kuin kolmen muun kantajan, jotka ovat kuitenkin toteuttaneet Atlantin ylittävässä liikenteessä 400 prosenttia suuremman liikevaihdon, ja samansuuruinen kuin kolmen kantajan, vaikka näiden liikevaihto Atlantin ylittävässä liikenteessä on ollut ainakin 800 prosenttia sen liikevaihtoa suurempi.

1484 Kantaja asiassa T-213/98 väittää puolestaan, että sille määrätty sakko loukkaa yhdenvertaisen kohtelun periaatetta, koska sille on määrätty toiseksi suurin sakko, vaikka sen liikevaihto kyseessä olevilla markkinoilla on toiseksi pienin. Tämän vuoksi se korostaa, että huolimatta keskimäärin 0,7 prosentin markkinaosuudesta relevanteilla markkinoilla ajanjaksona 1994—1996 sille määrätty sakko on suuruudeltaan 7,76 prosenttia koko linjakonferenssille määrätyn sakon kokonaismäärästä.

1485 Kantajat asiassa T-214/98 väittävät vielä, että komissio on loukannut yhdenvertaisen kohtelun periaatetta, kun se ei ole arvioinut erikseen kunkin kantajan asemaa relevanteilla markkinoilla.

1486 Toiseksi kantajat väittävät, että komissio ei ole tutkinut erikseen kunkin niistä tilannetta sakkojen suuruutta määrittäessään (edellä 1422 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomion 129—134 kohta).

1487 Kantajien mielestä tämän väitteen osoittaa oikeaksi se, että komissio on jakanut kantajat mielivaltaisesti ilman pienintäkään selitystä neljään ryhmään ja määrännyt sakkoa pikemminkin ryhmille kuin ryhmät muodostaville yksittäisille yrityksille. Kantajat toteavat vielä, että komissio ei ole ottanut huomioon mitään muuta seikkaa, kuten esimerkiksi liikevaihtoa kyseessä olevassa liikenteessä tai kilpailusääntöjen rikkomisesta saatua hyötyä.

1488 Tältä osin kantaja asiassa T-213/98 väittää, että komissio ei ole arvioinut erikseen sen tilannetta, vaikka se on TACA:n osapuolista kaikkein heikoimmassa asemassa (yhtä poikkeusta lukuun ottamatta) Atlantin ylittävässä liikenteessä. Kantaja korostaa, että sille määrätty sakko vastaa suuruudeltaan 98:aa prosenttia sen vuoden 1996 liikevaihdosta Atlantin ylittävässä liikenteessä.

1489 Kolmanneksi kantajat arvostelevat komissiota siitä, että se on laskenut sakkojen määrän linjaliikenteen konttikuljetuspalvelujen maailmanlaajuisen kokonaisliikevaihdon perusteella ottamatta huomioon relevanteilla markkinoilla toteutunutta liikevaihtoa.

1490 Kantajat katsovat, että komission olisi pitänyt oikeuskäytännön mukaisesti (edellä 1422 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomion 120 ja 121 kohta; asia 183/83, Krupp v. komissio, tuomio 12.11.1985, Kok.1985, s. 3609, 37 kohta; asia T-77/92, Parker Pen v. komissio, tuomio 14.7.1994, Kok. 1994, s. II-549, 94 kohta; edellä 568 kohdassa mainittu

ns. CEWAL-tapaus, tuomio 8.10.1996, 233 kohta ja julkisasiamies Sir Gordon Slynnin ratkaisuehdotus edellä mainituissa yhdistetyissä asioissa Musique Diffusion française ym. v. komissio, Kok. 1983, s. 1914, 1950) ottaa huomioon osapuolten liikevaihto, joka koskee tarjottuja palveluja kilpailusääntöjen rikkomisen kohteena olevilla markkinoilla, eli Atlantin ylittävän liikenteen kuljetuspalvelujen markkinoilla, sekä tämän liikevaihdon osuus konttikuljetuspalveluja koskevasta maailmanlaajuisesta liikevaihdosta. Kantajat huomauttavat myös, että komissio katsoo riidanalaisen päätöksen 588 perustelukappaleessa, että Atlantin ylittävään liikenteeseen liittyvä liikevaihto on merkityksellinen arvioitaessa kilpailusääntöjen rikkomisen vaikutuksia.

1491 Kantajat korostavat, että monella niistä Atlantin ylittävän liikenteen palveluja koskeva liikevaihto vastaa vähäistä osaa niiden maailmanlaajuisesta liikevaihdosta. Sakkojen määrä on siten selvästi suhteeton Atlantin ylittävässä liikenteessä toteutuneeseen liikevaihtoon verrattuna. Kantajat huomauttavat julkisasiamies Fennellyn (edellä 638 kohdassa mainittu ratkaisuehdotus ns. CEWAL-tapauksessa, tuomio 16.3.2000) katsoneen, että yritys, joka rikkoo kilpailusääntöjä vain pienellä sektorilla kaikesta toiminnastaan, syyllistyy yleensä vähemmän vakavaan kilpailusääntöjen rikkomiseen kuin siinä tapauksessa, että rikkominen koskisi koko toimintaa. Kantajien mukaan tätä suhteettomuutta korostaa esillä olevassa asiassa vielä se, että vain 60 prosenttia (tai alle) niiden liikevaihdosta Atlantin ylittävässä liikenteessä perustuu palvelusopimuksiin, jotka ovat ensimmäisen väärinkäytön ja osittain toisen väärinkäytön perusteena.

1492 Tästä seuraa kantajien mukaan, että komissio ei ole arvioinut oikein kilpailusääntöjen "rikkomisen vakavuutta" (edellä 1422 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomion 120 kohta) ja että sakko on "pelkän kokonaisliikevaihtoon perustuvan laskelman tulos" (edellä 1422 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomion 121 kohta).

1493 Neljänneksi kantajat väittävät, että komissio ei ole ottanut huomioon kaikkia kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden arvioinnin kannalta merkityksellisiä seikkoja sakkoja määrätessään (edellä 1422 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat

Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomion 129 kohta ja asia T-229/94, Deutsche Bahn v. komissio, tuomio 21.10.1997, Kok. 1997, s. II-1689, 127 kohta).

1494 Kantajien mukaan ainoa komission huomioon ottama seikka on konttikuljetuspalveluja koskeva maailmanlaajuinen liikevaihto, minkä vuoksi tälle seikalle on väistämättä annettu suhteettoman suuri merkitys. Ne väittävät, että merkityksellisinä seikkoina olisi pitänyt ottaa huomioon osapuolten asema relevanteilla markkinoilla, Atlantin ylittävässä liikenteessä palvelusopimusten perusteella tarjotuista palveluista mahdollisesti saatu voitto ja palvelusopimuksiin liittyvä liikevaihto kokonaisliikevaihtoon verrattuna.

1495 Viidenneksi kantajat arvostelevat komissiota siitä, että se ei ole ottanut huomioon relevanteilla markkinoilla mahdollisesti toteutunutta voittoa, minkä vuoksi sakot ovat suhteettoman suuria.

1496 Kantajat huomauttavat komission korostavan suuntaviivoissaan (s. 5), että sakkoja määrättäessä on otettava huomioon kilpailusääntöjen "rikkomiseen syyllistyneiden mahdollisesti saamat taloudelliset tai rahoitukselliset edut" (ks. myös XXI kilpailupolitiikkaa koskeva kertomus, 1992, 139 kohta). Kantajien mukaan tästä seuraa, että sakkojen määrä ei voi ylittää kilpailusääntöjen rikkomisesta relevanteilla markkinoilla saatua voittoa, sillä kilpailusääntöjä on rikottu juuri näillä markkinoilla. Komissio ei ole esillä olevassa asiassa ottanut sakkoja määrätessään huomioon kantajien vuonna 1996 saamia nettotuottoja Atlantin ylittävässä liikenteessä.

1497 Kuudenneksi kantajat katsovat, että komissio ei ole noudattanut suhteellisuusperiaatetta. Ne viittaavat tältä osin edellä esitettyihin väitteisiin.

1498 Seitsemänneksi kantajat asioissa T-213/98 ja T-214/98 katsovat komission loukanneen luottamuksensuojan periaatetta.

1499 Kantaja asiassa T-213/98 väittää, että komissio ei ole esillä olevassa asiassa soveltanut aikaisemmassa oikeuskäytännössä vahvistettuja sakon laskentaperiaatteita.

1500 Kantajat asiassa T-214/98 väittävät vielä, että komissio ei ole noudattanut suuntaviivoja, sillä sakon perustaa ei ole vahvistettu kullekin kyseessä olevalle yritykselle vaan kullekin yritysryhmälle, minkä vuoksi sakon perusmäärän ja liikevaihdon (kokonaisliikevaihdon tai relevantteja markkinoita koskevan liikevaihdon) välillä ei ole enää lainkaan yhteyttä. Kantajat toteavat, että komissio katsoo todettujen väärinkäyttöjen olevan vakavia näyttämättä toteen niiden todellista vaikutusta relevanteilla markkinoilla. Komissio on myös jättänyt huomiotta väitetyn kilpailusääntöjen rikkomisen kohteena olleiden maantieteellisten markkinoiden laajuuden.

1501 Kantajat katsovat, että komissio on loukannut luottamuksensuojan periaatetta, koska se ei ole soveltanut suuntaviivoissa esitettyjä kriteerejä. Kantajat katsovat, että suuntaviivojen perusteella yrityksille on syntynyt perusteltu luottamus siihen, että komissio käyttää harkintavaltaansa määrittäessään sakkojen suuruuden kussakin yksittäistapauksessa ottaen huomioon suuntaviivoissa vahvistetun laskentatavan ja kaikki siinä asetetut kriteerit. Ne huomauttavat, että suuntaviivoissa itsessään todetaan, että niissä esitettyjen periaatteiden tarkoituksena "on varmistaa komission päätösten avoimuus ja objektiivisuus suhteessa yrityksiin kuin myös yhteisöjen tuomioistuimeen", ja että "sakon uusi laskutapa perustuu tästedes [niissä täsmennettyyn] kaavaan". Komissio ei voi kantajien mielestä muuttaa suuntaviivojen kaltaista yleisesti sovellettavaa tointa yksittäistapausta koskevalla päätöksellä (asia C-313/90, CIRFS ym. v. komissio, tuomio 24.3.1993, Kok. 1993, s. I-1125, Kok. Ep. XIV, s. I-95, 44 ja 45 kohta).

1502 Kahdeksanneksi kantajat väittävät, että riidanalainen päätös ei sisällä sakkojen laskemista koskevaa selitystä. Kantajat katsovat, että komission omaksuma laskentatapa loukkaa avoimuuden periaatetta perustamissopimuksen 190 artiklan ja oikeuskäytännön vastaisella tavalla (edellä 498 kohdassa mainittu asia Tréfilunion v. komissio, tuomio 6.4.1995, 142 kohta; asia T-147/89, Société métallurgique de Normandie v. komissio, tuomio 6.4.1995, Kok. 1995, s. II-1057; asia T-151/89, Société des treillis et panneaux soudés v. komissio, tuomio 6.4.1995, Kok. 1995, s. II-1191 ja asia T-327/94, Holding v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok. 1998, s. II-1373, 206 kohta).

1503 Kantajat tuovat esille, että riidanalaisessa päätöksessä ei ole selitetty, minkä vuoksi komissio on jakanut ne neljään eri ryhmään (riidanalaisen päätöksen taulukko 12), eikä myöskään sitä, millä perusteella komissio on suorittanut tämän jaon. Riidanalaisessa päätöksessä ei siten selitetä taulukon 12 ja taulukon 13 välistä yhteyttä eikä myöskään tapaa, jolla taulukon 13 luvut on laskettu. Kantajat katsovat, että vahvistaessaan sakkojen suuruudeksi summan, joka vastaa näin suurta osaa kyseistä liikennettä koskevasta liikevaihdosta, komissio on poikennut aiemmasta käytännöstään (EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan mukaisesta menettelystä 30 päivänä marraskuuta 1993 tehty komission päätös 94/815/EY (asia IV/33.126 ja 33.322 — Sementti) (EYVL L 343, s. 1) ja EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan mukaisesta menettelystä 28 päivänä tammikuuta 1998 tehty komission päätös 98/273/EY (asia IV/35.733 — VW) (EYVL L 124, s. 60)) perustelematta riittävästi tätä muutosta, vastoin edellä 1391 kohdassa mainitussa asiassa Papiers Peints vastaan komissio annetussa tuomiossa asetettuja vaatimuksia.

1504 Kantaja asiassa T-212/98 väittää puolestaan, että komissio ei ole riidanalaisessa päätöksessä esittänyt syitä, joiden vuoksi se on ensinnäkin määrännyt sille sakon, joka on kaksi kertaa sen suhteellista kokoa suurempi, ja toiseksi viittaa ainoastaan sen maailmanlaajuiseen liikevaihtoon vastoin asiaa koskevaa käytäntöään (edellä 1422 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomion 129 kohta ja edellä 1493 kohdassa mainittu asia Deutsche Bahn v. komissio, tuomion 127 kohta). Komissio ei ole missään kohtaa täsmentänyt, miksi se on päättänyt olla ottamatta huomioon muita tekijöitä, kuten sen markkina-asemaa, voittoja ja asemaa uutena tulijana liikenteessä ja uutena

TACA:n jäsenenä. Lisäksi kantaja huomauttaa kantajien osuudesta väitetyissä kilpailusääntöjen rikkomisissa, että komissio ei ole osoittanut TACA:n jäsenten toimineen yhteisymmärryksessä kannustaakseen kolmansia osapuolia liittymään TACA:han, eikä se ole myöskään näyttänyt kantajan itsensä osallistuneen näihin kannustimiin. Julkisasiamies on kuitenkin edellä 1422 kohdassa mainitussa ratkaisuehdotuksessaan yhdistetyissä asioissa Musique Diffusion française ym. vastaan komissio todennut, että "yritys, joka rikkoo kilpailusääntöjä vain pienellä sektorilla kaikesta toiminnastaan, syyllistyy tavanomaisissa olosuhteissa vähemmän vakavaan kilpailusääntöjen rikkomiseen kuin siinä tapauksessa, että rikkominen koskisi sen kaikkea toimintaa".

1505 Kantaja toteaa, että komissio on vasta vastineessaan esittänyt yleisesti syyt, joiden vuoksi se on päättänyt laskea sakkojen määrän maailmanlaajuisen liikevaihdon perusteella. Se ei kuitenkaan ole selittänyt, miksi tämä laskentatapa olisi perusteltu sen osalta, vaikka se johtaa sille määrättävään suhteettoman suureen sakkoon myös verrattuna muihin kantajiin käytettäessä pelkästään niiden maailmanlaajuista liikevaihtoa koskevaa kriteeriä. Edellä 191 kohdassa mainitussa PVC II -tapauksessa 20.4.1999 annetussa tuomiossa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin vähensi sakkojen määrää sillä perusteella, että komissio oli yliarvioinut kyseisten yritysten markkinaosuuden relevanteilla markkinoilla jakaessaan sakon kokonaismäärän niiden välillä.

1506 Kantajat asiassa T-214/98 väittävät puolestaan vielä, että riidanalaisessa päätöksessä ei selitetä vastoin oikeuskäytäntöä (edellä 498 kohdassa mainittu asia Tréfilunion v. komissio, tuomion 142 kohta ja asia T-352/94, Mo och Domsjö v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok. 1998, s. II-1989, 278 kohta), miten sakkojen määrä on laskettu, minkä vuoksi kantajat eivät voi tarkistaa, onko komissio noudattanut oikein laskentatapaansa. Kantajat arvostelevat komissiota erityisesti siitä, että se ei ole selittänyt riidanalaisessa päätöksessä, minkä kriteerin perusteella TACA:n osapuolet on jaettu neljään ryhmään.

1507 Komissio katsoo, että yksikään näistä kanneperusteista ei ole perusteltu.

2. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

1508 Esillä olevilla kanneperusteillaan ja väitteillään kantajat arvostelevat komissiota siitä, että se on jakanut TACA:n osapuolet neljään eri ryhmään sakkojen suuruuden määrittämistä varten. Ne esittävät tältä osin kolmenlaisia väitteitä. Ensimmäiset väitteet liittyvät yksilöllisen arvioinnin puuttumiseen ja suhteellisuusperiaatteen loukkaamiseen sekä perustelujen puutteellisuuteen tältä osin. Toiset väitteet koskevat yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaamista ja perustelujen puutteellisuutta tältä osin. Kolmannet väitteet koskevat luottamuksensuojan periaatteen loukkaamista sekä perustelujen puutteellisuutta tältä osin.

1509 On selvää, että komissio on määrittänyt esillä olevassa asiassa määräämänsä sakot suuntaviivoissa vahvistetun laskentatavan perusteella.

1510 Määritettyään riidanalaisen päätöksen 591—594 perustelukappaleessa kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden, sellaisena kuin se perustuu rikkomisen luonteeseen sinänsä, komissio on 595 perustelukappaleessa katsonut, että ottaakseen huomioon kyseisten yritysten mahdollisuudet aiheuttaa merkittävää vahinkoa ja tarpeen varmistaa, että sakkojen ehkäisevä vaikutus on riittävä, TACA:n suuremmille osapuolille oli aiheellista määrätä isommat sakot kuin pienemmille yritysten merkittävien kokoerojen vuoksi.

1511 Tässä tarkoituksessa komissio on jakanut TACA:n osapuolet neljään ryhmään käyttäen perusteena niiden suhteellista kokoa verrattuna TACA:n suurimpaan osapuoleen Maerskiin. Riidanalaisen päätöksen 596 perustelukappaleesta ilmenee, että TACA:n kunkin osapuolen suhteellinen koko on määritetty linjaliikenteen konttikuljetusten maailmanlaajuisen liikevaihdon perusteella vuonna 1996, sillä komissio on katsonut tämän liikevaihdon perusteella voitavan arvioida kyseisten yritysten todellisia resursseja ja merkitystä.

1512 Riidanalaisen päätöksen 296 perustelukappaleessa olevassa taulukossa 12 esitetään näin muodostetut neljä ryhmää ja TACA:n kunkin osapuolen suhteellinen koko vuonna 1996 verrattuna Maerskiin. Tästä taulukosta ilmenee, että nämä neljä ryhmää ja ne muodostavien TACA:n osapuolten suhteellinen koko on määritetty seuraavasti: "suuret varustamot" (Maersk (1,00) ja Sea-Land (0,89)), "keskikokoiset — suuret varustamot" (P & O (0,50), OOCL (0,44), NYK (0,41), Nedlloyd (0,39), Hanjin (0,33), Hapag Lloyd (0,32) ja Hyundai (0,31)), "pienet — keskikokoiset varustamot" (DSR-Senator (0,24), NOL (0,22), MSC (0,21) ja Cho Yang (0,18)) ja "pienet varustamot" (TMM-Tecomar (0,12), ACL (0,06) ja POL (0,006)).

1513 Riidanalaisen päätöksen 598 perustelukappaleessa olevassa taulukossa 13 esitetään sakkoja koskeva laskelma kunkin neljän ryhmän osalta, ja siinä on otettu huomioon kilpailusääntöjen rikkomisen luonne ja kesto. Nämä määrät ovat 27,50 miljoonaa ecua "suurille varustamoille", 20,63 ecua "keskikokoisille — suurille varustamoille" (lukuun ottamatta Hyundaita, jonka sakkoa on alennettu sen osallistumisen keston vuoksi 18,56 miljoonaan ecuun), 13,75 miljoonaa ecua "pienille — keskikokoisille varustamoille" ja 6,88 ecua "pienille varustamoille".

1514 On tutkittava, onko tämä sakon määrän laskentatapa — kuten kantajat väittävät — vastoin yksilöllisen arvioinnin vaatimusta ja loukkaako se yhdenvertaisen kohtelun periaatetta ja suhteellisuusperiaatetta sekä luottamuksensuojan periaatetta.

a) Yksilöllisen arvioinnin vaatimus

1515 Kantajat arvostelevat komissiota ensinnäkin siitä, että se ei ole tutkinut erikseen kunkin niistä tilannetta sakkojen suuruutta määrittäessään. Tämän jälkeen ne väittävät, että TACA:n osapuolten jako neljään ryhmään on johtanut tässä

tapauksessa siihen, että sakkojen määrää laskettaessa on otettu huomioon ainoastaan linjaliikenteen konttikuljetuspalvelujen maailmanlaajuinen liikevaihto eikä muita rikkomisen vakavuuden arvioinnin kannalta merkityksellisiä kriteerejä, kuten erityisesti liikevaihtoa relevanteilla markkinoilla, tämän liikevaihdon osuutta maailmanlaajuisesta liikevaihdosta, relevanteilla markkinoilla toteutunutta voittoa ja kilpailusääntöjen rikkomisen todellista vaikutusta relevanteilla markkinoilla. Kantajat vetoavat vielä perustelujen eri puutteellisuuksiin näiltä osin.

1516 Ensimmäisellä väitteellään kantajat vastustavat sitä, että sakkojen perusmäärä on vahvistettu yritysryhmittäin kiinteästi, kuten riidanalaisen päätöksen 596 perustelukappaleessa olevasta taulukosta 13 ilmenee. Komissio on juuri tällaisen kiinteän määrän vahvistaessaan sivuuttanut eri yritysten väliset mahdolliset erot kussakin ryhmässä.

1517 Arvioitaessa riidanalaisen päätöksen perusteltavuutta tältä osin riidanalaisen päätöksen 595 perustelukappaleesta ilmenee, että kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta määrittäessään komissio on TACA:n osapuolten suurten kokoerojen vuoksi jakanut nämä osapuolet neljään ryhmään määrätäkseen suurimmille osapuolille suurimmat sakot.

1518 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoi jo edellä 427 kohdassa mainitussa asiassa CMA CGM ym. v. komissio antamansa tuomion 384 kohdassa, että yritysten jakaminen eri ryhmiin niiden koon perusteella ei ylittänyt komission harkintavaltaa sakkojen vahvistamisessa, sillä varmistettaessa, että suurempien yritysten ryhmään kuuluville määrätään korkeammat sakot kuin pienempien yritysten ryhmään kuuluville, kyseisellä jaolla edistetään tavoitetta määrätä ankarammat seuraamukset suurille yrityksille.

1519 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin korosti, että määrittäessään sakkojen suuruutta kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden perusteella komissio ei ollut velvollinen varmistamaan tapauksessa, jossa sakkoja määrätään useille yrityksille samasta rikkomisesta, että kunkin yrityksen osalta lasketut sakkojen lopulliset määrät heijastavat yritysten välisiä eroavaisuuksia näiden kokonaisliikevaihdon osalta (edellä 427 kohdassa mainittu asia CMA CGM ym. v. komissio, tuomion 385 kohta).

1520 Näin ollen on katsottava, että komissio ei ole tehnyt tosiseikkoja koskevaa tai oikeudellista virhettä, kun se on kilpailusääntöjen vakavuutta arvioidessaan jakanut kantajat eri ryhmiin (edellä 427 kohdassa mainittu asia CMA CGM ym. v. komissio, tuomion 386 kohta).

1521 Perusteluvelvollisuutta tarkasteltaessa on muistettava, että oikeuskäytännön mukaan siitä olennaisesta menettelysäännöstä, jonka perusteluvelvollisuus muodostaa, johtuvat aineelliset vaatimukset täyttyvät, jos komissio ilmoittaa päätöksessään ne arviointiperusteet, joiden avulla se on määrittänyt kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden ja keston (asia C-291/98 P, Sarrió v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok. 2000, s. I-9991, 73 kohta).

1522 Esillä olevassa asiassa riidanalaisen päätöksen 595 perustelukappaleesta ilmenee oikeudellisesti riittävällä tavalla, että ottaakseen huomioon kyseessä olevien yritysten mahdollisuudet aiheuttaa merkittävää vahinkoa ja tarpeen varmistaa, että sakkojen ehkäisevä vaikutus on riittävä, komissio on mukauttanut kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta, sellaisena kuin se ilmenee tämän rikkomisen luonteesta, kyseessä olevien yritysten koon perusteella ja että määrätäkseen suurille yrityksille suuremmat sakot komissio on jakanut TACA:n osapuolet neljään ryhmään. Koska sakkojen vahvistaminen kiinteästi perustuu tähän jakoon, riidanalaista päätöstä on pidettävä tältä osin riittävästi perusteltuna.

1523 Näin ollen kantajien tältä osin esittämät väitteet on hylättävä.

1524 Toisilla väitteillään kantajat arvostelevat komissiota siitä, että se ei ole laskenut sakkojen määrää yrityskohtaisesti ottaen huomioon muita seikkoja kuin liikevaihdon. Ne vetoavat etenkin siihen, että komissio ei ole ottanut huomioon niiden liikevaihtoa relevanteilla markkinoilla tai niiden markkinaosuutta näillä markkinoilla.

1525 Arvioitaessa päätöksen perusteltavuutta tältä osin on huomattava, että oikeuskäytännön mukaan kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuus on määriteltävä hyvin monien eri seikkojen, kuten asiaan liittyvien erityisten olosuhteiden, asiayhteyden ja sakkojen ehkäisevän vaikutuksen perusteella, mutta huomioon otettavista perusteista ei ole vahvistettu sitovaa tai tyhjentävää luetteloa (asia C-137/95 P, SPO ym. v. komissio, määräys 25.3.1996, Kok. 1996, s. I-1611, 54 kohta). Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta arvioitaessa huomioon otettaviin seikkoihin voivat tapauksen mukaan kuulua niiden tuotteiden määrä ja arvo, joiden osalta kilpailusääntöjä on rikottu, sekä yrityksen koko ja taloudellinen valta (edellä 1422 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomion 120 kohta ja yhdistetyt asiat 96/82—102/82, 104/82, 105/82, 108/82 ja 110/82, IAZ ym. v. komissio, tuomio 8.11.1983, Kok. 1983, s. 3369, 52 kohta).

1526 Nyt esillä olevassa asiassa riidanalaisen päätöksen 598 perustelukappaleesta ilmenee, että taulukossa 13 vahvistetut sakkojen perusmäärät on määritetty kilpailusääntöjen rikkomisen luonteen ja keston perusteella kullekin 596 perustelukappaleessa olevassa taulukossa 12 mainitulle ryhmälle. Viimeksi mainitusta perustelukappaleesta ilmenee, että komissio on suorittanut kyseisen jaon neljään ryhmään kunkin TACA:n osapuolen suhteellisen koon perusteella Maerskiin nähden, ja tämä koko perustuu niiden linjaliikenteen konttikuljetusten maailmanlaajuiseen liikevaihtoon. Näin ollen on todettava, että taulukkoon 13 otetut perusmäärät perustuvat välillisesti kantajien liikevaihtoon.

1527 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on jo katsonut, että tällainen laskentatapa, jossa kyseisten yritysten liikevaihtoa ei ole käytetty suoraan sakon määrän laskemiseen suhteellisena osuutena tästä liikevaihdosta, vaan kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta arvioitaessa rikkomisen luonteen ja keston perusteella vahvistetun perusmäärän mukauttamiseen kyseisten yritysten kokoerojen huomioon ottamiseksi, on asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa ja asetusten N:o 1017/68 ja N:o 4056/86 vastaavissa säännöksissä määriteltyjen seuraamuksia koskevien oikeussääntöjen mukainen (edellä 427 kohdassa mainittu asia CMA CGM ym. v. komissio, tuomion 395 ja 397 kohta).

1528 Toisin kuin kantajat väittävät, komissiolla on oikeus kyseisten yritysten kokoa määrittäessään vedota pikemminkin niiden kokonaisliikevaihtoon kuin asian kannalta merkityksellisillä markkinoilla toteutuneeseen liikevaihtoon. Aikaisemmin on jo katsottu, että kyseisen yrityksen kokonaisliikevaihto kertoo — vaikkakin vain likimääräisesti ja epätäydellisesti — jotain yrityksen koosta ja sen taloudellisesta vallasta (edellä 1422 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Musique Diffusion française v. komissio, tuomion 121 kohta). Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on jo aikaisemmin katsonut meriliikenteen osalta, että komissio ei rikkonut asetuksen N:o 4056/86 19 artiklaa, kun se otti sakon suuruutta määrätessään laskuperusteeksi kyseisen yrityksen linjaliikenteen konttikuljetusten kokonaisliikevaihdon (edellä 568 kohdassa mainittu ns. CEWAL-tapaus, tuomion 233 kohta ja edellä 427 kohdassa mainittu asia CMA CGM ym. v. komissio, tuomion 399 kohta).

1529 Kantajat väittävät virheellisesti, että komission olisi pitänyt ottaa huomioon se, että vain 60 prosenttia TACA:n osapuolten liikevaihdosta kyseessä olevassa liikenteessä perustuu palvelusopimuksiin, jotka ovat ensimmäisen väärinkäytön perusteena. Pelkästään palvelusopimuksia koskeva liikevaihto ei näet heijasta TACA:n osapuolten mahdollisuuksia aiheuttaa vahinkoa, sillä tällaisessa liikevaihdossa ei oteta huomioon niiden todellisia resursseja ja merkitystä. Koska komissio on sakkojen suuruuden vahvistaakseen esillä olevassa asiassa pyrkinyt ottamaan huomioon kyseisten yritysten mahdollisuudet aiheuttaa vahinkoa, sillä on siis ollut oikeus olla määrittämättä TACA:n osapuolten kokoa pelkästään niiden palvelusopimuksia koskevan liikevaihdon perusteella.

1530 Toisin kuin kantajat väittävät, tämä laskentatapa ei ole johtanut siihen, että komissio vahvistaisi sakon määrän pelkästään kokonaisliikevaihtoon perustuvan laskun mukaisesti ottamatta huomioon kunkin kantajan yksilöllistä tilannetta. Riidanalaisesta päätöksestä sekä suuntaviivoista, joiden periaatteita siinä on sovellettu, ilmenee, että vaikka kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden arvioinnin perusteina ovat lähtökohtaisesti kilpailusääntöjen rikkomista itseään koskevat seikat, kuten sen luonne ja vaikutukset markkinoilla, tätä arviointia mukautetaan sen jälkeen yritystä koskevien olosuhteiden perusteella, jolloin komissio ottaa huomioon yrityksen koon ja kapasiteetin lisäksi paitsi mahdolliset raskauttavat asianhaarat, tarvittaessa myös lieventävät asianhaarat (yhdistetyt asiat T-202/97, T-204/98 ja T-207/98, Tate & Lyle ym. v. komissio, tuomio 12.7.2001, Kok. 2001, s. II-2035, 109 kohta ja edellä 427 kohdassa mainittu asia CMA CGM ym. v. komissio, tuomion 401 kohta).

1531 Näin ollen määrittäessään sakon suuruutta, joka on seurausta kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuudesta, komissiolla oli oikeus olla ottamatta huomioon kutakin kantajaa koskevia muita yksilöllisiä olosuhteita kuin niiden linjaliikenteen konttikuljetusten kokonaisliikevaihdon.

1532 Perusteluvelvollisuuden noudattamista tarkasteltaessa on muistettava, että oikeuskäytännön mukaan perusteluvelvollisuudesta johtuvat aineelliset vaatimukset täyttyvät, jos komissio ilmoittaa päätöksessään ne arviointiperusteet, joiden avulla se on määrittänyt kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden ja keston (edellä 1521 kohdassa mainittu asia Sarrió v. komissio, tuomion 73 kohta). Perusteluvelvollisuuden laajuutta arvioitaessa on otettava huomioon, että kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuus on määritettävä erittäin monien seikkojen perusteella, vaikka huomioon otettavista perusteista ei ole vahvistettu sitovaa tai tyhjentävää luetteloa (edellä 1525 kohdassa mainittu asia SPO ym. v. komissio, määräyksen 54 kohta ja edellä 334 kohdassa mainittu asia LR AF 1998 v. komissio, tuomion 378 kohta).

1533 Esillä olevassa asiassa riittää, kun todetaan riidanalaisesta päätöksestä ja erityisesti sen 591—595 perustelukappaleesta ilmenevän oikeudellisesti riittävällä

tavalla, että komissio on määrittänyt kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden käyttäen perusteena rikkomisen luonnetta sinänsä ja mukauttanut sen linjaliikenteen konttikuljetusta koskevalla maailmanlaajuisella liikevaihdolla ilmaistun, TACA:n osapuolten suhteellisen koon perusteella ottaakseen huomioon kyseisten osapuolten merkittävät kokoerot ja määrätäkseen suuremmille osapuolille isommat sakot.

1534 Koska päätöksessä mainitaan oikeudellisesti riittävällä tavalla arviointiperusteet, joiden nojalla kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta on arvioitu, ja koska kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden arvioinnin kannalta merkityksellisten perusteiden luettelo ei sido komissiota, sitä ei voida arvostella siitä, että se ei ole ilmoittanut syitä, joiden vuoksi se ei ole hyväksynyt muita seikkoja.

1535 Kantajien väitteellä, jonka mukaan vahvistaessaan sakkojen suuruudeksi summan, joka vastaa huomattavaa osaa relevantteja markkinoita koskevasta liikevaihdosta, komissio on muuttanut sakkojen vahvistamista koskevaa käytäntöään, pyritään vain kiistämään se, että komissio voisi käyttää kyseisten yritysten liikevaihtoa — ei suoraan sakon määrän laskemiseen — vaan välillisesti mukauttaakseen kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta, sellaisena kuin se seuraa rikkomisen luonteesta, kyseisten yritysten kokoerojen huomioon ottamiseksi. Tätä koskeva perustelu on esitetty riidanalaisen päätöksen 595 perustelukappaleessa sekä suuntaviivojen, joita komission on lähtökohtaisesti noudatettava niiden julkaisemisesta lähtien, 1 A kohdassa (edellä 334 kohdassa mainittu asia LR AF 1998 v. komissio, tuomion 390 kohta).

1536 Samoin voidaan todeta väitteestä, jonka mukaan komissio olisi muuttanut käytäntöään tukeutuessaan maailmanlaajuiseen liikevaihtoon, että komissio esittää riidanalaisen päätöksen 598 perustelukappaleessa tämän ratkaisun perusteet eli sen, että tämän liikevaihdon perusteella voidaan ottaa huomioon kyseisten yritysten todelliset resurssit ja merkitys. Kuten kantaja asiassa T-212/98 toteaa, tämä laskentatapa voi tosin johtaa tiettyjen kantajien osalta suhteellisesti suurempaan sakkoon. Komissio ei kuitenkaan ole velvollinen esittämään syitä, joiden vuoksi se soveltaa tätä laskentatapaa kuhunkin kantajaan. Koska komissio on päätöksessään esittänyt syyt, joiden vuoksi se on ottanut huomioon maa-

ilmanlaajuisen liikevaihdon, se on antanut kullekin kantajalle kaikki tarvittavat tiedot sen selvittämiseksi, onko päätös myös niiden osalta asianmukainen vai onko siinä virhe, jonka perusteella sen pätevyys voidaan kiistää.

1537 Kantajan asiassa T-212/98 esittämä analogiapäätelmä edellä 191 kohdassa mainitussa, ns. PVC II -tapauksessa annetun tuomion kanssa on virheellinen. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin kyllä alensi tässä tuomiossa tietyille PVC:n tuottajille määrättyä sakkoa sillä perusteella, että komissio oli arvioinut virheellisesti niiden markkinaosuuden PVC:n osalta. Tässä päätöksessä komissio oli kuitenkin jakanut sakon kokonaismäärän yritysten kesken käyttäen perusteena kunkin yrityksen merkitystä PVC-markkinoilla koskevaa kriteeriä, jolloin sakon määrä riippui yrityksen keskimääräisestä markkinaosuudesta kyseisillä markkinoilla vuosina 1980—1984 (tuomion 1191 kohta). Komissio ei esillä olevassa asiassa ole sen sijaan vahvistanut sakkojen määrää kyseessä olevien yritysten markkinaosuuden perusteella. Analogia ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen ns. PVC II -tapauksessa antaman tuomion kanssa on näin ollen perusteeton.

1538 Tämän vuoksi on katsottava, että riidanalaisessa päätöksessä mainitaan oikeudellisesti riittävällä tavalla arviointiperusteet, joiden nojalla kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta on arvioitu. Näin ollen perustelujen puutteellisuutta koskeva väite on tältä osin hylättävä.

1539 Edellä esitetystä seuraa, että väitteet yksilöllisen arvioinnin puuttumisesta ja perustelujen puutteellisuudesta tältä osin on kokonaisuudessaan hylättävä.

b) Yhdenvertaisen kohtelun periaate ja suhteellisuusperiaate

1540 Kantajat arvostelevat komissiota siitä, että se on jakanut TACA:n osapuolet neljään ryhmään keinotekoisesti ilman pienintäkään selitystä tässä tarkoituksessa

käytetystä kriteeristä. Ne kiistävät sekä neljän ryhmän rajaamisen että kuhunkin ryhmään sovelletut perusmäärät.

1541 Tarkasteltaessa ensinnäkin neljän ryhmän rajaamista on huomattava riidanalaisen päätöksen perusteltavuuden osalta, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on edellä 427 kohdassa mainitussa asiassa CMA CGM ym. vastaan komissio antamansa tuomion 416—418 kohdassa katsonut, että komissiolla on oikeus jakaa kyseiset yritykset eri ryhmiin sakkojen suuruuden määrittämiseksi, kunhan tämä jako on johdonmukainen ja objektiivisesti perusteltu.

1542 Vaikka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoi kyseisessä tuomiossa, että jako neljään ryhmään oli aineellisesti virheellinen, se johtui yksinomaan siitä, että kyseisen jaon johdonmukaisuus ei ilmennyt komission päätöksestä — jonka tutkinnan perusteella ei saatu selvyyttä jaon taustalla olevasta logiikasta ja jossa ei ollut esitetty tässä tarkoituksessa sovellettuja kriteerejä — eikä myöskään komission myöhemmin esittämistä selityksistä, joiden nojalla päätöksessä suoritettua jakoa ei voitu pitää perusteltuna.

1543 Esillä olevassa asiassa on sitä vastoin todettava, että riidanalaisen päätöksen 596 perustelukappaleessa olevassa taulukossa 12 suoritetun neljään ryhmään jakamisen johdonmukaisuus ilmenee selvästi kyseisestä taulukosta. Tätä taulukkoa tutkittaessa ilmenee, että kunkin ryhmän rajaava kynnysluku on vahvistettu TACA:n suurimman osapuolen koon perusteella vähentämällä peräkkäin aina puolet sen koosta, eli 50, 25 ja 12,5 prosenttia Maerskin koosta.

1544 Tällaisen rajaamisen on katsottava olevan yksi niistä menetelmistä, joiden avulla kyseiset yritykset voidaan jakaa ryhmiin johdonmukaisella ja objektiivisesti perustellulla tavalla. Kantajat eivät sitä paitsi ole esittäneet mitään sellaista näyttöä, joka kyseenalaistaisi tämän menetelmän mukaisen jaon johdonmukaisuuden.

1545 Toisin kuin kantajat ovat väittäneet istunnossa, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei vahvistanut edellä 427 kohdassa mainitussa asiassa CMA CGM ym. vastaan komissio antamansa tuomion 420—422 kohdassa periaatetta, jonka mukaan komissiolla olisi velvollisuus jakaessaan kyseiset yritykset ryhmiin sakkojen suuruuden määrittämiseksi rajata ryhmät kohdissa, joissa suhteelliset kokoerot ovat suurimmat, vaan se totesi kyseisessä tuomiossa ainoastaan, että komissio ei voinut väittää vastauksessaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjallisiin kysymyksiin esittämällään tavalla, että ryhmien rajaaminen olisi tapahtunut tämän menetelmän mukaisesti, sillä päätöksessä vahvistettuja ryhmiä rajaavat suhteelliset kokoerot eivät olleet kyseisten yritysten välillä todetuista kokoeroista kaikkein suurimmat. Koska komissio ei ollut kyennyt perustelemaan kynnyslukujen valintaa päätöksessä yksilöityjen neljän ryhmän rajaamiseksi, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoi, että kyseinen rajaaminen oli yhdenvertaisen kohtelun periaatteen vastaista.

1546 Tässä yhteydessä on myös muistettava, että edellä 1525 kohdassa mainitussa asiassa IAZ vastaan komissio annetun tuomion 53 kohdassa yhteisöjen tuomioistuin totesi lainmukaiseksi laskentatavan, jonka mukaan komissio oli määrittänyt ensin sakon kokonaismäärän ja jakanut tämän kokonaismäärän sitten kyseisten yritysten välillä siten, että yritykset jaettiin eri ryhmiin niiden harjoittaman toiminnan laajuuden perusteella, ja tämä laajuus määriteltiin käyttäen perusteena kyseessä olleelta yhdistykseltä pyydettyjen vaatimustenmukaisuusmerkkien lukumäärää, eli alle 10 000 merkkiä, 10 000—50 000 merkkiä ja yli 50 000 merkkiä.

1547 Näin kantajat ovat väittäneet virheellisesti istunnossa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen edellä 427 kohdassa mainitussa asiassa CMA CGM ym. vastaan komissio antamassaan tuomiossa tekemän ratkaisun pitäisi johtaa myös toteamukseen, että esillä olevassa asiassa suoritettu ryhmiin jako olisi samalla tavoin virheellinen.

1548 Perusteluvelvollisuuden noudattamisen osalta voidaan vain todeta, että koska riidanalaisen päätöksen 596 perustelukappaleessa olevasta taulukosta 12 ilmenee selkeästi jaon taustalla oleva logiikka, kantajat ovat pelkästään tällä perusteella voineet tietää, onko päätös asianmukainen, ja mikäli se on virheellinen, kiistää sen pätevyyden, kun taas ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin voi tällä

samalla perusteella tutkia päätöksen laillisuuden (edellä 548 kohdassa mainittu asia Van Megen Sports v. komissio, tuomion 51 kohta).

1549 Tämän vuoksi on katsottava, että esillä olevassa asiassa suoritettu jako neljään ryhmään ei loukkaa yhdenvertaisen kohtelun periaatetta ja suhteellisuusperiaatetta ja että se on perusteltu riittävästi.

1550 Toiseksi, riidanalaisen päätöksen 598 perustelukappaleessa olevasta taulukosta 13 ilmenee, että kuhunkin ryhmään kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden ja keston perusteella sovellettu sakkojen perusmäärä on vahvistettu alentamalla peräkkäin suurimpaan yritykseen sovellettua perusmäärää aina 25 prosenttia.

1551 Arvioitaessa, onko riidanalainen päätös tältä osin perusteltu, on huomattava ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen katsoneen jo edellä 427 kohdassa mainitussa asiassa CMA CGM ym. vastaan komissio antamansa tuomion 431 kohdassa, että menetelmällä, jossa sakkojen perusmäärä vahvistetaan peräkkäisillä vähennyksillä, jotka ovat aina 25 prosenttia suurimpaan yritykseen sovelletusta perusmäärästä, ei ylitetty komission sakkojen määräämistä koskevaa harkintavaltaa. Sikäli kuin komissio on määrittänyt neljä ryhmää kantajien suhteellisen koon perusteella, peräkkäisiä vähennyksiä, jotka ovat kerralla 25 prosenttia suurikokoisimman kantajan ryhmään sovelletusta perusmäärästä, voidaan pitää johdonmukaisena menetelmänä, joka on objektiivisesti perusteltavissa.

1552 Sikäli kuin asiassa on väitetty, että tällaisessa järjestelmässä kussakin ryhmässä on sovellettu samaa perusmäärää erikokoisiin yrityksiin, on huomattava, että tämä seikka on kiinteä osa ryhmiin jakamista koskevaa järjestelmää. Edellä 1520 kohdassa on jo todettu, että kyseinen jako vastaa asianmukaista arviointia kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuudesta.

1553 Vaikka tiettyihin kantajiin on ryhmiin jakamisen vuoksi sovellettu samaa perusmäärää, vaikka ne ovat erikokoisia, kyseinen erilainen kohtelu voidaan objektiivisesti perustella sillä, että kilpailusääntöjen rikkomisen luonteelle on annettu etusija yritysten kokoon nähden kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta arvioitaessa (edellä 427 kohdassa mainittu asia CMA CGM ym. v. komissio, tuomion 411 kohta).

1554 Näin ollen komissio saattoi esillä olevassa asiassa soveltaa saman ryhmän yrityksiin samaa perusmäärää yhdenvertaisen kohtelun periaatetta loukkaamatta.

1555 Perusteluvelvollisuuden noudattamisen osalta tältä osin voidaan vain todeta, että riidanalaisen päätöksen 598 perustelukappaleessa olevasta taulukosta 13 ilmenee selkeästi siinä ilmoitettujen sakkojen perusmäärien vahvistamisen taustalla oleva logiikka, varsinkin kun näillä sakkojen perusmäärillä ilmaistaan tarkan numeerisesti riidanalaisessa päätöksessä suoritettu jako neljään ryhmään.

1556 Näissä olosuhteissa kantajat ovat selvästi pelkästään tällä perusteella voineet tietää, onko päätös asianmukainen, ja mikäli se on virheellinen, kiistää sen pätevyyden, kun taas ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin voi tällä samalla perusteella tutkia päätöksen laillisuuden (edellä 548 kohdassa mainittu asia Van Megen Sports v. komissio, tuomion 51 kohta).

1557 On totta, että riidanalaisessa päätöksessä ei esitetä menetelmää tai laskentatapaa, jonka avulla komissio on kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta arvioidessaan päätynyt "suurten varustamojen" ryhmän osalta 2 miljoonan euron summaan, jonka perusteella muut summat on laskettu, eikä liioin sen suhdetta taulukossa 12 mainittuihin ryhmiin.

1558 Oikeuskäytännön mukaan perusteluvelvollisuudesta johtuvat aineelliset vaatimukset eivät kuitenkaan velvoita komissiota ilmoittamaan päätöksessään sakkojen laskentatapaan liittyviä numerotietoja, vaan ainoastaan arviointiperusteet, joiden avulla se on määrittänyt kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden ja keston (edellä 1521 kohdassa mainittu asia Sarrió v. komissio, tuomion 73 ja 76 kohta).

1559 Näin seikkojen on todettava ilmenevän oikeudellisesti riittävällä tavalla riidanalaisen päätöksen 591—596 perustelukappaleesta.

1560 Kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden osalta komissio on 591 perustelukappaleessa todennut, että sikäli kuin ensimmäisellä väärinkäytöllä oli tarkoitus rajoittaa hintakilpailua, tätä väärinkäyttöä on sen luonne sinänsä huomioon ottaen pidettävä suuntaviivoissa tarkoitettuna vakavana kilpailusääntöjen rikkomisena; näiden suuntaviivojen mukaan tällaisessa tapauksessa kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden perusteella ajateltavissa oleva summa voi vaihdella 1 miljoonan ja 20 miljoonan euron välillä. Riidanalaisen päätöksen 595 ja 596 perustelukappaleesta ilmenee, että komissio on halunnut mukauttaa kilpailusääntöjen rikkomisen luonteen perusteella määritettyä summaa kyseisten yritysten koon perusteella ottaakseen huomioon TACA:n osapuolten merkittävien kokoerojen vuoksi niiden mahdollisuudet aiheuttaa vahinkoa ja tarpeen varmistaa, että sakkojen ehkäisevä vaikutus on riittävä.

1561 Näissä olosuhteissa kantajat eivät voi tukeutua edellä 427 kohdassa mainitussa asiassa CMA CGM ym. vastaan komissio annettuun tuomioon, kuten ne ovat istunnossa tehneet, väittäessään, ettei komissio ole esittänyt syitä, joiden vuoksi se on soveltanut suuriin varustamoihin suuntaviivoissa tarkoitettua, vakavasta kilpailusääntöjen rikkomisesta määrättävää vähimmäissummaa suurempaa summaa. Viimeksi mainitussa tuomiossa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei todennut perustelujen olleen tältä osin puutteelliset sen vuoksi, että komissio oli hyväksynyt suuntaviivojen mukaan vakavasta kilpailusääntöjen rikkomisesta määrättävää vähimmäissummaa korkeamman perusmäärän, vaan sen vuoksi, että todettuaan nimenomaisesti päätöksessään, että "sakon perusmäärä on asetettava vakavista rikkomisista annettavien sakkojen taulukon alhaisimmalle

mahdolliselle tasolle", komissio oli minkäänlaista selitystä esittämättä lopulta päätynyt muuhun summaan. Esillä olevassa asiassa on sitä vastoin todettava, että komissio ei ole mitenkään todennut riidanalaisessa päätöksessä aikovansa vahvistaa suuntaviivojen mukaan vakavasta kilpailusääntöjen rikkomisesta määrättävän alhaisimman mahdollisen summan.

1562 Kilpailusääntöjen rikkomisen kestoa arvioitaessa on todettava, että komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 597 perustelukappaleessa, että koska kilpailusääntöjen rikkominen kesti kahdesta kolmeen vuotta, vakavuuden perusteella määritettyjen sakkojen suuruutta on nostettava 25 prosenttia.

1563 Näin ollen on katsottava, että komissio on perustellut riidanalaisessa päätöksessä oikeudellisesti riittävällä tavalla taulukossa 13 olevien perusmäärien määrittämisen. Tämän vuoksi kantajien tältä osin esittämät väitteet on hylättävä.

1564 Edellä esitetystä seuraa, että kaikki kantajien väitteet, jotka koskevat sakkojen perusmäärän määrittämistä, on hylättävä.

c) Luottamuksensuojan periaate

1565 Kantaja asiassa T-213/98 katsoo, että komissio on loukannut luottamuksensuojan periaatetta, kun se ei ole esillä olevassa asiassa soveltanut aikaisemmassa käytännössä vahvistettuja laskuperiaatteita. Kantaja asiassa T-214/98 arvostelee komissiota siitä, että se ei ole soveltanut suuntaviivoissa esitettyjä kriteerejä.

1566 Väitteessään komission aikaisemman käytännön noudattamatta jättämisestä kantaja asiassa T-213/98 arvostelee komissiota lähinnä siitä, että se on muuttanut käytäntöään suuntaviivoja soveltaessaan.

1567 On syytä huomata, että komissio käyttää kilpailusääntöjen rikkomisesta johtuvia sakkoja määrätessään toimivaltaansa sille asetuksessa N:o 17 sekä asetuksissa N:o 1017/68 ja N:o 4056/86 myönnetyn harkintavallan rajoissa. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan taloudelliset toimijat eivät voi perustellusti luottaa siihen, että olemassa oleva tilanne, jota toimielimet voivat muuttaa harkintavaltansa rajoissa tekemillään päätöksillä, säilyy ennallaan (asia 245/81, Edeka, tuomio 15.7.1982, Kok. 1982, s. 2745, 27 kohta; asia C-350/88, Delacre ym. v. komissio, tuomio 14.2.1990, Kok. 1990, s. I-395, 33 kohta ja edellä 334 kohdassa mainittu asia LR AF 1998 v. komissio, tuomion 241 kohta).

1568 Kuten edellä on jo todettu, komissiolla oli oikeus nostaa sakkojen yleistä suuruusluokkaa asetuksen N:o 17 mukaisissa rajoissa, jos tämä oli tarpeen yhteisön kilpailupolitiikan toteuttamiseksi (edellä 1422 kohdassa mainittu asia Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomion 109 kohta).

1569 Esillä olevassa asiassa pitää paikkansa, että komissio on soveltanut suuntaviivoja tosiseikkoihin, jotka ovat tapahtuneet ennen suuntaviivojen julkaisemista. Edellä on kuitenkin jo todettu, että suuntaviivoissa tarkoitettu sakkojen määrän vahvistamismenetelmä oli asetuksessa N:o 17 sekä asetuksissa N:o 1017/68 ja N:o 4056/86 määritettyjen oikeussääntöjen mukainen.

1570 Tästä seuraa, että komissio ei ole loukannut kantajan perusteltua luottamusta noudattaessaan suuntaviivoissa määritettyä menetelmää riidanalaisessa päätöksessä määrättyjen sakkojen vahvistamiseksi.

1571 Sikäli kuin kantaja arvostelee komissiota siitä, että se ei ole määrittänyt sakkojen suuruutta kyseisten yritysten yksilöllisen arvioinnin perusteella ja että se ei ole ottanut huomioon kaikkia asian kannalta merkityksellisiä seikkoja, voidaan vain todeta, että suuntaviivojen antamista aikaisemman oikeuskäytännön mukaan kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden arviointia koskevat kriteerit eivät ole tyhjentäviä tai sitovia (edellä 1525 kohdassa mainittu asia SPO ym. v. komissio, määräyksen 54 kohta).

1572 Jo paljon ennen suuntaviivojen antamista yhteisöjen tuomioistuin oli pitänyt hyväksyttävänä laskentatapaa, jossa komissio määrittää ensin sakkojen kokonaismäärän ja jakaa tämän jälkeen kokonaismäärän kyseisten yritysten kesken sen mukaan, kuinka ne toimivat tarkasteltavana olevalla alalla (edellä 1525 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat IAZ v. komissio, tuomion 53 kohta).

1573 Koska komissio ei ole aikaisemmassa käytännössään käyttänyt yksinomaan kyseisten yritysten yksilölliseen arviointiin perustuvaa laskentatapaa, jossa otetaan huomioon kaikki asian kannalta merkitykselliset seikat, kantaja ei ole voinut perustellusti luottaa siihen, että siihen sovellettaisiin riidanalaisessa päätöksessä tällaista laskentatapaa.

1574 Näin ollen kantajan väitteet on tältä osin hylättävä.

1575 Arvioitaessa toiseksi kantajan asiassa T-214/98 esittämää väitettä, jonka mukaan suuntaviivoissa esitettyjä kriteerejä ei ole sovellettu, edellä esitetystä ilmenee, että määrittäessään sakkojen suuruuden mukauttamalla kilpailusääntöjen vakavuutta, sellaisena kuin se ilmenee tämän rikkomisen luonteesta, kyseessä olevien

yritysten koon perusteella, komissio on soveltanut esillä olevassa asiassa juuri suuntaviivoissa esitettyjä kriteerejä, mistä esitettyjä väitteitä on sitä paitsi tutkittu edellä.

1576 Suuntaviivoissa käsitellään nimenomaisesti mahdollisuutta mukauttaa kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta, sellaisena kuin se ilmenee rikkomisen luonteesta, kyseessä olevien yritysten koon perusteella. Kyseisten suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan kuudennessa luetelmakohdassa komissio toteaa, että kilpailusääntöjen rikkomisen koskiessa useita yrityksiä tietyissä tapauksissa voi olla tarpeen painottaa sakkojen määriä, "jotta voitaisiin ottaa huomioon rikkomisten tapauskohtainen painoarvo ja siten kunkin yrityksen suorittaman rikkomisen todellinen vaikutus kilpailuun erityisesti silloin, kun samanlaisiin rikkomisiin syyllistyneet yritykset ovat huomattavan erikokoisia". Komissio toteaa tältä osin suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan seitsemännessä luetelmakohdassa, että "samasta toiminnasta määrättävän seuraamuksen tasapuolisuuden periaate voi olosuhteiden niin vaatiessa johtaa siihen, että asianomaisille yrityksille määrätään erisuuruiset määrät, vaikka nämä erot eivät perustu matemaattisiin laskelmiin".

1577 Näin ollen kantajien asioissa T-213/98 ja T-214/98 esittämät väitteet luottamuksensuojan periaatteen loukkaamisesta on hylättävä.

d) Johtopäätös komission käyttämästä laskentatavasta sakkojen määrän vahvistamiseksi

1578 Kaikesta edellä esitetystä seuraa, että kantajien esittämät kanneperusteet ja väitteet, jotka koskevat komission esillä olevassa asiassa käyttämää laskentatapaa sakkojen määrän vahvistamiseksi, on kokonaisuudessaan hylättävä.

B Lieventävien asianhaarojen arviointi

1. Asianosaisten lausumat

1579 Kantajat arvostelevat komissiota siitä, että se ei ole tarkistanut sakkojen tasoa ottaakseen huomioon lieventävät asianhaarat.

1580 Ensimmäisenä lieventävänä asianhaarana kantajat vetoavat siihen, että muissa asioissa noudatetun käytännön mukaan (ETY:n perustamissopimuksen 86 artiklan soveltamista koskevasta menettelystä 18 päivänä heinäkuuta 1988 tehty komission päätös 88/518/ETY (Asia IV/30.178 — Napier Brown — British Sugar) (EYVL L 284, s. 41), 87 kohta, ja päätöksen 94/985/ETY 159 kohta) komission olisi pitänyt ottaa huomioon, että yhteisön oikeus ei ole tietyiltä osin riittävän kehittynyt.

1581 Ensinnäkin kantajat vetoavat siihen, että yhteisen määräävän markkina-aseman edellytyksiä ei ollut riittävästi määritelty, kuten komissio myöntää muilla aloilla (ks. esim. komission tiedonanto kilpailusääntöjen soveltamisesta telealan liittymäsopimuksiin — Puitteet, asian kannalta merkitykselliset markkinat ja periaatteet (EYVL C 265, s. 2), 76 kohta). Vastoin riidanalaisen päätöksen 522 perustelukappaleessa esittämäänsä kantaa komissio on aikaisemmin ilmaissut näkemyksen, jonka mukaan yhteinen määräävä markkina-asema edellyttää, ettei kyseisten yritysten välillä ole lainkaan kilpailua (edellä mainitun tiedonannon 78 ja 79 kohta). Kantajat kiistävät sen, että ne olisivat "tienneet vähintään 10 päivästä lokakuuta 1993, että komissio katsoo TAA:n osapuolten olevan määräävässä asemassa" (riidanalaisen päätöksen 603 perustelukappale). Kantajat korostavat, että tätä TAA-tapauksessa annetussa väitetiedoksiannossa esitettyä kantaa ei ole toistettu TAA-päätöksessä. Ne lisäävät, että markkinaedellytykset ovat tällä välin muuttuneet.

1582 Toiseksi kantajat väittävät, että esillä oleva asia on ensimmäinen tapaus, jossa komissio on arvioinut linjakonferenssin jäsenten velvollisuuksia uusiin jäseniin nähden linjakonferenssissa, johon sovelletaan myös Yhdysvaltojen oikeutta.

1583 Kolmanneksi kantajat katsovat, että riidanalainen päätös on ensimmäinen tapaus, jossa kilpailuoikeutta sovelletaan linjakonferenssien palvelusopimuksia koskeviin sopimuksiin. Vaikka osapuolet olivat tienneet lokakuusta 1994, että komissio katsoi erillisten palvelusopimusten kieltämisen olevan vakava kilpailunrajoitus (riidanalaisen päätöksen 603 perustelukappale), komission olisi pitänyt olla määräämättä sakkoja tai määrätä alennettu sakko (ks. ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamista koskevasta menettelystä 2 päivänä joulukuuta 1986 tehty komission päätös 87/1/ETY (IV/31.128 — Fatty Acids) (EYVL 1987, L 3, s. 17), 34, 35, 58 ja 59 kohta). Kantajat korostavat, että TAA-päätöksessä ei oteta kantaa erillisten palvelusopimusten kieltoon perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan kannalta. Komission 15.12.1994 päivätyssä kirjeessä, jossa viitataan riidanalaisen päätöksen 604 perustelukappaleeseen, komissio ei ole missään tapauksessa varoittanut osapuolia komission aikomuksesta määrätä sakkoja perustamissopimuksen 86 artiklan nojalla. Toisin kuin 601 perustelukappaleessa todetaan, kantajat huomauttavat, että 153 perustelukappaleessa siteeratusta niiden asianajajan kirjeestä ilmenee, etteivät ne ole saaneet asiamieheltään oikeudellista neuvoa, jonka mukaan kaksoishinnoittelu olisi TAA-päätöksen vastaista silloin, kun sitä on pyytänyt rahdinantaja.

1584 Neljänneksi kantajat väittävät, että riidanalainen päätös on ensimmäinen tapaus, jossa määrätään 86 artiklan nojalla sakkoja komissiolle ilmoitetusta sopimuksesta. Kantajat muistuttavat, että julkisasiamiehenä toiminut tuomari Kirschner on edellä 1420 kohdassa mainitussa ns. Tetra Pak I -tapauksessa antamassaan ratkaisuehdotuksessa katsonut, ettei tällaisessa tapauksessa voida määrätä sakkoa. Ne korostavat vielä, että muissa tämänkaltaisissa tapauksissa komissio ei ole määrännyt sakkoja (ETY:n perustamissopimuksen 86 artiklan soveltamista koskevasta menettelystä 17 päivänä joulukuuta 1975 tehty komission päätös 76/353/ETY (IV/26699 — Chiquita) (EYVL L 95, s. 1), 119 kohta; ETY:n perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan soveltamista koskevasta menettelystä 21 päivänä joulukuuta 1988 tehty komission päätös 89/113/ETY (IV/30.979 ja 31.394, Decca Navigator System) (EYVL L 43, s. 27)).

1585 Viidenneksi kantajat toistavat, että toiminta, jota komissio vastustaa riidanalaisessa päätöksessä, sallitaan Yhdysvaltojen oikeudessa tai siihen velvoitetaan siinä.

1586 Kantaja asiassa T-212/98 katsoo, että yhteisön oikeuden kehitysvaiheeseen liittyvä epävarmuus ja erityisesti yhteisen määräävän markkina-aseman käsitettä koskevat epätarkkuudet oli otettava sen tapauksessa aivan erityisesti huomioon, sillä se on yhteisön ulkopuolinen varustamo, jolla on heikko asema yhteisön markkinoilla. Lisäksi kantaja väittää, että vastoin aikaisempaa käytäntöään (keskittymän julistamisesta yhteismarkkinoille soveltuvaksi 15 päivänä maaliskuuta 1994 tehty komission päätös (asia IV/M.422 — Unilever France/Ortiz Miko II) neuvoston asetuksen N:o 4064/89 perusteella komissio ei ole tässä tapauksessa ottanut huomioon kyseisten yritysten markkinaosuuksien epäsuhtaa. Se muistuttaa vielä, että sen liittyessä konferenssiin TACA-sopimusta oli juuri muutettu komission vaatimusten täyttämiseksi. Koska muutettu sopimus, eli TACA-sopimus, oli ilmoitettu, kantaja saattoi perustellusti luottaa siihen, että sen liittymistä TACA:han pidettäisiin perustamissopimuksen 86 artiklan mukaisena. Edellä esitetyn perusteella kantaja katsoo, että se saattoi perustellusti luottaa siihen, ettei komissio määrää sille sakkoa.

1587 Kantaja asiassa T-213/98 kiistää merkityksen, jonka komissio näyttää antavan TAA- ja TACA-tapausten hallinnollisessa menettelyssä ilmaisemilleen näkemyksille, joihin se viittaa riidanalaisen päätöksen 603 ja 604 perustelukappaleessa. Mikäli komissio on aikonut ottaa ne huomioon sakkoja laskiessaan, kantaja katsoo, että yhteisön oikeuden epävarma tila kyseessä olevana ajanjaksona huomioon ottaen komission mielipiteiden ei olisi pitänyt vaikuttaa kielteisesti osapuolten asemaan varsinkaan sakkojen määrän osalta. Kantaja väittää, että kaikilla väitetiedoksiannon kohteena olevilla yrityksillä on oikeus vilpittömässä mielessä edelleen uskoa kyseenalaistettujen menettelytapojen laillisuuteen ja mahdollisuuteen saada komission lopullinen päätös kumotuksi.

1588 Kantaja väittää vielä, että komission olisi joka tapauksessa pitänyt ottaa huomioon lieventävänä asianhaarana se, että riidanalaisessa päätöksessä käsitellyt oikeudelliset kysymykset olivat uusia. Kantaja korostaa asetuksella N:o 4056/86 säädetyn kilpailujärjestelmän erityisluonnetta. Se väittää, että tämän erityisluonteen vuoksi kilpailuoikeuden vakiintuneet periaatteet, kuten hintojen vahvistamista, markkinoiden jakoa ja kapasiteettien valvontaa koskevien horisontaalisten sopimusten kieltoa ei sovelleta merikuljetusten alalla. Tässä yhteydessä kantaja katsoo, että koska ryhmäpoikkeuksen laajuudesta ei ole yhteisöjen tuomioistuinten oikeuskäytäntöä, sakon määrässä olisi pitänyt ottaa huomioon, että kantajat ovat voineet kohtuudella uskoa menettelytapojensa olleen kilpailuoikeuden mukaisia.

1589 Toinen kantajien esittämä lieventävä asianhaara koskee yhteistyötä komission kanssa. Kantajat korostavat ensinnäkin, että ne ovat heinäkuussa 1994 ilmoittaneet TACA-sopimuksen sekä myöhemmin muita sopimuksia maakuljetusta koskevan yhteistyön osalta, toisin sanoen EIEIA-sopimuksen ja ns. hub and spoke -järjestelmän. Kantajat katsovat, että tällainen ilmoitus vastaa komissiolle annettavaa tietoa asian kannalta merkityksellisistä seikoista ja mahdollisesta kilpailusääntöjen rikkomisesta, josta ne eivät ole olleet tietoisia, minkä vuoksi komission olisi pitänyt olla määräämättä sakkoa tai alentaa sen määrää analogisesti sakkojen määräämättä jättämisestä tai lieventämisestä kartelleja koskevissa asioissa annetun komission tiedonannon (EYVL 1996, C 207, s. 4) kanssa ja aikaisemman käytäntönsä mukaisesti (päätös 89/113/ETY; ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamista koskevasta menettelystä 12 päivänä joulukuuta 1978 tehty komission päätös 79/68/ETY (IV/29.430 — Kawasaki) (EYVL 1979, L 16, s. 9); EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamismenettelystä 5 päivänä kesäkuuta 1996 tehty komission päätös 96/438/EY (IV/34.983 — FENEX) (EYVL L 181, s. 28), 89 kohta). Kantajat vetoavat vielä pitkälliseen kirjeenvaihtoon ja kokouksiin, joita on pidetty palvelusopimusten ja maakuljetusten tariffien vahvistamisen osalta. Ne väittävät, että TACA-sopimuksella on muutettu TAA-sopimusta TAA-päätöksen seurauksena ja että TACA-sopimusta on muutettu useaan kertaan menettelyn kuluessa komission vastustusten huomioon ottamiseksi.

1590 Kantaja asiassa T-213/98 korostaa, että TACA ei suinkaan merkitse salaista kartellia, vaan se on aina toiminut avoimesti ja läpinäkyvästi ilmoittaen tariffinsa

Yhdysvaltojen viranomaisille ja saattaen ne julkisiksi asetuksen N:o 4056/86 5 artiklan mukaisesti. Kantaja vetoaa myös siihen, että komissiolle on jatkuvasti tiedotettu TACA:n menettelytavoista, jotka on ilmoitettu yksityiskohtaisesti yksittäispoikkeuksen saamista varten. Kantaja muistuttaa, että asetusten N:o 1017/68 ja N:o 4056/86 nojalla tällainen ilmoitus ei ole pakollinen. Kantaja vetoaa lopuksi siihen, että se on aina ollut avoimesti yhteydessä komissioon ja halunnut löytää samalla sekä yhteisön oikeuden mukaisen että kaupallisesti tyydyttävän ratkaisun.

1591 Kolmas kantajien esille tuoma lieventävä asianhaara koskee vaikeita markkinaolosuhteita ja TACA:n osapuolille aiheutuneita taloudellisia tappioita. Kantajat väittävät, että niille on aiheutunut vuosina 1991 ja 1992 noin 600 miljoonan USD:n suuruiset tappiot ja että TACA-sopimuksen voimaantulon jälkeen osalle niistä on edelleen aiheutunut tappioita tai ne ovat saaneet vain vähäistä voittoa. Komission olisi pitänyt päätöskäytännössään (ETY:n perustamissopimuksen soveltamista koskevasta menettelystä 17 päivänä lokakuuta 1983 tehty komission päätös 83/546/ETY (IV/30.064 — Valurauta ja valssattu teräs) (EYVL L 317, s. 1)) ottaa huomioon tämänkaltaiset olosuhteet sakkojen määrää alentaakseen. Kantajat korostavat, että yhteisön lainsäätäjä on tunnustanut linjakonferenssien merkityksen yhteisön teollisuudelle (ks. asetuksen N:o 479/92 kolmas ja viides perustelukappale).

1592 Kantaja asiassa T-212/98 vetoaa puolestaan siihen, että se ei ole voinut heikon markkina-asemansa vuoksi ja uutena tulijana toimia merkittävässä asemassa väitetyissä kilpailusääntöjen rikkomisissa ja ettei se ole voinut rikkoa kilpailusääntöjä tahallisesti tai tuottamuksellisesti.

1593 Komissio toteaa ensinnäkin yhteisön oikeuden tilasta, että esillä olevassa asiassa ei ole mitään sellaista uutta seikkaa, joka oikeuttaisi alentamaan sakkoja. Komissio ei näe mitään uutta ajatuksessa, jonka mukaan linjakonferenssin jäse-

nillä voi olla määräävä markkina-asema, tai ajatuksessa, jonka mukaan mahdollisen kilpailun vääristämiseksi tai poistamiseksi toteutetut yhdenmukaistetut toimenpiteet voisivat merkitä määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä. Komission mukaan se, että TACA:han sovelletaan myös Yhdysvaltojen lainsäädäntöä, ei tuo asian pohdintaan mitään uutta. Kilpailusääntöjen soveltamista palvelusopimuksiin tarkastellessaan komissio korostaa, että kyseessä oleva määräävän markkina-aseman väärinkäyttö on tavanomainen tapaus, sillä siinä asetetaan kohtuuttomia kaupallisia ehtoja asiakkaille ja kieltäydytään tarjoamasta käyttäjille palveluja muilla kuin konferenssin ehdoilla. Perustamissopimuksen 86 artiklan rikkomista koskevan sakkoimmuniteetin puuttumisesta komissio huomauttaa, ettei kyseessä voi olla määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä koskevien uusien aineellisten sääntöjen kehittäminen. Koska Yhdysvaltojen oikeudessa ei velvoiteta kyseiseen kilpailusääntöjen rikkomista merkitsevään toimintaan, sitä ei voida pitää sakkojen alentamiseen oikeuttavana seikkana.

1594 Toiseksi, yhteistyöstä komission kanssa viimeksi mainittu katsoo, että kantajat eivät voi vedota edellä mainittuun tiedonantoon sakkojen määräämättä jättämisestä tai lieventämisestä kartelleja koskevissa asioissa, sillä esillä oleva asia ei koske kartellin paljastamista. Komissio huomauttaa, että kantajat ovat päinvastoin menettelyn kuluessa kiistäneet komission oikeudellisen lähestymistavan sekä tosiseikat.

1595 Kolmanneksi komissio toteaa vaikeiden markkinaolosuhteiden osalta, että kantajat vetoavat epäsuotuisaan toimintaympäristöön ajanjaksona, joka edeltää selvästi kyseisiä väärinkäyttöjä ja riidanalaista päätöstä.

1596 Asiassa T-213/98 komissio toistaa, että tässä tapauksessa esitetyt kysymykset eivät ole uusia. Se vastustaa ajatusta siitä, että koska asetuksella N:o 4056/86 luodaan tietyiltä osin linjavarustamoille edullinen kilpailujärjestelmä, näillä olisi oikeus luottaa siihen, ettei niihin sovelleta mitään yhteisön kilpailusäännöistä.

2. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

1597 Aluksi on huomattava, että edellä olevien kanneperusteiden tutkinnasta seuraa, että riidanalaisen päätöksen päätösosan 8 artiklassa säädetyt sakot on kumottava siltä osin kuin ne on määrätty toisesta väärinkäytöstä sekä ensimmäisestä väärinkäytöstä erillisten palvelusopimusten tekemisen ja sisällön vastavuoroisen paljastamisen osalta ja ensimmäisen väärinkäytön muodostavien muiden menettelytapojen eli TACA-sopimuksen 14 artiklassa tarkoitettujen palvelusopimuksia koskevien menettelytapojen osalta siltä osin kuin ne on määrätty asetuksen N:o 4056/86 nojalla.

1598 Tämän vuoksi esillä oleva kanneperuste on tutkittava ainoastaan siltä osin kuin se koskee sitä osaa sakoista, joka on määrätty näiden viimeksi mainittujen menettelytapojen perusteella asetuksen N:o 1017/68 nojalla.

1599 Huomattakoon tältä osin, että riidanalaisen päätöksen 92 perustelukappaleen mukaan asetuksen N:o 1017/68 soveltamisalaan kuuluvat maakuljetuspalvelut yhteisön alueella kattoivat noin 48 prosenttia TACA:n osapuolten vuonna 1995 kuljettamasta lastista Atlantin ylittävässä liikenteessä.

1600 Koska riidanalaisen päätöksen 598 perustelukappaleessa olevasta taulukosta 13 ilmenee, että ensimmäisen väärinkäytön perusteella määrättyjen sakkojen suuruus on noin 9 prosenttia kaikista riidanalaisella päätöksellä määrätyistä sakoista, tästä seuraa, että asetuksen N:o 1017/68 nojalla määrätty osa sakoista on noin 5 prosenttia tästä viimeksi mainitusta summasta.

1601 Näin ollen on tutkittava, onko tämä osa sakoista kantajien esille tuomista lieventävistä asianhaaroista huolimatta edelleen perusteltu.

1602 Tässä yhteydessä on muistettava komission pitäneen riidanalaisen päätöksen 601—606 perustelukappaleessa lieventäviä asianhaaroja poissuljettuina, koska asiassa ei ensinnäkään ole esitetty mitään syytä, jonka vuoksi TACA:n osapuolten olisi katsottava pikemminkin seuranneen muita eikä toimineen yllyttäjinä, ja toiseksi koska TACA:n osapuolten on täytynyt olla tietoisia siitä, että niiden toiminnan tarkoituksena oli kilpailun rajoittaminen ja ettei se kuulunut asetuksessa N:o 4056/86 säädetyn ryhmäpoikkeuksen soveltamisalaan, ja niiden täytyi myös pitää mahdollisena perustamissopimuksen 86 artiklan nojalla määrättäviä sakkoja palvelusopimuksia koskevien menettelytapojen ilmoittamisesta huolimatta.

1603 Ensinnäkin on huomattava, että kuten edellä 1468 ja 1469 kohdassa on jo todettu, TACA-sopimuksen 14 artiklassa tarkoitetut, väärinkäyttöä merkitsevät menettelytavat on kaikki ilmoitettu komissiolle yksittäispoikkeuksen saamista varten. Vaikka TACA:n osapuolet ovat tehneet tämän ilmoituksen asetuksen N:o 4056/86 nojalla, komissio on itse todennut 15.7.1994 päivätyssä kirjeessään, että niiden yksittäispoikkeusta koskeva hakemus tutkitaan myös asetuksen N:o 1017/68 kannalta, koska osa ilmoitetusta toiminnasta ei kuulunut asetuksen N:o 4056/86 soveltamisalaan.

1604 On myös muistettava TACA:n osapuolten ilmoittaneen nimenomaisesti komissiolle 9.3.1995, että FMC oli vaatinut niitä muuttamaan sopimustaan siten, että vuotta 1996 koskevia erillisiä palvelusopimuksia voitaisiin tehdä edellyttäen, että kyseiset sopimukset ovat TACA-sopimuksen 14 artiklan määräysten mukaisia. TACA:n osapuolet toimittivat 21.3.1995 komissiolle muutetun version vuonna 1994 ilmoitetun TACA-sopimuksen 14 artiklasta.

1605 On todettava, että kantajat ovat näin toimiessaan paljastaneet omasta aloitteestaan menettelytavat, joita komissio on pitänyt perustamissopimuksen 86 artiklan vastaisena määräävän markkina-aseman väärinkäyttönä.

1606 Näin on sitäkin suuremmalla syyllä, kun otetaan huomioon, ettei asetuksessa N:o 4056/86 eikä myöskään asetuksessa N:o 1017/68 säädetä pakollisesta ilmoitusjärjestelmästä yksittäispoikkeuksen myöntämistä varten, joten kantajat ovat tehneet ilmoituksen TACA-sopimuksesta vapaaehtoisesti.

1607 Näissä olosuhteissa on katsottava, että TACA-sopimuksen ilmoittamisen vuoksi komissio on voinut todeta helpommin kyseisen sopimuksen mukaisten, palvelusopimuksia koskevien menettelytapojen merkitsevän määräävän aseman väärinkäyttöä, ja se on siten helpottanut komission tehtävää eli yhteisön kilpailusääntöjen rikkomisten toteamista ja niistä rankaisemista, mikä on oikeuskäytännön mukaan seikka, joka voi oikeuttaa sakkojen määrän alentamiseen (asia C-297/98 P, SCA Holding v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok. 2000, s. I-10101, 36 kohta; ks. vastaavasti myös asia C-338/00 P, Volkswagen v. komissio, tuomio 18.9.2003, Kok. 2003, s. I-9189, 179 kohta).

1608 Komissio ei ole riidanalaisessa päätöksessä tutkinut, missä määrin TACA:n osapuolet ovat tehneet yhteistyötä hallinnollisen menettelyn kuluessa, arvioidakseen, onko asiassa sovellettava lieventäviä asianhaaroja. Komissio ei kuitenkaan ole kirjelmissään saati istunnossa kiistänyt TACA-sopimuksen ilmoittamisesta seurannutta yhteistyötä. Se on korkeintaan väittänyt vastineessaan, että kantajat ovat jatkuvasti kiistäneet hallinnollisen menettelyn aikana tosiseikat ja niiden oikeudellisen arvioinnin, minkä vuoksi niiden ei voida katsoa tehneen minkäänlaista yhteistyötä sakkojen määräämättä jättämisestä tai lieventämisestä kartelleja koskevissa asioissa annetun tiedonannon nojalla.

1609 Kantajat eivät kuitenkaan väitä, etteivät ne olisi kiistäneet riidanalaisessa päätöksessä todettuja tosiseikkoja tai kilpailusääntöjen rikkomisia, vaan ainoastaan, että komission on ollut niiden avulla helpompaa todeta nämä tosiseikat ja kilpailusääntöjen rikkomiset. Näin toimiessaan kantajat eivät vetoa lainkaan sakkojen määräämättä jättämisestä tai lieventämisestä kartelleja koskevissa asioissa annettuun tiedonantoon, joka koskee komission kanssa tehtävää yhteistyötä salaisia kartelleja paljastettaessa, mikä ei ole esillä olevan tapauksen tilanne, jossa on sen sijaan kyse yhteistyöstä, joka komission on otettava huomioon kaikissa yhteisön kilpailusääntöjen soveltamista koskevissa menettelyissä, kun kyseessä olevien yritysten käyttäytyminen hallinnollisessa menettelyssä on helpottanut sen tehtävää edellä mainitussa oikeuskäytännössä tarkoitetulla tavalla. Huomattakoon vielä, että komissio on itse pitänyt suuntaviivojen 3 kohdan kuudennessa luetelmakohdassa sakkojen alentamista mahdollisena ottaakseen huomioon yrityksen "todellisen yhteistyön menettelyissä, jotka koskevat sakkojen määräämättä jättämisestä tai lieventämisestä — — annetun tiedonannon soveltamisalaan kuulumattomia tapauksia".

1610 Huomattakoon vielä, että asian kannalta on merkityksetöntä, että kyseessä olevat väärinkäyttöä merkitsevät menettelytavat on paljastettu perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan mukaisen yksittäispoikkeuksen saamiseksi. Koska TACA:n osapuolten ilmoituksen vuoksi komissio on voinut helpommin paljastaa ja todistaa kyseiset menettelytavat, jotka muodostavat ensimmäisen väärinkäytön, ne ovat väistämättä helpottaneet komission tehtävää edellä mainitussa oikeuskäytännössä tarkoitetulla tavalla.

1611 Toiseksi on huomattava, että riidanalainen päätös on ensimmäinen päätös, jossa komissio on arvioinut suoraan linjakonferenssien palvelusopimuksia koskevien käytäntöjen laillisuutta yhteisön kilpailusääntöjen kannalta.

1612 Soveltaessaan perustamissopimuksen 85 artiklaa komissio ei voi tukeutua TAA-päätöksen 410 perustelukappaleeseen väittääkseen riidanalaisen päätöksen 603 perustelukappaleessa, että kantajat "ovat tienneet lokakuusta 1994, että

komissio katsoo erillisten palvelusopimusten kieltämisen olevan vakava kilpailunrajoitus". Kyseisessä TAA-päätöksen perustelukappaleessa komissio ei millään tavoin totea erillisten palvelusopimusten kiellon merkitsevän perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitettua kilpailunrajoitusta, vaan se toteaa ainoastaan, että TAA:n osapuolten tekemä sopimus merikuljetusten hintojen vahvistamisesta ei täytä perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdassa säädetyn yksittäispoikkeuksen myöntämiselle asetettua ensimmäistä edellytystä muun muassa sillä perusteella, että "kieltämällä suorat ja erilliset kaupalliset neuvottelut sopimuksen järjestäytyneen jäsenen ja rahdinantajan välillä — — TAA rajoittaa välittömään yhteistyöhön tai kumppanuuteen perustuvia suhteita keskipitkällä tai pitkällä aikavälillä toimittajien ja asiakkaiden välillä".

1613 Sikäli kuin TAA-päätöstä voitaisiin sen 286 perustelukappaleessa saman päätöksen 13—15 perustelukappaleeseen tehdyn viittauksen vuoksi tulkita siten, että siinä kielletään näissä viimeksi mainituissa perustelukappaleissa kuvaillut palvelusopimuksia koskevat TAA:n säännöt ja ehdot, jotka koskevat niiden kestoa, vähimmäismääriä ja erillisten palvelusopimusten tekemiselle asetettuja edellytyksiä, mitä komissio ei ole väittänyt tässä oikeudenkäynnissä eikä myöskään TAA-tapauksessa annettuun tuomioon johtaneessa oikeudenkäynnissä, olisi todettava, että koska TAA ei ole TAA-päätöksen mukaan linjakonferenssi, kyseisessä päätöksessä ei voida katsoa jo arvioidun linjakonferenssien palvelusopimuksia koskevien sääntöjen laillisuutta. On joka tapauksessa korostettava, että TAA-päätöksessä arvioidaan riidanalaisessa päätöksessä väärinkäyttönä pidetyistä viidestä menettelytavasta vain kahden laillisuutta, vaikka vuonna 1992 ilmoitetussa TAA-sopimuksessa määrättiin myös vastuulausekkeiden kiellosta, useiden samanaikaisten sopimusten kiellosta ja sopimussakkojen määrästä, joita koskevia sääntöjä on pidetty päätöksessä määräävän markkina-aseman väärinkäyttönä.

1614 Arvioitaessa tämän jälkeen perustamissopimuksen 86 artiklan soveltamista on todettava, että vaikka pitää paikkansa, kuten komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 602 perustelukappaleessa, että TAA-tapauksessa annetussa väitetiedoksiannossaan se ilmoitti TAA:n osapuolille aikovansa määrätä sakkoja määräävän markkina-aseman väärinkäytöstä palvelusopimusten osalta, lopulli-

sessa päätöksessään komissio ei todennut perustamissopimuksen 86 artiklaa rikotun tältä osin. Näissä olosuhteissa kantajat ovat voineet väitetiedoksiannon väliaikaisuuden vuoksi uskoa, että komissio oli peruuttanut väitteensä perustamissopimuksen 86 artiklan soveltamisesta palvelusopimuksia koskeviin menettelytapoihin.

1615 Kolmanneksi ei voida vakavasti kiistää, että linjakonferenssien palvelusopimuksia koskevien menettelytapojen oikeudellinen arviointi ei ole täysin selvää erityisesti sen vuoksi, että ne liittyvät läheisesti ryhmäpoikkeuksen saaneisiin sopimuksiin, joihin sovelletaan kilpailuoikeudessa täysin erityisiä ja poikkeuksellisia säännöksiä, ja tähän arviointiin liittyy oikeudellisesti erittäin moniulotteisia kysymyksiä (ks. vastaavasti edellä 196 kohdassa mainittu ns. FEFC-tapaus, tuomion 484 kohta).

1616 Kuten edellä 496—507 ja 520—528 kohdasta ilmenee, vaikka riidanalaisen päätöksen perustelut on esitetty kaikkiaan 611 perustelukappaleessa, komissio on vasta istunnossa täsmentänyt, missä määrin TACA:n palvelusopimuksia koskevat menettelytavat olivat kyseisen päätöksen mukaan perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan vastaisia, komission itse myönnettyä istunnossa ja vastauksena ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjallisiin kysymyksiin, että riidanalaisen päätöksen päätösosaa samoin kuin tiettyjä perustelukappaleita voitiin asiayhteydestä irrotettuina tulkita eri tavoin. Riidanalaisessa päätöksessä on useita keskenään ristiriitaisia kohtia, jotka koskevat sitä, oliko TACA:n osapuolilla oikeus tehdä konferenssin palvelusopimuksia ja olivatko kyseiset osapuolet vapaita määräämään niiden sisällöstä, vaikka jo TAA-päätöksessä oli tulkintavaikeuksia tältä osin, kuten TAA-tapauksessa annetun tuomion 421—423 kohdasta ilmenee.

1617 Neljänneksi on korostettava, että palvelusopimuksia koskevista menettelytavoista seurannut väärinkäyttö ei ole perustamissopimuksen 86 artiklassa tarkoitetun määräävän markkina-aseman väärinkäytön tavanomainen muoto.

1618 Toisin kuin komissio väittää, kyseessä olevia menettelytapoja ei voida missään tapauksessa rinnastaa puhtaasti myynnistä kieltäytymistä koskeviin tapauksiin, joita on oikeuskäytännössä pidetty määräävän markkina-aseman väärinkäyttönä ja jotka liittyvät muun muassa toimitusten lakkaamiseen entiselle asiakkaalle, kun tämän asiakkaan tilaukset eivät ole mitenkään epätavallisia (edellä 853 kohdassa mainittu asia United Brands v. komissio, tuomion 186 kohta), kieltäytymiseen toimituksista asiakkaalle johdannaistuotteiden markkinoiden varaamiseksi (yhdistetyt asiat 6/73 ja 7/73, Istituto Chemioterapico Italiano ja Commercial Solvents v. komissio, tuomio 6.3.1974, Kok. 1974, s. 223, Kok. Ep. II, s. 229, 24 kohta) tai kieltäytymiseen toimituksista asiakkaalle yksinoikeuksien suojaamiseksi (asia C-238/87, Volvo, tuomio 5.10.1988, Kok. 1988, s. 6211, 9 kohta ja yhdistetyt asiat C-241/91 P, RTE ja ITP v. komissio, tuomio 6.4.1995, Kok. 1995, s. I-743, 54 kohta). Vaikka esillä olevassa asiassa TACA:n osapuolet ovat kyseisillä menettelytavoillaan rajoittaneet palvelusopimusten tekemistä ja niiden sisältöä, ne eivät ole mitenkään estäneet rahdinantajia kuljetuttamasta lastiaan konferenssin jäsenillä kyseessä olevassa liikenteessä, joko palvelusopimusten tai tariffin kuljetusmaksujen perusteella. On myös huomattava, että komissio on itse todennut riidanalaisen päätöksen 553 perustelukappaleessa, että kyseiset menettelytavat eivät merkinneet tarjoamisesta kieltäytymistä "suoraan", vaan komission omien sanojen mukaisesti "kieltäytymistä tarjoamasta muutoin kuin epäoikeudenmukaisin ehdoin".

1619 Vaikka kyseisiä palvelusopimuksia koskevia rajoituksia voidaan toki pitää riidanalaisen päätöksen 592 perustelukappaleessa suuntaviivoissa tarkoitetulla tavalla "vakavana" kilpailusääntöjen rikkomisena, kun otetaan huomioon niiden tarkoitus rajoittaa hintakilpailua, mitä kantajat eivät voi vakavasti kiistää, kun ne perustelevat kyseisiä rajoituksia tarpeella säilyttää tariffin hintojen vakaus, näiden rajoitusten pitäminen perustamissopimuksen 86 artiklassa tarkoitettuna määräävän markkina-aseman väärinkäyttönä ei sitä vastoin ole ilmeistä.

1620 Komissio on TAA-päätöksessä luopunut tältä osin alun perin esitetyistä väitteistä, minkä lisäksi on huomattava, että esillä olevassa asiassa komissio on vasta väitetiedoksiannossa, tutkittuaan kyseisiä menettelytapoja kolmen vuoden ajan, ilmoittanut ensimmäisen kerran TACA:n osapuolille aikovansa soveltaa kyseisiin menettelytapoihin perustamissopimuksen 86 artiklaa, vaikka hallinnollisen

menettelyn aikana käydystä kirjeenvaihdosta ilmenee sen jo tutkineen yksityiskohtaisesti näitä menettelytapoja vuoden 1994 lopulla ja vuoden 1995 alussa. Tässä yhteydessä komissio ei kuitenkaan ole missään vaiheessa viitannut perustamissopimuksen 86 artiklan mahdolliseen soveltamiseen. Komissio on 15.12.1994 päivätyssä kirjeessään vain korostanut, että palvelusopimuksia koskevat menettelytavat eivät kuuluneet asetuksessa N:o 4056/86 säädetyn ryhmäpoikkeuksen soveltamisalaan ja että niitä oli muutettava yksittäispoikkeuksen saamiseksi. Vastaavasti kun TACA:n osapuolet ilmoittivat komissiolle TACA-sopimuksen 14 artiklan soveltamisesta erillisiin palvelusopimuksiin FMC:n käsiteltyä asiaa, komissio ilmoitti niille 16.5.1995 päivätyssä kirjeessään ainoastaan, että tämä soveltaminen näytti rajoittavan kilpailua ja ettei sille todennäköisesti voitaisi myöntää yksittäispoikkeusta.

1621 Näissä olosuhteissa on katsottava, että TACA:n osapuolet ovat oikeutetusti voineet olla tietämättä, huolimatta oikeuskäytännöstä, jonka mukaan määräävässä markkina-asemassa olevan yrityksen tekemiä sopimuksia voidaan pitää tämän aseman väärinkäyttönä, että niiden palvelusopimuksia koskevia menettelytapoja voitaisiin pitää määräävän markkina-aseman väärinkäyttönä. Komissio on sitä paitsi vasta istunnossa täsmentänyt ensimmäisen kerran, että vaikka riidanalaisessa päätöksessä todetaan TACA-sopimuksen 14 artiklan määräykset perustamissopimuksen 85 artiklan vastaisiksi vain siltä osin kuin niitä sovelletaan erillisiin palvelusopimuksiin, eikä siltä osin kuin niitä sovelletaan konferenssin palvelusopimuksiin, kyseisessä päätöksessä todetaan sitä vastoin, että nämä määräykset ovat joka tapauksessa perustamissopimuksen 86 artiklan vastaisia, myös sikäli kuin niitä sovelletaan konferenssin palvelusopimuksiin.

1622 Viidenneksi on katsottava kantajilla olleen täysi syy uskoa hallinnollisen menettelyn aikana, että komissio ei määräisi niille sakkoja palvelusopimuksia koskevien menettelytapojen perusteella.

1623 Sikäli kuin kyseiset menettelytavat kuuluvat asetuksen N:o 4056/86 soveltamisalaan, edellä on jo todettu, että TACA:n osapuoliin sovellettiin kyseisessä ase-

tuksessa säädettyä sakkoimmuniteettia perustamissopimuksen 86 artiklan rikkomisen osalta. Vaikka asetuksen N:o 4056/86 nojalla määrättyä osaa sakoista ei pidä enää tutkia esillä olevien kanneperusteiden yhteydessä, on siis huomattava komission katsoneen riidanalaisen päätöksen 604 perustelukappaleessa virheellisesti kantajien vastaisesti, että "kaikilla TACA:n osapuolilla on mahdollisuus saada riittävästi oikeudellisia neuvoja tietääkseen, että 86 artiklan rikkomisesta voi seurata sakkoja huolimatta TACA:n tekemästä ilmoituksesta".

1624 Sikäli kuin kyseiset menettelytavat kuuluvat asetuksen N:o 1017/68 soveltamisalaan on muistettava, että kyseisenä ajankohtana oli todella epäselvää, sovellettiinko sakkoimmuniteettia kyseisen asetuksen osalta. Vaikka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on edellä 44 kohdassa mainitussa asiassa Atlantic Container Line ym. vastaan komissio antamassaan tuomiossa katsonut, että asetuksessa N:o 1017/68 ei säädetty sakkoimmuniteetista ja että sitä ei voida päätellä yleisistä periaatteista, asiaan liittyi kiistatta perusteltuja epäilyksiä, sillä kyseisessä asiassa nostetun kanteen kohteena olleessa päätöksessä komissio oli itse katsonut tarpeelliseksi varotoimenpiteenä "peruuttaa" TACA:n osapuolten sakkoimmuniteetti maakuljetusten hintojen vahvistamista koskevien TACA:n määräysten osalta, mikäli kyseiset osapuolet saisivat sakkoimmuniteetin asetuksen N:o 1017/68 nojalla. Näin ollen riidanalaisen päätöksen 604 perustelukappaleessa esitettyä perustelua, jonka mukaan kantajat eivät voineet olla tietämättä riskistä, että niille voidaan määrätä ilmoitetuista sopimuksista sakkoja perustamissopimuksen 86 artiklan nojalla, ei voida hyväksyä myöskään niiden sakkojen osalta, jotka on määrätty asetuksen N:o 1017/68 nojalla ja joita koskeva kysymys on viimeinen vielä tutkittava seikka esillä olevien kanneperusteiden yhteydessä.

1625 Vaikka komissio on ilmoittanut TACA:n osapuolille 15.12.1994 päivätyllä kirjeellään, että sen mukaan TACA:n palvelusopimuksia koskevat menettelytavat eivät kuuluneet asetuksessa N:o 4056/86 säädetyn ryhmäpoikkeuksen soveltamisalaan, mikä viittasi tosin sen vastustukseen tältä osin, TACA:n osapuolet saattoivat silti perustellusti uskoa, että niitä suojattaisiin perustamissopimuksen

85 ja 86 artiklan mukaisia sakkoja koskevalta riskiltä kyseisten menettelytapojen ilmoittamisen vuoksi. Komissio ei näin ollen voinut riidanalaisen päätöksen 604 perustelukappaleessa vedota tähän kirjeeseen kantajia vastaan pitääkseen kaikkia lieventäviä asianhaaroja poissuljettuina.

1626 Toiseksi on todettava, että huolimatta jatkuvasta kirjeenvaihdosta TACA:n osapuolten kanssa hallinnollisen menettelyn aikana komissio ei ollut väitetiedoksiannon lähettämiseen saakka ilmoittanut näille osapuolille aikovansa pitää kyseisiä menettelytapoja paitsi perustamissopimuksen 85 artiklassa tarkoitettuina kilpailunrajoituksina, myös perustamissopimuksen 86 artiklassa tarkoitettuna määräävän markkina-aseman väärinkäyttönä.

1627 On kuitenkin muistettava, että kaikki riidanalaisessa päätöksessä määrätyt sakot on määrätty ajanjaksolta, joka ulottuu TACA-sopimuksen ilmoittamisesta väitetiedoksiannon lähettämiseen.

1628 Näin ollen, vaikka TACA:n osapuolet olisivat ajatelleet, että palvelusopimuksia koskevien menettelytapojen ilmoittaminen ei antaisi niille sakkoimmuniteettia perustamissopimuksen 86 artiklan rikkomisen osalta, niillä ei ollut mitään syytä muuttaa niitä välttääkseen tämän määräyksen nojalla määrättävät sakot, sillä ne eivät kyseisenä ajankohtana tienneet komission pitävän niitä määräävän markkina-aseman väärinkäyttönä.

1629 Myös tästä syystä on hylättävä riidanalaisen päätöksen 604 perustelukappaleessa esitetty perustelu, jonka mukaan "kaikilla TACA:n osapuolilla on mahdollisuus saada riittävästi oikeudellisia neuvoja tietääkseen, että 86 artiklan rikkomisesta voi seurata sakkoja huolimatta TACA:n tekemästä ilmoituksesta".

1630 Todettakoon vielä kolmanneksi, että kuten kantajat ovat perustellusti väittäneet kirjelmissään, komissio on jo päätöskäytännössään katsonut, ettei sakkoja ole syytä määrätä saman käyttäytymisen ollessa perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan vastaista, jos tästä käyttäytymisestä on ilmoitettu perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan mukaisen yksittäispoikkeuksen saamiseksi. Päätöksestä 89/113/ETY, jossa komissio totesi Racal Deccan rikkoneen perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklaa tiettyjen poikkeuslupaa varten ilmoitettujen sopimusten perusteella, ilmenee, ettei tälle yritykselle määrätty lainkaan sakkoa, ei perustamissopimuksen 85 artiklan eikä myöskään perustamissopimuksen 86 artiklan nojalla, erityisesti sen vuoksi, että Racal Decca oli heti alusta alkaen saattanut väärinkäyttöä merkitsevät menettelytavat komission tietoon. Samalla tavoin yhteisöjen tuomioistuin on jo todennut, että päätöksessä 76/353/ETY komissio ei ollut määrännyt sakkoja United Brandsille perustamissopimuksen 86 artiklan nojalla siitä, että se oli kieltänyt kypsyttäjäjälleenmyyjiltään raakojen banaanien jälleenmyynnin, koska tämä kielto sisältyi United Brandsin poikkeuslupaa varten ilmoittamiin yleisiin myyntiehtoihin (edellä 853 kohdassa mainittu asia United Brands v. komissio, tuomion 291 ja 292 kohta).

1631 Istunnossa kantajat ovat niin ikään huomauttaneet perustellusti, että asiassa Van den Bergh Foods (ETY:n perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklaan liittyvästä menettelystä 11 päivänä maaliskuuta 1998 tehty komission päätös 98/531/EY (asiat N:o IV/34.073, IV/34.395 ja IV/35.436 — Van den Bergh Foods Limited) (EYVL L 246, s. 1)) ei määrätty sakkoja määräävässä asemassa olleen yrityksen yksittäispoikkeuksen saamista varten ilmoittamista sopimuksista, jotka koskivat pakastimien toimittamista kyseisen yrityksen jäätelöä myyviin myyntipaikkoihin sillä edellytyksellä, että niitä käytetään yksinomaan tämän yrityksen jäätelön myyntiin, vaikka niiden katsottiin sekä rajoittavan kilpailua että merkitsevän määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä.

1632 On todettava, että komissio ei ole vedonnut muihin päätöksiin, joissa olisi määrätty sakkoja perustamissopimuksen 86 artiklan nojalla käyttäytymisestä, joka on ilmoitettu perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan nojalla.

1633 Kaikkien näiden seikkojen perusteella, tarvitsematta lausua muista kantajien esittämistä kanneperusteista ja väitteistä, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo täyden harkintavaltansa nojalla esillä olevassa asiassa perustelluksi olla määräämättä sakkoja TACA-sopimuksen 14 artiklassa säädetyistä väärinkäyttöä merkitsevistä menettelytavoista siltä osin kuin nämä menettelytavat kuuluvat asetuksen N:o 1017/68 soveltamisalaan.

1634 Tämän vuoksi riidanalaisen päätöksen päätösosan 8 artikla on kumottava.

VII *Perustamissopimuksen 215 artiklan toisen kohdan rikkomista koskeva kanneperuste*

Asianosaisten lausumat

1635 Kantaja asiassa T-213/98 väittää, että komissio on aiheuttanut sille lainvastaista vahinkoa velvoittaessaan sen hankkimaan pankkitakauksen sille määrättyä sakkoa varten.

1636 Komissio katsoo, että tämä kanneperuste on jätettävä tutkimatta ja että se on perusteeton.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

1637 Yhteisöjen tuomioistuimen perussäännön 21 artiklan ensimmäisen kohdan, jota sovelletaan asian käsittelyyn ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa perus-

säännön 53 artiklan ensimmäisen kohdan mukaisesti, ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 44 artiklan 1 kohdan c ja d alakohdan nojalla kanteessa on mainittava muun muassa riidan kohde, vaatimukset sekä yhteenveto seikoista, joihin kanne perustuu. Tämän maininnan on oltava niin selvä ja täsmällinen, että vastaaja voi valmistella puolustuksensa ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ratkaista asian tarpeen vaatiessa ilman muita tietoja. Jotta kanne voitaisiin ottaa tutkittavaksi, on kontradiktorisen periaatteen noudattamisen, oikeusvarmuuden ja hyvän oikeudenkäytön takaamiseksi tarpeen, että kanteen perustana olevat olennaiset tosiseikat ja oikeudelliset seikat käyvät ilmi ainakin pääpiirteittäin itse kannekirjelmästä, kunhan ne on esitetty johdonmukaisesti ja ymmärrettävästi (edellä 281 kohdassa mainittu asia De Hoe v. komissio, määräyksen 20 kohta; edellä 281 kohdassa mainittu asia Ismeri Europa v. tilintarkastustuomioistuin, tuomion 29 kohta ja edellä 281 kohdassa mainittu asia Partido Latinoamericano v. neuvosto, määräyksen 6 kohta).

1638 Oikeuskäytännön mukaan näiden vaatimusten vuoksi ensi sijassa sen asianosaisen tehtävänä, joka vaatii komissiolta vahingonkorvausta, on esittää todisteet väitetyn vahingon aiheutumisesta ja laajuudesta sekä osoittaa tämän vahingon ja yhteisön toimielinten moitittavan menettelyn välinen syy-yhteys (asia 26/74, Roquette frères v. komissio, tuomio 21.5.1976, Kok. 1976, s. 677, 22 ja 23 kohta ja asia C-401/96 P, Somaco v. komissio, tuomio 7.5.1998, Kok. 1998, s. I-2587, 71 kohta).

1639 Esillä olevassa asiassa on todettava, että kuten komissio on perustellusti tuonut esille istunnossa, kannekirjelmän perusteella ei voida tietää vaaditulla täsmällisyydellä, mihin virheelliseen menettelyyn komission väitetään syyllistyneen.

1640 Kantaja tyytyy huomauttamaan kirjelmissään tältä osin, että "komission itsepintainen vaatimus pankkitakauksesta on saattanut NYK:n vaikeaan asemaan, jossa sen on täytynyt järjestää tällainen huomattavalla kustannuksella" ja että "tässä täysin poikkeuksellisessa tapauksessa, jossa komission huonosta hallintotavasta on esittää enemmän esimerkkejä kuin koskaan aikaisemmin, NYK

väittää kunnioittavasti, että komissio on aiheuttanut sille lainvastaista vahinkoa". Myös istunnossa kantaja on vedonnut vain siihen, että sen kumoamisperusteiden yhteydessä esitetyt lainvastaisuudet ovat "niin vakavia", että ne oikeuttavat perustamissopimuksen 215 artiklan mukaisen korvauksen.

1641 On todettava, että edellä mainittujen kannekirjelmän kohtien ja istunnossa esitettyjen seikkojen perusteella ei voida määrittää, mihin virheelliseen menettelyyn komission väitetään syyllistyneen, eikä myöskään tietää, eroaako tämä menettely riidanalaisen päätöksen lainvastaisuudesta (yhdistetyt asiat T-185/96, T-189/96 ja T-190/96, Riviera Auto Service ym. v. komissio, tuomio 21.1.1999, Kok. 1999, s. II-93, 90 kohta; EHTY:n perustamissopimuksen osalta asia T-171/99, Corus UK v. komissio, tuomio 10.10.2001, Kok. 2001, s. II-2967, 45 kohta). Kannekirjelmästä ei ilmene selvästi, perustuuko väitetty virheellinen menettely riidanalaisen päätöksen tekemiseen, siihen, että komissio on vaatinut pankkitakausta, vai näihin molempiin seikkoihin.

1642 Tästä seuraa, että kannekirjelmässä esitetyt vahingonkorvausvaatimukset on pelkästään tällä perusteella jätettävä tutkimatta.

1643 Siltä osin kuin kantaja on istunnossa väittänyt perustamissopimuksen 215 artiklan mukaisen vahingonkorvausvaatimuksensa yhteydessä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kumoamistuomion täytäntöönpano velvoittaisi komission korvaamaan pankkitakauksen asettamisesta aiheutuneet kulut EY:n perustamissopimuksen 176 artiklan (josta on tullut EY 233 artikla) nojalla, on riittävää todeta, että oikeuskäytännön perusteella tällainen vaatimus on jätettävä tutkimatta riippumatta oikeudenkäyntikulujen korvaamista koskevasta vaatimuksesta, koska se todellisuudessa koskee tuomion täytäntöönpanoa. Perustamissopimuksen 176 artiklan mukaan on näet komission tehtävänä toteuttaa tuomion täytäntöön panemiseksi tarvittavat toimenpiteet (edellä 172 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomio 15.3.2000, 5118 kohta ja asia T-224/00, Archer Daniels Midland ym. v. komissio, tuomio 9.7.2003, Kok. 2003, s. II-2597, 356 kohta). Esillä olevassa asiassa on joka tapauksessa todettava, että tällainen perustamissopimuksen 176 artiklan rikkomista koskeva kanneperuste, joka ei ilmene kannekirjelmästä eikä perustu mihinkään oikeudenkäynnin aikana ilmenneeseen seikkaan, on työjärjestyksen 48 artiklan 2 kohdassa tarkoitettu uusi peruste.

1644 Kaikilla näillä perusteilla vahingonkorvausvaatimukset on joka tapauksessa jätettävä tutkimatta.

Oikeudenkäyntikulut

1645 Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 87 artiklan 3 kohdan mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin voi määrätä oikeudenkäyntikulut jaettaviksi asianosaisten kesken tai määrätä, että kukin vastaa omista kuluistaan, jos asiassa osa vaatimuksista ratkaistaan toisen asianosaisen ja osa toisen asianosaisen hyväksi tai jos siihen on muutoin erityisiä syitä.

1646 Esillä olevassa asiassa on huomattava, että riidanalainen päätös on yksi pisimmistä päätöksistä, jonka komissio on koskaan tehnyt perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan nojalla, että kyseiseen päätökseen liittyy suhteellisen monitahoisia tosiseikkoja koskevia ja oikeudellisia kysymyksiä, joista ei ollut kanteita nostettaessa minkäänlaista asian kannalta merkityksellistä oikeuskäytäntöä, ja ettei yhteisön oikeuden nykyisessä kehitysvaiheessa missään säännöksessä rajoiteta perustamissopimuksen 173 artiklan nojalla nostetun kumoamiskanteen tueksi esitettävien kirjelmien ja asiakirjojen pituutta. Kantajien nostamat neljä kannetta sekä niihin oheistetut liitteet ovat kuitenkin epätavallisen laajoja, sillä kukin kannekirjelmä on yhteensä lähes 500 sivun pituinen, kun taas liitteitä on satakunta kansiota, ja niissä esitetyt kanneperusteet, jotka ovat suurimmaksi osaksi perusteettomia vaikka niistä osa onkin hyväksytty, ovat niin monilukuisia, että niiden on katsottava merkitsevän väärinkäyttöä.

1647 Vaikka kanne on hyväksytty useilta kohdin, kantajat ovat näissä olosuhteissa pitkittäneet huomattavasti asian käsittelyä ja lisänneet siten tarpeettomasti komissiolle aiheutuneita kustannuksia, minkä vuoksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo asiassa esille tulleiden seikkojen perusteella oikeaksi määrätä, että kukin asianosainen vastaa omista kuluistaan.

1648 Väliintulijana esiintyneen ECTU:n osalta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että sen työjärjestyksen 87 artiklan 4 kohtaa on sovellettava siten, että ECTU määrätään vastaamaan omista oikeudenkäyntikuluistaan.

Näillä perusteilla

YHTEISÖJEN ENSIMMÄISEN OIKEUSASTEEN TUOMIOISTUIN
(kolmas jaosto)

on antanut seuraavan tuomiolauselman:

1) EY:n perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan mukaisesta menettelystä (IV/35.134 — Trans-Atlantic Conference -sopimus) 16 päivänä syyskuuta 1998 tehdyn komission päätöksen 1999/243/EY 5 artikla kumotaan.

2) Päätöksen 1999/243/EY 6 artikla kumotaan siltä osin kuin sitä sovelletaan kantajien tekemien erillisten palvelusopimusten ja niiden sisällön vastavuoroiseen paljastamiseen.

3) **Päätöksen 1999/243/EY 7 artikla kumotaan siltä osin kuin 5 ja 6 artiklan kumoaminen sitä edellyttää.**

4) **Päätöksen 1999/243/EY 8 artikla kumotaan.**

5) **Kanteet hylätään muilta osin.**

6) **Kantajat ja komissio vastaavat kukin omista oikeudenkäyntikuluistaan.**

7) **European Council of Transport Users ASBL vastaa omista oikeudenkäyntikuluistaan.**

Lenaerts Azizi Jaeger

Julistettiin Luxemburgissa 30 päivänä syyskuuta 2003.

H. Jung K. Lenaerts

kirjaaja kolmannen jaoston puheenjohtaja

Sisällys

Asiaa koskevat oikeussäännöt II-3301

Asian perustana olevat tosiseikat II-3312

I Trans-Atlantic Agreement (TAA) II-3312

II Trans-Atlantic Conference Agreement (TACA) II-3315

TACA-sopimusta koskevat ilmoitukset II-3315

Sakkoimmuniteetin poistamista koskeva hallinnollinen menettely II-3317

Perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan mukainen kilpailusääntöjen rikkomista koskeva hallinnollinen menettely II-3318

Riidanalainen päätös II-3320

I Asian kannalta merkitykselliset TACA-sopimuksen määräykset II-3320

Kuljetusmaksujen vahvistaminen yhdessä II-3320

Palvelusopimukset II-3321

Huolintapalkkiot II-3324

II Relevanttien markkinoiden määrittely II-3324

III Oikeudellinen arviointi II-3325

Perustamissopimuksen 85 artiklan soveltaminen II-3325

Perustamissopimuksen 86 artiklan soveltaminen II-3327

Sakot II-3328

Päätösosa II-3328

Oikeudenkäyntimenettely II-3332

Asianosaisten vaatimukset II-3336

Oikeudellinen arviointi II-3337

I Puolustautumisoikeuksien loukkaamista koskevat kanneperusteet II-3337

Ensimmäinen osa, jonka mukaan oikeutta tulla kuulluksi on loukattu II-3338

A Ennenaikaisena annetun väitetiedoksiannon lainvastaisuutta koskeva kanneperuste II-3339

1. Asianosaisten lausumat II-3339

2. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-3342

B Kanneperusteet, jotka koskevat uusien tosiseikkoja tai oikeudellisia seikkoja koskevien väitteiden esittämistä riidanalaisessa päätöksessä II-3348

1. Toiseen väärinkäyttöön liittyvät, uudet tosiseikkoja tai oikeudellisia seikkoja koskevat väitteet II-3348

a) Asianosaisten lausumat II-3348

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-3352

i) Toisen väärinkäytön luonteen muuttaminen riidanalaisessa päätöksessä II-3352

ii) Riidanalaisessa päätöksessä todetun toisen väärinkäytön tueksi hyväksytty asiakirjanäyttö II-3363

2. Uudet tosiseikkoja tai oikeudellisia seikkoja koskevat väitteet, jotka eivät liity toiseen väärinkäyttöön II-3374

a) Alustavat toteamukset II-3374

b) Uudet tosiseikkoja tai oikeudellisia seikkoja koskevat väitteet, jotka koskevat yhteisten palvelusopimusten lainmukaisuutta, TACA:n osapuolten yhteistä asemaa ja sitä, onko tämä asema määräävä II-3377

i) Asianosaisten lausumat II-3377

ii) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-3378

— Yhteisten palvelusopimusten lainmukaisuutta koskevat väitteet . II-3379

— TACA:n osapuolten yhteistä asemaa koskevat väitteet II-3384

— TACA:n osapuolten määräävää markkina-asemaa koskevat väitteet II-3390

c) Uudet tosiseikkoja ja oikeudellisia seikkoja koskevat väitteet väitetiedoksiannon jälkeen esitettyihin tietojensaantipyyntöihin annettujen kantajien vastausten seurauksena II-3395

i) Asianosaisten lausumat II-3395

ii) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-3396

— Kanneperusteen tutkittavaksi ottaminen II-3396

— Kanneperusteen perusteltavuus II-3399

22.5.1996 päivätty tietojensaantipyyntö II-3401

11.7.1996 päivätty tietojensaantipyyntö II-3401

17.7.1996 ja 8.8.1996 päivätyt tietojensaantipyynnöt II-3406

12.9.1996 päivätty tietojensaantipyyntö II-3406

8.11.1996 päivätty tietojensaantipyyntö II-3408

12.2.1997 päivätty tietojensaantipyyntö II-3408

13.2.1997 päivätty tietojensaantipyyntö II-3409

15.5.1997 päivätty tietojensaantipyyntö II-3410

19.6.1997 päivätty tietojensaantipyyntö II-3410

2.10.1997 päivätty tietojensaantipyyntö II-3411

d) Johtopäätös II-3411

Toinen osa, jonka mukaan oikeutta tutustua asiakirjoihin on loukattu II-3412

A Alustavat toteamukset II-3412

B Kanneperuste, jonka mukaan komission ja kantelijoiden välisistä keskusteluista laadittuja pöytäkirjoja ei ole annettu tiedoksi II-3415

1. Asianosaisten lausumat II-3415

2. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-3417

C Kanneperuste, jonka mukaan komission kilpailuasioista vastaavan jäsenen ja ESC:n välisestä kokouksesta laadittua pöytäkirjaa tai muistiota ei ole annettu tiedoksi II-3420

1. Asianosaisten lausumat II-3420

2. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-3425

D Asiakirjavihon puutteellisuutta koskeva kanneperuste II-3433

1. Asianosaisten lausumat II-3433

2. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-3433

Kolmas osa, jonka mukaan hyvän hallinnon, objektiivisuuden ja puolueettomuuden periaatteita on loukattu II-3434

A Hallinnollisen menettelyn kulku II-3435

1. Asianosaisten lausumat II-3435

2. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-3436

a) Väitetiedoksiannon ennenaikaisuus II-3436

b) Riidanalaisen päätöksen laatiminen II-3443

c) Sakkoja koskevat uhkaukset II-3445

B Tosiseikkojen, todisteiden ja asian kannalta merkityksellisten kysymysten arviointi II-3450

1. Asianosaisten lausumat II-3450

2. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-3452

C Sakkoja koskeva arviointi II-3454

1. Asianosaisten lausumat II-3454

2. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-3455

D Johtopäätös kolmannesta osasta II-3456

Johtopäätös puolustautumisoikeuksien loukkaamista koskevista kanneperusteista . II-3457

II Kanneperusteet, joiden mukaan perustamissopimuksen 85 artiklaa ja asetuksen N:o 1017/68 2 artiklaa ei ole rikottu ja perustelut ovat tältä osin eri tavoin puutteellisia II-3457

Ensimmäinen osa, joka koskee riidanalaisen päätöksen arviointeja maakuljetuspalvelujen hintojen vahvistamista koskevasta sopimuksesta II-3458

Toinen osa, joka koskee riidanalaisen päätöksen arviointeja palvelusopimuksia koskevista säännöistä II-3459

A TACA:n osapuolten oikeus tehdä konferenssin palvelusopimuksia II-3459

1. Asetuksen N:o 4056/86 3 artiklassa säädetyn ryhmäpoikkeuksen soveltaminen II-3460

a) Asianosaisten lausumat II-3460

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-3462

2. Yksittäispoikkeuksen myöntäminen perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan nojalla II-3467

a) Asianosaisten lausumat II-3467

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-3468

B TACA-sopimuksen säännöt palvelusopimuksista II-3468

1. Säännöt konferenssin palvelusopimusten sisällöstä II-3468

a) Asianosaisten lausumat II-3468

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-3470

2. Säännöt erillisten palvelusopimusten tekemisestä ja sisällöstä II-3474

a) Asianosaisten lausumat II-3474

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-3475

3. Itsenäisen toiminnan kieltäminen palvelusopimusten osalta II-3477

a) Asianosaisten lausumat II-3477

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-3477

Kolmas osa, joka koskee riidanalaisen päätöksen arviointeja huolintapalkkioita koskevista säännöistä II-3479

A Asianosaisten lausumat II-3479

B Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-3482

Johtopäätös kanneperusteista, joiden mukaan perustamissopimuksen 85 artiklaa ja asetuksen N:o 1017/68 2 artiklaa ei ole rikottu ja perustelut ovat tältä osin eri tavoin puutteellisia II-3487

III Kanneperusteet, joiden mukaan perustamissopimuksen 86 artiklaa ei ole rikottu ja perustelut ovat tältä osin eri tavoin puutteellisia II-3487

Alustava toteamus esillä olevien kanneperusteiden tutkittavaksi ottamisesta II-3488

Ensimmäinen osa, jonka mukaan TACA:n osapuolilla ei ole ollut yhteistä määräävää asemaa II-3489

A Kanneperusteet, joiden mukaan TACA:n osapuolten taloudellisia yhteyksiä on arvioitu virheellisesti II-3489

1. Asianosaisten lausumat II-3489

2. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-3492

B Kanneperusteet, joiden mukaan TACA:n osapuolten sisäistä kilpailua on arvioitu virheellisesti II-3505

1. Riidanalaisessa päätöksessä käytetty virheellinen oikeudellinen kriteeri .. II-3505

a) Asianosaisten lausumat II-3505

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-3509

2. Kanneperusteet, joiden mukaan sisäistä hintakilpailua ja muuta kuin hintoja koskevaa kilpailua on arvioitu virheellisesti II-3512

a) Asianosaisten lausumat II-3512

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-3527

i) Sisäinen hintakilpailu II-3528

ii) Muu kuin hintoja koskeva kilpailu II-3533

iii) Asian T-213/98 kantajan esittämät erityiset väitteet II-3538

iv) Johtopäätös sisäisen kilpailun tasosta II-3540

3. Perustelujen puutteellisuutta koskevat kanneperusteet II-3540

a) Asianosaisten lausumat II-3540

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-3542

C Johtopäätös ensimmäisestä osasta II-3547

Toinen osa, joka koskee TACA:n osapuolten määräävää markkina-asemaa II-3547

A Relevanttien markkinoiden määrittely II-3547

1. Relevantit palvelumarkkinat II-3548

a) Relevantit kuljetuspalvelut II-3548

i) Asianosaisten lausumat II-3548

ii) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-3556

— Kysynnän korvaavuus II-3556

Lentokuljetuspalvelut II-3556

Perinteinen linjaliikenne (irtotavara- tai kappaletavarakuljetukset) II-3558

NVOCC-yritykset II-3566

Kilpailutekijöiden yhteisvaikutuksen huomioon ottaminen II-3567

— Tarjonnan korvaavuus II-3568

b) Relevanttien palvelumarkkinoiden maantieteellinen laajuus II-3573

i) Asianosaisten lausumat II-3573

ii) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-3576

c) Johtopäätös relevanteista palvelumarkkinoista II-3585

2. Relevantit maantieteelliset markkinat II-3585

a) Asianosaisten lausumat II-3585

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-3586

3. Johtopäätös relevanttien markkinoiden määrittelystä II-3587

B Määräävä asema relevanteilla markkinoilla II-3588

1. TACA:n osapuolten markkinaosuus II-3588

a) Asianosaisten lausumat II-3588

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-3592

2. Toimiva ulkoinen kilpailu II-3602

a) Asianosaisten lausumat II-3602

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-3605

i) TACA:n osapuolten kilpailijoiden lukumäärä ja niiden markkinaosuuden kasvu II-3607

ii) TACA:n kilpailijoiden kuljettaman lastin määrän kasvu II-3609

iii) Evergreenin ja Lykesin harjoittama toimiva kilpailu II-3610

iv) TACA:n hintajohtajuus ja itsenäisten kilpailijoiden asema hinnanottajina II-3613

v) Kanadan kauttakulkusatamien kautta harjoitettu kilpailu II-3614

vi) Johtopäätös toimivasta ulkoisesta kilpailusta II-3619

3. Mahdollinen kilpailu II-3619

a) Asianosaisten lausumat II-3619

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-3623

i) Markkinoille pääsyn kustannukset II-3624

ii) TACA:n ulkopuolella viime aikoina markkinoilla aloittaneet II-3627

iii) Palvelusopimukset II-3629

iv) Johtopäätös mahdollisesta kilpailusta II-3631

4. TACA:n sisäinen kilpailu II-3631

a) Asianosaisten lausumat II-3631

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-3632

5. Hintavaihtelut kyseessä olevassa liikenteessä II-3633

a) Asianosaisten lausumat II-3633

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-3639

i) Tavanomaisin maksuin kuljetetun lastin osuus verrattuna TVR-maksujen ja palvelusopimusten perusteella kuljetettuun lastiin II-3639

ii) TACA:n osapuolten toteuttamat hinnankorotukset II-3643

6. Johtopäätös kanneperusteista, jotka koskevat määräävää asemaa relevanteilla markkinoilla II-3646

C Johtopäätös toisesta osasta II-3647

Kolmas osa, jonka mukaan määräävää markkina-asemaa ei ole käytetty väärin .. II-3647

A Ensimmäinen väärinkäyttö, joka koskee palvelusopimusten tekemisen ja sisällön laitonta rajoittamista II-3647

1. Ensimmäisen väärinkäytön muodostavien menettelytapojen objektiivinen perusteltavuus II-3648

a) Asianosaisten lausumat II-3648

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-3653

i) Tiettyjen kyseessä olevien menettelytapojen välttämättömyyttä koskevat perustelut II-3655

ii) Perustelut, joiden mukaan tietyt kyseessä olevat menettelytavat ovat meriliikenteen tavanomaisen käytännön mukaisia II-3659

iii) Perustelut, joiden mukaan tietyt kyseessä olevat menettelytavat ovat Yhdysvaltojen oikeuden mukaisia II-3660

2. Riidanalaisen päätöksen perustelut ensimmäisestä väärinkäytöstä II-3669

a) Asianosaisten lausumat II-3669

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-3672

3. Johtopäätös ensimmäisestä väärinkäytöstä II-3678

B Toinen väärinkäyttö, joka koskee markkinoiden kilpailurakenteen laitonta muuttamista II-3678

1. Näyttö toisen väärinkäytön muodostavista menettelytavoista II-3679

a) Asianosaisten lausumat II-3679

i) Alustavat toteamukset II-3679

ii) Hanjiniin ja Hyundaihin kohdistetut erityiset toimenpiteet II-3684

iii) Mahdollisiin kilpailijoihin kohdistuneet yleiset toimenpiteet II-3692

— Kaksoishinnoitteluun perustuvat palvelusopimukset II-3692

— Palvelusopimukset NVOCC-yritysten kanssa II-3696

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-3698

i) Hanjinin ja Hyundain houkuttelemiseksi tarkoitetut erityiset kannustimet II-3700

— Yhdysvaltojen oikeuteen perustuvat velvoitteet II-3700

— Näyttö Hanjinille ja Hyundaille tarkoitetuista toimenpiteistä ... II-3702

Hanjinin liittyminen TACA:han II-3703

Hyundain liittyminen TACA:han II-3713

ii) Mahdollisille kilpailijoille tarkoitetut yleiset kannustimet II-3718

— Kaksoishinnoitteluun perustuvat sopimukset II-3719

— Palvelusopimukset NVOCC-yritysten kanssa II-3724

iii) Johtopäätös toisen väärinkäytön muodostavista toimenpiteistä esitetystä näytöstä II-3729

IV Asetuksessa N:o 4056/86 säädetyn menettelyn noudattamatta jättämistä koskevat kanneperusteet II-3730

Asianosaisten lausumat II-3730

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-3731

V Kanneperuste, jonka mukaan Yhdysvaltojen oikeuden huomiotta jättämistä ei ole perusteltu II-3735

Asianosaisten lausumat II-3735

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-3738

VI Kanneperusteet, jotka koskevat sakkojen määrää ja perustelujen eri puutteellisuuksia tältä osin II-3743

Sakkoimmuniteettia koskeva ensimmäinen osa II-3744

A Asianosaisten lausumat II-3744

B Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-3750

1. Asetuksessa N:o 4056/86 säädetyn sakkoimmuniteetin laajuus II-3752

2. Sakkoimmuniteetin soveltaminen ensimmäiseen väärinkäyttöön II-3760

Toinen osa, joka koskee sakkojen määrän laskemista II-3762

A Komission käyttämä laskentatapa sakkojen määrän vahvistamiseksi II-3763

1. Asianosaisten lausumat II-3763

2. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-3772

a) Yksilöllisen arvioinnin vaatimus II-3773

b) Yhdenvertaisen kohtelun periaate ja suhteellisuusperiaate II-3780

c) Luottamuksensuojan periaate II-3786

d) Johtopäätös komission käyttämästä laskentatavasta sakkojen määrän vahvistamiseksi II-3789

B Lieventävien asianhaarojen arviointi II-3790

1. Asianosaisten lausumat II-3790

2. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-3796

VII Perustamissopimuksen 215 artiklan toisen kohdan rikkomista koskeva kanneperuste II-3807

Asianosaisten lausumat II-3807

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta II-3807

Oikeudenkäyntikulut II-3810